Nongan Hiyan

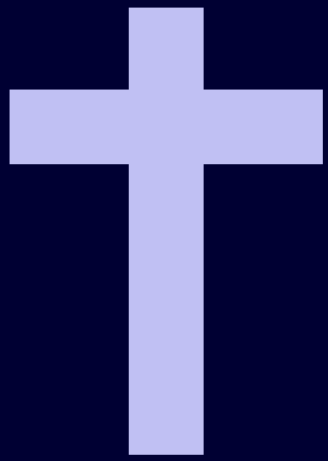

Portions of the Holy Bible in the Nali Language of Papua New Guinea

Nongan Hiyan
Portions of the Holy Bible in the Nali Language of Papua New Guinea
Buk Baibel long tokples Nali long Niugini

copyright © 2008, 2012, 2020 PNG Bible Translation Association

Language: Nali

Translation by: PNG Bible Translation Association

This translation is made available to you under the terms of the Creative Commons Attribution-No Derivatives license 4.0.
You may share and redistribute this Bible translation or extracts from it in any format, provided that:
You include the above copyright and source information.
You do not make any derivative works that change any of the actual words or punctuation of the Scriptures.
Pictures included with Scriptures and other documents on this site are licensed just for use with those Scriptures and documents. For other uses, please contact the respective copyright owners.

2022-07-22

PDF generated using Haiola and XeLaTeX on 11 Nov 2022 from source files dated 4 Jun 2022
1c7cf377-af27-5ad9-9abb-06ab9a468be4

Contents

Jenesis 1
MATTIU 60
MAK 106
LUK 134
ACTS 181
TITUS 225
PHILEMON 228

NDROIYI MELIT MASIH
(ENG: "GENESIS;" TP: "STAT BILONG OLGETA SAMTING" O "JENESIS")

Titiye para Ngindrai imangsani hu melit masih hurayah

1 Koluw-koluw mamu kinna, Ngindrai
imangsani kol pwan pe hu kol paingan
yang. 2 Pe kol pwan ara, iro ko mwaihei o,
pe nimnim para aliy ara kinto tehe mahapo
pwi. Pe sinon namandran iramburuhi
ndrita mwekeu, pe Mwoiwa Ngindrai iho
makaiye ndrita hu ndran ara.
3 Pwen Ngindrai ipa, "Ngana lang kilen-
ganiy." Pwen o ilenganiy. 4 Ngindrai inimei
tehe ngana lang irayah hiyan, pwen iran-
drokomatne ndrokolo ngana lang pe ping.
5 Ngindrai ipohowe ngana lang ara "lang"
pe ping ara "ping." Piyahon iyamasan
ndroulang ara irayah langsih imu iya melit
masih.
6 Pwen Ngindrai ipa, "Melit handra ki-
rayah kiho ndrokolo hu ndran, para hu
ndran kandrih kaya malkah." 7 Pwen
Ngindrai imbusi melit ara, pe iykiy iho
ndrokolo hu ndran para koro pwan pe hu
ndran para koho paingan. Pe irayah tehen
aliy. 8 Pe Ngindrai ipohowe paingan ara
"yang." Piyahon iyamasan ndroulang ara
irayah lang luwoh.
9 Pwen Ngindrai ipa, "Hu ndran masih
hutora pahandra yang kayawule, pe pwan
posowen kirayah." Pe irayah tehen aliy.
10 Ngindrai ipohowe pwan posowen ara
"pwan," pe hu ndran masih huyawule ipo-
howe hu ara ndras. Pe Ngindrai inimei
tehe kintayah hiyan.
11 Pwen Ngindrai ipa, "Hu melit para
kalek karayah ndrita pwan: ndromwin-
driu handra-handra mapekehu hu kalek,
pe hu kei handra-handra mambuwahu pe
mapekehu toraliy kalek, pe kapo soiwihu
mwensehu tehe yihu kopu." Pe irayah
tehen aliy. 12 Pwen hu ndromwindriu
handra-handra ara hurayah ndrita pwan
pe huiki pekehu para hu kalek pe kapo
soiwihu mwensehu tehe yihu kopu; pe
hu kei handra-handra hurayah pe huiki
mbuwahu mapekehu toraliy para hu kalek
pe kapo soiwihu mwensehu tehe yihu
kopu. Pe Ngindrai inimei tehe kintayah
hiyan. 13 Piyahon iyamasan ndroulang ara
irayah lang toyoh.
14 Pwen Ngindrai ipa, "Hu ngana lang
karayah koho yang para hu kaiki ndroko-
matne lang pe ping. Pe hu koho ariya
para hu karanonoye kaipisa hu melit, pe
walehe hu melit, pe hu lang sih-sih, pe
hu hayou sih-sih. 15 Pe hu melit man-
ganahu ara, andre hu koho yang para hu
kalengani kol pwan." Pe irayah tehen aliy.
16 Ngindrai imangsani melit malndra na-
mandran mangana hilu. Imangsani melit
nganan namandran para kiho yat lang, pe
melit nganan mendreheh para kiho yat
ping. Pe imangsani hu piriy huyapolon
i. 17 Ngindrai iyki melit masih ara kene
hora yang para hu kalengani kol pwan,
18 pe para hu koho mu kili lang pe ping,
pe para kaiyki ndrokomatine ngana lang
kiho mawen kili ping. Ngindrai inimei
tehe kintayah hiyan. 19 Piyahon iyamasan
ndroulang ara irayah lang haahiu.
20 Pwen Ngindrai ipa, "Hu ndras pe hu
ndran kahon kata hu kan handra-handra
mepo mwalehu; pe hu norukan kohowoh
yang ndrita kol pwan." 21 Pwen Ngindrai
imangsani hu kan namandran handra-
handra mwalehu para ndras pe ndran,
mepo ngara hu karangangai, para hu kapo
soiwi hu mwensehu tehe yihu kopu. Pe
imangsani hu norukan makapenehu hu-
rayah para hu kapo soiwihu mwensehu
tehe yihu kopu. Pe Ngindrai inimei tehe
kintayah hiyan.
22 Pwen Ngindrai itoholi hu pe ipa,
"Akahon pe ndromwoya wawu karayah
kaya soyon koro ndras. Pe hu norukan
karayah kaya soyon koro kol pwan i."
23 Piyahon iyamasan ndroulang ara irayah
lang yimah.
24 Pwen Ngindrai ipa, "Hu kan handra-
handra makunuwehu karayah pe kapo
soiwi hu mwensehu tehe yihu kopu koro
kol pwan—hu kan para hanghang pe hu
kan masih para seselek ndrita pwan, pe
hu kan puyap, ara hu masih karayah para
hu kapo soiwihu mwensehu tehe yihu
kopu." Pe irayah tehen aliy. 25 Ngindrai
imangsani hu kan puyap hurayah para hu
kapo soiwi hu mwensehu tehe yihu kopu,
pe hu kan para hanghang ara hurayah para
hu kapo soiwi hu mwensehu tehe yihu
kopu. Pe imangsani hu kan para seselek
ndrita pwan hurayah para hu kapo soiwi
hu mwensehu tehe yihu ko yi. Pe Ngindrai
inimei tehe kintayah hiyan.
26 Pwen napwai, Ngindrai ipa, "Worou
kamangsani hu ndramat, kaipisahu pe
mwensehu karayah tehe worou opu. Pe
andre hu karayah tamahu ni para ndras,
pe hu norukan para kohowoh yang, pe
hu kan para hanghang, pe hu kan masih
para seselek ndrita pwan; pe hu ndramat
ara andre karayah tamahu melit masih
koro kol pwan masih, pe andre hu kan
masih aro ara koro pahandra hu ndra-
mat." 27 Pwen pe Ngindrai imangsani hu
ndramat, mwensehu ara tehe yiy opu. Pe

imangsani hu ndramat malpat, kamai pe pihin.
28 Pwen Ngindrai itoholi hu ndramat pe ipwai iya kili hu ipa, “Akapo noru wawu hu pe ndromwoya wawu karayah soyon pe kasilihi kol pwan, pe wawu karayah mbukena kol pwan. Akoho mu kiya tahu ni para ndras, pe hu norukan para kohowoh yang, pe koho mu kili hu kan masih mwalehu mepo ngara kaselek ndrita pwan.”
29 Pwen Ngindrai ipa, “Yo uhungini wawu hu ndromwindriu masih handra-handra mapekehu tora ndrita kol pwan masih pe hu kei mepo mambuwahu pe mapekehu toraliy. Pe andre hu karayah anandrina wawu. 30 Pe hu kan masih para pwan, pe hu norukan masih para wohowoh, pe hu kan masih para seselek ndrita pwan–hu melit masih mepo makunuwehu tora aliy–ara uhungini hu hu ndromwindriu pe hu youkei salau para karayah anandrinahu.” Pe irayah tehen aliy. 31 Pe Ngindrai inime melit masih kene kinmangsaniy ara irayah hiyan iya. Piyahon iyamasan ndroulang ara irayah lang anoh.

2

1 Tehen tora ko, kol pwan pe hu kol paingan yang, pe hu melit masih kene mepo Ngindrai kinmangsani hu kantayah hutora aliy, ara kansahapwen topwei.
2 Nondriya lang manonoh ara, mbuluya Ngindrai kinhipwen topwei. Pwen pe lang sih i ara ingoh iya mbuluyan masih. 3 Pe Ngindrai itoholi lang andrtoyoh ara pe ihaiyaniy, paratesah, kinmangsani melit masih kene kinhipwen, pe lang ara ingoh iya mbulyan.

Ngindrai imangsani piyang para kol Yiten

4 Iye ara titiye para Ngindrai imangsani kol pwan pe hu kol paingan yang hurayah. Tandrohonga YAPAN Ngindrai imbusi kol pwan pe hu kol yang ara, 5 hu kei, hu malikei, pe hu ndromwindriu handra-handra ara hu kanilek ndrita pwan mapu, pe mbulou mapu kindrut, pe hamou ndramat para kipo mbulen kiya ndrita pwan ara kintayah mapu. 6 Hapeko ndran ara ngara kisuw mbulu pwan pe ngara kingas kisa paingan, pe ndrita pwan masih ara ipep iya ndran. 7 Pwen pe YAPAN Ngindrai imangsani ndramat iyau kohu pwan, pe ihili ngohan para taleh iya ngara ndrohongun, pe ndramat ara, ara irayah ndramat mwalen.
8 Pe YAPAN Ngindrai ihisi piyang hambut iro kol hakol ngalan Yiten iyapwen te kup, pwen iyki ndramat mepo kinmangsani yiy ara, ara iya iyen aliy. 9 Pe YAPAN Ngindrai imangsani hu kei handra-handra hu lek ndrita pwan–hu kei ara, ara lahayahu iya, pe hiyan para hu kaiyki anandrinai. Pe Ngindrai iyki kei para kiyki taleh ara iro ndrokolo piyang imwonen, iyapolo kei para kasapahasani hiyan pe mwomwan.
10 Pe ndran handrang itarah iyau Yiten, ngara kiyki ndran kiya piyang; pe sohopele ndran ara, ara mahaandrang. 11 Ngala ndran handrang ara Pison, irah irakayani kol namandran Hawila mepo kolt* ita aliy.
12 Kolt para kol Hawilah ara hiyan iya, pe kei hakou ita aliy, ngonoho ndreyen ara layin iya. Pe pat handra mepo kennen namandran ita aliy yi, ngalan ara kaniliyan†
13 Pe ndran lundrang ngalan ara Kihon, pe irah irakayani kol namandran Kus. 14 Pe ndran tindrang ngalan ara Taikris; pe irah irakaiyani ngilse kol namandran Assiriya iyapwen te kup. Pe ndran haandrang ngalan ara Yuperetis.
15 Pwen YAPAN Ngindrai iwiri ndramat ara pe iyki yiy iye nondriya piyang iro kol Yiten, para kiropo mbulen pe kiro nimnim kaliy.
16 Pwen YAPAN Ngindrai ipwandrandrahani ndramat ara ipa, “Hiyan para ayan hu mbuwakei para hu kei masih kene hutopo nondriya piyang iye; 17 hapeko nonombun para apopo kiyau kei para kasapahasani hiyan pe mwomwan, paratesah, kapa ayan, lang ara ko andre amat imwonen.”
18 Pwen YAPAN Ngindrai ipa, “Kinna hiyan para ndramat ara kiro yiy hamou o pwi. Andre kumangsani hamou kilahiy para kisopwat yiy.”
19 Pe YAPAN Ngindrai kinwiri pwan pe kinmangsani hu kan masih para yangiy pe hu norukan para hu kohowoh yang ara huyau aliy. Pwen iwiri hu huya kili ndramat ara para nakiyirowei tehe ndramat ara nakipohowe ngalahu tapeh; pe sehe ngala kan hamou-hamou mepo ndramat ara ipohowei pe iykiy, ara irayah ngalan ara ko. 20 Pwen ndramat ara ipohowe ngalahu kan masih para hanghang, pe hu norukan masih para kohowoh yang, pe hu kan masih para yangiy. Hapeko mwalinga hu kan masih kene ara, ara hamou tahu kinlahiy para kisopwat Atam‡ pwi.
21 Pwen pe YAPAN Ngindrai imbusi ndramat ara imatin turut, pe tandrohongan iro

* **2:11:** Eng: *gold*; TP: *gol* † **2:12:** Eng: *onyx/carnelian* ‡ **2:20:** Ngalan “Atam” iya nongna kolo hu Hipuruw ara ipa “ndramat”; Eng: In the Hebrew language, the name “*Adam*” means “*man*” or “*mankind*”; TP: Long tok Hibru, nem “*Adam*” i wankain olsem dispela tok “*manmeri*”

ndron nondriya matiliu, YAPAN Ngindrai iwiri ndruwin hakou para kesen, pe irapairani sangin imui iya nokun. 22 Pe YAPAN Ngindrai imangsani pihin hamou iya ndruwi ndramat mepo iwiriy iyau kesen. Pwen iyaiki yiy iya kili ndramat ara. 23 Pe ndramat ara ipa, “Napwai, yiy ara! Yiy ara ndruwin iyau ndruwi, pe sangin iyau sangi; pe andre kapohowe yiy ‘pihin’, paratesah, yiy ara iyau kili kamai.” 24 Pwen tehen tora ko, andre kamai kitali taman hilu tinan, pe andre hilu pihin tan karayah hapat, pe nombuwe hilu kirayah hamou o.

25 Pe ndramat ara hilu nambuyun, ara hilu malmou kene mwaye hilu pwi, hapeko hilu kanmasi ta hilu pwi.

3

Hilu ndramat kanhilingi nongna Ngindrai pwi

1 Pe mwat ara kan hamou mepo YAPAN Ngindrai kinmangsaniy, pe kultuw tan para kisuhuri nongan ara namandran iya, pe iramwaitini hu kan puyap masih. Pe mwat isike pihin ipa, “Ndrokonan tehe Ngindrai kinpwai kinsata walu tehe nonombun para walu kayan mbuwakei para hu kei masih hutopo ndraipiyang iye, ndre?”

2 Pwen pe pihin ipwai iya kili mwat ipa, “Ilahi para youlu kayan mbuwakei para hu kei masih hutopo nondriya piyang; 3 hapeko Ngindrai kinpwai kinsa kili youlu kinpa, ‘Kei hakou opu, iripo ndrokolo piyang, ara nonombun para walu kayan mbuwan ndre kambultuwei; kapa walu kambusiy tehen tora, andre walu kamat.’ ”

4 Pe mwat ipwai iya kili pihin ipa, “Pukene; walu andre kanmat pwi yoh! 5 Ngindrai tanan kapa walu kayan, andre mara walu kileu, pe walu andre karayah tehe Ngindrai, pe walu andre kapahasani hiyan pe mwowan.”

6 Tandrohonga pihin inime mbuwakei para kei ara, ara mwayih para kaniyai pe ilimiri maran, pe ilohonganiy tehe ara hiyan i para kiyki lolohongai waison, pwen irihi hayah pe iyniy. Pe iyki hayah iya kili nambuyun mepo irosura yiy, pe iyniy. 7 Pwen pe mara hilu malmou kene ara ileu pe hilyirowei tehe mwaye hilu pwi. Pwen pe hilu siy hu you pik hayah iyawule pe hilu rahasi hilu iya aliy.

8 Kol ipiyah pe inowu, pwen hilu hilingi ngasa YAPAN Ngindrai isa iho rokai ndraipiyang. Pe hilu malohowe hilya hilro mwalinga hu kei para piyang. 9 Hapeko YAPAN Ngindrai iyoh iya kili Atam pe ipa, “Wou ataleheh?”

10 Pwen Atam isomwi yiy ipa, “Yo uhulingi ngasam aripo nondriya piyang, pe yo ara mwaye pwi; pwen pe unoh pe urupo kohon.”

11 Pe Yapan Ngindrai isike yiy ipa, “Hiyeh ipwai satam tehe mwayem pwi? Wou matisan aniyan mbuwakei para kei mepo kunpwandrandrahani wou para mbuna ayan ara, ndre?”

12 Pwen Atam ipa, “Pihin mepo aiki yiy isa iripo kili yo ara, ara iyki mbuwakei para kei ara isa kili yo pe uiniy.”

13 Pwen pe YAPAN Ngindrai ipwai iya kili pihin ipa, “Aripo tesah anmbusiy yeh?”

Pe ipwai kilin ipa, “Mwat ara ipwahihiri yo pe uiniy.”

Ngindrai ipwatisingi nongan iya kili mwat pe hu ndramat

14 Pwen pe YAPAN Ngindrai ipwai iya kili mwat ipa, “Wou anmbusiy tehen tora, pwen pe mahapo uten anam, pe koram nakuniy ara iramwaitini nopwaran tahu kan para hanghang masih, pe hu kan puyap masih kene! Pe andre aroselek kiya pulndriyam pe andre aroyan kohu pwan nondriya hu lang tam masih itapo isa kamulan. 15 Pe andre kuiki hingas kiho mwalingam pe mwalinga pihin, pe mwalinga ndrayem hu pe mwalinga ndrayen hu. Pe ndraye pihin hamou andre kiraluluwi payam, pe wou andre ayantani mbutikan.”

16 Pe yiy ipwai iya kili pihin ipa, “Yo andre kuiki ngandran kingas kiya namandran iya, tandrohonga mapundriyam; pe tandrohonga namwalahiy kiyata mbunah, andre ahangoruwe ngandran namandran i. Pe wou andre aro namili nambuyum manau, pe andre kiho mu pe wou andre aro pahandran.”

17 Pe yiy ipwai iya kili Atam ipa, “Wou anhilingi nongna nambuyum, pe anyani mbuwakei para kei mepo kunpwandrandrahani wou para mbuna ayan ara, pwen pe tunan wou opu, mahapo uten ana pwan; pe andre apo mbulen pwokeyan para apo anandrinam kiyau aliy, nondriya hu lang tam masih itapo isa kamulan. 18 Pe hu malikei maporon pe hu ndromwindriu mwomwan andre hu kalek koro ndrita pwan pe karaimwani pingem. Pe andre aroyan hu anandrinai handra-handra para pwan. 19 Pe wou andre apombulen mabusungereyim para apo anandrinam, kipoo amat pe amui aya pwan, paratesah, uwiri wou ayau aliy asa. Wou ara kohu pwan, pwen andre amui aya kohu pwan paiwe yi.”

20 Pe Atam ipohowe ngala nambuyun ara Ewa, paratesah, yiy ara tinahu ndramat

masih kene mepo mwalehu.* 21 Pe YAPAN Ngindrai isoruwe koyau malmou iyau kapilo kan pe irahasi Atam hilu nambuyun iya aliy.

Ngindrai irasse Atam hilu Ewa hilya mawen piyang para kol Yiten

22 Pe YAPAN Ngindrai ipa, “Ndramat mahapo kinsapahasani hiyan pe mwomwan, pwen pe kinsarayah tehe worou opu. Kinna hiyan para niman kiyawiri mbuwakei para kei para taleh pe kiyan ara pwi yoh; matisan kimbusiy pe andre kintokinto.” 23 Pwen pe YAPAN Ngindrai irasses yiy iya mawen piyang para kol Yiten, para kiyapo mbulen kiya pwan mepo imangsani yiy iyau aliy. 24 Iyamulan para irasse ndramat ara kinna mawen ihipwen, pwen iyki hu angelou huyapwen te kup para Piyang Yiten, iyapolo semela pahun niwen mamwan iro rapaiwani yiy iya isa, para kiro penani hu ndramat para hu mbuna kasayau sai pe kaya pakeh kili kei para taleh.

4

Kain hilu Apel hilu yukyuk iya kili Yapan

1 Atam imatin iyapolo nambuyun Ewa, pe nambuyun mapundriyan, pe imwalahiy iyata norun Kain. Pe Ewa ipa, “Iya hiyan ta YAPAN o, isopwat yo pe uwiri mbunah hamou kamai iye*.” 2 Iyamulan imwalahiy ta nalin hamou ngalan Apel. Pe Apel ara yiy ndramat ngara kiro nimnim katahu sipsip, pe Kain ara yiy ndramat para mbulya piyang.

3 Iyamulan hape, Kain iya piyang pe iya kuni hu ndroha anandrinai tan iman pe iykiy iya kili YAPAN tehe totohun. 4 Hapeko Apel iwiri noru sipsip tan hamou ndrohan imuh pe iykiy iya kili YAPAN. Pe YAPAN ara ipwesani totohun ta Apel. 5 Hapeko kinpwesani totohun ta Kain pwi yoh. Pwen Kain ara ndrinan ilokuh pe mbulmaran ara ikohut.

6 Pwen pe YAPAN ipwai iyata Kain ipa, “Paratapeh ndrinam ilokuh? Pe paratapeh mbulmaram ikohut? 7 Kapa wou ambusi melit hiyan, yo andre kupwes kiya aliy. Hapeko kapa ambusi melit kinna hiyan pwi, andre mwomwan kimemerani wou. Pe mwomwan ara ita polndrikam, pe inamili wou pwokeyan iya. Pwen apwoke arapiyaniy; kapa pwi, andre kiramate wou.”

8 Porosih aro, Kain ipwai iyata nalin Apel ipa, “Kiya, takayau kaya yangiy na.” Hilya hilto yangiy, pe Kain ihilak o itingundru nalin pe imat.

9 Pwen YAPAN isike Kain ipa, “Nalim Apel kinna aleheh?”

Pe Kain isomwiy ipa, “Yo ukowu tan o. Apa ndre kuro memerani nali ko?”

10 Pe YAPAN ipa, “Paratapeh wou ambusiy tehen tora? Ahalingiy! Ndreye nalim imuw ita pwan ara itarang isa kili yo. 11 Pwen mahapo uten anam pe urasse wou aya mawen pwan iye, paratapeh, ndreye nalim ara imuw kinsusuhi pwan, pe mwoiwa ndreye nalim ara ita nimam i. 12 Kapa wou apa amangse piyang kiya ndrita pwan, andre hu anandrinam kasongut topwei. Pe wou andre ohorakohoyou hakol ka hakol tehen tora ko.”

13 Pwen Kain ipwai iya kili YAPAN ipa, “Nopwaran mahapo aniykiy kinsa kili yo ara kunlahiy para kukuniy pwi. 14 Mahapo napiyani yo nakuya mawen pwan iye, pe andre kunto nondriya pwokere tam pwi; andre kuro rakohoyou kol pwan hakol kiya hakol tora ko. Kapa hamou kipohonani yo ara andre kirayi yo.”

15 Hapeko YAPAN ipwai iyatan ipa, “Andre pwi yoh. Kapa hiyeh kirayi wou, andre kuiki nopwaran namandran kiya kili yiy.” Pe YAPAN irakinima Kain para hu ndramat kanime yiy andre hu kantayi yiy pwi. 16 Pwen Kain iya mawen mbulmara YAPAN, pe iya iye kol hakol ngalan Not† ita sahin iyapwen te kup para kol Yiten.

Iye ara ngala noru Kain hu

17 Kain imatin iyapolo pihin tan pe mapundriyan, pe iyamulan imwalahiy iyata norun kamai ngalan Enok. Kain ihi kol hakol namandran pe ipohowe ngala kol ara iya pihisali norun Enok. 18 Iyamulan Enok iyki norun hamou kamai isarayah, ngalan ara Irat. Pe Irat iyki Mehuyayel, pe Mehuyayel iyki Metusayel, pe Metusayel iyki Lamek.

19 Lamek iwiri pihin malmou, hamou ngalan Atah pe hamou ngalan ara Sillah. 20 Atah imwalahiy ta Yapal, pe Yapal ara tumbuhu ndramat masih ngara hu koro yopai pe yihu ngara kahang hu kan para wum. 21 Ngala nalin hamou ara Yupal pe yiy ara tumbuhu ndramat masih mepo ngara kara ndramiy pe kuwah. 22 Sillah ara imwalahiy iyata norun hamou kamai ngalan Tupal-Kain; pe Tupal-Kain ara yiy

* **3:20:** Iya nongna kolo hu Hipuruw, ngalan “Ewa” ara ipa “mwalen”; Eng: “*Eve*” means “*living*”; TP: Long tok Hibru, nem “*Iv*” i klostu wankain olsem dispela tok “*... i gat laip.*” * **4:1:** Iya nongna kolo hu Hipuruw, ngalan “*Kain*” ara ipa “*uwiriy*”; Eng: “*Cain* ” sounds like the Hebrew for “*brought forth*” or “*acquired* ”; TP: Long tok Hibru dispela nem “*Kein* ” i klostu wankain olsem dispela tok “*kisim* ” † **4:16:** Iya nongna kolo hu Hipuruw, ngala kol “*Not*” ara ipa “*iho makaiye*”; Eng: “*Nod*” means “*wandering*”; TP: “*Raun Nabaut*”

ngara kimbusi hu menmena mbulen iyau kili pras pe hayen.‡ Pe Tupal-Kain ara ma pisun hamou ngalan ara Naamah.

23 Lamek isikiye yiy iyata hilu pihin tan malmou ipa,
"Atah pe Sillah, alkahalingi yo na;
walu nambuyu malmou kene kahalingi nongno.
Ndramat hamou irayi yo pe uwiri neken,
hapeko kunitingundrun kinmat;
wihou hamou ara ihisili yo, pe kunta yiy kinmat.
24 Kapa hamou pakirayi Kain andre kiwiri ngandran maporoandrtisap;
pe kapa hamou pakirayi Lamek ara, nopwaran tan andre kirayah namandran iya, tehe maporoandrtingui pe andrtisap."

Ewa imwalahiy iyata mbunah hamou paiwe yi

25 Atam imatin iyasura nambuyun paiwe pe imwalahiy iyata norun hamou kamai yi pe ipohowe ngalan Set.§

Pe Ewa ipa, "Ngindrai koyun isikirani yo pe ihingini yo mbunah hamou kamai yi para kiya soiwi Apel, paratesah Kain irayi yiy pe kinmat." 26 Pe Set ara iyki norun hamou kamai, pe ipohowe ngalan Enos. Tandrohongan ara iya, pwen hu ndramat huyoh ngala YAPAN pe huro totohun iya kili yiy.

5

Iye ara ngala noru Atam hu masih

1 Iye ara titiye ta ndraye noru Atam hu. Iro lang Ngindrai imangsani hu ndramat, imbusi hu pe husarayah tehe yiy opu. 2 Imangsani hu ndramat, kamai pe pihin, pe iyoh yihu "ndramat", pe itoholi hu iro mwonen lang mepo imangsani hu.

3 Pwen Atam ara iyen pe hayou tan iro sangat pe tingui (130), pe iyki norun hamou kamai isarayah, mwensen tehe yiy opu, pe ipohowe ngalan Set. 4 Iyamulan para iyki Set isa iro, Atam iyen pe hayou tan iro mandrolngat i (800), pe iyki mundruwa norun hu hayah kamai pe pihin. 5 Pwen Atam ara, hayou tan masih kene iya harong isarayah andrsongat pe tingui (930), pwen pe imat.

6 Pwen Set ara iyen pe hayou tan iro sangat pe yimah (105) pe iyki mbunah kamai hamou ngalan Enos. 7 Pe iyamulan para iyki Enos, Set iyen pe hayou tan iro androlngat pe andrtoyoh i (807), pe iyki mundruwa norun hu hayah kamai pe pihin. 8 Pwen Set ara, hayou tan masih kene iya harong isarayah andrsongat songui pe luwoh (912), pwen pe imat.

9 Pwen Enos ara iyen pe hayou tan iro andrsongui (90) pe iyki mbunah kamai hamou ngalan Kenan. 10 Pe iyamulan para iyki Kenan, Enos iyen pe hayou tan iro androlngat songui pe yimah i (815), pe iyki mundruwa norun hu hayah kamai pe pihin. 11 Pwen Enos ara, hayou tan masih kene iya harong isarayah andrsongat pe yimah (905), pwen pe imat.

12 Pwen Kenan ara iyen pe hayou tan iro andrtingui (70) pe iyki mbunah kamai hamou ngalan Mahalalel. 13 Pe iyamulan para iyki Mahalalel, Kenan iyen pe hayou tan iro androlngat pe haangui yi (840), pe iyki mundruwa norun hu hayah kamai pe pihin. 14 Pwen Kenan ara, hayou tan masih kene iya harong isarayah andrsongat pe songui (910), pwen pe imat.

15 Pwen Mahalalel ara iyen pe hayou tan iro annongui pe yimah (65) pe iyki mbunah kamai hamou ngalan Yaret. 16 Pe iyamulan para iyki Yaret, Mahalalel iyen pe hayou tan iro androlngat pe tingui yi (830), pe iyki mundruwa norun hu hayah kamai pe pihin. 17 Pwen Mahalalel ara, hayou tan masih kene iya harong isarayah androlngat andrsongui pe yimah (895), pwen pe imat.

18 Pwen Yaret ara iyen pe hayou tan iro sangat annongui pe luwoh (162) pe iyki mbunah kamai hamou ngalan Enok. 19 Pe iyamulan para iyki Enok, Yaret iyen pe hayou tan iro androlngat i (800), pe iyki mundruwa norun hu hayah kamai pe pihin. 20 Pwen Yaret ara, hayou tan masih kene iya harong isarayah andrsongat annongui pe luwoh (962), pwen pe imat.

21 Pwen Enok ara iyen pe hayou tan iro annongui pe yimah (65) pe iyki mbunah kamai hamou ngalan Metuselah. 22 Pe iyamulan para iyki Metuselah, Enok iro tokai sura Ngindrai nondriya hayou matingat i (300), pe iyki mundruwa norun hu hayah kamai pe pihin. 23 Pwen Enok ara, hayou tan masih kene iya harong isarayah tingat annongui pe yimah (365). 24 Enok irotokai sura Ngindrai, pwen yiy ara imun o mwaihei o, paratesah, Ngindrai kinwiri yiy kinnau.

25 Pwen Metuselah ara iyen pe hayou tan iro sangat androlngui pe andrtoyoh (187) pe iyki mbunah kamai hamou ngalan Lamek. 26 Pe iyamulan para iyki Lamek, Metuselah iyen pe hayou tan iro andrtingat androlngui pe luwoh i (782), pe iyki

‡ **4:22:** Eng: "*... who forged all kinds of tools out of bronze and iron* "; TP: "*... bras na ain*" § **4:25:** Ngalan "*Set*" iya nongna kol tahu Hipuruw ara, ipa "*yukyuk*"; Eng: The name "*Seth*" probably means "*granted*"; TP: long tok Hibru dispela nem "*Set* " i klostu wankain olsem dispela tok "*givim*"

mundruwa norun hu hayah kamai pe pihin. 27 Pwen Metuselah ara, hayou tan masih kene iya harong isarayah andrsongat annongui pe androsih (969), pwen pe imat.

28 Pwen Lamek ara iyen pe hayou tan iro sangat androlngui pe luwoh (182) pe iyki mbunah kamai hamou. 29 Yiy ipohowe ngalan Nowah* pe ipa, "YAPAN iten anapwan, hapeko mbunah iye andre kipwokarani worou kiya nopwaran pe ngandrahan para pwan." 30 Pe iyamulan para iyki Nowah, Lamek iyen pe hayou tan iro yimingat andrsongui pe yimah i (595), pe iyki mundruwa norun hu hayah kamai pe pihin. 31 Pwen Lamek ara, hayou tan masih kene iya harong isarayah andrtingat andrtingui pe andrtoyoh (777), pwen pe imat.

32 Iyamulan, Nowah ara hayou tan iro mayimingat (500), pe iyki hu mbunah kamai matimou–Sem, Ham, pe Yapet.

6

Iye ara kultuw mwomwan tahu ndramat

1 Iro tandrohonga hu ndramat huro kol pwan ara ndromweyahu iropo iya soyon iya, pe huiki noruhu pihin. 2 Pwen hu noru Ngindrai kamai hayah ara hu nime hu mbunah pihin ara lahayahu iya, pe hupo hu iya lohongai tahu ko. 3 Pwen pe YAPAN ipa, "Mwoiwo andre kinto kili hu ndramat lang masih pwi, paratesah yihu kansarayah tehe hu ndramat o mwaihei para kol pwan. Pwen yihu andre konto ndrangan niwen pwi yoh, pe hayou tahu andre kiho sangat pe lungui o (120)."

4 Imwonen tandrohonga lang ara pe kiyamulan i, yihu noru Ngindrai kamai ara huiki hu mbunah iyatahu pihindrahin para kol pwan. Pe noruhu ara husarayah hu ndramat namandran, niwen,* pe pwokeyahu iya, pe mangalahu.

5 Pe YAPAN inime kultuwayi hu ndramat huro kol pwan ara mwomwan pe namandran iya. Pe hu ndramat masih kene ara lohongahu pe ndriyahu ara huro mwomwan tehen tora ko lang sih tehe sih. 6 Pe YAPAN ipa, paratesah umangsani hu ndramat pe hu mbusi tehen tora? Pwen ndriya Yapan ipworu tahu. 7 Pwen YAPAN ipa, "Hu ndramat masih mepo umangsani hu andre kupwalngani hu topwei. Andre kupwasili topwe hu ndramat, hu kan masih kene para wum pe para yangiy, hu kan para seselek, kiyasura hu norukan para wohowoh masih kene. Kapa kunmangsani hu pwi, ara hiyan masih." 8 Hapeko YAPAN ipwes iyata Nowah, pe koyun ara isikirani yiy.

9-10 Iye ara titiye ta Nowah pe norun hu.

Noru Nowah hu matimou kamai, ngalahu ara iye: Sem, Ham, pe Yapet.

Pwen Nowah ara ndramat hamou imwonen iya kili hu ndramat masih tandrohongan ara. Hu ndramat konoho yirowe mwomwan ta Nowah pwi. Pe Nowah irotokai iyasura Ngindrai lang masih.

11 Hapeko hu ndramat huropo kol pwan, kultuwayi hu ara mwomwan masih iya mbulmara Ngindrai, pe tahatai ipwoke iro kol pwan masih. 12 Pe Ngindrai inimnim isa kol pwan pe inime kultuw tahu ndramat masih kene para kol pwan masih ara mwomwan opu.

Nowah imbusi ndroi

13 Pwen Ngindrai ipwai iya kili Nowah ipa, "Yo andre kupwasili topwe hu ndramat masih kiyasura kol pwan i, paratesah, kol pwan ipep iya tahatai pe kultuw mwomwan tahu ko. 14 Kiya, Nowah, asah pe aselehe hakou ndroyem kiya kei pwokeyan pe ndrisiyon. Arandrihi nondriyan, pe awiri nalit pe apene nondriyan pe ngawan kene. 15 Ambusi ndrohonga ndroi ara tehe toro: andrtingui pe yimingah ara niwen, pe mulai para aliy ara songui pe lungah pe haroh. Pe niwen para mbulu ndroi iro pwan pe iya paingan ara andrtingah pe haroh. 16 Pe kapa ambusi ndrindroh kihipwen, pwen aiki mwalinga ndrupwokou pe kanuh ara pwopwowe lumou kiho paingan. Aiki papai ara kiho ngilse ndroi, pe arandrihi nondriya ndroi kiya matisap–kiro pwan, ndrokolon, pe paingan. 17 Pe yo andre kuiki non namandran kirasumuluwani kol pwan kiyasura memelit masih makunuwehu, andre hu kahapwen topwei. 18 Yo andre kurapaniu tisingiy kisa kili wou, pwen pe wou, nambuyum, norum hu pe mbuyu norum hu ara andre wawu masih kene kaya nondriya ndroi. 19 Pe awiri hu kan hamou handrahamou handra makunuwehu–hamou kamai pe hamou pihin–awiri hu kaya nondriya ndroi ka polo wou, pwen andre hu kanmat pwi. 20 Hu norukan para wohowoh malmou-malmou, hu kan para yangiy pe para wum malmou-malmou, pe hu kan para seselek malmou-malmou andre hu masih kasa kili wou pe kaya nondriya ndroi, pwen andre hu kanmat pwi. 21 Awiri anandrinai masih para kaniyai handrahandra ana wawu pe anahu kan i, pe aikiy kiya kaisowa anandrinai."

22 Pwen Nowah ihilingiy pe imbusi melit masih tehe Ngindrai ipwatisingiy iyatan.

* **5:29:** TP: Long tok Hibru nem "*Noa*" i klostu wankain olsem dispela tok "*malolo*". * **6:4:** Eng: *giants, Nephilim* (anime Numbers 13:31-33)

7

Non namandran irayah

1 Pwen YAPAN ipwai iyata Nowah ipa,
“Yo unime wou opu ata hiyan pe imwonen
iya mwalinga hu ndramat masih para kol
pwan. Pwen pe awiri wawu hapat o pe
akaya kene nondriya ndroi. 2 Pe awiri hu
kan para kaniyai–manandrtimou kamai pe
manadritimou pihin. Pe yihu kan mepo
konoho yan pwi ara awiri malmou–hamou
kamai pe hamou pihin. 3 Pe hu norukan
ara tehen aliy yi; awiri hu manandrtimou
kamai pe manandrtimou pihin, para hu
kapo noruhu paiwe koro kol pwan. 4 Kiro
lang manandrtoyoh andre kuiki mbulou
kindrut kisa pwan. Pe andre kindrut kiya
manne lang mahaangui pe ping mahaan-
gui. Tehen tora ko andre kupwasili topwe
memelit masih makunuwe hu iripo kol
pwan mepo umangsani hu.”
5 Pwen Nowah imbusi melit masih tehe
YAPAN kinpwatisingiy kinnatan.
6 Iro tandrohonga mbulou indrut isa kol
pwan, Nowah ara hayou tan iho mannon-
gat (600). 7 Nowah iyapolo nambuyun,
norun hu pe mbuyu ngundran hu, yihu
masih kene huya nondriya ndroi, parate-
sah, non pakeh nakirah. 8 Hu kan para
kaniyai pe hu kan para kaniyai pwi, iya-
sura hu kan masih para seselek pe norukan
mepo para wohowoh, 9 ara hu masih
kene kamai pe pihin huya kili Nowah pe
huya nondriya ndroi, tehe Ngindrai kin-
pwatisingiy kinna tan. 10 Pwen lang man-
andrtoyoh ara ihipwen, pwen non irah kol
pwan.
11 Nowah hayou tan iro mannongat (600),
pe iro mwonen lang songui pe andrtoyoh
para walah luwoh, pwen pwan iramburing
pe ndran isuw pe irambumbusau pe ingas
isa ndrita pwan, pe mbulou indrut ikas
iro paingan yang pe isa kol pwan masih.
12 Mbulou irondrut, irondrut, irondrut ipoo
lang mahaangui pe ping mahaangui.
13 Pe iro mwonen lang nepo mbulou
indrut, Nowah, nambuyun pe norun hu
matimou Sem, Ham, pe Yapet, iyasura
nambuyu hu, huya nondriya ndroi. 14 Pe
hu kan para wum pe hu kan puyap para
yangiy, pe hu kan para seselek iyasura
hu norukan masih kene huya nondriya
ndroi. 15 Hamou kamai pe hamou pi-
hin para kan handra-handra pe norukan
handra-handra, hu memelit masih kene
makunuwehu ara husa kili Nowah pe huya
nondriya ndroi. 16 Melit masih, hamou ka-
mai pe hamou pihin, huya nondriya ndroi
tehe Ngindrai ipwatisingiy iyata Nowah,
pwen pe YAPAN iwari papai.
17 Non irotah, irotah ipoo lang ma-
haangui, pe non ingas pe irasumuluwani
kol pwan pe ihiri ndroi iho hin ndrita
pwan. 18 Non irah iya namandran iya iro
kol pwan, pe ndroi ara iho raipit ndrita
non. 19 Non ingas iya paingan masih,
pe iramburihi hu ngondron namandran
masih kene para kol pwan. 20 Irah pe ingas
iya paingan masih pe irasumuluwani hu
ngondron topwei. Pe ndrohonga ngondron
pe ndrita non ara pakeh mahaangah.*
21 Melit masih makunuwehu iripo kol
pwan ara humat topwei–hu norukan
masih, hu kan namandran pe mendreheh
masih para wum pe para yangiy, iyapolo
hu ndramat masih, ara hu masih kene
huhupwen topwei. 22 Melit masih tora
hiringoha hu iyau ngara ndrohonguhu
ara hu mat topwei. 23 Pe YAPAN ipwasili
topwe memelit masih makunuwehu iro
kol pwan–hu ndramat pe hu kan masih, hu
kan para seselek pe hu norukan masih.
Hapeko Nowah iyapolo hu masih kene
huro nondriya ndroi ara mwale hu.
24 Pe non ara kintamat pwi ipoo iya lang
sangat pe yimingui (150).

8

Non ihipwen

1 Hapeko Ngindrai ara ilohongani
Nowah iyasura hu kan pe hu melit masih
makunuwehu huropolo yiy nondriya
ndroi. Pwen Ngindrai imbusi nohai
imayum, pe ndras pe non iro tayos iya
pwan. 2 Pwan mepo iramburing pe
ndran isuw pe irambumbusau isa paingan
ara ihipwen, pe mbulou indrut ikas ara
ihipwen i. 3 Lang sangat pe yimingui (150)
ihipwen, pwen non ara iro tayos hape,
4 pe lang songui pe andrtoyoh para walah
andrtoyoh ihipwen, pwen ndroi ara iya
kuw iya ngondron Hararat.* 5 Pe non iro
tayos isa pwan, pe hu ngondron sih-sih
husarayah iro lang sih para walah songui.
6 Iyamulan para lang mahaangui ihip-
wen, pwen Nowah itipe marasip para ndroi
nepo imbusiy. 7 Pe Nowah ipwandrisa
norukan hamou lokuran iya pe kinmui
pwi; yiy iya ihowoh pe irakayani ndroi
ipoo non irayos pe pwan ipwasau. 8 Pwen
ipwandrisa pai hamou iya, para kinimei
tehe non kintayos pwen kinna ndrita pwan
ndre mapu. 9 Hapeko non ara iro sumu-
luwani kol pwan ndron, pe pai ara kinnime
hape kol pwosowen para kimpwan aliy ara
pwi. Pwen iwoh imui iya ndroi, pe Nowah
niman iyah iya ngawan pe iwiri pai imui
isa nondriya ndroi, paratesah, non ara iro

* **7:20:** Nongna hu Hibru: *15 cubits*; Eng: *over twenty feet, 7 metres*; TP: *sevenpela mita*
* **8:4:** Eng: *mountains of Ararat*; TP: *maunten bilong Ararat*

ndrita pwan manau. 10 Nowah ilonge ipoo
lang manandrtoyoh ihipwen i, pwen iyki
pai iwoh iya ngawan paiwe. 11 Pwen kol
iro piyah pe iwoh imui isa kili Nowah,
pe iwiri kaimbuwe youkei hakap para kei
holip† iho pohon. Pwen Nowah inimei
pe ipahasani tehe non ara kintayos kinna
pwan hape yi. 12 Pe Nowah ilonge iya
lang manandrtoyoh ihipwen i, pwen ip-
wandrisa pai iwoh imui iya ngawan paiwe.
Tandrohongan ara pai iya ko kinnayau
masih, pe kinimui pwi.
13 Pe Nowah hayou tan iro annongat pe
sih (601), pe iro mwonen lang sih imu
para wala sih imu, non ara kinhipwen
masih, hapeko pwan ara kinpwasau hiyan
mapu. Pe Nowah iwiri tamburuha ndroi
hape iya mawen, pe maran iya pwan pe
inime ndran kinsapak pe pwan ara iro
pwasau. 14 Pe iro lang lungui pe andrtoyoh
para walah luwoh, pwen kol pwan ara
kinpwasau topwei. 15 Pe Ngindrai ipwai iya
kili Nowah ipa, 16 “Akasa ngawan–wou pe
nambuyum, norum hu pe mbuyu norum
hu. 17 Pe melit masih makunuwehu tora
nondriya ndroi ara awiri hu kasa pwan
kiyasura wou–hu kan pe hu norukan para
wohowoh, iyasura hu kan para seselek ara,
hu masih kasa pwan, pe hu kapo noruhu pe
hu kahon koro kol pwan pe hu kaya soyon
iya.”
18 Pwen Nowah isa pwan iyasura nam-
buyun, norun hu, pe mbuyu norun hu.
19 Yihu kan handra-handra, iyapolo hu kan
para seselek pe hu norukan masih ara hu
masih kene husa pwan topwei. Hu kan
masih mepo ngara hu karikai pe kaselek
ndrita pwan ara hunnon hayoi-hayoi pe
hutuh ndroi husa pwan.

Nowah iyukyuk iya kili Yapan

20 Pwen Nowah isoye pere tuntun para
yukyuk iya kili YAPAN. Pe iwiri hu kan pe
hu norukan handra-handra para kaniyai,
pe itimwi hu iya aliy tehe totohun iya
kili YAPAN. 21 Pe YAPAN ihingi ngonoho
kosumwan itinam pe ndriyan ipwesaniy.
Pe ipa, “Konan kapa hu ndramat kambusi
melit mwomwan mawihou tahu, hapeko
yo andre kunuten ana pwan paiwe ara
pwi. Pe yo andre kuntamari melit masih
makunuwehu paiwe pwi tehe mahapo um-
busiy.”
22 “Lang para kahasiy pe lang para karihiy,
lang para kawulen pe lang para kangan-
drah,
lang para mwandrai pe lang para mbulou,
pe lang pe ping–
melit masih aro andre kinihipwen pwi yoh.
Andre kiro tehen tora ko kipoo kol pwan
kihipwen.”

† **8:11:** Eng: *olive*

9

Ngindrai irapaniu iyasura Nowah

1 Ngindrai itoholi Nowah iyasura norun
hu pe ipwai iyatahu ipa, “Akapo noru
wawu; akahon pe ndromweya wawu kaya
soyo soyon pe akapep kol pwan masih. 2 Pe
maram kiro nimnim ka tahu kan masih–hu
norukan masih hora woh paingan, iyasura
melit masih hu tora selek ndrita pwan pe
hu ni masih tora ndras–yihu melit masih
kene ara andre hu kanoh turut ta wawu
ndramat. 3 Hu kan masih makunuwehu
mepo hutora selek, hutora tokai, pe huhora
woh, andre karayah anandrina wawu
ndramat kiyasura menmena piyang tehe
mamu. 4 Hapeko wou mbunayan sangi kan
mepo ndrai itandron aliy, paratesah, ndrai
ara ndroiyi taleh. 5 Pe kapa sehe ndramat
ndre kan kitingundru hamou ndramat ki-
mat andre kiro tine mbulmoro pe kikuni
nopwaran kiya melit mepo imbusiy. 6 Kapa
hiyeh kirayi hamou ndramat kimat andre
hu ndramat hu katingundrun kiya soiwin,
paratesah, Ngindrai imangsani ndramat
mwensen tehe yiy opu. 7 Pe wawu an-
dre kapo noru wawu hu kaya soyon, pe
ndromweya wawu kihon pe ndraye wawu
hu andre kapep kol pwan masih.”
8 Pwen Ngindrai ipwai iya kili Nowah
iyapolo norun hu ipa, 9 “Mahapo yo naku-
rapaniu kiyasura norum hu pe ndrayem
hu, andre hu kasarayah kamulan, 10 pe
kiyasura melit masih makunuwehu–hu
norukan pe hu kan para wum iyapolo hu
kan para yangiy nepo husa mawen non-
driya ndroi–pe melit masih makunuwehu
topo ndrita kol pwan. 11 Yo uiki nongan
para tapaniu isa kili wawu; pe yo andre
kunmbusi non kingas pe kipwasili melit
masih kene makunuwehu paiwe ara pwi;
pe upwatisingi nongno tehe non andre kin-
rah pe kinrasumuluwani kol pwan paiwe
ara pwi yoh.”
12 Pe Ngindrai ipa, “Iye ara ndraikiya
tapaniu to pwokeyan, urupo mbusiy mwe-
lengo pe mwalinga wawu pe hu kan
makunuwehu tora kili wawu; pe andre
kinto-kinto hasap kiyau hasap. 13 Yo um-
busi mwollou to hira kokom para ndraikiya
tapaniu kiro mwele pe mwalinga kol pwan.
14 Kapa akanime uiki mburah kiramburuhi
kol pwan pe maparamwandrayen, andre
mwollou kisarayah kiho aliy. 15 Pe andre
kuro lohongani nongan para tapaniu mepo
nakiro mwelengo pe mwalinga wawu
kayasura hu kan masih makunuwehu
handra-handra. Yo upwatisingi nongno
tehe non andre kinrah paiwe para kip-
wasili topwe hu melit masih kene ara pwi.
16 Kapa mwollou kisarayah kiho kokom,

andre kunimei pe kulohongani nongno para tapaniu andre kinto-kinto mwelengo pe mwalinga hu melit masih makunuwehu handra-handra hu tora kol pwan.” 17 Pwen Ngindrai ipwai iyata Nowah ipa, “Mwollou iye ara ndraikiya lohonge pe nongan pwokeyan para tapaniu to mepo yo kuniykiy mwele pe mwalinga hu melit masih makunuwehu tora kol pwan.”

Nowah ipwayi norun Ham

18 Pe ngala noru Nowah hu huro nondriya ndroi pe husa pwan ara iye: Sem, Ham, pe Yapet. (Ham ara tama Kenaan.)

19 Yihu noru Nowah matimou ara husarayah tumbuhu ndramat masih pe hu silihi kol pwan masih kene.

20 Nowah ara, yiy ndramat para mbulya piyang, pe ihisi piyang hambut iya mwisi wain. 21 Iyamulan Nowah irapaiwani ndrunu wain ngahan, iyin pe maran imbui, pe iye matin yumwan pe mwayen pwi. 22 Pe Ham, tama Kenaan, iya pe inime taman iye matin pe mwayen pwi. Pwen iyapwai iyata nalin malmou hilto ngawan. 23 Hapeko Sem pe Yapet hilu wiri koyau hamou pe hiluikiy iye tondrih payandrupwese hilu. Pe hilu torokai te ndruwa hilu pe hilu ndrutihi tama hilu iya aliy. Pe hilu rikai te mara hilu imui, para hilu mbuna kanime tama hilu tehe mwayen pwi. 24 Pwen pe pwoke para wain ihipwen, pe Nowah isatine pe ihilong sehe melit norun kopwan kinmbusi kinnatan. 25 Pwen pe yiy iten ana Kenaan ipa, “Wou andre aro pahandra nalim hu pe aya ndramat para poya mbulyahu ko mwaihei.” 26 Pe Nowah ipa toro: “Kahari ngala YAPAN, Ngindrai ata Sem! Pe Kenaan ara andre kirayah ndramat para poya mbulya Sem o mwaihei. 27 Pe Ngindrai andre kimbusi ndraye Yapet hu kaya soyon, pe ndrayen hu andre kampwan sura kamaye Sem. Pe Kenaan ara andre kirayah ndramat para poya mbulya Yapet o mwaihei yi.”

28 Iyamulan para non namandran, Nowah iyen pe hayou tan iro tingat pe yimingui yi (350). 29 Hayou ta Nowah masih kene iya harong, ara irayah andrsongat pe yimingui (950), pwen pe imat.

10

Iye ara ndraye ngala noru Nowah hu

1 Iye ara titiye ta noru Nowah hu–Sem, Ham, pe Yapet. Noru Nowah hu matimou ara hupo noruhu iyamulan para non namandran irasumuluwani kol pwan masih ihipwen.

2 Iye ara ngala noru Yapet hu kamai: Komer, Makok, Matai, Yawan, Tupal, Mesek, pe Tiras.

3 Pe iye ara ngala noru Komer hu kamai: Askenas, Ripat, pe Tokarmah. 4 Iye ara ngala noru Yawan hu kamai: Elisah, Tarsis iyapolo hu ndramat para Saiprus* pe hu Totan.† 5 Pe ndraye noru Yapet hu, hu masumbuwe iya leng pe mbuson. Pe huyempwan kolohu hakol-hakol pe nongna kolohu ara handra-handra.

6 Iye ara ngala noru Ham hu kamai: Kus,‡ Misrayim,§ Put,** pe Kenaan.

7 Iye ara ngala noru Kus hu kamai: Sepa, Hawilah, Saptah, Raamah, pe Sapteka. Pe Raamah ara, ngala norun hilu malmou ara Sepa pe Tetan.

8 Kus ara iyki norun hamou i ngalan Nimrot. Yiy irayah ndramat hamou pwokeyan para pahun. 9 YAPAN iyki pwoke iya kili Nimrot pe irayah ndramat hamou pwokeyan para poya yohou. Pwen mahapo kapa hamou kisikiye hamou andre kipa, “Wou tehe Nimrot imwonen, yiy ndramat para kahaya yohou mbulmara YAPAN.” 10 Nimrot ara irayah yapene hu kol mahaakol iye: Papel, Erek, Akkat, pe Kalneh. Pe isarayah tehe king†† para kol mahaakol ara, hutora nondriya kol namandran Papilon. 11 Pwen itali Papilon pe iya Assiriya pe imangsani hu kol namandran iye kene: Niniweh, Rehopot-ir, Kalah, 12 iyapolo Resen ara, ita mwalinga Niniweh pe mwalinga kol namandran Kalah.

13 Hu noru Misrayim ara hu ndramat para Litiya,‡‡ Anam, Lehap, Naptu, 14 pe iyapolo Patrus, Kasluh, pe hu para Kaptor. (Hu ndramat para Pilistiya ara husarayah ndrayehu Kasluh.)

15 Kenaan ara iyki norun ndrihou ngalan Siton. Pe Kenaan ara tumbuhu Hit, 16 hu Yepus, hu Amor, hu Kirkas, 17 iyapolo hu Hipi, hu Ark, hu Sini, 18 pe iyapolo hu Arwat, hu Semar, pe hu Hamat. Iyamulan hu tumbu Kenaan ara hu masumbuwe. 19 Ndringa pwanehu Kenaan ara iro Siton, pe iya pakeh Kerar pe Kasa, pwen irapaiwaniy iyapwen te Sotom, Komorra, Atmah, pe Sepoyim, pe iya manne Lasa.

20 Ariyo ara noru Ham hu kamai, yihu yempwan kamayehu hawum-hawum, pe

* **10:4:** Eng: *the Kittim (a people living on Cyprus)*; TP: *ol man bilong Saiprus* † **10:4:** Eng: *the Rodanim/Dodanim*; TP: *ol Dodan* ‡ **10:6:** Eng: *Cush*; TP: *Kus (Long tok Hibru, dispela nem Kus em i nem bilong kantri Sudan)* § **10:6:** Hebrew/Eng: *Mizraim/Egypt*; TP: *Yisip* ** **10:6:** Eng: *Put (Libya)*; TP: *Libia* †† **10:10:** Eng: *“The first centres of his kingdom ...”*; TP: *“Nimrot i bosim ...”* ‡‡ **10:13:** Eng: *Ludites*; TP: *ol lain manmeri bilong Lidia*

nongna kolohu ara handra-handra, pe huro kolohu hakol-hakol.
21 Sem ara iyki norun hayah kamai pe isarayah tumbuhu Eper masih. Pe Yapet, nalin namandran ara Sem.
22 Iye ara ngala noru Sem hu kamai: Elam, Assur, Arpaksat, Litiya,§§ pe Aram.
23 Pe ngala noru Aram hu ara Us, Hul, Keter, pe Mesek.
24 Arpaksat iyki norun Selah, pe Selah iyki norun Eper.
25 Eper ara iyki norun malmou kamai: Pelek pe Yoktan. Iro tandrohonga Pelek isarayah iro, hu ndramat masih para kol pwan hu masumbuwe huya marakol.*** Pwen pe hupohowe ngalan ara Pelek, paratesah, mbulundroiyi nongan para ngalan "Pelek" iya nongna kolohu ara ipa "masumbuwe."
26 Yoktan ara iyki norun hu kamai, ngalahu ara iye: Almotat, Selep, Hasarmawet, 27 iyapolo Yerah, Hatoram, Usal, 28 iyapolo Tikla, Opal, Apimayel, 29 iyapolo Sepa, Opir, Hawilah, pe Yopap. Ariyo kene ara ngala noru Yoktan hu.
30 Kol mepo huro aliy ara ndringan iro Mesa iya manne Separ, ita mwalinga hu pahayi iyayau te paramwandrai ingas.
31 Ariyo ara ndraye noru Sem hu kamai, yihu yempwan kamayehu hawum-hawum, pe nongna kolohu ara handra-handra, pe huro kolohu hakol-hakol.
32 Pe ariyo kene ara ndraye noru Nowah hu para wum hawum-hawum pe kol hakol-hakol. Iyamulan para non namandran ingas ihipwen, hu masih kene hurayah iro kili noru Nowah hu ko, pe hu masumbuwe huya kol pwan masih.

11

Yapan irapaiwani nongna kolo hu ndramat masih

1 Koluw kinna, hu ndramat masih para kol pwan nongna kol tahu ara handra ko, pe pohoweyan ara iya wule handra ko. 2 Yihu rotokai yapwen te sahin para paramwandrai ingas, pe huyarayah iya pwan hambut ita Papilon, hu ndramat kenyen aliy pwi. Pwen pe huya hu mipwan aliy.
3 Iyamulan huyen pe hamou ipwai iyata hamou hupa, "Kiya, worou tukapo pwan nakak tiken, pe tukasuluyaniy kiyapolo memelit tiken. Pwen tukarangandrihiy kiya ngandraha mwan, pe kiya pwokeyan tehe hambut pat." Pwen tehen tora ko hu pwili wum tahu iya memelit tehe pat, pe melit handra tehe nalit. Pwen pe hu pene mwalinga pat iyawule pe iya pwokeyan masih. 4 Pwen hupa, "Kiya, mahapo natukambusi kol hakol namandran kiya kolorou pe natukapwili hawum wum namandran niwen pe payandrohan kiya wiri yang. Pwen hu ndramat masih para kol pwan andre hu kanimei pe kahari ngalarou pe andre tukanmasumbuwe kanna kene kol hakol-hakol pwi; andre tukeye wule ko."
5 Pwen YAPAN isa kol pwan, pe inime kol namandran pe wum niwen hu ndramat masih para kol pwan hu pwiliy iya iyoho paingan pakeh yang. 6 Pwen YAPAN ipa, "Mahapo hu ndramat masih iye ara hu hapat o, pe nongna kol tahu ara handra ko, pe hu ngara kapo mbuluyahu kawule. Kindrou pwi andre hu kambusi sehe lohonge kiya lohogai tahu ko. 7 Kiya, tukaya pwan pe tukaya peiwani nongna kol tahu. Pwen andre hamou kinlahiy para kipahasani nongna hamou pwi."
8 Pwen YAPAN irasumbuwani hu, pe hu masumbuwe huya kene kol pwan masih. Pe hu hupwen mbulen o, pe kol namandran ara hu kanmangsaniy pwi. 9 Iyamulan hupohowe ngala kol ara Papel,* paratesah YAPAN irapaiwani nongna kol tahu imapaiwe para hamou andre kinhilingi nongna hamou pwi. Pe irasumbuwani hu pe hu masumbuwe huya kol pwan masih.

Ngala noru Sem hu

10 Iye ara titiye ta Sem.
Tandrohonga hayou malwoh ihipwen para non namandran ingas kol pwan, pe noru Sem hamou kamai ngalan Arpaksat irayah imwonen hayou ta taman ara masangat (100). 11 Iyamulan para norun Arpaksat, Sem iyen hayou mayimingat i (500), pe iyki norun hu hayah kamai pe pihin, iyamulan imat.
12 Pe Arpaksat hayou tan iho tingui pe yimah (35), pe iyki norun hamou kamai ngalan Selah. 13 Pwen iyamulan para norun Selah, Arpaksat iyen hayou haangat pe royoh i (403) pe iyki norun hu hayah kamai pe pihin, iyamulan imat.
14 Selah iyen pe hayou tan iho matingui (30), pe iyki norun hamou kamai ngalan Eper. 15 Iyamulan para norun Eper, Selah iyen hayou haangat pe royoh i (403), pe iyki norun hu hayah kamai pe pihin, iyamulan imat.
16 Eper iyen pe hayou tan iho tingui pe hahiu (34), pe iyki norun hamou kamai ngalan Pelek. 17 Iyamulan para norun Pelek, Eper iyen hayou haangat pe tingui

§§ **10:22:** Eng: *Lud*; TP: *Lidia* *** **10:25:** Anime sapta 11:1-9 * **11:9:** "Papel" iya nongna kol tahu Hipuruw, ndringen ara pakipakeh kili nongan handra ipa "imapaiwe"; Eng: *confused*; TP: *paulim*

yi (430), pe iyki norun hu hayah kamai pe pihin, iyamulan imat.
18 Pelek iyen pe hayou tan iho matingui (30) pe iyki norun hamou kamai ngalan Reu. 19 Iyamulan para norun Reu, Pelek iyen hayou lungat pe androsih i (209), pe iyki norun hu hayah kamai pe pihin, iyamulan imat.
20 Reu iyen pe hayou tan iho tingui pe luwoh (32), pe iyki norun hamou kamai ngalan Seruk. 21 Iyamulan para norun Seruk, Reu iyen hayou lungat pe andrtoyoh i (207) pe iyki norun hu hayah kamai pe pihin, iyamulan imat.
22 Pwen Seruk iyen pe hayou tan iho matingui (30) pe iyki norun hamou kamai ngalan Nahor. 23 Pwen iyamulan para norun Nahor, Seruk iyen hayou malungat i (200) pe iyki norun hu hayah kamai pe pihin, iyamulan imat.
24 Nahor iyen pe hayou tan iho lungui pe androsih (29) pe iyki norun hamou kamai ngalan Terah. 25 Iyamulan para norun Terah, Nahor iyen hayou sangat songui pe androsih i (119), pe iyki norun hu hayah kamai pe pihin, iyamulan imat.
26 Terah iyen pe hayou tan iho manandrtingui (70) pe iyki norun hu kamai matimou ngalahu Apram, Nahor, pe Haran.
27 Iye ara titiye ta Terah, tama Apram, Nahor, pe Haran.
Iyamulan Haran iyki norun hamou kamai ngalan Lot. 28 Iyamulan Haran iye sura taman Terah, pe imat iro kol Ur, mepo iyki yiy iro aliy. Kol Ur ara ita nondriya kol namandran tahu Kaltiya. 29 Apram pe Nahor hilu yen, pe hilu yesou. Apram iwiri pihin hamou ngalan Sarai pe Nahor iwiri pihin hamou ngalan Milkah, nali Yiskah; tama hilu ara hamou o, Haran. 30 Sarai ara kinkun hamou mbunnah pwi masih.
31 Pwen Terah iwiri norun kamai Apram, pe tumbun Lot, mepo noru Haran, pe mbuyu norun Sarai, nambuyu Apram, huyasura yiy, pe huyau. Terah iyasura hu masih, hutine pe hutali kol hakol ngalan Ur ita nondriya kol namandran Kaltiya, pe huyau hu pakaya kol namandran Kenaan. Hapeko huyau huya huye kol Haran pe hu mipwan aliy namu. 32 Huya huyen aliy, pe Terah hayou tan iho lungat pe yimah (205) pwen iyamat iro Haran.

12

Ngindrai iyoh Apram

1 YAPAN ipwai iyata Apram ipa, “Atine pe atali kolom pe yowem hu pe pwane tamam, pe aya kol hakol nakupwainganiy kisa kili wou.
2 Yo andre kumbusiy, pe ndrayem hu andre karayah soyon iya,
pe andre kutoholi wou
pe andre kumbusi ngalam kiya namandran,
pe wou andre arayah lomwes kiya kili hu ndramat.
3 Yo andre kutoholi hiyeh kapa kitoholi wou,
pe andre kuten ana hiyeh kapa kiten anam.
Pe hu ndraye ndramat masih para kol pwan ara
yo andre kutoholi hu kiyau hiyan atam.”
4 Apram ara hayou tan manandrtingui pe yimah (75) pe itali Haran pe iyau iya kol tehe YAPAN kinpwai kinna tan mamu. Pe Lot irikai iyasura yiy. 5 Pwen Apram iwiri nambuyun Sarai pe noru nalin Lot iyasura meltahu masih pe hu ndramat masih para mbulyan mepo iwiri hu iro Haran pe huyau huya kol namandran Kenaan.
6 Pwen huyarayah huyaliy pe Apram irotokai iya manne kei hakou namandran ngalan Moreh ita kol Sekem. Tandrohonga tokuyai tan iya nondriya kol namandran Kenaan ara hu ndramira Kenaan ara huro ndron aliy. 7 YAPAN isarayah iya kili Apram pe ipwai iyatan ipa, “Yo andre kuhingini ndrayem hu kiya pwan iye kamulan.” Pwen pe Apram isoye pere tuntun para yukyuk pe itohun iya kili YAPAN mepo isarayah isa kili yiy.
8 Iyamulan Apram iyau iyapwen te kup, pe iyarayah iya pahayi sih namandran ita pakeh kol hakol ngalan Petel. Pwen pe iyen aliy pe ipwili wum tan iho ndrokolo kol malkol, Petel pe Ai. Petel ara ita sahin iyapwen te rai. Ai ara ita sahin iyapwen te kup. Pwen iyen aliy pe isoye pere tuntun para yukyuk paiwe pe itohun iya ngala YAPAN. 9 Iyamulan Apram irakuhuye pe irikai iro hakol iya hakol ipoo iyarayah iya kol hakol namandran hape ngalan Nekep.

Apram iya iro Yisip

10 Apram isa iro kol namandran Kenaan pe mundruwai namandran isarayah, pe itali Kenaan pe iya pwen masih iya Yisip para kimpwan aliy hape na. 11 Apram irotokai nakiya pakeh Yisip pe ipwai iyata nambuyun ipa, “Yo upahasaniy tehe wou ara pihin hamou lahayam iya. 12 Mahapo kapa takayarayah kaya Yisip, andre hu ndramat para Yisip kanime wou, pe hu kapa, ‘Pihin hira nambuyu Apram.’ Pwen pe andre hu karayi yo kumat pe wou ayen. 13 Kapa hu kasok wou, apwai kiyatahu tehe wou pisu. Pwen andre hu kambusi hiyan sato pe hu kantayi yo pwi, paratesah, andre hu kanime wou pihin mwayih, pe hu kanamili wou.”

14 Apram isarayah isa Yisip pe hu ndramat para Yisip hu nime Sarai ara pihin hamou lahayan iya. 15 Hu ndramat namandran para poho mbulen ta king tahu Yisip* hu nime Sarai ara lahayan iya pe huya pwai iyata king, pe hu wiri yiy iya nondriya seu ta king. 16 King inime Sarai ara lahayan iya, pe iwiri yiy iya nambuyun pe ipomene Apram iya hiyan; ihang Apram hu sipsip, hu meme, hu mbulmwakau, hu tongkiy kamai pe pihin, pe hu kamel, pe hu ndramat para mbulyan–kamai pe pihin.

17 Hapeko YAPAN ndrinan ilokuh, pe irakultuwani hu ndramat masih para wum ta king, paratesah king iwiri Sarai, nambuyu Apram, iya nambuyun. 18 Pwen king iyoh Apram isa kili yiy pe ipwai iyatan ipa, “Paratesah pe wou apwasike yo apa Sarai ara pisum? Mbuwalim apwai sato ngawan tehe yiy ara nambuyum? 19 Paratapeh pe wou apwasoyou apa Sarai ara pisum, pwen uwiri Sarai iya nambuyu? Kiya, iye; awiri nambuyum pe walu kayau.” 20 Pwen pe king ipwandrisa hu ndramiran pe huya pwai iyata Apram para kiwiri nambuyun pe meltan masih pe hu kaya mawen Yisip.

13

Lot itali Apram

1 Pwen Apram iwiri nambuyun, noru nalin Lot, iyasura meltan masih, pe itine Yisip pe iyau iya kol ndrohoyin ngalan Nekep. 2 Apram ara yiy ndramat hamou menmenan soyon iya; pe hu kan atan ara soyon, iyasura silwa pe kolt. 3 Pwen irakuhuye pe itali Nekep pe iyeses ta hape ta hape ipoo iyarayah iya kol hakol ngalan Petel. Pe impwan kol mamu iyen aliy ndrokolo kol malkol Petel pe Ai, 4 kol mepo isoye pere tuntun para yukyuk iro aliy. Pwen pe itohun paiwe iya kili YAPAN.

5 Lot ara irikai iyapolo Apram, pe meltan pe kannen pe hu ndramiran para poya mbulyan ara soyon iya i. 6 Hapeko pwan mepo hilu yen aliy ara mbusukau o. Kinlahi hilu malmou kene pwi, paratesah, hilu malmou kene melta hilu ara soyon iya.

7 Yihu ye wule pe takokowai irayah ndrokolo hu ndramat para mbulya Lot pe hu ndramat para mbulya Apram. Tandrohongan ara, ara yihu ndramira Kenaan pe yihu ndramira Peris ara huro pwan ara pe huro namnam iya aliy.

8 Huyen pe Apram ipwai iyata Lot ipa, “Talu hapat o; mbuna talu karakokowai mwalinga talu pe yihu ndramat para mbulya talu. 9 Anime pwan namandran ita ko mwaihei? Talu nakasopat ara. Wou aya pwen te nimam mot pe yo kuya pwen te nimo kamou; pe kapa mbuwalim para aya pwen te nimam mot, kiya, aya pwen te nimam kamou pe yo kuya pwen te nimo mot.”

10 Lang ara Lot itine pe maran isalti pwan hambut namandran ita pakeh ngilse Ndran Yortan. Pwan ara, ara ndrunun soyon iya, iya mane kol hakol ngalan Sowar ita pakeh Yisip, pe ndran para aliy ara tehe piyang ta YAPAN ngalan Yiten. (Lang ara, YAPAN kintakultuwani kol ngawan malkol Sotom pe Komorrah mapwi.)

11 Pwen Lot inamili pwan namandran ariya, pe irakuhuye pe iyau iyapwen te kup. Pwen tehen tora ko pe Apram hilu Lot hilu sopat. 12 Apram impwan Kenaan pe Lot iya impwan ndrokolo hu kol namandran huro ngilse ndran, pe ipwili yumwan iho pakeh kol ngwawan Sotom. 13 Hu ndramat para kol Sotom ara kultuwayihu mwomwan namandran masih iya mbulmara YAPAN.

Apram iya Hepron

14 Iyamulan para Lot kintali Apram, YAPAN isarayah iya kili Apram pe ipwai iyatan ipa, “Orotine ndrohonokum pe maram kiyapwen te kup, hai, tolau, pe rai. 15 Pwan masih mepo maram ita nimei ara andre kuikiy kisatam pe ndrayem hu kamulan, hasap kiyau hasap. 16 Yo andre kumbusiy pe ndrayem hu andre kasarayah soyon iya; tehe kohu pwan, pe kapa hamou ndramat kilahi kindromwa kohu pwan masih ita kol pwan, pwen andre kilahi kindromwa ndrayem hu yi. 17 Atine pe arikai nondriya kol ara haroh kiya haroh pe sahin kiya sahin, paratesah, yo nakuiki pwan masih ara kisatam.”

18 Pwen Apram irakuhuye yiy pe iyeses ipoo iya Hepron pe ipwili yumwan iro pakeh kili hu kei namandran ata Mamre. Iyamulan iyen aliy pe isoye pere tuntun para yukyuk iya kili YAPAN.

14

Pahun namandran irayah kili hu king

1 Lang ara Amrapel king tahu para kol hakol ngalan Sinar, Ariyok king tahu Ellasar, Ketorlawomer king tahu Elam, pe Tital king tahu Koyim, 2 hu king mahaamou ara huyapo pahun iyasura hu king mayimou iye: Pera king tahu Sotom, Pirsa king tahu Komorrah, Sinap king tahu Atmah, Semeper king tahu Sepoyim, pe king tahu Pela (mahapo hu pohowe ngala kol ara Sowar). 3 Hu king mayimou aro ara huya rawure hu ndramat tahu para pahun huya pwenten hambut ngalan Sittim ita ngilse

* **12:15:** Hu ndramat para kol Yisip ngara hu kayoh “*king*” tahu toro: “*Paraoh*”; Eng: *Pharaoh* * **14:3:** Eng: *Dead Sea*; TP: *Det Si*

ndras namandran. (Mahapo hu tora pohowe ngalan ara “Ndras meren”.*) 4 Yihu king mayimou aro, ara ngara hu koro pahandra King Ketorlawomer hayou songui pe luwoh, pe hayou tahu pakiya songui pe royoh ndrinahu ilokuh ta King Ketorlawomer pe hu kanhilingi nongnan pwi. 5-6 Iro hayou songui pe hahiu pwen Ketorlawomer iyoh hu king matimou husa kili yiy– Amrapel king tahu Sinar, Ariyok king tahu Ellasar, pe Tital king tahu Koyim. Husa huyasura hu ndramat tahu para pahun, pe hupo pahun huyasura hu Repa huro kol Asterot-Karnayim, pe huramwaitini hu. Pwen hungas kol Ham pe hupopahun pe huramwaitini hu ndramira Sus; pe hungas yangiy para kol Kiriyatayim pe hupopahun pe huramwaitini hu ndramira Em. Pwen pe hupopahun pe huramwaitini hu ndramira Hor huye pahayi namandran para Seyir, pe husani hu pe huwop iyapwen te kol Elparan, pakeh kili kol mepo ndramat konohoyen aliy pwi. 7 Iyamulan Ketorlawomer pe hu ndramat para pahun tan hu peiwani hu pe humui huya kol Kates, ngalan handra mamu ngara hu kapohowei Enmispat. Hupopahun pe huramwaitini hu ndramat para pwan masih tahu Amalek pe huramwaitini hu Amor i, huro kol Hasason Tamar.

8 Pwen hu king mayimou tahu Sotom, Komorrah, Atmah, Sepoyim, pe Pela iyapolo hu ndramat tahu para pahun huya rawure hu huya pwenten hambut ngalan Sittim. 9 Pwen huya huyen aliy pe huya popahun iyapolo hu king mahaamou, Ketorlawomer king tahu Elam, Tital king tahu Koyim, Amrapel king tahu Sinar, pe Ariyok king tahu Ellasar. Hu king mahamou iye ara hupo pahun iyapolo hu king mayimou. 10 Hupo pahun huya, pe king tahu para Sotom pe king tahu Komorrah hilu wop iyasura hu ndramat ta hilu hayah para pahun. Hapeko hu hayah huya yos iya ngat hayah mburan iro pwenten para Sittim, pe hu masih huwop huya ngondron. 11 Ketorlawomer iyasura hu king matimou aro ara yihu wiri meltahu ndramat para Sotom pe Komorrah iyasura anandrinahu pe huyau. 12 Pwen pe hu wiri noru nali Apram, Lot, pe meltan masih, paratesah, irosura hu.

13 Hapeko ndramat hamou iwop pe iyarayah iya kili Apram pe iya nese ndrainga Apram. Ndramat mepo iwop ara, ara yiy hamou Hipuruw. Apram iye pakeh kili hu kei namandran ata Mamre. Mamre ara, yiy hamou ndramira Amor. Yiy pe nalin hilu, Eskol pe Aner, yihu matimou kene ara, ara yihu kowase Apram. 14 Apram ihilingi nongan iro kili ndramat aro ipwai iyatan tehe pahun namandran irayah iro Sotom pe hu kanwiri noru nalin Lot pe meltan masih pe hu kanyau. Pwen pe Apram ndrinan ilokuh pe iyoh hu ndramiran tingat songui pe androlmou (318), hu ndramat para pahun para wum tan. Pwen huya po pahun iyapolo hu king mahamou mepo hu wiri Lot iyasura hu pe husani hu iya matne kol hakol ngalan Tan. 15 Kol iping pe Apram iwong iyatahu ndramat para pahun, pe ipwai iyatahu para hu hayah hu kayau hasai pe hu hayah hu kayau hasai, pe huyau huya popahun. Husani King Ketorlawomer iyasura yowen hu pe huwop iyapwen te kol hakol ngalan Hopah. Hopah ara kol hakol iyapwen te hai ndruwa kol namandran Tamaskus. 16 Pwen pe iwiri melit masih mepo hu pahanowei iyasura noru nalin Lot pe meltan masih iyapolo hu pihin pe ndramiran hu.

Melkisetek itoholi Apram

17 Iyamulan para Apram isani King Ketorlawomer iyasura hu king matimou hu kanyau, yiy imui isa, pe king tahu Sotom iya pohonani yiy iro pwenten sih ngalan Sapeh ngara hu kapohowei “Pwenten ta King.” 18 Pwen Melkisetek, yiy king tahu Salem pe yiy ndramat hamou para mbuluya Ngindrai iyera Paingan Masih†, ara isap ana Apram ndrinanohun pe ndrunukei ngahan‡ isa ngawan kili yiy.
19 Pwen pe itoholi Apram ipa,
“Ngindrai iyera Paingan Masih,
mepo imbusi kol pwan pe yang andre kitoholi wou.
20 Pe tukahari ngala Ngindrai kiya paingan masih,
paratesah, yiy irosura wou pe apo pahun iyapolo hu ndram para pahun pe arayi hu pe asani hu huyau topwei.”
Pwen Apram itaingani memelit masih mepo iro kili yiy iya pwelekei masongui pe iyki pwelekei sih ara iyata Melkisetek.

21 Iyamulan king tahu Sotom ipwai iyata Apram ipa, “Aiki hu ndramiro kamui, pe melit masih ara atam.” 22 Hapeko Apram ipwai iyata king tahu Sotom ipa, “Uhuri nimo iya paingan pe upwai ngawan iya mbulmara YAPAN, Ngindrai iyera Paingan Masih mepo imbusi kol pwan pe paingan yang, pe urandrangan 23 tehe, yo andre kunpo handra meltam pwi masih. Matisan kamulan apa, ‘Yo ko umbusi Apram pe iya ndramat hamou namandran pe meltan soyon!’ 24 Yo andre kunpo handra melit pwi masih. Yo andre kuwiri memelit mepo hu ndramat to kanyaniy, pe iyasura memelit

† **14:18:** Eng: *priest of God Most High*; TP: *pris bilong God Antap Tru* ‡ **14:18:** Eng: *bread and wine*; TP: *bret na wain*

hayah tahu ndramat matimou ngalahu ara iye: Aner, Eskol, pe Mamre. Yihu matimou ara ko andre hu kapo memelit."

15

Ngindrai irapaniu iyapolo Apram

1 Iyamulan YAPAN iwong iya kili Apram iya taltal, pe ipwai iyatan ipa, "Apram, mbuna anoh. Andre kupenani wou iya sehe mwomwan kisarayah kili wou, pe andre kuiki memelit soyon iya kiya kasawem."

2 Hapeko Apram ihilingiy pe ipa, "O, YAPAN NGINDRAI, wou naiki tesah ndrokonan kisa to? Konan. Yo noru pwi pe melto masih kene iripo andre sehe ndramat maran kiro aliy? Yo ndramiro hamou o ara Eliyeser para kol Tamaskus. 3 Pe anhang yo hamou mbunah pwi. Pwen andre ndramat para poya mbuluyo ara andre maran kiro melto masih."

4 Pwen pe Apram ihilingi YAPAN iwong iya kili yiy paiwe ipa, "Ndramat para poya mbulyam ara andre kinwiri meltam masih kene pwi yoh. Norum, ndreyem imwonen andre kiwiri nokum pe kinimnim kiya meltam masih." 5 Pwen YAPAN iwiri yiy iya ngawan pe ipwai iyatan ipa, "Maram kiya paingan pe anime piriy masih hora yang. Alahi andromwa hu? Pwi yoh! Tehen tora ko ndrayem hu andre karayah tehen aliy." 6 Apram ihilingiy pe ilohongani tisingi nongna YAPAN ara ndrokonan masih. Pwen pe YAPAN ipohowe Apram ara ndramat hamou imwonen masih.

7 Pwen YAPAN ipwai iyatan ipa, "Yo YAPAN mepo uwiri wou asa mawen kol Ur, ita nondriya kol namandran Kaltiya, para kuiki pwan iye kisatam pe kiya pwanem."

8 Hapeko Apram ipwai iyatan ipa, "YAPAN NGINDRAI, yo andre kupahasaniy tehe tapeh mepo pwan aro nakiya mbukenan yo?"

9 Pwen YAPAN ipwai iyata Apram ipa, "Aya wiri mbulmwakau hamou pihin, meme hamou, pe sipsip hamou kamai, hu kan masih, ara hayou tahu maroyoh, pe kiyasura pai malmou." 10 Apram iya wiri hu kan masih tehe YAPAN ipwai iyatan, pe iwiri hu husa kili yiy. Pwen iralle hu iya maltoh pe iyki hu haroh iya sahin pe haroh iya sahin, haroh iye ngilse haroh, pe hilu pai o ara kintalle hilu pwi. 11 Pwen hu mannah tiken huwoh husa pwan pakasa sap ana hu, hapeko Apram imbultahahu pe huwoh.

12 Lang ara paramwandrai pakeh nakiyalai, pe matiliu irayi Apram, pe iye pwan pe imatin turut. Pwen inime melit handra mburuhan-mburuhan isarayah isa kili yiy tehe nihinih pe inoh turuwe yiy. 13 Pwen YAPAN iwong iya kili yiy ipa, "Wou apahasaniy tehe ndrayem hu andre kampwan kol hakol mepo kolohu pwi, pe andre kapo mbulen kaya pahandra hu ndramat para kol ara. Pe andre hu karayah hu ndramat para poya mbulen o mwaihei tahu, pe hu ndramat para kol ara andre hu karandrondroyani ndrayem hu kipoo hayou mahaangat. 14 Kiyamulan andre kurakultuwani hu ndramat masih para kol namandran ara kiya mwomwan masih. Pe kamulan para aliy andre ndrayem hu kasa mawen kol namandran ara kiyasura meltahu soyon iya. 15 Pe wou ara andraya parangoloh masih, pe kimat tam ara andre kisarayah waison o. Pe norum hu andre hu karoni wou oho ndruwa tamam pe tumbum hu. 16 Pwen kiyamulan masih ndrayehu mahaasap andre hu kamui kasa kol aripo. Hapeko mahapo ara, takultuw mwomwan tahu Amor ara hiramwak ndron."

17 Paramwandrai kinna lai pe kol kinlokuh, pwen Apram inime kosumwan irotinam kohoyonga mwan, pe mwan iro yat paisui. Melit malndra ara hilu ro yau mwalinga hu kan mepo kintalle hu pwen huro pwan. 18 Iro mwonen lang ara YAPAN ipwai iyata Apram ipa, "Mahapo talu nakaramwaniye kiya hiyan–tehe yo andre kuiki pwan kiro matne Ndran Yisip kiya matne Ndran Namandran Yuprates kiyata ndrayem hu. 19 Pwan ara mahapo yihu ndramira Ken, Kenis, Katmon, 20 Hit, Peris, Repa, 21 Amor, Kenaan, Kirkas pe Yepus hu yerampwan aliy."

16

Hakar irayah nambuyu Apram

1 Sarai ara nambuyu Apram hilyesou ndrangan niwen iya, hapeko Sarai kinkun hamou noru Apram ara pwi. Pwen Sarai ma pihin tan hamou pihi Yisip para poya mbulyan, ngalan ara Hakar. 2 Iyamulan Sarai ipwai iyata Apram ipa, "YAPAN mbuwalin para yo kukun hamou mbunah. Pwen pe lohongai to ipa ndre hiyan para amatin kiyapolo Hakar pe yiy andre kikun mbunah kiya soiwim." Apram ihilingiy pe ipa hiyan iya lohonga Sarai. 3 Pwen Sarai iyki Hakar pihi Yisip iya kili Apram tehe nambuyun para hilkapo mbunah. Hayou masongui ihipwen para Apram iye Kenaan, pwen lohonge aro irayah. 4 Pwen Apram iwiri Hakar pe imatin sura yiy. Pe Hakar ipahasaniy tehe yiy ara mapundriyan, pwen iya pe iho timwak pe iho tingani ndriyan mbulmara Sarai. Pwen pe Sarai ndrinan ilokuh. 5 Pwen Sarai ipwai iyata Apram ipa, "Wou ambusiy pe Hakar hira rapwespwes mbulumoro pe imbusi yo

tehe hamou pihin mwaihei. YAPAN o andre
kiramwaniye mwalinga talu."
6 Apram ipwai iyata Sarai ipa, "Hiyan.
Hakar, pihin para poya mbulyam ara, ita
pahandram o. Ita lohongai tam o apambusi
tapeh kiyatan." Pwen Sarai ihilingi nongna
Apram, pe irasisingat ana Hakar pe Hakar
iwop.
7 Hakar iyau iya iye kol mwaihei pakeh
sohomwiying handrang ngilse sai iya kol
Sur. Pe angelou ta YAPAN hamou iyarayah
iya kili yiy 8 pe ipa, "Hakar, wou ara pihin
para poya mbulya Sarai. Pe wou ayau
aleheh pe naya aleheh?" Hakar ipwai iyata
angelou ipa, "Yo uwop ta Sarai, paratesah,
yiy irasisingat ano."
9 Pwen angelou ta YAPAN ipwai iyata
Hakar ipa, "Amui aya kili Sarai; ahalingi
yiy pe aro pahandran para poya mbulyan."
10 Pe ipwai iyatan paiwe ipa, "Yo andre
kumbusiy pe ndrayem hu andre karayah
soyon iya pe kinlahi hamou kindromwa hu
pwi."
11 Pwen angelou ta YAPAN ipwai iyatan
paiwe ipa, "Wou mapundriyam, pe wou
andre amwalahiy kiyata mbunah hamou
kamai, pe andre apohowe ngalan ara
Yismayel,* paratesah, YAPAN kinhilingi
ndringem para koisirai. 12 Hapeko norum
andre kiyen pe mipwan tan andre kimbus
tehe hamou puyap para yangiy.† Yiy andre
kihimwomwan kiyatahu ndramat masih
pe hu ndramat masih andre hu kaham-
womwan kiya kili yiy. Yiy andre kinikuw
sura nalin hu hiyan pwi."
13 Angelou iwong ihipwen pe kinyau, pe
Hakar iyen, iro lolohonge. Pwen ipohowe
ngala YAPAN mepo iwong isa kili yiy ara,
"Ngindrai mamaran pe inime yo;" parate-
sah, ipa, "Yo unime hiyeh ngara kinime yo."
14 Pwen pe mahapo hu ndramat hu pohowe
ngala ndrikou ara "Peer-Lahai-Roi,"‡ ita
tehen tora ko ita ndrokolo kol malkol, Kates
pe Peret.
15 Pwen Hakar imwalahiy iyata noru
Apram kamai, pe Apram ipohowe ngalan
ara Yismayel. 16 Pwen pe Apram hayou tan
iho androlngui pe anoh (86) pwen Hakar
imwalahiy iyata norun kamai, Yismayel.

17

Ngala Apram irayah howen

1 Apram hayou tan andrsongui pe an-
drosih pe YAPAN iyarayah iya kili yiy pe ip-
wai iyatan ipa, "Yo ara Ngindrai Pwokeyan
Masih. Ahalingi yo pe oho ndruwa nongno
pe ambusi melit masih hiyan. 2 Mahapo
talu nakarapaniu mwalinga talu pe an-
dre kumbusi ndrayem hu kasarayah soyon
iya."
3 Apram itukuruhu pe payan iya iye
ndrita pwan pe Ngindrai ipwai iyatan ipa,
4 "Mahapo talu nakarapaniu, pe upwai
ndrokonan tehe wou andre arayah tumbu
hu ndraye ndramat soyon andre hu koro
kene kol pwan. 5 Kiro matinen mahapo
kiya andre hu kanpohowe ngalam Apram
pwi; andre hu kapohowe ngalam ara kiya
"Apraham,"* paratesah, yo andre kum-
busiy pe wou ara andre arayah tumbuhu
ndraye ndramat soyon iya. 6 Pe yo an-
dre kumbusi ndrayem hu kasarayah soyon,
pe hayah tahu andre hu kasarayah hu
king. 7 Yo nakurapaniu mwalinga talu kiya
nongan to, andre kiro kili wou kiya lang
kamulan pe nongan to andre kinhipwen
pwi. Yo ara Ngindrai tam pe Ngindraye
ndrayem hu mepo nakasarayah kamulan.
8 Yo andre kuiki pwan masih para Ke-
naan satam. Mahapo atampwan aliy tehe
hamou ndramat mawen. Hapeko andre
kuikiy kisatam pe ndrayem hu kamulan,
hasap kiyau hasap, pe kiya kolohu. Pe hu
keyen aliy lang masih, pe yo andre kurayah
Ngindrai tahu."

*Ngindrai ipwai iyatahu ndraye Apra-
ham kamai para kasondriti kapilo hu*

9 Pwen Ngindrai iwong iya kili yiy ipa,
"Wou pe ndrayem hu kamulan, wawu
masih kahalingi tapaniu to pe kapotisingiy
kiya hiyan. 10 Wou pe ndrayem hu kamu-
lan, wawu masih nongna wawu pe lohonga
wawu masih kiya handra ko para kason-
driti kapilo wawu kamai masih.† 11 Pe
wou ara andre hamou kisondriti kapilom,
pe andre kipwainganiy tehe nongna talu
pe lohonge tatalu ara handra ko tehe talu
tapaniu. 12 Pe hu mbunah kamai masih
mepo tinahu kinmwalahiy tahu, pe lang
tahu iro mandrolwoh ara, andre kason-
driti kapilohu masih–hu mbunah noruhu
ndramat para wum tam, pe noruhu ndra-
mat para poya mbulyam, pe kiyasura hu
mbunah tahu ndramat mepo asou hu, huro
kol hayah mawen mepo ndrayem imwo-
nen pwi. 13 Hu mbunah kamai masih

* **16:11:** *"Yismayel"* iya nongna kol tahu Hipuruw ara ipa *"Ngindrai ihilong"*; Eng: *"Ishmael"* means *"God hears"*; TP: *"God i harim"* † **16:12:** Eng: *wild donkey*; TP: *wel donki* ‡ **16:14:** *"Peer-Lahai-Roi"* iya nongna kol tahu Hipuruw ara ipa *"Ndrikou ta Ngindrai mepo yiy mwalen pe ngara kinime yo"*; Eng: *"Well of the Living One who sees me"*; TP: *"Hul wara bilong God igat laip na i lukim mi"* * **17:5:** *"Apraham"* iya nongna kol tahu Hipuruw ara ipa, *"Tumbuhu soyon iya"* Eng: *"Father of many (nations)"*; TP: *"Papa bilong planti lain manmeri"* † **17:10:** Eng: *circumcised, circumcision*

tinahu humwalahiy iyatahu huro wum tam, pe hu kamai masih atasou hu huro kol mwanan ara hu masih kahalingiy pe kasondriti kapilo hu. Pwen andre nongan to uikiy ara andre kisarayah kiro sangi wawu pe andre kipwaingani tapaniu to, pe andre kinihipwen pwi. 14 Kapa hamou kinhilingi nongan ato pwi pe hu kansondriti kapilon pwi, ara andre kiya mawen kili ndramiro hu mepo hu kansondriti kapilohu pwen. Pe andre kintayah yowe pwi, paratesah, yiy kintanuhuyani tapaniu to pwi."

15 Pwen Ngindrai ipwai iyata Apraham ipa, "Mahapo mbuna apohowe ngala nambuyum Sarai, kiro mahapo kiya apohowe ngalan kiya Sarah.‡ 16 Yo andre kutoholi yiy, pe yiy andre kimwalahiy kiyata norum hamou kamai. Pe andre kutoholi Sarah, pe ndrayen hu andre kasarayah soyon iya, pe hu king hayah andre karayah kili ndrayen hu."

17 Apraham itukuruhu pe payan iya iye ndrita pwan pe ilohonganiy pe ihai, pe ipa, "Sehe ndramat ndrokonan mepo hayou tan kinna masangat pwen pe andre kipo mbunah? Sarah, hayou tan andrsongui, ita ilahi para kimwalahiy kiyata hamou mbunah?" 18 Yiy ipwai iyata Ngindrai ipa, "Konan. Hiyan para maram kiro ta Yismayel pe atoholi yiy?"

19 Hapeko Ngindrai ipwai iyatan ipa, "Pwi yoh! Nambuyum Sarah ara andre kimwalahiy kiyata norum hamou kamai, pe andre apohowe ngalan ara kiya Yisak. Pwen andre kurapaniu kiyasura yiy, pe tapaniu to andre kinto-kinto kili ndrayen hu kamulan pe andre kinihipwen pwi. 20 Pe yo kunhilingi nongnam mamu asike yo iyata Yismayel. Pwen yo andre kutoholi yiy pe andre kuhingini yiy hu mbunah soyon pe ndrayen hu andre kasarayah soyon iya. Pe yiy andre kiya tamahu ndramat namandran songui pe lumou pe andre kumbusi yowen hu karayah pwokeyahu iya. 21 Hapeko yo andre kuiki nongan to para tapaniu ara kiya kili norum Yisak. Pe walah songui pe luwoh kihipwen, noru Sarah ara kinsarayah." 22 Iyamulan para Ngindrai iwong iyata Apraham ihipwen, Apraham iyen pe yiy iyau.

23 Iro lang ara ko, Apraham ihilingi nongna Ngindrai pe isondriti kapilo norun Yismayel iyapolo hu kamai masih para wum kili yiy, iyasura hu kamai para poya mbulyan mepo kinsowani hu. 24 Apraham ara hayou tan iro andrsongui pe androsih pe hu sondriti kapilon, 25 pe norun Yismayel ara hayou tan iro songui pe royoh. 26 Hilu malmou kene hu sondriti kapilo hilu iro nondriya lang sih o, 27 iyasura hu kamai masih para wum tan, pe hu kamai masih para poya mbulyan.

18

Yapan ipa Sarah andre kipo mbunah hamou kamai

1 Lang sih ndrokolo lang pe paramwandrai ara ngandrahan iya, pwen YAPAN iyarayah iya kili Apraham. Apraham iyempwan pohomara kamai tan iro pakeh kili hu kei namandran ata Mamre. 2 Apraham iyempwan pe payan pakitandras pwi, inime hu ndramat matimou huro tine. Pwen ihimbuh iya pe iyarapohonani hu, pe itukuruhu pe payan iya iho ndrita pwan.

3 Pwen pe ipwai ipa, "Yapane, kapa apwes sato, hiyan para kusopwat wawu. 4 Wawu keyen iye pe yo kuyapwai kiyata hamou para kipo hape ndran kisa. Pe wawu kasungani ndrika wawu kihipwen, pwen wawu kayangoh kaya pahandra kei iye. 5 Akamin; pe yo kuyapo hape anandrinai kisa pe wawu kainiy pe andre kipwokeyani wawu para wawu kayau. Wawu sa kol to pe yo upwes para kusopwat wawu."

Pwen hupwai iyatan hupa, "Hiyan, apo. Yowu rawuloh iya lohongai tam."

6 Apraham ileheleh iya kamai tan, pe ipwai iyata Sarah ipa, "Kileh, aya wiri palawa* sahat namandran mepo anrahiy pe kinna wawan masih, ara awiriy kisa, asulyaniy, pe atun hayah ndrinanohun." 7 Pe yiy ingap iya kili hu mbulmwakau tan pe ipirani noru mbulmwakau hamou mepo sangin imuh. Pe iwiriy iya kili ndramat hamou para poya mbulyan pe imbusiy leheleh pe iya mwan. Imayis ihipwen, pwen iwiriy pe iyaikiy iya kili Apraham. 8 Pwen Apraham iwiri sis,† pe susu mbulmwakau pe noru mbulmwakau ariya pe yiy mbukenan iykiy iya kili hu matimou pe huyan. Huro namam pe yiy ara iro tine pahandra kei hakou ngilse hu.

9 Pwen hu sike yiy hupa, "Nambuyum Sarah aleheh?"

Apraham ipwai iyatahu ipa, "Yiy iyera kamai."

10 Hamou tahu ipwai iyatan ipa, "Walah songui pe luwoh kihipwen, pe kumui kusa, pwen andre noru Sarah hamou kamai kiro." Sarah iro pohomara kamai ndruwa ndramat mepo iro wong ara, pe ihilingi nongan masih ndramat ara iropwai. 11 Apraham pe Sarah ara hilu kanna

‡ **17:15:** "*Sarai*" ndre "*Sarah*" iya nongna kol tahu Hipuruw ara ipa, "*Noru king pihin*"; Eng: "*Sarah*" and "*Sarai*" mean "*Princess*"; TP: *Pikinini meri bilong king* * **18:6:** Eng: *flour*; TP: *plaua* † **18:8:** Eng: *cheesecurds*

parangoloh pwen pe hilu kanlahiy para kapo mbunah pwi, pe Sarah ara kinhipwen sapiya walah tan. 12 Pwen Sarah ihaisani yiy mbukenan pe ipa, “Mahapo kunna pihi parangoloh masih, pe nomwule pwen. Pe namandran ato kinna parangoloh pwen i. Pe andre kumatin kuyapolo kamai to pe youlu kapwes pe kapo mbunah tapeh?”

13 Pwen YAPAN isike Apraham ipa, “Paratapeh Sarah ihai pe ipa, ‘Yo andre kupo mbunah tapeh, mepo yo kunna pihi parangoloh pwen?’ 14 Sehe melit pwokeyan mepo kinlahiy para YAPAN kimbusiy pwi yeh? Tehe kunpwai, walah songui pe luwoh kihipwen, pe pakusa, pwen andre noru Sarah hamou kamai kinsarayah pwen kiro.” 15 Sarah ihilingi nongna YAPAN pe inoh. Pwen pe ipwasoyou ipa, “Pwi yoh, yo kunhai pwi!” Pwen YAPAN ipwai iyatan ipa, “Pwi; wou ahai ndrokonan.”

Yapan nakipwalngani kol Sotom

16 Pwen hu ndramat matimou huyau huya ngondron pe marahu iya kol ngawan Sotom, pe Apraham irikai iya surahu pe iyaiki hu huya sai. 17 Pwen YAPAN iwong iya lohongan ipa, “Yo andre kunkohoni handra lohongai kili Apraham pwi, para sehe lohongai nakumbusiy. 18 Ndraye Apraham hu andre karayah soyon pe pwokeyahu ya, pe andre kutoholi kol pwan masih kiyau kili Apraham. 19 Yo kunpohowe yiy para kiwong pwokeyan kiya kili norun hu masih pe ndrayen hu, para hu kahalingi yo pe kambusi melit masih hiyan pe kimwonen. Kapa hu kambusi lohongai masih tehe kunpwai, yo andre kumbusi memelit masih tehe kunpwatisingiy kinna tan.”

20 Pwen YAPAN ipwai iya kili Apraham ipa, “Yo kunhilong nongan soyon tehe kol Sotom pe Komorah ara kultuw tahu mwomwan pe namandran masih. 21 Yo andre kuyapwan pe andre kuya nime kultuwayihu tehe kunhilong ara ndrokonan ndre pwi, pe andre kupahasaniy.”

22 Pwen hilu ndramat malmou hilyau hilya pwen te Sotom, pe Yapan o irondron sura Apraham. 23 Pwen Apraham iya pakeh kili YAPAN pe isike yiy ipa, “Apwai ndrokonan–andre apwasili hu ndramat hiyan kiyapolo hu ndramat mwomwan? 24 Pe kapa hu ndramat hiyan tora kol ara hu mayimingui, andre apwasili hu topwei, ndre konan, hu koro?–paratesah, hu ndramat hiyan ara mayimingui hu toraliy. 25 Ndrokonan upahasaniy tehe wou anlahiy para arayi hu ndramat hiyan kiyasura hu ndramat mwomwan pwi. Ara tehen tapeh! Wou anlahiy para ambusi kultuw tora kiyawule kili hu ndramat hiyan pe mwomwan kene pwi. Andre kintayah tehen tora pwi. Ndramat namandran para tamwaniye para kol pwan masih ara andre kimbusi lohongai masih kimwonen pe kihisoule, ndre?”

26 Pwen YAPAN ipwai iyata Apraham ipa, “Kapa kunime hu ndramat hiyan tora kol Sotom koho mayimingui andre kunmbusi hapesah kinna tahu masih kene pwi.”

27 Pwen Apraham ipwai paiwe iya kili yiy ipa, “O Yapan, ndrinam mbuna kilokuh kiya nongan masih kunwong kinna aliy, koyum kisikirani yo. Yo ndramat mwaihei o tehe kohu pwan pe palam, pe kunlahiy para kuwong kiya handra lohongai pwi. 28 Kapa hu ndramat hiyan mayimingui pukene pe hu koho haangui pe yimou, andre apwalngani kol masih ara topwei kiyasura hu ndramat mwomwan?”

Pwen yiy isomwiy ipa, “Andre yo kunpwalngani kol Sotom pwi, kapa kunime hu haangui pe yimou o.”

29 Apraham iwong paiwe ipa, “Kapa anime yihu mahaangui o?”

Pwen ipwai ipa, “Andre kunmbusi hapesah pwi kapa yihu mahaangui o.”

30 Pwen Apraham iwong paiwe ipa, “Yapan, ndrinam mbuna kilokuh to. Yo nakuwong paiwe kisa kili wou. Andre ambusi tapeh kapa yihu matingui o?”

Pwen ipwai ipa, “Andre kunmbusiy pwi kapa kunime hu matingui hu toraliy.”

31 Apraham iwong imui paiwe iya kili Yapan ipa, “Ndrinam mbuna kilokuh to para uwong soyon. Kapa anime yihu malungui o?”

Pwen ipwai ipa, “Iya hiyan atahu malungui, andre kunpwalngani topwe hu pwi.”

32 Iyamulan ipa, “O Yapan ndrinam mbuna kilokuh to. Yo nakuwong porosih iye ko pe nongno nakihipwen. Kapa anime hu masongui o, andre ambusi tapeh?”

Pwen ipwai ipa, “Andre kunpwalngani topwe hu pwi iya hiyan atahu masongui o.”

33 YAPAN iwong iya kili Apraham ihipwen, iyamulan iyau pe Apraham imui iya kamai tan.

19

Hu Sotom hu rakultuw mwomwan

1 Kol ipiyah, pe Lot iyempwan pohomara papai namandran para kol namandran Sotom, pe inime hilu angelou malmou hilu rotokai nakasa kol Sotom. Pwen itine pe irikai iya kili hilu, pe itukruhu pe payan iya pwan, 2 pe iwong iya kili hilu ipa, “Walu yapan to, walu kasa seu to pe kasungani ndrika walu pe kaye seu to mepo kiping. Moh makohun o, walu katine pe walu karikai.” Pe hilpa, “Pwi yoh, youlu andre koro matin ndrokolo kol aripo ndrohonoku mbultere.”

3 Hapeko Lot nongnan ipwoke pe
hilyapolo yiy pe huya seu tan. Pwen
Lot ipwai iya kili hu ndramat para
poya mbulyan para hu kattun hayah
ndrinanohun, yis* aliy pwi. Pwen
hu mbusi anandrina hilu pe hilyan.
4 Iyamulan para namnam, hilu angelou
malmou pakaya matin, pe hu kamai masih
para kol namandran Sotom husa seu ta
Lot. Yihu parangoloh pe wihou masih,
ara hu hupwen husa pe hu rakayani seu.
5 Pe huyoh iya kili Lot pe husike yiy hupa,
"Hilu ndramat malmou kansa tora kili wou
mahapo yoping ara hilu aleheh? Awiri
hilu kasa ngawan kili yowu para yowu
kapopilah kiyasura hilu."
6 Lot iya ngawan kili hu, pe iwari pa-
pai iro ndruwan. 7 Pe ipwai iya kili hu
ndramat para Sotom ipa, "Wawu kowase,
wawu mbuna kambusi melit mwomwan
tora. 8 Akanimei; noru malmou pihin ara
hilu kanmatin kinnapolo hu kamai mapu.
Kuya wiri hilu kasa ngawan kili wawu pe
wawu kambusi sehe lohongai ta wawu kiya
kili hilu. Hapeko wawu mbuna akambusi
handra melit mwomwan kiya kili hilu ka-
mai malmou iye. Hilu ara topo seu to pe yo
andre kuponokulani hilu."
9 Hapeko yihu ndramat ara hamou ipwai
iya kili hamou hupa, "Ndramat ita, kolon
iye pwi. Ipa ndre yiy hiyeh, mepo ita
wong pe ipa tukahalingi yiy?" Pwen hu
pwai iyatan hupa, "Lot, aya mawen! Kapa
anna mawen pwi, andre yowu kambusi
mwomwan kiya kili hilu malmou ara, pe
yowu karakultuwani wou kiya mwomwan
masih." Pwen hu tinihi Lot pe yihu pakaya
tumbuwe papai para seu.
10 Hapeko hilu malmou ara hilu hileh o,
pe hilu luwi Lot iro ngawan isa nondriya
seu pe hilwari papai. 11 Pwen pe hilu yohi
marahu ndramat huro ngawan ara iyoh
masih, pe yihu kanlahi kanime papai para
seu pwi yoh.

Lot itali Sotom

12 Pwen hilu angelou malmou hilu pwai
iya kili Lot hilpa, "Kapa wou manorum
hu kamai ndre pihin, ndre noru sowam
hu, ndre hamou para wum tam iripo
kol namandran iye, awiri hu pe wawu
masih kaya mawen. 13 YAPAN ipwandrisa
youlu para youlu kapwalngani kol nama-
dran iye kiya mwomwan masih; paratesah,
YAPAN kinihilong tehe kultuwayihu ara
mwomwan masih."
14 Pwen Lot irikai iya kili hilu ndramat
malmou hilu pakayesou kiya kili norun
malmou pihin, pe ipwai iya kili hilu ipa,
"Walu kaleheleh pe kaya mawen kol iye.
YAPAN andre kipwalngani kol Sotom kiya
mwomwan masih." Hapeko hilu ndramat
ara hilu hilingi Lot iwong, pe hilupa ndre
Lot ara ipwasesemit iya kili hilu.
15 Makohu ping o, hilu angelou malumou
hilu pwai iyata Lot para kileheleh pe hilpa,
"Kileh! Awiri nambuyum pe norum mal-
mou pihin pe wawu kaya mawen kol iye.
Matisan YAPAN kipwasili kol namdnran iye
pe wawu kakuni nopwaran."
16 Lot ihindrundru pe kinihileh pwi,
hapeko Yapan koyun isikirani yiy. Pwen
pe hilu angelou malmou hilu mbultuwe
nima Lot, nambuyun, pe norun hilu
malmou pihin pe hilu luwi hu huya
ngawan kol Sotom. 17 Pwen hamou ta
hilu angelou malmou ara ipwai iyata Lot
pe norun hu ipa, "Wawu kawop kileh
kaya mwanan; matisan wawu kamat.
Mara wawu mbuna kimui kiyamulan, pe
wawu mbuna akayangoh kaya kol pwen-
ten. Wawu kawop kaya paingan ngondron
pe andre wawu kanmat pwi."
18 Hapeko Lot ipwai iyata hilu malmou
ipa, "Pwi yoh, walu Yapane; kaha nokule
hape satowu. 19 Walu kanmbusi hiyan
sato pe kunmat pwi, hapeko kol ngondron
ara mwanan iya. Andre kunnarayah naliy
mapwi pe mwomwan kisa kirayi yo pe
kumat." 20 Pwen ipwai iyata angelou paiwe
ipa, "Anime kol hakol mendreheh hira?
Ara hira pakeh masih; animei? Hiyan
para kuya kohon kuyaliy? Pwen pe andre
kunmat pwi."
21 Pe angelou ipwai iyatan ipa, "Hiyan, yo
upwes iya lohongam. Yo andre kunmbusi
mwomwan kinna kol mendreheh ara pwi.
22 Kiya, aleheleh! Angap! Andre kunmbusi
hapesah pwi kipoo ayarayah aya kol ara."
Lot inime kol pe ipa kol ara mbusikau o.
Pwen hupohowe ngala kol ara Sowar.†

Yapan ipwalngani kol malkol Sotom pe Komorah

23 Paramwandrai iro ngas nakisa
paingan pe Lot iyarayah iya Sowar.
24 YAPAN imbusi mwan iro yat sombule
pat pe ilon iro paingan yang pe isa pwan,
ara tehe mbulou indrut, pe itimwi kol
malkol Sotom pe Komorah. 25 Tehen tora
ko pe YAPAN ipwalngani kol malkol ara
iyasura hu ndramat masih huro aliy pe
mbuwakei masih kene iro ndrita pwan ara
husongut topwei. 26 Nambuyu Lot maran
imui iyamulan pe YAPAN irapaiwani yiy
pe irayah tehe pat sou pe iro tine tehe sih
ndruw.

* **19:3:** Eng: *yeast* † **19:22:** "*Sowar*" iya nongna kol tahu Hipuruw, pohoweyan ara pakipakeh kili nongan handra ipa "*mendreheh*"; Eng: *Small*; TP: *Liklik*

27 Mandroulang sih i, Apraham itine pe
iya kol mepo mamu iro tine aliy pe iwong
iyasura YAPAN. 28 Iya iro tine kol ara
pe maran pakiya kol pwenten masih para
pwan Sotom pe Komorah pwi, kosumwan
irotinam aliy, ara tehe iro yau sih ndro-
homwan namandran.

29 Ngindrai ilohongani nongna Apraham
pe neren iyata Lot. Pwen pe Lot iwop iya
Sowar pe iya kohon tandrohonga Ngindrai
itimwi Sotom pe Komorah isongut iya
mwomwan.

Hu para Mowap pe Amon husarayah

30 Lot inoh para kiye Sowar, pe ipwai
iyata norun malmou pihin, pe huwop huya
ngondron pe huya kohon huya nondriya
ngat sih. 31 Lang sih norun pihi namandran
ipwai iyata pihi mendreheh ipa, “Tama talu
kinna parangoloh. Mahapo nondriya kol
pwan masih hamou kamai kinto aliy pwi
para kiwiri talu, pe talu kakun mbunah
tehe hu ndramat para koluw ngara kam-
busiy. 32 Kiya, takahang tama talu ndran
ngandrahan ngahan‡ pe kiyin para kim-
busi yiy pe lohongan kiya pwi, pe talu
kamatin kiyasura yiy pe takakun mbunah.”

33 Huyen kol iping, pe hilu hang tama
hilu ndran ngandrahan ngahan, pe iyin
pe lohongan iya pwi masih. Pe yiy pihi
namandran iyamatin iyapolo yiy. Tama
hilu ara iyin ndran ngandrahan pe iyki
lohonga pwi iyatan pe tanan hapesah pwi.
Yiy kinpahasaniy tehe norun pihin kin-
matin sura yiy pe kinsa mawen ara pwi.
34 Mandroulang, pihi namandran ipwai iy-
ata nalin pihi mendreheh ipa, “Pinge ping
yo umatin iyasura yiy, pe mepo kiping
takahang yiy ndran ngandrahan paiwe pe
wou aya matin ayasura yiy. Pwen talu
malmou kene andre kakun mbunah kili
tama talu.” 35 Pwen ping ara hilu hang yiy
ndran ngandrahan paiwe para lohongan
kiya pwi, pe iyin pe lohongan iya pwi
masih, pe tannan hapesah pwi, pe norun
pihi mendreheh iya pe imatin iyasura yiy.
Pe yiy kinpahasaniy porosih i tehe norun
kinmatin sura yiy pe kinsa mawen ara pwi.

36 Pwen hilu malmou kene hilu
mwalahiy iyata noru tama hilu. 37 Yiy pihi
namandran imwalahiy iyata norun hamou
kamai pe ipohowe ngalan ara Mowap.§
Mbunah aro ara isarayah tumbuhu
ndramira Mowap mahapo hutora. 38 Yiy
pihi mendrehe imwalahiy iyata norun
hamou kamai pe ipohowe ngalan ara
Pen-Ammi.** Yiy ara isarayah tumbuhu
ndramira Amon mahapo hutora.

20

Apraham pe Apimelek

1 Iyamulan Apraham irakuhuye pe itine
iyau iya kol namandran Nekep, pe ipwili
yumwan iro ndrokolo kol malkol, Kates
pe Sur. Lang sih Apraham iya kol hakol
ngalan Kerar, 2 pe ipwai iyatahu ndramat
para kol ara tehe Sarah ara pisun. Pwen
pe King Apimelek para kol Kerar ipwai
iyatahu ndramiran pe huya wiri Sarah isa
kili yiy.

3 Pe Ngindrai iyarayah iya kili Apimelek
iya nihinih pe ipwai iyatan ipa, “Wou andre
amat, paratesah, pihin mepo anwiri yiy ita
kili wou ara kinyesou.”

4 Hapeko Apimelek ara kinmatin kinna
sura Sarah ara mapu. Apimelek iyen pe
ilolohonge pe ipwai iyata Ngindrai ipa, “Ya-
pan to, kunmbusi handra melit mwomwan
pwi yoh! Wou narayi yo pe hu ndramat
to ko mwaihei? 5 Apraham mbukenan ipa
Sarah ara pisun, pe Sarah ipwai isa kili yo
tehe Apraham ipwai. Sarah ipa Apraham
ara wayin. Pwen pe umbusi lohonge iye
ara iyau sai hiyan, pe hingorowa mwoiwo
ara ileu. Yo kunmbusi handra lohongai
mwomwan pwi.”

6 Pwen Ngindrai ipwai iyatan iho non-
driya nihinih ipa, “Upahasaniy tehe wou
ambusi lohongai iye ara iyau sai imwonen
pe hingorowa mwoiwam ara ileu. Pwen
pe upahasaniy pe kunna hiyan satam para
ambultuwe yiy pwi, pe antakultuwani yiy
pwi. 7 Hapeko mahapo ko ayaiki pihin ara
kimui kiya kili nambuyun. Nambuyun ara
yiy hamou pohon para mbulyo.* Pwen
ndramat ara andre kitoholi wou pe andre
anmat pwi. Pe kapa anaiki yiy kimui pwi,
upwai satam imwonen, wou pe hu ndra-
mat tam masih ara andre wawu kamat
topwei.”

8 Makohuping o, Apimelek iyoh hu ndra-
mat namandran para poho mbulen tan
husa pe itiyani melit masih tehe kinhilingi
Ngindrai kinpwai kinnatan iya nihinih pe
hunoh mimiri hu. 9 Pwen Apimelek iyoh
Apraham iya kili yiy, pe isike yiy ipa, “Wou
apambusi tesah kisa kili yowu yeh? Yo
umbusi tesah mwomwan isa kili wou pe
apambusi kultuw ara kisa kili yo pe melto
masih? Lohongai ara anlahiy para am-
busiy pwi.”

‡ **19:32:** Eng: *wine* § **19:37:** “*Mowap*” iya nongna kol tahu Hipuruw, ndringen ara pakipakeh kili nongan handra ipa “*Irayah kili tomo*”; Eng: *from Father*; TP: *Em I kam long papa bilong mi* ** **19:38:** “*Pen-Ammi*” iya nongna kol tahu Hipuruw ara ipa, “*Noru ndreye hu*”; Eng: *Son of my people*; TP: *Pikinini wanblut bilong mi* * **20:7:** Eng: *prophet*; TP: *profet bilong mi*

10 Pwen Apimelek isike Apraham ipa,
“Paratapeh pe wou ambusi lohongai tehen
tora?”
11 Apraham ipwai iyatan ipa, “Yo upa
ndre hu ndramat para kol iye ara kon-
honoh ta Ngindrai pwi. Pe andre karayi
yo pe kawiri nambuyu. 12 Pe Sarah ara
pisu ndrokonan. Youlu malmou kene tama
youlu ara hamou o, hapeko tina youlu
ara malmou, pe uwiri yiy iya nambuyu.
13 Tandrohonga Ngindrai iyoh yo pe utali
wum ta tomo pe hu yowe, ara upwai iyata
Sarah upa, ‘Kapa talu kaya kol hakol-hakol,
ara ayoh yo wayim. Pwen lohongai ara
andre kiyinganiy tehe wou ara anamili yo
namandran iya.’ ”
14 Pwen Apimelek iyki Sarah imui iya
kili Apraham, pe lang ara ko iyki hu
mbulmwakau pe sipsip hayah, iyasura hu
ndramat hayah para poya mbulyan iya
kili Apraham. 15 Pe Apimelek ipwai iyata
Apraham ipa, “Pwan namandran iye ara
ato ko. Wou ayampwan hape aleheh kapa
anamiliy.”
16 Pwen ipwai iyata Sarah ipa, “Yo
mahapo ko nakuiki sombule pat silwa†
masopou (1,000) nakiyata wayim, pe hu
yowem masih andre hu kapahasaniy tehe
wou anmbusi handra kultuw mwomwan
ara pwi.”
17-18 Apimelek pakiwiri Sarah pakiya
nambuyun, pe YAPAN irakultuwani hu pi-
hin masih para wum tan para hu andre
kankun mbunah pwi. Hapeko iyamulan
Apraham koyun isikirani Apimelek pe ito-
hun iya kili Ngindrai, pe Ngindrai imbusi
Apimelek iya hiyan. Pwen pe nambuyu
Apimelek iyasura hu pihin masih para
poya mbulyan ara, hu lahiy para hu kakun
mbunah paiwe.

21

Sarah imwalahiy iyata Yisak

1 Pwen YAPAN imbusi hiyan iyata
Sarah tehe kinpwai; pe imbusiy tehe
kinpwatisingiy kinna tan. 2 Apraham ara
kinna parangoloh masih, hapeko Sarah
ara mapundriyan pe imwalahiy iyata
mbunah kamai. Pe imwalahiy iyatan ara
imwonen lang tehe Ngindrai kinpwai para
kimwalahiy.* 3 Pe Apraham ipohowe ngala
norun, mepo Sarah imwalahiy iyatan,
ara Yisak.† 4 Pwen pe lang mandrolwoh
ta Yisak ihipwen, Apraham isondriti
kapilo Yisak tehe Ngindrai kinpwatisingiy
kinna tan.‡ 5 Apraham hayou tan ara iro
masangat, pwen Sarah imwalahiy iyata
Yisak.
6 Sarah ipa, “Ngindrai iyki pwesai pe
haisai iripo kili yo. Pwen kapa hiyeh ki-
hilingiy, andre kipwes kisasura yo.” 7 Pwen
Sarah ipwai porosih i ipa, “Koluw hiyeh
ilahiy para kipwai kiyata Apraham toro:
‘Pihin tam Sarah ara andre kimwalahiy
kiyata mbunah hamou, pe kiyuk sus kiy-
atan?’ Apraham kinna parangoloh pwen,
hapeko yo umwalahiy iyata norun hamou
kamai.”
8 Pe mbunah kinmandra, pwen Apraham
imbusi yon iro mwonen lang Yisak ihipwen
sus.

Apraham irasse Hakar hilu Yismayel

9 Hakar, pihi Yisip, imwalahiy iyata noru
Apraham kamai, Yismayel. Pe lang sih
Sarah inime Ismayel iro nonoyou. 10 Pwen
Sarah ipwai iya kili Apraham ipa, “Arasse
pihin para poya mbulyo ara, pe hilu norun
kene hilkayau. Mbunah ara andre kinpo
handra meltam kamulan ara pwi. Yisak o
andre kiro nimnim kiya meltam masih.”
11 Yismayel ara noru Apraham i, pwen
pe nongna Sarah, ara imbusi Apraham
iporu. 12 Hapeko Ngindrai ipwai iyata
Apraham ipa, “Mbuna alohonge soyon kiy-
ata mbunah kamai pe pihin para poya
mbulyam. Ambusiy tehe Sarah kin-
pwai satam, paratesah, ndrayem hu masih
nakasarayah kamulan, ara andre hu kayau
kili Yisak o. 13 Hapeko yo andre kumbusi
ndraye noru Hakar hu kasarayah soyo-
soyon iya, paratesah, yiy ara norum i.”
14 Makohuping sih, Apraham iwiri pwen-
dran ipep iya ndran iyasura anandrinai
pe iykiy iya pwese Hakar. Pe Apraham
iyki wihou iya kili Hakar pe irasse hilu pe
hilyau. Hakar hilu norun hilya hiltorokai
kol pwosowen Peersepa mepo ndramat
aliy pwi.
15 Pwen ndran ihipwen masih pe Hakar
iyki norun wihou iya pe imi pahandra kei
hakou mendreheh. 16 Pwen Hakar iyau iya
mawen hape pe impwan aliy, pe ilolohonge
soyon toro: “Yo mbuwali para kunime noru
kimat.” Pe Hakar impwan pe iro rang
memesun.
17 Pe wihou ara irang pe Ngindrai
ihilingiy. Pwen angelou hamou ta Ngindrai
iho paingan yang pe iyoh Hakar ipa,
“Hakar, ariya tehen tapeh? Mbuna anoh;
wihou iyera pwan pe ita rang yoro,
ara Ngindrai kinhilingi ndringen pwen.
18 Atine pe aya soli yiy kitine pe kisa kili
wou. Yo andre kumbusi yiy pe ndrayen hu
andre kasarayah soyon iya.”

† **20:16:** sombule pat silwa ara tehe 11.5 kilo; Eng: *a thousand shekels of silver*; TP: *1,000 mani silva* * **21:2:** Anime sapta 17:21 † **21:3:** Ngalan “Yisak” iya nongna kolo hu Hipuruw ara ipa “ihai”; Eng: “*Isaac*” means “*he laughs*” ‡ **21:4:** Anime sapta 17:12

19 Pwen Ngindrai imbusi mara Hakar
ileu pe inime ndrikou sih. Pe Hakar iwiri
pwisindran iya, imwaniy, isa pe norun
iyin.
20 Pe Ngindrai irosura yiy pe iro man-
dra. Iye kol pwosowen mwaihei o mepo
ndramat aliy pwi, pe irayah ndramat para
piyeya tapuiwe.§ 21 Yiy iya irondron kol
mwaihei para Paran mepo ndramat aliy
pwi, pe tinan iwiri pihi Yisip hamou pe
isokomburani yiy iya nambuyu norun.

Apraham irapaniu iyapolo Apimelek

22 Iya lang ara King Apimelek iyasura
Pikol, namandran hamou ngara kimu para
singora pahun, hilu hilya kili Apraham. Pe
king ipwai iyata Apraham ipa, "Ngindrai
ita sura wou iya melit masih ambusiy.
23 Mahapo apwatisingiy kiya mbulmara
Ngindrai, pe apwai ngawan tehe wou an-
dre anmbusi kultuw pwasoyou kisa kili
yo, ndre noru hu, ndre ndraye hu pwi;
paratesah, yo kunmbusi hiyan kinsa kili
wou pwen. Tehen tora ko ambusi kultuw
hiyan kisa kili yo pe kol namandran mepo
asa aripo aliy."
24 Pe Apraham ipwai iyatan ipa, "Yo up-
watisingi nongno toro: andre kumbusiy
tehe anpwai."
25 Pwen Apraham iya pohowe lohongai
tan iya kili Apimelek iya ndran ndrikou
mepo hu ndramat para poya mbulya
Apimelek hu kanwiriy pwen. 26 Pe
Apimelek ipwai iyata Apraham ipa, "Yo
tono pwi. Anpwai sato pwi yoh; mepo ko
uhulong."
27 Pwen Apraham iyki sipsip pe
mbulmwakau hayah iya kili Apimelek
para hilu karapaniu pe hilu koro hiyan.
28 Pe Apraham iwiri noru sipsip pihin
manandrtimou mepo iro nondriya hu
sipsip tan, pe iykiy iya iro mawen
hape. 29 Pe Apimelek isike Apraham ipa,
"Paratapeh ambusiy tehen tora?"
30 Pe Apraham ipwai ipa, "Wou awiri
noru sipsip manandrtimou iye. Iya lo-
honge tehen tora ko andre apwai ngawan
tehe yoko usoye ndran ndrikou ara."
31 Pe hilu tapaniu iro kol ara para hilu
koro hiyan. Pwen pe hu pohowe ngala
kol ara Peersepa.** 32 Hilu tapaniu iro
kol Peersepa ihipwen, pwen pe Apimelek
iyasura Pikol, namandran tan, hilmui hilya
pwan tahu Pilistiya. 33 Pe Apraham iyki kei
hakou mendreheh iro Peersepa, pe yiy iro
totohun iya kili YAPAN, yiy Ngindrai andre
kinto-kinto. 34 Pe Apraham iye manau kol
tahu Pilistiya, ara ndrangan niwen iya.

22

Ngindrai ipwai iyata Apraham para kiyki Yisak tehe yukyuk

1 Hayou masahayeh ihipwen, Ngindrai
pakihinonou lohonga Apraham. Pwen pe
Ngindrai iyoh iya kili yiy ipa, "Apraham."
Pe Apraham isomwi yiy ipa, "Apwai. Yo
urupo."
2 Pwen Ngindrai ipa, "Awiri norum
hamou opu, ngalan Yisak, mepo ndriyam
imbuluhi yiy pwokeyan iya, pe alkaya kol
namandran hape Moriyah. Andre kuyin-
gani ngondron sih ita aliy. Pwen atin-
gundrun kiro ara, pe aiki yiy kisa kili yo
tehe yukyuk para mwan andre kitimwiy
masih."
3 Pwen makohuping para lang sih i, Apra-
ham iya pe ihara kihiy lumwat para tun-
tun, pe imwaniyani tongkiy tan. Pwen
iwiri Yisak, pe hilu ndramat para poya
mbulyan malmou, pe huyau para hukaya
kol mepo Ngindrai kinpwai kinna tan. 4 Hu
yerokai, yerokai, ipoo iro mwonen lang
maroyoh, pwen Apraham maran itandras
pe inime kol ara iho ndron mwanan hape.
5 Pwen Apraham ipwai iyata hilu ndrami-
ran malmou para poya mbulyan ipa, "Walu
keye ndron iye kapolo tongkiy. Youlu
wihou iye, andre youlu kaya totohun kaya
yoro. Kihipwen, andre youlu kamui kasa
kili walu."
6 Pe Apraham iwiri kihiya yukyuk para
mwan andre kitimwiy masih, pe ihiriy iya
pwese norun Yisak, pe yiy mbukenan ara
irokun semen pe mwan. Pwen tandro-
honga hilu yerokai hilyau, 7 Yisak ipwai iya
kili taman, Apraham ipa, "Tomo?"
Pe Apraham isomwi yiy ipa, "Tesah,
noru? Apwai."
Pe Yisak ipa, "Mwan pe kihiy iripo,
hapeko noru sipsip nakirayah yukyuk para
mwan andre kitimwiy masih ara, aleheh?"
8 Apraham isomwi yiy ipa, "Noru,
Ngindrai mbukenan andre kihang noru
sipsip nakirayah yukyuk para mwan andre
kitimwiy masih." Pwen pe hilu yerokai
iyawule hilyau.
9 Pwen hilyarayah hilya kol mepo
Ngindrai kinpwai pwen kinnata Apraham
ara, pe Apraham isoye pere tuntun iro
ariya, pe imwaniyani kihiy iya ndritan.
Pwen iwasi tiriyi norun kamai Yisak pe
iyki yiy iya ndrita kihiy iro pere tuntun.
10 Pwen niman iya pe iwiri semen para

§ **21:20:** Eng: *archer*; TP: *saveman tru bilong sut long banara*

** **21:31:** Ngala kol "*Peersepa*", iya nongna kol tahu Hipuruw ara ipa "*ndrikou para androtoyoh*" ndre "*ndrikou para tapaniu*"; Eng: The word "*Beersheba*" can mean "*well of seven*" or "*well of the oath*"; TP: Long tok Hibru nem "*Berseba*" i klostu wankain olsem dispela tok "*Hul wara bilong kontrak*"

pakitingundru norun . 11 Hapeko angelou
ta YAPAN hamou iho paingan yang, iyoh
isa kili yiy ipa, “Apraham! Apraham!”

Pe Apraham isomwi yiy ipa, “Tesah? Yo
urupo.”

12 Pe angelou ipwai ipa, “Mbuna atingun-
drun! Pe mbuna ambusi hapesah kiya ta
wihou ara. Paratesah, mahapo upahasaniy
tehe wou ara ngara aro pahandra nohowai
ta Ngindrai, pe norum mepo ndriyam im-
buluhi yiy imwonen ara, ara nerem kinna
tan pwi.”

13 Apraham maran itandras pe inime sip-
sip kamai hamou, ndrosuwan ara indrap
iho ndrungak mwalinga hu ndrandra kei
hayah mendreheh. Pwen iya pe iwiri sipsip
ara, pe iyki yiy tehe yukyuk para mwan
andre kitimwiy masih iya soiwi norun.
14 Pwen pe Apraham ipohowe ngala kol
ara, “YAPAN andre kihang.” Iro mwonen
lang ara isa matne mahapo, hu ndramat
ngara hu kapa, “YAPAN andre kihang kiya
ngondron atan.”

15 Pwen angelou ta YAPAN iyoh iya kili
Apraham iyau paingan yang porosih i, ipa,
16 “YAPAN ipwai ipa, ‘Yo mbukeno uran-
dragan iya ngolo, toro: wou nerem kin-
nata norum pwi, pe apaiki yiy masih kisa
kili yo; 17 pwen pe andre kutoholi wou,
pe andre kumbusi ndrayem hu kasarayah
soyo-soyon iya, tehe hu piriy hora yang, pe
hu kalayeng para pwakileng. Pe ndrayem
hu ara andre hu kapo pahun kiya kili hu
ndram tahu, pe andre hu kawiri kolo hu
ndram ara, karayah kolohu. 18 Pe yihu
ndraye ndramat masih para kol pwan an-
dre kutoholi hu kiyau kili ndrayem hu,
paratesah, wou ahalingi yo.’ ”

19 Pwen Apraham hilu, hilmui hilya kili
hilu ndramat malmou para poya mbulyan.
Pe humui huya kol Peersepa, pe Apraham
ikuw iyen aliy.

Ngala noru Nahor hu iye

20 Iyamulan hape, Apraham ihilong
tehe Milkah, nambuyu nalin Nahor,
ara imwalahiy iyata norun hu hayah
kamai. 21 Pe ndrihou tahu ara ngalan Us,
mundruwa ndrohan ara ngalan Pus, pe isa
parahara ndrohan, ara ngalan Kemuwel
(mepo tama Aram). 22 Pe husarayah
mulan, ara ngalahu iye kene: Keset, Haso,
Piltas, Yitlap pe Petuwel. 23 Petuwel ara
iyamulan irayah tama Repekah. Nali
Apraham Nahor ara, iwiri Milkah, pe
Milkah imwalahiy iyata norun kamai
mandrolmou ara. 24 Pe hayah husa suran
ara noru Nahor nondriya Reumah, pihin
para poya mbulyan. Pe ngalahu ara iye
kene: Tepah, Kaham, Tahas pe Maakah.

23

Sarah imat pe Apraham isowani pwan para kironi yiy

1 Sarah iyen pe hayou tan iho sangat pe
lungui pe andrtoyoh (127). 2 Pwen iyamat
iro kol namandran Kiriyat Arpa (ngalan
handra ara Hepron), ita nondriya pwan
Kenaan. Pe Apraham koyun isikirani yiy pe
irangsi yiy.

3 Pwen iyki nombuwe Sarah ihondron
kei, pe Apraham itine pe iya wong iya kili
hu ndramira Hit ipa, 4 “Yo ara ndramat
para kol mawen, hapeko usa pe umpwan
mwalinga wawu. Pe pihin to ara kinmat,
pe nakuarapaya pwan hambut kili wawu
para kuroni yiy kiyen aliy.”

5 Pwen hu ndramira Hit hu pwai iyatan
hupa, 6 “Yapan, ahalingi yowu; yowu nimei
tehe wou ara yapanewu hamou hiyan iya.
Hiyan, aroni nambuyum kiya sehe ngat
sou mepo animei hiyan masih para aya pe
aroni yiy kiya aliy. Hamou towu andre
kinpa tehen tapeh kinna ngat sou atan para
aroni nambuyum kiya aliy ara pwi.”

7 Apraham itine pe itukuruhu iyatahu
ndramat para kol Hit. 8 Pe ipwai iyatahu
ipa, “Kapa wawu kanpa hiyan para kuroni
nambuyu kiya ngat sou sih iripo aripo,
pwen wawu kaya pe kasike Epron, noru
Sohar 9 kapa kipa hiyan para kurapaya
ngat sou atan ita mbusongo pwan hambut
ngalan Makpela kisa kili yo. Kapa kiya
hiyan katan, pwen asike yiy para kiyki
kennen kimwonen para kusowaniy kili yiy.
Tehen tora ko pwan andre kisa mbukenan
yo para tona yowu.”

10 Epron irompwan mwalinga hu
ndramira Hit hu tora kol para tawuwure,
pakeh pohomara papai para kol naman-
dran ara. Pwen Epron isomwi Apraham pe
ipwai ipa, 11 “Yapan, ahalingi yo. Mbuna
alohonge soyon para arapaya pwan;
konan. Andre kuiki pwan ara kisatam
o mwaihei kiyasura ngat ita aliy. Andre
kuikiy kisatam kiya mbulmarahu to, hu
topo, pe wou aroni nambuyum kiya aliy.”

12 Pwen Apraham itukuruhu iya kili hu
ndramira kol ara porosih i. 13 Pe yiy ip-
wai iyata Epron iya mbulmarahu ndramat
masih ipa, “Kiya. Epron, ahalingi yo namu.
Yo nakurapaya pwan tam ara. Pwen awiri
sombule pat ato pe andre kuroni nambuyu
kiyen aliy.”

14 Epron ara isomwi nongna Apraham
ipa, 15 “Yapan, ahalingi yo. Pwan ara, ken-
nen ara sombu silwa mahaangat.* Hapeko
mwalinga talu ara namandran pe pwan ara
mwaihei o. Konan! Awiri pwan pe aroni
nambuyum kaliy.”

* **23:15:** TP: “*50 kilo silva*”; singayai ara, ara kennen namandra-namandran iya

16 Apraham ipa hiyan iya nongna Epron.
Pwen irapaya pwan ara iya kennen tehe
Epron ipwai iya mbulmarahu ndramira
Hit. Nopwaran para silwa ara hu ranonoye
tehe hu ndramat ngara hu karanonoye
melit, pe irayah mahaangat.†
17 Melit masih kene ata Epron ita
Makpela ita paheh kol Mamre ara kinna
ta Apraham. Pwan pe ngat sou, iyasura
hu kei pe melit masih ita ndrita pwan
ara kinna tan. 18 Pwen hu ndramira Hit
masih hu tora kol para tawuwure ara, ara
hu pahasaniy tehe pwan kintan kinna kili
Apraham. 19 Iyamulan, Apraham ironi
nambuyun Sarah, iya ngat sou ita pwan
ngalan Makpela, pakeh kili kol Mamre
ita nondriya kol namandran Kenaan.
(Ngala kol Mamre handra ara hu pohowe
Hepron.) 20 Pwan pe ngat sou tahu Hit
ara, hu kantaliy kinnata Apraham pe kinna
mbukenan yiy, para tona hu ndramiran hu.

24

Apraham isokomburani nambuyu Yisak

1 Apraham ara kinna parangoloh pwen.
Pe YAPAN kintoholi yiy kinna melit masih
kene kinmbusiy. 2 Pwen Apraham ipwai
iya kili ndramat iya pohon tahu ndramat
masih para poya mbulyan mepo ngara
kinimnim kiya melit masih atan, ara ipa,
“Aiki nimam kiya pahandra mbupo, pe
apwatisingiy ndrokonan kisa kili yo. 3 Yo
unamili wou para awong ndrokonan kiya
mbulmara YAPAN, Ngindrai para paingan
yang pe kol pwan, tehe wou andre anna
seyeh hamou nambuyu noru mwalinga hu
pihindrahin hutopo kol Kenaan aripo ara
pwi masih. 4 Amui aya kolo mamu pe
aseyeh hamou pihindrahin mwalinga hu
ndraye imwonen pe kiya nambuyu noru
Yisak.”
5 Pwen pe ndramat para poya mbulyan
ipwai ipa, “Kapa pihindrahin ara
mbuwalin para kitali kolon pe kisa kol iye
sura yo, pwen andre tehen tapeh? Hiyan
para kuwiri norum kiya pe kiyayesou
kaliy?”
6 Hapeko Apraham ipa, “Pwi yoh! Mbuna
awiri noru kimui kiya kol ara. 7 YAPAN,
Ngindrai para paingan yang, ara kinwiri
yo kunsa mawen pwan kili yowe tomo
hu. Pe kinpwatisingiy pe kintandrangan
pwokeyan kinsa kili yo, para yiy andre
kiyki pwan iye kiyata tumbuhu. Ngindrai
andre kipwandrisa angelou tan kimu pe
wou andre aro ndruwan para aya pe awiri
nambuyu noru. 8 Kapa pihindrahin ara
mbuwalin para kisa suram, pwen non-
gan napwatisingiy mahapo ara andre kiya
mwaihei opu. Hapeko wou mbuna awiri
noru kiya kol ara.” 9 Pwen pe ndramat para
poya mbulyan iyki niman iya pahandra
mbupa namandran tan, Apraham. Pe ip-
watisingi nongan pwokeyan tehe Apraham
kinpwai.
10 Pwen ndramat para poya mbulyan
iwiri kamel masongui ata Apraham,
iyapolo hu melit ata namandran tan
handra-handra, hiyan masih pe soyon iya.
Pe iyau iya kol ta Nahor ita nondriya kol
Mesopotemiya.* 11 Pwen iyarayah, pe
iyki hu kamel huye pwan ngilse ndrikou
pakehekeh kol. Pe kol ipiyah pe hu
pihindrahin nakasa mwe ndran.
12 Pe yiy itohun ipa, “O YAPAN, Ngindrai
ta namandran to Apraham. Wou koyum
kisikirani namandran to, pe lang mepo am-
busi mbulen to kiyarayah hiyan. 13 Animei!
Yo uropo tine ngilse ndrikou iye, pe hu
pihindrahin para kol iye hu nakasa mwe
ndran. 14 Pwen pe yo andre kupwai kiy-
ata hamou pihindrahin kupa, ‘Hiyan para
awiri pwendran tam kisa pe kuyin?’ Pe
kapa kipa, ‘Hiyan, ayin, pe andre kuhang
ndran kiyatahu kamel tam i.’ pwen andre
kupahasaniy tehe pihindrahin ara ko an-
pwaingni yiy para kiyata yau tam, Yisak.
Iya lohongai ara ko, ayinganiy tehe koyum
ara isikirani namandran to, Apraham.”
15 Pwen pe iro totohun manau, pe
Repekah isarayah iyasura pwendran tan
iro pwesen. Repekah ara noru Petuwel, pe
Petuwel ara noru Milkah nambuyu Nahor,
pe Nahor ara nali Apraham. 16 Repekah
ara yiy hamou pihindrahin lahayan iya pe
yiy ara kinmatin kinna sura hamou kamai
mapu. Pe ilai iya ndrikou pe imwani ndran
tan ihipwen pe imui iya paingan.
17 Pwen ndramat para mbulen ihileh iya
pohonani yiy pe ipa, “Hiyan para hape
ndran ita pwendran tam kisa pe kuyin?”
18 Pe Repekah ipa toro: “Yapan to, ayin.”
Pwen ihileh pe isoli pwendran isa pwan iro
niman, pe iykiy iya kili yiy pe iyin.
19 Iyin ihipwen, pwen Repekah ipa, “An-
dre kumwe ndran kiyatahu kamel tam
i, kipoo hu kahamosu hu.” 20 Pwen
ihimbuh pe itilingi ndran iho ndrohonoku
kuimwahu, pe ihileh imui iya ndrikou pe
iwiri pwendran tan pe iromwaniy para
kiyatahu kamel masih. 21 Pe ndramat ara
kinwong sahin nongan pwi. Hapeko maran
irotis para kinimei tehe YAPAN andre kim-
busi lohonge aro andre kisarayah mannan
ndre pwi.
22 Pwen pe hu kamel huyin ndran ihip-
wen, pe ndramat ara iwiri soyou sih hu
mbusiy iyau kolt† pe iykiy iya ndrohongu

† **23:16:** Anime 23:15 * **24:10:** Tok Hipuruw/Hebrew & English: *“Aram Naharaim”* † **24:22:** Eng: *gold*; TP: *gol*

Repekah. Pwen iwiri mbunahai maluwoh
hu mbusiy iyau kolt pe iykiy iya mbuna-
han. Pwen nopwaran para soyou ara may-
imah pe nopwaran para mbunahai malu-
woh ara masangat.‡ 23 Pwen ndramat ara
isike yiy ipa, “Wou noru hiyeh? Hape
yokyok ita seu ta tamam ndre pwi, para
yo pe ndramiro hu kasa pe koro matin aliy
mepo kiping?”
24 Pe Repekah ipwai ipa, “Tomo ara
Petuwel, yiy noru Nahor pe Milkah.” 25 Pe
ipwai paiwe iya kili yiy ipa, “Kalsiu kili
yowu ara ndromwindriu pe anandrinahu
kan ara soyon iya ita aliy para hu kamel
tam hu kayan. Pe seu towu sahin ara hiyan
para wawu kasa pe koro matin aliy mepo
kiping.”
26 Pwen ndramat ara itukuruhu iya pwan
pe yiy itotohun iya kili YAPAN. 27 Ipa,
“Urawuloh ata YAPAN, Ngindrai ta naman-
dran to, Apraham. Yiy koyun isikrani
namandran to pe imbusi hiyan iyatan; tehe
yo, ara YAPAN imu iya tokuyo, pe iwiri yo
usa mwonen usa wum kili yowehu naman-
dran to.”
28 Pwen pihindrahin ara ingap imwonen
iya seu kili tinan, pe inese ndraingahu
iya melit masih mepo irayah iya kili yiy.
29-30 Repekah ara wayin hamou ngalan La-
pan. Yiy inime soyou pe mbunahai iro
mbunaha pisun, pe ihilingi Repekah inese
nongna ndramat ara ipwai iyatan. Pwen
Lapan ingap iya ngawan pe iya kili ndra-
mat para poya mbulya Apraham ara iro
tine sura hu kamel tan ngilse ndrikou. 31 Pe
Lapan ipa, “Asa. YAPAN kintoholi wou
pwen. Paratapeh aripo tine ngawan iye?
Yo kunmwaniyani nokum pe noku kamel
tam hu yi.”
32 Pwen pe ndramat para poya mbuluya
Apraham ara iya seu. Pe Lapan ipwai
iyatahu ndramat para mbulyan pe hu lok-
ihi menmenahu masih iro ndrita kamel
isa pwan, pe yihu yuk ndromwindriu pe
anandrinahu kamel para hu kayan. Yiy
ipwai iyatahu para hu kapo ndran kisa kili
ndramat para poya mbulya Apraham pe
yowen hu para hu kasungani polondrika
hu kaliy. 33 Pwen hu wiri anandrinan isa,
hapeko ndramat para poya mbulya Apra-
ham ara ipwai ipa, “Yo andre kunnamnam
kileh pwi, kipoo kuwong kiya sehe nongan
iripo kili yo. Yo nakuwong hape na.”
Pe Lapan ipa, “Hiyan, awong namu.”
34 Pe ndramat ara ipa toro:
“Yo ara ndramat hamou para poya mbulya
Apraham. 35 YAPAN itoholi namandran to
pe iyki meltan ara soyon iya. Ihingini yiy
iya hu sipsip pe hu mbulmwakau, pe silwa
pe kolt, hu ndramat para poya mbulyan
kamai pe pihin, iyasura hu kamel pe
tongkiy. 36 Pihin ta namanadran to, Sarah,
ara imwalahiy iyata mbunah hamou ka-
mai iro mwonen yiy kinna pihiparangoloh
pwen. Pe namandran to andre kiyki hu
meltan masih kiya kili norun pe andre kin-
imnim kaliy. 37 Pwen yapane iyki nongan
pwokeyan sato toro: ipa, ‘Mahapo uropo
kol Kenaan, hapeko mbuna akah hamou
pihi Kenaan kiya nambuyu noru, pwi yoh!
38 Hapeko wou aya kili ndraye tomo hu, pe
aya seyeh hamou nambuyun.’ Yapane ip-
wai sato tehen toro, pe upwatisingiy iyatan
tehe yo andre kumbusiy tehe kinpwai.
39 Pwen pe upwai iya kili yapane upa,
‘Kapa pihindrahin ara mbuwalin para
kisapolo yo, pwen andre tehen tapeh?’
40 Pe yiy isomwiy ipa ‘Yo ara ndramira
YAPAN pe ngara kuhulingi nongnan. Pwen
pe yiy andre kipwandrisa angelou tan
kiyapolo wou para kimbusi mbulyam ki-
rayah hiyan. Pe wou andre awiri nam-
buyu noru kamai kiro kili yowe tomo hu.
41 Aya kili hu pe ayapa nongno. Kapa yihu
kasomwiy, ara hiyan. Pe kapa yihu kan-
somwiy pwi, ara amui mwaihei opu. Pwen
andre nongan pwokeyan apwatisingiy ara,
andre kiniyki nopwaran kinsa kili wou
pwi.’
42 Pwen lang nepo usarayah usa ndrikou
yoro, pe utohun upa, ‘YAPAN, Ngindrai ta
yapane Apraham, wou ambusi mbulen to
kirayah hiyan. 43 Uro tine ngilse ndrikou,
pe upa toro: Kapa hamou pihindrahin kisa
mwe ndran, pe yo kupwai katan kupa,
“Hiyan para kuyin hape ndran ita pwen-
dran tam?” 44 pe kapa yiy kipwai sato
kipa, “Hiyan, ayin, pe andre kuhang ndran
kiyatahu kamel tam i,” pwen pihindrahin
ara, ara pihin mepo YAPAN kinpiraniy tehe
yiy andre kirayah nambuyu noru yapane.’
45 Pe yo uro totohun manau, pe Repekah
isarayah. Yiy ikuni pwisindran iro pwesen
pe isapwen iyamwe ndran iya ndrikou. Pe
yo upwai iyatan upa, ‘Hiyan para hape
ndran ita pwendran tam kisa pe kuyin?’
46 Pwen pe yiy ileheleh para kisoli pwen-
dran iro pwesen isa pwan pe ipa, ‘Ayin,
pe yo andre kumwe ndran kiyatahu kamel
tam i.’ Pwen uyin pe yiy iyuk iyatahu
kamel ato yi.
47 Pe yo usike yiy, ‘Wou noru hiyeh?’
Pwen pe yiy ipwai ipa, ‘Tomo ara
Petuwel, yiy noru Nahor pe Milkah.’ Pwen
pe yo uiki soyou iya ndrohongun pe
mbunahai iya mbunahan. 48 Pwen pe yo
utukuruhu iya pwan pe utohun iya kili
YAPAN. Pe yo urawuloh iya kili YAPAN,
Ngindrai ta yapane Apraham, paratesah,
yiy iwiri yo usamwonen usa suwe nali

‡ **24:22:** Eng: *5 grams ... 100 grams*

Apraham. Pwen pe usa para kuwiri norum
pihindrahin para kiya nambuyu noru ya-
pane. 49 Kapa wawu kalohonganiy hiyan,
pe kambusiy kimwonen kiya kili yapane,
pwen wawu kawong kimwonen sato. Kapa
pukene, wawu kapwai ngawan kisato yi.
Pwen yo andre kulohongani sehe melit
para kumbusiy."
50 Pwen lohonga ndramat ara itiyaniy
masih ihipwen topwei, pwen pe Lapan
pe Petuwel hilu pwai imui iyatan hilpa,
"Sehe melit mepo isarayah isa kili wou ara
YAPAN imbusiy. Pwen youlu kanlahiy para
kapa handra nongan hiyan ndre mwom-
wan pwi.
51 Hiyan, Repekah impo. Pwen awiri yiy
kiya nambuyu noru yapanem, Apraham,
tehe YAPAN kinpwainganiy pwen."
52 Pwen ndramat para poya mbuluya
Apraham ihilingi sehe nongan hupwai, pe
yiy itukuruhu iya pwan pe itotohun iya
kili YAPAN. 53 Pwen ndramat para poya
mbulen ara iwiri hu memelit hayah tehe
kolt, silwa pe hu koyau hayah pe iyki hu iya
kili Repekah. Pe yiy iyki melit hayah ken-
nen namandran iya, iya kili wayin pe tinan.
54 Pwen yiy iyapolo hu ndramat hurosura
yiy, yihu namnam pe huyin ndran ihipwen,
pwen huye matin.
Iya mandroulang para lang sih, yihu sa-
tine pe ndramat para poya mbulya Apra-
ham ipwai iyatahu ipa toro: "Yo andre
kumui kuya kili yapane."
55 Hapeko wayi Repekah pe tinan hilp-
wai iyatan hilpa, "Pihindrahin ara andre
kimindron sura yowu na. Kiromatine lang
masongui kamulan, pwen awiri yiy pe
wawu kayau."
56 Hapeko yiy ipwai iyatahu ipa, "Mbuna
akakaituwe yo. Mahapoko YAPAN kin-
mwanyani soyo masih kinsamwonen pwen
kinsa kili yo. Pwen nakumui kuya kili
yapane."
57 Pwen yihu pwai toro: "Tukayoh pihin-
drahin ara kisa pe tukasike yiy." 58 Pwen
huyoh Repekah isa pe husok yiy hupa,
"Hiyan para nayasura ndramat iye?" Pwen
ipa, "Ehe, andre kuya."
59 Pwen yihu pwandrisa Repekah iyasura
pihin para kipwokarani yiy pe hilyau hilya-
sura ndramat para poya mbulya Apraham
pe yowen hu. 60 Pwen hutoholi Repekah pe
hupwai toro iyatan:

"Pisu, wou ara andre asarayah tinahu
ndramat
pusangat kiyau pusangat,
pe ndrayem hu andre kasarayah ndramat
para pahun kiyatahu ndram para
pahun,
pe andre hu kawiri hu kol namandran
tahu ndram kiya mbukenan hu."

61 Pwen Repekah iyapolo hu pihin para
poya mbulyan hu mipwan ndrita kamel pe
huro ndruwa ndramat para poya mbulya
Apraham. Pwen ndramat para poya
mbulya Apraham iwiri Repekah pe huyau.
62 Tandrohongan ara ko, Yisak kintali
ndran ndrikou ngalan Peer-Lahai-Roi, pe
yiy iya iro kol pwosowen ngalan Nekep.
63 Piyahon sih yiy ihorokai kol ngawan
pe maran pakiya paingan pwi, inime hu
kamel huropo husa. 64 Pwen Repekah
inime Yisak pe itali kamel tan, pe ilai isa
pwan. 65 Pe yiy isike ndramat para poya
mbulya Apraham ipa, "Yohou sehe ndra-
mat hiratokai kol ngawan yoro pe nakisa
pohonani rou?"
Pe isomwi yiy ipa, "Yiy ara yapane."
Pwen Repekah iwiri koyau tan pe ikulani
mbulmaran iya aliy.
66 Pwen ndramat para poya mbulen ara
ipwai iya kili Yisak iya melit masih kin-
mbusiy pwen. 67 Yisak iwiri Repekah iya
kamai ta tinan, Sarah. Pwen hilu yesou.
Yisak inamili Repekah pwokeyan iya, pwen
pwesai imui iya kili yiy yamulan para ki-
mat ta tinan, Sarah.

25

Ngala hu tumbu Apraham hayah kamai ara iye i

1 Pwen Apraham ara iyesou paiwe yi,
pe iwiri pihin hamou ngalan Keturah.
2 Keturah imwalahiy iyata norun hu,
ngalahu ara iye kene: Simran, Yoksan,
Metan, Mitiyan, Yispak pe Suwah. 3 Yoksan
ara tama Sepa pe Tetan. Pe Tetan ara
ndrayehu Assur, hu Letus pe yihu Leyum.
4 Mitiyen ara norun hu iye kene: Epah,
Eper, Hanok, Apita pe Elitaah. Ariyo ara
ndraye Keturah hu masih.
5 Pe Apraham ara iyki meltan masih iya
kili norun Yisak. 6 Hapeko Apraham ara
kinmat mapu, pe iyki yukyuk hayah iya kili
norun hu kamai para nondriya pihi mulan.
Pwen pe ipwandrisa hu huyau huya pwen
te Kup huya mawen kili Yisak.

Apraham imat pe huroni yiy

7 Apraham iyen pe hayou tan masih iya
harong ara sangat andrtingui pe yimah
(175). 8 Pe Apraham ara iya parangoloh
masih, pe hayou tan ara hiyan pe soyon
iya. Pwen pe imat iho ndruwa tumbun
hu. 9 Norun malmou Yisak pe Yismayel
ara hilya hiltoni yiy iro ngat sou para
Makpelah pakeh Mamre, mepo pwan ta
Epron koluw, yiy noru Sohar ndramira
Hit. 10 Pwen pwan hambut tahu Hit
nepo Apraham isowaniy, ara Yisak iyasura
Yismayel ara hiltoni Apraham iya ngat
sou mepo Apraham ironi Sarah iro aliy
mamu. 11 Hiltoni Apraham ihipwen, pwen

Ngindrai itoholi Yisak. Yisak ara impwan ngilse ndran ndrikou iro kol Nekep, ngalan Peer-Lahai-Roi.

Hu Ndraye Yismayel

12 Iye ara titiye ta Yismayel hu, noru Apraham nondriya Hakar pihi Yisip, pihin para poya mbulya Sarah.
13 Iye ara ngala noru Yismayel hu kamai: yiy ndrihou ara ngalan Nepayot, mundruwa Nepayot ara Ketar, Atpeel, Mipsam, 14 Misma, Tuma, Masa, 15 Hatat, Tema, Yetur, Napis pe Ketemah. 16 Ariyo ara ngala ndraye noru Yismayel hu kamai songui pe lumou. Pe ngalahu ara kinrayah ngalahu kol mendre-mendreheh mepo humimpwan aliy. 17 Yismayel iyen pe hayou tan iho sangat tingui pe andrtoyoh (137) pwen pe imat pe iho ndruwa tumbun hu. 18 Pe ndraye Yismayel hu huya pe huye kol namandran ndrokolo Hawilah pe Sur. Pe Sur ara ita pakeh Yisip ngilse sai iyapwen te Asiriya. Hapeko yihu ara hu konohompwan hiyan pwi.

Repekah imwalahiy iyata Esau hilu Yakop

19 Iye ara titiye ta noru Apraham, Yisak. Apraham ara tama Yisak. 20 Pwen Yisak ara hayou tan iro mahaangui pe iwiri Repekah, mepo noru Petuwel pihin. Pe Petuwel ara ndramira Aram hamou, mepo para kol Mesopotemiya,* pe Repekah ara pisu Lapan.
21 Repekah ara kinlahiy para kikun mbunah pwi. Pwen Yisak itohun iya kili YAPAN iyata Repekah, pe YAPAN ihilingi totohun tan, pe Repekah ara mapundriyan.
22 Yiy ara norun mwan,† pe mapu kinmwalahiy ta hilu, hilu sopaiwe iro nondriya tina hilu, pe yiy ipa, “Weh, aripo tapeh? Sehe melit iriporayah isa kili yo? Pwen yiy iya sike YAPAN para kiyki lohongai para aliy.”
23 Pe YAPAN ipwai iyatan ipa, “Hilu ndramat malpat hiltora ndriyam. Pe hilu malpat ara, ara andre hilu konto wule pwi. Andre hu hapat kaya pwokeyahu katahu hapat. Pe yiy mepo nakisarayah mu andre kiya pwandrendres ta yiy para mulan.”
24 Pwen pe iro mwonen lang nakimwalahiy kiyata norun kamai malmou mwan,‡ 25 imwalahiy tan imu ara sangin laman pe yomun soyon iramburuhi yiy, tehe hasai koyau. Pwen pe hupohowe ngalan ara Esau.§ 26 Pwen Repekah imwalahiy iyata nalin hamou paiwe, pe yiy imbultuwe tisingi mbutika Esau. Pwen pe hupohowe ngalan ara Yakop.** Yisak hayou tan iro manongui (60), pwen norun mwan malmou hilsarayah.

Esau itali nokun tehe yiy ndrohan

27 Hilu mbunah malmou kanna wihou pwen, pe Esau irayah ndramat hamou para kahaya yohou iya kene yangiy masih. Yakop ara mbunah hamou waison pe ngara kiye wum o. 28 Yisak ara ngara kinamili Esau, paratesah yiy ndramat para kahaya yohou para namnam, hapeko Repekah ara ngara kinamili Yakop.
29 Lang sih aro Yakop ara iro tuwe suw hayah, pe Esau iro yangiy pe isarayah isa wum mamundruwan. 30 Pe Esau ipwai iyata Yakop ipa, “Kileh, kunmundrui turuwe yo. Aiki suw hayah mahapo anruwaniy ita, ara kisa.” Ndroiyin ara ko pe hupohowe ngala Esau handra i ara “Etom.”††
31 Pe Yakop ipwai iya kili yiy ipa, “Aiki ndrohonokum tehe ndrohan ara kisa kili yo pe andre kuiki suw kisa kili wou.”
32 Pe Esau ipwai ipa, “Animei! Yo ara pakeh nakumat. Kapa kumat, tesah ndrokonan andre kiwiri soiwi noku tehe ndrohan?”
33 Pwen Yakop ipa, “Apwatisingiy ndrokonan, pwen aiki ndrohonokum tehe ndrohan ara kisa kili yo.” Pwen Esau ipwatisingiy ndrokonan, pe iyki ndrohonokun tehe ndrohan ara iya kili Yakop.
34 Pwen Yakop iyki ndrinanohun hayah iyasura suw mepo kinmbusiy iyau mbuwa malikei handra para kaniyai,‡‡ pe iykiy iya kili Esau. Pe Esau inamnam pe iyin ndran, pwen itine pe iyau. Tehen tora ko, Esau inime ndrohonokun tehe ndrohan ara kinna mwaihei o.

26

Yisak iro kol malkol Kerar pe Peersepa

1 Pe mundruwai namandra-namandran isarayah iro kol Kenaan paiwe, pe irayah tehe koluw mamu kintayah pwen, iro tandrohonga Apraham. Pwen pe Yisak iya kili King Apimelek para kol Kerar ita nondriya kol namandran Pilistiya. 2 Pe YAPAN isarayah isa kili Yisak pe ipa, “Wou mbuna alai aya pwan Yisip. Aye sehe kol mepo nakupwai kisatam para ayen aliy. 3 Ayen ndron kol iye na, pe andre kuro sura wou

* **25:20:** Eng: *Paddan Aram*; TP: *Mesopotemia* † **25:22:** Eng: *twins*; TP: *tupela pikinini man* ‡ **25:24:** Eng: *twins* (tehe 25:22) § **25:25:** “*Esau*” iya nongna kol tahu Hipuruw ara pohoweyan pakipakeh kili nongan handra ipa “*yomun soyon*”; Eng: *hairy*; TP: *planti gras* ** **25:26:** “*Yakop*” iya nongna kol tahu Hipuruw ara ipa “*imbultuwe mbutikan*”; Eng: “*he grasps the heel*”; TP: “*lek*” †† **25:30:** “*Etom*” Iya nongna kol tahu Hipuruw, ara ndringen pakimbus tehe nongan sahin “*laman*”; Eng: “*red*”; TP: “*retpela*” ‡‡ **25:34:** Eng: *lentil (a kind of bean)*; TP: *wanpela kain bin*

pe andre kutoholi wou. Yo andre kuiki pwan iye kisa kili wou pe ndrayem hu mepo nakasarayah kamulan. Pe andre kuramwaniyani tapaniu to mepo kunpwai kinna ta tamam Apraham. 4 Andre kumbusi ndromweya ndrayem hu kasarayah soyo-soyon iya, tehe hu piriy hora yang; pe pwan masih iye ara andre kuikiy kiyatahu. Pe hu ndramat para kol masih topo kol pwan ara andre kutoholi hu kiyau kili ndrayem hu ko; 5 paratesah, Apraham ihilingi nongno pe ipwotisingi pwahanou to masih." 6 Pwen Yisak iyen ndron Kerar.

7 Pwen hu ndramat hayah para kol ara husike Yisak iyata Repekah, pe Yisak ipa, "Yiy ara pisu." Yisak ara inoh para kipohowe Repekah ara nambuyun, paratesah, lohonge tan ara ipa, "Matisan hu ndramat para kol ara hu katingundru, paratesah, Repekah ara pihin lahayan iya."

8 Yisak iro kol ara ndrangan niwen iya, pe King Apimelek para kol Pilistiya ara, maran iyau marasip pe inime Yisak iro tokonani nambuyun Repekah. 9 Pe Apimelek iyoh Yisak isa pe ipa, "Mahapo upahasaniy tehe pihin ara, ara pisum pwi; yiy ara nambuyum. Paratesah pe apohowe yiy ara pisum?" Pe Yisak ipa, "Ulolohonge pe upa, kapa kupa yiy ara nambuyu andre hu katingundru."

10 Pwen Apimelek ipa, "Wou apambusi tesah kisa kili yowu? Kapa hamou ndramiro kirandroyani nambuyum, pwen apaiki nopwaran ara kisa kili yowu ko mwaihei, hapeko ndrokonan para aliy ara wou mbukenam."

11 Pwen pe Apimelek ipwatisingiy iya kili hu ndramat masih pe ipa, "Kapa hamou ndramat kirandroyani Yisak ndre nambuyun, ara andre yiy kimat."

12 Pe Yisak ara ihisi piyang hambut pe iro mwonen hayou ara, anandrinai soyo-soyon iya isarayah iro pwan ara, paratesah, YAPAN itoholi yiy. 13 Pe yiy ara irayah ndramat hamou namandran iya, pe meltan iro tayah iya soyon iya. 14 Pe hu sipsip pe hu mbulmwakau tan, iyapolo hu ndramiran para poya mbulyan ara hu soyon iya. Pwen pe hu Pilistiya ara hu ndrangis iyatan. 15 Pwen hutalon pwan pe huratulungi hu ndran ndrikou masih mepo hu ndramira Apraham husoyei koluw.

16 Pe Apimelek ipwai iyata Yisak ipa, "Wawu karakuhuye pe kaya mawen kili yowu, paratesah, pwoke ta wawu kinsarayah pwokeyan iya isa kili yowu."

17 Pwen Yisak irakuhuye pe iyau iya pwenten para Kerar pe ipwili yumwan pe iyen aliy. 18 Koluw Apraham isoye hu ndran ndrikou iro aliy ara, pe yiy kinmat pe hu Pilistiya huya pe huratulungi hu ndran ndrikou ara. Pwen Yisak iya pe ikaihi hu ndran ndrikou ara paiwe pe ipohowe ngala hu ndrikou ara tehe taman kinpohowe hu mamu kinna.

19 Pe hu ndramat para poya mbulya Yisak ara, huro talon pwan iro Pwenten Kerar pe ndran isuw mbulu pwan isa paingan pe ihou aliy. 20 Hapeko hu ndramat mepo huro nimnim iyatahu mbulmwakau tahu Kerar ara, hurakokowai iyasura hu ndramat ngara hu kanimnim kiyata hu mbulmwakau ta Yisak ara hupa, "Ndran ndrikou ara, ara atowu!" Pwen Yisak ipohowe ngala ndran ndrikou ara "Takokowai,"* paratesah, hu ndramat hurakokowai iya kili yiy.

21 Pwen pe hu ndramira Yisak husoye ndran ndrikou sih paiwe, pe hurakokowai yi. Pwen Yisak ipohowe ngala ndran ndrikou ara, "Songot."† 22 Pwen pe Yisak itali hape ara pe iya soye ndran ndrikou sih paiwe; iro tandrohongan ara, ara hu kanrakokowai pwi. Pe Yisak ipohowe ngala ndran ndrikou ara, "Ndrohonoku para pwanpwan hiyan."‡ Paratesah, ipa toro: "Mahapo YAPAN kiniyki pwan hape iye kinsa torou. Pe menmenarou ara, andre kisarayah hiyan iya kiro aliy."

23 Pwen Yisak itali kol ara pe iyau iya kol Peersepa. 24 Ping ara ko Ngindrai iyarayah iya kili yiy pe ipa, "Yo ara Ngindrai ta tamam Apraham. Mbuna anoh. Yo uropo sura wou; pe yo andre kutoholi wou pe ndromweya ndrayem hu andre kasarayah soyo-soyon iya, paratesah, unamili ndramiro, Apraham."

25 Yisak isoye pere tuntun sih para totohun, pe itotohun iya ngala YAPAN. Pwen ipuli seu hawum pe hu yau tan husoye ndran ndrikou sih.

Yisak hilu Apimelek hiltapaniu

26 Iyamulan Apimelek itali kol Kerar pe iwiri Ahussat, ndramat para pwahanou yiy, iyapolo Pikol, ndramat ngara kiya mu para singora pahun, pe huya nime Yisak. 27 Yisak isok hu ipa, "Koluw wawu kanpwayi yo pe kanrasse yo kunnau, pe paratapeh wawu mui wawu sa kili yo paiwe?"

28 Pe yihu somwi yiy hupa, "Yowu nimei tehe YAPAN ara itasura wou, pwen yowu pa tukarapaniu mwalinga rou. Yowu andre karapaniu kiyasura wou, 29 pe wou mbuna ambusi mwomwan kisa kili wu, paratesah, yowu kantandroyani wou pwi. Yowu

* **26:20:** Tok Hipuruw/Hebrew: "*Esek*"; Eng: "*Dispute*"; TP: "*Tok pait*" † **26:21:** Tok Hipuruw/Hebrew: "*Sitnah*"; Eng: "*Opposition*"; TP: "*Pasin birua*" ‡ **26:22:** Tok Hipuruw/Hebrew: "*Rehoboth*"; Eng: "*Room*"; TP: "*Ples bilong sindaun gut*"

kanmbusi hiyan o kinsa tam, pe yowu pwandrisa wou ayau ayapolo koisirai. Pe mahapo YAPAN itatoholi wou."

30 Pwen Yisak ipo yon namandran iyatahu, pwen huya pe hunamnam pe huyin ndran iyawule. 31 Pe hutine makohu ping o para lang sih, pe hupwatisingi nongan para tapaniu iro mwele hu. Pe Yisak ipwandrisa hu huyau, pe huyau huyapolo koisirai.

32 Lang ara ko hu ndramat para poya mbulya Yisak huya kili yiy pe hupa, "Yowu soye ndran ndrikou pe ndran ara kinisuw kinsa hiraliy." 33 Pwen Yisak ipohowe ngala ndran ndrikou ara "Sipah." Iro tandrohonga lang ara isa matne mahapo, hutora pohowe ngala kol ara "Peersepa."

Nambuyu Esau malmou

34 Tandrohongan ara, Esau iyen pe hayou tan mahaangui; pe yiy iwiri Yutit SuPeeri iya nambuyun, iyapolo Pasemat SuElon. Peeri hilu Elon ara hilu ndramira Hit. 35 Kultuwayi mbuyungundra Yisak hilu Repekah ara ngara kimbusi ndrina hilu kimwa.

27

Yakop ipwasike taman pe iwiri lomwes ta Esau

1 Yisak ara, kinna parangoloh pwen, pe maran ara kinyoh pe kinlahiy para kinnime handra melit pwi. Pwen pe iyoh Esau, norun ndrihou kamai, pe ipwai iyatan ipa, "Noru!"

Pe Esau isomwiy ipa, "Tesah? Yo urupo."

2 Pe Yisak ipa toro: "Yo kunna parangoloh pwen, pe ukowu sehe lang andre kumat kaliy. 3 Wou awiri kei tapuiwe kiyasura nah tam, pe aya yangiy pe ayakah ano hamou yohou. 4 Pwen awiri yohou ara pe aruwaniy kiyasura anandrinai kapan iya mepo ngara kunamiliy, pwen awiriy kisa kili yo. Pe anandrino kuiniy kihipwen, pwen andre kuiki lomwes to kisa kili wou; kiyamulan andre kumat."

5 Yisak iro wong iyata Esau manau, pe Repekah ara iro hilingiy. Pwen Esau kinyau kinna yangiy para kiyakah yohou kisa, 6 pe Repekah ipwai iyata Yakop ipa, "Nahapoko yo uhulingiy tamam ipwai iyata Esau ipa, 7 'Awiri hamou yohou pe aruwaniy kiyapolo hayah anandrinai pe awiriy kisa kili yo. Andre yo kuiniy kihipwen, pwen andre yo kuiki lomwes to kisa kili wou kiya mara YAPAN; kiyamulan andre kumat.' " 8 Pwen Repekah ipa, "Kiya, noru, wou ahalingi nokulani sehe melit nakupwai kisa tam para nambusiy mahapo. 9 Aya kou pe apirani noru meme malmou mepo nombuwe hilu imuh, pe awiriy kisa kili yo. Pe andre yo kuruwaniy kiyasura anandrinai kapan iya, mepo tamam ngara kinamiliy. 10 Pe wou awiriy kiya kili tamam, pe andre kiyniy. Pwen andre kiyki lomwes tan kisa kili wou; kamulan andre kimat."

11 Hapeko Yakop irapaiwani poho tinan pe ipwai iyatan ipa, "Wou apahsaniy tehe Esau ara yomyomun soyon, hapeko yo ara pwi–yo mondro saiyon o. 12 Matisan tomo andre kihingoruwe yo pe kipa yo ara upwasike yiy; pwen yo mbukeno andre kumbusiy tehen tora pe andre kiten ano–pwen andre kunwiri lomwes tan pwi."

13 Hapeko tinan ipwai iyatan ipa, "Noru, wou mbuna alohonge. Yo andre kukuni nopwaran ara. Ambusi sehe melit kunpwai; aya kou pe ayawiri meme malmou kisa kili yo."

14 Pwen Yakop iya pe iyawiri meme malmou pe iyaikiy iya kili tinan. Pe Repekah iruwani anandrinai kapan iya mepo tama Yakop ngara kinamiliy. 15 Pwen Repekah iyawiri koyau hamou lahayan ata Esau iro seu, pe isuluyani Yakop iya aliy. 16 Pe yiy ikulani nima Yakop pe koyun saiyon iya kapilo meme. 17 Pe Repekah iwiri anandrinai mepo kapan, iyasura ndrinanohun mepo kinruwaniy ara, pe iyaikiy iya kili Yakop.

18 Pwen Yakop iya kili taman pe iyoh ipa, "Tomo!"

Pe Yisak isomwiy ipa, "Apwai, noru. Wou hiyeh?"

19 Yakop ipwai iyata taman ipa, "Yo Esau, norum ndrihou kamai. Yo kunmbusi melit masih tehe anpwai kinsa kili yo. Kiya, atine, ampwan, pe aini anam yohou. Kihipwen, aiki lomwes atam kisa kili yo."

20 Hapeko Yisak isok norun ipa, "Noru, indrou sah, awiri yohou ara isa?"

Pe Yakop ipwai iyatan ipa, "YAPAN, Ngindrai atam ara, ihingini yo yohou kileh."

21 Pwen Yisak ipa toro iyata Yakop: "Asa pakeh pe kusehe mandram pe kuhungorwe wou na. Wou noru ndrihou kamai Esau ndrokonan ndre pwi?"

22 Pe Yakop iya pakeh kili taman, pe taman ihingorwe sangin pe ipa toro: "Wou ngasa mbulukoyum ara tehe Yakop. Hapeko yo uhungorwe nimam ara tehe nima Esau." 23 Yisak kinyorowe Yakop pwi, paratesah, yomu meme ara ikulani nima Yakop, pe imbusi niman ara yomyomun soyon iya tehe ata Esau. Pwen pe itoholi yiy. 24 Hapeko isok yiy paiwe ipa, "Wou ara noru Esau ndrokonan ndre pwi?"

Pe Yakop isomwiy ipa, "Ehe, yo kopu."

25 Pwen Yisak ipa, "Arai ano hape yohou kisa. Yo kuiniy kihipwen, pwen andre kuiki lomwes to kisa kili wou." Yakop iwiriy iya kili yiy, pe iyniy; pe isap hayah ndrunu wain iyapairin pe iyin.

26 Iyamulan taman ipwai iyatan ipa,
“Noru, asa pakeh pe arahunghung kisa kili yo.” 27 Pe Yakop iya pakeh pe irahunghung
iya kili yiy, pe Yisak ihingi koyau ta Esau
iro sangi Yakop. Pwen pe Yisak iyki lomwes
iyatan pe ipa toro:
“Ngonoho melit hiyan ata noru,
ara tehe ngonoho piyang YAPAN kinto-
holi pwen.
28 Andre Ngindrai kimbusi nayak para ping
kiyau yang kisa
pe kimbusi anandrinai soyon kirayah
kiro piyang tam masih.
Pe andre yiy kihingini wou wit pe wain
kisahapuh ara soyon iya.
29 Andre hu ndramat para kol pwan masih
andre hu karayah pwandrendres
tam,
pe andre hu katukuruhu kisa kili wou.
Pe andre nalim hu pe ndraye tinam hu
masih ara andre hu koro pahandram
o.
pe andre hu katukuruhu kisa kili wou.
Kapa hiyeh kitten anam, andre Ngindrai
kitten anan.
Pe kapa hiyeh kitoholi wou ara andre
Ngindrai kitoholi hu yi.”
30 Yisak iyki lomwes iyata Yakop ihipwen,
pe Yakop itali yiy nakiyau, pwen nalin Esau
iro yangiy ara isarayah. 31 Yiy iruwani
anandrinai hayah kapan, pe iyaikiy iya
kili taman. Pwen ipwai iyata taman ipa,
“Tomo, atine pe aini anam yohou iripo kili
yo ye, pwen pe aiki lomwes tam kisa kili
yo.”
32 Pe taman Yisak isok yiy ipa, “Wou
hiyeh?”
Pe isomwiy ipa, “Yo yeh, yo norum ndri-
hou kamai, Esau.”
33 Yisak ara, sangin ilelen namandran
iya, pe ipa, “Ara hiyeh ndrokonan mepo
iwiri yohou pe isaikiy isa kili yo mamu? Yo
uniy iroho pwen o, pe wou asarayah. Yo
kuniyki lomwes to kinna kili yiy pwen, pe
lomwes ara, ara atan masih.”
34 Esau ihilingi nongna taman, pe yiy ara
irang turut pe ipa, “Tomo, wou aiki lomwes
tam kisa kili yo yi.”
35 Hapeko yiy ipa, “Nalim isa pe ipwaske
yo pe kinwiri topwe lomwes tam.”
36 Pwen Esau ipa, “Ngalan ‘Yakop’ ara
ilahi yiy imwonen*, paratesah, kinpwasike
yo maporoluwoh pwen ara. Yiy kinwiri
noku tehe yiy ara ndrohan, pe nahapo
kiniwiri lomwes to yi.” Pwen yiy isok ipa,
“Lomwes tiken ita ndron ndre pwi?”
37 Yisak ipwai iyatan ipa, “Yo kunbmusi
yiy kintayah pohon ta walu kene. Pe yo
kunbmusi yowem hu andre karayah pwan-
drendres tan, pe kuniyki wit pe wain soyon
kinna tan. Nahapo apa ndre sehe melit
ndrokonan iripo ndron para kuikiy kisa kili
wou, Noru?”
38 Esau ipwai iyata taman ipa, “Tehen
tapeh Tomo, lomwes ariya ko ndre ita
ndron? Kapa kiro ndron, Tomo, aiki
lomwes kisa kili yo yi!” Pwen Esau irang
turut paiwe.
39 Pwen Yisak ipa toro iyatan, “Andre
kolom ara kiro mawen pwan hiyan, pe
nayak para ping kiyau paingan yang ara
kinlahiy para kisa ndrita pingem pwi.
40 Wou andre apopahun kiya semela pahun
niwen opu para apo anandrinam pe mip-
wan hiyan; pe wou andre aro pahandra
nalim. Hapeko kamulan wou andre anto
pahandra pwokere ta nalim pwi, pe kapa
kiwong, andre anhilingi yiy pwi yi.”
41 Esau ara ndrinan ilokuh ta Yakop,
paratesah, taman iyki lomwes masih kinna
tan. Lohongan ilohonganiy pe ipa, “Pakeh
tomo nakimat. Pe koisirai tan kihipwen,
andre kutingundru Yakop.”
42 Hapeko Repekah ara kinhilingi lo-
honga Esau pwen, pe iyoh Yakop pe ipa,
“Ahalingiy! Nalim Esau ara ndriyan ita
kiskis para kitingundrum. 43 Noru, am-
busiy sehe melit nakupwai satam: Atine
kileh pe awop aya kili wayi Lapan ita kol
Haran. 44 Aya pe aro sura yiy kipoo ndrina
lokuh ta nalim kihipwen. 45 Kapa ndrina
lokuh ta nalim ara kihipwen, pe koyun
kirut sehe melit ambusiy iyatan, pwen
andre yo kupwanos wou pe amui asa yi.
Tehen tapeh, andre kupiyani walu noru
malmou kene porosih o?”

Yisak ipwandrisa Yakop iya kili Lapan

46 Pwen Repekah ipwai iyata Yisak ipa,
“Yo ara wele kinimai kinata hilu pihi Hit
ara. Kapa Yakop kiyesou kiyatahu pihi Hit
i, ara hiyan para kumat.”

28

1 Yisak iyoh Yakop pe iyki lomwes iya
kili yiy, pe ipwatisingiy iyatan ipa, “Wou
mbuna ayesou kiya kili hamou pihi Ke-
naan; konan! 2 Mahapoko aya Pattan
Aram, aya wum ta tama tinam, Petuwel.
Aro kili salim, Lapan, pe awiri norun
hamou pihin kiya nambuyum. 3 Ngindrai
Pwokeyan Masih andre kitoholi yesou tam,
pe norum hu ara andre kasarayah soyon
iya, pe wou andre asarayah tumbu hu yau
soyon. 4 Ngindrai andre kihingini lomwes
ta Apraham kisa kili wou pe ndrayem hu
kamulan. Pe pwan mamu mepo Ngindrai
kiniykiy kinna ta Apraham, mahapo asa

* **27:36:** Ngalan “*Yakop*” iya nongna kol tahu ara ipa “*ndramat para pwandrandraman*”; Eng: “*Jacob*” means “*he grasps the heel*” (figuratively, “*he deceives*”); TP: “*kisim ples*”

amiraliy, ara andre awiriy kiya pwanem.”
5 Pwen Yisak ipwandrisa Yakop iyau iya
Pattan Aram, iya kili Lapan noru Petuwel,
yiy ndramira Aram. Pe Lapan ara wayi
Repekah, tina Yakop pe Esau.

Esau iwiri pihin hamou paiwe yi

6 Napwai Esau kinpahasaniy pwen tehe
Yisak kiniyki lomwes kinna ta Yakop, pe
kinpwandrisa yiy kinna Pattan Aram para
kiya yesou. Iro tandrohonga iyki lomwes
iya kili yiy, ipwatisingiy iyatan ipa, “Mbuna
ayesou kiya kili hu pihi Kenaan.” 7 Pe
Yakop ihilingi nongna taman pe tinan, pe
kinyau kinna kol Pattan Aram. 8 Napwai
Esau kinpahsaniy pwen tehe taman Yisak
ara kinoho namili hu pihi Kenaan ara pwi
yoh; 9 pwen Esau iya kili hu yowe Yismayel
NdraAprahaam pe iya wiri Mahalat SuYis-
mayel, pisu Nepayot, iya nambuyun. Pe
iwiri yiy iya paiwa hilu pihi mu tora kili yiy.

Yakop inihinih

10 Yakop itali kol Peersepa pe iyau para
kiya kol Haran. 11 Yiy irotokai ipoo
iyarayah iya kol hakol, pe yiy iro aliy para
kimatin, paratesah, paramwandrai ara kin-
piyah pwen. Pwen pe iwiri pat sih pe
iykiy iye pwan iya waingan pe iye matin
aliy. 12 Yiy imatin pe inihiyani kannen sih,
sahin iro pwan, pe sahin ara iya paingan
yang, pe hu angelou ta Ngindrai ara soyon
iya huro ngas ya paingan, pe hurolai sap-
wan. 13 Pwen yiy inime YAPAN iho tine
pakeh pe ipa, “Yo ara YAPAN, Ngindrai ta
tumbum Apraham pe Ngindrai ta tamam
Yisak. Pwan mepo ayera matin aliy, ara
andre yo kuikiy kisa tam pe ndrayem hu.
14 Ndrayem hu ara andre kasarayah soyon
iya tehe kohu pwan, pe andre yihu ka-
masumbuwe kaya rai, kup, hai, pe tolau.
Hu ndramat para kol pwan masih andre
hu kawiri lomwes ara kiyau kili wou pe
ndrayem hu. 15 Hape aleheh naya aliy ara
uta sura wou, pe uta pwokarani wou, pe
andre yo kuwiri wou amui asa pwan iye yi.
Pe andre kuntali wou pwi kipoo kumbusi
melit masih tehe upwai satam.”

16 Yakop isapoyoi pe ipa, “Ndrokonan
tehe YAPAN ara iripo kol iye, pe yo
ara ukowu!” 17 Yiy inoh pe ipa, “Kol
iye tehen tapeh ndrokonan; andre ndro-
honoku yumwa Ngindrai! Ndrokonan!
Hape aro ara andre ndrohonoku karam
para yang.”

18 Yakop itine mandroulang pe iwiri pat
iye waingan ara, pe isondritiyaniy iro tine
para kiho rokai pe lohongan kiro aliy.
Pwen pe itilingi ndraikei para holip iya
ndritan para kipwaingani pat ara tehe ata
Ngindrai. 19 Koluw hupohowe kol ara
“Lus,” pe lang ara Yakop ipaiwani ngala kol
ara iya “Petel.”*

20 Pe Yakop irapaniu iya kili Ngindrai
toro: “Kapa Ngindrai kiro sura yo, pe
kipwokarani yo para tokuyo uropo mbusiy,
pe kapa kihang yo anandrino pe koiwe,
21 pe kapa yo kuro hiyan o pe kumui
kuyarayah kuya kol ta tomo, pwen andre
YAPAN kisarayah Ngindrai to. 22 Kol mepo
usondritiyani pat ita tine aliy ara para ku-
lohonganiy tehe aro ara yumwa Ngindrai.
Pe melit masih nahang yo ara andre kuiki
sih kiyau mwele melit masongui ara kimui
kisa kili wou.”

29

Yakop iyarayah iya kol ta Lapan

1 Yakop iro rokai manau iropo iya, pe
iyarayah iya kili hu ndramat para kup.
2 Pe maran pakiya pwi, inime ndran
ndrikou iro kol ngawan. Pe yihu sipsip
hurawure hu huya mandrairoyoh pe huye
matin ndrahasa ndran ndrikou, parate-
sah, ngara hu kayin ndran ara. Hapeko
pat namandran ara iye ndrita pohomara
ndrikou. 3 Pwen kapa hu sipsip masih kasa
harong, hu ndramira sipsip ngara hu kasa
pe katiriyani pat kiya mawen pohomara
ndrikou, pe hu sipsip kayin ndran. Kihip-
wen, hu ndramira sipsip ngara katiriyani
pat kimui kiya nokun paiwe.

4 Yakop isok hu ndramira sipsip ipa,
“Wawu nali, wawu paraleheh?” Pe yihu
somwiy hupa, “Yowu para kol Haran.”

5 Pwen Yakop isok hu ipa, “Wawu pa-
hasani tumbu Nahor kamai ngalan Lapan,
ndre pwi?” Yihu somwiy hupa, “Ehe, yowu
pahasani yiy.”

6 Pe ipwai iyatahu ipa, “Yiy hiyan o,
ndre?”

Yihu pa, “Ehe, yiy ara hiyan o. Animei!
Norun pihin Rahel isayau yohou iyasura hu
sipsip ta taman.”

7 Yakop ipwai iyatahu ipa, “Akanimei,
paramwandrai iripondron paingan pe
paramwandrai para hu sipsip karawurehu
ara mapu. Akahang hu ndran pe akawiri
hu kamui kaya yan ndromwindriu.”

8 Yihu pa, “Yowu kanlahiy para kambusiy
pwi, kipoo yihu sipsip masih kasa harong.
Pwen andre yowu kawiri pat kiya mawen
pe yihu sipsip kayin ndran.”

9 Yakop iro wong iyasura hu manau,
pe Rahel isarayah iyasura hu sipsip ta
taman, paratesah, ngara kipwokerani hu.
10 Yakop inime noru salin pihin iyasura hu
sipsip tan, pwen iya ndrikou pe itiriyani
pat iya mawen, pe iyuk ndran iyatahu

* **28:19:** “*Petel*” iya nongna kol tahu Hipuruw, ara ipa “*yumwa Ngindrai to*” (anime 28:17); Eng: “*The house of my God*”; TP: “*haus bilong God*”

sipsip ta salin Lapan. 11 Pwen pe Yakop
irahunghung iyata Rahel pe irang nam-
andran. 12 Yiy ipwai iyata Rahel ipa, “Yo pe
tamam ara youlu hapat o. Yo ara noru
Repekah.” Pwen pe Rahel ingap iya pe
inese ndrainga taman.
13 Lapan ihilingiy tehe noru pisun, Yakop,
isa, pe ileheleh iya pe iya pohonani yiy iho
sai. Lapan indrohosi yiy, pe irahunghung
iyatan, pe iwiri yiy iya seu. Pwen Yakop
itiyani melit masih irayah kili yiy. 14 Lapan
ipa, “Ndrokonan! Talu ara ndriya sih opu.”
Pwen pe Yakop iye manau sura yiy walah
sih imwonen.

Yakop ipo mbulya Lapan

15 Lapan ipwai iyata Yakop ipa, “Mahisan
apa ndre wou ara ndraiye pe apo mbulyo
ko mwaihei, ara pwi yoh. Apwai sato,
kennem ara masahayeh?”
16 Pe Lapan ara manorun malmou pihin–
pihi namandran ngalan Leyah, pe pihi
mendreheh ngalan Rahel. 17 Leyah ara
maran lahin,* hapeko Rahel, ara yiy
lahayan masih, pe iramwaitini Leyah.
18 Yakop ara inamili Rahel pwokeyan iya,
pe ipa, “Andre kupo mbulyam nondriya
hayou manandrtoyoh. Kihipwen, pwen
kuwiri Rahel, norum kopwan pihin.”
19 Pwen Lapan ipa, “Hiyan! Andre ku-
niyki yiy kinna tahu hayah pwi. Hiyan para
kuiki yiy kisa tam. Pwen andre aro sura
yo.” 20 Yakop ipo mbulen iya mane hayou
andrtoyoh para kiwiri Rahel. Hapeko,
hayou manandrtoyoh ara tehe lang masa-
hayeh o, paratesah ndriyan imbuluhi Ra-
hel namandran pe pwokeyan iya.
21 Pwen Yakop ipwai iya kili Lapan ipa,
“Hayou manandrtoyoh pwen; awiri Rahel
kisa pe youlu nakayesou ara.”
22 Pwen pe Lapan ipo kowase hilu pe
imbultani hu ndramat masih para kol ara
husawule pe hunamnam. 23 Ping ara
kiniwiri Rahel pwi, hapeko iwiri Leyah
isa kili Yakop, pe Yakop imatin iyasura
yiy. 24 Lapan iyki pihin hamou para poya
mbulyan, ngalan Silpah, ara iya kili Leyah
para kipo mbulyan.
25 Ndroulang para ping ara, Yakop inimei
tehe yiy ara Leyah! Pwen Yakop iya kili
Lapan pe ipa, “Paratesah pe ambusi tora
isa kili yo? Yo upo mbulyam para kuwiri
Rahel. Paratesah apwasike yo?”
26 Lapan ipa, “Kowase yowu, ara kono-
hoiki noru yowu pihi mendreheh kiyesou
kimu kiya kili pihi namandran ara pwi
yoh. 27 Alonge na kipoo kowase yesou para
sandre sih kisayau na. Pwen andre kuiki
Rahel kisa tam kapa ambuluyani mbulen
nondriya hayou manandrtoyoh paiwe yi.”
28 Yakop ipwes. Iya sandre para kowase
hilu Leyah ilon, pwen Lapan iyki norun
pihin Rahel iya kili Yakop iya nambuyun.
29 Lapan iyki pihin hamou para poya
mbulyan, ngalan Pilhah, iya kili Rahel para
kipo mbulyan.
30 Yakop imatin iyasura Rahel, pe inamili
Rahel namandran iya iyata Leyah. Pwen
pe ipo mbulen ta Lapan hayou manandr-
toyoh paiwe yi.

Ngala noru Yakop hu

31 YAPAN inimei tehe Yakop welen imai
ta Leyah. Tehen tora ko pe YAPAN isopwat
Leyah para kipo mbunah. Hapeko Rahel
ara norun pwi. 32 Leyah ara mapundriyan
pe imwalahiy iyata norun kamai hamou,
pe yiy ipa, “YAPAN inime nopwaran ato, pe
mahapo ara nambuyu andre kinamili yo.”
Pe ipohowe ngala mbunah ara Rupen.†
33 Yiy mapundriyan paiwe pe imwalahiy
iyata mbunah kamai hamou, pe ipa, “YA-
PAN iyki noru kamai yi. YAPAN ihilingiy
tehe Yakop kinnamili yo pwi.” Pwen pe yiy
ipohowe ngala mbunah ara “Simeyon.”‡
34 Pwen Leyah ara mapundriyan pe
imwalahiy iyata norun kamai hamou
paiwe yi. Pe yiy ipa, “Matisan nambuyu
mahapo welen kiso to, paratesah, yo
kunmwalahiy pwen kinna tahu mbunah
matimou.” Pe ipohowe ngala mbunah ara
“Lepi.”§
35 Pwen iyamulan, yiy mapundriyan
paiwe pe imwalahiy iyata norun kamai
hamou i. Leyah ipa, “Mahapo andre kuhuri
ngala YAPAN.” Pe ipohowe ngala mbunah
ara “Yutah.”** Pwen pe Leyah ingoh para
kipo mbunah hape, pe ihou.

30

1 Pwen Rahel ara inimei tehe kinkun
hamou noru Yakop pwi. Pe Rahel ara
ingongowani nalin Leyah, pe ipwai iyata
Yakop ipa, “Ahang yo hamou mbunah!
Kapa pwi, andre kumat.”
2 Yakop ndrinan ilokuh ta Rahel pe ipa,
“Apa ndre yo Ngindrai? Ngindrai mbuke-
nan iparuwe wou pe ankun mbunah pwi.”
3 Pe Rahel ipa, “Iye ara Pilhah, pihin
para poya mbuluyo. Amatin kiyasura yiy
pe alkapo mbunah kanoru pe yo andre
kurayah tina hu mbunah ara.”

* **29:17:** Hu ndramat para peiwani nongan tiken hu pa “*lahin pwi*” † **29:32:** “*Rupen*” iya nongna kol tahu Hipuruw ara ipa “*Anime, noru kamai*”; Eng: “*See, a son*”; TP: “*lukim*” ‡ **29:33:** “*Simeyon*” iya nongna kol tahu Hipuruw ara ipa “*ihilingiy*”; Eng: “*one who hears*”; TP: “*harim*” § **29:34:** “*Lepi*” iya nongna kol tahu Hipuruw ara ipa “*welen iso to*”; Eng: “*attached*”; TP: “*stap gut wantaim*” ** **29:35:** “*Yutah*” iya nongna kol tahu Hipuruw ara ipa “*kahari ngalam*”; Eng: “*praise*”; TP: “*Litimapim nem*”

4 Pwen pe Rahel iwiri Pilhah, pihin para
poya mbuluyan, pe iyki yiy iya kili Yakop,
pe Yakop imatin iyasura yiy. 5 Pe Pilhah
mapundriyan pe imwalahiy iyata norun
hamou kamai. 6 Pwen Rahel ipa, "Ngindrai
kinnime yo pwen, pe yiy kinpahasani kul-
tuw ato. Yiy kinhilingi totohun to pe iyki
mbunah kamai iye isa kili yo." Pwen pe
Rahel ipohowe ngalan ara "Tan."*
7 Pe Pilhah mapundriyan paiwe, pe
imwalahiy iyata noru Yakop hamou kamai
yi. 8 Rahel ipa, "Ndriyo itayi nali pe kun-
tamwaitini yiy." Pwen pe ipohowe ngalan
ara "Naptali."†
9 Lang ara Leyah inimei tehe yiy kinihip-
wen mbunah i. Pe yiy iyki Silpah, pihin
para poya mbulyan, iya kili Yakop tehe
nambuyun. 10 Iyamulan, Silpah imwalahiy
iyata mbunah kamai hamou noru Yakop.
11 Pwen pe Leyah ipa, "Mwakan kun-
tamwaitini yiy." Pwen pe ipohowe ngalan
ara "Kat."‡
12 Pihin para poya mbulya Leyah, Silpah,
ara imwalahiy iyata noru Yakop hamou
kamai paiwe yi. 13 Pe Leyah ipwai ipa,
"Yo upwes, pe andre yihu pihin masih hu
kapa yo ara pihin para pwesai." Pwen pe
ipohowe ngalan ara "Aser."§
14 Imwonen lang para poya wit pe Rupen
iya piyang pe inime mbuwa nonou hayah,
irihiy, pe iwiriy pe isaikiy isa kili tinan
Leyah. Pe Rahel ipwai iyata Leyah ipa, "Yo
unamili nonou ta norum kamai ara; ahang
yo hayah."
15 Leyah ipa, "Wou anwiri nambuyu
pwen, pe ara kinlahi wou pwi? Pe mahapo
apawiri nonou ta noru kapolon i?" Rahel
ipa, "Hiyan, nepo kiping amatin sura Yakop
pe apo soiwi nonou ta norum."
16 Kol ipiyah, Yakop itali piyang pe is-
arayah. Leyah iya pohonani yiy pe ipa,
"Wou andre amatin kiyasura yo nepo
kiping, paratesah, kunsowani wou kinna
nonou ta noru kamai pwen." Pwen pe ping
ara Yakop imatin iyasura yiy.
17 Ngindrai ihilingi totohun ta Leyah, pe
imwalahiy iyata noru Yakop kamai paiwe
iyasura hu mahaamou i. 18 Pwen Leyah
ipa, "Ngindrai iyki ndraimo isa kili yo,
paratesah, yo uiki pihin para mbuluyo iya
kili kamai to." Pwen ipohowe ngala norun
ara Yissakar.**
19 Leyah imwalahiy paiwe iyata noru
Yakop hamou kamai. Ndromweyahu
masih iya harong nahapo ara hu man-
nomou. 20 Pe Leyah ipa, "Yukyuk ta
Ngindrai ara ihingini yo melit handra
hiyan iya. Nepo aro nambuyu andre ki-
namili yo, paratesah, yo kunmwalahiy kin-
nata norun hu mannomou kamai." Pwen
pe ipohowe ngalan ara Sepulun.††
21 Iyamulan imwalahiy iyata norun
hamou pihin, pe ipohowe ngalan ara
Tainah.
22 Pwen pe Ngindrai ilohongani Ra-
hel, pe ihilingi totohun tan pe ipaiwani
mundropwa ndriyan para kipo mbunah.
23 Yiy mapundriyan pe imwalahiy iyata
norun hamou kamai. Pe ipa, "Ngindrai
kinrapiyani masirai to kinnau pe ihingini
noru hamou kamai. 24 Andre YAPAN kiyki
noru kamai hamou i." Pwen ipohowe
ngalan ara Yosep.‡‡

Yakop hilu Lapan hilu tamwaniye nongna hilu para mbulen

25 Iyamulan para Rahel imwalahiy ta
Yosep, Yakop ipwai iyata Lapan ipa, "Hiyan
para apwai pe kumui kuya kolo pe pwane
imwonen. 26 Wou anpahasaniy tehe yo
uropo po mbulyam isa matne mahapo.
Pe mbulyam masih apwai ara umbulyaniy
topwei. Pwen mahapo apa hiyan para
kuwiri nambuyu hu pe noru hu pe yowu
kayau ndre pwi?"
27 Hapeko Lapan ipwai iya kili yiy ipa,
"Andre kupa handra lohongo kisa kili wou
na; yo urakowem pe unimei tehe YAPAN
imbusi hiyan isa kili yo, paratesah, wou
aropo kili yo. 28 Nahapo apohowe ken-
nem masehayeh, pwen pe andre kusowani
wou."
29 Yakop ipwai iyatan ipa, "Wou anpa-
hasaniy tehe sipsip tam masih huya soyon
ara iya pahandra mbulen pe pwokere to
ko. 30 Koluw hu sipsip tam ara kanhon tehe
mahapo pwi yoh. YAPAN ara itoholi wou
iya mbulen urupo mbusiy pe hu sipsip tam
kansarayah soyon iya. Hapeko nahapo yo
mbukeno ara unamiliy para kupo mbuluyo
imwonen."
31 Lapan isok yiy ipa, "Andre kusowani
wou kiya tesah?"
Yakop ipa, "Yo mbuwali para asowani
yo, hapeko andre kupokarani hu sipsip
porosih i kapa apwes kiya lohongai to

* **30:6:** "*Tan*" iya nongna kol tahu Hipuruw ara ipa "*iya hiyan sato*"; Eng: "*he has vindicated / judged*"; TP: "*Em i orait long mi*" † **30:8:** "*Naptali*" iya nongna kol tahu Hipuruw ara ipa "*ndriyo itayi yiy*"; Eng: "*struggle*"; TP: "*pait strong*" ‡ **30:11:** "*Kat*" iya nongna kol tahu Hipuruw ara ipa "*kuntamwaitini yiy*"; Eng: "*good fortune*"; TP: "*win tru*" § **30:13:** "*Aser*" iya nongna kol tahu Hipuruw ara ipa "*pwesai*"; Eng: "*happy*"; TP: "*hamamas*" ** **30:18:** "*Yissakar*" iya nongna kol tahu Hipuruw ara ipa "*ndraimo*"; Eng: "*reward*"; TP: "*gutpela pe*" †† **30:20:** "*Sepulun*" iya nongna kol tahu Hipuruw ara ipa "*yukyuk*"; Eng: "*honour*"; TP: "*presen*" ‡‡ **30:24:** "*Yosep*" iya nongna kol tahu Hipuruw ara ipa "*kiykiy porosih*"; Eng: "*may he add*"; TP: "*pinisim*" o "*givim narapela*"

nakupwai mahapo iye; 32 Nahapo andre
kuya nime hu sipsip pe meme tam hutora
kowahu pe kuwiri hu noru sipsip loku-
ran, kiyasura hu noru sipsip pe meme
soluhuyai; yihu masih andre kuwiri hu
kaya sowo. 33 Pe kamulan kapa asa pe
anime hu sipsip pe meme para sowo, an-
dre apahasaniy tehe nongan upwai satam
mahapo ara ndrokonan ndre pwi. Kapa
asanime hu sipsip ndre meme to mepo
lokuran pwi ndre soluhuyai pwi, pwen ara
ipwaingani tehe kunpahanowe hu."

34 Lapan ipa, "Yo upwes; talu kambusi
tehe apwai."

35 Hapeko iro mwonen lang ara ko, La-
pan ihirani hu meme iyapolo hu sipsip
lokuran, pe ipwai iyata norun hu kamai
para hu kaluwi hu sipsip pe hu meme
ara kaya hape mwanan pe marahu koro
tahu. 36 Pwen pe Lapan iyasura norun hu
hutali kol ara pe huyau pe huye rokai lang
maroyoh huya mawen kili Yakop. Pe Yakop
ara maran iro tahu sipsip pe meme hayah
ta Lapan.

37 Iyamulan Yakop iwiri hu sino ndraikei
mwandran tiken para hu kei matikou,
pwen irapelei pe irakaiyani kapilohu–hape
iyau, hape iro, hape iyau, hape iro–pe
ndrinan pallen ara isarayah. 38 Yakop iyki
hu ndrandra kei ara iro mu iyatahu sipsip
pe meme; iyki hu ara iro ndrohonoku
pwelekei mepo ngara hu kayin ndran kiro
aliy. Iyki hu iro ara, paratesah, yihu sipsip
pe meme kapa hu kasa para kayin ndran
kiro mwonen walahehu, pwen andre hu
hamou kiya kili hamou. 39 Pwen iyamu-
lan pe hu meme huya kili hamou-hamou
iro mu para ndrandra kei ara, pwen pe
hu meme hurosus noruhu ara soluhuyai
o. 40 Yakop ara ipirani noru hu sipsip pe
meme mendreheh pe soluhuyai, ara iya
mawen kili hu namandran. Pe irapaiwani
hu sipsip pe meme namandran ara marahu
iya ndrandra kei mepo hu kan lokuran ta
Lapan iro aliy. Tehen tora ko Yakop iyki hu
sipsip pe meme tan iro mawen iyata Lapan.
41 Walehe hu sipsip namandran isarayah
para hamou kiya kili hamou, Yakop ngara
kiyki ndrandra kei kiro mu kiya pakeh kili
pwelekei tahu para ndran. Pwen andre hu
hamou kiya kili hamou. 42 Hapeko Yakop
ara kinohoiki ndrandra kei kinto mwalinga
hu sipsip pe meme mepo humbuyei para
hamou kiya kili hamou, ara pwi yoh. Iya-
mulan yihu sipsip pe meme ta Lapan ara
hu masih kanmbuyei topwei, hapeko ta
Yakop ara mandrahu saiyon pe pwokeyan.
43 Tehen tora ko Yakop ara irayah ndramat
hamou namandran pe mangalan. Yiy im-
busiy pe hu sipsip pe meme pe ndramiran
para poya mbulyan, pe hu kamel iyapolo
hu tongkiy tan ara husarayah huya soyon
iya.

31

Yakop iwop iya mawen kili Lapan

1 Yakop ihilingiy tehe noru Lapan hu ka-
mai ara huro pwahaltani yiy hupa, "Yakop
kinpo topwe memelit masih ta tama yowu.
Yiy irayah ndramat namandran pe melit
tan iya soyon, ara iro kili tama yowu ko."
2 Pe Yakop inime pakut ta Lapan ara imeu
pe kinmbus tehe koluw pwi.

3 Pwen YAPAN ipwai iyata Yakop ipa,
"Amui aya kolo tamam hu pe yowem hu,
pe andre kuro sura wou."

4 Pwen Yakop ipwanos nongan iya kili Ra-
hel pe Leyah para hilu kasa nime yiy kasa
kol mepo hu sipsip pe meme tan iro aliy.
5 Ipwai iyata hilu ipa, "Ngindrai ta tomo
hu ara iripo sura yo, pe yo unumei tehe
tama walu ara kinnamili yo tehe koluw
kinna pwi yoh. 6 Walu pahasaniy tehe um-
bulyani mbulya tama walu iyasura pwoke
to masih. 7 Pe tama walu ara ipwasike yo
pe kenne ara irapaiwaniy maporosongui.
Hapeko Ngindrai ara ikaituwe yiy pe kin-
mbusi handra melit mwomwan kinsa kili
yo pwi. 8 Mamu Lapan ipa hiyan para hu
meme mepo soluhuyai ara ato para sowo.
Hapeko iyamulan hu meme hurosus pe
noruhu ara hurayah soluhuyai opu. Pwen
ipa hiyan para hu meme mepo kinima
soluhuyai iro mandrahu niwen, ara kiya
para sowo. Pwen iyamulan yihu meme ara
hurosus pe noruhu husarayah pe kinima
soluhuyai iho mandrahu ara niwen opu.
9 Pwen tehen tora ko pe Ngindrai iwiri hu
sipsip pe meme ta tama walu isa mawen
kili yiy pe iyki hu sato. 10 Porosih aro,
imwonen walehe hu meme kamai ngara hu
kaya kili hu meme pihin isarayah, pe yo
unihinih pe unime hu meme kamai mepo
yomuhu soluhuyai opu ara huya kili hu
meme pihin. 11 Pe yo unihiyani angelou
hamou ta Ngindrai isa pe iyoh isa kili yo
ipa, 'Yakop!' Pe yo upa, 'Tesah; yo ye.'
12 Pe yiy ipa, 'Animei! Yihu meme kamai
mepo hu torapo iya kili hu meme pihin
yomuhu ara soluhuyai opu. Yo umbusiy pe
isarayah tehen tora ko, paratesah, unimei
tehe Lapan ngara kirakultuwani wou. 13 Yo
ara Ngindrai mepo usarayah usa kili wou
aro Petel, pe arapaniu isa kili yo pe atilingi
ndraikei para holip iya ndrita pat sih para
lolohonge. Nahapo amui aya kolom mepo
amwalahiy aro aliy.' "

14 Pwen Rahel pe Leyah hilu somwi
Yakop hilpa, "Pe youlu ara kanlahiy para
kapo hayah melta tama youlu pwi. 15 Yiy
imbusi youlu ara tehe hu pihi mawen.
Yiy kinwiri kenne youlu pwen, hapeko yiy

kinirasumbuwaniy topwei. 16 Hiyan, melit masih mepo Ngindrai iwiriy iro kili tama youlu ara kinna torou pe noru worou hu. Wou ambusi sehe melit mepo Ngindrai kinpwai kinsatam."

17 Pwen Yakop iyki hu pihin tan pe norun hu ara huya ndrita hu kamel hayah, 18 pe irakuhuyani hu para hu nakayau kaya kolo taman Yisak ita kol Kenaan. Pe imbultaha hu kan tan masih ara huro mu kili yiy, iyasura melit masih mepo iwiriy iro Pattan Aram.

19 Iro mwonen lang ara, Lapan kinyau kinna san yomuhu sipsip tan, pe Rahel iya pe ipahanowe hu kerewek ata taman mepo ngara kiykiy kiro memerani suwen. 20 Yakop kinnese ndrainga Lapan ndramira Aram tehe yiy nakiyau ara pwi yoh. 21 Yiy iwiri menmenan masih pe iwop kokohe ko, pe isingondriti ndran namandran Yuprates. Pwen pe irikai iyapwen te ngondron para pahayi Kileyat.

Lapan iro ndruwa Yakop

22 Lang malwoh ihipwen, pe iya lang maroyoh hutiye ndrainga Lapan tehe Yakop ara kinwop. 23 Pwen Lapan iwiri hu ndriya sih o, pe huro ndruwa Yakop. Lang manandrtoyoh ihipwen, huyarayah huya kili Yakop iro kol pahayi ngondron para Kileyat. 24 Ping ara Ngindrai iyarayah iya kili Lapan iya nihinih pe ipa, "Maram kiro tam; mbuna apa hapesah hiyan ndre mwomwan kiya kili Yakop."

25 Pwen Yakop hu, hu kanpwili yopeyehu pwen iro kol pahayi ngondron para Kileyat. Pe Lapan hu husako, hunime Yakop, pe hupwili yopeyehu iho ngilse hu tehen aliy yi.

26 Pwen Lapan ipwai iyata Yakop ipa, "Tehen tapeh ndrokonan apakarawani yo pe apahanowe noru malmou pihin pe wawu yau, tehe hu ndramat para pahun ngara kambusiy? 27 Paratapeh ansike yo pwi pe wawu wop kokohon opu? Kapa anese hape, pwen kupwai kiyatahu yau to pe yowu kapwesani wawu kiya ndramiy, kuwah, pe waliy pe wawu kayau. 28 Wou anpa hiyan kinsato para kuhunghung kiyata tumbu hu pe noru hilu pihin ara pwi. Ambusi kultuw ara tehe ndramat lohonga pwi. 29 Yo uhungoruwe pwoke to ara ilahiy para kumbusi mwomwan kisa kili wou. Hapeko pinge ping Ngindrai ta tamam ipwai isa kili yo ipa, 'Mbuna apa hapesah hiyan ndre mwomwan kiya kili Yakop.' 30 Nahapo anamiliy para amui aya kili tamam pe yowem hu. Ara hiyan. Hapeko, paratapeh apahanowe hu kerewek to?"

31 Yakop ipwai iya kili Lapan ipa, "Unohowaniy matisan aratuwe norum hilu. 32 Kiya, kapa akahi hiyeh iwiri hu kerewek tam, ara andre katingundrun kimat. Hu yowe tolu topo, pe kapa anime handra melit tam iripo kili yo, pwen awiriy." Hapeko Yakop ara ikowu tehe Rahel kinpahanowe hu kerewek ta taman.

33 Pwen Lapan isong imu iya kamai ta Yakop, pwen iya kamai ta Leyah. Pwen iyamulan isong iya nondriya kamai ata hilu pihin para poya mbulya hilu malmou. Hapeko iya kinkahi hu kerewek tan pwi. Iyamulan isa ngawan pe isong iya kamai ta Rahel. 34 Rahel ara iwiri hu kerewek ta taman pe ikohoni hu iro pahandra melit para hatina mbulu ndramat mepo ngara hu kaiki kiro ndrita kamel. Pe Rahel irompwan ndritan. Lapan ara ipokekelah nondriya kamai masih hapeko kininimei pwi yoh.

35 Pe Rahel ipwai iya kili taman ipa, "Ndrinam mbuna kilokuh to, tomo, yo kunlahiy para kutine kiro mbulmaram pwi, paratesah, mwamwa towu pihin ara iwiri yo." Pwen pe taman ara ikah, ikah, ikah ndrit.

36 Pwen Yakop irandrokomat iyata Lapan ipa, "O nono, umbusi sehe kultuw mwomwaneh, pe aro ndruwo? 37 Wou anmbuingiri nondriya suwe yowu pwen, pe antele hu kerewek tam? Kapa antelei, kiya, awiriy kisa ngawan pe hu yowe talu hu kanimei pe karamwaniyani talu. 38 Yo uro sura wou hayou malungui, pe yihu sipsip pe meme tam ara hurosus hiyan o. Pe yo ara kunyan hamou sipsip tam kamai pwi. 39 Kapa hu kan mwomwan para yangiy hu karayi hamou sipsip ndre meme ara yo kunohosap kisa kili wou pwi. Yo ngara kuwiriy ato mbukeno pe ngara kupo soiwin. Pe wou akekeyani yo para kusowani sehe melit hu pahanowei, lang ndre ping. 40 Lang sih tehe sih ngara mwandrai kitimwi yo, pe ngara kuwulen kiping, pe kunho matin hiyan pwi. 41 Yo uro sura wou hayou malungui. Pe upo mbulyam hayou songui pe hahiu ara para kuwiri norum hilu pihin malmou. Pe hayou manonoh iyapolon ara para kuwiri hu meme pe sipsip tam hayah. Hapeko wou lang masih ngara arapaiwani kenne. 42 Kapa Ngindrai ta tumbu Apraham mepo tomo Yisak ngara kitohun kiyatan ara kintosura yo pwi, ara andre kunyau o mwaihei, pe andre kunkun hapesah pwi. Hapeko Ngindrai inime sehe mbulen ngandrahan umbusiy iya nimo. Pwen pinge ping isaiki nongan pwokeyan isa kili wou."

Yakop pe Lapan hiltapaniu

43 Lapan iwong imui iya kili Yakop ipa, "Hilu pihin malmou ara noru, pe hu mbunah ara tumbu; pe hu sipsip pe meme ara ato yi. Melit masih ata nimei ara

ato. Hapeko mahapo andre kumbusi tesah
para kukaituwe noru hilu malmou pihin
kiyapolo noru hilu hu? 44 Asa talu kasoye
pat para kipwaingani tapaniu mwele rou."
45 Pwen Yakop itine pe iwiri pat sih niwen
pe isoyei para kipwaingani tapaniu. 46 Pe
ipwai iya kili yowen hu pe humbultani
pat hayah. Huwiri hu pat hayah ara pe
humbultani hu huya ndrohos sih. Pwen
hu masih huya mbultere hu pe hunamnam
huro pakeh kili ndrohos ara.
47 Lapan ipohowe ngala hape ara, ara
"Yekar Sahatuta." Pe Yakop ipohowei
ngalan, ara "Kaleet."*
48 Lapan ipwai iyata Yakop ipa, "Ndro-
hos iye ara andre kinima tapaniu ta talu."
Tehen tora ko hupohowe ngala kol ara
"Kaleet."
49 Pe Lapan ipa tehen toro yi, "Mara YA-
PAN andre kiro kili talu tandrohonga talu
koro mawen kili hamou-hamou." Pwen
hupohowe ngala ndrohos ara "Mispah" i.†
50 Pe Lapan iwong ipa, "Kapa ambusi
mwomwan kiya kili noru malmou, ndre
ayesou kiya kili hu pihin hayah i; alohon-
ganiy tehe Ngindrai ara maran iripo kili
talu."
51 Pe Lapan iwong paiwe iya kili Yakop
ipa, "Animei, pat niwen kunsoyei, iyapolo
ndrohos iye. 52 Pat niwen ara, pe ndro-
hos iye, ara kinima tapaniu talu mbusiy
mwalinga talu. Yo andre kuntamwaitini
kinima tapaniu ta talu para kusa popahun
kisa kili wou, ara pwi. Pe wou tehen aliy
yi; mbuna aramwaitini kinima tapaniu ta
talu pe asa popahun kisa kili yo, ara pwi
yoh. 53 Ngindrai ta Apraham pe Ngindrai ta
Nahor ara andre kiramwaniye mwalinga
talu."
Pwen Yakop irandrangan iya ngala
Ngindrai mepo Yisak ngara kitotohun kiya
tan. 54 Yiy itingundru kan hamou pe iykiy
tehe yukyuk iro pahayi ara, pe ipwanos hu
ndramiran husa namnam iyasura yiy.
55 Makohuping para lang sih, Lapan
irahunghung iyata tumbun hu pe norun
hilu pihin malmou. Pwen itali hu pe imui
iya kolon.

32

Yakop iponokule yiy para kiya nime Esau

1 Pe Yakop hu, huro tokai huya pe hu an-
gelou hayah ta Ngindrai husa rapohonani
hu huro sai. 2 Inime hu, pe ipa, "Iye ara kolo
Ngindrai." Pwen pe ipohowe ngala kol ara
"Mahanayim."*
3 Yakop nakipwandrisa hu ndramiran
hayah para huro mu tahu pe huya kili
nalin Esau iro kol Seyir, ita nondriya kol
Etom. 4 Pwen ipwai iya kili hu ipa,
"Iye ara nongno para akaya pwai kiyata
yapane Esau. Akapa toro: 'Yo Yakop,
pwandrendres tam. Uro sura Lapan ipoo
iya matne mahapo, pe nakumui kusa ara.
5 Yo mamenmeno masih kene: tehe hu
mbulmwakau, tongkiy, sipsip, pe meme
iyapolo hu ndramat kamai pe pihin. Ya-
pane, nongno isa kili wou, pe mahapo
nakusok wou: koyum ara andre kisikirani
yo ndre pwi?' "
6 Pwen hu ndramat mepo Yakop ipwan-
drisa hu ara, humui huya kili yiy pe hupa,
"Yowu ya kili nalim Esau, pe yiy mahapo
ara itapo isa para kisa pohonani wou, iya-
sura hu ndramat mahaangat (400)."
7 Pe Yakop ilolohonge soyon pe inoh. Pe
irahihiri hu ndramiran ara iya malpat, iya-
sura hu kan para hanghang, pe hu kamel
tehen aliy yi. 8 Yiy iro lohonge ipa, "Kapa
Esau kisa pe kitingundru hu hapat, pwen
andre hu hapat, ara hu kawop."
9 Pwen Yakop itohun pe ipa, "O Ngindrai
ta tumbu Apraham pe tomo Yisak, wou
YAPAN mepo apwai sato apa, 'Amui aya
kolom pe yowem hu pe andre kum-
busi hiyan satam;' 10 yo ndramat para
poya mbulyam; kultuwayi ara hiyan pwi,
hapeko hiyan tam pe koisirai tam isa kili
yo ara pwokeyan iya. Koluw usingondriti
ndran Yortan, ara urukai iyasura nes sih
opu. Pakumui kusa ko, yo kunna mal-
pat ara. 11 Utohun tehe wou apwokarani
yowu, paratesah, unoh ta nali Esau, mati-
san kipo pahun kisa kili yowu pe kitingun-
dru yowu masih kiyasura hu pihin pe hu
mbunah. 12 Wou alohongani tapaniu tam
hiyan mepo anpwai pwen kinsa kili yo: 'Pe
ndrayem hu kamulan ara andre kasarayah
soyon iya, tehe kalayeng ita poholeng.' "
13 Pwen Yakop imatin iya masan
ndroulang; pwen ipirani hu melit atan
para kaikiy kiya kili nalin Esau tehe
yukyuk: 14 ipirani hu meme pihin
malungat (200) pe hu kamai malungui
(20), pe hu sipsip pihin malungat (200) pe
hu kamai malungui (20), 15 pe hu kamel
pihin matingui (30) iyasura noru hu, pe hu
mbulmwakau pihin mahaangui (40) pe hu
kamai masongui (10), pe hu tongkiy pihin

* **31:47:** *Yekar Sahatuta*" iya nongna kol ta Lapan (nongna hu Aram) pe "*Kaleet*" iya nongna kol ta Yakop (nongna hu Hipuruw) ara pwaya hilu handra ko, ipa "*ndrohos para kiniman.*" Eng: "*witness heap*" TP: "*hip ston i stap olsem mak*" † **31:49:** *Mispah*" iya nongna kol tahu ara ipa "*ndrohonoku nimnim*"; Eng: "*watchtower* "; TP: "*ples bilong stap na lukluk*" * **32:2:** Iya nongna kol tahu Hipuruw, "*Mahanayim*" ara ipa, "*Ndrohonoku mbultere malwoh*"; Eng: "*Mahanaim*" means "*two camps*"; TP: "*Mahaniyim*" long tok Hibru i klostu wankain olsem tok "*Kem*"

malungui (20) iyasura hu kamai masongui (10). 16 Pwen irahihiri hu kan ara hayoi iro wule hape pe hayoi iro wule hape, pe ipwai iyatahu ndramiran para poya mbulyan para marahu korotahu. Pe ipwai iyatahu ipa, “Akeyemu kili yo pe akaiki mwele hu kan ara hayoi-hayoi.”

17 Pe Yakop ipwandrandrahaniy iya kili ndramat para poya mbulyan iye mu ipa, “Kapa nali Esau kipohonani wou pe kipa, ‘Wou ara ndramat para pwandrendres ta hiyeh? Pe wou nayaleheh? Yihu kan masih huyera mu ara ata hiyeh?’– 18 pwen, kapa kisike wou, apwai kiya kili yiy toro, apa, ‘Yihu kan masih kene ara ata pwandrendres tam Yakop. Yiy ita mulan, pe iyki hu satam tehe yukyuk.’ ”

19 Pe yiy ipwandrandrahani ndrainga hu ndramat hamou-hamou huro mu iyata hu hayoi-hayoi, ara toro: “Kapa wawu kanna pohonani Esau, wawu masih ara andre kayapa nongan handra ko. 20 Pe wawu andre kapwai kapa, ‘Ehe, ndramat para pwandrendres tam, Yakop, ara ita mulan.’ ” Yakop ipa tehen toro, paratesah, iro lohonge pe ipa, “Lohongai para yukyuk to nakimu, ara para kurambumbuni nali kaliy, pe kamulan kunime yiy, ara matisan koyun kisikirani yo.” 21 Pe yiy iyki yukyuk tan iro mu pe yiy ara iro matin ndrohonoku ngohongoh.

Yakop iposisiwe iyasura Ngindrai iro kol Peniyel

22 Pwen ping ara ko, Yakop itine pe irakuhuyani nambuyun malmou iyasura pihin malmou para poya mbulya hilu pe norun hu kamai songui pe hamou pe husingondriti ndran Yappok. 23 Iyaiki hu huya matne ndramwiying kanna haroh ihipwen, pe ipwai iyata hu ndramat para poya mbulyan pe hukuni melit tan masih iya haroh i. 24 Hapeko yiy opu iyendron haroh, pe ndramat hamou isa pe iposisiwe iyasura yiy, ipoo lang ileu. 25 Ndramat ara iposisiwe iya pe inimei tehe yiy andre kinlahiy pwi, pwen pe iti ndruwi yipwoke Yakop pe imatihise. 26 Ndramat ara ipwai ipa, “Atali yo pe nakuyau; lang kinileu ara.”

Hapeko Yakop ipa, “Andre kuntali wou pwi kipoo atoholi yo.”

27 Ndramat ara isok yiy ipa, “Wou ngalam hiyeh?”

Pe ipa, “Yo ngolo Yakop.”

28 Pwen pe ndramat ara ipa, “Ngalam mamu ara Yakop, hapeko mahapo ara ngalam howen ara nakiya ‘Yisrayel’.† Paratesah, wou anposisiwe iyasura ndramat pe Ngindrai yi, pe anpwoke pwen.”

29 Pwen Yakop ipa, “Mahapo apohowe ngalam kisa kili yo.”

Hapeko yiy ipa, “Paratapeh pe wou apa pahasani ngolo?” Pwen iro mwonen ara ndramat ara itoholi yiy.

30 Yakop ipa, “Yo unime Ngindrai iya moro, hapeko kunmat pwi yoh.” Pwen yiy ipohowe ngala kol ara “Peniyel.”‡

31 Paramwandrai kiningas pe Yakop pakitali kol Peniyel, pwen irakoltip, paratesah, ndruwi pwoken ara iro matihise manau.

32 Yihu ndraye Yisrayel mahapo ara hu konohoyan sangi ndruwi yipwoke kan ara pwi. Paratesah, ndramat ara irayi Yakop iya sangi yipwoken.

33

Yakop iya pohonani Esau

1 Pwen Yakop maran itandras pe inime Esau iyasura ndramiran hu mahaangat ara huropo husa. Pwen itaingani norun hu masih para hu kaya pe koro tine sura tina hu; ata Leyah ara huya kili yiy, ata Rahel ara yiy iya kili yiy, pe ata hilu pihin para poya mbulyan malmou ara huya kili hilu yi. 2 Pe iyki hilu pihin para poya mbulyan pe noru hilu ara huro mu, pe Leyah pe norun hu ara huro ndrokolon; pe Rahel iyasura norun Yosep ara hilye ndruwa hu masih. 3 Pe yiy iye mu iya pe itukuruhu pe payan iya pwan ara maporoandrtoyoh, ipoo iya pakeh mbulmara nalin.

4 Hapeko Esau ingap iya pe indrohosi nalin Yakop, pe irahunghung iyatan. Pwen hilu malmou kene hilrang. 5 Pwen Esau maran iya pe inime hu pihin pe hu mbunah; pe isok ipa, “Hutora sura wou ara hiyeh hu ko yeh?”

Yakop ipa, “Yapane, yihu iye ara noru hu, Ngindrai itoholi yo pe ihingini yo yaliy. Pe yo ara pwandrendres tam.”

6 Pwen hilu pihin para poya mbulyan hilsa iyasura noru hilu, pe hu masih hutukuruhu iro mbulmara Esau. 7 Iyamulan Leyah pe norun hu husa pe hutukuruhu yi. Pwen Rahel pe norun Yosep ara tehen aliy yi, hilsa pe hilu tukuruhu.

8 Esau isok ipa, “Tehen tapeh uhis pe urapohonani hu ndramat yapolo hu kan huro mu? Ara ndroiyin tesah ndrokonan?” Pwen Yakop ipa, “Ara para kusopwi wou para ndriyam kimbuluhi yo.”

† **32:28:** “*Yisrayel*” iya nongna kol tahu Hipuruw ara ipa “*iposisiwe sura Ngindrai*”; Eng: “*Israel*” means “*he struggles with God*”; TP: nem “*Israel*” i wankain olsem dispela tok, “*Em i pait long God*” ‡ **32:30:** “*Peniyel*” iya nongna kol tahu Hipuruw ara ipa “*mbulmara Ngindrai*”; Eng: “*Peniel*” means “*face of God*”; TP: “*Peniel*” i klostu wankain dispela tok, “*pes bilong God*”

9 Hapeko Esau ipa, “Nali, melto ara soyon
iya; hiyan para awiri meltam masih hu
kamui.”
10 Pwen Yakop ipa, “Pwi, Nali, wou
ndriyam kimbuluhi yo, pe hiyan para awiri
yukyuk to iye. Yo unume mbulmaram
ara tehe mbulmara Ngindrai, paratesah,
anamili yo. 11 Ngindrai ara imbusi hiyan
sato pe ihingini yo melit masih. Pe yo upa
hiyan para awiri yukyuk to masih mepo
nakuikiy kisa kili wou.” Yakop iro kekei
ipoo Esau isomwiy.
12 Pwen Esau ipa, “Kiya, tukayau; pe yo
andre kuyapolo wawu.”
13 Hapeko Yakop ipa, “Wou apahasaniy
tehe noruhu masih ara hu payamulai o. Pe
ulohongani hu sipsip iyasura hu kan masih
pe noruhu mepo hutora yin sus manau, ara
matisan hu karikai nomun nondriya lang
sih sesek pe hu masih kamat.
14 Yapane, wou aye mu kili talu pe
yo andre kuro tokai nokule-nokule
kuyendruwam, kiyasura hu kan masih pe
noruhu, kipoo kusarayah kusa kili wou
kusa Etom.”
15 Pe Esau ipa, “Kiya, kapa tehen tora
pwen hu ndramiro hayah hu koro ndron
sura wou.” Hapeko Yakop ipa, “Paratesah
apambusiy tehen tora? Konan. Yapane,
hiyan para ndriyam imbuluhi yo.”
16 Pe iro mwonen lang ara, Esau irikai
iyemu ipoo iyarayah iya Etom. 17 Hapeko
Yakop iya Sukkot pe ipun suwen iyapolo
youpeye hu kan tan masih. Tehen tora ko
ngala kol ara irayah Sukkot.*
18 Pwen tehen tora ko, Yakop kintali kol
Pattan Aram, pe iyarayah iya kol naman-
dran Kenaan. Pe iya yih kalsuwan iro pake-
hekeh ngilse kol Sekem ita nondriya kol
namandran Kenaan. 19 Yiy isowani pwan
hambut ara iro kili Hamor tama Sekem, iya
sombule pat silwa masangat (100).†
20 Pwen isoye pere tuntun para yukyuk
iro ara, pe ipohowe ngala pere tuntun ara
“El Elohe Yisrayel.” Ipa toro: “Ngindrai
para Yisrayel.”‡

34

Sekem irakultuw mwomwan iya kili Tainah

1 Pwen lang sih aro, noru Yakop hilu
Leyah pihin, ngalan Tainah ara, iya saisai
iyapolo hu pihi Kenaan. 2 Hamor ara
pohon tahu Hipi, pe norun kamai hamou
ngalan Sekem, ara inime Tainah, pe iya
luwi yiy pe imbusi kultuw mwomwan iy-
atan. 3 Pwen Sekem inime Tainah ara
pihin lahayan iya pe inamili yiy. Pe iro
hinonou para kiwiri lohonga Tainah para
kimbuluhi yiy. 4 Pwen ipwai iya kili taman
ipa, “Yo unamiliy para awiri pihin aro kiya
nambuyu.”
5 Pe Yakop ihilingiy tehe Sekem im-
busi kultuw mwomwan iyata norun pihin,
hapeko norun hu kamai masih ara huro
ndron ndrohonoku mbulen, iyasura hu
kan para hanghang tahu. Pwen Yakop ara
kinpo hapesah pwi ipoo norun hu masih
husarayah.
6 Pwen Hamor, tama Sekem, iya pe iwong
iyasura Yakop. 7 Hilu ro wong ndron,
pe noru Yakop hu kamai husarayah. Hu
ara kanhilong pwen tehe Sekem imbusi
kultuw mwomwan iyata pisuhu. Pwen pe
husa nun o huro, pe ndrinahu ara ilokuh
pe hundrangis, paratesah, kultuw ara iya
lohonga hu Yisrayel, ara nonombun masih.
8 Hamor ipwai iyatahu toro, “Noru ara
inamili norum pihin, pwen usok lohonga
wawu; hiyan para hilu kayesou ndre pwi?
9 Worou tukapa hiyan kiya handra lohon-
gai, pe noru tou hu pihin ara hu kayesou
kaya kasa. 10 Pwen andre wawu korosura
yowu pe akambusi sehe melit kiro pwan
iye ara kiya lohonga wawu ko. Pe aka-
mangse ndroho peheya wawu, pe andre
kiya mbukenan wawu.”
11 Pwen Sekem ipwai iya kili tama Tainah
pe wayin hu ipa, “Kapa wawu kasomwi
soksok to iye, pwen andre kuiki sehe melit
mepo wawu namiliy. 12 Kapa wawu kaya
hiyan sato para kuwiri Tainah; pwen akap-
wai kisato sehe melit wawu namiliy. Wawu
kapohowe kenne Tainah kiya masahayeh
kiya lohonga wawu, hapeko andre kuiki
sehe melit wawu kasok kiya aliy. Hapeko
akaiki pihin ara ko kisato tehe nambuyu.”
13 Sekem ara kinmbusi kultuw mwom-
wan kinnata pisuhu pwen, pe yihu noru
Yakop kamai ara hupwandrandraman
para hu kapwasike Sekem pe taman
Hamor. 14 Pwen hupwai iyatan hupa,
“Kinlahiy para yowu kaiki pisu yowu
kiyesou kiya kili hu ndramat mepo hu
kansodriti kapilohu pwi, ara pwi yoh.
Andre kiyki masirai kisa mwalinga yowu.
15 Yowu andre kapa hiyan kiya soksok
tam, kapa wawu kasomwi yowu kiya
lohongai handra iye: hu kamai tawawu
masih, ara andre kasodriti kipilohu pe hu
karayah tehe yowu. 16 Tehen tora ko, andre
yowu kapa hiyan para noru tou hu pihin
andre kayesou kaya kasa. Pe yowu andre
kampwan sura wawu pe tukasarayah
hapat o. 17 Hapeko kapa wawu kansomwi

* **33:17:** “*Sukkot*” iya nongna kol tahu Hipuruw ara ipa “*wum mendreheh*” ndre “*yopai*”; Eng: “*Sukkoth*” means “*shelter*”; TP: “*Sakot*” em i tok “*liklik haus*” † **33:19:** TP: *12.5 kilo silva* ‡ **33:20:** “*El Elohe Yisrayel*” iya nongna kol tahu Hipuruw ara ipa “*Ngindrai para Yisrayel*”; Eng: “*God of Israel*”; TP: “*God bilong Israel*”

lohongai para sosondrih iye pwi, pwen ara andre yowu kawiri pisu yowu pe yowu kayau."

18 Pe Hamor, iyapolo norun Sekem, ara hilpa hiyan iya lohongai ara.

19 Pwen Sekem ara kinlonge ndrangan niwen pwi, paratesah, inamili noru Yakop pihin ara namandran iya. Yiy ara ndramat hamou ngara hu kasikiye yiy nondriya wum tan. 20 Hamor pe norun Sekem hilya ndrohonoku mbultere pakeh kili pohomara karam para kol ngawan ara, pe hilu wong iya kili hu kamai masih para kolohu. 21 Pe hilu pa, "Yihu ndramat ara yihu hiyan iya; hiyan para hu keyempwan sura tou pe hu kambusi melit kiya lohongahu ko. Pwanerou ara namandran pe ilahi hu yi. Andre tukayesou kaya kasa. 22 Hapeko hu ndramat ara hupwes iya lohongai sahin o para hu korosura tou. Tehen tora ko, andre tukasondriti kapilo sangi hu kamai torou masih tehe yihu kansondriti kapilohu pwen. 23 Pwen andre hu sipsip pe hu mbulmwakau tahu masih andre kasa torou. Kapa tukasomwi nongna hu, pwen andre hu koro sura tou."

24 Yihu ndramat masih para kol ngawan ara, hupa hiyan iya sehe nongan Hamor hilu norun Sekem hilwong iya aliy. Pwen yihu masih huro nondriya kol namandran ara, ara hu sondriti kapilohu topwei.

25 Iro mwonen nondriya lang maroyoh, pe hu ndramat, neken tahu ara iro lek ndron, pwen wayi Tainah malmou kamai, Simeyon hilu Lepi, hilu wiri semela pahun niwen pe hilya nondriya kol namandran ara. Pe mwoiwahu masih ara ihin, pe hamou ndramat kinlahiy para kinmbultuwe hilu pwi. Pwen hilu tingundru hu kamai masih para kol namandran ara, 26 iyasura Hamor pe norun Sekem iya semela pahun niwen. Pwen hilu wiri Tainah iro wum ta Sekem pe huyau. 27 Pwen iyamulan para hu kamai masih kanmat topwei, noru Yakop hu kamai masih, huya nondriya kol ara para kaya pahana melit iya konoha kultuw mwomwan humbusi iyata pisuhu. 28 Hu wiri hu meme, hu sipsip, hu mbulmwakau pe hu tongkiy iyasura melit masih iro nondriya kol ngawan ara, iyapolo hu melit masih iro ngawan i. 29 Huya pe hulokuhuyani topwe melit masih mepo kennehu namandran pe lahayan, iyapolo hu pihin pe hu mbunah pe melit masih iro nondriya hu seu.

30 Yakop ipwai iyata Simeyon hilu Lepi ipa, "Walu kaniyki nopwaran kinsa kili yo ara. Mahapo yihu para Kenaan, pe hu Peris, iyasura hu masih hutopo kol iye ara andre hu karasisingat ano. Yo ara ndramiro soyon pwi, pe kapa hu masih kaya wule pe hu kasa popahun kasa kili yo, andre hu katingundru yowu masih."

31 Hapeko hilu pwai hilpa, "Tehen tapeh; hiyan para hu koro raminmini pisu yowu tehe hamou pihin para sai, ndre?"

35

Yakop iro Petel pe Ngindrai iyki lomwes iya kili yiy

1 Pwen Ngindrai ipwai iya kili Yakop toro: "Atine pe aya kol Petel pe ampwan aliy, pe asoye pere tuntun sih ato kiro aliy. Yo ara Ngindrai mamu urosura wou tandrohonga awop ta nalim Esau."

2 Pwen Yakop ipwai iya kili norun hu pe hu ndramat huro sura yiy ipa, "Wawu kapiyani hu paira* wawu masih kene ita kili wawu kayau, pe akasuluye wawu kiya koyau howen pe koro ndruwa kultuw hiyan. 3 Kiya, wawu kasa, pe tukatali kol iye pe tukaya kol Petel. Pwen andre kusoye pere tuntun sih kiya kili Ngindrai. Tehe Ngindrai kinsopwat yo kinna nopwaran kinsarayah kili yo. Pe iro sura yo iya hape aleheh uya aliy." 4 Pwen huiki pairahu masih iya kili Yakop, iyapolo kowa kahandraingahu pe ironi hu iya pahandra kei hakou nonombun ngalan hok†, ita pakeh kol Sekem.

5 Pwen Yakop iyapolo yowen hu huro tokai nakayau. Pe Ngindrai imbusi nohowai namandran isarayah isa kili hu ndramat masih para kol mendreheh pakeh kili kol Sekem. Pwen pe yihu ara kanngaplani yowe Yakop hu pwi. 6 Pwen Yakop iyapolo yowen hu ara huyarayah huya kol Lus, ara ita nondriya kol namandran Kenaan. Kol Petel, ara mamu hupohowe ngalan Lus. 7 Pwen Yakop isoye pere tuntun sih pe ipohowe ngala kol ara, "Ngindrai para Petel,"‡ paratesah, Ngindrai isarayah isa kili yiy mamu iro kol ara tandrohonga iwop ta nalin. 8 Pwen iyamulan hape, Teporah, pihin para poya mbulya Repekah, imat iro hape ariya. Pe huroni yiy iro pahandra kei namandran hakou ngalan hok iyapwen te kup para kol Petel. Ndroiyin ara ko pe hupohowe ngala kei ara, "Kei para ndriyang."§

9 Tandrohonga Yakop kintali Pattan Aram pe kinmui kinsa Kenaan, pe Ngindrai isarayah isa kili yiy porosih i pe itoholi yiy tehe mamu. 10 Pwen Ngindrai ipwai iya kili yiy ipa, "Ngalam mamu ara Yakop,

* **35:2:** Eng: *foreign gods*; TP: *giaman god* † **35:4:** Eng: *oak (a type of tree)*; TP: *diwai tambu* ‡ **35:7:** Tok Hipuruw/Hebrew & Eng: *El Bethel*; TP: *God bilong Betel* § **35:8:** Hebrew: *Allon Bacuth*; Eng: *Oak of weeping*; TP: *Diwai bilong krai*

hapeko mahapo kunrapaiwani ngalam kinna Yisrayel pe andre kanpohowe ngalam Yakop pwi." Tehen tora ko Ngindrai ipohowe ngalan ara Yisrayel.
11 Pe Ngindrai ipwai ipa, "Yo ara Ngindrai Pwokeyan Iya. Pe wou andre aiki ndrayem hu kasarayah soyon pe ndromweyahu, ara andre kiya soyo-soyon iya. Pe andre hu kahon kaya mara kol hakol-hakol, pe tumbum hu andre hu karayah king pe pohon para kol. 12 Pe pwan koluw mepo kuniykiy kinna kili Apraham hilu Yisak; mahapo andre kuikiy satam, kiyasura ndrayem hu kamulan i." 13 Pwen Ngindrai iwong iya kili Yakop iro kol ara ihipwen, pe itali yiy pe imui iya paingan.
14 Pwen Yakop isondritiyani pat sih niwen pe itilingi ndrunu wain pe ndraikei para holip iya ndritan tehe yukyuk.
15 Ngindrai iwong iya kili Yakop iro kol ara, pwen pe Yakop ipohowe ngala kol ara Petel.**
16 Pwen Yakop iyapolo yowen hu ara hutali Petel pe huyau huya kol Eprat. Huro tokai ndron pe Rahel ihingotou iyata mbunah para nakimwalahiy kiyatan, pe ihingoruwe ngandran ara namandran iya.
17 Pe tandrohonga irohingorowe ngandran, pe pihi yondrop tan ipwai iya kili yiy ipa, "Mbuna anoh; norum iye ara kamai yi."
18 Pwen Rahel pakeh nakimat pe ngohan hape irondron pe ipohowe ngala mbunah ara, ara Penoni††. Hapeko iyamulan taman ipohowe ngalan ara Penyamin.‡‡
19 Pwen Rahel imat pe huroni yiy iro pakeh sai iyapwen te Eprat; (ngalan handra yi, ara Petlehem). 20 Tandrohongan ara Yakop isondritiyani pat sih iro ariya; pat ara irakinima ngare Rahel. Pe ita ipoo isa matnen mahapo.
21 Pwen hurukai huya ngilse seu niwen para Eter§§, pe huya ngoh hape pe hupwili yumwahu iro aliy. 22 Pwen Yisrayel irondron ara, pe Rupen imatin iyapolo Pilhah, paiwa nambuyu taman hamou. Pwen pe taman Yisrayel ara ihilingi kultuw mwomwan Rupen imbusiy.

Ngala noru Yakop hu

Pe Yakop ara norun hu kamai songui pe lumou. 23 Iye ara ngala noru Leyah hu: Rupen ara ndrihou ta Yakop; pe mundruwan hu ara Simeyon, Lepi, Yutah, Issakar, pe Sepulun. 24 Pe Rahel ara norun malmou kamai, ngala hilu ara Yosep pe Penyamin.
25 Pilhah, pihin para poya mbulya Rahel, ara norun malmou, ngala hilu ara Tan pe Naptali. 26 Pe Silpah, pihin para poya mbulya Leyah, ara norun malmou, ngala hilu ara Kat pe Aser. Yakop ara iro Pattan Aram pe iyki hu mbunah songui pe lumou.

Yisak imat

27 Pwen Yakop imui isa kili taman Yisak iro kol Mamre. Mamre ara kolo Apraham pe Yisak hilyen aliy mamu, pe ita pakeh kol Kiriyat Arpa. Hepron, ara koluw hupohowe ngalan ara Kiriyat Arpa.
28 Pwen hayou ta Yisak ara iro sangat pe androlngui (180). 29 Pe iya parangoloh masih pe imat. Pe norun hilu malmou, Esau hilu Yakop, ara hiltoni yiy.

36

Ngala ndraye Esau hu

1 Pe iye ara titiye ta Esau. Pe ngalan handra ara hupohowei Etom.* 2 Esau ara iyesou iya Kenaan, pe iwiri pihin hamou ngalan Atah SuElon. Elon ara yiy hamou ndramira Hit. Pwen iyesou paiwe pe iwiri Oholipamah SuAnah, pe Anah ara noru Sipeyon, yiy ara hamou ndramira Hipi.
3 Pwen iyesou paiwe yi, pe iwiri Pasemat SuYismayel, pe wayin hamou ara ngalan Nepayot. 4 Pe Atah ara imwalahiy iyata noru Esau kamai hamou ngalan Elipas. Pe Pasemat ara imwalahiy iyata norun hamou kamai ngalan Ruwel. 5 Pe Oholipamah ara imwalahiy iyata norun hu kamai iye kene: Yewus, Yalam, pe Korah. Yihu ara noru Esau kamai, husarayah huro kol Kenaan.
6 Pwen Esau itine pe iwiri nambuyun hu, norun hu kamai pe pihin pe hu ndramat masih huro sura yiy, pe iyasura hu kan tan masih pe iyapolo memelit masih kene mepo iro nimnim iyatahu iro pwan Kenaan, ara irakuhuyani hu masih pe huyau huya pwan hambut mwanan hape kili nalin Yakop. 7 Esau iya mawen kili nalin Yakop, paratesah, menmena hilu iyasura hu kan ta hilu ara soyon iya. Pe pwan hape ara, ara kinlahi hilu pwi. 8 Pwen Esau (ngalan handra ara Etom) iyau iya pe iyempwan kol hakol ngondron ita pahayi para Seyir.
9 Pe iye ara titiye ta Esau, tama hu Etom masih ita kol ngondron para pahayi Seyir.
10 Pe iye ara ndraye noru Esau hilu kamai malmou, ngala hilu ara Elipas noru Atah pe Ruwel noru Pasemat.

** **35:15:** "*Petel*" iya nongna kol tahu Hipuruw ara ipa "*seu ta Ngindrai*"; Eng: "*Bethel*" means "*house of God*"; TP: "*Haus bilong God*" †† **35:18:** "*Penoni*" iya nongna kol tahu Hipuruw ara ipa "*noru ukuni ngandran iya tan*"; Eng: "*Ben-Oni*" means "*son of my trouble*"; TP: "*Benoni*" em i klostu wankain olsem dispela tok, "*pikinini mi karim wantaim planti pen*" ‡‡ **35:18:** "*Penyamin*" iya nongna kol tahu Hipuruw ara ipa "*noru para nimo sangin*"; Eng: "*Benjamin*" means "*son of my right hand*"; TP: "*pikinini bai i gat biknem*" §§ **35:21:** Eng: "*Migdal Eder*" or "*tower of Eder*" or "*tower of the flock*" * **36:1:** Anime 25:25&30

11 Pe Elipas, ara norun hu kamai mayimou ngalahu ara iye: Teman, Omar, Sepo, Katam, pe Kenas. 12 Pe Timna ara pihin hamou iya paiwa Elipas. Pe Timna ara imwalahiy iyata Amalek. Yihu ara tumbu Esau husarayah iro kili Atah.

13 Pe noru Ruwel hu kamai mahaamou ngalahu ara iye: Nahat, Serah, Samah, pe Missah. Yihu ara husarayah iro kili Pasemat, nambuyu Esau.

14 Oholipamah ara nambuyu Esau hamou i, pe norun hu ara matimou, ngalahu ara iye kene: Yewus, Yalam, pe Korah. Oholipamah ara noru Anah, pe Anah ara noru Sipeyon.

15 Pe iye ara ngala ndraye noru Esau hu, mepo husarayah pohon tahu. Pe hu noru Elipas, mepo ndrihou ta Esau, ara husarayah pohon para paiyumwa wum hawum-hawum tahu; ngalahu ara iye: Teman, Omar, Sepo, Kenas, 16 Korah, Katam pe Amalek. Yihu masih husarayah pohon, pe hu masih ara ndraye Elipas opu, hunimnim iya kol namandran Etom. Pe yihu ara mangmbu Atah, nambuyu Esau.

17 Pe noru Ruwel hu, ngalahu ara iye: Nahat, Serah, Sammah, pe Missah. Yihu sarayah pohon para payumwa wum hawum-hawum pe hunimnim iya kili yowehu tora Etom. Yihu ara mangmbu Pasemat nambuyu Esau.

18 Pe hu noru Oholipamah SuAnah, nambuyu Esau hamou i, ngalahu ara iye kene: Yewus, Yalam, pe Korah. Yihu ara husarayah pohon para payumwa wum tahu hawum-hawum. 19 Pe yihu ndramat masih ara, ara hu ndraye noru Esau (ngalan handra Etom). Yihu ara husarayah pohon para payumwa wum hawum-hawum tahu.

Ngala ndraye Seyir hu

20 Pe iye ara ndromweya ngala hu mbunah kamai noru Seyir. Yihu noru Seyir ara husarayah pohon para payumwa wum tahu Hor ita kol Etom. Pe ngalahu ara iye kene: Lotan, Sopal, Sipeyon, Anah, 21 Tison, Eser, pe Tisan. Yihu ara hu noru Seyir kamai, pe husarayah pohon para payumwa wum tahu Hor ita nondriya kol namandran Etom.

22 Pe noru Lotan hilu malmou kamai, ngala hilu ara iye: Hori pe Hemam. Pe pisu Lotan hamou ara ngalan Timna.

23 Pe noru Sopal hu kamai, ngalahu ara iye: Alpan, Manahat, Epal, Sepo, pe Onam.

24 Pe noru Sipeyon hilu malmou kamai, ngala hilu ara iye: Aiyah pe Anah. Anah ara ngara kiro nimnim kiyatahu tongkiy ta taman Sipeyon, pe ngara kiro kol ndrohoyin. Pwen inime hu ndran ndrikou hayah ara ndran ngandrahan iro aliy.

25 Pe noru Anah hilu malmou, ngala hilu ara iye: Tison pe Oholipamah. Oholipamah, ara noru Anah pihin.

26 Pe noru Tison hu kamai, ngalahu ara iye: Hemtan, Espan, Yitran pe Keran.

27 Pe noru Eser hu kamai, ngalahu ara iye: Pilhan, Saapan, pe Akan.

28 Pe noru Tisan hilu kamai, ngala hilu ara iye: Us pe Aran.

29 Pe hu ndramat mepo hurayah pohon para payumwa wum tahu Hor, ita nondriya kol namandran Etom, ngalahu ara iye kene: Lotan, Sopal, Sipeyon, Anah, 30 Tison, Eser, pe Tisan.

Ngala hu king tahu Etom

31 Tandrohongan ara, hamou kintayah king tahu Yisrayel mapu, pe yihu ndramat iye ara husarayah king para kol namandran Etom.

32 Pela NdraPeyor; yiy ara isarayah king tahu Etom. Pe hupohowe ngala kolon ara Tinhapah.

33 Pwen Pela imat pe Yopap NdraSera para kol Posrah ara iwiri nokun tehe king.

34 Pwen Yopap imat pe Husam para kol Teman ara iwiri nokun tehe king.

35 Pe Husam imat pe Hatat NdraPetat isarayah king. Hatat ara iya kol Mowap para kiya popahun kiyasura hu para Mitiyan, pe irahu topwei. Pe kolon ara Apit.

36 Pwen Hatat ara imat pe Samlah para kol Masrekah isarayah king.

37 Pwen Samlah imat pe Sol para kol Rehopot, ngilse ndran Yupretis, ara isarayah king.

38 Pwen Sol imat pe Paal-hanan NdraAkpor isarayah king.

39 Pwen Paal-hanan NdraAkpor ara imat pe Hatar iwiri nokun pe isarayah tehe king iro kolon Pau. Pe nambuyu Hatar ara ngalan Mehetapel, yiy ara noru Materet pihin nondriya Mesahap.

40 Pe hu ndramat iye kene ara husarayah pohon para payumwa wum hawum-hawum ta Esau: Timna, Alpah, Yetet, 41 Oholipamah, Elah, Pinon, 42 Kenas, Teman, Mipsar, 43 Maktiyel, pe Iram. Yihu sarayah pohon para kol Etom. Pe Esau ara tumbuhu Etom masih. Pe aro ara ndraye Etom hu masih husarayah pohon para payumwa wum hawum-hamwum pe kolohu hakol-hakol.

37

Nali Yosep hu ndrinahu ilokuh tan

1 Yakop ara iro pwan Kenaan, kolo taman Yisak mepo koluw impwan aliy.

2 Iye ara titiye ta Yakop pe norun hu.

Yosep ara manoru wihou o, pe hayou tan ara iro songui pe andrtoyoh. Yiy iro nimnim iyata hu sipsip pe meme iyasura

nalin hu, yihu noru Pilhah hilu Silpah, hilu pihin malmou ta taman. Pe Yosep ara ngara kiya nese ndrainga taman kiya kultuw mwomwan ata nalin hu.

3 Yakop, ngalan handra Yisrayel, yiy ngara ndriyan kimbuluhi Yosep namandran iya, iyata norun hu masih; paratesah, tandrohonga tinan imwalahiy iyatan ara Yisrayel kinna parangoloh pwen. Pwen pe isoruwe koyau hamou lahayan iya, iro matne koyun, iya niman, pe iya hapwen iya ndrikan; pe inowi norun Yosep iya aliy. 4 Nalin hu hunimei tehe tamahu ara ndriyan imbuluhi Yosep pwokeyan iya, iyata hu masih. Pwen pe ndrinahu ara ilokuh namandran iyatan, pe yihu konohowong hiyan kinna tan pwi.

5 Lang sih Yosep inihinih pe yiy itiyaniy iyata nalin hu, pe ndrinahu ara ilokuh namandran iya, iyatan. 6 Yosep ipwai iyatahu ipa, “Wawu kahalingi nihinih to namu. 7 Worou masih tora piyang hambut, tu tora was wit. Pwen wit to hapus ara itatine imwonen pe atawawu ara irahakowa wit to pe pelehu iwayiu isa kili wit to.”

8 Pe nalin hu ara huhulingi yiy, pe hupwai iyata Yosep hupa, “Wou ata lohonganiy para narayah king, pe animnim kisa towu pe yowu kaya pwandrendres tam, ndreh?” Pwen ndrinahu ara ilokuh iyatan, paratesah, iwong iyatahu iya nihinih tan ara.

9 Pwen iyamulan Yosep inihinih paiwe pe yiy itiyaniy iyata nalin hu ipa, “Yo unihinih pe unime paramwandrai, walah, pe hu piriy songui pe sih, ara hutukuruhu isa kili yo.”

10 Yosep itiyani nihinih tan iya kili taman pe nalin hu. Pwen pe taman ipwayi yiy ipa, “Ara sehe nihinih ndrokonan? Apa ndre yo, pe tinam, pe nalim hu masih katukuruhu kisa kili wou, ndreh?” 11 Pwen nalin hu, ara hundrangis iyatan. Hapeko taman ara ilohongani hu nihinih tan iro manau payan.

Yihu Yismayel huwiri Yosep iya kol namandran masih Yisip

12 Porosih aro, nali Yosep hu huya kol Sekem para kaya hang hu sipsip ta tamahu. 13 Pe Yisrayel ipwai iyata Yosep ipa, “Nalim hu kanna hang hu sipsip kanna sahin iyapwen te kol Sekem. Kiya, nakupwandrisa wou para aya nime hu.” Pe Yosep ipa, “Hiyan, Tomo; andre kuya.”

14 Pe taman ipwai iyatan ipa, “Wou aya nime nalim hu, pe hu sipsip torou; ara hu tora hiyan ndre pwi? Wou aya nime hu, pe amui asa nese ndraingo.” Pwen Yisrayel ipwandrisa Yosep, pe itali Pwenten Hepron pe iyerokai ipoo iyarayah iya kol Sekem.

15 Pe yiy iho makaiye sahin ara, pe ndramat hamou inime yiy pe isike yiy ipa, “Wou ata ten tesah ndrokonan?”

16 Pe Yosep isomwi yiy ipa, “Yo uropo ten nali hu. Ilahi para apwai kisato hape aleheh ndrokonan hu tora hang hu sipsip tahu yaliy?”

17 Pe ndramat ara ipwai iyatan ipa, “Yihu kantali kol aripo. Uhulingi huro wong hupa, ‘Tukaya kol Totan.’ ” Pwen Yosep iho ndruwa nalin hu pe iya nime hu huro kol Totan.

18 Yiy iho ndron mwanan pe nalin hu, ara hunime yiy iropo isa. Pwen pe nalin hu, humburi lohongahu para karayi yiy kimat.

19 Pwen yihu ro wong mwalinga hu ko, hupa, “Kanimei, ndramat para nihinih kinsa. 20 Kiya tukarayi yiy kimat, pe tukapiyani yiy kiya ngat sih ita. Kamulan tukapa kan hamou mwomwan kinitingundrun pe kinyani yiy. Pe worou kanime tesah andre kirayah kiya nihinih tan.”

21 Rupen ihilingi nongnahu pe koyun isikirani Yosep pe pakisopwat yiy. Pwen pe ipwai ipa, “Worou mbuna karayi yiy kimat. Konan, kimwa. 22 Worou mbuna katingundrun. Hapeko tukapiyani yiy kiya ngat sih aro ita kol ndrohoyin. Hapeko mbuna tukambusi mwomwan kiyatan.” Rupen ilolohonge para kiwiri Yosep kimui kiya kili taman.

23 Pwen pe Yosep iyarayah iya kili nalin hu, pe nalin hu ara humbultuwe yiy pe yihu tali koiwen iyau–koiwen mwayih mepo taman isuluye yiy iya aliy ara. 24 Pwen yihu wiri yiy pe huya piyani yiy iya ngat sih, mepo ndran kinho aliy pwi.

25 Pwen yihu pakampwan para hu nakanamnam pe yihu nime hu ndraye Yismayel huropo husa, iyasura hu kamel tahu. Yihu ndramat ara huyau sahin para kol namandran hape Kileyat, pe huropo nakaya kol namandran masih Yisip. Hu nakaya Yisip para hu kaya sou kennahu tiken tehe muluw, koiyo, pe ndraikei mangonohon layin.

26 Pe Yutah ipwai iya kili nalin hu ipa, “Kapa worou karayi nalirou kimat pe tukakulani mwomwan torou, pwen andre tukawiri tesah hiyan ndrokonan kiyau aliy? 27 Kiya, worou kaiki yiy kiya kili hu Yismayel pe yihu kasowani yiy, pe kirayah tehe ndramat hamou para pwandrendres tahu. Pe worou mbuna kambusi mwomwan kiyatan, paratesah, yiy ara nalirou ndrokonan pe ndreyerou.” Pwen pe nalin hu, ara hupa hiyan iya nongan tehe ipwai.

28 Pwen nalin hu huro wong ndron, pe yihu ndraye Yismayel para kol Mitiyan husarayah. Pwen pe nalin hu huluwi yiy iro ngat isa paingan, pe huiki yiy iya kili hu Yismayel. Yihu Yismayel husowani yiy

iro kili nalin hu iya sombule pat silwa malungui (20)*, pe yihu wiri Yosep huyau huya Yisip.

29 Pwen Rupen imui isa ngat ndrikou ara, hapeko kinnime Yosep kinto aliy pwi. Pwen pe koyun isikirani nalin pe niman iya koiwen pe indrohomwiriy. 30 Pe imui iya kili nalin hu pe ipa, “Yosep kinto ngat ndrikou pwi yoh! Mahapo andre kumbusi tapeh ndrokonan?”

31 Pwen hutingundru meme hamou, pe huwiri koyau niwen pe lahayan ata Yosep ara, pe hutumwiy iya ndreyen. 32 Pwen yihu wiri koyau mepo ndrai iro aliy ara imui iya kili tamahu pe hupa, “Yowu noni koyau hamou iye, pe animei na; ata norum ndre pwi?”

33 Yiy ituluwaniy pe ipa, “Ara koyau ata noru kamai! Andre hamou puyap kintingundrun pe kintamumuruwe yiy!”

34 Pwen Yakop indrohomwiri koyau tan pe isuluye yiy iya koyau para koisirai. Pe lang sih tehe sih koyun ngara kitti norun. 35 Pwen hu norun kamai pe pihin husa kili yiy para karambunmbuni tamahu. Hapeko yiy mbuwalin masih pe ipa, “Pwi yoh! Koisirai to ara andre kiro kipoo kumat kasura noru.” Pwen taman irangsi yiy.

36 Yihu Mitiyan ara huwiri Yosep huya Yisip pe Potipar isowani yiy iro kili hu. Pe Potipar ara namandran tahu makundrayin mepo ngara hu koro nimnim kiya nondriya seu namandran ta King tahu Yisip.

38

Tamar ipwasike Yutah

1 Porosih aro Yutah itali nalin hu pe iyau iya iye sura Hirah, ndramat hamou para kol Atullam. 2 Pwen Yutah ara inime pihi Kenaan hamou pe iwiri yiy iya nambuyun pe iro sura yiy. Pihin ara, ara noru ndramat hamou ngalan Suwa, yiy ndramira Kenaan. 3 Pe SuSuwa ara mapundriyan, pe imwalahiy iyata norun hamou kamai pe ipohowe ngalan ara Er. 4 Pe imwalahiy iyata norun kamai hamou paiwe, pe ipohowe ngalan ara Onan. 5 Pwen SuSuwa ara mapundriyan porosih i pe imwalahiy iyata norun kamai hamou, pe ipohowe ngalan ara Selah. Pe Yutah iro ndron kol Kesip pe nambuyun ara imwalahiy ta Selah.

6 Iyamulan Yutah iwiri pihin hamou ngalan Tamar iya nambuyu norun ndrihou ngalan Er. 7 Hapeko Er, ara kultuwayin pwassin masih iya mbulmara YAPAN, pwen pe YAPAN irayi yiy pe imat. 8 Pwen pe Yutah ipwai iyata Onan ipa, “Wou aya matin kiyasura nambuyu nalim, paratesah, pwayan ipwai tehen aliy. Pwen pe kipo hamou mbunah kiya soiwi nalim.” 9 Hapeko Onan ara welen imai para kipo mbunah mepo norun imwonen pwi. Pwen pe yiy imatin iyasura nambuyu nalin, hapeko ndran tan ara imuw o mwaihei iya pwan, paratesah, mbuwalin para kipo soiwi noru nalin. 10 Pwen pe YAPAN inime kultuw mepo Onan imbusiy ara, ara mwomwan masih iya mbulmaran. Pwen pe YAPAN ara irayi yiy imat i.

11 Pwen pe Yutah ipwai iyata mbuyu norun ipa, “Wou anna pihinau, pe amui aya kili yowem hu, pe alonge noru Selah kimandra na.” Yutah ipa toro, paratesah, inohowani norun Selah, matisan kimat i. Pwen pe Tamar ara imui iya iye suwe taman.

12 Pe iya ndrangan niwen hape ihipwen, pe nambuyu Yutah, SuSuwa, ara imat. Pwen merei pe koisirai ta Yutah ihipwen, pwen Yutah iya kol Timnah para kiya nime hu ndramat huro sondrih yomu hu sipsip tan. Pe irikai iyapolo kowasen Hirah, ndramira Atullam. 13 Pwen pe ndramat hamou inese ndrainga Tamar ipwai ipa, “Tama nambuyum ara ita rokai nakiya Timnah para nakiya sondrih yomuhu sipsip tan.” 14 Pwen Tamar ara kinpahasaniy tehe Selah ara kinmandra kinna wihou, hapeko hu kanramwaniye para kisawiri yiy ara pwi. Pwen pe Tamar itali koiwe pihinau tan, pe indrutuhi mbulmaran iya koyau hasai, pe iya imi parasanga sai, iyapwen te Enayim. Enayim ara kol hakol ita sai iyapwen te Timnah.

15 Yutah iro tokai iropo iya, pe inime pihin ara, pe ipa ndre yiy pihin hamou para payangosai. Pe pihin ara indrutuhi mbulmaran iya koyau hasai mendreheh. 16 Pe Yutah ara, tanan tehe yiy mbuyu ngundran, ara pwi yoh. Pwen pe Yutah iya kili yiy ngilse sai pe ipwai iyatan ipa, “Asa na, nakumatin kuyasura wou.” Pwen pe pihin ara ipa, “Wou naiki tesah kiya ndraimo?” 17 Pwen Yutah ipa, “Yo andre kuiki noru meme to hamou kiyau kowa meme to kisatam.” Pe pihin ara ipa, “Kiya, arandranga hapesah kisa kili yo tehe kinimam. Pe kapa wou asaiki noru meme kisa to tehe anpwai, pwen yo andre kuiki melit ara kimui kisa kili wou.”

18 Yutah ipa, “Yo po, andre kuiki tesah kisatam tehe kinimo?” Pe pihin ara ipa, “Aiki ndraimam kiyasura malkeyen kiyapolo nesem, ara kisa kili yo tehe kinimam mahapo.” Pwen Yutah iyki melit matindra ara iya kili yiy pe imatin iyasura yiy. Pe iyamulan pihin ara mapundriyan. 19 Pwen Yutah iya kili yiy ihipwen, pe pihin ara itine pe iyau, pe itali koyau hasai mepo

* **37:28:** Eng: *twenty shekels of silver (about 0.2 kilogram = 200 grams of silver)*; TP: *20 mani silva*

iwasiy iya ndrutuha maran ara iya mawen. Pe isohongani koiwe pihinau tan imui.

20 Pe Yutah irapiyani noru meme hamou iya nima Hirah para kiyaikiy pe kiwiri menmenan kimui. Hapeko Hirah ara kinnime pihin ara pwi. 21 Pwen yiy isok hu ndramira Enayim ipa, “Wawu nime pihine wum para totohun mepo ngara kimpwan ngilse sai ita Enayim, ndre pwi?” Pwen husomwiy hupa, “Hamou pihin tehen tora kinto aripo pwi.” 22 Pwen Hirah imui iya kili Yutah pe ipa, “Yo ara kunnime yiy pwi. Pe usok hu ndramira Enayim pe hupa, ‘Hamou pihin tehen tora kinto aripo pwi.’ ” 23 Pe Yutah ipa, “Hiyan, konan. Melto masih ara kiro ndron kili yiy. Matisan hu ndramat kahalingiy pe hu kapwasimiri youlu. Pe yo ara pakurapiyani noru meme aro kiya kili yiy, hapeko aya pe yiy kinto pwi.”

24 Pe iya walah maroyoh ihipwen, pwen hu ndramat hayah huya nese ndrainga Yutah hupa, “Animei, mbuyungundram, Tamar, ara ipo pilah pe mapundriyan yoro.” Pwen pe Yutah iyki nongan pwokeyan ipa, “Akawiri yiy pe akatimwi yiy kiya mwan pe kimat.” 25 Pwen lang ara yihu pakawiri yiy, pe yiy ipwanos iya kili tama nambuyun ipa, “Yo mapundriyo ara iyata ndramat mepo melit tan iye kene. Anime nes, pe ndraiman iyapolo malkeyen iye. Melit matindra iye ara ata hiyeh ndrokonan?” 26 Pwen Yutah ara iyirowe melit matindra ara, pe ipahasaniy tehe ara hu meltan mbukenan. Pe ipa, “Melit ara, ara ato kopu. Kultuwayin ara imwonen–pe ato ara mwomwan. Paratesah, yo kunsokomburani noru Selah, ara kinna tan pwi.” Pwen yiy kinmatin kinna sura yiy paiwe pwi. 27 Pwen irahihini lang para nakimwalahiy, huyirowei tehe norun ara mwan. 28 Imwonen nakimwalahiy, nima norun hamou ara isa ngawan. Pwen pihiyondrop ara imbultuwe nima mbunah pe iwasi komu malikei laman iho ngondro niman. Pe yiy ipa, “Mbunah iye imu.” 29 Hapeko iluwi niman imui, pe nalin isa pwan imu. Pwen pe pihiyondrop ipa, “Aripo tapeh ndrokonan pe aramwaitini nalim pe asa pwan imu!” Pwen ipohowe ngalan ara Peres.* 30 Pwen iyamulan, nalin mepo komu malikei laman iho ngondro niman ara isa pwan. Pwen pe hupohowe ngalan ara Serah.†

39

Yosep iro seu ta Potipar

1 Pe yihu Yismayel para kol Mitiyan ara huwiri Yosep pe huluwi yiy iya kol namandran masih Yisip. Pwen Potipar isowani yiy iro kili hu para kirayah ndramat para poya mbulyan o mwaihei. Potipar ara makundrayin hamou ngara kiyamu tahu makundrayin masih mepo ngara hu koro nimnim kiya seu ta king. 2 Hapeko YAPAN ara irosura Yosep, pe melit masih Yosep iro mbusiy iya suwe Potipar, ara irayah hiyan o. 3 Pe Potipar ara inimei tehe YAPAN irosura Yosep, pe melit masih iro mbusiy ara ngara kisarayah hiyan o. 4 Pwen pe Potipar ara, welen iso iyata Yosep. Pwen pe yiy iyki Yosep iro mu iya pohombulen, para maran kiro suwen pe kiro meltan masih. 5 Iro tandrohonga Yosep irayah pohon para wum ta Potipar pe iro nimnim iya meltan masih, pwen YAPAN itoholi Potipar, paratesah, Yosep irosura hu. Pe YAPAN itoholi melit masih para seu, piyang, pe menmena Potipar masih. 6 Pwen tehen tora ko Potipar iyki melit tan masih kene iro pahandra pwokere ta Yosep para maran kiro aliy. Pe Potipar ara kinho lohongani melit masih iro nondriya seu pwi, paratesah, melit masih ita nima Yosep, pe Potipar ara ngara kilohongani anandrinan o.

Yosep ara sangin lalahayan pe kaipisan ara mwayih iya. 7 Pe iyamulan hape nambuyu Potipar maran ilimiri Yosep pe inamili yiy, pwen ipwai iyatan ipa, “Asa matin kasura yo.”

8 Hapeko Yosep ipa pwi iya nongna nambuyu Potipar, pe ipa, “Animei; yapane ara iyki melit masih para seu iye, ara iripo pahandra pwokere to ko. Pe yiy ara ngara kinho lohongani meltan masih ara pwi. 9 Yo ko ara mangolo tehe yiy o, urupo seu iye. Pe yiy ipa hiyan sato para moro kiro melit masih kene iripo seu, hapeko wou opu, kinpa hiyan sato para kumatin kisa suram pwi. Tehen tapeh ndrokonan pe andre kumbusi kultuw ara? Ara kinna mwonen kinna mbulmara Ngindrai pwi.” 10 Pe lang sih tehe sih pihin ara ngara kisike Yosep para kimatin kiyasura yiy. Pe ngara kipwahihiri yiy, hapeko Yosep ara kinho hilingi yiy pwi, pe kinmatin kinna sura yiy pwi. Pe kinohopo kinna pakeh kili yiy pwi masih.

11 Pwen lang sih Yosep iya nondriya seu para kiyapo mbulen, pe lang ara hamou ndramat para poya mbulen ara kinto seu pwi. 12 Pwen pe nambuyu Potipar isa pe imbultuwe koyau ta Yosep, pe ipwai ipa, “Asa matin kapolo yo.” HapekoYosep iwop

* **38:29:** Ngalan “*Peres*” iya nongna kol tahu Hipuruw ara ipa, “*ramwaitini nalin*”; Eng: “*Perez*” means “*breaking out*”; TP: Long tok Hibru dispela nem “*Peres*” i klostu wankain olsem dispela tok, “*Brukim lain*” † **38:30:** Ngalan “*Serah*” iya nongna kol tahu Hipuruw ara ipa, “*laman*”; Eng: “*Zerah*” can mean “*scarlet*” or “*brightness*”

iya ngawan, pe itali ndrohan ara iro ndron nima nambuyu Potipar.

13 Nambuyu Potipar inimei tehe Yosep
ara itali ndrohan pe iwop iya ngawan.
14 Pwen pe yiy iyoh iya kili hu ndramira
mbulen para seu ipa, “Akanime iye na!
Ndramira Hipuruw mepo nambuyu iwiri
yiy isa iripo seu ara imbusi mwomwan isa
torou. Yiy isa kili yo nondriya seu pe ipa
yo kumatin kiyasura yiy. Hapeko uwayeh
pwokeyan iya. 15 Pwen ihilingi uwayeh pe
iwop iya ngawan pe iyki ndrohan o, ara iro
ndron ndrahaso.”

16 Pwen nambuyu Potipar iwiri ndroha
Yosep ara iro ndrahasan ipoo namandran
tan isarayah isa seu. 17 Pwen yiy itiyani
titiye masih ipa, “Ndramira Hipuruw para
mbuliyam mepo awiri yiy isa pe iropo
po mbulen, ara isong isa seu pe isike yo.
18 Hapeko yo uwayeh pe yiy iwop iya
ngawan, pe iyki ndrohan o, ara iro ndron
ndrahaso.”

19 Potipar ihilingi nongan masih mepo
nambuyun itiyaniy iyatan, pwen pe ndri-
nan ara ilokuh. 20 Pwen namandran ta
Yosep ara iwasi yiy, pe iwiri yiy iya kou ta
king mepo hu ndramat para tandroindroi
huro aliy. 21 Hapeko YAPAN ara irosura
Yosep i, pe itoholi yiy. Pwen pe namandran
tahu makundrayin para nondriya kou ta
king, ara welen iso iyata Yosep. 22 Pwen pe
iyki Yosep ara iromu iyata hu ndramat para
tandroindroi mepo huro nondriya kou, pe
iro nimnim iya melit masih mepo ngara ki-
rayah kiro nondriya kou. 23 YAPAN ara iro-
sura Yosep pe isopwat yiy, pe melit masih
Yosep iro mbusiy, ara irayah hiyan opu.
Pwen pe namandran tahu makundrayin
mepo ngara kiro nimnim kiya nondriya
kou, ara kinoho lolohonge kiya hapesah
pwi, paratesah, Yosep ngara kiro mbusi
melit masih ara irayah hiyan o.

40

Yosep ipohowe nondriya nihinih

1 Iya ndrangan niwen hape, pe ndramat
ngara kiro nimnim kiya ndrunu wain* ta
king tahu Yisip, pe ndramat mepo ngara
kiro nimnim kiya ndrinanohun ta king,
ara hilu mbusi melit handra mwomwan,
pe king ara welen imai ta hilu. 2 Pe yiy
ara ndrinan ilokuh ta hilu ndramat na-
mandran ara–hamou ngara kiro mu para
yukiya wain ta king, pe hamou ngara kiro
mu para mbusiya ndrinanohun ta king.†
3 Pwen pe huiki hilu iya nondriya kou. Kou
ara, ara ita nondriya seu ta pohon tahu
makundrayin mepo ngara hu koro nimnim
kiya seu ta king. Kou ara ko, ara Yosep iro
aliy yi. 4 Pe namandran tahu makundrayin
ipwai iyata Yosep para maran kiro ta hilu
ndramat ara. Pe yihu ro nondriya kou ara
ndrangan niwen hape.

5 Iro nondriya ping sih, hilu ndramat
mepo hilro nimnim iya wain pe ndri-
nanohun ara hilu malmou kene hilu ni-
hinih. Pe nihinih ta hamou ara handra
pe ta hamou ara handra. 6 Pwen Yosep
isa kili hilu mandroulang pe inime saiyani
hilu tehe hilu lomwa. 7 Pe isike hilu ipa,
“Walu hisah, mara walu isuwas yesah?”
8 Pe hilu somwi hilpa, “Ehe, youlu malmou
kene ara youlu nihinih, pe kinlahi hamou
ndramat iripo iye kitiyani ndroiyi nihinih
toulu pwi.”

Pwen Yosep ipwai iyata hilu ipa,
“Ngindrai opu ngara kipwaingani ndroiyi
nihinih. Kiya, walu katiyani nihinih ta
walu kisa kili yo.”

9 Pwen pe ndramat ngara kiro nimnim
kiya wain ta king ara itiyani nihinih tan
ipa, “Yo ara unihinih pe unime mwisi wain
hamou mandrandran iyapolo yowin isa iho
mbulumoro. 10 Pe mwisi wain ara pelen
maroyoh, pe kaimbuwen husarayah, pe
indrou pwi iyki nonowen pe hupwai pe
sangin ipep iho aliy. 11 Pwen umbultuwe
pweniu ta king; pe uwiri mbuwa wain pe
upisa ndrunun iya aliy pe uikiy iya kili yiy.”

12 Yosep ipa, “Ndroiyi nihinih tam ara
ipa toro: pelen maroyoh ara iranonoyani
lang maroyoh. 13 Andre kiho nondriya
lang maroyoh, king ara andre kiwiri wou
aya mawen nondriya kou pe kiyki wou
amui aya mbulyam koluw aro aliy. Pe
wou andre aroyuk pweniu para wain kiya
nima king tehe koluw ngara aro mbusiy.
14 Hapeko alohongani yo, kapa melit masih
kisarayah hiyan kisa kili wou; pe koyum
kisikirani yo, pwen apwai kiyata king para
kisa wiri yo kuya mawen nondriya kou
aro. 15 Mamu kinna hu ndramat huluwi
tarahani yo uro pwan tahu Hipuruw pe
usa uropo kol iye; pe yo kunmbusi handra
kultuw mwomwan pwi, hapeko huiki yo ko
mwaihei usa nondriya kou aro.”

16 Pwen ndramat imu tahu para timwa
ndrinanohun ihilingi ndroiyi nihinih ta
ndramat para mbulya wain ara mwayih
iya. Pwen pe ipa, “Yo unihinih i. Pe yo
ara unimei tehe ukuni keyeh matihat iro
poyo, pe hu keyeh ara, ara hupep iya ndri-
nanohun. 17 Keyeh sahat iro ndritan masih
ara ipep iya ndrinanohun handra-handra
mepo king ngara kinamiliy. Hapeko hu
norukan husa pe huroiniy.”

* **40:1:** Eng: *wine* † **40:2:** Eng: *the chief cupbearer and the chief baker of the king of Egypt*; TP: *man i save lukautim wain bilong king wantaim man i bosim haus bret bilong king*

18 Pwen Yosep ipa, “Ndroiyi nihinih tam
ara ipa toro: Keyeh matihat ariya ira-
nonoyani lang maroyoh. 19 Kiho non-
driya lang maroyoh king andre kiwiri
wou asa mawen, pe yihu andre kan-
drusuwam! Pwen yihu andre kandruyani
nombuwem kiho ndrungak mandra pahut,
pe hu norukan andre kasa pe kainiy.”
20 Pwen lang maroyoh ara, isarahai-
hai lang para King tahu Yisip nakipwe-
sani lengen mepo tinan imwalahiy iyatan.
Pwen pe imbusi kowase yon namandran
iyatahu ndramat para poya mbulyan. Pe
ndramat para mbulya ndrinanohun, pe
ndramat para mbulya wain, ara huwiri
hilu sa ngawan iro mbulmara hu ndramat
namandran masih para poya mbulya king.
21 Pe king iwiri ndramat para mbulya wain
tan ara imui iya mbulen tan mamu iro aliy.
22 Hapeko iwiri ndramat para timwa ndri-
nanohun ara, pe huwasi yiy iho ndrungak
mandra pahut. Pwen tehen tora ko, ndroiyi
nihinih ta hilu kansarayah mannan tehe
Yosep kintiyaniy kinnata hilu.
23 Hapeko ndramat para mbulya wain
ara kinlohongani Yosep pwi, pe koyun ara
irut tan masih.

41

Yosep itiyani ndroiyi nihinih ta King tahu Yisip

1 Hayou malwoh kinhipwen, pe iya-
mulan King tahu Yisip inihinih tehe iro
tine ngilse Ndran Nayil. 2 Pe inime
hu mbulmwakau manandrtimou, ara
huro ndran pe husa paingan pwaki
ndran, pe huroyan ndromwindriu. Yihu
mbulmwakau ara, ara husai iya, pe
nombuwehu, ara imuh. 3 Pwen hu
mbulmwakau manandrtimou i, ara
husarayah mulan pe huro ndran husa
paingan, pe yihu ara ndruwi-ndruwihu
ko, pe sangihu ara imwiling. Yihu sa pe
huro tine iyasura hu mbulmwakau para
mamu, pe huro ngilse Ndran Nayil. 4 Pwen
hu mbulmwakau mepo humwiling ara,
ara huini topwe hu mbulmwakau mepo
nombuwehu imuh pe isai ara. King inime
nihinih ara ihipwen pe itine.
5 Pwen pe imatin porosih i pe inihinih
paiwe. Pe inime pele mbuwa youyou
manandrtikou ara hu masih huro wule
pweye pele hakou o. Pe mbuwa youyou ara
hupwai hiyan, pe hurayah namandran pe
mwayih. 6 Pwen iyamulan hape yi, pe pele
mbuwa youyou manandrtikou husarayah
i; pe nimnim tahu pele mbuwa youyou
ara, ara tehe ngandraha nohai iro kol
pwosowen kintimwi hu masih kene. Pe
huiki mbuwahu ara hurayah mendreheh
o. 7 Pe pele mbuwa youyou mepo men-
dreheh masih ara, huro pe hundrimi hu
mbuwa youyou mepo mbuwahu naman-
dran. Pwen king ara itine pe ipahasaniy
tehe inihinih.
8 Pwen mandroulang ara iro pe ilolo-
honge soyon iya. Pwen iyoh hu ndramat
para lohonge hiyan para kol Yisip–yihu
ndramat mepo ngara hu karakau. Pwen
itiyani nihinih tan iya kili hu para yihu
katiyaniy, hapeko hamou tahu kinlahiy
para kitiyani ndroiyi nihinih tan pwi.
9 Pwen pe ndramat iro mu para yukiya
wain ta king ipa, “Yo mepo andre kupo-
hopoh kiya sehe melit ukose iya aliy.
10 Wou koluw ara ndrinam ilokuh to pe ta
ndramat mepo para timwa ndrinanohun.
Pwen pe aiki youlu ya pe youlu ro nondriya
kou kili pohon tahu makundrayin mepo
ngara kiro nimnim kiya nondriya seu tam.
11 Pwen ping sih yo pe yiy youlu nihinih, pe
nihinih to ara handra pe atan ara handra.
12 Pe wihou hamou para Hipuruw ara iro-
sura yowu. Yiy ara ndramat hamou ngara
kiropo mbulen nondriya seu ata pohon
tahu makundrayin . Pe youlu tiyani nihinih
toulu, pe yiy itiyani ndroiyi nihinih isato
pe ata ndramat para timwiya ndrinanohun
ara. 13 Melit masih kinsarayah mannan
tehe kintiyaniy kinsa kili youlu–tehe yo ara
umui usa mbulyo, pe yiy ara hundruyani
yiy.”
14 Pwen king ipwai iyatahu ndramat para
poya mbulyan, pe huya wiri Yosep iro non-
driya kou isa ngawan. Pwen Yosep irasingi
yiy pe isuluye koiwen, pwen isa mbulmara
king.
15 Pe king ipwai iya kili yiy ipa, “Yo ara
unihinih pe kinlahi hamou para kitiyani
meresaya nihinih to ara pwi. Yo ara uhu-
long tehe ngara wou ahalingi nihinih pe
alahiy para aratiyani ndroiyin.”
16 Pwen Yosep ipa, “Yo ara kunlahiy para
kumbusi hapesah pwi, hapeko Ngindrai
opu ara andre kipwaingani topwe nihinih
tam masih mepo ata lohonganiy.”
17 Pwen king ipa, “Yo unihinih pe unime
utatine ngilse Ndran Nayil. 18 Pwen pe
unime hu mbulmwakau manandritimou,
huro ndran pe husa paingan pwaki
ndran pe huro yan ndromwindriu. Yihu
mbulmwakau ara husai pe lalahayahu
iya pe nombuwehu ara imuh. 19 Pwen
hu mbulmwakau manandrtimou i husa
paingan, ara ndruwi-ndruwihu ko pe
sangihu ara imwiling. Yo ara kunoho nime
hu mbulmwakau tehen tora koro Yisip
pwi. 20 Pe hu mbulmwakau mepo ndruwi-
ndruwihu ko ara huini hu mbulmwakau
mepo nombuwehu imuh ara. 21 Hapeko
iyamulan para huini hu topwei, kinlahi
hamou para kiyirowei pwi; nimnim tahu
ara iro manau nokuhu ko tehe mamu.
Pwen usa tine.

22 Pe yo unihinih porosih i, pe unime
pele mbuwa youyou manandrtikou ara hu
masih huro wule pweye hakou o. Pe
mbuwa youyou ara hupwai soyon, pe hu-
rayah namandran pe mwayih. 23 Pwen
iyamulan hape yi, pe pele mbuwa youyou
manandrtikou isarayah i, pe nimnim tahu
pele mbuwa youyou ara, ara tehe ngan-
draha nohai iro kol pwosowen kintimwi
hu masih kene. 24 Pwen pe pele mbuwa
youyou mepo mendreheh masih ara hun-
drimi hu mbuwa youyou mepo mbuwahu
namandran.

Yo utiyani nihinih to aro iya kili hu
ndramat para takau, hapeko hamou tahu
kinlahiy para kitiyani ndroiyi nihinih to
pwi."

25 Pwen Yosep ipwai iyata king ipa, "Ni-
hinih malndra kene ndroiyi hilu ara han-
dra kopu. Ngindrai ara ipwainganiy isa-
tam sehe melit yiy nakimbusiy. 26 Pe
hu mbulmwakau manandrtimou hiyan ara
iranonoyani hayou manandrtoyoh; pe hu
pele mbuwa youyou manandrtikou hiyan
ara tehen aliy opu. Nondriya nihinih mal-
ndra kene ara ipwaingani melit handra
ko. 27 Pe hu mbulmwakau manandrtimou
pe iyasura pele mbuwa youyou manandr-
tikou iro ngawan o, pe ngandraha nohai
itimwiy hu, ara iranonoyani hayou man-
andrtoyoh andre mundruwai namandra-
namandran kisarayah.

28 Kiya, tehe upwai satam–Ngindrai ara
ipwainganiy isatam sehe melit yiy nakim-
busiy. 29 Nondriya hayou manandrtoyoh
ara, andre anandrinai kisarayah soyon iya
kiro kol Yisip masih. 30 Hapeko kiyamulan,
andre mundruwai namandra-namandran
kisarayah nondriya hayou manandrtoyoh
i; pe hu hayou isarayah hiyan mamu
ara, andre koyumowu kimayit aliy.
Mundruwai namandran ara andre kipwal-
ngani kol pwan masih. 31 Yihu ndramat
masih andre koyuhu kirut hu hayou
hiyan kanna mepo anandrinai soyon iya
isarayah iro aliy, paratesah, mundruwai
namandran nakisarayah kamulan, ara
nakirayah namandra-namandran iya pe
andre kipwalngani kol masih. 32 Pe
nihinih tam kinsarayah malndra ara,
paratesah Ngindrai kinlohonganiy pwen
tehe nakimbusiy, pe yiy andre kimbusiy
ndrokonan. Pe iyinganiy tehe kindrou pwi
melit ara andre kisarayah.

33 Pe mahapo ara, hiyan para wou aten
hamou ndramat mepo lohongan hiyan,
para kiro nimnim kiya kol namandran
masih Yisip. 34 Pe wou arakinima hu ndra-
mat hayah hukasarayah pohon para kol
hakol-hakol para nondriya kol namandran
masih iye. Pe nondriya hayou manandr-
toyoh mepo anandrinai nakisarayah soyon
kiro aliy, pwen andre yihu ndramat huro
mu iya pohombulen ara andre hu kawiri
piyang hasai kiro nondriya piyang may-
imisai tahu ndramat masih. 35 Yihu ndra-
mat hu kaya mu para pohombulen ara,
hu kambultani anandrinai masih kiyawule
nondriya hu yumwa anandrinai ta king.
Pe hu koropo mbulen kiya pahandram pe
hu karawurani mbuwa youyou handra-
handra, pe hu kaikiy kiya wum namandran
kiro kol hakol-hakol para anandrinai. 36 Pe
anandrinai ara, ara andre yihu kaikiy kiro.
Pe kiro mwonen hayou manandrtoyoh
para mundruwai namandran nakisarayah
kiro Yisip, pwen andre hu ndramat masih
andre kanmat kinna mundruwai pwi."

*King iyki Yosep iro nimnim iya kol na-
mandran masih Yisip*

37 Pwen King para Yisip iyasura hu ndra-
mat namandran huya mu para pohom-
bulen, yihu hilingi nongna Yosep pe hup-
wes iya aliy. 38 Pe king isok yihu ipa,
"Worou andre tukaten hiyeh hira ndron?
Mwoiwa Ngindrai ita kili ndramat iye
ko." 39 Pwen king ipwai iyata Yosep ipa,
"Ngindrai ara kinpwaingani melit masih
kinsa kili wou; pwen hamou ndramat
waison pe lohongan hiyan para kiratiyani
melit kiwayis tehe wou ara kinto iye pwi.
40 Yo andre kuiki wou aya mu para kol na-
mandran masih iye, pe andre hu ndramiro
masih hu koro hilingi wou o. Melit masih
ita pahandram, pe ngolo kopu, ara iyerahin
kili wou." 41 Pwen king ipwai iyata Yosep
ipa, "Yo mahapo uiki wou aro yapane kol
namandran masih Yisip." 42 Pwen king ite
pwenah iro ndrakopweniman, pe iykiy iya
ndrakopwenima Yosep. Pwenah ara, ara
kinima king iyeraliy. Pe king inowi Yosep
iya koyau lahayan iya, pe iyki sowiy hasou
humbusiy iyau kolt* pe inosi Yosep iya aliy.
43 Pwen king iwiri karis hakou isa, karis
mepo iho mulan iya karis atan, pe iykiy
iya kili Yosep pe iho saisai iya aliy.† Pe
hu ndramat huro mu kili yiy ara huyoh
hupa, "Akaya mawen sai!" Iya lohonge aro
ko king iyinganiy tehe Yosep kinsarayah
yapane kol Yisip.

44 Pe king ipwai iyatan ipa, "Yo kopu
ara king; hapeko kinlahi hamou ndramat
iripo Yisip kimbusi handra melit kiya lo-
honge tan o mwaihei ara pwi. Kapa hiyeh
nakimbusi sehe melit ara andre kisok wou
kimu." 45 Pe king ipohowe ngala Yosep

* **41:42:** Eng: *gold chain*; TP: *wanpela sen gol* † **41:43:** Eng: *He had him ride in a chariot as his second-in-command*; TP: *Em i larim Josep i raun long namba 2 karis bilong king*

handra ara Sapenat-Paneyah, pe iyki Asenat SuPotipera iya nambuyun. Potipera ara, yiy hamou pris para nondriya kol namandran Heliyopolis.

46 Pwen King tahu Yisip iyki mbulen iya kili Yosep, ara ndrohonga hayou ta Yosep iro matingui. Pwen king iro pe Yosep irikai iya kene nondriya kol masih para Yisip. 47 Iro manne hayou manandrtoyoh, hu anandrinai husahapuh pe huhon huya soyon iya. 48 Pe iro mwonen hayou ara, Yosep imbultani hu anandrinai soyon iya huro pinge hamou-hamou pe irawuraniy pe iykiy hu huro yumwa anandrinai huro nondriya kol namandran hakol-hakol. 49 Pe anandrinai ara iya soyo-soyon iya tehe kalayeng ita poholeng. Pwen pe Yosep koyun iyarut ndromwoyahu.

50 Pwen hayou para mundruwai namandran kinsarayah mapu, pe nambuyu Yosep, Asenat SuPotipera, imwalahiy iyata noru Yosep kamai malmou. 51 Yiy ipa, "Ngindrai imbusiy, pe koyu ara irut iya nopwaran to iyapolo tomo pe nali hu." Pwen pe ipohowe ngala norun ndrihou kamai ara Manasseh‡ 52 Iyamulan para norun kopwan isarayah pe Yosep ipa, "Ngindrai iyki noru hilu malmou, iro nondriya kol para nopwaran ato." Pwen pe ipohowe ngala norun kopwan ara Eprayim.§ 53 Pe hayou manandrtoyoh para anandrinai soyon ara kinhipwen nondriya kol Yisip, 54 pe isarahaihai hayou manadrtoyoh para mundruwai namandranamandran isarayah, tehe Yosep kinpwai. Mundruwai namandran ara iro kol hakol-hakol, hapeko anandrinai ara iro nondriya kol Yisip masih. 55 Tandrohongan ara yihu Yisip ara humundrui. Pwen yihu rang iya kili king para kihang hu anandrinai. Pe yiy ipwai iyatahu ipa, "Akaya kili Yosep, pe akambusi sehe melit nakipwai kisa kili wawu."

56 Mundruwai ara, ara isilihi kol masih. Pwen pe Yosep itipe yumwa anandrinai, pe hu ndramat masih para Yisip husa sou anahu anandrinai. 57 Pe hu ndramat para kol hakol-hakol nondriya kol pwan masih ara husa Yisip para hu kasou anandrinai iro kili Yosep, paratesah, mundruwai namandran ara isilihiy pe ipwalngani topwe kol pwan masih.

42

Nali Yosep hu ara huya Yisip para hukaya sou mbuwa youyou

1 Pwen tandrohongan ara, Yakop ihilong tehe mbuwa youyou ara iro Yisip. Pe ipwai iya kili norun hu ipa, "Paratapeh pe wawu mirampwan o mwaihei pe wawuiki koisari? 2 Uhulong tehe mbuwa youyou ara ita Yisip. Akayaliy pe akaya sou antou hayah. Mahin tukamat kiya mundruwai." 3 Pwen nali Yosep hu masongui ara huya Yisip para kaya sou mbuwa youyou. 4 Hapeko Yakop kinpwandrisa Penyamin kinna surahu pwi yoh. Yiy ara nali Yosep imwonen. Pe Yakop ara inoh, ipa ndre matisan Penyamin kiya pohonani mwomwan kiho mwalinga sai. 5 Pwen noru Yakop hu ara, huya sura hu ndramat hayah mepo hu pakaya sou mbuwa youyou, paratesah, mundruwai namandran ara kintayah iro kol Kenaan i.

6 Yosep ara kintayah pohon para kol Yisip, pe iropo peheya mbuwa youyou iya kili hu ndramat masih mepo ngara hu kaya sou. Pwen pe nali Yosep hu ara husa pe hutukuruhu pe payahu iya pwan. 7 Pe Yosep inime nalin hu pe iyirowei tehe ara yihu ko, hapeko imbusi yiy tehe tanan tahu pwi. Pwen yiy isike hu pwokeyan iya ipa, "Wawu yau aleheh?"

Pe yihu pa, "Yowu pwen te Kenaan para kasa sou anandrinai." 8 Pe Yosep ipahasaniy tehe yihu ara nalin, hapeko yihu ara kanyirowei tehe yiy Yosep pwi yoh. 9 Pwen yiy ara ilohongani nihinih tan mepo inime nalin hu husa pe hutukuruhu iya kili yiy. Pe yiy ara ipa, "Wawu ara ndramat para tandrihindrih! Wawu pakasa tuluwani nondriya kolo yowu–tehe ipwoke ndre pwi."

10 Pe yihu pa, "Pwi yoh, yapane yowu! Yowu sa pahandram para kasa sou anandrinai opu. 11 Yowu ara noru ndramat hamou o. Yowu ara ndramat para nongan ndrokonan opu–hapeko yowu ndramat para tandrihindrih pwi."

12 Yosep ipwai iyatahu ipa, "Pwi yoh! Wawu ara pakasa tuluwani nondriya kolo yowu, mepo pwokeyan ndre pwi."

13 Pe yihu pa, "Yapane yowu, tama yowu ara hamou o, yapane kol Kenaan. Pe yowu norun kamai ara songui pe lumou. Nali yowu hamou ara kinto pwi, pe nali yowu kopwan ara mawihou o pe kinyera ndron sura tama yowu."

14 Pwen Yosep ipwai iyatahu paiwe ipa, "Nongno tehe kunpwai mamu ara; wawu ara ndramat para tandrihindrih! 15 Mahapo upahasani sai para kupakarawani wawu. Yo upwai ndrokonan,

‡ **41:51:** Ngalan "*Manasseh*" ara pohoweyan ipakeh kili nongan handra ipa "*koyu irut*"; Eng: "*Manasseh*" sounds like the Hebrew word for "*forget*"; TP: Long tok Hipuruw, nem "*Manase*" i klostu wankain olsem dispela tok, "*Lusim tingting*" § **41:52:** Ngalan "*Eprayim*" ara pohoweyan ipakeh kili nongan handra ipa "*iyki maporoluwoh*"; Eng: "*Ephraim*" sounds like the Hebrew for "*twice fruitful*"; TP: Long tok Hipuruw "*Efraim*" i klostu wankain olsem dispela tok, "*Givim pikinini*"

iya ngala King towu Yisip, tehe andre wawu kaniyau pwi kipoo nali wawu kopwan ara kisa iye. 16 Hamou ta wawu kiya pe kiwiri nali wawu kopwan kisa. Pe wawu masih ara akaya pe koyoro nondriya kou, pe yowu andre kakahiy tehe nongan ara ndrokonan ndre pwi. Kapa yowu kakahi nongan ara pwasoyou, pwen upwai ndrokonan iya ngala King towu Yisip, wawu ara ndramat para tandrihindrih." 17 Tehen tora ko, yiy iyki hu huro nondriya kou ipoo lang maroyoh.

18 Pwen pe lang maroyoh ihipwen, pe Yosep ipwai iyatahu ipa, "Kapa akayau ndruwa nongno, andre wawu koro hiyan, paratesah, yo ara ndramat hamou ngara kunoh ta Ngindrai. 19 Kapa nongna wawu ara ndrokonan, pwen hamou ta wawu ara andre kiro ndron nondriya kou. Pe wawu masih akakuni mbuwa youyou ta wawu pe akayaikiy kiya kili hu kontora wum mepo hu tora mundrui. 20 Akaya pe akawiri kopwan ta wawu kisa kili yo. Pwen andre kupahasaniy tehe wawu wong ndrokonan, pe andre kunmbusi wawu kanmat pwi."

Pe yihu ara hupwes iya nongnan. 21 Pe hamou iro pwai iyata hamou hupa, "Animei, koluw tumbusi mwomwan iya kili nali tou. Pe worou tunime yiy irang pe iyoh worou para tukasopwat yiy, hapeko tukanhilingi yiy pwi. Kapa sehe mwomwan kisarayah kiltou, ara iposoiwi mwomwan torou opu."

22 Pe Rupen ipwai ipa, "Yo kunpwai kinsa ta wawu tehe wawu ara mbuna akambusi mwomwan kiyata wihou ara; hapeko wawu kanhilingi yo pwi yoh. Pwen pe worou mahapo turopo wiri nopwaran ara iyau kimat tan." 23 Yosep ara iro hilingi nongna nalin hu, hapeko yihu tanahu tehe Yosep iro hilingi hu ara pwi yoh, paratesah, Yosep ngara kiwong kiya nongna kol tahu Yisip, pe ndramat hamou para tapaiwe iro tapaiwani nongnan imui iya kili nalin hu. 24 Pwen pe Yosep ara itali hu iya mawen pe iya rang. Irang ihipwen, pwen imui iya kili hu pe iwong iya kili hu ndramat para mbulyan, pe humbultuwe Simeyon pe huwasi yiy iro mbulmara nalin hu.

Nali Yosep hu humui huya Kenaan

25 Pwen Yosep ipwai iyatahu ndramat para poya mbulyan para hu kanihi mbuwa youyou kiya ndropwa nalin hu masih. Pe ipwai iyatahu para hu kaiki singayai ta hamou-hamou ara kimui kiya ndropwahu imwonen, pe para hukayuk anandrinai para sohoya hu yi. Pwen hu ndramat para poya mbulya Yosep humbusi melit masih tehe ipwai. 26 Pwen nalin hu huiki mbuwa youyou mepo husou ara iya ndrita hu tongkiy tahu pe huyau.

27 Huro tokai huro tokai huya, ipoo kol iya ping tahu. Pwen hungoh huro aliy para hu kamatin. Pwen hamou tahu ara inik ndropwan pe pakiyuk namnam kiyata tongkiy tan, pe inime singayai tan ara iro mara ndrop. 28 Pwen iyoh iya kili nalin hu ipa, "Singayai to ara imui isa kili yo yi. Akanimei, iripo mara ndropwo." Pwen yihu ara hunimei pe nerehu imama pe hunoh turut. Pe hamou iro pwai iyata hamou ipa, "Aripo sehe melit Ngindrai imbusi isa kili tou eh?"

29 Pwen huyarayah huya kili tamahu iro Kenaan, pe hunese ndraingan iya melit masih kintayah kili hu. 30 Hupa, "Tomo, ndramat imu iya pohon tahu Yisip ara, iwong pwokeyan iya isa kili yowu ipa, 'Wawu ndra pakasa tandrihindrih kasa kolo yowu?' 31 Pe yowu pa, 'Yowu ara ndramat para tandrihindrih pwi yoh, yowu ara ndramat para nongan ndrokonan o. 32 Tama yowu ara hamou o. Pe yowu norun kamai ara yowu songui pe lumou. Nali yowu hamou ara kinto pwi, pe nali yowu hamou ara kopwan kinyera ndron Kenaan kili tama yowu.'

33 Pwen pe ndramat namandran ara ipwai ipa, 'Kiya, kapa wawu tora pwai ndrokonan, pwen hamou ta wawu ara andre kiro. Pe wawu masih ara akakun mbuwa youyou pe wawu kayau kaya kili hu ta wawu mepo hu kontora mundrui. 34 Akaya pe akawiri nali wawu kopwan kisa kili yo. Pwen pe andre kupahasaniy tehe wawu ara ndramat para tandrihindrih pwi, wawu ara ndramat para nongan ndrokonan. Pwen andre kuiki nali wawu kimui kisa kili wawu, pe wawu andre koro tokai kol iye kiya lohonga wawu ko.' "

35 Pwen hu masih ara pakarayuwani ndropwahu namandran pwi, hunime ndropwa singayai mendreheh ta hamou-hamou tahu iro pohomara ndropwahu sahat-sahat. Pwen yihu yapolo tamahu ara hunimei pe hunoh. 36 Pwen tamahu ipwai iyatahu ipa, "Wawu mbusi tehen tora pe kunpiyani noru hilu. Yosep kinto pwi; Simeyon kinto pwi; pwen nahapo nakawiri Penyamin kiya yi. Melit masih ara iraporuwi yo!"

37 Pwen Rupen ipwai iya kili taman ipa, "Kapa yo kunsaiki Penyamin kinmui kinsa kili wou pwi, pwen wou atingundru noru hilu kamai malmou ara kaya soiwin. Aiki yiy kisa kili yo pe andre kiro pahandra pwokere to; pwen andre yo kusaiki yiy kimui."

38 Hapeko Yakop ipa, "Noru ara andre kinna sura wou pwi. Nalin hamou kinmat pe yiy hamou o ara iripo ndron. Yo ara kunna parangoloh pwen, pe matisan hapesah kirayah kili yiy kiho mwalinga sai,

pwen andre kiyki ndriyang kisa kili yo pe andre kumat.”

43

Nali Yosep hu ara humui huya Yisip huyasura Penyamin

1 Pwen mundruwai namandran iro Kenaan ara irorayah namandran iya, 2 pe Yakop iyasura norun hu ara huini topwe mbuwa youyou mepo hukun mamu iro Yisip isa. Pwen tamahu ipwai iya kili norun hu ipa, “Akamui kaya pe akayasou antou hayah mbuwa youyou paiwe.”

3 Pwen pe Yutah ipwai ipa, “Yapene Yisip ara ipwatisingiy isa kili yowu, tehe yowu ara kanlahiy para kayarayah kaya mbulmaran o mwaihei pwi, kipoo yowu kawiri nali yowu kopwan kiyasura yowu. 4 Kapa apa hiyan para nali yowu kirikai sura yowu, pwen andre yowu kaya sou anandrinai tam. 5 Hapeko kapa aniyki yiy kinsa sura yowu pwi, ara andre yowu kanna pwi, paratesah, ndramat ara ipwai isa kili yowu ipa, ‘Kapa nali wawu kinsa sura wawu pwi, pwen andre kunnime wawu pwi.’ ”

6 Pwen Yakop, ngalan handra Yisrayel ara, isike hu ipa, “Paratesah pe wawu pwai iyata yapane kol ara tehe nali wawu hamou iripo ndron? Wawu mbusi tora pe nopwaran namandran iripo rayah kili yo!”

7 Yihu pwai iya kili yiy hupa, “Pe ndramat ara isok yowu soyon iya, ipa ‘Kiya, tama wawu imirandron? Pe nali wawu hamou ita ndron?’ Yiy isok yowu toro pe yowu somwi yiy o. Yowu ara, kanpahasani pwi tehe yiy andre kipa, ‘Wawu kawiri nali wawu kisa.’ ”

8 Pwen Yutah ipwai iya kili taman Yisrayel ipa, “Aiki wihou ara kisa sura yo pe yowu masih kaya kileh. Pwen yowu pe wou pe noru worou hu andre kanmat pwi. 9 Awiri yiy kisa pe moro kiro tan. Kapa yo kunwiri yiy kimui kisa kili wou pwi, pwen andre kukuni nopwaran para aliy lang masih. 10 Kapa ankaituwe yowu pwi, ara yowu kanna pe kansa maporoluwoh pwen.”

11 Pwen tamahu, Yisrayel, ipwai iyatahu ipa, “Kapa sai hasai pwi, kiya, wawu kambusi toro: kapo hayah melit mwayih para kolorou, pe akanihiy kiya ndropwa wawu pe akayaikiy kiya kili ndramat ara tehe yukyuk. Akawiri melit masih mwayih tehe: kunan, pe ndrunu kei handra-handra para katumwiy kiya mandra ndramat, pe ndraikei mangonohon layin, pe mbuwakei tehe nengei pe nangiyou.* 12 Akawiri ndromwoya singayai mandrayiluwoh kiro kili wawu; singayai mamu wawu wiriy imui isa, ara kiyapolo singayai para mahapo yi; matisan hu potiriyis pe hunihiy iya ndropwa wawu. 13 Akawiri nali wawu pe kamui kileh kaya kili ndramat ara. 14 Pe Ngindrai Pwokeyan Masih kiyki koisirai kiya ndriya ndramat ara, para kitali nali wawu† kiyapolo Penyamin hilu kamui kasa sura wawu. Pe kapa noruhu masih katali yo, hiyan, hu katali yo.”

15 Pe yihu huwiri topwe yukyuk tahu ara, iyapolo singayai mandrayiluwoh, pe huwiri Penyamin iya polon i. Pwen hu leheleh o huya Yisip, pe huya yingani hu iya kili Yosep. 16 Pwen Yosep inime Penyamin iro surahu, pe ipwai iyata ndramat imu iya pohombulen para nondriya suwen, ipa, “Ayawiri hu ndramat tora kaya suwe, pe atingundru hamou kan pe akaruwaniy para namnam; yihu andre kanamnam kiyasura yo ndrokololang.”

17 Pe ndramat ara imbusiy tehe Yosep ipwai iyatan, pe iwiri hu iya seu ta Yosep. 18 Pe nali Yosep hu ara huropo huya nondriya seu pe hunoh pe huro pa, “Worou tusa seu iye, ara andre iya konoha singayai para mamu imui isa nondriya ndropwarou? Yiy matisan pakipanohowani worou, pe tukarayah ndramat para poya mbulyan o mwaihei, pe kiwiri hu tongkiy torou i.”

19 Pwen yihu ya seu ta Yosep, pe hupwai iyata ndramat imu iya pohombulen para yumwan, mepo irotine pohokaram ara, hupa, 20 “O yapane, koluw kinna ara yowu sa iye para kasa sou anandrinai. 21 Yowu ya pe kol iyaping pwen yowu ngoh. Yowu ro ara, pe yowu nikiri ndrop; pwen hamou-hamou towu inime singayai towu iro pohomara ndrop. Ndromwoya singayai ara iro mwonen nokun o, pwen yowu wiriy imui yi. 22 Mahapo ara yowu po singayai hayah iya suran i, para pakasa sou anandrinai. Hapeko yowu kanpahasaniy pwi, sehe ndramat ndrokonan inihi singayai imui iya ndropwa yowu.”

23 Ndramat ara ihilingi nongnahu pe ipa, “Ara hiyan; wawu mbuna akanoh. Ngindrai ta wawu pe Ngindrai ta tama wawu ara iyki singayai iya ndropwa wawu. Singayai ta wawu para mamu ara kunwiriy.” Pwen iya wiri Simeyon pe iyki yiy imui iya kili hu.

24 Pe ndramira mbulen ara iwiri hu pe huya nondriya seu ta Yosep. Pe iyki ndran para sungeya ndrikahu, pe iya yuk anandrinai iyata hu tongkiy tahu yi. 25 Pe yihu hulong tehe Yosep ara andre kisa namnam kisapolo hu ndrokololang, pwen yihu ara huramwaniye yukyuk tahu ko

* **43:11:** Eng: *pistachio nuts and almonds*; TP: *ol dispela kain galip ol i kolim pistasio na amon* † **43:14:** Simeyon; anime 42:24

pe humin. 26 Pwen Yosep isa wum, pe
yihuiki hu yukyuk mepo huwiriy isa seu,
ara iya kili yiy. Pe yihu tukuruhu iya
kili yiy pe payahu ara iya pwan. 27 Pwen
Yosep ipa ndrokololang iyatahu, pe isok hu
ipa, “Tama wawu koluw mepo wawu nese
ndraingo iyatan, ara iyerandron?”
28 Pe hupwai iya kili yiy hupa, “Ya-
panewu, tama yowu ara ita hiyan.” Pwen
hutukuruhu pe payahu ara iya pwan paiwe
yi.
29 Pwen Yosep inime nalin ndrokonan,
Penyamin, mepo tina hilu hamou o, pe
isike hu ipa, “Nali wawu kopwan, mepo
koluw wawu sa pe wawu nese ndraingo
iyatan ara, aripo, ndre?” Pwen yiy ipa,
“Noru, koisirai ata Ngindrai ara ita sura
wou.” 30 Pe Yosep ara koyun isikirani nalin
pwokeyan iya, pe ileheleh o iya kah hape
nokun iro nondriya suwen para kiya aliy
pe kirang. Pwen iya rang iya ndrohonoku
matiliu tan.
31 Irang ihipwen, ihitih, pe isungani
mbulmaran. Pwen mandran ipwoke pe isa
ngawan. Pe ipwai iyatahu ndramat para
poya mbulyan ipa, “Akawiri anandrinai
kisa ngawan.”
32 Pwen hurai anan ara iya keyau sih,
pe ana nalin hu ara iya keyau sih i. Pe
anahu Yisip huro sura yiy ara iya keyau
sih i, paratesah, yihu Yisip ara hu konoho
namnam kinna sura hu Hipuruw pwi yoh.
Pakut ara, ara kinmwonen mbulmara hu
Yisip pwi. 33 Yosep kinpwai kinna tahu
ndramat para poya mbulyan pe huiki nalin
hu, ara hu humpwan iyau ndruwa ma-
mandra tahu–iro kili ndrohan pe iyahap-
wen iya kili kopwan. Pwen pe nalin hu
hunimei tehe humipwan tehen tora pe
hamou ituluwani hamou pe mwoiwahu
ihin. 34 Hu ndramat para mbulya Yosep
huwiri anandrinai iro keyau ta Yosep pe
hurai iya pwelekeya nalin hu ara weneyan
o. Hapeko ata Penyamin ara hurai iho-
hin iya, iya tahu masih; isahapwas masih
tehe ilahi hu ndramat mayimou hu kainiy.
Pwen huro namnam pe huro yin ndran pe
huro pwes iyasura Yosep.

44

Pweniu ta Yosep kinto pwi

1 Pwen pe Yosep ara iyki nongan iya
kili ndramat imu para poho mbulen iro
nondriya suwen ipa, “Anihi anandrinai
kiya ndropwahu hamou-hamou ara kiya
weneyan o, ilahiy para hu kakuniy. Pe
aiki singayai tahu hamou-hamou ara kimui
kiya mara ndropwahu masih kene. 2 Pwen
awiri pweniu silwa to* pe aikiy kiya
ndropwa kopwan tahu, kiyasura singayai
mepo pakisasou mbuwa youyou kiya aliy.”
Pwen pe yiy imbusiy tehe Yosep ipwai. 3 Pe
makoluhun o hupwandrisa nali Yosep hu
iyasura hu tongkiy tahu huyau. 4 Pwen
nalin hu ara hutali kol namandran pe hu
kanna mwanan mapwi, pe Yosep ipwai
iyata ndramat imu para pohombulen ipa,
“Atine pe ahaleh aro ndruwa hu ndramat
ara. Ayarayah aya kili hu, pe asike hu toro:
‘Yowu kanmbusi hiyan kinsa kili wawu,
pe paratesah wawu mbusi kultuw ara isa
kili yowu? 5 Pweniu nepo wawu kanwiriy,
ara pweniu ta yapane yowu mepo ngara
kiyinyin kiya aliy. Pe yiy ara ngara kiwiri
lohongai hiyan para tayakau kiyau pweniu
silwa ara ko. Wawu mbusi kultuw ara, ara
mwomwan masih.’ ”
6 Pwen ndramira Yosep ara, ihilleh pe
iyambultuwe nali Yosep hu huhondron sai
sahin. Pe iyapwai topwe nongan masih
mepo Yosep kinpwai kinnatan. 7 Pe hupwai
iya kili yiy hupa: “Paratapeh pe apwai
tehen tora isa kili yowu? Yowu ara kan-
lahiy para kambusi kultuw ara pwi yoh.
8 Wou tanam tehe singayai mepo yowu
wiriy iro mara ndrop towu iro kol Kenaan,
ara yowu kansaikiy kinimui iho nondriya
tokuyai maporolusap. Tehen tapeh, apa
ndre yowu pahanowe silwa ndre kolt iro
nondriya seu ta yapanem? 9 Namandran,
kapa anime hiyeh towu ndramat para
pwandrendres tam, ara iwiri pweniu pe in-
ihiy iya ndropwan, pwen akarayi ndramat
ara kimat, pe yowu masih andre karayah
ndramat para poya mbulyam o mwaihei.”
10 Pe ndramat para pohombulen ta Yosep
ara ipa, “Nongna wawu imwonen. Hapeko
kapa kunime hiyeh ta wawu iwiri pweniu
ara, yiy opu andre kisa pe kirayah ndra-
mat para poya mbulyo ko mwaihei. Pe
wawu masih mepo kantandroindroi pwi,
ara wawu masih kayau.”
11 Pwen o, yihu hamou-hamou ara huiki
ndropwahu iya pwan pe hutipei. 12 Pwen
ndramat imu iya poho mbulen ta Yosep
inime nondriya ndropwahu masih–iro kili
ndrohan ipoo iya matne kopwan. Pe inime
pweniu ara iro nondriya ndrop ta kopwan
tahu, Penyamin. 13 Pwen nalin hu ara
hunime pweniu iro kili yiy, pe hu ndro-
homwiri koiwe hu, paratesah, ndriyahu
ara irangsi yiy. Pwen huiki ndrop tahu
imui iya ndrita hu tongkiy tahu pe humui
huya kol namandran ara paiwe.
14 Pwen Yutah pe nalin hu, humui huya
seu ta Yosep pe hunime yiy ara iye ndron
aliy. Pe hunoh turut pe hulah huya pwan
mbulmaran. 15 Pe Yosep ipwai iya kili
hu ipa, “Wawu mbusi kultuw ara parate-
sah ndrokonan! Wawu kanpahasaniy tehe

* **44:2:** Eng: *my silver cup*; TP: *kap silva bilong mi*

ndramat hamou tehe yo, ara ulahiy para kurakau pe kupahasani hu melit kokohon ndre pwi?"

16 Pe Yutah ipa toro: "Yapane, yowu andre kapa tesah kiya nongnam? Yowu ara kanlahiy para kanpa hapesah pwi. Ngindrai ara kinpwaingani mwomwan towu pwen. Yapane, andre yowu, pe yiy mepo iwiri pweniu tam, ara yowu masih karayah ndramat para poya mbulyam o mwaihei."

17 Hapeko Yosep ipa, "Pwi yoh, andre kunmbusi tehen tora kisa kili wawu pwi! Andre ndramat o, mepo iwiri pweniu to, ara andre kirayah ndramat para poya mbulyo ko mwaihei. Pe wawu masih ara ndriya wawu kiwayis pe akamui kaya kili tama wawu."

Yutah ara pakiwiri noku Penyamin

18 Pwen Yutah iya ndrahasa Yosep pe ipa, "Yapane, ahalingi yo na; ndrinam mbuna kilokuh to, yo nakuwong hape na. Wou ara pohon para Yisip, imwonen tehe King o. 19 Yapane, koluw wou asike yowu tehe toro: 'Wawu ma tama wawu pe ma nali wawu ndre pwi?' 20 Pe yowu pa, 'Ehe, tama yowu ara kinna parangoloh. Pe yiy kinna parangoloh pwen pe iyki nali yowu hamou kopwan. Yiy kopwan ara iyera, pe nalin hamou ara kinmat; tina hilu ara hamou o. Pe taman ara inamili yiy namandran iya.' 21 Yapane, wou mbukenam apwai pe yowu wiri nali yowu kinsa para anime yiy. 22 Pe yowu pwai isa kili wou, tehe taman ara kinoho piyani yiy pwi. Kapa kitali taman, andre taman kimat. 23 Hapeko wou apwai isa kili yowu apa, 'Kapa nali wawu kinsa sura wawu pwi, pwen andre wawu kanlahiy para kasa mbulmoro iye pwi.'

24 Pwen yowu mui yowu ya kili tama yowu, ndramat para pwandrendres tam, pe yowu nese ndraingan iya sehe melit apwai. 25 Pe tama yowu ara ipwandrisa yowu para kamui pe kasasou anandrinai tiken yi. 26 Pe yowu pwai yatan yowu pa, 'Kapa nali yowu kopwan ara kinto sura yowu pwi, pwen yowu kanlahiy para kanna pwi. Kinlahiy para yowu kayarayah kaya mbulmara ndramat namandran ara pwi, kipoo yowu kaya kapolo nali yowu kopwan.' 27 Pe tama yowu, ndramat para pwandrendres tam, ara ipwai isa kili yowu ipa, 'Wawu pahasani tehe nambuyu imwalahiy iyata noru kamai malmou opu. 28 Hamou ara kinna mawen kili yo, pe upa ndre hamou kan kintayiy kinmat, pe kinyani yiy topwei. 29 Pe kapa wawu kawiri hamou iye kiya mawen kili yo yi, andre wawu kaiki koisirai kisa kili yo, pe andre yo kumat kileh.'

30 Kapa yowu kanwiri mbunah ara kinmui kinna sura yowu pwi, tama yowu ara andre kimat, paratesah, kopwan tan ara tehe neren imwonen. 31 Kapa tama yowu kinnime mbunah kamai kinto sura yowu pwi, yiy andre kikoi. Pwen tehen tora ko pe yowu andre kaiki nopwaran kiya kili tama yowu, pe yiy andre kiyki koisariy pe kimat kileh! 32 Yo ara upwatisingiy iya kili tomo tehe andre kuro pwokarani kopwan pe kuwiri yiy kimui kiya kili yiy. Pe yo upa, 'Kapa yo kunwiri yiy kimui pwi, pwen andre momwan ara kiro ndrito lang masih.'

33 Pwen pe yo usike wou, Yapane, para kuwiri noku kopwan towu, pe yo ara kurayah ndramat para poya mbulyam o mwaihei. Pe hiyan para wou aiki yiy kimui kiyasura nalin hu. 34 Kapa kopwan ara kinna sura yo pwi, tehen tapeh pe andre kumui kuya kili tomo? Pwi yoh! Mbuwali para kunime nopwaran ara kirayah kili tomo."

45

Yosep ipwaingani yiy iya kili nalin hu

1 Yosep ara koyun isikirani nalin hu pe ihingorowei tehe pakirang. Pwen pe iyoh iya kili hu yau tan ipa, "Wawu masih kaya ngawan namu." Pe yiy hamou o iro sura nalin hu, pe ipwaingani yiy iya kili hu. 2 Yosep irang namandran iya pe hu para Yisip huhulingiy. Pwen yihu ya seu ta king pe huya nese ndraingan.

3 Yosep ipwai iya kili nalin hu ipa, "Yo ara Yosep; tomo iyera?" Hapeko nalin hu, nongnan ara ilohori hu, pe yihu kanlahiy para kasomwi yiy pwi.

4 Yosep ipwai iyatahu paiwe ipa, "Akasa pakeh kili yo." Pwen huya pakeh kili yiy pe ipa, "Yo ara nali wawu, Yosep. Koluw wawuiki yo tehe kenna wawu pe husowani yo pe husaiki yo usa Yisip. 5 Pe mahapo mbuna akoro lohonge soyon pe ndrina wawu mbuna kilokuh ta wawu mbukena wawu iya kultuw mepo wawu mbusiy isa kili yo mamu; paratesah, Ngindrai ara ipwandrisa yo umu ta wawu para kusopwat hu ndramat pe andre hu kanmat pwi. 6 Mundruwai ara kinngas kol pwan nondriya hayou malwoh pwen; pe hayou mayimah itandron, ara andre hu ndramat kanlahiy para kapo anandrinai kiro piyang pwi. 7 Ngindrai ara imbusi melit namandran pe iya handra masih isa kili wawu, paratesah, ipwandrisa yo umu usa urupo iye ara para kusopwat wawu, pe andre wawu kanmat pwi. 8 Pwen pe wawu kanpwandrisa yo kunsa kol iye pwi, Ngindrai mbukenan ara ipwandrisa yo usa. Pe yiy o imbusi yo usarayah tehe tama King tahu Yisip. Yo urupo nimnim iyatahu ndramat

masih para nondriya suwen, pe yo uya namandran tahu kol masih iripo nondriya kol namandran masih Yisip.

9 Mahapo akahalleh kaya kili tomo pe akapwai katan toro: 'Yo, norum Yosep, uiki nongan iye isa kili wou: Ngindrai imbusi yo urayah yapane kol namandran Yisip. Pe mbuna alonge, wou ahaleh asa kili yo. 10 Andre wou ampwan kol Kosen, pakeh kili yo–wou pe norum hu, pe tumbum hu masih, wawu andre kampwan kol ara, kiyasura hu meme pe hu mbulmwakau pe kiyasura meltam masih. 11 Asa pe wawu kampwan kol Kosen pe andre yo kuro nimnim kisatam; paratesah, hayou mayimah para mundruwai namandran ara mapu kinsa, pe yo mbuwali para wawu norum pe hu kan masih ara hu kamundrui.' "

12 Pe Yosep ipwai iya kili nalin hu ipa, "Wawu lahi kayirowe yo, pe Penyamin ara tehen aliy yi, tehe yo ara Yosep ndrokonan uropo wong isa kili wawu. 13 Wawu kayapwai kata tomo, tehe yo ara mangolo urupo nondriya kol namandran masih Yisip. Pe akapwai katan kiya melit masih mepo wawu kannimei topwei. Wawu kaya pe kawiri yiy kisa kileh."

14 Yosep iwong ihipwen pe indrohosi nalin Penyamin, pe Penyamin ara imbusiy tehen aliy yi; pe hilu rangsi hilu. 15 Pe Yosep irakunani nalin hu pe irahunghung iyatahu pe irang. Pwen nalin hu ara hungoruwe hiyan para hu kawong kawule.

16 Pwen King para Yisip ihilong tehe nali Yosep hu ara hu kansa, pe king iyasura hu ndramiran namandran ara hu masih hupwes. 17 Pe king ipwai iyata Yosep ipa, "Aya pe apwai kiyata nalim hu toro: 'Wawu kamwaniyani wawu kapolo hu tongkiy, pe akamui kaya kol Kenaan. 18 Pe wawu kayawiri tama wawu pe noru wawu hu masih, pe wawu masih kamui kasa kili yo. Pe andre yo kupwainge hape pwan hiyan masih iripo nondriya Yisip kiyata wawu. Pe pwan ara anandrinai andre kirayah kiro aliy soyon iya, pe andre hu koroyan lang masih.' " 19 Pe king ipwai paiwe iya kili Yosep ipa, "Wou apwai kiyatahu toro: Wawu kawiri hu karis hayah para Yisip kiyapolo wawu, pe wawu kayawiri hu nambuyu wawu hu pe noru wawu hu kiyasura tama wawu pe akasa. 20 Wawu mbuna akalohonge kiya melit masih para kol Kenaan, paratesah, melit hitun iripo nondriya kol Yisip ara andre kuikiy kisata wawu."

21 Pwen noru Yisrayel hu ara, ara yihu mbusiy tehe king kinpwai. Pe Yosep ihilingi nongna king pe yiy iyki hu karis hayah iya kili hu, iyapolo anandrinai tiken para sohoya sai. 22 Pe iyuk koyau hamouhamou iyatahu, hapeko ata Penyamin o ara iyki koyau mayimou, iyasura sombule pat silwa matingat.* 23 Pe Yosep iwiri melit soyon mwayih para Yisip pe iykiy iya ndrita hu tongkiy kamai masongui pe yiy irapiyaniy iya kili taman. Pe yiy iwiri ndrinanohun pe melit tehe mbuwa youyou handra-handra, pe ikiy iya ndrita hu tongkiy pihin masongui, pe irapiyaniy para kisopwat taman kiho sai. 24 Pwen Yosep ipwandrisa nalin hu huyau, pe ipwai iya tahu ipa, "Wawu kayau pe mbuna akahangas mwalinga wawu koho sai."

25 Pwen nalin hu ara hutali kol Yisip pe huyau humui huya kili tamahu, Yakop, iro kol Kenaan. 26 Pwen yihu pwai iyata tamahu hupa, "Yosep ara kinimat pwi yoh! Yiy ara iyera ndron, pe ita nimnim iya kol Yisip masih!" Yakop ihilingi nongan aro pe lohongan indrap. Pe kiniyki ndriyan kinna nongnahu pwi. 27 Pe yihu tiyani melit masih kene iya kili tamahu tehe Yosep kinpwai kinnatahu. Pwen Yakop inime hu karis mepo Yosep ipwandrisa hu husa para kiwiri yiy kiya Yisip, pe lohongan ara imui. 28 Pwen Yisrayel ipa, "Ndrokonan! Mahapo upahasaniy tehe noru, Yosep, ara iyera ndron. Ma uye po ndron, pwen andre kuya nime yiy."

46

Yakop iyasura norun hu masih ara huya kol Yisip

1 Pe Yakop irakuhuyani hu meltan masih iyasura norun hu, pe huropo hu nakaya kol Yisip. Pwen huyarayah huya kol Peersepa pe Yakop ara itingundru hu kan hayah pe iyki hu iya kili Ngindrai ta taman Yisak tehe yukyuk. 2 Pwen ping ara Ngindrai iwong iya kili Yakop iya taltan, pe ipa, "Yakop! Yakop!"

Pe Yakop isomwi Ngindrai ipa, "Tesah? Yo urupo."

3 Pe yiy ipa, "Yo ara Ngindrai–Ngindrai ta tamam. Wou mbuna anoh para aya kol Yisip. Yo ara andre kumbusi wawu karayah soyon iya, koro ariya. 4 Yo andre kuya Yisip sura wou, pe andre kuwiri wou amui asa mawen paiwe. Pwen kapa amat, andre Yosep mbukenan kironi wou."

5 Pwen Yakop itali Peersepa, pe noru Yisrayel hu kamai ara huwiri tamahu, Yakop, iyasura nambuyuhu pe noruhu masih pe huhis huya hu karis mepo King tahu Yisip kinpwandrisa hu para kasuni hu kaliy. 6 Pe yihu ara hulokuhuyani hu mbulmwakau iyasura melit masih tahu mepo iro kol

* **45:22:** moni silwa ara nopwaran para aliy tehe kilokram royoh pe sahin (*3.5 kilograms*)

Kenaan. Pe Yakop iyasura tumbun hu masih ara huya Yisip. 7 Yiy iwiri norun hu kamai pe pihin, iyapolo tumbun hu kamai pe pihin masih kene pe hu masih huyau.

8 Iye ara ngala noru Yisrayel hu masih kene mepo huya sura yiy pe huya Yisip (Yakop iyasura norun hu):

Ndrihou ta Yakop ara Rupen.

9 Pe noru Rupen hu kamai, ngalahu ara iye:

Hanok, Pallu, Hesron pe Karmi.

10 Pe noru Simeyon hu kamai, ngalahu ara iye:

Yemuwel, Yamin, Ohat, Yakin, Sohar, pe Sol–yiy ara noru pihi Kenaan hamou.

11 Pe noru Lepi hu kamai, ngalahu ara iye:

Kerson, Kohat, pe Merari.

12 Pe noru Yutah hu kamai, ngalahu ara iye:

Er, Onan, Selah, Peres pe Serah, (hapeko Er pe Onan ara hilu kanmat pwen iro ndron kol Kenaan).

Pe ngala noru Peres hilu kamai, ngala hilu ara iye:

Hesron pe Hamul.

13 Pe noru Yissakar hu kamai, ngalahu ara iye:

Tola, Puwah, Yasup, pe Simron.

14 Pe noru Sepulun hu kamai, ngalahu ara iye:

Seret, Elon pe Yahleel.

15 Ariya kene ara ngala noru Yakop hu mwaniye husarayah iro kili Leyah mepo imwalahiy iyatahu irondron kol Pattan Aram. Pe Leyah ara imwalahiy iyata mbunah hamou pihin i, ngalan Tainah. Pwen pe noru Yakop hu pe tumbun hu masih husarayah kili Leyah ara, ndromwoyahu masih kene iyawule ara tingui pe timou (33).

16 Pe noru Kat hu kamai ngalahu ara iye:

Sepon, Hakki, Suni, Espon, Eri, Aroti pe Areli.

17 Pe noru Aser hu kamai, ngalahu ara iye:

Yimnah, Yispah, Yispi pe Periyah,
pe pisuhu ara Serah.

Pe noru Periyah hilu kamai, ngala hilu ara iye:

Heper pe Malkiyel.

18 Ariya kene ara ngala noru Yakop hu pe tumbun hu masih husarayah iro kili Silpah mepo Lepan iykiy iya kili norun Leyah. Ndromwoyahu masih iyawule ara songui pe anomou (16).

19 Pe noru Yakop hilu hilsarayah iro kili nambuyun Rahel ngala hilu ara iye:

Yosep pe Penyamin. 20 Yosep ara iro Yisip pe iwiri Asenat SuPotipera pe iyki Manasseh hilu Eprayim. (Potipera ara yiy pris hamou para kol Heliyopolis.)

21 Pe noru Peniyamin hu kamai, ngalahu ara iye:

Pela, Peker, Aspel, Kera, Naaman, Ehi, Ros, Muppim, Huppim, pe Art.

22 Ariya kene ara ngala noru Yakop hu pe tumbun hu masih husarayah iro kili Rahel. Ndromwoyahu masih iyawule ara songui pe haamou (14).

23 Pe noru Tan kamai, ngalan ara iye:

Husim.

24 Pe noru Naptali hu kamai, ngalahu ara iye:

Yahsiyel, Kuni, Yeser, pe Sillem.

25 Ariya kene ara ngala noru Yakop hu pe tumbun hu masih husarayah iro kili Pilhah mepo Lepan iykiy iya kili norun Rahel. Ndromwoyahu masih iyawule ara manandrtimou (7).

26 Ariya kene ara noru Yakop hu pe tumbun hu imwonen mepo huya Yisip. Pe ndromwoyahu masih kene iyawule ara anongui pe anomou (66). Hapeko hu mbuyu ngundra Yakop ara ndromwoyahu kinto nondriya ndromndrom iye pwi. 27 Pe iyapolo hilu mbunah kamai ta Yosep mepo tina hilu imwalahiy ta hilu iro Yisip, pwen ndromwoya tumbu Yakop hu masih huro Yisip ara manandrtingui (70) imwonen.

28 Pwen Yakop ara ipwandrisa Yutah para kiyamu kiyatan para kiya sike Yosep iya meresai iyapwen te Kosen. Pwen huyarayah huya Kosen, 29 pe Yosep imwaniyani karis tan pe iya pohonani taman, Yisrayel, iya kol Kosen. Pwen Yosep iyarayah iya kili taman o, indrohosi yiy pe irang mali yiy.

30 Pwen Yisrayel ipwai iyata Yosep ipa, “Mahapo andre kuyen o pe kuye longe kimat o; paratesah, kunsa nime wou pwen, pe upahasaniy tehe ayepondron.”

31 Pwen Yosep ipwai iyata nalin hu pe hu para wum ta taman masih ipa, “Mahapoko andre kuya pe kupwai kiyata King tahu Yisip kupa, ‘Tomo pe nali hu ara hu kantali Kenaan pe hu masih kansarayah kansa kili yo topwei. 32 Yihu ara hu ndramat para pwokereya hu sipsip. Pe yihu lokuhuyani hu sipsip pe hu mbulmwakau yasura meltahu masih pe hu kansa.’ 33 Yo nakupwai kiyata king tehen toro, pe kapa king kiyoh wawu pe kisike wawu kiya sehe mbulen wawu pahasaniy para kambusiy, 34 pwen wawu kapwai kapa, ‘Yapane yowu, yowu ara ndramat para kapwokerani hu sipsip pe hu mbulmwakau. Yowu ngara kambusi mbulen tehen toro mambunah towu ipoo isa mannen mahapo; paratesah, tama yowuhu koluw ngara hu kambusiy tehen aliy.’ Kapa wawu kapwai kiyata

king toro, pwen andre kiyki wawu kampwan kol mendreheh Kosen, paratesah, hu ndramat para Yisip ara mbuwalihu para hu kanime hu ndramat para pwokereya hu sipsip."

47

1 Pwen Yosep ara iya pe iya pwai iyata King tahu Yisip ipa, "Tomo pe nalihu ara hu kantali kol Kenaan pe hu kansa. Husa yasura hu sipsip, hu mbulmwakau, pe iyapolo meltahu masih, pe mahapo hu tora kol Kosen." 2 Pwen Yosep irakinima nalin hu mayimou pe iwiri hu pe iya pwaingani hu iya mbulmara king. 3 Pe King tahu Yisip ara isike hu ipa, "Mbulya wawu ara tesah ndrokonan?"

Pe yihu pwai iya kili king hupa, "Yapane yowu, yowu ara ndramat para pwokereya hu sipsip, tehe tama yowu hu ngara hu kambusiy koluw." 4 Pwen yihu pwai iyatan hupa, "Yowu nakoro kol iye hape na, paratesah, mundruwai namandran ara ipwalngani kol Kenaan. Pe ndromwindriu, mepo anandrina hu sipsip towu, ara kinihipwen topwei. Yapane yowu, kapa welem kiso towu, yowu namiliy para yowu kampwan kol Kosen."

5 Pwen king ipwai iyata Yosep ipa, "Tamam pe nalim hu, ara hu kansa pwen, pe andre hu koro sura wou. 6 Pe wou alohongani hambut pwan hiyan masih hira hapeleheh iripo nondriya pwan Yisip, pe wou apwai kiyatahu para hu kampwan aliy. Kapa anamiliy, hiyan; aiki hu kampwan kol Kosen. Pe kapa hiyeh tahu lohongahu iman para hangna hu mbulmwakau, apwai katahu kasa pe kapwokere to yi."

7 Pwen Yosep iwiri taman iya kili king, pe yiy itoholi king. 8 Pe king isike yiy ipa, "Hayou tam masahayeh?"

9 Pe Yakop ipwai iyatan ipa, "Hayou to urupo kol pwan ara sangat pe tingui(130) opu. Hayou to ara mullai o, pe ngandrahan hape kopu. Hapeko, hayou ata tumbu hu ara soyon iya iramwaitini hayou to." 10 Pwen Yakop itoholi king ihipwen, itali yiy pe iyau.

11 Iyamulan, Yosep imbusiy tehe king ipwai iyatan; pe iwiri taman pe nalin hu pe huya huye kol namandran masih Yisip. Pe iyki pwan iya kili hu iro nondriya kol namadran hape Rameses.* Pe pwan ara, ara hiyan iya, pe iramwaitini pwan masih hira nondriya kol Yisip. 12 Pwen Yosep ara ngara kinimnim kiyata ndrayen hu kiya anandrinai. Pe yiy ngara kiyuk anandrinai kiya kili taman, nalin hu, nambuyu nalin hu, pe noru nalin hu ara iwene hu ko.

Mundruwai namandran ipwalngani kol Yisip

13 Mundruwai namandran irorayah manau pe anandrinai masih para kol ara ihipwen. Tandrohongan ara ipwalngani kol namandran Yisip pe Kenaan kene. 14 Pe hu ndramat masih para kol Yisip pe Kenaan, singayai tahu masih kene ara hupiye topwei iya sowa mbuwa youyou iro hu wum namandran mepo Yosep iro nimnim iya aliy. Pe Yosep iwiri topwe singayai tahu ara, pe iyaikiy iro seu ta king. 15 Pwen singayai tahu ndramat para kol Yisip pe Kenaan ara ihipwen masih, pe hu ndramat para Yisip huya kili Yosep. Pe hupwai iyatan hupa, "Wou ahang yowu anandrinai; kapa pwi, andre mundruwai namandra-namandran iye kipwalngani yowu, pe andre yowu kayos pe kamat koro mbulmaram! Asopwat yowu, paratesah, singayai towu masih ara kinihipwen topwei."

16 Pwen Yosep ipwai ipa, "Kapa singayai tawawu kinihipwen, kiya, akawiri hu kan ta wawu kisa pe akasulye kaliy pe akapo anandrinai." 17 Pwen yihu ya yuk hu hos, hu sipsip, hu meme, hu mbulmwakau, pe hu tongkiy tahu ara iya kili Yosep. Pwen hayou ara, ara huro mbusi tehen tora ko, pe huro po anandrinai. 18 Pwen pe hayou ara isayau pe humui huya kili Yosep pe hupwai iyatan hupa, "Yapane yowu, yowu ara kanlahiy para kakulani hapesah mbulmaram pwi. Wou anwiri topwe singayai towu pe hu kan towu masih. Hapesah kinto pwi; melit malndra iripo ndron ara yowu ndramat pe pwane yowu ko. 19 Wou mbunandronge yowu ndramat kamat koro mbulmaram, pe yowu kasura pwane yowu kaya mwomwan masih. Kiya, asowani yowu pe pwane yowu para kasulye anandrinai kaliy. Hiyan para king kiwiri yowu pe pwane yowu kaya pahandran. Akahang yowu mbuwa youyou pe andre yowu kanmat pwi, pe pwane yowu andre kinna mwomwan pwi."

20 Pwen iro tandrohongan ara, Yosep isowani topwe pwan masih tahu Yisip. Yihu ndramat masih kene para Yisip ara huiki topwe pwanehu masih ara iya pwane king; paratesah, mundruwai namandran ara irayah namandran iya. 21 Pe Yosep ara imbusi hu ndramira Yisip masih ara husarayah ndramat para poya mbulya king, iro mbusungo kol sahin iya matne

* **47:11:** Eng: *the district of Rameses*; TP: *long distrik bilong taun Rameses*

sahin para Yisip.† 22 Hapeko pwan tahu
pris opu ara Yosep kinsowaniy pwi; para-
tesah, king ngara kiyuk singayai kiya kili hu
pris, pe yihu sowani anandrinahu iya aliy.
Tehen tora ko pe hu pris kaniyki pwanehu
kinna kili king pwi.
23 Pwen Yosep ipwai iya kili hu ndramat
ipa, “Mahapo yo kunsowani pwan tawawu
masih. Pe wawu ara kansarayah ndramat
para poya mbulya king o mwaihei. Iye
ara mbuwa youyou tawawu; akawiriy kaya
pe akayahasiy kiya pinge wawu. 24 Pe
kapa anandrinai kiro piyang kiman, pwen
wawu kawiri piyang hasai kiro nondriya
piyang mayimisai pe akaikiy kiya kili king.
Pe piyang mahaasai iro ndron ara ata
wawu para akahas paiwe yi, pe para so-
hoya wawu pe noru wawu hu.”
25 Pwen hu ndramat hupwai hupa, “Ya-
pane yowu, wou ara asopwat yowu hiyan
iya, pe mahapo yowu masih topo hiyan o.
Kapa welem kiso towu, pwen hiyan para
yowu karayah ndramat para poya mbulya
king.”
26 Pwen Yosep iyki pwandrendrehe han-
dra pwokeyan, iya kili hu ndramat para
Yisip pe pwandrendrehe ara, ara ita ipoo
isa mannen mahapo.‡ Pwandrendrehe ara
ipwai tehe hu kawiri piyang hasai kiro
nondriya piyang mayimisai pe hu kaikiy
kiya kili king. Hapeko pwanehu pris opu
ara king kinwiriy pwi.

Yosep ipwatisingiy tehe andre kiyaroni Yakop kiya Kenaan

27 Pe noru Yisrayel hu ara humpwan
Yisip iro nondriya kol Kosen, pe huwiri
pwan iho ariya. Pe hupo noruhu ara soyo-
soyon iya pe ndromwoyahu ara iya hitun
iya.
28 Pe Yakop impwan Yisip hayou songui
pe andrtoyoh (17), pe hayou tan masih
iyawule ara irayah sangat haangui pe andr-
toyoh (147). 29 Yiy ihingorowei tehe pakeh
nakimat, pwen pe iyoh Yosep isa kili yiy.
Pe ipwai iyatan ipa, “Kapa welem kiso
to ndrokonan, kiya, aiki nimam kiya pa-
handra mbupo pe apwatisingiy ndrokonan
kisa kili yo tehe andre ambusi hiyan iya
kisa kili yo. Mbuna aroni yo kuro Yisip.
30 Pe kapa kumat kasura tomo hu kan-
mat, pwen awiri nombuwe kiya mawen
kol Yisip pe aroni yo kiyapolo tumbu hu.”
Pe Yosep isomwi yiy ipa, “Andre kumbusiy
tehe anpwai.”
31 Pe Yakop ipwai paiwe ipa, “Wou
arandranga paingan tehe andre ambusiy
ndrokonan tehe kunpwai.” Pwen Yosep
irandranga paingan, pe Yakop itukuruhu
pe payan iya pwan ndrita yokyok.

48

Yakop iyki lomwes iya kili Eprayim hilu Manasseh

1 Iyamulan hape hu nese ndrainga Yosep
hupa, “Tamam ara imwa.” Pwen Yosep
iwiri norun hilu malmou kamai ara, Man-
asseh hilu Eprayim, hilya sura yiy pe huya
nime Yakop. 2 Hu ndramat hupwai iyata
Yakop hupa, “Norum Yosep ara kinsa pwen
para kisanime wou.” Pe Yakop ipwoke
kopu, itine, pe impwan yokyok para kinime
Yosep.
3 Yakop ipwai iyata Yosep ipa, “Ngindrai
Pwokeyan Masih ara isarayah isa kili yo
iro kol Lus ita nondriya kol namandran Ke-
naan. Pe yiy itoholi yo 4 pe ipwai sato ipa,
‘Yo andre kuiki norum hu karayah soyon,
pe ndromweya ndraye norum hu ara andre
kisahon soyo-soyon iya. Pe andre kuiki
pwan iye kiya kili ndrayem hu pe andre
kiro pwanehu lang masih.’
5 Mahapo norum malmou mepo
hilsarayah iro Yisip makunsa mapu, ara
andre hilu karayah tehe noru imwonen;
Eprayim pe Manasseh ara hilu karayah
tehe noru imwonen, mwensen tehe noru
hilu Rupen pe Simeyon. 6 Hapeko hu sehe
mbunah nakasarayah kamulan kiro kili
Eprayim hilu Manasseh ara norum hu
imwonen. Kiya lang para nakaramburungi
pwan kiya kili hu hapat-hapat, pwen andre
hu mbunah hunakasarayah mulan ara,
andre hu koro pahandra Eprayim hilu
Manasseh, hilu nalihilu imwonen. 7 Yo
upowong iye, paratesah, koyu isikirani
tinam, Rahel. Yowu tali kol Pattan Aram
pe yowu mui nakasa Kenaan, pe yowu ho
ndron sai pe yiy imat iho mwanan hape
ko kili kol Eprat. Pwen pe uroni yiy iro
ngilse sai nakiya Eprat.” (Eprat ara ngala
Petlehem mamu.)
8 Pwen Yisrayel inime noru Yosep mal-
mou, pe yiy isikei ipa, “Hilu wihou ara noru
hiyeh?”

† **47:21:** Ndramat hayah para tapaiwani nongna kol, ara hu ratuluwi nongan ara tehe toro: “Pe Yosep ara imbusi hu ndramat masih para kol Yisip pe hutali pwan tahu pe husa huro nondriya hu kol namandran.” Eng: Some translators think this verse means “he moved the people into the cities” TP: “Na Josep i mekim olgeta manmeri long olgeta hap bilong Yisip i lusim graun bilong ol na i go i stap long ol taun.” ‡ **47:26:** Nongan ara ipa “pwandrendrehe ara ita ipoo isa mannen mahapo” ara kiniwong kinna lang torou mahapo pwi. Iwong iya lang mepo sehe ndramat iratuluwi nongan aro. Eng: *The reference to the fact that this law of Joseph's is “still in force today” does not refer to our modern time, but to the time when the writer wrote this book.* TP: *Dispela tok “i kam inap nau” i no tok long taim bilong yumi. Nogat. Em i tok long taim bilong man i raitim dispela buk.*

9 Pe Yosep ipwai iyata taman ipa, “Ariya
ara noru malmou mepo usa uropo Yisip, pe
YAPAN ihingini yo iya aliy.”
Pwen Yisrayel ipa, “Awiri hilu kasa kili
yo para kutoholi hilu.”
10 Yisrayel ara kinna parangoloh pwen,
pe maran tehe pakeh nakiyoh, pe kinlahiy
para kinimnim hiyan pwi. Pwen pe Yosep
iluwi norun hilu, hilsa pakeh kili taman pe
Yakop indrohosi hilu pe irahunghung iya
ta hilu. 11 Pe Yisrayel ipwai iyata Yosep
ipa, “Koluw yo upa ndre kunlahiy para
kunime wou paiwe pwi. Hapeko mwakan
Ngindrai imbusiy pe mahapo yo unime
wou pe iyapolo norum hilu yi.” 12 Pwen
Yosep iluwi hilu mbunah malmou hilsa
mawen ngondroka Yisrayel, pe yiy iyki
payan itukuruhu iya pwan.
13 Pe Yosep iwiri hilu malmou kene hilya
kili taman. Pe iwiri norun ndrihou, Manasseh, iro niman kamou pe iyki yiy iyapwen te nima taman mot. Pe iwiri norun
mulan, Eprayim, iro niman mot pe iyki yiy
iyapwen te nima taman kamou. 14 Hapeko
Yisrayel irapaiwani niman mot pe iykiy iya
paya Eprayim, pe iyki niman kamou iya
paya nalin namandran Manasseh. 15 Pwen
iyki lomwes iya kili Yosep pe ipa,
“O Ngindrai, tumbu Apraham pe tomo
Yisak
ara hilu ho pahandram o,
pe yo uro pahandra pwokere tam
tandrohonga nano imwalahiy sato
ipoo isa mannen mahapo.
16 Pe wou asarayah asa kili yo tehe hamou
angelou, pe apwokarani yo iya sehe
melit mwomwan mepo pakisarayah
kili yo.
Mahapo aiki lomwes tam kiya kili noru
hilu aro,
pe ambusi yowe noru hilu karayah soyon
kiro kol pwan.
Pe andre koyu hu ndramat andre kinmayit ngolo pe ngala Yisak pe Apraham pwi.”
17 Pe Yosep inime nima taman mot ara
iro paya Eprayim pe kinpwes pwi; pwen
pe imbultuwe nima taman mot iro paya
Eprayim pe pakiykiy kiya paya Manasseh.
18 Pe Yosep ipwai iyatan ipa, “O Tomo,
mbuna ambusi tehen tora. Iye ara yiy
ndrihou, aiki nimam mot kiya payan.”
19 Hapeko taman mbuwalin, pe ipwai
iyata Yosep ipa, “Pukene, Noru. Yo upahasani sehe melit uropo mbusiy. Upahasaniy. Pe yihu ndraye Manasseh ara,
andre yihu ndramiran karayah soyon iya.
Hapeko nalin mendreheh, Eprayim, ara
andre kiramwaitini yiy, pe ndrayen hu
andre kasarayah soyo-soyon iya pe andre
hu kahon koro kol hakol-hakol.”
20 Iyki lomwes iya kili hilu lang ara, pe
ipa,
“Yo Yisrayel andre kupwai mahapo, pe
kiyamulan kapa hiyeh nakiyki
lomwes kiyata hamou andre kipwai
tehen toro:
‘Ngindrai andre kimbusi wou asarayah
tehe Eprayim hilu Manasseh.’ ”
Iya lohonge tehen tora pe Yakop iyki
Eprayim ara isa mu iya kili Manasseh.
21 Pwen Yakop ipwai iya kili Yosep ipa,
“Yo pakeh andre kumat ara. Hapeko
Ngindrai andre kiro sura wawu pe andre
kiwiri wawu kamui kaya pwane tumbu
wawu imwonen. 22 Pe yo andre kuiki
kol hakol para ngondron Sekem kisa tam,
paratesah, wou ara ata mu iyata nalim
hu. Pwan ara, ara kunpopahun kinna aliy
iyasura semela pahun niwen to pe keye
tapuiwe, pe uwiriy iyau kili hu Amor.”

49

Yakop iyki lomwes iya kili norun hu

1 Pwen Yakop iyoh norun hu husa kili
yiy, pe ipwai iyatahu ipa, “Akasa pakeh kili
yo, pe nakutitiye ndrainga wawu kiya sehe
melit andre kisarayah kili wawu kiyamulan.
2 Wawu kasa pakeh pe wawu kahalingiy;
noru Yakop hu kamai;
Akahalingi tama wawu, Yisrayel.
3 Rupen wou ara noru ndrohan,
Uiki wou ara tandrohonga manoru wihou to; pe arakinima pwoke ato.
Ngalam ara pwokeyan iya pe iyera hin
iya.
4 Pakut tam ara tehe non irah pwokeyan
iya, pe kinlahi hamou para kisingoriy pwi, hapeko wou andre anto
yokum tehe ndrohan pwi yoh.
Paratesah, amatin iyasura nambuyu
tamam, pe aiki masirai isa kili
yo. Kultuw anmbusi ara mwomwan
masih.
5 Simeyon pe Lepi ara hilu nali hilu.
Semela hilu ara semela pahun, hilu
wiriy pe hilu pongengei iyataya hu
ndramat.
6 Yo kunpwes para hilu mburi lohonga hilu
pwi,
pe kunlahiy para kuya sura hilu para
hilu tawulani lohonga hilu iyawule
pwi;
Paratesah, ndrina hilu ngara kilokuh, pe
ngara hilu katingundru hu ndramat.
Pe ngara hilu katumbuwe ndrika hu
mbulmwakau kiya lohongai ta hilu
ko.
7 Ndrina lokuh ta hilu ara andre kipwal-
ngani hilu.

Pe takokowai ta hilu ara andre kiyki
ndriyang o kimui kiya kili hilu.
Andre kurasumbuwani ndraye hilu kaya
nondriya Yakop,
pe andre hu kamasumbuwe kaya non-
driya Yisrayel.
8 Yutah, nalim hu ara andre hu kasomwani
wou,
pe andre nimam kindrek koyu hu
ndramat mepo humwisnani wou,
Noru tamam hu kamai, ara andre hu
katukuruhu kisatam.
9 Yutah ara kaipisam tehe hamou noru
layon,*
Ngara kira hu yohou, pe kiyan, pe
ngara kimui kisa, pe sangin kipwoke;
Ngara kiwayis pe ngara kimemere,
pe hamou ndramat kinoho tandroin-
droi kiya mbulmaram pwi.
10 Nes mepo irakinima pwoke ta king ara,
ara kinlahi para kiya mawen kili
Yutah pwi,
pe yiy andre kiro king lang masih.
Pe andre kiro kipoo kiya manne mbukena
nes ara kisa.
Pe hu ndramat para kol masih andre
koro hilingi yiy opu.
11 Hu para mwisi wain tan ara soyon iya.
Pwen pe pakiwasi tongkiy tan, ara
ngara kiwasiy kiya mwisi ndrandra
wain mepo hiyan masih.
Pe yiy andre kirihi hu mbuwa wain tan, pe
kipisai,
pe andre kisungani koyau tan kiya aliy.
12 Peke maran malwoh ara ilam tehe peke-
mara mbusiy, pe iramwaitini wain.
Pe yahan ara pallen iya, iramwaitini
sus.
13 Pe Sepulun ara andre kiye pakeh poho
leng,
pe pohomara ndras kayou tan, ara
andre hu ndroi namandran hu kasa
pe hu kohoraipit aliy.
Pe ndringa pwanen ara andre kiyap-
wen te kol Siton.
14 Yissakar ara yiy pwokeyan iya tehe
hamou tongkiy,
ngara kiye matin mwalinga ndrop mal-
hat.
15 Pe inime ndrohonoku ngohongoh tan ara
hiyan iya,
pe pwanen ara mwayih masih,
pwen andre kiwayani yiy kiya mbulen na-
mandran pe nopwaran.
Pe kamulan andre kirayah ndramat
para kipo mbulen o mwaihei
pwokeyan pe ngandrahan.
16 Tan ara ndramat para tamwaniye kiro
mwalinga ndramiran hu,
tehe wum para tamwaniye tahu Yis-
rayel.
17 Pe Tan ara tehe hamou mwat para ngilse
sai,
tehe hamou yawiy para pwaki sai men-
dreheh.
Ngara kitani ngondro ndrika hu hos.
Pe andre ndramira hos ara andre kip-
wang te ndruwan.
18 YAPAN, yo urupo longe para wou asop-
wat yo.
19 Kat ara andre hu ndramat para pahana
hu karayiy,
hapeko andre kipopahun kimui kiya
kili hu paiwe, pe andre hu kawop kili
yiy.
20 Aser ara anandrinai tam andre kirayah
mwayih iya,
Pe andre apo anandrinai handra-
handra hiyan tehe ana hu king.
21 Naptali kaipisan ara tehe hamou meme
puyap pihin pe andre kiro rako-
hoyou kiya lohongai tan o.
Pe ngara kikun norun hu ara lahayahu
iya.
22 Yosep ara irayah hiyan iya tehe hakou kei
hira ndran ndrikou sih.
Mbuwan ara ngara kirayah soyon iya.
Pe ndrandran ara husinot iya naiwen,
iyah, pe iroh iramburuhi kou.
23 Pe hu ndramat para pahun iya tapuiwe
ara hupopahun iya kili yiy,
pe humbusi mwomwan iya kili yiy.
24 Hapeko kei tapuiwe ta Yosep ara niman
kinhitan aliy pwi,
pe ipwotisingiy iro nokun o,
paratesah, pwoke namandran ta Ngindrai
ta Yakop ara iro pe iyki pwoke iy-
atan.
Ngindrai ara tehe Ndramat para
pwokere yiy, pe tehe Pat sih para
lohowan.
25 Paratesah, Ngindrai ata tamam ara yiy
pwokeyan iya
pe ngara kisopwat wou.
Pe yiy opu ngara kitoholi wou pe kiyki
lomwes para paingan,
pe lomwes para mbulu pwan,
pe lomwes para hu kapo hu mbunah
kaya soyon iya.
26 Lomwes ta tamam ara mambuniyan iya,
tehe pahayi,
pe iramwaitini lomwes para piyang pe
yangiy para koluw.
Yosep, melit masih aro andre hu karayah
koro kili wou,
pe wou ara ansarayah yapane nalim
hu masih.

* **49:9:** Eng: *lion*; TP: *laion*

27 Pe Penyamin ara kaipisan tehe mwiy
hamou puyap mundruwan soyon
para yangiy.
Ndroulang masih ngara kiyan hu
yohou mepo ngara kitingundrun,
Pe ipiyah ngara kitaingani hu yohou
mepo iyapo.”
28 Aro ara hu poho payumwa wum
hawum-hawum tahu Yisrayel songui pe
luwum. Pe aro ara nongan mepo tamahu
itoholi hu iya aliy, pe iyki lomwes tahu
iwene kaipisa norun hu hamou-hamou im-
wonen.

Yakop imat pe huroni yiy

29 Pwen Yakop itoholi norun hu ihip-
wen pe ipwai iyatahu ipa, “Yo ara pakeh
nakumat kuyasura tumbu hu. Pe akaroni
yo kuya ngat mepo kansowaniy pwen ita
pwan ta Epron mamu, yiy ndramira Hit.
30 Ngat ara, iro pwan hape mepo Apraham
kinsowaniy pwen iyapolo ngat para tonton
iro kili Epron. Pe pwan ariya ara ngalan
Makpelah, ita ngilse Mamre nondriya kol
Kenaan. 31 Ngat ara hu kantoni Apraham
pe nambuyun Sarah ita aliy, iyasura Yisak
hilu Repekah. Pe Leyah ara uroni yiy ita
aliy yi. 32 Pwan mepo ngat ita aliy ara
kansowaniy pwen iro kili hamou ndramira
Hit.”
33 Pwen Yakop itiyani ndrainga norun hu
ihipwen, pe isoli ndrikan iya nokun, pe
imat iyasura tumbun hu.

50

1 Pwen Yosep inime taman imat, pe
iyah iya ndritan, irang, pe irahunghung
iya kili yiy. 2 Iyamulan, Yosep iyapwai
iyatahu ndramiran para tamwaniye nom-
buwe ndramat* para hu kaiki marasin†
kiya nombuwe taman, Yisrayel. Marasin
ara, ara para kimbusi nombuwe taman an-
dre kinpwala pwi. Pe hu ndramat ara hu-
mangsaniy tehe Yosep ipwai. 3 Pe huroiki
marasin ara ipoo iya lang mahaangui (40),
paratesah, mbulen para yukuya marasin
ara ngara kiwiri lang mahaangui imwo-
nen. Pe hu ndramat para Yisip ara huro
rangsi tama Yosep ipoo lang manandrtin-
gui (70).
4 Pwen lenge koisirai ara isayau, pe
Yosep iyapwai iyatahu ndramat huro mu
iya pohombulen ta king ipa, “Yo unamiliy
para wawu kayapwai kiya kili king toro:
5 ‘Tomo kinmat mapu, pe ipwatisingi nong-
nan pwokeyan isato ipa, “Kapa kumat an-
dre kakuni nombuwe pe kaya roni yo kuya
ngare imwonen, mepo kunmbusiy pwen
ita pwan para Kenaan.” Pwen pe kapa
welem kiso to, nakuya roni tomo; kihip-
wen, kamulan andre kumui.’ ”
6 Pwen king isomwi nongna Yosep pe
ipwai iyatan ipa, “Ahalingi nongna tamam
tehe kinpwatisingiy kinsatam; akuni nom-
buwen pe akaya roniy kiya ngat ita kol
Kenaan tehe kinpwai.”
7 Pwen hu ndramat huya mu iya poho
mbulen ta king, pe hu ndramat namandran
para poya mbulya king, iyapolo hu poh
para kol Yisip, ara hu masih hurikai yasura
Yosep para kayaroni taman. 8 Pe nalin
hu pe yowe taman hu masih ara huya-
sura yiy. Hapeko hu mbunah mbusikau
iyapolo hu sipsip, meme pe mbulmwakau
ara hurondron kol Kosen. 9 Hu ndramat
ngara hukoro karis pe hu ndramat ngara
hu kampwan ndrita hos ara huya yi. Hu
ndramat soyo-soyon iya ara huya. 10 Pwen
huyarayah iya kol Atat, haroh iyapwen te
kup para Ndran Yortan. Hape ariya ara
ndrohonoku yihiya pwisi mbuwa youyou.
Pwen hu ndramat ara huye rang naman-
dran pe huye rang turut. Pe Yosep ilo-
hongani ping manandrtoyoh iro ariya para
koisirai ta taman. 11 Pwen pe hu ndramira
Kenaan ara hunime hu Yisip huro rang
ndrohonoku mangseya wit ita kol Atat, pe
hupa toro: “Hu Yisip ara hutora mbultere
pe huyera tang turut iya.” Pwen ndroiyin
ara pe hupohowe ngala kol hape ara iya
Apel-Misrayim.‡
12 Pwen noru Yakop hu ara huhilingi
nongna tamahu pe humbusiy tehe kinpwai
kinnatahu. 13 Pe hukuni nombuwen iya Ke-
naan, pe huroni yiy iya ngat ita Makpelah
pakeh Mamre. Pwan ara, ara ndrohonoku
tonton mepo Apraham kinsowaniy pwen
kili ndramira Hit hamou ngalan Epron.
14 Pwen merei ta taman ihipwen, pe
Yosep imui iya Yisip iyasura nalin hu pe hu
ndramat masih mepo huya sura yiy huya
tonton ta taman.

Yosep itali kultuw mwomwan ta nalin hu

15 Pe nali Yosep hu ara hunimei tehe
tamahu kinmat pe hupwai hupa, “Tehen
tapeh; matisan Yosep kipo soiwi mwom-
wan mepo tumbusiy iya kili yiy ara kimui
kisa kili tou.”
16 Pwen hupwannos nongan iya kili
Yosep hupa, “Koluw tomorou kinmat mapu
pe iyki nongan sahin isa kili yowu. 17 Pe
yiy ipwai isatowu para kaiki nongan iye
kisa kili wou: ‘Yosep, upwai satam para

* **50:2:** Eng: *the physicians in his service*; TP: *ol dokta bilong en long bodi* † **50:2:** Eng: *to embalm*; TP: *putim olkain marasin* ‡ **50:11:** “*Apel-Misrayim*” iya nongna kol tahu Hipuruw ara ipa “*ndringe hu Yisip*”; Eng: “*Abel Mizraim*” means “*mourning of the Egyptians*”; TP: Long tok Hibru name “*Abel Misraim*” i klostu wankain olsem dispela tok, “*Ol Yisip i krai*”

atali hu pakut pe kultuw mwomwan namandran mepo yihu mbusiy isa kili wou.' Mahapo yowu ndramira Ngindrai ta tama worou, ara yowu sikei para atali hu pakut mwomwan mepo yowu kanmbusiy kinsa kili wou." Pe Yosep ihilingi nongna nalin hu pe iyerang o.
18 Pwen iyamulan nalin hu imwonen huya, pe hulah ya pwan mbulmaran. Pe hupwai iyatan hupa, "Yowu ara hu ndramat para poya mbulyam o mwaihei."
19 Hapeko Yosep ipwai iyata nalin hu ipa, "Wawu mbuna akanoh. Yo ara kunwiri noku Ngindrai pwi yoh. 20 Wawu mburi lohongai mamu para pakarawani yo. Hapeko Ngindrai isulyani lohongai mwomwan ara isarayah hiyan para kisopwat hu ndramat masih. Wawu kannimei pwen sehe mbulen kinmbusiy. 21 Pwen wawu mbuna akanoh. Yo andre kuponokulani wawu kiyasura noru wawu hu." Pwen Yosep iyki nongan para koisirai ara iya kili nalin hu, pe imbusi ndriyahu ara iwayis.

Yosep imat

22 Pwen Yosep irosura yowe taman hu huro Yisip, pe hayou tan masih iyaharong ara isarayah sangat pe songui (110).
23 Pwen Yosep inime salsalin hu–yihu tumbu Eprayim. Pe hu noru Makir ara, ara huwiri hu mamalaman o, pe huiki humimpwan mbupan. Makir ara noru Manasseh kamai. 24 Pwen Yosep ipwai iyata nalin hu ipa, "Pakeh nakumat, hapeko YAPAN andre kiponokulani wawu kamulan pe andre kiwiri wawu kaya mawen kol iye. Pe andre kiwiri wawu kaya pwan mepo koluw kinpwatisingiy pwokeyan kinna kili Apraham, Yisak, pe Yakop." 25 Pwen Yosep ipwai iya kili hu noru Yisrayel para hu karandranga paingan, ipa, "Yo upahasaniy ndrokonanndrokonan tehe Ngindrai ara andre kisopwat wawu kamulan; pwen akawiri ndruwi kiyasura wawu pe wawu kaya mawen kol iye." Yosep ipwai pe nalin hu ara hurandranga paingan iya nongan tehe ipwai.
26 Yosep imat, pe iro tandrohongan ara hayou tan ara sangat pe songui (110). Pwen huiki marasin iya nombuwen, para nombuwen andre kinpwala pwi. Pe huiki nombuwen iyera kokou§ pe iro Yisip.

§ **50:26:** Eng: *coffin*; TP: *bokis*

Mattiu
Nongan Hiyan Mattiu Iratuluwiy
English: Matthew
Tok Pisin: Matyu
Nongan Imu

Nongan Hiyan Mattiu Iratuluwiy ara puk sih iho mu iyata hu puk mahaahiu (Mattiu, Mak, Luk, pe Yohanes), mepo huratiyani hu melit mepo irayah iya kili Yesu tandrohongan iro kol pwan. Puk iye ara itiyani hu melit hurayah iro mwonen Mariya imwalahiy iyata Yesu, pe titiye ara iro manau ipoo hutingundru Yesu imat. Pwen itiyaniy tehe Yesu isatine paiwe, pe itali ndramiran hu pe iyau iya kol paingan yang.

Melit sih namandran Mattiu nakipwainganiy, ara tehe toro: Yesu ara iho ndruwa melit masih mepo Ngindrai kintandrangan koluw kinna, pe yihu kantatuluwiy ita hu puk hutora Tapaniu Saken.* Ngindrai irandrangan tehe andre kipwandrisa ndramat hamou para kisa, pe kisopwat hu Yisrayel kamui kasa kili yiy, pe puk iye, ara nakipwainganiy tehe Yesu, ara yiy ndramat ara ko. Titiye soyon ita nondriya puk Mattiu iratuluwiy, ara hupwainganiy tehe nongna hu poropet mepo hu kanpohowei koluw kinna, ara irayah mannan iro mwonen lenge Yesu. Animei ita 1:22-23 pe 2:4-6 pe 2:14-15 pe 2:23 pe 4:13-16 pe 8:16-17 pe 12:15-21 pe 13:34-35 pe 21:2-5 pe 21:16 pe 26:24 pe 26:31 pe 26:54 pe 27:6-10.

Pe melit handra namandran puk Mattiu iwong iya aliy yi, ara kolo king Ngindrai, ndre kolo king para kol paingan yang. Nondriya mbulya Yesu, Ngindrai pakirayah king ndrokonan ata hu ndramat masih, pe inamiliy para hu ndramat masih hu koro ndruwa namiliwan.

Nongan mayimindra niwen, mepo Yesu ipohowei, ara iripo nondriya puk iye. Nongan handra niwen imu, ara ita sapta 5-7, pe itiyani nongan Yesu ipohowei iro ndrita ngondron sih. Nongan aro, ara ipwaingani kultuwayi hu ndramat, mepo huho ndruwa kultuwayi Ngindrai. Pe nongan niwen lundra, ara ita sapta 10. Pe nondriya nongan aro, ara Yesu iyki nongan iya kili ndramiran hu, iya hu melit para hu kambusiy, kiro mwonen nondriya hu lang mepo hu nakaya pohowe nongna Yesu, kiya kili hu ndramat.

Pe nongan niwen tindra, ara ita sapta 13. Yesu ipohowe hu nongan pwandritiye para kipwaingani kultuwayi kolo king Ngindrai kiya kili hu ndramat. Pe nongan niwen haandra, ara ita sapta 18. Yesu ipohowe nongan iya kultuwayi hu ndramat, para hu koro tehe ndramiran imwonen. Pe nongan niwen yimindra, ara ita sapta 24-25. Yesu iwong iya hu melit mepo andre karayah kiro mwonen Lang Nakiyahapwen.

Puk iye ara kintiyani ngala hiyeh ndrokonan iratuluwiy pwi. Hapeko ngala puk iye, ara ipa, ***"Nongan Hiyan Mattiu Iratuluwiy."*** Pwen nimnim para aliy, ara tehe Mattiu iratuluwiy, ndramat mepo para poya takis (sapta 9:9-13).

Ngala tumbu Yesu hu

1 Aro, ara ndromwoya ndraye Yesu Kristus. Yiy, ara iyau ndraye Tepit, pe Tepit, ara iyau ndraye Apraham.
2 Apraham, ara tama Yisak,
pe Yisak, ara tama Yakop,
pe Yakop, ara tama Yutah, pe nalin hu.
3 Pe Yutah, ara tama Peres hilu Serah,
pe tina hilu, ara Tamar. Pe Peres, ara tama Hesron,
pe Hesron ara tama Ram.
4 Pe Ram, ara tama Amminatap,
pe Amminatap, ara tama Nahson,
pe Nahson, ara tama Salmon,
5 pe Salmon, ara tama Powas, mepo tinan, ara Rahap.
Pe Powas, ara tama Opet, mepo tinan ara Rut.
Pe Opet, ara tama Yessi,
6 pe Yessi, ara tama King Tepit.
Pe Tepit, ara tama Solomon, pe tina Solomon, ara yiy mepo nambuyu Uriyah mamu.
7 Solomon, ara tama Rehopowam,
pe Rehopowam, ara tama Apiyah,
pe Apiyah, ara tama Asa.
8 Pe Asa, ara tama Yehosapat,
pe Yehosapat, ara tama Yehoram,
pe Yehoram, ara tama Ussayah,
9 pe Ussayah, ara tama Yotam,
pe Yotam, ara tama Ahas, pe Ahas ara tama Hesekayah,
10 pe Hesekayah, ara tama Manasseh,
pe Manasseh, ara tama Amon,
pe Amon, ara tama Yosayah.
11 Pe Yosayah, ara tama Yekoniyah iyapolo nalin hu. Pe tandrohongan ara, yihu para Papilon, ara huwiri hu Yisrayel huya mawen kolo hu pe huya huro pahandra hu Papilon.
12 Pe iyamulan para huya huro pahandra hu para Papilon:
Yekoniyah, ara tama Seyaltiyel,
pe Seyaltiyel, ara tama Seruppapel,
13 pe Seruppapel, ara tama Apiyut,

* :: Eng: Old Testament; TP: Olpela Kontrak o Olpela Testamen

pe Apiyut, ara tama Eliyakim,
pe Eliyakim, ara tama Asor,
14 pe Asor, ara tama Satok,
pe Satok, ara tama Akim,
pe Akim, ara tama Eliyut,
15 pe Eliyut, ara tama Eleyasar,
pe Eleyasar, ara tama Mattan,
pe Mattan, ara tama Yakop,
16 pe Yakop, ara tama Yosep. Pe Yosep, ara
nambuyu Mariya mepo imwalahiy
ta Yesu, mepo hupohowe yiy Kristus.
17 Pwen pe ndromwoya ndraye Apraham
hu iya matne King Tepit, ara songui pe
haamou. Pe ndromwoya ndraye Tepit hu
iro kili yiy pe iya matne yihu Yisrayel huya
huro pahandra hu para Papilon, ara songui
pe haamou. Pe ndromwoya ndraye hu
mepo huya huro pahandra hu para Papilon
isa matne Kristus, ara songui pe haamou i.

Mariya imwalahiy ta Yesu Kristus.

18 Iye ara titiye ta Mariya imwalahiy ta
Yesu Kristus. Pe irayah toro: tina Yesu,
Mariya, ara hu kansokomburani yiy pwen
para kiwiri Yosep. Hapeko hilu kanna
wule mapu, pe hu ndramat husa yirowei
tehe Mariya mapundriyan pwen imin. Pe
Mariya mapundriyan, ara iyau pwoke ta
Mwoiwan Haiyan. 19 Pe Yosep, ara ndra-
mat hamou imwonen, pe mbuwalin para
kipwaingani nambuyun, pe Mariya kiwiri
masirai kiya aliy kiro mbulmara hu ndra-
mat. Pwen ilohonganiy para kitali Mariya
nokule ko.
20 Pwen Yosep iro lohonge ndron iya
aliy, pe angelou hamou ata Yapan isarayah
isa kili yiy iho nondriya nihinih, pe ipa,
“Yosep, noru Tepit, wou mbuna ahandrun-
dru para awiri Mariya kiya wum tehe nam-
buyum. Ahalingiy, mbunah ita ndriyan,
ara Mwoiwan Haiyan iykiy. 21 Pe yiy andre
kimwalahiy ta mbunah kamai hamou, pe
andre apohowe ngalan kiya Yesu,† parate-
sah, yiy andre kisopwat ndramiran hu
para hu kasa mawen hu pakut mwomwan
tahu.”
22 Melit masih aro irayah mannan tehe
Yapan kinpwai pwen iyau kili poropet
toro: 23 “Ahalingiy, pihindrahin hamou
mepo kinna sura kamai mapu, ara
andre kimwalahiy ta mbunah kamai
hamou, pe andre kapohowe ngalan
kiya Immanuwel.”‡ Ndroiyi ngalan
Immanuwel, ara ipa toro: “Ngindrai ara
iripo sura tou.”
24 Pwen Yosep isapoyoi, pe imbusi tesah
mepo angelou ta Yapan kinpwandrandra-
haniy kinna kili yiy. Pe iwiri Mariya iya seu
iya nambuyun. 25 Hapeko Yosep, ara kin-
matin kinna sura yiy pwi, ipoo imwalahiy
ta norun kamai. Pe Yosep ipohowe ngalan,
ara Yesu.

2

Hu ndramat lohongai waison iro kili hu, ara husa nime Yesu

1 Pe Mariya imwalahiy ta Yesu iro kol
ngawan Petlehem, ita nondriya kol naman-
dran hape Yutiya. Pe iro mwonen Herot iro
king,* hu ndramat hayah lohongai waison
iro kili hu, ara huyau te kup, pe husa
Yerusalem. 2 Pwen husok, hupa, “King tahu
Yutah mepo tinan kinmwalahiy kinnatan
ara, ita aleheh? Yowu nime piriy tan iho
kup,† pe yowu sa, ara para kayatohun kiya
kili yiy.”
3 Pe iro mwonen king Herot ihilong
nongan aro, pwen lohongan ara ikairut,
iyapolo yihu para Yerusalem masih i.
4 Pwen iyoh hu pris huhohin ta hu pris
masih, iyapolo hu namandran para hin-
uwani nongan para pwahanou, ara husa
harong. Pe isok hu para hape aleheh tina
Kristus andre kimwalahiy tan. 5 Pwen
husomwi yiy, hupa, “Yiy ita Petlehem non-
driya kol namandran hape Yutiya. Poropet
kintatuluwiy pwen kinna, ara ipa toro:
6 ‘Wawu ndramira Petlehem, tora pwan
para Yutah,
wawu, mbuna akapa ndre ngala wawu
pwi ita mwalinga hu kol para Yutah,
paratesah, andre pohon hamou kiyau kili
wawu,
pe yiy andre kipwokarani ndramiro hu
para Yisrayel.’ ”
7 Pwen Herot iyoh hu ndramat lohon-
gahu waison para kup ara, kokohon opu,
para pakipahas kiya piriy ara isarayah
sehe lang ndrokonan. 8 Pwen ipwandrisa
hu huya Petlehem pe ipwai iya kili hu,
ipa, “Akaya pe akayatele nokulani mbunah
ara. Pe kapa akankahi yiy pwen, pwen
akasanese ndraingo. Pwen pe yo, ara
andre kuya tohun kiya kili yiy i.”

† **1:21:** Iya nongna kol Hipuruw, ngalan Yesu, ara pakihisoule tehe nongan iye, Yapan ara ndramat para kisopwat hu ndramat. Pe ngalan Yesu, ara iyau nongna kol Krik. Pe iya nongna kol Hipuruw, ara ngara hu kapohowe ngalan Yosuwa. TP: Long tok Hibru nem Jisas em i klostu wankain olsem dispela tok, “Bikpela em i man bilong kisim bek ol manmeri.” Nem Jisas yet em i kam long tok Grik. Long tok Hibru ol i kolim olsem, Josua. ‡ **1:23:** Anime Yisayah (Isaiah) 7:14. * **2:1:** King Herot ara iro nimnim iya kol Yutiya. Herot iro tehe king, hapeko yiy ara iro pahandra king para Rom. King ara, ara hupohowe yiy “Sisar”. TP: Dispela King Herot em i bosim Judia wantaim ol arapela distrik i stap klostu long Judia. Herot em i stap king, tasol em i stap aninit long bikpela king bilong ol Rom, em dispela king ol i kolim Sisar. † **2:2:** piriy mepo ingas; Eng: star when it rose

9 Yihu hilingi nongna king ihipwen, pwen
huyau. Pe piriy mepo hu kannimei ingas te
kup, ara iye mu tahu ipoo iya kuw iho hape
aleheh mepo mbunah ara, iro aliy. 10 Pe
iro mwonen hunime piriy, ara hupwes na-
mandran iya. 11 Pwen husarayah husa seu,
pe hunime mbunah iyapolo tinan Mariya,
pe hutukuruhu iya pwan, pe hutohun iya
kili yiy. Pe hurehe hu ndropwahu pe
huiki hu yukyuk tehe kolt, pe paura para
kambusi kosumwan ngonohon layin kaliy,
pe ndraikei mangonohon layin. 12 Pwen
Ngindrai ipwandrandrahani hu iho non-
driya nihinih, para mbuna hu kamui kaya
kili Herot. Pwen pe humui huyayau sai
hasai yi, pe huya kolo hu.

Yosep hu huwop huya Yisip

13 Hu ndramat lohongai waison iro kili
hu ara hu kannau, pwen angelou hamou
ta Yapan iyarayah iya kili Yosep iho non-
driya nihinih, pe ipa, “Atine, awiri mbunah
kiyapolo tinan pe akawop kaya Yisip. Ayen
ara, kipoo kuwong kisa kili wou, paratesah,
Herot, ara andre kiten mbunah ara, para
kitingundrun.” 14 Pwen pe iho makohuping
opu, Yosep ihilak o, iwiri mbunah iyasura
tinan, pe huyau huya Yisip. 15 Pe iya iro
manau aliy ipoo Herot imat. Melit aro,
irayah mannan tehe Yapan kinpwai pwen
iyau kili poropet toro: “Yo uyoh noru kamai
isa mawen Yisip.”‡

16 Pwen Herot isayirowei tehe yihu ndra-
mat lohongahu waison ara, ara hu kan-
pakarawani yiy. Pwen ndrinan ilokuh, pe
ipwandrandrahani hu ndramat para katin-
gundru hu mbunah kamai para nondriya
kol ngawan Petlehem, mepo hayou tahu
iho pahandra hayou maluwoh. Ndroiyi
lohongai para Herot isok hu ndramat lo-
hongahu waison iya sehe lang ndrokonan
hunime piriy, ara para pakitingundru hu
mbunah mepo tinahu imwalahiy tahu iho
nondriya lang ara. 17 Pwen sehe melit
mepo Ngindrai kinpwai pwen kinna kili
poropet Yeremayah, ara kintayah mannan
toro:

18 “Ngasa ndriyang irayah, iyasura payan-
driyang namandran iya ita nondriya
kol ngawan Ramah.
Rahel itarang turut iyata norun hu,
pe mbuwalin para karambumbuni yiy,
paratesah, norun hu konto pwi.”§

Yosep hu humui husa Nasaret

19 Pe Herot imat ihipwen, angelou ta
Yapan iyarayah iya kili Yosep iho nondriya
nihinih iro Yisip. 20 Pe ipwai, ipa, “Atine,
awiri mbunah kiyapolo tinan, pe akamui
akaya pwene hu Yisrayel. Paratesah, hu
mepo hu pakatingundru mbunah ara, ara
hu kanmat.”

21 Pwen pe itine, iwiri mbunah iyapolo
tinan pe humui huya kol namandran iya
Yisrayel. 22 Hapeko Yosep, ara kinhi-
long tehe Arkelawus, ara iwiri ndrohonoku
taman Herot pe iro king iro kol Yutiya.**
Pwen pe inoh para kiya aliy. Hapeko an-
gelou ipwandrandrahani yiy iho nondriya
nihinih, pe iya kol namandran hape Kaliliy.
23 Pe iya pe ikuw iye kol ngawan Nasaret.
Pwen pe sehe melit mepo hu poropet kan-
pwai, ara kintayah mannan toro: “Andre
hu kapohowe yiy ndramira Nasaret.”

3

Yohanes Ndramat Para Paptais imwaniyani saya Yesu

1 Pe iho nondriya hu lang ara, Yohanes
Ndramat Para Paptais isarayah, pe iro po-
howe nongan iya kili hu ndramat iro non-
driya kol ndrohoyin para kol namandran
hape Yutiya. 2 Pe yiy iro pwai, iro pa,
“Akarapaiwani ndriya wawu, paratesah,
kolo king para kol paingan yang ara kinsa
pakeh.” 3 Yohanes, ara yiy ndramat mepo
poropet Yisayah kinwong pwen kinna tan
toro:

“Ngasa mbulukoyu hamou ita yoh iyau kol
ndrohoyin, ita pa,
‘Karamwaniyani saya Yapan,
pe kasani meresayan kiro mwonen.’ ”

4 Pe koyau ta Yohanes, ara husoruwei
iyau yomu kamel, pe kondrei irakayani
kundrayin, ara humangsaniy iyau kapilo
mbulmwakau. Pe anandrinan ara hu
kaspou pe kunan para yangiy. 5 Pe hu
ndramat huya kili yiy ara huyau Yerusalem
pe Yutiya masih, pe hu kol masih men-
dreheh para pakeh ndran Yortan. 6 Pe huya
pohopoh iya hu pakut mwomwan tahu iya
ngawan, pwen isumuluwani hu iya Ndran
Yortan.

7 Hapeko iro mwonen inime hu ndramira
Parisiy pe hu Satyusiy soyon husa hape
aleheh mepo iro sumuluwani hu ndramat
iro aliy, pwen ipwai iya kili hu, ipa, “Wawu
ndraye hu mwat mapairahu! Hiyeh kin-
pomwanye kinsa kili wawu, pe apakawop
kaya mawen ndrinalokuh ta Yapan mepo

‡ **2:15:** TP: Animei ita Hoseya (Hosea) 11:1 § **2:18:** TP: Animei ita Yeremayah (Jer.) 31:15 ** **2:22:** Iro mwonen Herot imat, yihu Rom hutaingani hu kol namandran masih atan mwalinga norun hu kamai. Pe Arkelawus ara irayah king para kol malkol namandran hape Samariya pe Yutiya, pe yiy iro tehe king ara hayou masongui. TP: Taim King Herot i dai, ol Rom i tilim kantri bilong en namel long ol pikinini man bilong en. Arkelaus em i kamap king bilong distrik Samariya na distrik Judia, na em i stap king inap 10-pela yia.

itapo isa? 8 Pe kapa akantapaiwani ndriya
wawu ndrokonan, pwen kultuwayi wawu
kipwaingani kaipisa wawu tehen aliy i.
9 Pe wawu mbuna akahaterena wawu pe
akapa, 'Apraham ara tumbu yowu.' Yo
upwai isa kili wawu tehe, iyau kili hu
pat aripo, Ngindrai ilahiy para kimbusi hu
karayah hu tumbu Apraham. 10 Pe semen
kapereu, ara kinna pwen ita ndroiyi kei, pe
hu kei masih mepo hu konhoppwai hiyan
pwi, ara andre katihihu kaya pwan pe
kapiyani hu kaya nondriya mwan.
11 Yo urupo sumuluwani wawu iya
ndran, ara ipwainganiy tehe wawu kan-
tapaiwani ndriya wawu. Hapeko ndra-
mat hiyeh nakisa kamulan, ara pwoke tan
pwokeyan pe iho hin kili yo. Pe hatna
pwelekan, ara kunlahiy para kutaliy pwi.
Yiy andre kisumuluwani wawu kiya Mwoi-
wan Haiyan pe kiya mwan. 12 Pe yiy
iya ndrohona ponokuleya wit, pe imbul-
tuwe suweleya pwan tan ita niman, para
kisuwali pwisi wit kiya mawen, pe andre
kimbultani sangi wit tan, kiya nondriya
kaisowan. Hapeko pwisi wit, ara andre
kitimwiy kiya mwan mepo kinoho mat pwi
masih."

Yohanes isumuluwani Yesu

13 Iro mwonen lang ara, Yesu iyau
Kaliliy pe iyarayah iya Ndran Yortan, para
Yohanes kisumuluwani yiy. 14 Hapeko
Yohanes, ara pakipa pwi kiyatan, pe ipa,
"Hiyan para wou asumuluwani yo, parat-
apeh pe wou apasa kili yo?"
15 Hapeko Yesu isomwi yiy, ipa; "Konan;
mahapo ambusi tesah kunpwai kinsa kili
wou. Talu kambusi kultuw imwonen aro,
para kirayah mannan tehe Ngindrai in-
amiliy." Pwen Yohanes iho ndruwa nongna
Yesu.
16 Pe kinsumuluwani Yesu kinna ndran,
pwen isa paingan, pe hape pwi ko, kol
paingan yang, ara ite, pe inime Mwoiwa
Ngindrai isa pwan mwensen tehe nom-
buwe pai hamou, pe iya ndrita Yesu. 17 Pe
ngasa mbulukoyu hamou iyau kol paingan
yang isa, ipa, "Aro, ara Noru mepo ndriyo
imbuluhi yiy. Yo upwesani yiy namandran
iya."

4

Sinai inohonou Yesu

1 Pwen iro mwonen ara, Mwoiwan
Haiyan iluwani Yesu iya kol ndrohoyin,
para Sinai kinohonou yiy. 2 Pe Yesu, ara
iyuh anandrinai iho nondriya lang ma-
haangui pe ping mahaangui, pwen iyamu-
lan imundrui. 3 Pe ndramat para nohonou
yiy ara isa kili yiy, pe ipa, "Kapa wou Noru
Ngindrai ndrokonan, apwandrandrahani
hu pat aro, pe kapaiwani hu para karayah
ndrinanohun."
4 Hapeko Yesu isomwi yiy, ipa, "Pwayan
kinpwai pwen kinna, ara ipa toro: 'Taleh
ta ndramat andre kinyau anandrinai o, ara
pwi, hapeko ngara kawiri taleh kiya hu
nongna Ngindrai masih mepo ngara kiyau
pohon.' "
5 Pwen Sinai iwiri Yesu iya kol naman-
dran haiyan, pe iyki yiy iya iro tine payan-
droha yumwa totohun namandran mepo
paingan masih. 6 Pwen ipwai iya kili yiy,
ipa, "Kapa wou Noru Ngindrai ndrokonan,
pwen apiyani wou aya pwan. Paratesah,
pwayan kinpwai pwen toro:

'Yiy andre kipwandrandrahani hu angelou
tan,
pe andre hu kasopwari wou kiho nima
hu,
pwen pe andre antuwani ndrikam kinna
pat sih pwi yoh.'*"

7 Yesu isomwi yiy, ipa, "Pwayan handra
yi, ara ipa toro: 'Wou mbuna anohonou
Yapan, Ngindrai atam.'†"
8 Pwen porosih i, Sinai iwiri yiy iya
ngondron sih mepo paingan masih, pe ip-
waingani hu kol namandran iya, tahu king
masih kene para kol pwan masih iyapolo
nonowahu. 9 Pe ipwai iya kili yiy, ipa,
"Kapa atukuruhu kiya pwan, pe atohun
kisa kili yo, pwen hu melit masih kene aro,
ara andre kuiki hu kasatam."
10 Pwen Yesu ipwai iya kili yiy, ipa,
"Sinai! Aya mawen kili yo! Paratesah
pwayan, ara kinpwai pwen toro: 'Atohun
kiya kili Yapan Ngindrai atam, pe aro pa-
handra yiy hamou opu.'‡"
11 Pwen Sinai itali Yesu, pe hu angelou
husa pe husopwat yiy.

*Yesu irandroiyi mbulyan para po-
howeya nongan*

12 Pe iro mwonen Yesu ihilong tehe yihu
kaniyki Yohanes kinna nondriya kou, pwen
yiy imui iya kol namandran hape Kaliliy.
13 Pwen itali Nasaret, pe iya pe ikuw iro
kol ngawan Kapernawum, ita ngilse Ndran
Makaiye Kaliliy. Kapernawum, ara ita
pwene hu Sepulun pe Naptali. 14 Pwen pe
nongan mepo Ngindrai iwong iyau poho
poropet Yisayah, ara irayah mannan, ipa
toro:

15 "Yihu ndramat para pwan Sepulun pe
pwan Naptali,
pe sai iya yau te ndras ngilse ndroko-
matne Ndran Yortan,

* **4:6:** TP: Anime ita Puk Waliy (Psalm) 91:1 pe 12 † **4:7:** TP: Animei ita Nongan para Pwahanou Luhin (Deuteronomy/Diuteronomi) 6:16 ‡ **4:10:** TP: Animei ita Nongan para Pwahanou Luhin (Deuteronomy/Diuteronomi) 6:13

yihu ndramat ara, para kol namandran
hape Kaliliy, mepo pwenehu
Ndramira Lah,§—
16 yihu ndramat ara, mepo hutora lokuhan,
ara hu kannime nganan namandran.
Pe yihu hiyeh hutora lokuhan mepo
hukowu ta Ngindrai,
ara nganan kinlengani hu."**
17 Iro mwonen lang ara iya, Yesu ara iro pohowe nongan iya kili hu ndramat, ipa toro: "Akarapaiwani ndriya wawu, paratesah, kolo king para kol paingan yang, ara kinsa pakeh."

Yesu iyoh ndramiran hu hayah

18 Pwen porosih aro, Yesu iro tokai pwaki Ndran Makaiye Kaliliy, pe inime hilu ndramat malmou hilnali hilu; hamou, ara Simon, ngalan handra yi, ara Pita, pe nalin Andruw. Hilro piye kahu iya ndran makaiye, paratesah, hilu ara ndramat para poya ni. 19 Pwen Yesu ipwai iya kili hilu, ipa, "Walu kasa koho ndruwo, pe andre kuhunuwani walu para alkarayah ndramat para poya ndramat." 20 Pwen indrou pwi ko, hilu tali kahu ta hilu pe hilu ho ndruwa Yesu.

21 Pe Yesu iropo iya, pe inime hilu ndramat malmou hilnali hilu yi. Hilu ara NdraSepetiy malmou, Yamis pe nalin Yohanes. Hiluro nondriya ndroi hakou iyapolo tama hilu Sepetiy, pe huro soro hu kahu tahu. Pwen Yesu iyoh hilu, 22 pe hape pwi ko, hilu tali tama hilu pe ndroi, pe hilu ho ndruwa Yesu.

Yesu Isopwoyani Hu Ndramat Mepo Humwa

23 Yesu iya yau nondriya kol namandran hape Kaliliy, pe iro hinuwani hu ndramat iro hu yumwa totohun tahu, pe iro pohowe nongan hiyan para kolo king Ngindrai. Pe isopwoyani hu ndramat masih humwa iya hu mwamwa handra-handra, pe hu masih hiyeh humbuyei. 24 Pwen nola Yesu, ara ingau iya kol Siriya masih, pe hu ndramat huwiri hu mepo humwa iya mwamwa handra-handra, pe hu mepo huro nondriya ngandran, pe hu mepo payit isilihihu masih, pe hu mepo melit ngara kilowayani hu, pe hu mepo mandrahu imat, ara hu masih kene husa kili Yesu pe isopwoyani hu. 25 Pe hu ndramat soyo-soyon iya para Kaliliy, pe para kol namandran hape Tekapolis, pe para Yerusalem, pe Yutiya, pe hu kol hora haroh para Ndran Yortan, ara huho ndruwa Yesu.

5

Nongan iwong iya Lomwes

1 Pwen iro mwonen Yesu inime hu ndramat soyo-soyon iya husa mbultere hu, pwen iya paingan ngondron sih, pe impwan aliy. Pe ndramiran hu husa kili yiy.
2 Pe ihinuwani hu, ipa toro:
3 "Lomwes ita kili hu mepo tanahu tehe
menmenahu pwi iya melit para
mwoiwahu, paratesah, kolo king
para kol paingan yang, ara atahu.
4 Lomwes ita kili hu mepo hutora tang iya
payandriyang, paratesah, Ngindrai
andre kirambumbuni hu.
5 Lomwes ita kili hu mepo huiki hu huya
pwan,
paratesah, andre hu kawiri kol pwan
masih kiya mbukenan hu.
6 Lomwes ita kili hu mepo hu mundrui pe
koyu hu isapak iya kultuw imwonen,
paratesah, andre Ngindrai kimbusiy
pe hu kahamosuhu.
7 Lomwes ita kili hu mepo koyuhu ngara
kisikirani hu ndramat,
paratesah, Ngindrai andre koyun
kisikirani hu.
8 Lomwes ita kili hu hiyeh ndriyahu
howen,
paratesah, andre yihu kanime
Ngindrai.
9 Lomwes ita kili hu mepo hu ngara
karamwanye mwalinga hu ndramat
para ndriya wayis kirayah,
paratesah, andre kayoh hu, ara hu
noru Ngindrai.
10 Lomwes ita kili hu mepo humbusi kul-
tuw imwonen pe hu ndramat ngara
karandroyani hu kiya aliy,
paratesah, kolo king para kol paingan
yang, ara atahu.
11 Lomwes ita kili wawu hiyeh wawu topo kili yo, pe, tunan ara ko, pwen hu ndramat ngara kapwasimiri wawu, pe karandroyani wawu, pe karasusut hu nongan pwasoyou handra-handra pwassin kisa kili wawu.
12 Akapwes, pe pwesai ara kiro manau, paratesah, kenne wawu namandran iya, ara ita kol paingan yang. Paratesah, yihu kantandroyani hu poropet huho mu kili wawu tehen aliy i.

Ndras pe ngana wawu

13 Wawu, ara tehe ndras para kanyai iripo kol pwan. Hapeko kapa ndras kankanan kiya pwi, pwen tehen tapeh pe andre kanan kimui paiwe? Ndras tehen tora, ara mbulyan pwi, andre hu ndramat karahaliy kiya ngawan, pe andre hu kangastoro kiya ndritan.
14 Wawu, ara tehe ngana kol pwan. Akalohonganiy, wawu, ara tehe kol hakol namandran ita ndrita ngondron sih, mepo

§ **4:15:** Eng: Gentiles ** **4:16:** TP: Animei Yisayah (Isaiah) 9:1-2

kinlahiy para kikohon pwi. 15 Pe hu
ndramat konho tolmwani paisui pe kaikiy
kiro pahandra pwelekei, ara pwi, andre
hu kaikiy kiro tine kakan, pe paisui ara,
nganan andre kilengani hu ndramat masih
tora nondriya seu. 16 Pwen tehen tora
kopu, akapwaingani ngana wawu kilen-
ganiy kiro mbulmara hu ndramat, pe an-
dre hu kanime kultuw hiyan tawawu, pe
hu kahari Tama wawu iyera kol paingan
yang.

Yesu isa, ara para kimbusi nongan para pwahanou kirayah mannan

17 Pe wawu mbuna akapa ndre yo usa,
ara para kurapiyani nongan para pwa-
hanou, pe nongan atahu poropet. Yo
kunsa, ara para kurapiyani nongan para
pwahanou pwi yoh, hapeko usa, ara para
kumbusiy kirayah mannan. 18 Yo up-
wai ndrokonan isa kili wawu, konan kapa
kol paingan yang pe kol pwan kimun,
hapeko hape nongan sahin para nongan
para pwahanou, ara andre kinimun pwi.
Pe hape ngana nongan hu kantatuluwiy,
ara andre kinna yohun pwi, kipoo hu
melit masih karayah mannan. 19 Pe kapa
ndramat hamou kindrihisani nongan hape
mendreheh para nongan para pwahanou
aro, pe kihinuwani hu ndramat hayah pe
hu kambusiy ihisoule ko tehe imbusiy,
pwen ndramat ara, ngalan andre kiya
mendreheh masih kiro nondriya kolo king
para kol paingan yang. Hapeko kapa
hiyeh kiro tokuyani hu nongan para pwa-
hanou pe kiro hinuwani hu ndramat kiya
aliy, andre ngalan kiyahin kiya namandran
masih kiro kolo king para kol paingan
yang. 20 Pwen tehen tora ko upwai isa
kili wawu, kapa kultuwayi wawu imwonen
kintamwaitini kultuwayi hu ndramat para
hinuwani nongan para pwahanou pe hu
Parisiy pwi, ara andre wawu kanlahiy para
akaya nondriya kolo king para kol paingan
yang pwi.

Lohongai para mbuna atingundru ndramat

21 Wawu kanhilingiy tehe nongan para
pwahanou kinpwai pwen kinna kili hu
tumbu wawu hu koluw kinna, ipa toro:
'Mbuna atingundru ndramat kimat, pe
kapa hiyeh kitingundru ndramat hamou
kimat, ara andre kiro tine nongan.'
22 Hapeko upwai isa kili wawu: kapa
ndramat hamou ndrinan kilokuh kiyata
nalin, yiy andre kiro tine nongan. Pe
ndramat hiyeh kipwati nalin, pe kipwai,
kipa, 'Lohongam pwi!', ara andre kiro tine
mbulmara hu Sanhetrin.* Pe ndramat
hiyeh kipwai kiya kili ndramat hamou,
kipa, 'Wou tehe ngou!', ara pakeh nakiya
nondriya kol mwomwan mepo mwan ita
yat aliy.

23 Tehen tora ko, kapa wou nayaiki
yukyuk tam kiya pere tuntun, pe alo-
honganiy tehe mwalinga walu nalim ita,
24 pwen atali yukyuk tam kiye ndron ngilse
pere tuntun, pe amui aya kili nalim pe
alkaramwanye walu kimu na. Pwen amui
aya pe ayaiki yukyuk tam.

25 Kapa ndramat hamou kirakokowai
kiyapolo wou pe pakiyki wou kiya non-
gan, ara mawalu koho ndron sai, pwen
ahaleh pe aramwanye kiyasura yiy. Ma-
tisan ndramat ara, kiyki wou kiya nima
ndramat para tamwaniye, pe ndramat para
tamwaniye kiyki wou kiya kili makun-
drayin, pe makundrayin kipiyani wou aya
nondriya kou. 26 Upwai ndrokonan isa
kili wou, tehe wou andre ansa ngawan
nondriya kou pwi, kipoo aiki sombule pat
masih mepo hu kanpwai kinsa kili wou
para aikiy.

Lohongai para pilah

27 Wawu kanhilingiy tehe nongan para
pwahanou kinpwai pwen kinna, ipa toro:
'Mbuna apo pilah.'† 28 Hapeko yo upwai
isa kili wawu toro: Kapa kamai hamou
kinime pihin hamou, pe lohongan inamiliy
para kipo memeng kiyapolo yiy, ara ka-
mai ara kinpo pilah pwen kinna lohon-
gan. 29 Pwen pe kapa maram mot kim-
busi wou pe ayos aya pakut mwomwan,
ara hiyan para atangihiy, pe apiyaniy
kiyau. Kapa sangim hape kitali nom-
buwem, ara mwomwan, hapeko kapa nom-
buwem masih hu kapiyaniy kiya non-
driya ngat mepo mwan itayat aliy, ara
mwomwan masih. 30 Pe kapa nimam
mot kimbusi wou ayos aya pakut mwom-
wan, ara hiyan para asondritiy pe apiyaniy
kiyau. Kapa sangim hape kitali nom-
buwem, ara mwomwan, hapeko kapa nom-
buwem masih hu kapiyaniy kiya nondriya
ngat mepo mwan itayat aliy, ara mwom-
wan masih.

Lohongai para yesou imut

31 Nongan para pwahanou, kinpa toro:
'Kapa sehe ndramat pakitali nambuyun
kiyau, hiyan para kiratuluwi nongan para
yesou kimut, pe kiykiy kiya kili nam-
buyun.'‡ 32 Hapeko upwai isa kili wawu:
sehe ndramat hiyeh kitali nambuyun, pe

* **5:22:** Yihu Sanhetrin ara yihu poh huhohin iyata hu Yutah masih. Pe yihu ara humu iya tamwaniye, pe nongan para pwahanou. † **5:27:** Rakuhuye (Exodus) 20:14 ‡ **5:31:** Pwahanou Luhin (Deuteronomy/Diuteronomi) 24:1

pihin tan kinpo pilah pwi, pwen ndramat ara, ara indrihisani nongan para pwahanou para yesou. Paratesah, kapa pihin tan kiya wiri kamai hamou, pwen pihin ara, ara ipo pilah. Pe kamai hiyeh kiyesou kiya kili pihin hamou i, mepo nambuyun kintali yiy, ara indrihisani nongan para pwahanou para yesou, pe ipo pilah i.

Lohongai para tandrangan

33 Wawu kanhilingiy tehe nongan para pwahanou kinpwai pwen kinna kili hu tumbu wawu hu koluw kinna, ipa toro yi: ‘Mbuna arandrangan kiya paingan, pe kiyamulan anto ndruwa nongnam pwi; hapeko aro ndruwa tesah mepo antandrangan pwen kinna kili Yapan.’ 34 Hapeko upwai isa kili wawu: wawu mbuna akarandrangan; mbuna akarandrangan kiya kol paingan yang para kipwokeyani nongna wawu, paratesah, kol paingan yang, ara ndrohonoku pwanpwan ta King Ngindrai. 35 Pe wawu mbuna akarandrangan kiya kol pwan para kipwokeyani nongna wawu, paratesah, kol pwan, ara ndrohonoku ndrika Ngindrai. Pe wawu mbuna akarandrangan kiya Yerusalem para kipwokeyani nongna wawu, paratesah, Yerusalem, ara kol namandran ata King Namandran Masih. 36 Pe wawu mbuna akarandrangan kiya paya wawu para kipwokeyani nongna wawu, paratesah, wawu kanlahiy para kambusi kompaya wawu kirayah kolou ndre lokuran, ara pwi. 37 Pe kapa akasomwiy ndrokonan, pwen akasomwiy, pe akapa pwi, ara pwi. Pe tesah wawu pakapo suran kiramwaitini nongan aro, ara iyau kili Sinai.

Lohongai para mbuna akapo soiwi mwomwan ta hamou

38 Wawu kanhilingiy tehe nongan para pwahanou kinpwai pwen kinna, ipa toro: ‘Kapa hamou kirapwasingi mara hamou, ara wawu karapwasingi maran i, pe kapa hamou kiranonoke yaha hamou, ara wawu karanonoke yahan i.’ 39 Hapeko upwai isa kili wawu: wawu mbuna akapo soiwi mwomwan ta hu ndramat mepo humwisnani wawu. Pe kapa hiyeh kihisuli kaipam mot, pwen apaiwani haroh i kiya kili yiy. 40 Pe kapa ndramat hamou pakiwiri wou oro tine nongan para kiwiri koiwem, ara atali ndroham kiya suran i. 41 Pe kapa ndramat hamou kirakekeyani wou para arakai sura yiy ndrohonga kilomita§ sih, ara arakai aya sura yiy kiropo kiya manau kiya ndrohonga kilomita maluwoh. 42 Pe kapa hiyeh kisok wou kiya melit handra, ara aikiy. Pe hiyeh pakisa popo kili wou, ara mbuna apa pwi kiyatan.

Lohongai para ndriya wawu kimbuluhi hu hiyeh mepo humwisnani wawu

43 Wawu kanhilingiy tehe nongan para pwahanou kinpwai pwen kinna, ipa toro: ‘Ndriyam kimbuluhi hiyeh para pakeh kili wou,** pe amwisnani yoyou atam mepo imwisnani wou.’ 44 Hapeko upwai isa kili wawu: ndriya wawu kimbuluhi hu hiyeh mepo humwisnani†† wawu, pe akatohun kiya kili Ngindrai, para Ngindrai kitoholi hu hiyeh mepo hu tandroyani wawu. 45 Pwen andre wawu karayah noru Tama wawu iyera kol paingan yang. Paratesah, yiy imbusi mwandrai tan ingas pe nganan ilengani hu ndramat hurakultuw mwomwan, pe hu ndramat hurakultuw hiyan kene; pe imbusiy pe mbulou indrut iya kili hu ndramat imwonen, pe hu ndramat kanmwonen pwi. 46 Pe kapa ndriya wawu kimbuluhi hu mepo ndriyahu imbuluhi wawu, pwen andre akawiri kenne wawu tapeh? Hu ndramat para poya takis, ara hu ngara kambusi kultuw tehen tora yi. 47 Pe kapa wawu karawulohani nali wawu hu kopu, pwen tesah wawu tora mbusiy, ara andre kiramwaitini hu hayah tapeh? Hu ndramat tanahu ta Yapan pwi, ara ngara hu kambusiy tehen aliy i, ndre? 48 Pwen aiki ndriyam topwei kiya kultuwayi Yapan, tehe Tama wawu iyera kol paingan yang, ara iyki ndriyan topwei isa kili tou.

6

Lohongai para yukyuk iya kili hu hiyeh mepo hundroisiy

1 Mara wawu kiro, wawu mbuna akapwaingani hu kultuwayi wawu imwonen kiya mbulmara hu ndramat para hu kanimei. Kapa wawu kambusiy tehen tora, pwen andre wawu kanwiri kenne wawu ita kili Tama wawu iyera kol paingan yang, ara pwi.

2 Pwen pe kiro mwonen naiki yukyuk kiya kili hu hiyeh mepo hundroisiy, ara mbuna apwandrisa hamou kirandrah kimu, para kipwaingani tesah nambusiy, tehe hu ndramat para pwandrandraman ngara hu kambusi kiro nondriya hu yumwa totohun pe hu sai para hu ndramat kasikiye hu. Upwai ndrokonan isa kili wawu, hu ndramat tehen tora, ara kennehu, hu kanwiriy topwei. 3 Hapeko kiro mwonen naiki yukyuk kiya kili hu hiyeh mepo hundroisiy, ara nimam kamou mbuna kipahasani tesah nimam mot ita

§ **5:41:** Eng: one mile ** **5:43:** Mbulya Hu Pris (Leviticus) 19:18 †† **5:44:** Hu hiyeh huratuluwi nongan isa mulan, ara hupa, ‘Atoholi hiyeh mepo iten anam, pe ambusi hiyan kiya kili hiyeh imwisnani wou.’

mbusiy. 4 Pe tesah naikiy, ara aikiy kokohe
ko. Pwen Tamam andre kinime tesah aikiy
kokohe, pwen andre kiyki kennem.

Lohongai para totohun

5 Pe kiro mwonen wawu nakatohun, ara
wawu mbuna akambusiy tehe hu ndramat
para pwandrandraman ngara kambusiy.
Paratesah, yihu namiliy para hu koro tine
nondriya hu yumwa totohun, ndre koro
tine ngilse hu payango sai, pe katohun,
para hu ndramat kanime hu pe kasikiye hu.
Upwai ndrokonan isa kili wawu, hu ndra-
mat tehen tora, ara kennehu hu kanwiriy
topwei. 6 Hapeko kiro mwonen wou nato-
hun, ara asong aya nondriya suwem sahin,
pe awari papai, pe atohun kiya kili Tamam
kokohe ko. Pwen Tamam kinime tesah am-
busiy kokohe, pe andre kiyki kennem. 7 Pe
kiro mwonen wawu nakatohun, ara wawu
mbuna akapwasosohou o mwaihei, tehe hu
ndramat tanahu ta Yapan pwi, paratesah,
hupa ndre kapa hu kawong soyon, pwen
andre Ngindrai kihilingi hu. 8 Pwen pe
wawu mbuna akarayah tehe yihu, parate-
sah, mapu akansok Tama wawu, ara kinpa-
hasani tesah wawu ndroisiy.

9 Pwen pe akatohun toro:

Tama yowu ayera kol paingan yang,
Ngalam ara haiyan.
10 Yowu tohun tehe kultuwayi kolo king
tam kisa yelan,
pe namiliwam kirayah mannan kiro kol
pwan,
kihisoule ko tehe ita kol paingan yang.
11 Lang nepo ahang yowu anandrinai,
anowu para lang sih tehe sih.
12 Pe atali hu pakut mwomwan towu,
tehe yowu ngara katali hu pakut
mwomwan
tahu ndramat mepo
hu ngara kambusi pakut mwomwan
kisa kili yowu.
13 Pe mbuna aluwani yowu kaya nondriya
nohonou,
hapeko asopwat yowu kasa mawen kili
Sinai.*
Paratesah, kolo king, pe pwoke naman-
dran, iyapolo nonowa nganam,
ara masih atam, pe andre kinto-kinto.
Ndrokonan.

14 Akahalingiy, kapa wawu katali pakut
mwomwan tahu hiyeh mepo humbusi
pakut mwomwan isa kili wawu, pwen an-
dre Tama wawu iyera kol paingan yang,
ara andre kitali hu pakut mwomwan
tawawu yi. 15 Hapeko kapa wawu kantali
hu pakut mwomwan tahu ndramat pwi,
pwen Tama wawu iyera kol paingan yang,
ara andre kintali hu pakut mwomwan ta
wawu pwi yi.

Lohongai para kayuh anandrinai

16 Kiro mwonen wawu pakayuh anandri-
nai, ara mbulmara wawu mbuna kilomwa,
tehe hu ndramat para pwandrandraman
ngara kambusiy. Yihu ngara kambusi
mbulmarahu kilomwa, para kiyinganiy
kiya kili hu ndramat, para hu kanimei tehe
yihu, ara huro yuh anandrinai. Upwai
ndrokonan isa kili wawu, kennehu, ara
hu kanwiriy topwei. 17 Hapeko kiro mwo-
nen wou apayuh anandrinai, ara atumwi
ndraikei kiya payam, pe asungani mbul-
maram. 18 Pwen tehen tora ko, andre
anpwainganiy kinna kili hu ndramat tehe
wou oro yuh anandrinai, ara pwi. Hapeko
Tamam mepo anho nime yiy pwi, ara yiy
hamou opu andre kipahasaniy. Pe Tamam,
ara ita nime tesah ata mbusi kokohe, pwen
andre kiyki kennem.

Wawu karawurani hu melit lahayan kennen namandran para kol paingan yang

19 Pe wawu mbuna akarawurani hu
melit lahayan kennen namandran para kol
pwan, mepo selei andre kiseleyaniy, pe an-
dre hu kamwiyih kaya mwomwan masih,
pe hu ndramat para pahana, ara andre hu
katumbuwe papai, pe hu kaya pe hu ka-
pahanowei. 20 Hapeko wawu karawurani
hu melit lahayan kennen namandran para
kol paingan yang, mepo selei kinwenei
para kiseleyaniy pwi, pe ngara hu konho
muyih pwi, pe hu ndramat para pahana
hu kanwenei para katumbuwe papai, pe
kaya pahanowe hu pwi. 21 Paratesah, hape
aleheh mepo menmena wawu mwayih ita
aliy, ara ndriya wawu andre kiro aliy yi.

22 Mara ndramat ara tehe paisui para
nombuwe ndramat. Kapa maram kiro
hiyan, ara nombuwem masih andre kipep
kiya nganan. 23 Hapeko kapa maram
kiro mwomwan, pwen andre nombuwem
masih kilokuh topwei. Pe kapa nganan ita
nondriyam kilokuh, pwen lokuhan ara, ara
namandran iya, ita kili wou!

24 Ndramat hamou kinlahiy kiro pwan-
drendres ta hilu namandran malmou, ara
pwi. Yiy andre kihimwisnani hamou pe ki-
namili hamou, ndre andre welen kiso kiy-
ata hamou, pe welen kimai kiyata hamou.
Wawu kanlahiy para karayah pwandren-
dres ta Ngindrai, pe pwandrendres para
menmena kol pwan kene, ara pwi.

Mbuna akalohonge soyon

* **6:13:** Yihu ndramat hayah para tapaiwani nongna kol, ara hupa ndre nongan sahin iye ‘Paratesah, kolo king, pe pwoke, iyapolo nonowa nganam, ara masih atam, pe andre kinto-kinto. Ndrokonan.’, ara Mattiu kintatuluwiy pwi. Hapeko iyamulan, hamou isa ratuluwi sura nongan aro.

25 Pwen tehen tora ko, upwai isa kili
wawu, lohonga wawu mbuna kimwa kiya
mipwan tawawu; kiya tesah wawu an-
dre kayan, ndre kiya tesah wawu an-
dre kayin; ndre nombuwe wawu, kiya
tesah wawu nakasuluye wawu kiya aliy.
Mwoiwa wawu, ara iramwaitini anandri-
nai, pe nombuwe wawu, ara iramwaitini
koyau, ndre? 26 Akayirowe hu norukan hu
hora woh yang, yihu konhohas, pe hu kon-
hopo anandrinai pwi, pe hu konho mbul-
tere anandrinai kinna kaisowa hu pwi
yi, hapeko Tama wawu iyera kol paingan
yang, ngara kihang hu anandrinai. Pe
wawu ndramat, ara wawu ho hin iya, iyata
hu norukan, ndre? 27 Hiyeh tawawu kapa
lohongan kimwa, ara ilahiy para kiposura
lenge mwoiwan kiya niwen hape?
28 Pe paratapeh lohonga wawu imwa
iya koyau? Akayirowe hu nonou hu
tora lek piyang tapeh. Yihu konhopo
mbulen pwi, pe hu konho mangse koiwehu
pwi. 29 Hapeko upwai isa kili wawu, tehe
nowiya nosa Solomon masih lahayan iya,
ara kintamwatini lahaya hu nonou iye pwi
yoh. 30 Pwen kapa Ngindrai ngara ki-
nowi hu ndromwindriu para piyang tehen
tora, mepo topo lang nepo ko, pe kiya
moh, ara andre kapiyani hu kaya nondriya
mwan, pwen wawu pahasaniy ndroko-
nan tehe Ngindrai andre kinowi wawu
kiramwaitini nowiya hu nonou ara, ndre?
Wawu tana wawu tehe ara ndrokonan,
konan kapa wawu tora pwotisingi lohonga
wawu hape kopu. 31 Pe lohonga wawu
mbuna kimwa, pe akapa, 'Andre yowu
kaini tesah?' ndre 'Andre yowu kaimwi
tesah?' ndre 'Andre yowu kasuluye yowu
kiya tesah?' 32 Yihu ndramat mepo hukowu
ta Ngindrai, ara yihu ngara kanimanga
hu melit masih tehen tora. Hapeko melit
masih wawu ndroisiy, ara Tama wawu
para kol paingan yang kinpahasaniy pwen.
33 Hapeko wawu katele kolo king Ngindrai
kimu, pe kiyasura kultuwayin imwonen,
pwen hu melit masih kene aro, ara andre
kihang wawu yi. 34 Pwen tehen tora ko,
lohonga wawu mbuna kimwa kiya tesah
para moh, paratesah, lohongai para moh,
ara ita lang moh. Lang sih-sih, ara ma
nopwaran para aliy.

7

Mbuna akarasusut nongan kiya kili hu ndramat

1 Wawu mbuna akarasusut nongan kiya
kili hu ndramat, pwen pe andre Ngindrai
kintasusut nongan kimui tehen aliy opu
kisa kili wawu pwi. 2 Paratesah, Ngindrai
andre kirasusut nongan kisa kili wawu,
ara andre kihisoule ko, tehe wawu ngara
karasusut nongan kiya kili hu ndramat.
Pe sehe nongan pwahanou ngara apiyaniy
kiya kili hu ndramat, ara andre Ngindrai
kipiyani nongan ara ko, kimui kisa kili
wawu yi.
3 Paratesah, pe ngara aro nime konu kei
hape ita mara nalim hamou, pe akowu tehe
kei hamwat ita maram? 4 Tehen tapeh apa
pwai kiya kili nalim, apa, 'Nakute konu
kei ita maram,' hapeko akowu tehe kei
hamwat ita maram mbukenam? 5 Wou
ndramat para pwandrandraman! Wou ate
kei hamwat ita maram kiyau kimu na, ki-
hipwen, pwen andre alahiy para atuluwani
nokulani konu kei ata nalim, pe atei.
6 Pe wawu mbuna akaiki hu memelit
haiyan kiya kili hu mwiy. Pe wawu mbuna
akapiyani hu sowiy lahayan* tawawu, kiya
kili hu puw. Kapa akambusiy tehen tora,
matisan hu kangastoro ndrita hu melit ara,
pe karahatuwe hu, pe andre hu kapaiwani
hu, pe kawisi wawu pe karamumuruwe
wawu.

Akasok pe akaten pe akaralikiriy

7 Akasok pe andre kaikiy kisata wawu,
akaten pe andre akaya kahiy, akaralikiri
papai pe andre papai kite kisa kili wawu.
8 Paratesah, hiyeh kisok, ara andre kiwiriy,
pe hiyeh kiten, ara andre kiya kahiy, pe
hiyeh kiralikiri papai, ara andre papai kite
kiya kili yiy.
9 Hiyeh tawawu, kapa norun kisok ndri-
nanohun, andre kihang yiy pat sih? Pwi
yoh. 10 Pe kapa kisok ni hamou, andre ki-
hang yiy mwat hamou? Pwi yoh! 11 Pe kapa
wawu tana wawu topwei para wawu kaiki
hu yukyuk mwayih kiya kili noru wawu
hu, konan wawu ndramat ngara kambusi
kultuw mwomwan, pwen tehen tora ko,
Tama wawu ita kol paingan yang, ara an-
dre kihang hu yukyuk hiyan kiramwaitini
hu melit hiyan ta wawu, kiya kili hu mepo
hu ngara kasok yiy! 12 Pwen pe sehe kultuw
wawu namiliy para hu ndramat kambusiy
kisa kili wawu, hu kultuw tehen tora ko,
ara wawu kambusiy kiya kili hu. Pe iye ara
ndroiyi nongan para pwahanou, pe ndroiyi
nongna hu poropet.

Karam indrupep pe karam maihan

13 Akasong akaya karam indrupep.
Paratesah, karam para sai iyapwen te kol
mepo hu ndramat andre kawiri ngandran
kinto-kinto, ara maihan, pe sayan, ara
waison; pe hu ndramat soyon, ara ngara
hu kayasong aliy. 14 Hapeko karam para
sai iyapwen te kol para taleh, ara indrupep,
pe sayan ara ngandrahan; pe hu ndramat
noye kopu, ngara hu kayasong aliy.

* **7:6:** Eng: pearls

Kei pe mbuwan

15 Pe mara wawu kiro ta hu poropet pwa-
soyou. Yihu andre karapihiye hu tehe hu
sipsip, pe kasa kili wawu; hapeko ndroko-
nan para aliy, nondriyahu, ara tehe hu
mwiy puyap. 16 Wawu andre kayirowe
hu, ara kiya kultuwayihu. Yihu ndramat
konoho rih mbuwa ndrinai kiho poroku-
lun, ndre konoho rih sakei kiho poropalan,
ara pwi. 17 Pwen tehen tora ko, kei masih
hiyan, ara huppwai pe sangihu hiyan. Pe
kei masih mwomwan, ara huppwai pe
sangihu mwomwan. 18 Kei hiyan kinohop-
pwai pe sangin mwomwan, ara pwi. Pe kei
mwomwan kinohoppwai pe sangin hiyan,
ara pwi. 19 Pe hu kei masih mepo hu kon-
hoppwai hiyan pwi, ara andre katihihu pe
kapiyani hu kaya nondriya mwan. 20 Pwen
tehen tora ko, andre akayirowe hu poropet
pwasoyou, ara kiyau kultuwayihu ko.

21 Wawu mbuna akapa ndre hu mepo hu
ngara kayoh yo: 'Yapan, Yapan,' ara andre
hu kasong kaya kolo king para kol paingan
yang. Pwi yoh! Hapeko hu ndramat mepo
ngara hu koro ndruwa namiliwa Tomo ita
kol paingan yang, ara yihu kopu andre
kasong kaya aliy. 22 Pwen kiro mwonen
lenge tamwaniye, hu ndramat soyon, ara
andre hu kapwai, kapa toro: 'Yapan, Ya-
pan, iyau ngalam, yowu wong tehe hu
poropet; pe iyau ngalam, yowu rapiyani
hu payit; pe iyau ngalam, yowu mbusi hu
ndraikiya pwoke soyon.' 23 Pwen andre
kupwai ngawan kiya kili hu, kupa toro:
'Yo ukowu ta wawu. Wawu ndramat para
takultuw mwomwan, akaya mawen kili
yo!'

Ndramat lohongan waison para puliya seu, pe ndramat lohongan waison pwi para puliya seu

24 Pwen tehen tora ko, hiyeh ihilingi
nongno pe itokuyaniy, ara tehe ndramat
mepo lohongan waison pe ipuli suwen
iro ndrita pat. 25 Pe mbulou indrut, pe
ndran irah, pe nohai imum pwokeyan pe
iyahawan iya seu, hapeko seu kiniwuh
pwi, paratesah, isoye ngara ndruw para
seu tan iya mbulun iya, pe iro ndrita pat.
26 Hapeko hiyeh mepo ihilingi nongno, pe
kintokuyaniy pwi, ara yiy tehe ndramat
mepo lohongan waison pwi, pe ipuli suwen
iro ndrita kolkolai. 27 Pe mbulou indrut, pe
ndran irah, pe nohai imum iya pwokeyan
pe iyahawan iya seu, pe seu iwuh pe
imaloiwe masih."

28 Pe iro mwonen Yesu iwong hu non-
gan aro ihipwen, hu ndramat soyon mepo
huro hilingi yiy, ara hulohonge ndrit iya
hinonou tan. 29 Paratesah, kinwong tehe
ndramat hamou para hinuwani nongan
para pwahanou tahu pwi, hapeko iro wong
tehe ndramat mepo nongnan nopwaran.

8

Ndramat hamou mwamwa kawa iro kili yiy

1 Pwen iro mwonen Yesu itali ngondron,
pe ilai isa pwan, ara hu ndramat soyo-
soyon iya huho ndruwan.* 2 Pe ndramat
hamou mwamwa kawa iro kili yiy, ara
isa pe itukuruhu iro mbulmaran, pe ipa,
"Yapan, kapa welem kiso, alahiy para am-
busi yo kurayah howen kiya mbulmara
Ngindrai."†

3 Pwen Yesu niman iyah iya, pe iyahatek
iyatan, pe ipa, "Wele iso. Arayah howen!"
Pwen hape pwi ko, mwamwa kawa mepo
iro kili ndramat ara, ara itali yiy.‡ 4 Pwen
Yesu ipwai iya kili yiy, ipa, "Mbuna aya
nese ndrainga hamou, hapeko aya yingani
wou aya kili pris, para kitimwi yukyuk
mepo Mose kinpwandrandrahaniy para
arayah howen kiya mbulmara Ngindrai. Pe
andre kirayah tehe tiyeyam kiya kili hu
pris."§

Lohongai ndrisiyon ata namandran tahu ndram

5 Pe iro mwonen Yesu iya nondriya
kol ngawan Kapernawum, ndram hamou
mepo ihohin tahu ndram masangat,** ara

* **8:1:** Anime nongan ita Mattiu 5:1; TP: Lukim tok i stap long Mattiu 5:1 † **8:2:** Yihu para Yutah, nongan pwahanou tahu ipa, kapa ndramat hamou mwamwa kawa, ndre hu neken handra-handra kiro kili yiy, ara kinto hiyan kinna mbulmara Ngindrai pwi. Pe kapa mwamwa tan ara kihipwen, pwen andre kiya nime pris hamou. Pe kapa pris kinimei tehe yiy kinna hiyan, ara andre yiy kipa, ndramat iye, ara kintayah howen kinna mbulmara Ngindrai. Animei ita Mbulya Hu Pris (Leviticus) 13:14; TP: Ol Juda i gat lo i tok, sapos wanpela man o meri i gat sik lepra o kain sik olsem, em i kamap doti long ai bilong God. Na taim em i ting dispela sik bilong en i pinis, orait em i mas i go lukim ol pris. Na sapos ol pris i lukim em i orait pinis, bai ol i tok, dispela man o meri i kamap klin pinis long ai bilong God. Lukim Wok Pris 13:14. ‡ **8:3:** Nongan para pwahanou tahu Yutah ara ipa toro, kapa aiki nimam kiya kili ndramat mepo mwamwa kawa iro kili yiy, ara wou i, andre arayah mwomwan kiya mbulmara Ngindrai. Hapeko iro mwonen Yesu iyki niman iyahatek iya kili ndramat ara, ara yiy mbukenan kintayah mwomwan pwi. Yiy isopwoyani mwamwa ata ndramat ara ihipwen, pe ndramat ara irayah howen; TP: Wanpela lo bilong ol Juda i tok olsem, sapos yu putim han long man i gat sik lepra, bai yu tu yu kamap doti long ai bilong God. Tasol taim Jisas i putim han long dispela man em yet i no kamap doti. Nogat. Em i mekim sik bilong dispela man i pinis, na man i kamap klin. § **8:4:** Eng: priest ** **8:5:** Eng: centurion; TP: kepten bilong 100 soldia

isa kili yiy pe isok Yesu para kisopwat yiy. 6 Pe ipa, “Yapan, ndramat para poya mbulyo ara mandran kinmat, pe iyera seu, pe ita nondriya ngandran namandran.”

7 Pe Yesu ipwai iya kili ndramat ihohin iyata hu ndram masangat ara, ipa, “Andre kuya pe kusopwoyani yiy.”††

8 Pe ndramat ihohin tahu ndram, ara isomwiy, ipa, “O Yapan, toimwam. Mbuna ambusi wou angandrah. Yo kunna hiyan para alahi asa nondriya suwe pwi. Hapeko hiyan para apwatisingi nongan opu, pe ndramat para poya mbulyo, andre kirayah hiyan. 9 Upwai tehen toro, paratesah, yo ara ndramat hamou uta pahandra namandran hamou ihohin isato, pe hu ndram hayah topo pahandro yi. Kapa kupwai kiya kili hamou, kupa, ‘Aya,’ pwen andre kiya; pe kapa kupwai kiya kili hamou yoro, kupa, ‘Asa,’ pwen andre kisa. Pe kapa kupwai kiya kili ndramat para poya mbulyo, kupa, ‘Ambusiy iye,’ pwen andre kimbusiy.”

10 Pwen iro mwonen Yesu ihilingi nongan aro, ilohonge soyon, pe ipwai iya kili hu ndramat mepo huho ndruwan, ara ipa toro: “Upwai ndrokonan isa kili wawu, kunnime ndramat hamou iripo Yisrayel mepo kinpwotisingi lohongan ndrisiyon tehe ndramat aro, ara pwi. 11 Pe upwai isa kili wawu, tehe hu ndramat soyon iya andre hu kayau te kup pe rai‡‡ kasa, pe andre hu kampwan ndrohonokuhu koro yon kasura Apraham, Yisak, pe Yakop koro nondriya kolo king para kol paingan yang. 12 Hapeko hu ndramira kolo king ara, ara andre kipiyani hu kayau kaya kol mawen lokuhan, mepo andre hu koro rang malihu pe koro yandrisingi koltahu.”

13 Pwen Yesu ipwai iya kili ndram ihohin iyata hu ndram masangat ara, ipa, “Ayau! Anpwotisingi lohongam pwen, pwen pe andre kirayah tehen aliy.” Pwen iro mwonen paramwandrai ara, ndramat para poya mbulyan ara, ingoh.

Yesu isopwoyani hu ndramat soyon

14 Pe iro mwonen Yesu isong iya nondriya seu ta Pita, pwen inime nossu Pita iye matin yokyok pe mandran ara ingandrah. 15 Pwen Yesu iyki niman iyahatek iya niman opu, pe mandran mepo iro ngandrah, ara ingoh. Pwen itine pe ipo mbulyan.

16 Pwen kol iro piyah pe huwiri hu ndramat soyon mepo hu payit huro ndritahu, ara husa kili Yesu. Pe irasses hu payit huyau iya nongan handra kopu, pe isopwoyani hu ndramat masih mepo humwa. 17 Tehen tora ko, nongan mepo poropet Yisayah kinpwai, ara kintayah mannan:

“Yiy isoli hu mwamwa torou, pe
ikuni hu nopwaran torou.”

Yesu iwong iya lohongai para koho ndruwan

18 Pe iro mwonen Yesu inime hu ndramat soyon iya husa rakayani yiy, pwen ipwatisingiy iya kili ndramiran hu para hu kasingondriti ndran makaiye kaya haroh. 19 Pwen ndramat hamou para hinuwani nongan para pwahanou, ara isa kili yiy, pe ipa, “Ndramat para hinonou, hape aleheh naya aliy, ara andre kuho ndruwam.”

20 Pe Yesu isomwi yiy, ipa, “Yihu mwiy puyap, ara mangarehu, pe hu norukan para wohowoh, ara mayumwahu. Hapeko Noru Ndramat, ndrohonokun para matiliu, ara pwi.”

21 Pe ndramiran hamou i, ara ipwai iya kili yiy, ipa, “Yapan, atali yo kuya roni tomo kimu na.”

22 Hapeko Yesu ipwai iya kili yiy, ipa, “Oho ndruwo, hu ndramat para kimat, ara hu koro roni ndramirahu mbukenahu mepo humat.”

Nohai namandran imaito iya nongna Yesu

23 Pwen Yesu ihis iya nondriya ndroi hakou pe ndramiran hu huho ndruwan. 24 Pwen indrou pwi ko, pe nohai namandran imum iya ndrita ndran makaiye, pwen pe nowei iro talon iya nondriya ndroi. Hapeko Yesu, ara iye matin. 25 Pe ndramiran hu huya kili yiy pe huhungini yiy, pe hupa, “Yapan! Asopwat tou! Worou nakayuh ara!”

26 Pe Yesu isomwi hu, ipa, “Lohonga wawu ndrisiyon, ara hape kopu. Paratapeh pe wawu tora noh turuwe wawu?” Pwen itine, pe ipomate nohai pe nowei, pe hilmaito.

27 Pwen ndramiran hu, ara lohongahu indrap pe husok, hupa, “Aripo sehe ndramat ndrokonan? Pwen pe nohai pe nowei hilu hilingi nongnan i!”

Yesu irasses hu payit huro ndrita ndramat malmou

28 Pwen Yesu iyarayah iya haroh para ndran makaiye, pakeh pwene hu Katara. Pe hilu ndramat malmou mepo payit iro

†† **8:7:** Yihu ndramira Yutah, ara yihu konhopo kanna suwe hu Ndramira Lah pwi, paratesah, hupa matisan hu kaya pe hu karayah mwomwan kiya mbulmara Ngindrai. Anime Aposel 10:28. Hapeko Yesu ara lohongan kinimwa kinna lohongai ara pwi. Yiy ara ipa andre kiya nondriya seu ata ndramira Rom ara; TP: Ol Juda i no save go long haus bilong ol man bilong ol arapela lain, long wanem, ol i ting dispela bai i mekim ol i kamap doti long ai bilong God. Lukim Aposel 10:28. Tasol Jisas i no wari long dispela. Nogat. Em i tok olsem em bai i go long haus bilong dispela man bilong Rom. ‡‡ **8:11:** Eng: east and west

ndrita hilu, ara hilyau hu ngare hu ndramat kanmat pe hilsa pohonani yiy. Pe hilu ngara karambumbungas, pe hamou kinhopo kinna yau sai ara, ara pwi. 29 Pwen hilpalngai, hilpa, “Noru Ngindrai, wou apapo tesah kisa kili yowu yeh? Paratapeh pe asa iye? Asa para naiki ngandran kisa kili yowu, ma lang kintayah mapu, ndre?”

30 Pe lang ara, hu puw hayoi soyon iya ara huro mwanan hape kili hu, pe huro namnam. 31 Pe hu payit hurakamam iya kili Yesu, hupa, “Kapa narasses yowu kayau, ara apwandrisa yowu kaya ndrita hu puw.”

32 Pe Yesu isomwi hu, ipa, “Akaya!” Pwen o, hu payit ara, ara hutali hilu pe husa mawen pe huya ndritahu puw. Pwen hu puw hayoi mwaniye ara, ara huwop turut hurapak mbusupahayi huya pwan, pe huya nondriya ndran makaiye pe huya mat. 33 Pwen hu ndramat para hangna puw ara, ara huwop huya nondriya kol ngawan, pe huya tiyani melit masih kintayah, pe tesah kintayah kili hilu ndramat malmou mepo payit iro ndrita hilu ara. 34 Pe hu ndramat masih para kol ngawan ara, ara husa pohonani Yesu, pe iro mwonen hunime yiy, hurakekeyani yiy para kitali kolohu.

9

Yesu isopwoyani ndramat hamou mepo mandran imat

1 Pe iyamulan Yesu ihis iya nondriya ndroi hakou, pe isingondriti ndran makaiye iya haroh, pe isa kolon imwonen.* 2 Pe hu ndramat hayah husap ndramat hamou iye matin ndrita pasup, mandran, ara imat. Pe iro mwonen inime lohongahu ndrisiyon, pwen ipwai iya kili ndramat mepo mandran imat ara, ipa, “Noru, ndriyam kipwoke; kuntali hu pakut mwomwan atam.”

3 Pwen hu ndramat hayah para hinuwani nongan para pwahanou, ara huro wong mwalingahu mbukenahu, hupa, “Ndramat iye ara ita pwasisiman ana Ngindrai.”

4 Pe Yesu, ara tanan lohongahu pwen; pe isok hu, ipa, “Paratapeh pe wawu tora lohongani hu lohongai mwomwan tora, ita ndriya wawu?” 5 Tesah waison eh, para kupa, ‘Kuntali hu pakut mwomwan tam,’ ndre kupa, ‘Atine pe arakai’? 6 Hapeko yo unamiliy para wawu kapahasaniy tehe Noru Ndramat, ara pwoke nopwaran iripo kili yiy iripo kol pwan, para kitali hu pakut mwomwan. Pwen ipwai iya kili ndramat mandran imat ara, ipa, “Atine, awiri nokum, pe ayau aya suwem.” 7 Pwen ndramat ara, itine pe iyau iya suwen. 8 Pe iro mwonen hu ndramat soyon, ara hunime melit aro kintayah, pwen lohongahu ikairut; pe huhuri ngala Ngindrai, hiyeh iyki pwoke nopwaran tora iya kili hu ndramat.

Yesu iyoh Mattiu

9 Pe Yesu iyau iropo iya, pwen inime ndramat hamou ngalan Mattiu iro mipwan ndrohonoku poya takis. Pwen ipwai iya kili yiy, ipa, “Oho ndruwo!” Pwen Mattiu itine, pe iho ndruwan.

10 Pe iyamulan Yesu iya namnam iya suwe Mattiu, pe hu ndramat soyon para poya takis pe hu ndramat pakut tahu mwomwan, ara husa pe huro namnam iyasura Yesu pe ndramiran hu. 11 Pe iro mwonen hu Parisiy hunimei tora, pwen husok hu ndramira Yesu, hupa, “Paratapeh pe ndramat para hinuwani wawu, ara iripo namnam iyasura hu ndramat para poya takis, pe hu ndramat pakut tahu mwomwan?”

12 Pe iro mwonen Yesu ihilingi nongan aro, pwen ipa, “Yihu ndramat mepo mwamwa kili hu pwi, ara andre hu kanna nime hu ndrokta pwi, hapeko hu mepo humwa, hu ara kopu andre hu kaya nime ndrokta. 13 Pwen akaya pe akakahi ndroiyi nongan iye: ‘Unamili koisirai; ara ihohin iya kultuw para yukyuk.’ Paratesah, yo kunsa para kuyoh hu ndramat kultuwayi hu imwonen pwi, hapeko usa, ara para kuyoh hu ndramat mepo pakut tahu mwomwan.”

Yihu sok Yesu iya lohongai para kayuh anandrinai

14 Pwen hu ndramira Yohanes ara husa pe husok Yesu, hupa, “Yowu pe yihu Parisiy, ara ngara kayuh anandrinai, hapeko paratapeh pe ndramiram hu, ara hu konho yuh anandrinai pwi?”

15 Pe Yesu isomwi hu, ipa, “Kapa ndramat hamou nakipo kowase yesou, pwen tehen tapeh, andre ndriya yowen hu koro poru, ma iro ndron kili hu? Hapeko lang itapo isa, kapa hu kawiri mbukena kowase yesou ara kiyau, pwen andre hu kayuh anandrinai.

16 Pe ndramat hamou kinho sorowe koyau hasai howen, kiyasura ndrihiyap hasai saken, ara pwi. Paratesah, koyau howen, ara andre kindrohomwiri koyau saken ara, pe andre kindrohomwiriy, pe kiramurumwut masih. 17 Pe hu ndramat konho songorani wain howen kiya pwisi wain saken, ara pwi. Kapa hu kambusiy, pwen wain andre kitaluwe pwisi wain saken ara, pe wain andre kimuw, pe pwisi

* **9:1:** Kolo Yesu tandrohongan ara, ara Kapernawum, Animei ita Mattiu 4:13; TP: Ples bilong Jisas long dispela taim em Kaperneam. Lukim Mattiu 4:13

wain andre kiya mwaihei opu. Pwen iya lohongai ara ko, hu ndramat ngara kasongorani wain howen ara kiya nondriya pwisi wain howen, pe andre melit malndra kene koro hiyan."†

Mbunah pihin hamou imat, pe pihin hamou imwa

18 Pe Yesu iro wong manau, pe pohon hamou isa tukuruhu isa mbulmaran, pe ipa, "Noru pihin mahapo ko kinmat. Hapeko asa pe aiki nimam kiya ndritan, pwen andre kisa mwalen." 19 Pwen Yesu itine pe iho ndruwan iya, pe ndramiran hu tehen aliy i.

20 Pwen iro mwonen ara, pihin hamou mepo mwamwa ndrai iro kili yiy iho nondriya hayou songui pe luwoh, ara isa pakeh ndruwa Yesu, pe iyki niman iyahatek iya payango koiwen. 21 Paratesah, ipwai iya kili yiy mbukenan, ipa, "Kapa nimo kiyahatek kiya payango koiwen opu, andre kungoh."

22 Pwen Yesu ipaiwani yiy pe inime pihin ara, pe ipa, "Noru, lohongam ndrisiyon, ara imbusi wou antayah hiyan." Pe iro mwonen paramwandrai ara ko, pihin ara, iya hiyan.

23 Pwen iro mwonen Yesu isong iya nondriya seu ta pohon ara, inime hu ndramat soyon iya, ara hurora kuwah, pe huro lossou. 24 Pwen ipa, "Akaya mawen, mbunah pihin ara, ara kinmat pwi, hapeko ita matin." Hapeko huhaisani yiy. 25 Pe hupwandrisa hu ndramat hu kanna ngawan, pwen Yesu iya nondriya seu pe niman iya mbultuwe nima mbunah pihin ara, pe isa tine. 26 Pe nola tesah mepo Yesu imbusiy ara, ara ingau kol namandran hape ara topwei.

Yesu isopwoyani ndramat malmou mara hilu iyoh, pe ndramat hamou pohon imum

27 Pwen Yesu iro tokai iropo iya, pe hilu ndramat malmou mara hilu iyoh, ara hilho ndruwan, pe hilu yoh, hilpa, "Noru Tepit, koyum kisikirani youlu."‡

28 Pe Yesu kinna nondriya seu, pwen hilu ndramat malmou mepo mara hilu iyoh ara, ara hilsa kili yiy. Pe isok hilu, ipa, "Walu pwotisingi lohonga walu tehe ulahiy para kumbusi melit iye, ndre pwi?" Pe hilu somwi yiy, hilpa, "Ehe, Yapan."

29 Pwen niman iyahatek iya mara hilu, pe ipa, "Iyau lohongai ndrisiyon ta walu ko, andre kirayah tehen aliy kisa kili walu." 30 Pwen mara hilu ileu, pe Yesu ipwandrandrahani hilu pwokeyan, ipa toro: "Hamou mbuna kipahasani tesah kintayah aro." 31 Hapeko hilyau pe hilya tiyani titiye ta Yesu, pe ingau kol namandran hape masih ara.

32 Pe iro mwonen hilu ndramat malmou ara, hilropo hilya, ndramat hamou mepo payit iro ndritan pe pohon imum, ara huwiri yiy isa kili Yesu. 33 Pe iro mwonen Yesu kinrasses payit kinna mawen, pwen ndramat mepo pohon imum ara, ara iwong. Pe hu ndramat, ara huro lohonge soyon, pe hupa, "Melit tehen toro, ara konho nimei kirayah kiro Yisrayel pwi."

34 Hapeko hu Parisiy, hupa, "Ita rasses hu payit, ara iyau pwoke ta payit mepo yapane hu payit masih."

Yihu ndramat para poya mbulen ara noye ko

35 Pe Yesu, ara iya yau hu kol ngawan pe hu kol mendreheh masih, pe iro hinuwani hu ndramat iro nondriya hu yumwa totohun tahu, pe iro pohowe nongan hiyan para kolo king Ngindrai. Pe isopwoyani hu neken handra-handra pe hu mwamwa handra-handra.

36 Pe iro mwonen Yesu inime hu ndramat soyon iya, pwen koyun isikirani hu, paratesah, lohongahu imwakaikai, pe huiki koisariy, tehe hu sipsip mepo ndramat para pwokereyahu, ara pwi. 37 Pwen ipwai iya kili ndramiran hu, ipa, "Anandrinai soyon iya, ara hu kaniman pwen hutora piyang, hapeko hu ndramat para poya mbulen, ara noye ko. 38 Pwen pe akatohun kiya kili Yapan, mepo mbukena piyang, para kipwandrisa hu ndramat para poya mbulen,

† **9:17:** Hu Yutah ngara katingundru meme, pe kasorowe kapilon, pe kapilo meme ara, ara andre kirayah tehe pwisi wain, para kasongorani wain kiya aliy. Pe kiro mwonen hu kasongorani wain kiya kapilo meme ara, ara hu ngara kaikiy kiro ndrangan niwen hape, para kanan kiya ngahan. Pwen kiro mwonen ara, ara wain ngara kirapwalani kapilo meme kipet. Pwen kapa wain howen kiya pwisi wain saken pe wain kirapwalaniy, ara andre kapilo meme ara, kirahis. TP: Ol Juda i save kilim meme, na kisim skin bilong en na samapim, bai dispela skin i kamap olsem bikpela jak bilong pulimapim wain long en. Taim ol i putim nupela wain long ol dispela skin, ol i save larim i stap longtaim liklik, bai em i kamap gutpela wain i gat pait. Na long dispela taim wain i save solap na em inap long brukim ol olpela skin i drai pinis. ‡ **9:27:** Yihu Yutah hu pahasaniy tehe ndramat mepo Ngindrai kintakiniman para kisopwat hu ndramat tan, ara andre kiyau ndraye Tepit. Pwen hilu ndramat mepo mara hilu kinyoh ara, ara hilpwotisingi lohonga hilu tehe Yesu ara ndramat mepo yihu Yisrayel huro longe. Pwen hilu yoh Yesu, hilpa, "Noru Tepit." TP: Ol Juda i save olsem, dispela man God i makim bilong kisim bek ol manmeri bilong en, em bai i kam long lain bilong King Devit. Tupela aipas i bilip olsem Jisas em dispela man tasol ol Israel i bin wetim, na tupela i kolim Jisas olsem, "Pikinini Bilong Devit."

para hu kayapo mbulen kaya nondriya pingen.”

10

Yesu ipwandrisa hu Songui pe Lumou

1 Pwen Yesu iyoh ndramiran hu songui
pe lumou huya kili yiy pe iyki pwoke nop-
waran iya kili hu para hu karasses hu payit,
pe para hu kasopwoyani hu ndramat masih
mepo humwa, pe hu neken handra-handra
iro kili hu.

2 Pe iye, ara ngala hu aposel songui pe
lumou: Imu, ara Simon, mepo ngalan han-
dra yi ara Pita, pe nalin Andruw, Yamis
noru Sepetiy pe nalin Yohanes, 3 Pilip pe
Partolomeu, Tomas pe Mattiu mepo ndra-
mat para poya takis, Yamis NdraAlpeyus
pe Tatteyus, 4 Simon mepo ndramat hamou
para kili hu Selot,* pe Yutas Yiskariyot
mepo iyamulan iratuni Yesu.

5 Yihu songui pe lumou aro, ara Yesu ip-
wandrisa hu para hu kaya, pe ipomwanye
iya kili hu, ipa: “Wawu mbuna akaya kili
hu Ndramira Lah, pe mbuna akaya non-
driya kol hakol para Samariya.† 6 Hapeko
wawu kaya kili hu ndraye Yisrayel, mepo
hu kansongsin tehe hu sipsip. 7 Akaya,
pe akoro pohowe nongan aro: ‘Kolo king
para kol paingan yang, ara kinsa pakeh.’
8 Pe akasopwoyani hu ndramat humwa, pe
akahangini hu ndramat kanmat kasa tine,
pe akasopwoyani hu mepo mwamwa kawa
ita kili hu, para hu karayah howen. Pe aka-
resses hu payit kaya mawen kili hu ndra-
mat. Pwoke mepo akanwiriy, ara kennen
pwi; pwen pe apakasopwat hu ndramat,
ara kennen pwi yi. 9 Wawu mbuna akapo
sombule kolt, ndre sombule silwa, ndre
sombule kopa‡ kiro ndropwa sombule pat
tawawu pe akaya. 10 Pe wawu mbuna
akasap ndropwa kunkun, pe mbuna akapo
susura koiwe wawu, ndre susura hatna
pweleka wawu, ndre kapo nes sih kiyapolo
wawu. Paratesah, ndramat ngara kipo
mbulen, ara andre kiwiri hiyan kiyau aliy.

11 Pwen sehe kol ngawan ndre sehe
kol mendreheh wawu nakaya nondriyan,
ara akaten ndramat hamou pahalan kiro
ara, pe akoro suwen kipoo akatali kol
ara. 12 Pe kiro mwonen wawu nakasong
kaya nondriya seu, ara akarawulohani hu
ndramira seu ara. 13 Pe kapa hu para seu
ara, hu karawulohani wawu, akapwai para
lomwes para ndriya wayis kiro sura hu. Pe
kapa hu kantawulohani wawu pwi, pwen
akawiri lomwes para ndriya wayis tawawu
kimui. 14 Pe kapa hamou kintawulohani
wawu pwi, ndre kinhilingi nongna wawu
pwi, pwen akaratolohani kohu pweleka
wawu kiro mwonen wawu nakatali seu ara
ndre kol ngawan ara. 15 Yo upwai ndroko-
nan isa kili wawu, kora nopwaran para
kol ara, ara andre kiramwaitini nopwaran
para Sotom pe Komorrah, kiro mwonen
lang para tamwaniye.

16 Yo nakupwandrisa wawu tehe hu sip-
sip para akaya mwalinga hu mwiy puyap.
Pwen pe lohonga wawu kipahas tehe hu
mwat, pe akoro mwonen tehe hu pai.

17 Pe wawu koro hinehes kiyata hu ndra-
mat, andre hu karatuni wawu pe kaiki
wawu kaya nongan koro mbulmara hu po-
hon para kol, pe andre hu kamwiri wawu
koro hu yumwa totohun tahu. 18 Tunan
yo kopu, andre hu kaluwi tarahani wawu
kaya mbulmara hu yapane hu kol naman-
dran iya, pe kaya mbulmara hu king. Pwen
tehen tora ko, andre wawu katiyani tiyeyo
kiya kili hu, pe kiya kili hu Ndramira
Lah. 19 Hapeko kiro mwonen yihu kam-
bultuwe tahatini wawu, para wawu koro
tine nongan, ara lohonga wawu mbuna
kimwa kiya sehe nongan para wawu
nakapwai, ndre wawu nakawong tapeh.
Kiro mwonen paramwandrai ara, Ngindrai
andre kiyki nongan para wawu kapwai.
20 Paratesah, andre wawu kanwong pwi,
hapeko Mwoiwa Tama wawu, ara andre
kiwong kiyau poho wawu.

21 Pe hilu ndramat malmou hilu nali hilu,
ara andre hamou kiratuni hamou para hu
ndramat katingundrun kimat. Pe tama
mbunah hamou, ara andre kimbusiy tehen
aliy kiya kili norun i. Hu mbunah andre hu
karasisingat ana tamahu pe tinahu, para
hu ndramat katingundru hilu kamat. 22 Pe
tunan yo kopu, pwen andre hu ndramat
masih kahangasi wawu. Hapeko sehe
ndramat kiro tine pwokeyan, kipoo lang
nakiyahapwen, ara andre Ngindrai kisop-
wat yiy. 23 Pe kiro mwonen hu pakaran-
droyani wawu koro kol hakol, akawop kaya
hakol. Yo upwai ndrokonan isa kili wawu,
tehe wawu andre kanlahiy para kasalti
topwe hu kol masih kene para Yisrayel
mapu, kipoo andre Noru Ndramat kisa.

---

* **10:4:** Eng: Simon the Zealot; *Selot (Zealot)*—iya lang ara, hu Selot ara ndrokoyirayi sih mepo huiki hu masih iya nongan para pwahanou † **10:5:** Pe iye ara nongan luhin para nondriya hu nongan mayimihin niwen, mepo Yesu ipohowei iripo puk para Mattiu. Nongan iye, ara ita 10:5-42, pe iwong iya hu melit andre karayah kili ndramiran hu kiro mwonen hu kapohowe nongna Ngindrai kiya kili hu ndramat; TP: Dispela em i namba 2 bilong ol 5-pela longpela toktok Jisas i autim long buk Mattiu. Dispela toktok i stap long 10:5-42, na em i tok long ol samting bai i kamap long ol disaipel taim ol i laik autim tok bilong God long ol manmeri. ‡ **10:9:** Eng: gold, silver, copper coins

24 Ndramat mepo ngara kiwiri hinonou,
ara kinhohin kili ndramat mepo iro hinuwani yiy pwi. Pe ndramat para poya
mbulen, ara kinhohin ta namandran tan
pwi. 25 Hiyan para ndramat iro wiri
hinonou, ara kirayah tehe ndramat iro
hinuwani yiy. Pe hiyan para ndramat
para poya mbulen kirayah tehe namandran tan. Pe kapa hu kapohowe tama seu
ara, Peelsepul,§ pwen andre ngala yowen
hu masih kene ara, ara andre kiya pwalngengei o mwaihei!

26 Pwen pe wawu, ara mbuna akanoh
tahu ndramat ara. Paratesah, sehe melit
mepo kantamburuhiy, ara andre karehei.
Pe sehe melit mepo ita kohon, ara andre
kisa yelan ngawan. 27 Pe tesah upwai isa
kili wawu kiro lokuhan, ara akapohowei
kiro ngana lang. Pe tesah mepo ndrainga
wawu ihilingiy iro mwalinga wawu ko,
ara akapwaharai kiho payandroha hu
seu. 28 Wawu mbuna akanoh ta hu
mepo hulahiy para katingundru nombuwe
wawu, hapeko kanlahiy para katingundru
mwoiwa wawu pwi. Hapeko akanoh ta
Ngindrai opu, yiy mepo ilahiy para kipwalngani mwoiwa wawu pe nombuwe wawu
kene, kiya nondriya ngat mepo mwan ita
yat aliy. 29 Wawu pahasaniy tehe norupep
malmou, ara andre hu ndramat kapo pehei
kiyata hilu kiya sombule pat hambut, ndre?
Hapeko kinlahi hamou ta hilu norupep ara,
kimat pe Tama wawu kikowu, ara pwi.
30 Pe tehen aliy opu, hu kompai hutora paya
wawu, ara Tama wawu kindromwahu topwei. 31 Pwen pe wawu mbuna akanoh,
wawu ho hin iya, iyata hu norupep soyon.

32 Pe hiyeh ngara kiwong ngawan kiro
mbulmara hu ndramat tehe yiy ndramiro,
ara andre kuwong ngawan kiro mbulmara Tomo kiro kol paingan yang tehe yiy
ndramiro yi. 33 Pe hiyeh ngara kipwai
tehe ikowu to kiro mbulmara hu ndramat,
ara andre kupwai tehe ukowu tan, kiro
mbulmara Tomo kiro kol paingan yang i.

34 Wawu mbuna akapa ndre usa kol
pwan, ara para kuiki ndriya wayis kiya
mwalinga hu ndramat. Pwi yoh! Kunsa
para kuiki ndriya wayis pwi, hapeko usa,
ara para kusaiki tahatai. 35 Paratesah, usa,
ara para kumbusiy, pe

‘mbunah kamai andre kihingas ana taman,
pe andre mbunah pihin kihingas ana
tinan,

pe andre mbuyunorun kihingas ana
mbuyungundran.

36 Pe hu ndraisih ta ndramat hamou,
ara andre hu karayah hu ndramat
para kamwisnani yiy.’**

37 Pe hiyeh ndriyan imbuluhi yo, hapeko
ndriyan imbuluhi taman ndre tinan iya
namandran iya isato, ara kinlahiy para
kirayah ndramiro pwi. Pe hiyeh ndriyan
imbuluhi yo, hapeko ndriyan imbuluhi
norun kamai ndre norun pihin iya namandran iya isato, ara kinlahiy para kirayah
ndramiro pwi. 38 Pe hiyeh kinwiri kei tondrih tan pe kinho ndruwo pwi, ara kinlahiy
para kirayah ndramiro pwi. 39 Pe hiyeh
neren kiya mwoiwan mbukenan, andre
mwoiwan kitali yiy. Pe hiyeh kilohongani
yo, pe tunan yo kopu kitali mwoiwan,
pwen andre kisopwat mwoiwan mbukenan.

40 Pe yiy hiyeh irawulohani wawu, ara
irawulohani yo. Pe yiy mepo irawulohani
yo, ara irawulohani yiy mepo ipwandrisa
yo. 41 Pe Ngindrai andre kiyki kenne
hiyeh kapa kipokere poropet hamou. Pe
andre kiyki kenne ndramat ara, kihisoule
ko tehe kenne poropet hamou. Pe Ngindrai
andre kiyki kenne hiyeh kapa kipokere
ndramat hamou imwonen. Pe andre kiyki
kenne ndramat ara, kihisoule ko tehe
kenne ndramat hamou imwonen. 42 Pe
kapa hiyeh kimbusi melit mendreheh, tehe
kiyki ndran wawen hape kiya kili hamou
tahu mbunah mendreheh aripo, paratesah,
mbunah aro, ara ndramiro hamou, pwen
upwai ndrokonan isa kili wawu, Ngindrai,
ara andre koyun kinmayit kennen pwi.”

11

Yesu pe Yohanes Ndramat para Paptais

1 Yesu ipomwanye iya kili ndramiran hu
songui pe lumou ihipwen, pwen itali kol
ara, para kiya hinuwani hu ndramat pe
kiya pohowe nongan kiya nondriya hu kol
ngawan para Kaliliy.

2 Yohanes, ara iro nondriya kou, pe
iro mwonen ihilong hu melit Kristus iro
mbusiy, pwen ipwandrisa ndramiran hu
3 para hu kaya pe kaya sok yiy, hu kapa,
“Wou ndramat mepo Ngindrai kintandrangan para kisa ara, ndre yowu koro sohoni
hamou hira ndron i?”

4 Pe Yesu isomwi hu, ipa, “Akamui pe
akaya nese ndrainga Yohanes kiya sehe
melit wawu hilingiy pe wawu nimei. 5 Yihu
mepo marahu iyoh, ara hunimnim. Pe yihu
mepo ndrikahu mwomwan, ara hu topo
rokai. Pe yihu mepo mwamwa kawa iro
kili hu, ara huya howen. Pe yihu mepo
ndraingahu iyui, ara ndraingahu ileu. Pe

§ **10:25:** Greek: *Beelzebul* or *Beelzeboul*; Peelsepul, ara ngala Sinai handra. Animei ita Mattiu 12:22-28. TP: Belsebul em narapela nem bilong Satan. Lukim Mattiu 12:22-28.

** **10:36:** Mikah (Micah) 7:6

yihu mepo humat, ara hutine paiwe. Pe yihu mepo hundroisiy, ara huhulingi nongan hiyan. 6 Pe ndramat mepo ipwotisingi lohongan isa kili yo pe lohongan kinhindrundru pwi, ara lomwes kiro kili yiy."

7 Pe hu ndramira Yohanes huropo huyau, pwen Yesu iwong iya kili hu ndramat soyon iya, iyata Yohanes, pe ipa toro: "Wawu yau iya kol ndrohoyin para kaya nime tesah? Parah hakou mepo nohai ita mbuiwaniy? 8 Kapa pwi, pwen wawu ya para kaya nime tesah? Ndramat hamou mepo isuluye yiy iya koyau lahayan? Pwi! Yihu mepo husuluye hu iya koyau lahayan, ara hutora nondriya suwe hu king. 9 Pwen wawu ya ndra para kaya nime tesah? Para kaya nime poropet hamou, ndre? Ehe! Pe yo upwai isa kili wawu tehe yiy poropet hamou, pe mbulyan ara ihou i. 10 Yohanes ara yiy ndramat ara, mepo pwayan kinpwai pwen, ipa toro:

'Yo andre kupwandrisa ndramat para
sapiya nongno, kiho mu kili wou,
pe andre kiramwaniyani meresayam.'

11 Yo upwai ndrokonan isa kili wawu, mwalinga hu ndramat mepo hu pihin hu kanmwalahiy kinna tahu, ara hamou kinhohin kili Yohanes Ndramat para Paptais, ara pwi. Hapeko sehe ndramat mepo ngalan pwi, kiro kolo king para kol paingan yang, ara yiy ihohin iyata Yohanes. 12 Iro lenge Yohanes Ndramat para Paptais isarayah, isa matnen mahapo, kolo king para kol paingan yang, ara iropo isa iyapolo pwoke pwokeyan, pe hu ndramat para pwoke pwokeyan, ara hu hinonou para kambultuwei.* 13 Paratesah, yihu poropet masih pe nongan para pwahanou i, ara huro pohowe nongna poropet, ipoo isa matne lenge Yohanes isarayah. 14 Pe kapa lohonga wawu kilahiy para kipwotisingiy, Yohanes, ara yiy poropet Eliyah, mepo pwayan kinpwai para andre kisa ara. 15 Hiyeh mandraingan, ara kihilingi nongan iye.

16 Yo andre kuranonoye hu ndramat hasap para mahapo tehen tapeh? Yihu ara tehe hiyeh hu yi? Yihu, ara tehe hu mbunah ngara kampwan koro nondriya hu ndroho pehei, pe ngara kayoh kiya kili hu hayah, hu kapa toro:

17 'Yowu, yowu ra ndramiya wawu,†
hapeko mbuwali wawu ndraniyai;
yowu pwandreundreu,
hapeko mbuwali wawu para akarang
mali wawu.'

18 Paratesah, Yohanes isa, pe kinho namnam soyon pwi, pe kinho yin wain pwi. Hapeko hupa, 'Payit ita ndritan.' 19 Hapeko Noru Ndramat isa pe iro namnam, pe iro yin wain, pe hupa, 'Akanime yiy! Yiy ara komkom, pe ndramat para kuimwa wain.‡ Yiy ara kowase hu ndramat para poya takis, pe hu ndramat pakut tahu mwomwan.' Hapeko yihu hiyeh huwiri lohongai waison ta Ngindrai, ara hupwainganiy tehe lohongan, ara ndrokonan masih."

Toimwahu para hu kol mepo hu kantapaiwani ndriyahu pwi

20 Pwen Yesu ipomate hu ndramat para kol hayah, mepo imbusi hu ndraikiya pwoke tan hitun iro aliy, paratesah, yihu kantapaiwani ndriyahu pwi. Pe ipa, 21 "O wawu ndramira kol Korasin! O wawu ndramira kol Petsaita! Toimwa wawu. Nopwaran namandran ita ndrita wawu. Kapa ndramat hamou kinna kol malkol Tayar pe Siton, pe kinmbusi hu ndraikiya pwoke kiro aliy tehe kinsarayah kinsa kili wawu pwen, ara andre hu kantapaiwani ndriyahu pwen ndrukoluw kinna, pe andre hu kansuluye hu pwen kinna koyau para koisirai, pe andre hu kantumwi hu pwen kinna palam i, para kipwainganiy tehe hu kantapaiwani ndriyahu. 22 Hapeko upwai isa kili wawu, kiro mwonen lang para tamwaniye, koran nopwaran wawu nakakuniy, ara andre kiramwaitini kora nopwaran tahu para Tayar pe Siton. 23 Pe wawu para Kapernawum, wawu pakasikiye wawu kaya paingan yang, ndre? Pwi yoh. Wawu andre kaya pwan masih ndrohonoku hu ndramat kanmat. Kapa ndramat hamou kinna kol Sotom, pe kinmbusi hu ndraikiya pwoke kiro aliy tehe kinsarayah kinsa kili wawu pwen, pwen kol ara, ara andre kinto, kipoo kisa matnen lang nepo. 24 Hapeko upwai isa kili wawu, kiro mwonen lang para tamwaniye, kora nopwaran wawu nakakuniy, ara andre kiramwaitini kora nopwaran para kol Sotom."

Wawu masih kasa kili yo, pe andre kuiki ngohongoh kisa kili wawu

25 Pe iro mwonen lang ara, Yesu ipa, "Tomo, urawuloh isatam, Yapane kol paingan yang pe kol pwan, paratesah, wou ankulani hu melit aro kene, kinna kili hu mepo lohongahu waison, pe hu mepo huwiri hinonou soyon. Pe wou, ara anpwaingani hu melit ara, kinna kili hu

* **11:12:** Nongan aro, ara kinileu hiyan pwi; TP: Tok Grik i no klia tumas long dispela lain. † **11:17:** Eng: We played the flute for you; TP: Mipela i winim mambu bilong yupela ... ‡ **11:19:** komkom—ndramat para namnam soyon; Eng: a glutton and a drunkard; TP: em i man bilong kaikai planti tumas, na em i man bilong dring planti wain tumas

mbunah mendreheh. 26 Ehe, Tomo, iye ara
tesah hiyan mepo anamiliy para kirayah.
27 Melit masih, Tomo kiniyki hu topwei
kansa kili yo. Hamou kinpahasani Norun
pwi, Taman opu ipahasani yiy; pe hamou
kinpahasani Taman pwi, Norun opu ipa-
hasani yiy. Pe hu mepo Norun inamiliy
para kiyingani Taman kiya yelan kiya kili
hu, ara yihu ara ko, hupahasani yiy.
28 Akasa kili yo, wawu ndramat mepo
mandra wawu ipalat, pe kona wawu nop-
waran, pe andre kuiki ngohongoh kisa kili
wawu. 29 Pe talu kakuni pulukuwo,§ pe
awiri hinonou kiyau kili yo. Paratesah,
kultuwayi ara waison, pe ngara kuiki yo
kusa pwan. Pe andre mwoiwam kiwiri
ngohongoh. 30 Paratesah, pulukuwo, ara
waison, pe kono, ara mwakin opu."

12

Yesu ara Yapane lang Sapat

1 Iro mwonen lang Sapat sih, Yesu iya-
sura ndramiran hu huyayau ndraipinge
wit hambut. Pe ndramiran hu, ara hu-
mundrui pe huro rih hu mbuwa wit pe
huro yan. 2 Pe iro mwonen hu Parisiy
hunimei, pwen hupwai iya kili Yesu, hupa,
"Animei! Ndramiram hu, ara humbusi
melit mepo nonombun para kambusiy kiho
nondriya lang Sapat."
3 Pe Yesu isomwi hu, ipa, "Wawu kan-
nime titiye ta Tepit iyapolo ndramiran hu
mepo humundrui ara, ndre pwi? 4 Tepit,
ara isong iya nondriya yumwa Ngindrai,
pe iwiri ndrinanohun mepo haiyan; pwen
yiy pe ndramiran hu, ara huiniy. Ndri-
nanohun ara, ara nonombun para hu
kayan; hapeko hu pris opu andre hu kayan.
5 Pe wawu kannime titiye ara pwi, ndre?
Pe wawu kannimei pwi yi, ita nongan
para pwahanou, ara ipa hu pris hu koropo
mbulen kiro nondriya yumwa totohun
kiho nondriya lang Sapat, ndre? Hapeko
mbulen mepo hu ngara kambusiy, ara im-
wonen, pe nonombun pwi. 6 Pwen pe up-
wai isa kili wawu, tehe yiy mepo ihohin iya,
iya yumwa totohun namandran, ara iripo.
7 Kapa wawu kanpahasani ndroiyi nongan
iye, 'Unamili koisirai; ara ihohin iya kultuw
para yukyuk,' pwen wawu ara kanlahiy
para karasusut nongan kiya kili hu ndra-
mat mepo kanmbusi hapesah mwomwan
pwi. 8 Paratesah, Noru Ndramat, ara yiy
Yapane lang Sapat."
9 Yesu itali kol ara, pe iyau iya nondriya
yumwa totohun tahu, 10 pe ndramat hamou
iro aliy, ara niman imat. Hu ndramat
hayah huro ten sai para hu kaiki Yesu
kiya nongan, pwen pe husok yiy, hupa,
"Nonombun para kasopwoyani ndramat
kiro nondriya lang Sapat, ndre pwi?"
11 Yesu ipwai iya kili hu, ipa, "Kapa
hamou tawawu ma sipsip tan hamou, pe
kiyos kiya ngat kiho nondriya lang Sapat,
ara andre kiluwi yiy kisa ngawan, ndre
pwi? 12 Pwen ndramat hamou, ara iho hin
iya, iyata sipsip hamou, ndre? Tehen tora
ko, hiyan para kambusi kultuw hiyan kiho
nondriya lang Sapat, pe nonombun pwi."
13 Pwen ipwai iya kili ndramat ara, ipa,
"Amwaniyani nimam." Pwen imwaniyani
niman, pe niman irayah hiyan tehe niman
hakai yi. 14 Hapeko hu Parisiy, ara huya
ngawan pe humburi nongan para katin-
gundru Yesu.

Ndramat para poya mbulen mepo Ngindrai kintakiniman pwen

15 Yesu isapahas iya tesah hu Parisiy hu
pakambusiy kiya kili yiy, pwen itali kol
ara, pe iyau. Pe hu ndramat soyon iya
huho ndruwan, pe isopwoyani hu ndramat
masih, mepo mwamwa iro kili hu pe hun-
goh. 16 Pe ipwandrandrahani hu para hu
mbuna katiyani yiy. 17 Pe hu melit aro
hurayah, ara para kimbusi nongna Poropet
Yisayah kirayah mannan, ipa toro:

18 "Iye ara ndramat para poya mbulyo
mepo kuntakiniman.
Yiy hiyeh ndriyo imbuluhi yiy pe up-
wes iyatan;
pe andre kuiki Mwoiwo kiya ndritan,
pe andre kipohowe nongan para
tamwaniye kultuw imwonen, kiya
kili hu ndraye ndramat masih.
19 Pe andre kintakokowai pe kinpalngai
pwi,
pe hamou andre kinhilingi mbu-
lukoyun kiho hu payango sai, ara
pwi.
20 Pe parah hakou mepo ipuyui, ara andre
kintumbuwei pwi,
pe mwan mepo nakimonon, ara andre
kinsumatei pwi,
kipoo kimbusi kultuw imwonen kiramwai-
tini kultuw masih kene.
21 Pe iya ngalan opu, hu ndraye ndra-
mat masih, andre hu kapwotisingi
lohongahu kaya kili yiy, pe koro
longe sopwat tan itapo isa."*

Yesu pe Peelsepul

22 Pwen huwiri ndramat hamou payit iro
ndritan, mepo pohon imum pe maran iyoh.
Pe Yesu isopwoyani ndramat ara iya hiyan,
pe ilahiy para kiwong pe kinimnim. 23 Pe
hu ndramat masih, ara lohongahu indrap,
pe hupa, "Ndramat aro, ara yiy noru Tepit,

§ **11:29:** Eng: my yoke; TP: plang ol i save putim long nek bilong ol bulmakau
* **12:21:** Yisayah (Isaiah) 42:1-4

mepo andre kisopwat hu ndramat kamui ara, ndre?”
24 Hapeko iro mwonen hu Parisiy huhulingi nongan aro, pwen hupa, “Ndramat iye ita rasses hu payit, ara iyau pwoke ta Peelsepul opu, payit mepo yapane hu payit masih.”
25 Yesu kinpahasani lohongahu, pwen ipwai iya kili hu, ipa, “Kapa hu ndramira king para kol hakol hu kamasilpat kaya malpat, pe hu kahangas mwalinga hu mbukenahu, pwen kolo king ara, andre kiya mwaihei o. Pe kapa hu ndramat para kol hakol, ndre hu ndraisih, hu kamasilpat kaya malpat, pe hu kahangas mwalinga hu mbukenahu, pwen hu ndramira kol ara, ndre hu ndraisih ara, ara andre hu kanlahiy para koro tine pwokeyan pwi. 26 Pwen kapa Sinai kirasses Sinai, ara yiy mbukenan kinmasilpat. Pe andre kolo king tan kiro tine pwokeyan tapeh? 27 Pe kapa kurasses hu payit kiyau pwoke ta Peelsepul, pwen yowe wawu hu ngara karasses hu payit kiyau pwoke ta hiyeh? Pwen pe hu yowe wawu mbukena wawu, andre hu kapwainganiy tehe nongna wawu ara, ara kinmwonen pwi. 28 Hapeko kapa kurasses hu payit, kiyau pwoke ta Mwoiwa Ngindrai, pwen pwoke para kolo King Ngindrai, ara kinsa kili wawu pwen.
29 Hiyeh ilahiy para kisong kiya nondriya suwe ndramat hamou pwokeyan, pe kiya kuni hu menmenan? Hamou kinlahiy pwi! Hapeko kapa kiwasi tiriyi ndramat pwokeyan ara namu, pwen andre kilahiy para kiya pe kilokihi topwe menmena ndramat ara.
30 Pe hiyeh mepo kinto sura yo pwi, ara andre kirasisingat ano. Pe hiyeh mepo kinho mbultani hu ndramat pwi, ara ngara kirasumbuwani hu. 31 Pwen pe upwai isa kili wawu tehe hu pakut mwomwan masih, pe hu nongan masih para pwasisiman, ara Ngindrai ilahiy para kitali hu pakut mwomwan ara. Hapeko hiyeh kipwasisiman ana Mwoiwan Haiyan, ara andre Ngindrai kintali pakut mwomwan tan ara, ara pwi. 32 Pe hiyeh kipa nongan sahin para kipwasisiman ana Noru Ndramat, ara Ngindrai ilahiy para kitali pakut mwomwan tan ara. Hapeko hiyeh kipa nongan sahin kipwasisiman ana Mwoiwan Haiyan, andre Ngindrai kinlahiy para kitali pakut mwomwan tan ara, ara pwi, kiro nondriya lang mahapo, ndre kiho nondriya lang itapo isa.
33 Kapa kei hakou ara hiyan, pwen sangin ara hiyan; pe kapa kei hakou ara mwomwan, pwen sangin ara mwomwan. Paratesah, ngara kayirowe kei hakou hiyan ndre mwomwan, ara kiyau sangin. 34 Wawu noru mwat mapairan, wawu ndramat mwomwan, andre kawong nongan hiyan tapeh? Tesah ipep ita ndriya ndramat, ara poho ndramat ngara kipohowei. 35 Ndramat hiyan, ara andre kiyingani kultuw hiyan mepo kiyau mbulkura ndriyan. Pe ndramat mwomwan, ara andre kiyingani kultuw mwomwan mepo kiyau mbulkura ndriyan. 36 Hapeko upwai isa kili wawu, tehe hu ndramat masih andre koro tine nongan, kiho nondriya lang para tamwaniye, kiya hu nongan masih mwomwan mepo hu kanpwai o mwaihei. 37 Paratesah, kiyau hu nongnam opu, andre Ngindrai kipohowe wou ndramat imwonen, pe kiyau hu nongnam opu, andre Ngindrai kiyki konam kisa ndritam.”

Kaipisa titiye ta poropet Yonah

38 Pwen hu Parisiy hayah pe hu ndramat para hinuwani nongan para pwahanou, ara hupwai iya kili yiy, hupa, “Ndramat para Hinonou, yowu nakanime kaipisa ndraikiya pwoke handra kiyau kili wou.”
39 Pe isomwi hu, ipa, “Hu hasap mepo kultuwayihu pwassin pe hu kantali Ngindrai, ara yihu ngara kasok kaipisa ndraikiya pwoke. Hapeko yihu andre kannime kaipisa hapesah pwi; kaipisa poropet Yonah kopu andre hu kanimei. 40 Paratesah, Yonah ara iro nondriya ndriya ni hamou namandran, lang maroyoh pe ping maroyoh. Pwen tehen tora ko, Noru Ndramat andre lang maroyoh pe ping maroyoh kiro mbulu pwan. 41 Pe kirahihini lang para tamwaniye, yihu ndramira kol Ninipe andre hu kasa koro tine, pe kasopwat nongan para tamwaniye, pe katiyani titiye mwomwan tahu hasap para mahapo, pe andre hu karasusut nongan kiya kili hu. Paratesah, yihu kanhilingi nongna Yonah pe hu kantapaiwani ndriyahu; hapeko hamou iripo mahapo, ara ihohin iya, iya kili Yonah. 42 Pe kiro lang para tamwaniye, Kwin para Tolau andre kisa, pe andre kitiyani titiye mwomwan tahu hasap para mahapo, paratesah, yiy iyau mbusungo kol pwan isa para kisa hilong lohongai waison ta Solomon. Hapeko hamou iripo mahapo, ara ihohin iya, iya kili Solomon.
43 Pe kiro mwonen mwoiwa payit hamou kisa mawen kili ndramat hamou, ara andre kiya hu kol ndrohoyin para kiya ten noku ngohongoh. Hapeko andre kiten ndrit. 44 Pwen andre kipa, ‘Yo andre kumui kuya seu mepo kuntaliy mamu ara.’ Pe kiro mwonen kiyarayah, ara andre kinimei tehe seu ara, ara iro ko mwaihei, pe yihu kanpwasiliy kinna hiyan pe iro mwoimwoi. 45 Pwen imui iya pe iya wiri hu payit manandrtimou i huya sura yiy; hu payit ara, ara kultuwayihu pwassin masih iramwaitini

yiy. Pe husong huya nondriya seu ara, pe huyen aliy. Pe iyamulan para aliy, ara mipwan ata ndramat ara, ara kintewihiy pwi masih, pe iramwaitini mipwan tan para mamu. Yihu hasap pwassin para mahapo aro, ara andre kirayah tehen tora ko kiya kili hu yi."

Tina Yesu pe nalin hu

46 Pwen pe Yesu iro wong ndron iya kili hu ndramat soyon ara, pwen tinan pe nalin hu, ara husa pe huro tine ngawan para hu nakawong kiya kili yiy. 47 Pwen hamou inese ndrainga Yesu, ipa, "Tinam pe nalim hu, ara hutora tine ngawan pe hu nakawong kisa kili wou."

48 Hapeko Yesu isomwi ndramat mepo inese ndraingan ara, ara ipa, "Hiyeh ara tino, pe hiyeh hu ara nali hu?" 49 Pwen isuwe ndramiran hu, pe ipa, "Tino pe nali hu, ara yihu aripo. 50 Paratesah, sehe ndramat ngara kimbusi namiliwa Tomo ita kol paingan yang, ara yiy nali, pe yiy pisu, pe yiy tino."

13

Nongan pwandritiye ta ndramat para piyeya peke wit

1 Iro mwonen lang ara ko, Yesu itali seu iya ngawan pe iya pe impwan ngilse ndran makaiye. 2 Pe hu ndramat soyo-soyon iya, ara husa rawure pe hurahakowan. Pwen iya pe ihis iya nondriya ndroi hakou pe impwan aliy, pe hu ndramat masih, ara huro tine pwaki leng. 3 Pwen itiyani hu titiye soyon, iya kili hu iya nongan pwandritiye. Pe ipa, "Ndramat hamou para mbulya piyang iya piye hu peke wit tan. 4 Pe iro mwonen iro piye hu peke wit, hu tiken para aliy, ara hulon huro sai. Pe hu norukan husa pe huiniy topwei. 5 Pe hu tiken i, ara hulon huro ndrita pwan sosolou, mepo pwan soyon kinto aliy pwi. Pe indrou pwi ko, husahambunet, paratesah, pwan kinna hangoh mbulun pwi. 6 Hapeko iro mwonen mwandrai ingas, ara ngandraha mwandrai itimwi hu peke wit ara, pe huwayiu, paratesah, ngondrohu kansin hiyan pwi, pe humang. 7 Pe hu peke wit tiken, ara hulon huya mwalinga hu malkei maporon, pwen hu malkei maporon, ara hulek iyasura hu peke wit ara, pe huraimwani hu pe humang. 8 Pe hu peke wit tiken i, ara hulon huya ndrita pwan hiyan, pe hulek pe huppwai, pe sangihu ihon iya soyon iya, tehe peke wit sih iyki peken masangat ndre manongui ndre matingui. 9 Hiyeh mandraingan, ara kihilingi nongan iye."

10 Pe ndramiran hu husa kili yiy pe husok, hupa, "Paratapeh atawong iya kili hu ndramat iya hu nongan pwandritiye?"

11 Pe isomwi hu, ipa, "Lohongai kokohon para kolo king para kol paingan yang, ara Ngindrai kiniykiy kinsa leu kinsa kili wawu, hapeko yihu, ara pwi. 12 Paratesah, sehe ndramat mamenmenan, ara andre kipo suran. Hapeko yiy mepo menmenan pwi, konan hape sohoyan kimin, ara andre kawiriy topwei kiya mawen kili yiy. 13 Pwen tehen tora ko, urupo wong hu nongan pwandritiye iya kili hu:

'Ngara hu koro nimei, hapeko tehe hu kannimei pwi;
pe ngara hu koro hilingiy, hapeko tehe hu kanhilingiy pwi, pe lohongahu kanileu pwi.'

14 Pe nongan sahin ta poropet Yisayah, ara irayah mannan isa kili hu ndramat aripo, ara ipa toro:

'Lang masih wawu andre koro hilingiy, hapeko lohonga wawu, ara andre kinileu pwi. Pe lang masih andre wawu koro nimei, hapeko tehe wawu kanyirowei pwi.
15 Paratesah, ndriya hu ndramat aripo, ara kanpwoke, pe ndraingahu, ara pakeh kayui, pe marahu, ara kanpwasi. Matisan marahu kanimei, pe ndraingahu kahalingiy, pe lohongahu kaleu, pe hu karapaiwani ndriyahu pe hu kasa kili yo, pe andre kusopwoyani hu.'*

16 Hapeko lomwes, ara ita mara wawu, paratesah, mara wawu ita nimei. Pe lomwes, ara ita ndrainga wawu, paratesah, ndrainga wawu ita hilingiy.

17 Yo upwai ndrokonan isa kili wawu, tehe hu poropet soyon pe hu ndramat soyon hu mwonen, ara hunamiliy tisingiy para hu kanime tesah mepo wawu topo nimei, hapeko hu kannimei pwi. Pe ndraingahu inamiliy tisingiy para hu kahalingi tesah mepo wawu topo hilingiy, hapeko yihu kanhilingiy pwi.

18 Pwen pe akahalingi mbulndroiyi nongan pwandritiye ta ndramat para piyeya wit. 19 Hiyeh mepo ihilingi nongan hiyan para kolo King Ngindrai, pe lohongan kinileu kinna aliy pwi, ara Sinai isa pe ilohi nongan iro ndriyan iya mawen kili yiy. Lohongai para peke wit mepo ilon iro sai, ara ndroiyin aro ko. 20 Hu peke wit mepo hulon huro pwan sosolou, ara tehe ndramat mepo ihilingi nongan, pe hape pwi ko ipwes iya aliy. 21 Hapeko ngondron, ara kinsin hiyan pwi, pe kinto ndrangan niwen pwi. Pe tunan nongna Ngindrai, hu ndramat huiki nopwaran iya ndritan pe hu

* **13:15:** Yisayah (Isaiah) 6:9-10

karandroyani yiy, pwen pe indrou pwi ko, lohongan ndrisiyon, ara itali yiy. 22 Pe hu peke wit mepo hulon huro mwalinga hu malkei maporon, ara tehe ndramat mepo ihilingi nongna Ngindrai, hapeko ilohongani mipwan hiyan para lang nepo, pe melit soyon para kol pwan ara ipakarawani yiy, pwen pe iraimwani nongna Ngindrai, pe kinippwai pwi. 23 Pe hu peke wit mepo hulon huro pwan hiyan, ara tehe ndramat mepo ihilingi nongna Ngindrai, pe lohongan ileu iya aliy. Pe wit ara ippwai, pe iyki peken iya masangat ndre manongui ndre matingui."

Nongan pwandritiye para hu ndromwindriu mwomwan

24 Pwen Yesu itiyani nongan pwandritiye handra yi iya kili hu, ipa toro: "Kolo king para kol paingan yang, ara tehe ndramat hamou ipiye peke wit hiyan iya pingen. 25 Hapeko iro mwonen hu ndramat masih huro matin, yoyou tan isa pe ipiye peke ndromwindriu mwomwan iya mwalinga hu wit tan pe kinnau. 26 Pe iro mwonen hu peke wit husahambunet pe hu pakappwai, hu ndromwindriu mwomwan, ara husarayah huro surahu yi.

27 Pwen hu ndramat para poya mbulya mbukena piyang, ara huya kili yiy, pe hupa, 'Namandran, wou apiye hu peke wit hiyan opu iya pingem, ndre? Pwen paratapeh pe hu ndromwindriu aripo, ara hu topo lek iye?'

28 Pe isomwi hu, ipa, 'Yoyou hamou ara imbusi aro.' Pe hu ndramat para poya mbulyan husok yiy, hupa, 'Wou anamiliy para yowu kaya pe kaloli hu?'

29 Pe isomwiy, ipa, 'Pwi! Paratesah, matisan akorolo hu ndromwindriu mwomwan, pe andre akaloli hu wit kayapolon i. 30 Konan, maldra kene koro lek kiyawule, kipoo kiya rahihini lang para poya wit. Kiro mwonen lang ara, yo andre kupwai kiya kili hu ndramat para poya wit toro: Andre akaloli hu ndromwindriu kimu, pe akawasi hapus-hapus kayawule para katimwiy, kihipwen akambultani wit pe akawiriy kisa nondriya kaisowa anandrinai to.' "

Nongan pwandritiye malhin para mbuwa mastet, pe para Yis

31 Pwen Yesu itiyani nongan pwandritiye handra yi iya kili hu, ipa toro: "Kolo king para kol paingan yang, ara tehe peke mbuwa mastet sih mepo ndramat hamou iwiriy pe iya hasiy iya pingen. 32 Konan peke mbuwa mastet ara mbuskau masih, iya peke mbuwa hu kei masih, hapeko kiro mwonen kilek, ara andre kirayah namandran pe kiramwaitini anandrinai masih para piyang pe kirayah kei hakou. Pwen pe hu norukan ngara hu kasa pe kapun yumwahu koho ndrandran."

33 Pe Yesu itiyani nongan pwandritiye handra yi iya kili hu, ipa toro: "Kolo king para kol paingan yang ara tehe yis mepo pihin hamou isuluyaniy iya palawa soyon iya,† kipoo yis ara kisilihi palawa masih."

34 Yesu ipohowe nongan masih aro iya kili hu ndramat soyon ara, ara iya nongan pwandritiye ko. Iro pohowe nongan masih iya kili hu, ara kintali nongan pwandritiye pwi. 35 Pwen pe nongan mepo poropet Yisayah kinpwai, ara irayah mannan toro:

"Andre kuwong kiya nongan pwandritiye ko.
Andre kutiyani hu melit mepo hutora kohon ndrukoluw kinna, tandrohonga kol pwan irayah."

Yesu itiyani ndroiyi nongan pwandritiye para ndromwindriu mwomwan

36 Pwen Yesu itali hu ndramat soyon ara, pe isong iya nondriya seu. Pe ndramiran hu husa kili yiy, pe hupa, "Apwaingani ndroiyi nongan pwandritiye para hu ndromwindriu mwomwan ita piyang kisa leu kisa kili yowu."

37 Pe isomwi hu, ipa, "Yiy mepo ipiye peke wit hiyan, ara yiy Noru Ndramat. 38 Pe piyang, ara kol pwan, pe hu peke wit hiyan, ara hu ndramira kolo King Ngindrai. Pe peke ndromwindriu mwomwan, ara hu ndramira Sinai. 39 Pe yoyou mepo ipiye hu peke ndromwindriu mwomwan, ara Sinai. Pe lang para poya anandrinai, ara lang nakiyahapwen. Pe yihu mepo nakapo anandrinai, ara hu angelou.

40 Pwen andre hu kaloli hu ndromwindriu mwomwan, pe andre hu katimwi hu kaya mwan. Pe tehen aliy opu, andre kirayah kiro mwonen lang para kol pwan nakiyahapwen. 41 Noru Ndramat andre kipwandrisa hu angelou tan kaya, pe kawiri hu hiyeh tora kolo King Ngindrai, mepo hu ngara kambusi hu pakut mwomwan karayah, pe hu masih mepo ngara kandrihisani nongnan. 42 Pwen hu angelou andre kapiyani hu kaya nondriya noku mwan ngandrahan iya. Pe andre hu koro ara, pe koro rang malihu pe koro yandrisingi koltahu. 43 Pwen pe kiro mwonen lang ara, andre hu ndramat imwonen, ara andre nganahu karayah tehe ngana mwandrai koro nondriya kolo king ta Tamahu. Hiyeh mandraingan, ara kihilingi nongan iye.

† **13:33:** Tehe 27 kilo

Nongan pwandritiye para melit mepo kennen namandran

44 Pe kolo king para kol paingan yang,
ara tehe melit mepo kennen namandran
ikohon ita pwan hambut. Pe iro mwonen
ndramat hamou iya nimei, pwen ikulaniy
paiwe. Pwen iyau iyapolo pwesai, pe
ipopehei iya menmenan masih, pe iwiri
singayai para aliy, pe isowani pwan ara.
45 Pwen nakupwai porosih i, kolo king
para kol paingan yang, ara tehe ndramat
hamou para poya pehei mepo ita ten hu
sowiy lahayan kennen namandran.‡ 46 Pe
iro mwonen iya kahi sih, mepo kennen
ihohin iya, ara iya pe iyapo pehei iya men-
menan masih, pe iwiri singayai para aliy,
pe isowani sowiy lahayan kennen naman-
dran ara.

Nongan pwandritiye para kahu hamou

47 Pwen nakupwai porosih i, kolo
king para kol paingan yang, ara tehe
kahu hamou mepo hupiyaniy iya ndran
makaiye, pe ilokihi hu ni handra-handra.
48 Pe iro mwonen kahu ara ipep, hu
ndramat para poya ni, ara huluwiy iya
paingan leng. Pwen humpwan pe hulokihi
hu ni hiyan, huya nondriya hu ndrop, pe
hupiyani hu ni mwomwan huyau. 49 Pe
tehen aliy opu, andre kirayah kiro mwonen
lang para kol pwan nakiyahapwen. Hu
angelou andre hu kasa pe hu kahirani
hu ndramat pwassin kaya mawen kili hu
ndramat imwonen. 50 Pwen hu angelou
andre kapiyani hu kaya nondriya noku
mwan ngandrahan iya. Pe andre hu
koro ara, pe koro rang malihu pe koro
yandrisingi koltahu."
51 Pe Yesu isike hu, ipa, "Lohonga wawu
ileu iya hu melit masih kene iye, ndre pwi?"
Pe husomwi yiy, hupa, "Ehe."
52 Pwen ipwai iya kili hu, ipa, "Tehen
tora ko, sehe ndramat para hinuwani non-
gan para pwahanou, mepo kinwiri nongan
pomwanye para kolo king para kol paingan
yang, ara tehe mbukena seu hamou, mepo
iwiri hu memelit kennen namandran huro
mbulkura suwen husa ngawan, hu melit
howen pe saken kene."

Poropet hamou hu kanhaiyani yiy pwi

53 Pwen iro mwonen Yesu ipohowe hu
nongan pwandritiye aro ihipwen, itali kol
ara pe iyau. 54 Pwen imui iyarayah iya
ndrohokolon imwonen, pe iro hinuwani
hu ndramat iro nondriya yumwa totohun
tahu, pe huro lohonge ndrit. Pe husok,
hupa, "Ndramat aripo iwiri lohongai wai-
son pe pwoke para kimbusi hu ndraikiya
pwoke aro, ara iyau aleheh? 55 Yiy noru
ndramat para puliya seu, ndre? Pe ngala
tinan, ara Mariya, pe nalin hu, ara Yamis,
Yosep, Simon, pe Yutas, ndre? 56 Pe pisun
hu masih, ara huro surarou, ndre? Ndra-
mat iye iwiri hu melit masih aro, ara iyau
aleheh?" 57 Pwen hu ndramat ara welehu
imai tan. Hapeko Yesu ipwai iya kili hu, ipa,
"Poropet hamou kapa kiro ndrohokolon
ndre kiro sura yowen hu, ara andre hu
kantanuhuyani yiy pwi."
58 Pe yiy kinmbusi hu ndraikiya pwoke
soyon kinto kol ara pwi, paratesah, yihu
kanpwotisingi lohongahu pwi.

14

Herot itingundru Yohanes Ndramat para Paptais

1 Nondriya hu lang ara, Herot, pohon
para kol Kaliliy, ara ihilong titiye ta Yesu.
2 Pe ipwai iya kili ndramiran hu, ipa, "Aro
ara Yohanes Ndramat para Paptais! Yiy
kinsa tine paiwe! Pwen ndroiyin ara ko, hu
ndraikiya pwoke, ara hutora tayah kili yiy."
3 Mamu kinna, Herot ara kinpwandrisa
hu ndramat, pe hu kanmbultuwe taha-
tini Yohanes pe kanwasi yiy, pe kaniyki
yiy kinna nondriya kou, paratesah, Herot
ara kinwiri nambuyu nalin Pilip, ngalan
Herotiyas, iya nambuyun. 4 Pe Yohanes,
ara ngara kipomate Herot, kipa, "Wou an-
wiri pihin ara, hapeko nongan para pwa-
hanou, ara ipwai tehe nonombun para
awiri yiy." 5 Pe Herot, ara pakitingun-
dru Yohanes, hapeko inoh tahu ndramat,
paratesah, hupa ndre Yohanes ara poropet
hamou.
6 Iro lang para hu kalohongani lang mepo
tina Herot imwalahiy tan, noru Herotiyas
pihin isa pe iho ndran mbulmarahu. Pe
Herot ara ipwes iya ndraniyan namandran
iya. 7 Pwen irandrangan pe ipwatisingiy
iya kili yiy tehe andre kiyki tesah mepo in-
amiliy pe isok yiy iya aliy. 8 Pwen Herotiyas
iyki lohongai iya kili norun pihin, pe pi-
hin ara, ipwai, ipa, "Aiki paya Yohanes
Ndramat Para Paptais, kiya pwelekei sih pe
kisa kili yo." 9 Pwen king ihilingi nongan
aro, pe ndriyan ipworu. Hapeko kintan-
drangan pwen iro mbulmara hu ndramat
mepo kinpwanos hu husa namnam iyapolo
yiy. Pwen pe ipwatisingiy tehe tesah mepo
pihin ara isok yiy iya aliy, ara hu kaikiy
opu kiya kili yiy. 10 Pwen ipwai iya kili
ndramat hamou para kipwai kiya kili hu
ndram para hu kaya sondriti koyu Yohanes
iro nondriya kou. 11 Pe huhuri payan, iro
ndrita pwelekei sih, pe huikiy iya kili pihin
ara. Pwen ikuniy iya kili tinan. 12 Pe hu
ndramira Yohanes husa pe huhuri nom-
buwen pe huyaroniy. Pwen pe huya nese
ndrainga Yesu.

‡ **13:45:** Eng: fine pearls

Yesu itaingani anandrinai iya ana hu ndramat mayipou (5,000)

13 Pe iro mwonen Yesu ihilong tesah kintayah kili Yohanes, pwen itali kol ara, pe ihis ndroi nokule ko, pe iyau iya kol hape lohowayin. Pe hu ndramat soyon iya huhulong, pe hutali hu kol ngawan pe hurukai huho ndruwan. 14 Pwen Yesu ituh ndroi iya pwan, pe inime hu ndramat soyon iya, hu kansa mbultere hu huro. Pe koyun ara isikirani hu pe isopwoyani hu tahu mepo humwa.

15 Pe kol iro piyah pe ndramiran hu husa kili yiy, pe hupa, "Kol aripo ara ndramat aliy pwi, pe mwandrai nakiya lai ara. Apwandrisa hu ndramat hu kayau, pwen pe andre hu kaya hu kol mendreheh pe hu kaya sou hayah anandrinahu."

16 Pe Yesu isomwi hu, ipa, "Kinlahiy para hu kayau pwi. Akahang hu hapesah para hu kayan."

17 Pe husomwi yiy, hupa, "Ndrinanohun mayimah pe ni malmou opu iripo kili yowu."

18 Pe Yesu ipwai, ipa, "Akawiriy kisa kili yo aripo." 19 Pwen Yesu ipwai iya kili hu ndramat para hu kampwan ndrita ndromwindriu. Pe yiy iwiri ndrinanohun mayimah pe ni malmou ara, pe maran itandras iya kol paingan yang, pe itoholiy, pwen iramburingi ndrinanohun ara. Pe iykiy iya kili ndramiran hu, pe hutainganiy iya kili hu ndramat. 20 Pe hu ndramat masih kene, ara huyan pe isihi hu. Pwen ndritikehu mepo iro ndron, ara hunihiy iya hu ndrop mandropwa songui pe luhat. 21 Pe ndromwoya hu kamai mepo hunamnam ara, ara iho tehe mayipou (5,000). Hu pihin pe hu mbunah, ara kanndromwa hu pwi.

Yesu irikai ndrita ndran

22 Hape pwi ko, Yesu ipwai iya kili ndramiran hu, para hu kahis kaya nondriya ndroi pe hu koro mu kili yiy kaya haroh. Pe yiy iro ndron, pe ipwai iya kili hu ndramat para hu kalon. 23 Pe hu ndramat ara, ara hu kannau, pwen yiy hamou opu ingas iya ngondron sih pe iya tohun. Pe iro mwonen kol iro piyah, yiy hamou opu iro ariya. 24 Pe ndroi, ara kintali leng pwen, pe kinna mwanan hape ndrokolo ndran makaiye. Pe nowei, ara iro mbuiwani ndroi, paratesah, nohai imum te ngondroi isa.

25 Pe lang iro mbungahiy, pe Yesu, ara iya pe ihorokai ndrita ndran makaiye iropo iya kili hu. 26 Hapeko ndramiran hu hunime yiy iro tokai ndrita ndran makaiye, pwen hunoh turuwehu. Pe huwayeh iyapolo nohowai, hupa, "Mwomwoyou hamou yohou."

27 Hape pwi ko, Yesu ipwai iya kili hu, ipa, "Wawu mbuna akanoh! Aripo yo kopu; ndriya wawu kipwoke."

28 Pita isomwi yiy, ipa, "Yapane, kapa ara wou, pwen apwai kisa kili yo para kurukai ndrita ndran kusa kili wou."

29 Pe Yesu ipwai, ipa, "Asa." Pwen Pita itali ndroi iya pwan ndrita ndran, pe irikai iropo iya kili Yesu.

30 Hapeko Pita inime nohai, pwen pe inoh pe iro somun. Pwen iyoh pwokeyan iya kili Yesu, ipa, "Yapan, asopwat yo!"

31 Hape pwi ko, nima Yesu iyah iya, pe isoli Pita, pe ipwai iya kili yiy, ipa, "Wou lohongam ndrisiyon hape kopu. Paratesah pe lohongam ihindrundru?"

32 Pwen iro mwonen hilu his hilya nondriya ndroi, nohai ara imaito. 33 Pwen hu ndramat huro nondriya ndroi, ara huhuri ngalan, pe hupa, "Ndrokonan masih, wou ara Noru Ngindrai."

34 Pwen yihu singondriti ndran makaiye huya haroh, pe husarayah husa kol hakol mendreheh ngalan Kennesaret. 35 Pe hu ndramat para kol ara, ara huyirowe Yesu, pwen hu pwanos nongan iya kene hu kol mepo huro pakeh. Pe huwiri ndramirahu masih kene mepo humwa, husa kili Yesu. 36 Pe hurakamam iya kili yiy, para kipa hiyan para hu ndramat humwa, ara nimahu ko kiyahatek kiya payango koiwen. Pwen hu masih mepo nimahu iyahatek iya kili yiy, ara hungoh topwei.

15

Yesu iwong iya tesah ngara kimbusi ndramat kirayah pwalan kiya mbulmara Ngindrai

1 Pwen hu Parisiy hayah pe hu ndramat para hinuwani nongan para pwahanou, ara huyau Yerusalem, pe husa kili Yesu pe husok yiy, hupa, 2 "Paratesah, pe ndramiram hu, ara hundrihisani kultuwayi tumburou hu? Kiro mwonen yihu nakanamnam, ara yihu konho sungani nimahu pwi!"

3 Hapeko Yesu isomwi hu, ipa, "Pe paratesah pe wawu ho ndruwa kultuwayi wawu mbukena wawu, pe wawu ndrihisani nongan para pwahanou ta Ngindrai? 4 Paratesah, Ngindrai kinpa, 'Wou ahaiyani tamam hilu tinam,'* pe 'hiyeh kiten ana taman ndre tinan, ara andre katingundrun kimat.'† 5 Hapeko wawu, ngara wawu kapa, 'Kapa ndramat hamou kiwong kiya kili taman ndre tinan, kipa, "Tesah yo pakusopwat walu kaliy, ara yukyuk

* **15:4:** Rakuhuye (Exodus) 20:12 † **15:4:** Rakuhuye (Exodus) 21:17

mepo kunhaiyaniy para kuikiy kiya kili Ngindrai,” 6 pwen ndramat ara mbuna kihaiyani taman hilu tinan kiya aliy.’ Pwen tehen tora ko, wawu ngara karanuhuyani kultuwayi tumbu wawu hu, pe wawu mbusi nongna Ngindrai, ara irayah tehe nongan mwaihei o. 7 Wawu ndramat para pwandrandraman!

Yisayah ipwai imwonen pe ipwaingani kultuwayi wawu toro:

8 ‘Yihu ndramat aro, ara hu haiyani yo iyau poho hu ko,
hapeko ndriyahu, ara ita mawen kili yo.
9 Yihu tora hari ngolo, hapeko ara mwaihei opu;
paratesah, hu hinonou tahu pe pwahanou tahu, ara iyau lohonga ndramat opu.’‡”

10 Pwen Yesu iyoh hu ndramat soyon ara husa kili yiy, pe ipa, “Akahalingiy, pe lohonga wawu kileu. 11 Sehe melit isong iya poho ndramat, ara kinlahiy para kimbusi yiy kirayah pwalan kiya mbulmara Ngindrai pwi, hapeko sehe melit mepo iyau pohon isa ngawan, ara kopu ilahiy para kimbusi yiy kirayah pwalan kiya mbulmara Ngindrai.”

12 Pwen ndramiran hu husa kili yiy pe husok, hupa, “Wou akowu, tehe hu Parisiy huhulong nongan aro, pe imbusi welehu imai, ndre?”

13 Pe Yesu isomwi hu, ipa, “Sehe kei mepo Tomo ita kol paingan yang kinhasiy pwi, ara andre kaloliy mangondron. 14 Akatali hu. Yihu ara ndramat para luwani hu ndramat, hapeko marahu iyoh. Kapa ndramat hamou maran iyoh kiluwani ndramat hamou maran iyoh i, ara hilu malmou kene andre hilkayos kaya nondriya ngat.”

15 Pe Pita ipwai, ipa, “Apwaingani ndroiyi nongan pwandritiye ara, kisa leu kisa kili yowu.”

16 Pe Yesu isok hu, ipa, “Lohonga wawu ita nun manau, ndre? 17 Pe lohonga wawu kinileu pwi, ndre? Sehe melit isong poho ndramat, ara iya pura ndramat, pwen kamulan andre kisa ngawan nombuwen. 18 Hapeko sehe melit mepo isayau poho ndramat, ara iyau ndriya ndramat. Hu melit ara kopu ngara kimbusi ndramat kiya pwalan kiya mbulmara Ngindrai. 19 Hu lohongai pwassin mepo iro ndriya ndramat pe isa ngawan, ara tehen iye: lohongai para katingundru ndramat, lohongai para kapo pilah, lohongai para kapahana, nongan pwasoyou para tamwaniye, pe kultuw para karasusut nongan pwasoyou kiya kili ndramat. 20 Hu melit tehen aro, ara ngara kimbusi ndramat kirayah pwalan kiya mbulmara Ngindrai. Hapeko kapa ansungani nimam pwi pe anamnam, ara kinlahiy para kimbusi wou arayah pwalan kiya mbulmara Ngindrai pwi.”

Pihi Kenaan hamou mepo lohongan ndrisiyon

21 Pwen Yesu itali kol ara, pe iya kol namandran hape mepo irakayani kol malkol Tayar pe Siton. 22 Pe pihi Kenaan hamou para kol ara, ara isa kili yiy pe iwayeh, ipa, “Yapan, Noru Tepit, koyum kisikirani yo! Noru pihin, ara payit ikohis ita ndritan pe ngara kipwalngani yiy.”

23 Pe Yesu kinsomwi nongan handra pwi. Pwen pe ndramiran hu husa kili yiy pe hurakokowani yiy, hupa toro: “Apwandrisa yiy kiya mawen; paratesah yiy ara ita waiyani yoholai ndruwarou.”

24 Hapeko Yesu isomwiy, ipa, “Ngindrai ipwandrisa yo usa, ara para kuya kili hu sipsip para Yisrayel opu, mepo hu kansongsin.”

25 Hapeko pihin ara, ara isa pe itukuruhu iya pwan mbulmara Yesu, pe ipa, “Yapan, asopwat yo!”

26 Pe Yesu isomwi yiy, ipa, “Kinna hiyan para kawiri anandrinahu mbunah pe kapiyaniy kiya anahu mwiy, ara pwi.”

27 Pe pihin ara, ipa, “Yapan, ara ndrokonan; hapeko hu mwiy, ara ngara hu kayan konkonu anandrinai mepo ngara kilon keyau ata namandran tahu yi.”

28 Pwen Yesu isomwi yiy, ipa, “Nam, lohongam ndrisiyon ara namandran iya! Tesah mepo ansok, ara anwiriy pwen.” Pe norun pihin, ara ingoh iro mwonen paramwandrai ara.

Yesu itaingani anandrinai iya ana hu ndramat mahaapou (4,000)

29 Pwen Yesu itali kol ara, pe iyerokai ngilse Ndran Makaiye Kaliliy. Pwen iya paingan ngondron sih pe impwan aliy. 30 Pe hu ndramat soyo-soyon iya, ara husa kili yiy. Huwiri hu ndramat mepo ndrikahu mwomwan, pe hu ndramat mepo marahu iyoh, pe hu ndramat mepo ndruwihu ikou, pe hu ndramat mepo pohohu imum, pe hu ndramat mepo mwamwa handra-handra yi iro kili hu, pe husaiki hu huro pakeh ngondroka Yesu. Pe isopwoyani hu huya hiyan. 31 Pe hu ndramat ara, huro lohonge ndrit iro mwonen hunime hu ndramat pohomum ara huro wong, pe ndruwihu ikou, ara hurayah imwonen, pe ndrikahu mwomwan, ara huro tokai, pe marahu iyoh, ara hunimnim. Pwen huhuri ngala Ngindrai para Yisrayel.

32 Yesu iyoh ndramiran hu husa kili yiy, pe ipa, “Koyu isikirani hu ndramat

‡ **15:9:** Yisayah (Isaiah) 29:13

aripo. Hu topo sura yo lang maroyoh pwen, pe hapesah para hu kayan, ara pwi. Yo mbuwali para kupwandrisa hu kayau o mwaihei mamundruwahu, matisan marahu kayapalau pe hu kayayos kaya sai.

33 Pe ndramiran hu hupwai iya kili yiy, hupa, “Kol aripo ndroisan, pe andre tukapo anandrinai kiro hape aleheh para kaikiy kiya ana hu ndramat soyo-soyon aripo?”

34 Pe Yesu isok hu, ipa, “Ndrinanohun ita kili wawu, ara masahayeh?”

Pe husomwi yiy, hupa, “Ndrinanohun manandrtoyoh, pe noru ni lumou opu iripo.”

35 Pwen Yesu ipwai iya kili hu ndramat soyo-soyon iya ara, para hu kampwan ndrita pwan. 36 Pwen iwiri ndrinanohun manandrtoyoh pe hu ni ara, pe irawuloh ihipwen, pwen iramburingiy, pe iykiy iya kili ndramiran hu. Pe hutainganiy iya kili hu ndramat. 37 Pe yihu masih ara hunamnam pe isihi hu. Iyamulan ndramiran hu hulokihi ndritikehu iya hu ndrop mandropwa andrtihat. 38 Pe ndromwoyahu kamai mepo hunamnam, ara mahaapou (4,000). Pe hu pihin pe hu mbunah, ara kanndromwa hu pwi. 39 Pe Yesu ipwandrisa hu ndramat soyon ara, huyau ihipwen, pwen ihis iya nondriya ndroi, pe iyau iyapwen te kol Makatan.

16

Hupwai para Yesu kimbusi kaipisa pwoke

1 Hu Parisiy pe hu Satyusiy husa kili Yesu, para hu pakanohonou yiy, pe husok yiy para kipwaingani kaipisa pwoke handra kiyau kol paingan yang kiya kili hu.

2 Pe Yesu isomwi hu, ipa. “Iro mwonen kol iro piyah, wawu ngara kapa, ‘Lang andre kiya hiyan, paratesah, yang ara ilam.’ 3 Pe kiya mandroulang ara wawu ngara kapa toro: ‘Lang nepo, ara andre mbulou manohayen, paratesah, yang ara ilam pe mara kol ilokuh.’ Pwen wawu pahasaniy para karanonoye nimnim para mara kol, hapeko akanlahiy para karanonoye hu kaipisa hu lang para mahapo pwi. 4 Hu hasap mepo kultuwayihu pwassin, pe hu kantali Ngindrai, ara yihu ngara kasok kaipisa pwoke. Hapeko yihu andre kannime hapesah pwi, kaipisa poropet Yonah kopu andre hu kanimei.” Pwen Yesu itali hu pe iyau.

Yis tahu Parisiy pe Satyusiy

5 Pwen huyarayah huya haroh para ndran makaiye, pe ndramira Yesu hu, ara koyuhu imayit para kapo ndrinanohun. 6 Pe Yesu ipwai iya kili hu, ipa, “Mara wawu kiro. Akoro rapapahan kiya yis tahu Parisiy pe Satyusiy.”

7 Pwen huro panguluwaniy mwalingahu, pe hupa, “Matisan ita wong tehen toro, paratesah, worou kanpo ndrinanohun pwi.”

8 Pe Yesu ara ipahas iya tesah huro wong iya aliy, pe ipa, “Wawu ndramat para lohongai ndrisiyon hape kopu, paratapeh pe wawu tora panguluwaniy mwalinga wawu tehe ndrinanohun pwi? 9 Lohonga wawu kinileu mapu ko? Wawu lohongani ndrinanohun mayimbut iya anahu ndramat mayipou, pe iyasura hu ndrop masahayeh wawu nihi ndritiken, ndre pwi? 10 Ndre wawu lohongani hu ndrinanohun manandrtipai iya anahu ndramat mahaapou, pe iyasura hu ndrop masahayeh wawu nihi ndritiken, ndre pwi? 11 Pwen paratapeh pe lohonga wawu kinileu mapu ko yeh. Yo ara uwong isa kili wawu, ara kinna ndrinanohun pwi, hapeko para akoro rapapahan kiya yis tahu Parisiy pe Satyusiy.” 12 Pwen lohongahu isa leu tehe Yesu iro wong iya kili hu, ara para hu kapenani hu kiya yis mepo ngara kaikiy kiya ndrinanohun, ara pwi, hapeko iwong, ara para hu kapenani hu kiya hinonou tahu Parisiy pe tahu Satyusiy.

Pita ipwai tehe Yesu ara Kristus

13 Pwen Yesu isa kol namandran hape Sisariya Pilipai, pe isok ndramiran hu, ipa, “Hu ndramat, hupa ndre Noru Ndramat, ara hiyeh?”

14 Pe husomwi yiy, hupa, “Yihu hayah, ara hupa Yohanes Ndramat para Paptais, pe hu hayah, ara hupa Eliyah, pe hu hayah tahu yi, ara hupa Yeremayah ndre hamou tahu poropet para koluw.”

15 Pe Yesu isok hu, ipa, “Pe wawu, ara wawu pa ndre yo hiyeh?”

16 Pwen Simon Pita, ara ipa, “Wou, ara Kristus—ndramat mepo Ngindrai kintakiniman para kisopwat hu ndramat—wou ara Noru Ngindrai mepo yiy mwalen.”

17 Pe Yesu isomwiy, ipa, “Lomwes, ara ita kili wou, Simon NdraYonah. Ndramat hamou kinpwainganiy kinsa kili wou pwi, hapeko Tomo ita kol paingan yang, ara yiy opu kinpwainganiy.” 18 Pe yo upwai isa kili wou tehe wou, ara Pita,* pe kiro ndrita pat iye, yo andre kupuli sios† ato, pe poho karam para kolo kimat, ara andre kinlahiy para kiramwaitini sios ta Ngindrai pwi. 19 Yo andre kuiki hu kiy‡ para kolo king para kol paingan yang kisa kili wou.

* **16:18:** Ndroiyi nongan para ngalan Pita, ara ipa “pat” † **16:18:** Eng: church; “sios” ara hu ndramat masih mepo hu pwotisingi lohongahu iya kili Ngindrai ‡ **16:19:** Eng: keys

Pwen tesah awasiy kiro kol pwan, ara kol paingan yang kinwasiy. Pe kapa tesah ataliy kiro kol pwan, ara kol paingan yang kintaliy." 20 Pe Yesu ipwandrandrahaniy iya kili ndramiran hu, para hu mbuna kaya tiyaniy kiya kili hamou tehe yiy ara Kristus.

Yesu iranonoye iya kimat tan

21 Pe iro mwonen lang ara iya, Yesu iro ranonoye iya kili ndramiran hu tehe andre kiya Yerusalem, pe kiya nondriya hu nopwaran soyon kiro nima hu yapane kol, pe hu pris huhohin ta hu pris masih, pe hu ndramat para hinuwani nongan para pwahanou. Pe andre hu katingundrun pe kiro mwonen lang maroyoh, andre kitine paiwe.

22 Pwen Pita iwiri yiy iya pwakin pe iro pomate yiy, iro pa, "Yapan, ara pwi! Melit ara, andre kintayah kili wou pwi yoh!"

23 Pe Yesu ipaiwani yiy iya kili Pita, pe ipa, "Sinai, asaya ndruwo! Wou ndramat para apasingori yo. Wou anto ndruwa lohonga Ngindrai pwi, hapeko ata ndruwa lohonga ndramat opu."

24 Pwen Yesu ipwai iya kili ndramiran hu, ipa, "Kapa sehe ndramat pakiho ndruwo, ara andre kipa pwi kiya tan mbukenan, pe kisap kei tondrih tan, pe kisa kiho ndruwo. 25 Paratesah, hiyeh neren kiya mwoiwan mbukenan, andre mwoiwan kitali yiy. Pe hiyeh kilohongani yo, pe tunan yo kopu kitali mwoiwan, pwen andre kisopwat mwoiwan mbukenan. 26 Kapa ndramat hamou kiwiri hu memelit para kol pwan masih kiya mbukenan yiy, pe kiyamulan kimat pe kitali mwoiwan, pwen andre melit masih kene ara, andre kisopwat yiy tapeh? Sehe melit ndrokonan ndramat hamou ilahiy para kiykiy, para kisuliyani mwoiwan kimui? 27 Pe Noru ndramat andre kisa kiyasura nonowa ngana Taman, pe kiyasura hu angelou tan i. Pwen andre kiyki kenne ndramat hamou-hamou kiho ndruwa sehe melit mepo yiy kinmbusiy. 28 Upwai ndrokonan isa kili wawu, tehe hayah mepo hutopo tine iye, ara andre hu kanhingorowe kimat kileh pwi, kipoo hu kanime Noru Ndramat kisa tehe King."

17

Nombuwe Yesu ipiy

1 Pwen lang manonoh ihipwen, pe Yesu iwiri Pita, Yamis, pe Yohanes nali Yamis, pe iluwani hu huya ngondron sih paingan, pe yihu kopu, huya huro aliy. 2 Pe huya huro ara, pe nombuwe Yesu ipiy iro mbulmarahu. Pe kombuyen, ara nganngananiya tehe mwandrai, pe koiwen ara nganan pallen tehe ngana lang. 3 Pwen iro mwonen ara, Mose pe Eliyah hilsarayah hilsa mbulmarahu, pe hilro wong iyasura Yesu.

4 Pe Pita ipwai iya kili Yesu, ipa, "Yapan, hiyan para yowu koro iye. Kapa welem kiso, andre kupuli yopai matiwum —hawum atam, hawum ata Mose, pe hawum ata Eliyah."

5 Pe iro wong manau pe kokom hasai nganan iya, ara isa pe iramburuhi hu. Pe yoholai sahin iyau kokom, ipa, "Iye ara Noru mepo ndriyo imbuluhi yiy; pe yo upwes iyatan namandran iya. Akahalingi yiy!"

6 Pe iro mwonen ndramiran hu huhulingi nongan aro, ara hunoh turuwehu pe huyos te mbulmarahu iya pwan. 7 Hapeko Yesu isa, pe niman iyahatek iya kili hu, pe ipa, "Akatine; wawu mbuna akanoh." 8 Pwen mara hu itandras, pe yihu kannime hamou pwi; Yesu ko iro.

9 Pe hurolai ngondron huropo husa pwan, pe Yesu ipwatisingiy iya kili hu, ipa, "Wawu mbuna akatiyani sehe melit mepo wawu kannimei kiya kili hamou, kipoo Noru Ndramat kitine kimat."

10 Pe ndramiran hu husok yiy, hupa, "Paratapeh pe hu ndramat para hinuwani nongan para pwahanou ngara hu kapwai, tehe Eliyah andre kisa kimu?"

11 Pe Yesu isomwi hu, ipa, "Ndrokonan para aliy, ara Eliyah kisa pe andre kiramwaniyani hu melit masih kene. 12 Hapeko upwai isa kili wawu tehe, Eliyah, ara kinsa pwen, hapeko yihu kanyirowe yiy pwi. Pe humbusi melit masih mepo hulohonganiy para kambusiy kiya kili yiy. Pwen tehen tora ko, andre hu kaiki Noru Ndramat kiya nondriya ngandran." 13 Pwen ndramiran hu, ara lohongahu isa leu tehe yiy iro wong iya kili hu, ara iyata Yohanes Ndramat para Paptais.

Yesu isopwoyani wihou hamou payit iro ndritan

14 Pwen iro mwonen yihu sarayah husa kili hu ndramat soyon, pe ndramat hamou isa pe itukuruhu iro mbulmara Yesu. 15 Pe ipa, "Yapan, koyum kisikirani noru kamai. Yiy ngara kilohori yiy, pe ngara kiya nondriya ngandran namandran iya. Pe lang hitun ngara kiyos kiya nondriya mwan ndre kiya nondriya ndran. 16 Pe uwiri yiy iya kili ndramiram hu, hapeko yihu kanlahiy para kasopwoyani yiy pwi."

17 Pe Yesu isomwi hu, ipa, "O wawu hasap para mahapo, ara wawu kanpwotisingi lohonga wawu pwi, pe lohonga wawu imwakaikai. Mwalaiheh pe andre kuro sura wawu ko? Pe maporosahayeh andre kuro kuni nopwaran tawawu ko yeh? Wawu kawiri mbunah kamai ara, kisa kili yo iye." 18 Pe Yesu ipomate payit ara, pe payit itali mbunah ara; pe iro mwonen payit itali yiy o, ingoh.

19 Pwen pe hu ndramira Yesu husa kili yiy
nokule ko, pe husok yiy, hupa, “Paratapeh
pe yowu kanlahiy para karasses payit ara,
kiyau pwi?”
20-21 Pe ipwai iya kili hu, ipa, “Parate-
sah, wawu pwotisingi lohonga wawu, ara
hape ko. Yo upwai ndrokonan isa kili
wawu, kapa lohongai ndrisiyon tawawu
ara mendreheh tehe peke mbuwa mas-
tet sih, pwen wawu lahiy para akapwai
kiya kili ngondron iye, akapa, ‘Atali iye
pe aya yoro’, pwen andre kises. Pe melit
masih, ara andre wawu kawenei para
akambusiy.”*
22 Pwen Yesu iyasura ndramiran hu husa
wule husa kol namandran hape Kaliliy. Pe
ipwai iya kili hu, ipa, “Andre hu karatuni
Noru Ndramat, pe hu kaiki yiy kiya nima
hu ndramat. 23 Pe andre hu katingundrun
kimat, pe kiro mwonen lang toyoh andre
kitine paiwe.” Pe ndramiran hu huhulingiy
pe ndriyahu iporu.

Takis para yumwa totohun namandran

24 Pe iyamulan Yesu iyapolo ndramiran
hu huyarayah huya kol Kapernawum, pe
hu ndramat para poya takis mepo ngara hu
kapo takis para kisopwat yumwa totohun
namandran, ara husa kili Pita pe husok,
hupa, “Ndramat para hinonou ta wawu,
ngara kiyki takis para yumwa totohun na-
mandran, ndre pwi?”
25 Pe Pita isomwi yiy, ipa, “Ehe, ngara
kimbusiy.”
Pe iro mwonen Pita isong isa nondriya
seu, Yesu iwong imu, ipa, “Simon, wou
alohonganiy tapeh? Yihu king para kol
pwan, ara yihu ngara kapo takis kiyau kili
hu noruhu mbukenahu, ndre kiyau kili hu
ndramat hayah i?”
26 Pe Pita isomwi Yesu, ipa, “Andre hu
kapo takis kiyau kili hu ndramat hayah.”
Pe Yesu ipwai iya kili yiy, ipa, “Pwen,
hu noruhu, ara andre hu kanyuk takis
pwi. 27 Hapeko matisan tukambusi hu,
pe welehu kaya mai; pwen pe aya ndran
makaiye pe aya piye kou. Pwen ni mepo
akowiy imu ara, awiriy pe atipe pohon, pe
andre anime sombule pat para takis, ilahiy
ndramat malmou. Awiriy pe ayaikiy kiya
kili hu ndramat para poya takis, para sowa
takis atatalu.”

18

Hiyeh ara ihohin iya, ita nondriya kolo king para kol paingan yang

1 Pe iro mwonen paramwandrai ara, hu
ndramira Yesu, ara husa pe husok yiy,
hupa, “Hiyeh ndrokonan, ara ihohin iya,
ita kolo king para kol paingan yang?”
2 Pwen iyoh mbunah hamou mendreheh
isa, pe iyki yiy iro tine mwalingahu. 3 Pe
Yesu ipwai, ipa, “Yo upwai ndrokonan isa
kili wawu, kapa akantapihiye wawu pe
akantayah tehe hu mbunah mendreheh
pwi, pwen andre akanlahiy para akasong
kaya kolo king para kol paingan yang, ara
pwi. 4 Pwen tehen tora ko, kapa hiyeh kiyki
yiy kiya pwan tehe mbunah iye, ara ihohin
iya, ita kolo king para kol paingan yang.
5 Pe hiyeh kirawulohani mbunah hamou
mendreheh tehen iye kiya ngolo, ara
irawulohani yo. 6 Hapeko kapa hiyeh kim-
busi hamou tahu mbunah mendreheh iye,
mepo ipwotisingi lohongan isa kili yo, para
kiyos kiya pakut mwomwan, ara iya hiyan
para hu kandruyani pat sih namandran
kiho koyun, pe kapiyani yiy para kimut pe
kiyuh kiya mbulu mwekeu.
7 Toimwa hu ndramat para kol pwan,
nopwaran ita kili hu, iyau hu melit mepo
ngara kambusi hu ndramat kayos kaya
pakut mwomwan! Hu melit tehen tora,
ara andre hu kasa. Hapeko toimwa sehe
ndramat mepo imbusiy, pe hu melit tehen
tora hurayah! 8 Kapa nimam ndre ndrikam
kimbusi wou, pe ayos aya pakut mwom-
wan, pwen asondritiy pe apiyaniy kiyau.
Iya hiyan masih para awiri taleh kinto-
kinto, kiyapolo nombuwem mwomwan
ndre ndrikam mwomwan. Matisan nimam
malkai pe ndrikam malkai kiro hiyan,
hapeko hu kapiyani wou kiya mwan mepo
kinoho mat pwi. 9 Pe kapa maram sih
kimbusi wou, pe ayos aya pakut mwom-
wan, ara hiyan para atangihiy pe apiyaniy
kiyau. Iya hiyan masih para awiri taleh
kinto-kinto, kiyapolo maram sih o. Ma-
tisan maram malwoh kiro hiyan, hapeko
hu kapiyani wou kiya nondriya ngat mepo
mwan ita yat aliy.

Nongan pwandritiye para sipsip isongsin.

* **17:20-21:** Hu ndramat hayah mepo hupahas iya nongna Ngindrai, ara hupa ndre nongan sahin i, iripo sura nongan iye yi. Pe nongan ara ipa: v. 21 “Kultuw para katohun pe kayuh anandrinai opu ara ilahiy para karasses payit tehen tora. Sai hasai hira ndron, ara pwi.” * **18:10-11:** Iya nongna kol Krik, nongan ara ipa, “hu mbunah mendreheh iye” (iripo nongan aro pe ita v. 6 pe v. 14 i,) ara iyawule tehe nongan ita Mattiu 10:42, “hu ndramat o mwaihei tora, ara hutora surahu ndramiro yi.” Yesu kinwong kinna kili hu mbunah o, ara pwi. Yiy iwong iya kili hu ndramiran hayah i. TP: Long tok Grik, dispela tok “ol dispela liklik pikinini” (long dispela lain na long lain 6 na lain 14 tu), em i wankain olsem tok i stap long Matyu 10.42, “ol dispela manmeri nating i stap long lain disaipel bilong mi.” I luk olsem Jisas i no tok long ol pikinini tasol. Em i tok long ol arapela disaipel bilong en tu.

10-11 Ndriya wawu mbuna kitayi hu
mbunah mendreheh* iye. Paratesah, yo
upwai isa kili wawu tehe hu angelou tahu,
ara lang masih ngara hu koro mbulmara
Tomo ita kol paingan yang.†

12 Wawu lohonganiy tapeh? Kapa
ndramat hamou masipsip tan masangat,
pe hamou tahu kiyasongsin, pwen tehen
tapeh? Andre kitali hu androsongui pe
androsomou hu koro ngondron, pe kiyaten
hamou mepo iyasongsin, ndre? 13 Pe kapa
kiya kahiy, yo upwai ndrokonan isa kili
wawu, tehe hu androsongui pe androso-
mou, ara ipwesani hu ihomwak o, hapeko
kapa sipsip mepo iyasongsin ara kimui, ara
andre kipwes namandran iya. 14 Tehen
tora ko, Tama wawu iyera kol paingan
yang, ara mbuwalin para hamou tahu men-
dreheh iye, kiyasongsin pe kitali yiy.

Nalim kimbusi kultuw mwomwan kisa kili wou

15 Kapa nalim hamou kimbusi kultuw
mwomwan kisa kili wou,‡ ara aya,
pe apwaingani mwomwan atan, kiho
mwalinga walu kopu. Pwen kapa kihilingi
wou, ara hiyan; anwiri nalim kinimui.
16 Hapeko kapa mbuwalin para kihilingi
wou, pwen awiri ndramat hamou ndre
malmou i, hilkaya suram; pwen 'titiye
para tamwaniye masih ara, ara ndramat
malmou ndre matimou, ara andre hu
karayah ndramat para kapwokeyani
nongan.'§ 17 Pe kapa kihimbuwalin para
kihilingi hu, apwai kiya kili hu ndramat
para sios. Pe kapa kinhilingi nongnahu
pwi yi, pwen aro nime yiy, ara tehe ngara
aro nime ndramat hamou mepo tanan ta
Yapan pwi, pe tehe hamou ndramat para
poya takis.

18 Pwen upwai ndrokonan isa kili wawu,
tesah akawasiy kiro kol pwan, ara kol
paingan yang kinwasiy. Pe tesah wawu
kataliy kiro kol pwan, ara kol paingan yang
kintaliy.

19 Pe nakupo sura nongno yi, tehe kapa
walu malmou koro kol pwan, lohonga walu
kiro handra ko pe alkasok hapesah, ara
andre Tomo ita kol paingan yang kimbusiy
tehen aliy opu kisa kili walu. 20 Pe kapa
hilu malmou ndre hu matimou hu kasa
rawurehu kiya ngolo, ara utasura hu."

Nongan pwandritiye ta ndramat para poya mbulen mepo koyun kinsikirani hu ndramat pwi

21 Pwen Pita isa kili Yesu pe isok, ipa,
"Yapan, maporosahayeh imwonen andre
kutali hu pakut mwomwan ta nali mepo
imbusiy isa kili yo? Matisan kiya ma-
poroandrtisap?"

22 Pe Yesu isomwi yiy, ipa, "Upwai isa kili
wou, tehe maporoandrtisap pwi; hapeko
maporoandrtingui pe andrtisap.

23 Pwen kolo king para kol paingan yang,
ara tehe king hamou nakiramwanye na-
hanah tan kiya polo hu ndramat para poya
mbulyan. 24 Pe iro mwaniye nahanah tan,
pe huwiri ndramat hamou nahanah tan
iramwaitini mapwesi** isa kili yiy. 25 Pe
ndramat ara kinlahiy para kipo soiwi na-
hanah tan pwi. Pwen namandran tan
ipwatisingiy tehe yiy, nambuyun, norun,
pe menmenan masih kene, ara andre kapo
pehei kaliy para kipo soiwi nahanah tan.

26 Pwen ndramat para poya mbulen ara,
ara itukuruhu iya mbulmaran, pe iraka-
mam iya kili yiy ipa, 'Alonge hape na,
pwen andre kupo soiwi melit masih kimui.'
27 Pwen namandran tan, ara koyun isiki-
rani ndramiran para poya mbulyan ara.
Pwen itali nahanah tan iyau o mwaihei, pe
itali ndramiran ara iyau.

28 Hapeko iro mwonen ndramat para
poya mbulen ara iya ngawan, pwen iya
kahi ndramat hamou para poya mbulen
iyawule, mepo nahanah tan iro kili yiy ara
masangat.†† Pe imbultuwe tahatini yiy pe
niman indrek koyun pe irakekeyani yiy,
ipa, 'Apo soiwi nahanah tam iripo kili yo!'

29 Pwen ndramat para poya mbulen ara,
ara itukuruhu iya kili yiy pe irakamam, ipa,
'Alonge hape na, pwen andre kupo soiwin
kimui.'

30 Hapeko yiy ara mbuwalin. Pwen pe
iwiri ndramat para poya mbulen hamou
ara, pe iyaiki yiy iya nondriya kou para
kiro ara, kipoo kiyki nahanah tan. 31 Pwen
pe hu ndramat para poya mbulen hayah
i, ara hunime tesah kintayah, pe ndriyahu
isin namandran iya. Pwen huya kili na-
mandran tahu pe huya tiyani melit masih
mepo kintayah ara.

32 Pwen namandran ara iyoh ndramat
para poya mbulyan ara, isa nondriyan.
Pe ipa, 'Wou pwassi ndramat para poya
mbulen! Yo kuntali nahanah tam masih,

† **18:10-11:** Iya hu puk hayah para koluw, nongan sahin i ita, pe ipa toro: v. 11 Noru Ndramat isa para kisopwat hiyeh isongsin. Eng: Some manuscripts 11 The Son of Man came to save what was lost. ‡ **18:15:** Hu puk hayah para koluw, ara hupa "kultuw mwomwan" opu, pe hu kanpa "isa kili wou", ara pwi. § **18:16:** Animei ita Nongan para Pwahanou Luhin (Deuteronomy/Diuteronomi) 19:15 ** **18:24:** Ndromwoya nahanah ara, ara namandra-namandran iya, tehe K10,000,000 (Greek: ten thousand talents; Eng: millions of dollars, or perhaps more than ten million kina). †† **18:28:** Ndromwoya nahanah ara, ara mendreheh o.

paratesah, arakamam isa kili yo.' 33 Koyu
isikirani wou, pwen tehen aliy opu, para-
tesah, pe koyum kinsikirani ndramat mepo
walu ropo mbulen iyawule, ara pwi? 34 Pe
namandran tan ndrinan ilokuh, pe iyki yiy
iya nima hu ndramat para memerani kou,
para hu kaiki nopwaran kiya kili yiy, kipoo,
kiyki nahanah tan topwei.
35 Pwen pe kapa ngara atali hu pakut
mwomwan ata nalim, kiyau ndriyam im-
wonen, pwen tehen tora ko, Tomo ita kol
paingan yang andre kimbusiy tehen aliy
opu, kisa kili wawu hamou-hamou."

19

Lohongai para yesou imut

1 Pwen Yesu ipohowe nongnan aro ihip-
wen, pe itali kol namandran hape Kaliliy,
pe iya kol namandran hape Yutiya, ita
haroh para Ndran Yortan. 2 Pe hu ndramat
soyo-soyon iya, ara huho ndruwan, pe isop-
woyani hu iro hape ariya.
3 Pwen hu Parisiy hayah husa kili yiy
para kanohonou yiy. Pwen husok, hupa,
"Nongan para pwahanou ta Ngindrai, ara
ipa hiyan para ndramat hamou kitali nam-
buyun kiya sehe lohongan?"
4 Pe Yesu isomwi hu, ipa, "Wawu
kannime Nongna Ngindrai mepo kin-
pwai pwen, kinpa, 'Koluw-koluw kinna,
Ngindrai imangsani hu ndramat malpat
—kamai pe pihin,' ndre pwi? 5 Pwen
Ngindrai ipwai, ipa, 'Pwen tunan ara ko,
andre kamai kitali taman hilu tinan, pe
hilu pihin tan andre karayah hapat, pe
nombuwe hilu kirayah hamou o,' ndre?
6 Pwen pe tehen tora ko, hilu konto tehe
malmou pwi; nombuwe hilu kintayah
hamou o. Pwen tesah mepo Ngindrai
kiniykiy kinna wule, ara ndramat mbuna
kimbusi mwalinga hilu kimut."
7 Pe hu Parisiy husok, hupa, "Pwen para-
tapeh pe Mose ipwandrandrahaniy, tehe
ndramat hamou andre kiratuluwi nongan
para yesou kimut, pe kiykiy kiya kili pihin
tan, pe kirasse pihin tan kiyau?"
8 Pe Yesu isomwi hu, ipa, "Mose ipa hiyan
para akatali pihin ta wawu hu, paratesah,
ndriya wawu ara ipwoke. Hapeko koluw-
koluw kinna, ara tehen tora pwi. 9 Yo
upwai isa kili wawu, kapa sehe kamai
kitali pihin tan, pe kiya yesou kiya kili pi-
hin hamou, ara imbusi kultuw para pilah.
Hapeko, kapa pihin tan kinpo pilah kimu,
pwen tunan ara ko, ilahiy para kitali pihin
tan, pe mwomwan, ara kinto kili yiy pwi."
10 Pwen hu ndramira Yesu, ara hupwai
iya kili yiy, hupa, "Kapa ara ndroiyi lo-
hongai para kamai pe pihin kayesou, pwen
hiyan masih para kona yesou."
11 Pe Yesu isomwi hu, ipa, "Yihu ndra-
mat masih andre hu kanlahiy para hu
kapa hiyan kiya nongan iye pwi. Hapeko
iya hiyan, iya kili hu ndramat opu mepo
Ngindrai kiniyki nongan ara. 12 Pe hu ndra-
mat hayah, ara tinahu imwalahiy tahu, pe
namiliwa pihin, ara kinto kili hu pwi. Pe
hu hayah tahu, ara hu ndramat hurasangi
hu, pe namiliwa pihin, ara kinto kili hu
pwi yi.* Pe hu hayah i, ara mbuwalihu
para kayesou, paratesah, hunamiliy para
hu koro ko para poya mbulya king para kol
paingan yang. Pe hiyeh ilahiy para kipa
hiyan kiya nongan iye, ara kipa hiyan."

Hu mbunah mendreheh pe Yesu

13 Pwen huwiri hu mbunah mendreheh
huya kili Yesu para niman kiya ndrita hu,
pe kitoholi hu. Hapeko ndramiran hu,
ara hupomate hu mepo huwiri hu mbunah
huya kili yiy.
14 Pe Yesu ipwai, ipa, "Wawu katali hu
mbunah kasa kili yo, pe wawu mbuna
akakaituwe hu. Paratesah, kolo king para
kol paingan yang, ara atahu ndramat tehe
hu mbunah aro." 15 Pe iyki niman iya
ndritahu, pe itoholi hu ihipwen, pwen itali
hape ara, pe iyau.

Ndramat hamou menmenan soyon

16 Pwen ndramat hamou isa kili Yesu pe
isok yiy, ipa, "Ndramat para hinonou, yo
andre kumbusi sehe kultuw hiyan, pwen
pe andre kuwiri taleh mepo andre kinto-
kinto?"
17 Pwen Yesu isomwi yiy, ipa, "Paratesah,
pe wou asok yo iya melit hiyan? Ngindrai
hamou opu, ara yiy hiyan. Kapa nawiri
taleh kinto-kinto, pwen oho ndruwa hu
nongan para pwahanou ata Ngindrai."
18 Pe ndramat ara, ipwai, ipa, "Hu sehe
nongan para pwahanou eh?"
Pe Yesu isomwi yiy, ipa, " 'Mbuna atin-
gundru ndramat kimat, pe mbuna apo pi-
lah, pe mbuna apahana, pe mbuna apwan-
drandraman, 19 pe aranuhuyani tamam
hilu tinam, pe ndriyam kimbuluhi hiyeh
para pakeh kili wou tehe ndriyam ngara
kimbuluhi wou mbukenam.' "
20 Pe ndramat ara ipwai, ipa, "Yo ngara
kuho ndruwa hu nongan para pwahanou
masih ara; pe tesah hira ndron para andre
kumbusiy yi?"
21 Pe Yesu isomwiy, ipa, "Kapa wou
anamiliy para narayah imwonen masih
tehe Ngindrai inamiliy, ara ayapo pehei
kiya hu melit tam masih, pe awiri singayai
para aliy, pe atainganiy kiyata hu ndra-
mat mepo hundroisiy, pe andre awiri hu
melit mwayih kennen namandran, ita kol
paingan yang. Kihipwen, asa oho ndruwo."

* **19:12:** Eng: eunuch

22 Pe iro mwonen ndramat aro ihilingiy,
iyau iyapolo ndriya pworu, paratesah,
menmenan, ara hitun iya.

23 Pwen Yesu ipwai iya kili ndramiran hu,
ipa, “Yo upwai ndrokonan isa kili wawu,
tehe ingandrah para ndramat hamou men-
menan soyon kisong kiya nondriya kolo
king para kol paingan yang. 24 Pe upwai
isa kili wawu paiwe, tehe ingandrah para
kamel hamou kisong kiya ngara kannih
sih, hapeko ingandrah masih, para ndra-
mat hamou menmenan soyon, kisong kiya
nondriya kolo King Ngindrai.”

25 Pe iro mwonen ndramiran hu
huhulingi nongan aro, ara lohongahu
indrap namandran iya, pe husok, hupa,
“Kapa tehen tora, pwen andre hiyeh
ndrokonan kilahiy para kiwiri taleh mepo
andre kinto-kinto?”

26 Pe Yesu maran itis tahu, pe ipa,
“Hu ndramat, ara kanwenei pwi, hapeko
Ngindrai, ara iwenei para kimbusi melit
masih kene.”

27 Pe Pita isomwi yiy, ipa, “Yowu kantali
hu melit masih para yowu koho ndruwam!
Andre yowu kawiri tesah hiyan kiyau aliy
yeh?”

28 Pe Yesu ipwai iya kili hu, ipa, “Yo upwai
ndrokonan isa kili wawu, tehe kiro lang
para melit masih hu nakarayah howen,
kiro mwonen Noru Ndramat kirompwan
ndrohonoku mipwan ta king tan, mepo
nonowan iya, ara wawu mepo ngara
akoho ndruwo, ara andre wawu kamp-
wan sura yo, koro ndrohonoku pwanpwan
ta king songui pe luwoh, pwen andre
wawu karayah ndramat para tamwaniye,
pe akaramwanye nongan tahu ndraye hu
Yisrayel songui pe lupat. 29 Pe tunan
yo ko, sehe ndramat mepo kitali suwen,
ndre nalin, ndre pisun, ndre taman, ndre
tinan, ndre norun, ndre pingen, ara andre
kiposura melit tan maporosangat, pe andre
kiwiri taleh kinto-kinto. 30 Hapeko hu
ndramat soyon hutora mu, ara andre hu
kaya mulan; pe hu ndramat soyon hutora
mulan, ara andre hu kaya mu.

20

*Nongan pwandritiye tahu ndramat para
poya mbulen iya pinge wain*

1 Kolo king para kol paingan yang, ara
tehe mbukena pwan hamou mepo iyau iya
ngawan makohuping, para kiyapo hu ndra-
mat para hu kayapo mbulen kaya pinge
wain tan. 2 Yiy ipa hiyan para kisowani hu,
kiya kenne ndramat hamou-hamou para
lang sih sesek. Pwen ipwandrisa hu huya
nondriya pingen.

3 Pe paramwandrai ara iho tehe man-
drosih, pe iya ngawan pe inime hu ndra-
mat hayah, ara huro tine ndrohopah pe
hu kanmbusi hapesah pwi. 4 Pe ipwai
iya kili hu, ipa, ‘Wawu yi, ara akayapo
mbulen kaya pinge wain to, pe andre ku-
sowani wawu, ara kiwene mbulya wawu
ko.’ 5 Pwen pe huyau huya.

Pe paramwandrai iho ndrokolo lang, pe
namandran ara iyau iya, pe paramwandrai
iya iho tehe maroyoh, pe iyau iya paiwe
yi, pe imbusiy tehen aliy opu, tehe mamu
kinmbusiy.

6 Pe iya piyahon, paramwandrai iho tehe
mayimah, pwen iya ngawan, pe inimei
tehe hu hayah i, ara huro tine ko mwaihei.
Pe isok hu, ipa, ‘Paratapeh pe lang sih sesek
wawu topo tine ko mwaihei?’

7 Pe husomwi yiy, hupa, ‘Paratesah,
hamou kinsa sok yowu para kayapo
mbulen pwi.’ Pwen ipwai iya kili hu,
ipa, ‘Kiya, wawu yi, akayapo mbulen kaya
pinge wain to.’

8 Pwen kol ipiyah pe mbukena pinge
wain, ara ipwai iya kili ndramat mepo imu
iya pohomara mbulyan ara, ipa, ‘Ayoh hu
ndramat para poya mbulen hu kasa, pe aiki
kenne hu kiya kili hu. Aiki kenne hu mepo
husa mulan kimu na, pwen aiki kenne hu
mepo husa mu.’

9 Pwen hu ndramat para poya
mbulen mepo husapo mbulen piyahon,
paramwandrai iho tehe mayimah, ara
hamou-hamou tahu iwiri kennen, ara
tehe kenne ndramat para lang sih sesek.
10 Pwen pe yihu mepo namandran iwiri
hu husapo mbulen imu, ara husa pe koyu
hu isosoyo, pe hupa ndre sowahu andre
kihohin. Hapeko hamou-hamou tahu, ara
iwiri kennen tehe ata ndramat hamou
ngara kipo mbulen para lang sih sesek.
11 Pe iro mwonen huwiri kenne hu, ara
hurakokowai ana mbukena pwan ara.
12 Pwen hupa, ‘Hu ndramat mepo husapo
mbulen mulan, ara hupo mbulen iho
nondriya paramwandrai sih opu. Hapeko
aniyki kennehu, ara ihisoule ko tehe kenne
yowu, mepo yowu po mbulen ngandrahan
iya, pe mwandrai isingi yowu.’

13 Pe isomwi hamou tahu, ipa, ‘Kowase,
yo kunpakarawani wawu pwi. Talu pa
hiyan para apo mbulen, pe kusowani wou
kiya kenne ndramat para lang sih sesek,
ndre? 14 Kiya, awiri kennem pe ayau.
Unamiliy para kuiki kenne ndramat mepo
isa mulan, ara kihisoule ko tehe kunuikiy
pwen kinsatam. 15 Yo ara mbukena sin-
gayai, pe tesah unamiliy para kumbusiy
kaliy, ara andre kumbusiy opu. Yo pahalo
ko, pwen pe wou amaimai ano, ndre?’

16 Pwen pe hu hiyeh hutora mulan, ara
andre hu kaya mu, pe hu hiyeh hutora mu,
ara andre hu kaya mulan."

Yesu iranonoye paiwe tehe andre kimat

17 Pwen Yesu iropo iya paingan
Yerusalem, pe iwiri ndramiran hu songui
pe lumou huya pwakin hape, pe ipwai
iya kili hu, ipa, 18 "Akahalingiy! Worou
nakaya paingan Yerusalem, pe andre hu
karatuni Noru ndramat kiya nima hu pris
huhohin ta hu pris masih, pe hu ndramat
para hinuwani nongan para pwahanou.
Pe andre hu kaiki yiy kiya nongan,
pe kamburi nongan para katingundrun
kimat, 19 pe andre hu kaiki yiy kiya kili hu
Ndramira Lah, para hu kapwasimiri yiy
pe kamwiri yiy, pe karapaingi yiy kiya kei
tondrih. Pe kiro mwonen lang toyoh, ara
andre kisa tine paiwe."

Tina ndramat malmou iwong iya kili Yesu

20 Pwen tina noru Sepetiy kamai mal-
mou, ara isa kili Yesu iyapolo norun hilu,
pe itukuruhu iya pwan mbulmaran pe isok
melit kili yiy.

21 Pe Yesu isok yiy, ipa, "Wou anamili
sehe melit?"

Pe tina hilu ipa, "Apa hiyan para hamou
ta noru hilu kamai malmou iye, ara hamou
kimpwan kiyapwen te nimam mot pe
hamou kiyapwen te nimam kamou kiro
kolo king tam."

22 Pe Yesu ipwai iya kili hu, ipa, "Wawu
kowu tesah wawu tora sok iya aliy ara.
Walu lahiy para kayin kiya pweniu mepo
pakeh nakuyin kiya aliy?"

Pe hilsomwiy, hilpa, "Youlu lahiy."

23 Pwen pe Yesu ipwai iya kili hilu, ipa,
"Ndrokonan tehe walu andre kayin kiya
pweniu mepo nakuyin kiya aliy. Hapeko
para walu kampwan kapwen te nimo mot
ndre kamou, ara yo kunlahiy para ku-
somwi walu pwi. Hu ndrohonoku pwan-
pwan ara, ara atahu mepo Tomo kin-
mwaniyaniy pwen."

24 Pe iro mwonen ndramiran hu songui
ara, huhulingi nongan aro, ara ndrinahu
ilokuh ta hilu malmou mepo hilnali hilu
ara. 25 Pwen Yesu iyoh hu masih husa
wule kili yiy, pe ipwai iya kili hu, ipa,
"Wawu pahasaniy tehe hu yapane hu
Ndramira Lah, ara ngara hu karandroko-
mat ana ndramirahu, pe hu pohon tahu,
ara ngara hu karakekeyani hu, iyapolo
pwoke nopwaran, para hu koho ndruwa
nongnahu. 26 Hapeko mbuna kirayah
tehen aliy mwalinga wawu. Hiyeh tawawu
pakirayah namandran, ara andre kirayah
ndramat para poya mbulya wawu. 27 Pe
hiyeh ta wawu pakimu ta wawu masih, ara
andre kirayah ndramat para pwandren-
dres tawawu ko mwaihei, 28 iro mwonen
tehe Noru Ndramat kinsa, ara para hu
ndramat kasopwat yiy pwi; hapeko yiy isa,
ara para kisopwat hu ndramat, pe para
kiyki mwoiwan para kikonuhi hu ndramat
soyon hu kamui."

Yesu isopwoyani mara hilu ndramat malmou iyoh iya hiyan

29 Pe iro mwonen Yesu iyapolo ndrami-
ran hu, ara hu nakatali Yeriko, hu ndra-
mat soyon iya huho ndruwan. 30 Pe
hilu ndramat malmou mara hilu iyoh, ara
hilrompwan ngilse sai, pe iro mwonen hilu
hilingi Yesu iropo isayau, pwen hilu yoh,
hilpa, "Yapan, Noru Tepit, koyum kisikirani
youlu!"

31 Pe yihu ndramat ara, ara huhulingi
hilyoh, pe hupomate hilu para hilu ka-
mun opu. Hapeko hilu wayeh iya naman-
dran iya, hilpa, "Yapan, Noru Tepit, koyum
kisikirani youlu!"

32 Pwen Yesu iro tine, pe iyoh hilu pe isok,
ipa, "Walu namiliy para kumbusi tesah kisa
kili walu?"

33 Pe hilu somwiy, hilpa, "Yapan, youlu
namiliy para mara youlu kileu."

34 Pwen Yesu koyun isikirani hilu, pe iyki
niman iyahatek iya mara hilu. Pe hape pwi
ko, mara hilu ileu, pe hilu ho ndruwan.

21

Yesu iya nondriya Yerusalem

1 Pe Yesu iyapolo ndramiran hu, huropo
husa pakeh Yerusalem, pe husarayah husa
kol Petpake iro Ngondron para hu Holip.
Pwen Yesu ipwandrisa ndramiran mal-
mou, 2 pe ipwai iya kili hilu, ipa, "Walu
kaya kol mendreheh yoho mu kili walu, pe
hape pwi ko, andre walu kanime tongkiy
hamou hu kanwasiy pwen ita, iyapolo
norun ita ndrahasan. Alkalombuli hilu pe
alkaluwi hilu kasa kili yo. 3 Pe kapa ndra-
mat hamou kipa hapesah kisa kili walu,
alkapwai kiya kili yiy tehe, Yapan inamiliy,
pe hape pwi ko, andre kipwandrisa hilu
kasa."

4 Melit aro irayah para nongan mepo
poropet kinpwai, andre kirayah mannan,
ipa toro:

5 "Akapwai kiya kili hu ndramat para kol
namandran Sayon, akapa,
'Akanimei, King tawawu itapo isa,
nakisa kili wawu.
Kultuwayin waison, pe itampwan ndrita
tongkiy hamou,
ita ngaplani noru tongkiy hamou.' "*

* **21:5:** Sekarayah (Zechariah) 9:9

6 Pwen ndramiran malmou, ara hilyau,
pe hilya mbusi tesah mepo Yesu kin-
pomwanye pwen kinna kili hilu. 7 Pe
ndramiran hilu, hilu luwi tongkiy iyapolo
norun hilsa, pe hilpwalani hu koyau ta hilu
iya ndrita tongkiy malmou ara, pe Yesu iya
impwan ndrita hilu. 8 Pe hu ndramat soyon
iya, ara hupwalani hu koyau tahu huye
ndrita sai. Pe hu hayah tahu yi, ara huson-
driti hu ndrandra hu kei, pe humwaniyani
hu huye ndrita sai. 9 Pe hu ndramat soyon
mepo huho mu kili yiy, pe hu hiyeh huho
ndruwan, ara huwayeh, hupa,
"Hosanna, kahari ngala Noru Tepit!"
"Lomwes ita kili yiy mepo isa iya ngala
Yapan!"†
"Hosanna, kahari ngala Ngindrai iyera
paingan masih!"
10 Pe iro mwonen Yesu isong iya non-
driya Yerusalem, yihu ndramat masih kene
para kol namandran ara, ara pwesai na-
mandran iya iwiri hu, pe huro sok, hupa,
"Aripo hiyeh?"
11 Pe hu ndramat soyon ara, ara husomwi
hu, hupa, "Aripo, ara Yesu, yiy ara poropet
para kol ngawan Nasaret ita nondriya kol
Kaliliy."

Yesu iro yumwa totohun namandran

12 Pe Yesu isong iya nondriya kowa
yumwa totohun namandran, pe irasses hu
ndramat huropo pehei, pe huro sousou
nondriyan. Pe itipiyani hu keyau tahu
ndramat huro sulye sombule pat, pe
itipiyani hu pwapwai tahu mepo huropo
pehei iya hu pai. 13 Pwen pe ipwai iya
kili hu, ipa, "Pwayan kinpwai tehe, 'Suwe,
ara hu ngara kapohowei yumwa totohun.'
Hapeko wawu kanmbusiy kintayah ndro-
hona kokohon tahu ndramat para pahana."
14 Pe Yesu iro yumwa totohun naman-
dran, pe hu ndramat mara hu iyoh, pe hu
ndramat ndrikahu mwomwan, ara husa
kili yiy pe isopwoyani hu huya hiyan.
15 Hapeko hu pris huhohin ta hu pris masih,
pe hu ndramat para hinuwani nongan para
pwahanou, ara hunime hu kinima pwoke
mepo imbusiy. Pe hunime hu mbunah,
ara huro wayeh iro nondriya kowa yumwa
totohun namandran, huro pa, "Hosanna,
kahari ngala Noru Tepit," pwen hu pris
huhohin ta hu pris masih, pe hu ndramat
para hinuwani nongan para pwahanou,
ara hundrangis.
16 Pe husok Yesu, hupa, "Wou ahalingi
sehe melit hu mbunah iye hutora pwai,
ndre pwi?"

Pe Yesu isomwi hu, ipa, "Wawu kannime
nongan iye pwi, ndre?

'Iyau poho hu mbunah mendreheh pe hu
mbunah malaman,
ara Ngindrai kintakinimahu para hu
kahari ngalan.'‡"
17 Pe Yesu itali kol namandran
Yerusalem, pe iyau iya kol ngawan Petaniy,
pe iya marisih iro aliy.

Kei pik imang

18 Pe makohuping opu, Yesu iropo imui
nakiya kol namandran, pe imundrui. 19 Pe
inime kei pik§ hakou iro ngilse sai, pe iya
pakeh aliy, hapeko kinnime mbuwan pwi,
yowin opu iro aliy. Pwen Yesu ipwai iya kili
kei ara, ipa, "Wou andre anippwai paiwe
pwi!" Pe hape pwi ko, kei ara imang.
20 Pwen iro mwonen ndramiran hu hu-
nimei, ara huro lohonge ndrit. Pwen pe
husok, hupa, "Tehen tapeh pe kei pik ara,
hape pwi ko imang?"
21 Pe Yesu isomwiy, ipa, "Yo upwai
ndrokonan isa kili wawu, kapa akapwo-
tisingi lohonga wawu, pe lohonga wawu
kinhindrundru pwi, pwen sehe melit mepo
kintayah mahapo, ara andre kintayah
kinna kili kei pik o, ara pwi, hapeko
ilahiy para akapwai kiya kili ngondron iye,
akapa, 'Aya pe ayapiyani wou aya nondriya
ndras,' pwen andre kirayah tehe wawu
pwai. 22 Pe kapa akapwotisingi lohonga
wawu pe akatohun, pwen andre akawiri
sehe melit mepo wawu sok iya aliy."

Husok Yesu iya pwoke nopwaran iro kili yiy

23 Pe Yesu isong iya nondriya kowa
yumwa totohun namandran, pe iro hin-
uwani hu ndramat. Pe iro hinuwani hu
ndron, pwen hu pris huhohin ta hu pris
masih, pe hu yapane hu ndramat, ara husa
kili yiy. Pe husok yiy, hupa, "Wou awiri
pwoke nopwaran ara, iyau aleheh? Pe
hiyeh iyki pwoke nopwaran ara, isa kili
wou?"
24 Pe Yesu isomwi hu, ipa, "Yo nakusike
wawu kiya soksok sahin. Pe kapa aka-
somwi yo, pwen andre kupwai kisa kili
wawu, hape aleheh uwiri pwoke nop-
waran aro iyau aliy, pe urupo mbusi hu
melit aro. 25 Yohanes ngara kisumuluwani
hu ndramat, pe wawu pa ndre kultuw para
paptais ta Yohanes ara, ara iyau aleheh?
Iyau kol paingan yang, ndre iyau kili ndra-
mat opu?"

Pe huro panguluwaniy mwalingahu ko,
huro pa, "Kapa, tukapa, 'Iyau kol paingan
yang,' pwen andre kisok, kipa, 'Pwen
tehen tapeh pe lohonga wawu kinpwo-
tisingi nongnan pwi?' 26 Hapeko kapa

† **21:9:** Puk Waliy (Psalm) 118:26 ‡ **21:16:** Puk Waliy (Psalm) 8:2 § **21:19:** Eng: fig; TP: fik

tukapa, ‘Iyau kili hu ndramat,’ pwen andre tukanoh tahu ndramat, paratesah, hu masih ara hupa ndre Yohanes ara yiy poropet hamou.”

27 Pwen pe husomwi Yesu, hupa, “Yowu tana yowu pwi.”

Pwen isomwi hu, ipa, “Pwen pe yo andre kunpwai kinsa kili wawu pwi yi, iyau hape aleheh uwiri pwoke nopwaran pe urupo mbusi hu melit aro.”

Nongan pwandritiye ta ndramat hamou manorun malmou

28 “Wawu lohongani tapeh? Ndramat hamou iyen, pe manorun kamai malmou. Pwen iya kili hamou na, pe ipwai iya kili yiy, ipa, ‘Noru, lang nepo, ayapo mbulen aya pinge wain.’

29 Pe norun isomwiy, ipa, ‘Pwi; andre kunna pwi,’ hapeko iyamulan ipaiwani lohongan pe iya.

30 Pwen ndramat ara, iya kili norun hamou i, pe ipwai tehen aliy opu iya kili yiy. Pe norun isomwiy, ipa, ‘Ehe, Tomo, andre kuya,’ hapeko kinna pwi.

31 Pwen hiyeh ta hilu malmou ara, ara imbusi namiliwa taman?”

Pe hupa, “Yiy imu ara.”

Pe Yesu ipwai iya kili hu, ipa, “Upwai ndrokonan isa kili wawu, hu ndramat para poya takis, pe hu pihin para payango sai, ara hu tora song imu kili wawu tora po iya kolo King Ngindrai.

32 Paratesah, Yohanes isa kili wawu, ara para kipwaingani sai para kultuw imwonen kisa kili wawu, pe wawu kanpwotisingi lohonga wawu kinna nongnan pwi. Hapeko hu ndramat para poya takis, pe hu pihin para payango sai, ara hupwotisingi lohongahu. Pe wawu kannime hu melit ara pwen, hapeko wawu kanpaiwani lohonga wawu pe kanpwotisingi lohonga wawu kinna nongnan pwi.”

Nongan pwandritiye tahu ndramat para poya mbulen

33 “Akahalingi nongan pwandritiye handra aro yi: Mbukena pwan hamou iyen, pe ihisi pinge wain hambut. Pe irahakowa piyang ara, pe ipaltani kupwiy sih para haliya mbuwa wain. Pe ipuli seu hawum sohun niwen para hu ndramat keyen aliy, para kamemerani piyang. Pwen iyki piyang aro iro kili hu ndramat hayah para poya mbulya piyang, para hu koro nimnim, pe kapo mbulen kiya aliy. Pe yiy ara iyau iya, pe kinhora tokai tan. 34 Pwen pakeh lang para rihiya wain irayah. Pe mbukena pwan ara ipwandrisa ndramiran hu, huya kili hu mepo huropo mbulen iya piyang, para hu kaya wiri mbuwa wain, ita piyang hasui tan, kisa kili yiy.

35 Pwen hu mepo huropo mbulen iya piyang ara, ara humbultuwe tahatini hu ndramat mepo ipwandrisa hu. Pe hamou, ara hurayi yiy iya mwomwan, pe hamou hutingundrun, pe hamou i, ara husolpwa yiy iya pat. 36 Pwen ipwandrisa hu ndramat para poya mbulyan hayah i, mepo ndromwoyahu ihohin iyata hu para mamu. Pe humbusiy ihisoule ko, iya kili hu. 37 Pe iyamulan masih, ipwandrisa norun kamai iya kili hu. Pe ipa, ‘Andre hu karanuhuyani noru.’

38 Hapeko iro mwonen hu ndramat huropo mbulen iya piyang, ara hunime norun, pwen hamou ipwai iya kili hamou, hupa, ‘Iye ara norun, soiwi taman; pe yiy andre kiwiri hu meltan masih. Kiya, tukatingundrun, pe tukawiri menmena taman masih kiya mbukenan worou.’

39 Pwen pe huwiri yiy pe husoyau iyatan iya ngawan piyang, pe hutingundrun imat.

40 Pwen pe kapa mbukena piyang ara kisa, ara andre kimbusiy tapeh kiya kili hu ndramat para poya mbulen ara?”

41 Pwen husomwi yiy, hupa, “Yiy andre kipwalngani hu, pe kirutngundru hu ndramat mwomwan ara, hu kamat topwei. Pe andre kiyki piyang ara, kiya kili hu ndramat para poya mbulya piyang hayah i, mepo kiro mwonen lang para rihiya wain, ara andre hu kaiki hasui kiya tan.”

42 Pe Yesu ipwai iya kili hu, ipa, “Wawu kannime nongan iye mepo ita Nongna Ngindrai pwi, ndre?

‘Pat mepo yihu ndramat para puliya seu
hulowaniy,
ara kintayah pat para sotuna seu.**
Yapan kinmbusi melit aro kintayah,
pe ara mwayih iya, iya mara tou.’

43 Pwen tehen tora ko, upwai isa kili wawu, tehe kolo King Ngindrai, ara andre Ngindrai kiwiriy kiya mawen kili wawu, pe kiykiy kiya kili hu ndramat, mepo andre yihu kambusiy kihisangin. 44 Ndramat hiyeh kiyos kiya ndrita pat aro, ara andre kimwalulut. Pe kapa pat ara kiyos kiya ndrita ndramat hamou, ara andre kirapisa yiy.”

45 Pwen iro mwonen hu pris huhohin ta hu pris masih pe hu Parisiy, ara huhulingi hu nongan pwandritiye ta Yesu, pwen husa yirowei tehe yiy iro wong tora, ara itiyani hu. 46 Pwen huro ten sai para hu kambultuwe tahatini yiy, hapeko hunoh tahu ndramat soyon ara, paratesah, hu ndramat hupa ndre yiy ara poropet hamou.

** **21:42:** Puk Waliy (Psalm) 118:22-23

22

Nongan pwandritiye para kowase yon para yesou

1 Pwen pe Yesu itiyani nongan pwandritiye paiwe yi, ipa toro: 2 “Kolo king para
kol paingan yang, ara tehe king hamou
ihikule yiy iya kowase yon ta norun kamai
nakiyesou. 3 Pwen ipwandrisa hu ndramat
para poya mbulyan, para hu kaya pwai
kiya kili hu ndramat mepo kinpwanos hu
para hu kasa kowase yon, hapeko yihu
ndrihisaniy para hu kasa.

4 Pwen ipwandrisa hu ndramat para
poya mbulyan hayah i, ara ipa, ‘Akayap-
wai kiya kili hu mepo kunpwanos hu
para hu kasa ara, tehe yo kunponoku-
lani anandrina kowase yon to pwen. Hu
mbulmwakau pe hu kan ato mepo sangihu
imuh, ara kanitingundruhu, pe hu melit
masih, ara kinmwoimwoi o iripo. Wawu
kasa kowase yon para yesou.’

5 Hapeko hu kaniyki lohongahu kinna
nongna hu ndramat para poya mbulyan
pwi, pe huyau —hamou para kiyapo
mbulya piyang, pe hamou, ara para kiyapo
mbulyan para kipo singayai. 6 Pe hu masih
humbultuwe tahatini hu ndramat para
poya mbulya king, pe hurandroyani hu
pe hutingundruhu. 7 Pwen king ndrinan
ilokuh, pe ipwandrisa hu ndram huya,
pe hupwalngani topwe hu ndramat para
tingundruya ndramat ara, pe hutimwi kol
namandran tahu.

8 Pe ipwai iya kili hu ndramat para poya
mbulyan, ipa, ‘Yon para kowase yesou ara
kinmwoimwoi iripo, hapeko yihu mepo
upwanos hu, ara hu kantewihiy para hu
kasa pwi. 9 Pe akaya hu payango sai, pe
akapwanos hu mepo akanime hu, para hu
kasa kowase yon.’ 10 Pwen hu ndramat
para poya mbulyan, ara huya hu payango
sai, pe hurawure hu ndramat masih mepo
hulahiy para hu kakahi hu, hu hiyan pe
hu mwomwan kene. Pe yumwa yesou, ara
ipep iyata hu ndramat ara.

11 Hapeko iro mwonen king isa non-
driyan para kinime hu ndramat mepo hup-
wanos hu ara, ara iyirowei tehe ndramat
hamou iro ariya, kinsuluye yiy kinna koiwe
yesou pwi. 12 Pwen isok, ipa, ‘Kowase,
paratapeh asa nondriyan iye, pe ansuluye
wou kinna koiwe yesou pwi?’ Pe ndramat
ara inun o iro.

13 Pwen king ipwai iya kili hu ndramat
para poya mbulyan, ipa, ‘Akawasi tiriyi
niman pe ndrikan, pe akasoyau kiya tan
kiya ngawan kiya nondriya kol lokuhan,
mepo ngara hu koro rang malihu pe koro
yandrisingi koltahu.’

14 Akahalingiy, Ngindrai kinpwanos hu
ndramat soyon, hapeko irakinima hu
hayah opu.”

Kayuk takis kiya kili Sisar, ndre pwi?

15 Pwen hu Parisiy huya ngawan pe hum-
buri nongan para hu karatuni Yesu kiya
nongnan. 16 Pe hupwandrisa hu ndramira
Parisiy hayah huyapolo hu ndramat hayah
para kili Herot, pe huya kili Yesu, pe
hupa, “Ndramat Para Hinonou, yowu pa-
hasaniy tehe wou, ara ndramat para non-
gan ndrokonan opu, pe ngara ahanuwani
hu ndramat kiya meresaya Ngindrai kiho
ndruwa nongan ndrokonan. Pe wou an-
hoyos kinna nima hamou pwi, paratesah,
wou anoho hire hu ndramat pwi. 17 Pwen
apwai kisa kili yowu na; lohongam tapeh?
Hiyan para yowu kayuk takis kiya kili
Sisar, ndre pwi?”

18 Hapeko Yesu ara kinyirowe lohongai
para pwakekeriu mwomwan tahu, pe ipa,
“Wawu ndramat para pwandrandraman,
paratapeh pe wawu pakanohonou para
karatuni yo? 19 Akapwaingani sombule pat
mepo ngara kayuk takis kiya aliy kisa kili
yo.” Pwen huwiri sombule pat hambut iya
kili yiy. 20 Pe Yesu ipwai iya kili hu, ipa,
“Aripo sumwoiwa hiyeh, pe ngala hiyeh
iripo aliy?”

21 Pe husomwi yiy, hupa, “Ata Sisar.”

Pwen Yesu ipwai iya kili hu, ipa, “Pwen
pe akaiki tesah ta Sisar kiya kili Sisar, pe
tesah ata Ngindrai kiya kili Ngindrai.”

22 Pe iro mwonen huhulingi nongan aro,
pe lohongahu indrap. Pwen hutali Yesu pe
huyau.

Yesou iro lang para hu ndramat hu katine kimat

23 Iho nondriya lang ara ko, hu Satyusiy,
mepo hupa ndre hu ndramat kanmat
pwen, ara andre hu kantine paiwe pwi,
ara husa kili Yesu iyapolo soksok sahin.
24 Pwen hupa, “Ndramat para hinonou,
Mose kinpwai kinsa kili yowu, tehe kapa
ndramat hamou kiyesou, hapeko kinpo
norun hamou pwi, pe kimat, andre nalin
kisoli paranawe nalin, pe kipo hamou
mbunah kiya soiwi nalin. 25 Hu ndramat
manandrtimou hu nalihu huye mwalinga
yowu. Yiy ndrohan ara iyesou pe imat, pe
kinpo norun pwi. Pe nambuyun ihou pe
nalin iwiri yiy. 26 Pe irayah tehen aliy opu
iya kili mundruwa ndrohan, pe parahara
mundruwa ndrohan, pe hu manandrtimou
kene. Hu masih ara huwiri pihin ara, pe
noruhu pwi ko, pe humat topwei. 27 Pe iya-
mulan masih pihin ara, ara imat i. 28 Pwen
pe kiro mwonen lang para hu ndramat
kasa tine paiwe, pwen pihin ara, ara an-
dre kirayah nambuyu hiyeh ndrokonan,
paratesah, hu manandrtimou kene ara, ara

hamou-hamou tahu iwiri pihin ara tehe nambuyun?”

29 Pwen Yesu isomwi hu, ipa, “Wawu kanpwotisi nongan, paratesah, wawu kanpahasani hu Nongna Ngindrai pe pwoke ta Ngindrai pwi. 30 Kiro mwonen hu ndramat hu kasa tine paiwe, ara yihu andre kanyesou pwi, pe andre hu kansokombut yesou pwi yi. Yihu andre hu koro ko tehe hu angelou tora kol paingan yang. 31 Hapeko iya lohongai para hu ndramat kanmat pe kasa tine paiwe —wawu kannime tesah mepo Ngindrai kinpwai kinsa kili wawu pwi, ndre? 32 Ipwai, ipa, ‘Yo urupo Ngindrai ta Apraham, pe urupo Ngindrai ta Yisak, pe urupo Ngindrai ta Yakop.’* Akanimei! Yiy ara Ngindrai tahu ndramat mepo hu kanmat, ara pwi. Hapeko yiy ara Ngindrai tahu ndramat hutopo mwalen, tehe Apraham, Yisak pe Yakop.”

33 Pe iro mwonen yihu ndramat soyon ara, huhulingi nongan aro, lohongahu, ara indrap iya hinonou tan.

Sehe nongan para pwahanou ihohin?

34 Pe iro mwonen yihu Parisiy huhulingiy tehe Yesu iyki tamum iyata hu Satyusiy, pwen yihu Parisiy hurawurehu. 35 Pwen hamou tahu mepo lohongan iman iya nongan para pwahanou, ara inohonou Yesu iya soksok sahin, ipa toro: 36 “Ndramat para hinonou, sehe nongan para pwahanou, ara ihohin iya, ita nondriya hu nongan para pwahanou masih?”

37 Pe Yesu isomwi yiy, ipa, “ ‘Ndriyam kimbuluhi Yapan Ngindrai tam kiya ndriyam masih kene, pe kiya mwoiwam masih kene, pe kiya lohongam masih kene.’ 38 Nongan para pwahanou sahin aro, ara iya mu pe ihohin iya, ita nondriya hu nongan para pwahanou masih. 39 Pe nongan para pwahanou luhin para aliy i, ara ipa toro: ‘Ndriyam kimbuluhi hiyeh para pakeh kili wou, tehe ndriyam ngara kimbuluhi wou mbukenam.’ 40 Nongan para pwahanou malhin aro, ara ihohin iya, pe nongan ara, ara ndroiyi Nongan para Pwahanou pe Nongna hu Poropet masih.”

Kristus ara yiy noru hiyeh?

41 Pwen iro mwonen hu Parisiy hurawure hu huro harong, Yesu isok hu, ipa, 42 “Wawu lohongani tapeh iyata Kristus? Yiy ara noru hiyeh?”

Pe husomwi yiy, hupa, “Noru Tepit.”

43 Pe Yesu ipwai iya kili hu, ipa, “Tehen tapeh ndrokonan pe Mwoiwan Haiyan iwong iyau poho Tepit, pe Tepit ipohowe Kristus, ara ‘Yapan’? Akanimei, Tepit, ara ipa toro:

44 ‘Yapan ipwai iya kili Yapan to, ipa,
“Asampwan kapwen te nimo mot,
kipoo kuiki hu hiyeh huhingasi wou,
ara hu kaya pahandra ndrikam.” ’†

45 Pwen pe kapa Tepit iyoh yiy ‘Yapan,’ pwen tehen tapeh pe ilahiy para kirayah norun?” 46 Pe kinlahi hamou tahu kisomwi nongna Yesu aro, ara pwi. Pe iro matne lang ara iya, yihu hindrundru para hu kasok Yesu kiya nongan sahin paiwe pwi.

23

Nongan manandrtihin para toimwa hu ndramat

1 Pwen pe Yesu ipwai iya kili hu ndramat soyon pe ndramiran hu, ipa toro: 2 “Yihu ndramat para hinuwani nongan para pwahanou pe hu Parisiy, ara ngara hu kahanuwani wawu iya tesah mepo Mose kintatuluwiy. 3 Pwen tehen tora ko, wawu kahalingi nongnahu, pe akoho ndruwa hu melit masih mepo hupwai para akambusiy. Hapeko wawu mbuna akambusi sehe melit yihu ngara kambusiy. Paratesah, yihu ngara konho ndruwa tesah mepo ngara hu kapohowei, ara pwi. 4 Yihu ngara kawasi hu tasusu nopwaran, pe ngara hu kaikiy kiro ndrita pwese hu ndramat. Hapeko yihu mbukenahu, ara yihu mbuwalihu para kaiki ndrakopwenimahu hakip para kasopwat hu, ara pwi.

5 Melit masih hu ngara kambusiy, ara para hu ndramat kanimei. Yihu ngara kasokomburani pwenah para totohun kiya namandran, pe ngara hu kambusi komu koiwehu para totohun, kiya niwen pe kiho liuliu. 6 Pe ngara hu kanamiliy para korompwan ndrohonoku pwanpwan hiyan koro hu yon, pe kampwan hu pwapwai hiyan hu ndramat ngara hu kahaiyaniy i, tora nondriya hu yumwa totohun. 7 Hu ndramat aro, ara hunamiliy para hu ndramat karawulohani hu koro hu ndroho pehei, pe hu ndramat kapohowe hu ‘Ndramat para Hinonou.’

8 Hapeko hu ndramat mbuna kapohowe wawu ‘Ndramat para Hinonou,’* paratesah, Namandran tawawu ara hamou opu, pe wawu masih, ara wawu nali wawu. 9 Pe wawu mbuna akapohowe hamou iripo kol pwan ‘tama yowu,’ paratesah, Tama wawu, ara hamou opu, pe iyera kol paingan yang. 10 Pe mbuna akapohowe hamou tawawu ‘Ndramat para hinonou,’† paratesah, Kristus, yiy hamou opu, ara Ndramat para Hinonou tawawu. 11 Pe yiy mepo ihohin masih kili wawu, ara andre kirayah ndramat para poya mbulya wawu. 12 Pe

* **22:32:** Rakuhuye (Exodus) 3:6 † **22:44:** Puk Waliy (Psalm) 110:1 * **23:8:** Eng: Rabbi † **23:10:** Eng: Teacher

hiyeh pakisap ngalan mbukenan, ara andre ngalan kiya pwi. Pe hiyeh kiyki yiy kiya pwan, ara andre Ngindrai kihiri ngalan kiya paingan.

13-14 Wawu ndramat para hinuwani nongan para pwahanou pe wawu Parisiy, toimwa wawu, wawu ndramat para pwandrandraman! Wawu wari papai para kolo king para kol paingan yang iro mbulmara hu ndramat. Pe wawu mbukena wawu, ara konhosong kanna nondriyan pwi. Pe yihu mepo hunohonou para kasong kaya nondriyan, ara wawu ngara kapenani hu, para hu mbuna kasong kaya nondriyan.‡

15 Wawu ndramat para hinuwani nongan para pwahanou pe wawu Parisiy, toimwa wawu, wawu ndramat para pwandrandraman! Wawu ngara karakayani ndras pe kol pwan masih, para katele ndramat hamou opu para kirayah ndramira wawu. Pe kiro mwonen kiyki ndriyan para kiho ndruwa wawu, ara wawu ngara kambusi yiy, pe kultuwayin kiramwaitini kultuw mwomwan tawawu maporolusap, pe kirayah ndramat hamou para kiya mwonen kiya ngat mepo mwan itayat aliy.

16 Wawu ndramat para luwani hu ndramat, hapeko mara wawu iyoh, toimwa wawu! Wawu ngara kapwai, kapa, ‘Kapa hamou kirandrangan kiya yumwa totohun namandran, ara tehe melit o mwaihei opu. Hapeko kapa hiyeh kirandrangan kiya kolt para yumwa totohun namandran, ara tesah irandrangan iya aliy, ara andre kiro ndruwa nongnan tehe kinpwai.’ 17 Wawu tehe ngou pe mara wawu iyoh! Tesah ihohin, eh?—kolt ara, ndre yumwa totohun namandran mepo imbusi kolt ara irayah haiyan? 18 Wawu ngara kapwai, kapa, ‘Kapa hamou kirandrangan kiya pere tuntun, ara tehe melit o mwaihei opu. Hapeko kapa hiyeh kirandrangan kiya yukyuk kiro pere tuntun, ara tesah irandrangan iya aliy, ara andre kiro ndruwa nongnan tehe kinpwai.’ 19 Wawu ndramat mara wawu iyoh! Tesah ihohin, eh? —yukyuk, ndre pere tuntun mepo imbusi yukyuk irayah haiyan? 20 Pwen tehen tora ko, hiyeh kirandrangan kiya pere tuntun, ara irandrangan iya aliy, pe iya melit masih iro ndritan i. 21 Pe yiy hiyeh kirandrangan kiya yumwa totohun namandran, ara irandrangan iya aliy, pe iya ngala Ngindrai mepo ngara kiyen aliy yi. 22 Pe yiy hiyeh kirandrangan kiya kol paingan yang, ara irandrangan iya ndrohonoku pwanpwan ta Ngindrai, pe iya kili Yiy mepo iyerampwan aliy.

23 Wawu ndramat para hinuwani nongan para pwahanou pe wawu Parisiy, toimwa wawu, wawu ndramat para pwandrandraman! Wawu ngara kataingani melit sih nondriya ndrokoyirayi masongui para melit mendreheh tehe parahiy, koyo, pe hu melit kankanahu layin handrahandra.§ Hapeko wawu kanndrihisani hu melit namandran para nongan para pwahanou mepo huhohin masih —tehe lohongai para tamwaniye hiyan, pe lohongai para koisirai, pe kultuw para weleso. Hiyan para wawu koro ndruwa hu kultuw hiyan namandran tehen tora, pe koyu wawu mbuna kirut hu melit mendremendreheh ara yi. 24 Wawu ndramat para luwani hu ndramat, hapeko mara wawu iyoh! Wawu ngara karahi mwalsing hamou kiho suw, hapeko wawu konho nime kamel hamou kiho suw pwi. Pwen o, ngara wawu kandrimiy.

25 Wawu ndramat para hinuwani nongan para pwahanou pe wawu Parisiy, toimwa wawu, wawu ndramat para pwandrandraman! Wawu ngara kasungani ngawan para pweniu pe pwelekei, hapeko nondriyan, ara ipep iya mwolou pe kultuw para akapwesani wawu mbukena wawu. 26 Wawu Parisiy para marayoh! Akasungani nondriya pweniu pe pwelekei kimu na, kihipwen, pwen andre ngawan para aliy yi, ara andre kiya howen.

27 Wawu ndramat para hinuwani nongan para pwahanou pe wawu Parisiy, toimwa wawu, wawu ndramat para pwandrandraman! Wawu, ara tehe hu pohomara ngat mepo hutumwi kohoh pallen iya aliy. Nimiyan para ngawan, ara lahayan iya, hapeko nondriyan, ara ndruwi hu ndramat pe melit masih pwalan ipep ita aliy. 28 Pwen tehen aliy opu, ngawan tawawu, ara wawu ya yingani wawu iya kili hu ndramat tehe imwonen. Hapeko nondriya wawu, ara ipep iya pwandrandraman pe kultuw pwassin.

29 Wawu ndramat para hinuwani nongan para pwahanou pe wawu Parisiy, toimwa

‡ **23:13-14:** Yihu ndramat hayah hupahas iya nongna Ngindrai, hupa ndre nongan sahin i, ara ipa toro: 14 Wawu ndramat para hinuwani nongan para pwahanou pe wawu Parisiy, toimwa wawu, wawu ndramat para pwandrandraman! Wawu ngara kapokoiwani hu menmena hu pihinau topwei. Pe ngara wawu kawaiyani totohun kiro mbulmara hu ndramat. Pwen pe wawu andre kawiri koran namandran iya. Eng: Woe to you, teachers of the law and Pharisees, you hypocrites! You devour widows' houses and for a show make lengthy prayers. Therefore you will be punished more severely. TP: Yupela saveman bilong lo na yupela Farisi, yupela lukaut. Yupela i man bilong tupela maus. Yupela i save trikim ol meri, man bilong ol i dai pinis, na stilim haus bilong ol. Na yupela i save giaman long mekim ol longpela prea. Long taim bilong kot, yupela bai i kisim bikpela hevi moa. Lukim Mak 12:40. § **23:23:** Eng: mint, dill and cummin; TP: liklik sayor samting bilong gaden

wawu, wawu ndramat para pwandrandraman! Wawu ngara kara hu ngat para tona hu poropet, pe wawu ngara kanowi hu ngat tahu ndramat imwonen. 30 Pe wawu ngara kapa, ‘Kapa yowu koro nondriya hu lang ta tumbu yowu hu, ara andre yowu kansopwat yihu para katingundru hu poropet pwi.’ 31 Pwen wawu kanpwaingani wawu tehe wawu, ara tumbu yihu ndramat mepo hu tingundru hu poropet. 32 Kiya, hiyan, akapo sura pakut mwomwan ta tumbu wawu hu, kipoo kiya hapwen topwei!

33 Wawu mwat! Wawu mwat hayoi mapaira wawu! Wawu andre kawop kasa mawen kora kultuw mwomwan tapeh? Kora mwomwan tawawu, ara andre kiyki wawu kaya ngat mepo mwan itayat aliy. 34 Pwen pe tunan ara ko, yo andre kupwandrisa hu poropet, pe hu ndramat lohongahu waison, pe hu ndramat para hinuwani wawu, ara hu kasa kili wawu. Yihu hayah tahu, andre wawu katingundruhu, pe karapaingi hu kaya kei tondrih. Pe yihu hayah i, ara andre akamwiriyani hu koro nondriya hu yumwa totohun, pe akoho san hu, pe andre hu koho wop kol hakol kaya hakol. 35 Pwen hu ndramat masih mepo hu kanitingundru hu ndramat kultuwayihu imwonen, pe ndreyehu kinimuw iripo kol pwan, ara koran andre kiro ndrita wawu —iro ndreye Apel, yiy ndramat imwonen, pe isa matne ndreye Sekarayah NdraPerekayah, yiy mepo wawu tingundrun iro mwalinga yumwa totohun namandran pe pere tuntun, ara andre wawu kakuni korahu topwei. 36 Upwai ndrokonan isa kili wawu, tehe kora melit masih kene mwomwan aro, ara andre kisa kona wawu hasap para mahapo.

37 O Yerusalem, Yerusalem! Wawu mepo wawu ngara katingundru hu poropet, pe hu ndramat mepo Ngindrai ipwandrisa hu husa kili wawu, ara ngara akasolpwa hu kiya pat: Lang hitun ara ndriyo inamiliy para kurawurani noru wawu hu kasawule, tehe tutut pihin hamou ngara kipwokarani norun hu koro pahandra kapenen. Hapeko wawu ngara kahambuwali wawu. 38 Akahalingiy, kolo wawu, ara kinna mwomwan pe kinna marakah. 39 Paratesah, yo upwai isa kili wawu tehe andre akannime yo paiwe pwi, kipoo akapa, ‘Lomwes ita kili yiy mepo isa iya ngala Yapan.’**”

24

Hu kaipisa melit andre karayah para kapwainganiy tehe lang para kol pwan nakiyahapwen

1 Pwen Yesu itali yumwa totohun namandran, pe iro tokai nakiyau. Pe ndramiran hu husa kili yiy pe huwiri lohongan iya yumwa totohun namandran, pe hu wum mepo huro kene aliy. 2 Pe Yesu isomwi hu, ipa, “Wawu tora nime hu melit masih kene aro, ndre? Upwai ndrokonan isa kili wawu, tehe pat sih andre kinye ndron ndrita sih pwi. Hu pat masih kene aro, andre hu katipiyani hu topwei kaya pwan.”

3 Pwen Yesu impwan Ngondron para hu Holip, pe ndramiran hu husa kili yiy nokule ko, pe hupa, “Apwai kisa kili yowu, sehe lang ndrokonan andre hu memelit masih mepo anpwai ara andre karayah? Pe sehe kaipisa melit andre kipwaingani lengem para nasa, pe para kol pwan nakiyahapwen?”

4 Pwen Yesu isomwi hu, ipa, “Mara wawu kiro, matisan ndramat hamou kipakarawani wawu. 5 Paratesah, yihu ndramat soyon andre hu kasa kiya ngolo, pe andre hu kapa, ‘Yo ara Kristus,’ pe andre hu kapakarawani hu ndramat soyon. 6 Pe andre wawu kahalingi nola hu pahun, pe hu nguluwa hu pahun, hapeko nere wawu mbuna kihilim. Hu melit tehen tora andre hu karayah, hapeko lenge kol pwan nakiyahapwen, ara mapu. 7 Pe hu ndraye ndramat hayah, andre hu kapo pahun kiya kili hu ndraye ndramat hayah i; pe hu ndramira kolo king para hu kol hayah, ara andre kapo pahun kaya kili hu ndramira kolo king para hu kol hayah i. Pe hu song pe hu nunuw namandran iya, ara andre hu karayah koro hu kol hakol-hakol. 8 Hu melit masih aro kene, ara andre karayah kimu na, tehe pihin hamou ihingotou para nakimwalahiy.

9 Pwen andre hu kambul-tuwe tahatini wawu para karandroyani wawu, pe katingundru wawu kamat. Pe tunan yo kopu, pwen andre hu ndramat para kol pwan masih kene, ara andre hu kahangasi wawu. 10 Pe kiro mwonen lang ara, yihu ndramat soyon, andre hu katali lohongai ndrisiyon sato. Pe andre hamou kiratuni hamou, pe hamou kihingasi hamou. 11 Pe hu poropet pwasoyou andre hu karayah, pe kapakarawani hu ndramat soyon iya. 12 Pe kultuw para kanamili hamou-hamou mwalinga hu ndramat hitun, ara andre kissau, paratesah, kultuw pwassin iripo po iya namandran iya. 13 Hapeko sehe ndramat mepo kiro tine pwokeyan, kipoo kiya matne lang kiyahapwen, ara andre Ngindrai kisopwat yiy. 14 Pe nongan hiyan para kolo King Ngindrai iye, ara andre kapohowei kisalti kol pwan masih, tehe titiye to kiya kili hu ndraye ndramat masih

** **23:39:** Puk Waily (Psalm) 118:26

kene, pwen lang para kol pwan nakiyahapwen andre kisa.
15 Pwen pe kiro mwonen wawu kanime melit mwomwan, mepo poropet Taniyel kinpohowei koluw kinna, ara kiro tine nondriya Wum Sahin Haiyan ita nondriya yumwa totohun namandran ta Ngindrai—'melit pwalan masih mepo andre kipwalngani yumwa totohun namandran'—hiyeh kinime nongan ara, ara lohongan kileu — 16 pwen yihu mepo hutora kol namandran hape Yutiya, ara hu kawop kaya hu ngondron. 17 Pe sehe ndramat mepo kiro payandroha suwen lang ara, ara mbuna kilai kiya pwan, pe kiya nondriya suwen para kiyapo handra melit tan kisa ngawan. 18 Pe sehe ndramat mepo kiro pingen lang ara, ara mbuna kimui para kiyapo koiwen. 19 Toimwa hu pihin mepo mapundriyahu, pe hu mepo hutora hisuwe noruhu malaman, ara andre hu kaiki koisariy kiho nondriya hu lang ara. 20 Akatohun tehe wowop tawawu, ara mbuna kisarayah kiro mwonen lenge nowou ndre kiho lang Sapat. 21 Paratesah, lang ara, andre nopwaran namandran iya kirayah. Pe nopwaran ara, ara andre kinhisoule tehe nopwaran masih mepo kintayah pwen, ara pwi—iro mwonen kol pwan irayah, ipoo isa matnen mahapo. Pe kiyamulan, nopwaran tehen tora, ara andre kintayah paiwe kihisoule tehen aliy, ara pwi. 22 Pe kapa Ngindrai kinsondriti hu lang para hu nopwaran ara kinna mulai pwi, ara andre hamou kinto mwalen pwi. Hapeko ilohongani hu mepo kinpirani hu pe kintakinimahu pwen, pwen pe isan nowen, ara iya mulai. 23 Pe kiro mwonen lang ara, kapa ndramat hamou kisa pe kipwai kisa kili wawu, kipa, 'Akahalingiy! Kristus iripo iye!' ndre kipa, 'Kristus ita yoro!' pwen lohonga wawu mbuna kipwotisingi nongnan. 24 Paratesah, hu kristus pwasoyou, pe hu poropet pwasoyou, ara andre hu kasarayah; pe andre hu kambusi hu kaipisa pwoke namandran, pe hu kinima pwoke yi, para hu kapakarawani hu mepo Ngindrai kintakinimahu pwen—kapa ilahiy para hu kambusiy tehen aliy. 25 Akanimei, lang mapu kinsa, pe yo kunpwai mamu kinsa kili wawu.
26 Pwen pe kapa hamou kipwai kisa kili wawu, kipa, 'Akanimei! Yiy iyoro kol ndrohoyin,' wawu mbuna akaya; ndre kapa kipa, 'Yiy ita nondriya seu sahin ita nondriya seu aro,' pwen mbuna akapwotisingi lohonga wawu kiya aliy. 27 Paratesah, kiro mwonen ngara akanime kamit kikamiriy kiyau kup, pe nganngnanan kilenganiy kiya toton kiya rai, pwen pe lang para Noru Ndramat nakisa, ara andre kirayah tehen aliy opu. 28 Hape aleheh mepo paramuw kirahis kiro aliy, ara andre hu mondrtoi kahalun kaya aliy.*
29 Kiya ndruwa lenge hu nopwaran ara kahapwen, pwen hape pwi ko,
'mwandrai andre kilokuh,
pe walah andre kiniyki nganan pwi,
pe hu piriy andre kayos kayau yang kasa pwan,
pe hu pwoke para yang, ara andre hu kamemeyeu.'†
30 Pe kiho nondriya lang ara, ara kaipisa Noru Ndramat andre kisarayah kiho paingan yang. Pe hu ndraye ndramat para kol pwan masih, ara andre hu karang malihu. Pe andre hu kanime Noru Ndramat kisa kiho ndrita hu kokom para yang, kiyapolo pwoke pe nonowa nganan namandran. 31 Pe ndrah andre kiro tang namandran iya, pe Noru Ndramat andre kipwandrisa hu angelou tan, pe andre hu karawurani hu mepo kintakinimahu pwen atan, hu kayau hu mbusungo kol pwan mahaasai, pe kiro yang haroh kiyandrek kiya haroh.
32 Akapo lohongai kiyau nongan pwandritiye para kei pik toro: Kiro mwonen ndrandran kituhuruh pe kiyki kaimbuwen, ara akapahasaniy, tehe lang para mwandrai nakising, ara kinsa pakeh. 33 Tehen tora ko, kapa akanime hu melit masih kene aro koro tayah, ara akapahasaniy tehe Noru Ndramat, ara kinsa pakeh, pe ita poho karam. 34 Upwai ndrokonan isa kili wawu, hu ndraye ndramat hasap para mahapo aro, ara andre hu masih kanmat pwi, kipoo hu melit masih aro karayah topwei. 35 Kol paingan yang pe kol pwan, ara andre kihipwen, hapeko hu nongno, ara andre kanhipwen pwi.

Ndramat hamou kinpahasani sehe lang ndre sehe paramwandrai pwi

36 Hapeko ndramat hamou kinpahasani sehe lang, ndre sehe paramwandrai hu melit aro kene nakarayah, ara pwi. Pe Norun pe hu angelou hutora kol paingan yang, ara hukowu i. Taman hamou opu, ara ipahasaniy. 37 Pe sehe kultuw mepo ngara hu koro mbusiy kiro lenge Nowah, ara andre kirayah kihisoule ko, kiro mwonen lang mepo Noru Ndramat nakisa. 38 Paratesah, tandrohonga hu lang mepo non kintah mapu, ara yihu ndramat huro namnam, pe huro yin ndran, pe huro yesou, pe huro sokombut yesou, ipoo iya lang mepo Nowah isong iya nondriya

* **24:28:** Hape aleheh mepo nombuwe tesah imat iro aliy, ara andre hu pihinan kahalun kaya aliy. Eng: Wherever there is a carcass (remains of a dead body), there the vultures will gather. † **24:29:** Yisayah (Isaiah) 13:10; 34:4

ndroi. 39 Pe hu kanyirowe sehe melit mepo
pakeh nakirayah, ara pwi, ipoo non irah
pe isurahi hu masih huya mawen. Pwen
lang para Noru Ndramat nakisa, ara andre
kirayah tehen aliy opu. 40 Hilu ndramat
malmou andre hilu koro piyang; Ngindrai
andre kiwiri hamou, pe hamou andre kiye
ndron. 41 Hilu pihin malmou andre hilu
koro puluw palawa para ndrinanohun;
Ngindrai andre kiwiri hamou, pe hamou
andre kiye ndron.
42 Pwen tehen tora ko, mara wawu kiro,
paratesah, sehe lang Yapan nakisa kiya
aliy, ara wawu kowu. 43 Hapeko lo-
honga wawu kileu kiya nongan aro: kapa
mbukena seu kinpahasaniy pwen kimu,
iya sehe paramwandrai ndramat para pa-
hana nakisa, ara andre mbukena seu ara
kiro poyoi; pwen suwen ara andre kin-
lahiy para hamou kitumbuwei pe kiya
nondriyan pwi. 44 Pwen ndroiyin ara ko,
wawu yi, ara akoro hinehes, paratesah,
Noru Ndramat nakisa, ara andre kiho non-
driya paramwandrai mepo wawu kowu
para nakisa kiya aliy.
45 Pwen, sehe ndramat para poya mbulen
mepo maran pahalan pe lohongai waison
iripo kili yiy, ara andre namandran tan
kiyki mbulen kiya kili yiy? Namandran
tan andre kiyki ndramat tehen tora, para
kiro nimnim kiyata hu ndramat para poya
mbulen kiro nondriya suwen, pe para
kiro hang hu anandrinai kiho mwonen
paramwandrai para yukuya anandrinai.
46 Hiyan masih kapa ndramat para poya
mbulen ara, ara namandran tan kimui
kisa, pe kinimei tehe yiy iropo mbulyan.
47 Upwai ndrokonan isa kili wawu, tehe na-
mandran tan andre kiyki yiy kiro nimnim
kiya hu menmenan masih kene. 48 Hapeko
kapa ndramat para poya mbulen, ara kul-
tuwayin pwassin, pe kipanguluwaniy kiy-
atan mbukenan, kipa, ‘Namandran to, ara
ita mawen ndrangan niwen iya pe kinsa
mapu,’ 49 pe iya pe iro tandroyani susuran
hu para poya mbulen, pe iya iro nam-
nam pe iro yin ndran iyapolo hu ndramat
para kuimwa ndran, 50 pwen namandran
ta ndramat para poya mbulen ara, ara
andre kisa kiho nondriya lang mepo ikowu
iya aliy, pe kiho nondriya paramwandrai
mepo kinpahas kinna aliy pwi. 51 Pe andre
namandran tan kiringi yiy kiya mendre-
mendreheh, pe kiyaiki yiy kiya polo hu
ndramat para pwandrandraman, kiya kol
mepo andre hu koro rang malihu pe koro
yandrisingi koltahu.

25

Nongan pwandritiye tahu pihindrahin masongui

1 Kiro lang ara, kolo king para kol
paingan yang, ara tehe hu pihindrahin
masongui mepo huwiri hu paisui makakan
tahu, pe huyau huya para kaya pohonani
ndramat para nakiyesou. 2 Pe hu mayi-
mou tahu, ara lohongahu waison pwi; pe
hu mayimou tahu, ara lohongahu waison.
3 Pe yihu mepo lohongahu waison pwi, ara
huwiri hu paisui makakan tahu, hapeko
hu kanwiri ndraikei para aliy kinnasurahu
pwi. 4 Pe yihu mepo lohongahu waison,
ara huwiri ndraikei iro hu pwisi ndraikei
iyasura hu paisui makakan tahu. 5 Pe ndra-
mat para nakiyesou ara, ara kinsa kileh
pwi. Pwen marahu pihindrahin ara, inun
pe humatin.
6 Pwen iho ndrokolo put, ndramat
hamou iyoh, ipa, ‘Ndramat para nakiyesou,
ara itapo isa! Akasa ngawan para kaya
pohonani yiy!’
7 Pwen hu pihindrahin masih ara
husa poyoi, pe hu mwaniyani hu paisui
makakan tahu. 8 Pwen yihu mepo
lohongahu waison pwi, ara hupwai iya
kili hu mepo lohongahu waison, ara hupa,
‘Akahang yowu hape ndraikei tawawu na;
paisui towu, ara hu nakamat.’
9 Pe hu pihindrahin lohongahu waison
ara, ara husomwiy, hupa, ‘Pwi yoh! An-
dre kinlahi wawu pe yowu kene, ara
pwi. Akaya kili hu mepo hu tora po pe-
hei iya ndraikei pe akasou hayah tawawu
mbukena wawu.’
10 Hapeko iro mwonen huropo huya,
para hu nakaya sou ndraikei, ndramat para
nakiyesou, ara kinsarayah pwen iro. Pe hu
pihindrahin mepo hu kanmwaniyani hu
pwen huro, ara husong huyapolo yiy huya
nondriya suwe yon para yesou. Pe hu para
seu ara, huwari papai.
11 Iyamulan hu pihindrahin lohongahu
waison pwi ara, ara husa, pe hupa, ‘Na-
mandran! Namandran! Atipe papai kili
yowu!’
12 Hapeko isomwi hu, ipa, ‘Upwai
ndrokonan isa kili wawu tehe ukowu
tawawu.’
13 Pwen tehen tora ko, mara wawu kiro,
paratesah, wawu kowu sehe lang ndre sehe
paramwandrai Yapan tawawu nakisa.

Nongan pwandritiye tahu ndramat para poya mbulen huwiri singayai

14 Pwen nakupwai paiwe yi, kolo King
Ngindrai ita kol paingan yang, ara tehe
ndramat hamou iyen, pe iyau iya kinhora
tokai tan. Pe iyoh hu ndramat para poya
mbulyan husa pe iyki menmenan iya nima
hu. 15 Pwen iyki singayai mapuyimingui
pe ndromwan iya kili hamou, pe iyki sin-
gayai mapulungui pe ndromwan iya kili
hamou, pe iyki mapusongui pe ndromwan

iya kili hamou.* Pe iyki singayai ara, ara ilahi pwoke para mbulyahu hamou-hamou. Pwen iyau iya tokuyan. 16 Pwen yiy hamou mepo kinwiri singayai tehe mapuyimingui ara, ara hape pwi ko, iyapo mbulen iya aliy, pe iposuran irayah mapuyimingui yi. 17 Pwen yiy mepo iwiri singayai tehe mapulungui ara, ara tehen aliy opu, ipo mbulen iya aliy, pe iposuran irayah mapulungui yi. 18 Hapeko yiy mepo iwiri singayai tehe mapusongui ara, ara iya pe ira ngat iya mbulu pwan, pe ikulani singayai ta namandran tan iro aliy.

19 Pe namandran tahu ndramat para poya mbulen, ara iya iro ndrangan niwen iya, pwen imui isa pe imwaniye lohongai para singayai mepo iykiy iya nimahu ara. 20 Pwen ndramat mepo kinwiri singayai mapuyimingui ara, ara isaikiy iyapolo mapuyimingui mepo ipo suran ara, pe ipa, ‘Namandran, animei na! Wou aiki mapuyimingui isa nimo, pe uyapo mbulen iya aliy, pe uposuran irayah mapuyimingui yi.’

21 Pe namandran tan isomwi yiy, ipa, ‘Wou ndramat hiyan pe ndramat para weleso! Mbulyam hiyan! Wou apo mbulen iya melit noniy, pwen andre aro nimnim kiya hu melit soyon. Asa pe talu kapwes kawule!’

22 Pwen ndramat mepo iwiri singayai mapulungui ara isa yi, pe ipa toro: ‘Namandran, animei na! Wou aiki mapulungui isa nimo, pe uyapo mbulen iya aliy, pe uposuran irayah mapulungui yi.’

23 Pe namandran tan isomwi yiy, ipa, ‘Wou ndramat hiyan pe ndramat para weleso! Mbulyam hiyan! Wou apo mbulen iya melit noniy, pwen andre aro nimnim kiya hu melit soyon. Asa pe talu kapwes kawule!’

24 Pwen ndramat mepo iwiri singayai mapusongui ara, ara isa, pe ipa, ‘Namandran, upahasaniy tehe wou ara ndramat hamou ngandrahan, mepo ngara ayapo anandrinai mepo anhohas pwi. Pe wou ngara ayambultani peke anandrinai mepo anhopiye pwi. 25 Pwen unoh pe uya kulani singayai ara iro mbulu pwan, Animei na, singayai tam iye.’

26 Hapeko namandran tan isomwi yiy, ipa, ‘Wou ndramat para welemai pe kultuwayim pwassin! Pwen pe wou anpahasaniy tehe yo ngara kupo anandrinai mepo ndramat hamou ihisiy, pe ngara kumbultani anandrinai mepo ndramat hamou ipiye peken. 27 Pwen hiyan para aiki singayai to kiya nondriya yumwa singayai, pwen lang mepo nakumui kusa, ara andre kuwiri suran kiyapolon i.’

28 Pwen pe namandran tan ipwai, ipa, ‘Akawiri singayai kiya mawen kili yiy, pe akaikiy kiya kili yiy mepo atan mapusangat. 29 Paratesah, hiyeh mamenmenan, ara andre Ngindrai kipo sura menmenan, pe atan, ara andre kihon kiya soyon iya. Hapeko yiy mepo menmenan pwi, konan hape sohoyan kimin, ara andre kawiriy topwei kiya mawen kili yiy. 30 Pe akasoyau kiyata ndramat para poya mbulen mepo ndrinameren soyon ara, ara kiya ngawan, pe kiya nondriya kol lokuhan, mepo andre hu koro rang malihu pe koro yandrisingi koltahu.’

Sopat para hu sipsip pe hu meme

31 Pwen kiro mwonen Noru Ndramat nakisa kiyapolo nonowa nganan, pe hu angelou masih kene hu kasapolo yiy, ara andre kimpwan ndrohonoku mipwan tan, kiyapolo nonowa ngana kol paingan yang. 32 Pe hu ndraye ndramat para kol masih kene, ara andre hu kasa rawurehu koro mbulmaran, pe andre kisopat hu ndramat kaya malpat, tehe ndramat hamou para pwokereya hu sipsip, ngara kisopat hu sipsip kaya mawen kili hu meme. 33 Pe andre kiyki hu sipsip kaya pwen te niman mot, pe hu meme kaya pwen te niman kamou.

34 Pwen King andre kipwai kiya kili hu mepo huya pwen te niman mot, kipa, ‘Wawu mepo Tomo iripo toholi wawu, ara akasa pe akasawiri kolo king, mepo Ngindrai kinmwaniyaniy pwen ata wawu, tandrohonga imangsani kol pwan irayah. 35 Paratesah, yo umundrui pe wawu hang yo hapesah para kuyan. Pe koyu isapak pe wawu hang yo hapesah para kuyin. Pe yo ara tehe lah hamou, pe wawu wiri yo uya nondriya suwe wawu. 36 Pe yo koiwe pwi, pe wawu hang yo koyau; pe yo umwa pe wawu sa pe wawu pwokarani yo. Yo uro nondriya kou, pe wawu sa koyum yo.’

37 Pwen hu ndramat hu mwonen, ara andre hu kasomwi yiy, hu kapa, ‘Yapan, yowu nime wou amundrui, pe yowu hang wou anandrinai, kahaleh? Ndre koyum isapak, pe yowu hang wou hapesah para ayin, kahaleh? 38 Pe yowu nime wou tehe lah hamou, pe yowu wiri wou asa nondriya suwe yowu, kahaleh? Ndre wou androisi koyau, pe yowu hang wou koyau, kahaleh? 39 Pe yowu nime wou amwa, ndre aro nondriya kou, pe yowu sa koyum wou, kahaleh?’

40 Pe King andre kisomwiy, kipa, ‘Yo upwai ndrokonan isa kili wawu, sehe melit wawu mbusiy iya kili nali hu aro, mepo ngalahu pwi masih, ara wawu mbusiy isa kili yo.’

* **25:15:** K5,000 (50,000 moni) ... K2,000 (20,000 moni) ... K1,000 (10,000 moni)

41 Pwen King andre kipwai kiya kili hu
mepo huya pwen te niman kamou, kipa,
‘Akaya mawen kili yo; Ngindrai kiniten
ana wawu. Wawu kaya nondriya mwan
mepo andre kinto-kinto, mepo Ngindrai
kinmwaniyaniy pwen ata Sinai pe hu an-
gelou tan. 42 Paratesah, yo umundrui pe
wawu kanhang yo hapesah para kuyan
pwi. Pe koyu isapak, pe akanhang yo
hapesah para kuyin pwi. 43 Yo tehe lah
hamou, pe wawu mbuwali wawu para
kusa nondriya suwe wawu. Yo undroisi
koyau, pe wawu kanhang yo koyau pwi.
Yo umwa, pe uro nondriya kou, pe wawu
kansa pwokarani yo pwi.’
44 Pe andre hu kasomwi yiy, hu kapa,
‘Yapan, yowu nime wou amundrui, ndre
koyum isapak, ndre wou lah hamou, ndre
androisi koyau, ndre amwa, ndre aro non-
driya kou, pe yowu kansopwat wou pwi,
kahaleh?’
45 Pe andre kisomwiy, kipa, ‘Yo upwai
ndrokonan isa kili wawu, sehe melit akan-
mbusiy kinna kili hu mepo ngalahu pwi
masih aro pwi, ara akanmbusiy kinsa kili
yo pwi yi.’
46 Pwen hu ndramat aro, ara andre hu
kaya mawen pe kawiri kora nopwaran
mepo andre kinto-kinto. Hapeko yihu
ndramat imwonen, ara andre hu kawiri
taleh mepo andre kinto-kinto.”

26

Humburi nongan para katingundru Yesu

1 Pe iro mwonen Yesu iwong iya hu melit
masih kene aro ihipwen, pwen ipwai iya
kili ndramiran hu, ipa, 2 “Wawu pahasaniy,
tehe lenge Pasopa, ara lang maluwoh o hira
ndron—pe Noru Ndramat, ara andre hu
kaiki yiy kiya nimahu ndramat para hu
karapaingi yiy kiya kei tondrih.”
3 Pwen hu pris huhohin ta hu pris masih,
pe hu yapane kol, ara husa rawurehu
husa nondriya suwe pris ihohin ta hu
pris masih kene, ngalan Kayapas. 4 Pe
huro mburi nongan pe huro ten lohongai
kokohe para kambultuwe tahatini Yesu pe
katingundrun. 5 Pe hupa, “Hapeko mbuna
tukambusiy kiro nondriya Yon, matisan hu
ndramat karambumbuwat pe karahatai.”

Pihin hamou itilingi ndraikei iya paya Yesu iro kol Petaniy

6 Pwen Yesu iro kol Petaniy, iro non-
driya seu ta ndramat hamou mepo ngara
hu kapohowe yiy, Simon ndramat para
Mwamwa Kawa. 7 Pe pihin hamou isa
kili yiy iyapolo pwisi ndraikei sih mepo
ndraikei mangonohon layin iro aliy, pe
kenne ndraikei ara, ara namandran iya. Pe
Yesu iyeroh ngilse keyau, pe pihin ara, ara
itilingi ndraikei ara iya payan.
8 Pwen iro mwonen ndramiran hu, hu-
nimei, ndrinahu, ara ilokuh. Pe hu-
sok, hupa, “Paratesah pe itilingi ndraikei
mangonohon layin ara, ara iya mwaihei
opu? 9 Ndraikei mangonohon layin aro,
ara ilahiy para kapopehei kiya aliy kiya
singayai namandran, pe kaiki singayai
para aliy kiya kili hu ndramat mepo hun-
droisiy.”
10 Pe Yesu iyirowe tesah mepo huro wong
iya aliy, pe ipwai iya kili hu, ipa, “Parat-
apeh pe wawu tora wong ana pihin aro?
Yiy, ara imbusi kultuw hiyan iya isa kili
yo. 11 Yihu ndramat mepo hundroisiy,
ara andre hu koro polo wawu lang masih,
hapeko yo, ara andre kunto polo wawu
waiye pwi. 12 Pihin aro itilingi ndraikei
mangonohon layin aro isa mondro, ara
imbusiy para kimwaniyani yo para toniyo.
13 Yo upwai ndrokonan isa kili wawu, hape
aleheh nondriya kol pwan masih mepo hu
kaya, pe hu kapohowe nongan hiyan aro
kiya aliy, pwen tesah pihin aro kinmbusiy,
ara andre hu katiyani tiyeyan, pe kalohon-
gani yiy.”

Yutas ipa hiyan para hu katingundru Yesu

14 Pwen hamou tahu Songui Pe Lumou
—mepo hupohowe ngalan Yutas Yiskariyot
—ara iya kili hu pris huhohin ta hu pris
masih, 15 pe isok, ipa, “Wou andre aiki
tesah kisato kapa kuratuni Yesu, pe kuiki
yiy kisa nima wawu?” Pwen pe husomwi
yiy, pe husowani yiy iya sombule silwa
matingui. 16 Pe iro lang ara iya, Yutas iro
ten sehe sai hiyan para kiyki Yesu kiya
nimahu.

Pasopa ta Yapan

17 Iro nondriya lang imu para Yon para
Lang Para Ndrinanohun Mepo Yis Aliy
Pwi, hu ndramira Yesu husa kili yiy pe
husok, hupa, “Wou anamiliy para yowu
karamwaniyani anandrinai tam para ayan
kiro lenge Pasopa, kiro hape aleheh?”
18 Pe Yesu isomwi hu, ipa, “Akaya non-
driya kol namandran, pe akaya kili ndra-
mat aro, pe akapwai kiya kili yiy, akapa,
‘Ndramat para Hinonou ipa toro: Pakeh
nakisa rahihini lenge ara. Pe yo nakulo-
hongani lenge Pasopa kiyapolo ndramiro
hu koro suwem.’ ” 19 Pwen pe ndrami-
ran hu humbusiy tehe Yesu kinpomwanye
kinna kili hu, pe humwaniyani hu melit
para Pasopa.
20 Pwen kol ipiyah, pe Yesu iyeroh ngilse
keyau, iyapolo hu Songui pe Lumou. 21 Pe
huro namnam manau pe ipwai, ipa, “Up-
wai ndrokonan isa kili wawu, tehe hamou
tawawu andre kiratuni yo.”

22 Pe ndriyahu ara ipworu namandran
iya, pe hamou iro pwassohi nongna hamou
iya kili Yesu, huro pa, “Yapan, andre yo,
ndre?”
23 Pwen Yesu ipwai, ipa, “Yiy mepo kin-
taimani niman kinna nondriya pwelekei
sura yo, ara andre kiratuni yo. 24 Noru
Ndramat, ara andre kiyau ndruwa non-
gan tehe pwayan kinpwai, pe kintiyani
tiyeyan. Hapeko toimwa sehe ndramat
mepo andre kiratuni Noru Ndramat! Iya
hiyan masih iyata ndramat ara, kapa tinan
kinmwalahiy kinna tan pwi.”
25 Pwen Yutas, ndramat mepo nakiratuni
Yesu ara, ara ipa, “Ndramat para Hinonou,
andre yo, ndre?”
Pe Yesu isomwi yiy, ipa, “Tehe anpwai
ara.”
26 Pe iro mwonen huro namnam, Yesu
iwiri ndrinanohun pe itoholiy, pe iram-
buringiy, pe iykiy iya kili ndramiran hu,
pe ipa, “Akawiriy pe akainiy; iye ara nom-
buwe.”
27 Pwen iwiri pweniu wain sih, pe irawu-
loh iya kili Ngindrai, pe iykiy iya kili hu,
pe ipa, “Wawu masih kene, akayin kiyau
aliy. 28 Iye ara ndreye para tapaniu,* mepo
utilingiy para kisopwat hu ndramat soyon,
para kitali hu pakut mwomwan tahu. 29 Yo
upwai isa kili wawu, kiro mahapo kiya,
andre kunyin kiyau ndrunu mbuwa wain
iye paiwe pwi, kipoo kuyin kiyasura wawu
kiya nimnim howen kiro nondriya kolo
king ta Tomo.”
30 Pe hupowaliy sahin ihipwen, pwen
huyau huya Ngondron para hu Holip.

Yesu iranonoye tehe Pita andre kipa tehe ikowu tan

31 Pwen Yesu ipwai iya kili hu, ipa,
“Nepo kiping, tunan yo ko, andre wawu
masih kene kahandrundru pe
akatali yo. Paratesah, pwayan
kinpwai pwen, kinpa toro:
‘Andre kutingundru ndramat para
pwokereya hu sipsip, pe andre hu
sipsip kamasumbuwe.’†
32 Hapeko kamulan kutine, ara andre kuro
mu kili wawu kuya Kaliliy.”
33 Pe Pita isomwi yiy, ipa, “Konan kapa
tunan wou, pe yihu masih kene aro hu
kahandrundru, hapeko yo, andre kunhin-
drundru satam pwi.”
34 Pe Yesu ipwai iya kili Pita, ipa, “Yo
upwai ndrokonan isa kili wou, tehe nepo
kiping, pe tutut kintang mapu, andre apwai
maporotisap tehe akowu to.”
35 Pe Pita ipwai, ipa, “Konan kapa kumat
kiyasura wou, hapeko andre kunpwai tehe
ukowu tam, ara pwi yoh.” Pe ndramiran hu
masih, ara hupwai iyawule tehen aliy yi.

Yesu itohun iro Ketsemani

36 Pwen Yesu iyau iyapolo ndramiran hu
huya pinge holip hape, mepo hupohowei
Ketsemani. Pe ipwai iya kili hu, ipa,
“Akorompwan iye, pe yo kuya yoro kuya
tohun.” 37 Pe iwiri Pita iyapolo NdraSepetiy
malmou huyapolo yiy. Pe iro hingorowe
ngandran, pe ndriyan ara iroporu. 38 Pwen
pe yiy ipwai iya kili hu, ipa, “Ndriyo, ara
iporu namandran iya, pe pakeh tehe paku-
mat. Akoro iye kiyapolo yo, pe mara wawu
kiro.”
39 Pe iya hangoh hape mendreheh, pe
iyos te kombuyen iya pwan pe itohun, ipa,
“O Tomo, kapa ilahiy, pwen awiri pweniu
iripo kili yo aro kiya mawen. Hapeko
mbuna kiho ndruwa namiliwo, konan; oho
ndruwa namiliwam.”
40 Pwen imui iya kili ndramiran hu ma-
timou, pe inime hu huro matin. Pwen pe
ipwai iya kili Pita, ipa, “Wawu kanlahiy
para mara wawu kiro, pe akoro memere
kiyapolo yo kiho paramwandrai sih o,
ndre? 41 Mara wawu kiro pe akatohun,
pwen pe andre wawu kanyos kanna non-
driya nohonou pwi. Weleso ita mwoiwa
wawu, hapeko nombuwe wawu, ara im-
buyei.”
42 Pwen iya mawen poroluwoh i, pe ito-
hun, ipa toro: “O Tomo, kapa kinlahiy
para awiri pweniu iripo kili yo aro kinna
mawen pwi, andre kipoo kuimwiy, hiyan,
oho ndruwa namiliwam.”
43 Pwen imui isa, pe inime hu kanmatin
paiwe yi, paratesah, marahu inun. 44 Pwen
itali hu huro, pe iyau iya mawen porosih
i, pe iya tohun porotoyoh i, pe iho ndruwa
totohun tan para mamu ko.
45 Pwen imui iya kili ndramiran hu, pe
ipwai iya kili hu, ipa, “Wawu tora matin
pe tora ngoh manau, ndre? Akanimei,
lang kinsa pakeh pe Noru Ndramat, ara
yihu nakaratuni yiy kiya nimahu ndra-
mat pakut tahu mwomwan. 46 Akatine,
tukayau! Akanimei! Ndramat nakiratuni
yo, ara kinsa!”

Humbultuwe tahatini Yesu

47 Pwen Yesu iro wong manau, pe Yu-
tas, hamou tahu Songui pe Lumou, ara
isarayah. Yiy iyapolo hu ndramat soyon
iya husa iyasura hu semela pahun niwen
pe hu parakei. Hu pris huhohin ta hu
pris masih, pe hu yapane hu ndramat, ara
hupwandrisa hu husa. 48 Pe ndramat mepo
nakiratuni yiy, ara kinpomwanye kinna
kili hu kinna kaipisa melit handra, pe ipa
toro: “Ndramat mepo nakurahunghung

* **26:28:** Hu puk tiken hupa “tapaniu howen” † **26:31:** Sekarayah. (Zechariah) 13:7

kiya kili yiy, ara yiy ara kopu; akambultuwe tahatini yiy." 49 Pe Yutas iya mwonen iya kili Yesu pe irawulohani yiy, ipa, "Yoping, Ndramat para Hinonou!" Pwen irahunghung iya kili yiy.
50 Pe Yesu isomwi yiy, ipa, "Kowase, ambusi tesah mepo asa iya aliy." Pwen hu ndramat ara, huhulun husa kili Yesu, pe hupwahatini yiy, pe humbultuwe tahatini yiy.
51 Pwen o, susuya Yesu hamou, ara niman iya semela pahun tan, pe iluwiy isa ngawan, pe isondriti ndrainga ndramat para pwandrendres ta pris ihohin ta hu pris masih kene, ara imut.
52 Pe Yesu ipwai iya kili yiy, ipa, "Aiki semelam kimui kiya nokun. Paratesah, hu mepo hupo pahun iya semen, ara andre hu kamat kiya semen. 53 Wou akowu tehe ulahiy para kuyoh kiya kili Tomo, pe kihilingi yo, pe porosih o, andre kipwandrisa hu angelou soyon mepo ndromwoyahu iramwaitini mapuandrtingui pe lupou (72,000),‡ ndre? 54 Hapeko kapa kumbusiy tehen tora, pwen Nongan Haiyan ta Ngindrai mepo kinpwai tehe andre kirayah tehen toro, ara andre kirayah mannan tapeh?"
55 Pwen Yesu ipwai iya kili hu ndramat soyon iya, ipa, "Yo ngara kuya mu kili hu ndramat para kangas marapahun, pwen pe wawu sa iyapolo hu semela pahun niwen, pe hu parakei para kasa mbultuwe yo, ndre? Lang masih ngara kurompwan nondriya kowa yumwa totohun namandran, pe ngara kuro hinuwani hu ndramat, pe wawu kansa mbultuwe tahatini yo pwi.
56 Hapeko hu melit masih aro, ara irayah para hu nongna hu poropet mepo kantatuluwiy, ara karayah mannan." Pwen hu ndramira Yesu ara hutali yiy pe huwop topwei.

Yesu iro tine mbulmara hu Sanhetrin

57 Pwen yihu mepo humbultuwe tahatini Yesu, ara huwiri yiy iya suwe Kayapas, yiy pris ihohin ta hu pris masih kene. Pe hu ndramat para hinuwani nongan para pwahanou, pe hu yapane kol, ara hu kansa rawurehu pwen huro aliy. 58 Pe Pita, ara iho ndruwa Yesu, hapeko iho ndron mwanan hape. Pe iya tusuye iya kowa yumwa pris ihohin. Pwen isong iya nondriyan, pe impwan iyapolo hu makundrayin, para kinime tesah nakirayah.
59 Pe hu pris huhohin ta hu pris masih, iyasura hu Sanhetrin masih tahu Yutah, ara huro ten lohongai pwasoyou iya tesah Yesu kinmbusiy; pwen pe tunan ara ko, andre hu kalahiy para katingundrun kimat.
60 Pe konan hu ndramat soyon para tasusut nongan pwasoyou iya kili Yesu, ara husa, hapeko yihu Sanhetrin, ara huten lohongai ndrit.

Pwen iyamulan hilu ndramat malmou hilsa, 61 pe hilpa, "Ndramat aro ipa, 'Yo ulahiy para kuloiwani yumwa totohun namandran ta Ngindrai, pe kiho nondriya lang maroyoh o, andre kupuliy paiwe.' "
62 Pwen pris ihohin ta hu pris masih kene, ara itine pe ipwai iya kili Yesu, ipa, "Wou andre asomwiy, ndre pwi? Aripo sehe titiye mepo hu ndramat aro topo ratuni wou iya aliy?" 63 Hapeko Yesu ihun o iro.

Pwen pris ihohin ta hu pris masih kene, ara ipwai iya kili yiy, ipa, "Yo upwatisingiy isa kili wou, para arandrangan kiya ngala Ngindrai mwalen —kiya, apwai ndrokonan kisa kili yowu, wou ara Kristus, Noru Ngindrai, ndre pwi?"
64 Pe Yesu isomwi yiy, ipa, "Tehe anpwai ara. Hapeko upwai isa kili wawu masih kene toro: Lang itapo isa kamulan, wawu andre kanime Noru Ndramat kirompwan kiyapwen te nima Ngindrai mot, mepo yiy Pwokeyan Masih, pe andre kisa kiho ndrita hu kokom para yang."
65 Pwen pris ihohin ta hu pris masih kene, ara ile koiwen pe, ipa, "Yiy kinpwasisiman ana Ngindrai! Paratesah andre tukaten hu ndramat para kapwokeyani nongan i? Akanimei! Wawu kanhilingiy mahapo tehe kinpwasisiman ana Ngindrai.
66 Wawu lohonganiy tapeh?"

Pe husomwiy, hupa, "Yiy ilahiy para kimat kiya nongnan ara."
67 Pwen husokombununuhi mbulmaran, pe hu hukuwani mbutimahu pe hurayi yiy iya aliy. Pe hayah tahu, ara huhusili yiy. 68 Pe hupa, "Kristus, kapa wou poropet hamou, pwen apwai: hiyeh iripo rayi wou eh?"

Pita ipa ikowu ta Yesu

69 Pwen Pita iyempwan ngawan, nondriya kowa suwe pris ihohin, pe pihin hamou para poya mbulen isa kili yiy, pe ipa, "Wou aro sura Yesu para Kaliliy yi."
70 Hapeko Pita ipwasarahaniy iro mbulmarahu masih, ipa, "Ukowu sehe nongan atapwai."
71 Pwen pe iyau iya poho mara karam para kowa seu ara, pe pihin hamou i inime yiy pe ipwai iya kili hu ndramat huro ara, ipa, "Ndramat aro ara iro sura Yesu para Nasaret."
72 Pe Pita irandrangan pe ipwasarahaniy paiwe, ipa, "Yo ukowu ta ndramat ara."
73 Iyamulan hape yi, yihu mepo huro tine ara, ara huya kili Pita, pe hupa, "Pe wou ara hamou tahu yi, paratesah, mbulukoyum, ara iyingani wou."

‡ **26:53:** Eng: twelve legions

74 Pwen iten anan pe irandrangan iya kili
hu, ipa, “Yo ukowu ta ndramat ara!” Pe
hape pwi ko, tutut irang.
75 Pwen Pita ilohongani nongna Yesu
mepo kinpwai, kinpa, “Tutut kintang
mapu, andre apwai maporotisap tehe
akowu to.” Pwen iyau iya ngawan pe iya
rang turuwe yiy.

27

Yutas mbukenan indrusuwan

1 Pwen makohuping o, hu pris masih
mepo huhohin ta hu pris masih, pe hu
yapane hu ndramat, ara humburi lohon-
gai para katingundru Yesu kimat. 2 Pwen
huwasi yiy pe huluwani yiy iya mawen, pe
huyaiki yiy iya kili Pailat, yiy mepo pohon
para kol namandran iya ara.
3 Pe iro mwonen Yutas, mepo kintatuni
Yesu, ara inimei tehe hu kanmburi lohon-
gai para kaiki koran kiya ndrita Yesu, pwen
hingorowan iramari yiy iya namandran
iya, pe iyaiki sombule silwa matingui ara,
imui iya kili hu pris huhohin ta hu pris
masih, pe hu yapane kol. 4 Pe ipa, “Yo
kunmbusi pakut mwomwan, paratesah, yo
kuntatuni ndramat mepo kinmbusi handra
mwomwan pwi.”
Pe hupwai iya kili yiy, hupa, “Ara handra
lohonga yowu pwi; kinna konam ara.”
5 Pwen pe Yutas ihindrikirani singayai
ara, ara iya nondriya yumwa totohun na-
mandran, pe iyau. Pwen iyau iya mawen,
pe iya ndrusuwan.
6 Pe hu pris huhohin ta hu pris masih,
ara hulokihi hu sombule silwa ara, pe
hupa, “Nongan para pwahanou ipwai tehe
singayai aro, ara kenne ndreye ndramat
mepo kanitingundrun ara. Pe nonombun
para kaikiy kiya ndrohonoku singayai para
yumwa totohun.” 7 Pwen humburi lohon-
gai para kawiri singayai ara, pe karapaya
pwan ta ndramat para peneya kohoi, para
kirayah ndrohonoku tona hu ndramat para
mawen. 8 Pwen tehen tora ko, pwan
hape ara, hu ngara kapohowe ngalan ara
Ndroho Ndrondroi, iro tandrohongan ara,
ipoo isa matnen mahapo. 9 Pwen nongan
mepo poropet Yeremayah kinpwai kinna,
ara kintayah mannan, ipa toro: “Huwiri
hu sombule silwa matingui, kennen mepo
yihu ndramira Yisrayel kaniykiy para sowa
ndramat ara, 10 pe huwiri singayai ara,
pe hurapaya pwene ndramat para peneya
kohoi, tehe Yapan kinpwandrandrahaniy
kinsa kili yo.”

Yesu iro tine mbulmara Pailat

11 Pe Yesu iro tine mbulmara Pailat, pe
Pailat isok yiy, ipa, “Wou king tahu Yutah,
ndre?”
Pe Yesu isomwiy, ipa, “Tehe anpwai ara.”
12 Pwen hu pris huhohin ta hu pris masih,
pe hu yapane kol, ara hu tasusut nongan
iya kili Yesu, hapeko kinsomwi hu pwi.
13 Pwen Pailat isok yiy, ipa, “Wou anhilingi
titiye soyon mepo hutora tasusut isa kili
wou pwi, ndre?” 14 Hapeko Yesu kinsomwi
handra nongan mepo huro tasusut iya kili
yiy, ara pwi masih—pe imbusi Pailat ira-
payan ndrit.
15 Kiro mwonen Yon Para Pasopa non-
driya hayou sih tehe sih, Pailat ngara kitali
ndramat hamou kiro nondriya kou kisa
ngawan. Hu ndramat masih ngara hu
karakinima sehe ndramat mepo hunamiliy
para kisa ngawan, pwen Pailat andre kitali
ndramat ara. 16 Iro lang ara, ndramat
hamou iro kou, ngalan Parappas,* kul-
tuwayin ara mwomwan masih, pe hu ndra-
mat hupahas iyatan. 17 Pwen pe iro mwo-
nen hu ndramat soyon hu kansa rawurehu,
Pailat isok hu, ipa, “Wawu namiliy para
kutali hiyeh ta hilu malmou aro kisa kili
wawu, Parappas ndre Yesu mepo hupo-
howe yiy Kristus?” 18 Pailat ipahasaniy
tehe huiki Yesu iya niman, paratesah, hu-
maimai anan.
19 Pailat, ara irompwan manau ndrita
pwapwai ndrohonoku tamwaniye, pe
nambuyun ipwanos nongan iya kili
yiy, ipa toro: “Wou mbuna ambusi
hapesah kiya kili ndramat mepo kinmbusi
handra mwomwan pwi ara, paratesah, yo
unihiyani yiy lang nepo ko, pe imbusi yo
uhungoruwe ngandran namandran iya.”
20 Hapeko hu pris huhohin ta hu pris
masih, pe hu yapane kol, ara hurakekeyani
hu ndramat soyon para hu kasok Pailat
para kitali Parappas, pe kipwai para hu
katingundru Yesu.
21 Pwen Pailat isok hu, ipa, “Hiyeh ata
hilu malmou aro wawu namili para kutali
yiy kisa kili wawu?”
Pwen husomwiy, hupa, “Parappas.”
22 Pe Pailat isok, ipa, “Pwen, yo andre
kumbusi tapeh kiya kili Yesu, mepo hupo-
howe yiy Kristus?”
Pe hu masih husomwiy, hupa, “Kara-
paingi yiy kiya kei tondrih!”
23 Pe Pailat isok, ipa, “Paratesah? Yiy
imbusi sehe kultuw mwomwan?”
Hapeko hupalngai namandran iya, hupa,
“Karapaingi yiy kiya kei tondrih.”
24 Pe Pailat, ara ipahasaniy tehe andre
yihu kanhilingi yiy pwi. Hapeko huro tam-
bumbuwat pe hu pakarahatai. Pwen iwiri
ndran pe isungani niman iro mbulmarahu,

* **27:16:** Ngalan handra yi ara Yesus Parappas; Eng: Jesus Barabbas; TP: Jisas Barabas

pe ipa, “Ndreyen andre kinto nimo pwi! Kinna kona wawu ara!”

25 Pe hu ndramat masih husomwiy, hupa,
“Ndreyen, ara kinna kona yowu pe ndraye
yowu hu.”

26 Pwen itali Parappas iya kili hu Yutah.
Hapeko ipwai para hu ndram kamwiriyani
Yesu, pe iyki yiy iya nimahu para hu kara-
paingi yiy kiya kei tondrih.

Hu ndram hupwasimiri Yesu

27 Pwen hu ndram ata kapman, ara
huwiri Yesu iya nondriya suwe kapman,
pe hu ndram para pahun masih husa ra-
hakowan. 28 Pe huhutasak iya koiwen,
pe husuluye yiy iya koyau laman hamou.
29 Pe huwiri malkei hamou maporon, pe
hurakayaniy tehe kasapai ta king, pwen
huikiy iya payan. Pe huiki nes sih iya
niman mot, pe hutukuruhu huro mbul-
maran, pe hupwasimiri yiy, hupa, “O ya-
pane yowu, wou king tahu Yutah!” 30 Pe hu-
sokombunuhi yiy pe huwiri nes ara, pwen
huti payan ken iho ken. 31 Hupwasimiri yiy
ihipwen, pwen hutali koyau laman ara isa
mawen kili yiy, pe husuluye yiy iya koiwen
mbukenan. Pwen huluwani yiy iyau iya
mawen, para hu kaya rapaingi yiy kiya kei
tondrih.

Hurapaingi Yesu iya kei tondrih

32 Pwen huropo huya ngawan pe hupo-
honani ndramat hamou para kol naman-
dran Sairini, ngalan Simon. Pe hu-
rakekeyani yiy para kikuni kei tondrih
ta Yesu. 33 Pe husa hape aleheh mepo
hopohowei Kolkota, (mbulndroiyi non-
gan ara, ara ipa, Ndroho Ndruwi Paya
Ndramat). 34 Pe huhang Yesu wain,
mepo kansulyaniy kinnapolo ndran nga-
han, para kiyin, hapeko ihingoruwe kanan,
pe mbuwalin para kiyin. 35 Pe hu kanta-
paingi yiy kinna kei tondrih ihipwen, pwen
hunonoyou satu para karahihiri koiwen.†
36 Pe hurompwan ara, pe huro memerani
yiy. 37 Pe huratuluwi nongan para koran,
pe huikiy iho ndrita payan, ara ipa toro:
“ARO, ARA YESU, KING TAHU YUTAH.” 38 Pe
hilu ndramat malmou para pahana, ara
hurapaingi hilu hilho polo yiy, hamou iyap-
wen te niman mot, pe hamou iyapwen te
niman kamou. 39 Pe hu ndramat huropo
husayau, ara hupwasimiri yiy, pe hupa-
tumbuye payahu iyatan, 40 pe huro pa,
“O, wou mepo apa andre aloiwani yumwa
totohun namandran, pe kiho nondriya lang
maroyoh o, andre apuliy paiwe, kiya, asop-
wat wou mbukenam! Kapa wou Noru
Ngindrai, pwen asapwan kei tondrih!”

41 Pwen tehen aliy opu, hu pris huhohin
ta hu pris masih, pe hu ndramat para hin-
uwani nongan para pwahanou, pe hu ya-
pane kol, ara hupwasimiri yiy. 42 Pe hupa,
“Yiy kinsopwat hu hayah, hapeko kinlahiy
para kisopwat yiy mbukenan pwi! Yiy, ara
King tahu Yisrayel! Mahapo ko, kisapwan
kei tondrih, pwen andre tukapwotisingi lo-
honga rou kiya kili yiy. 43 Lohongan ipwo-
tisingi Ngindrai, pwen mahapo Ngindrai
kisopwat yiy, kapa kinamili yiy. Parate-
sah, kinpwai, kinpa, ‘Yo Noru Ngindrai.’ ”
44 Pwen tehen aliy opu, hilu ndramat para
pahana mepo hurapaingi hilu iya kei ton-
drih hilho polo yiy, ara hiluro hindringn-
dring anan.

Yesu imat

45 Pe paramwandrai iho ndrokololang,
pwen kol ilokuh ipoo iya piyahon, pe
paramwandrai iya iho tehe maroyoh. 46 Pe
paramwandrai iya iho tehe maroyoh, pe
Yesu iwayeh pwokeyan iya, pe ipa, “Eli,
Eli, lama sapaktani?”—Nongan aro, iya
nongna kolon, ara ipa toro: “Ngindrai to,
Ngindrai to, paratesah antali yo?”

47 Pe iro mwonen yihu hayah huro tine
pakeh ara huhulingiy, pwen hupa, “Yiy ita
yoh Eliyah.”

48 Hape pwi ko, hamou tahu ingap iya,
pe iwiri nanmam. Pe itaimaniy iya wain
susuwen, pe iwasiy iya kou sih, pe ihiriy iya
kili Yesu para kiyin. 49 Pe hu masih tahu,
ara hupa, “Kiro tahandren tora. Tukoro
pe kanimei na, matisan Eliyah kisa pe
kisopwat yiy.”

50 Pwen Yesu iwayeh pwokeyan paiwe,
pe itali mwoiwan iyau pe imat.

51 Iro mwonen paramwandrai ara ko,
ndrihiyap namandran iho ndrungak non-
driya yumwa totohun namandran, ara ilen
iya maltoh. Ilen iho paingan, pe isan-
drek isa pwan. Pe kol pwan inunuw, pe
hu pat ara humbuterenging. 52 Pe hu
ngat sou para tona ndramat, ara hute,
pe nombuwe hu ndramat haiyan soyon
mepo hu kanmat, ara husa tine paiwe.
53 Pe husa ngawan ngarehu, pe iyamulan
para Yesu isa tine paiwe, yihu ndramat
ara, ara huya nondriya kol namandran
haiyan Yerusalem, pe huyarayah huya kili
hu ndramat soyon.

54 Pe iro mwonen ndram mepo ihohin
tahu ndram masangat, pe hu mepo huro
memerani Yesu, ara hunime nunuw, pe
hu melit masih kantayah, pwen hunoh
turuwehu, pe hupa, “Ndrokonan masih, yiy
Noru Ngindrai!”

55 Pe hu pihin soyon huro ariya, pe huro
ndron mwanan hape pe huro nimnim. Hu
pihin ara, huho ndruwa Yesu huro Kaliliy

† **27:35:** Puk Waliy (Psalm) 22:18

pe husa, para hu kapwokere yiy. 56 Pe iro
mwalinga hu pihin ara, ara Mariya para
Maktala, pe Mariya tina Yamis hilu Yosep,
pe tina NdraSepetiy malmou.

Huiki nombuwe Yesu iya ngat

57 Pwen kol iro piyah, pe ndramat hamou
menmenan soyon para kol Aramatiya,
ngalan Yosep, ara isa. Pe yiy kintayah
ndramira Yesu hamou. 58 Pe iya kili
Pailat, pe isok para kiwiri nombuwe Yesu,
pwen Pailat ipwatisingiy iya kili hu ndram
para hu kaiki nombuwe Yesu kiya kili
Yosep. 59 Pe Yosep iwiri nombuwe Yesu,
pe isumwai iya koyau hamou howen, 60 pe
iyaikiy iya nondriya ngat sou howen atan
mbukenan mepo kinsoyei pwen iro. Pe
itiriyani pat sih namandran iya, pe iwari
pohomara ngat ara, iya aliy, pwen iyau.
61 Pe Mariya para Maktala iyasura Mariya
hamou i, ara hilrompwan iyapwen haroh
para ngat ara.

Hu ndram huro memerani ngat

62 Pwen Lang Para Ponokule Sapat ihipwen, pe iya lang sih i, hu pris huhohin
ta hu pris masih kene pe hu Parisiy, ara
huya kili Pailat. 63 Pe hupwai iya kili yiy,
hupa, “Namandran, yowu lohonganiy tehe
ndramat para pwandrandraman ara, ara
mapu kinmat, yiy ipa, ‘Lang maroyoh kihipwen, andre kusatine paiwe.’ 64 Pwen pe
apwatisingi nongan para koro memerani
ngat, kipoo kiya lang maroyoh. Matisan ndramiran hu, ara hu kasa, pe kapahanowe nombuwen, pe hu kapwai kiya kili
hu ndramat tehe yiy kintine paiwe. Pwandrandraman aro, ara andre kiramwaitini
pwandrandraman para mamu.”

65 Pe Pailat isomwi hu, ipa, “Akawiri hu
ndram pe akaya mbusi sehe melit mepo
wawu lahiy para kambusiy, para akoro
memerani ngat kiya hiyan.” 66 Pwen pe
huya singori ngat para tona ndramat ara,
pe hurapairani kinima songot iro pat, pe
huiki hu ndram para hu koro memeraniy.

28

Yesu itine paiwe

1 Iyamulan para lang Sapat, pe lang iro
mbungahiy, para lang iho mu para sandre
sih, pwen Mariya para Maktala pe Mariya
hamou i, ara hilya para kaya nime ngat.

2 Pe indrou pwi ko, nunuw namandran
iya irayah, paratesah, angelou hamou ta
Yapan iyau kol paingan yang isa pwan, pe
iya ngat pe itiriyani pat iya mawen, pe
impwan ndritan. 3 Pe kaipisan tehe kamit,
pe koiwen ara pallen iya tehe koh. 4 Pe
hu ndramat para memere, ara hunoh turuwehu iyatan, pe hulelen pe mwensehu,
ara hurayah tehe hu ndramat kanmat.

5 Pe angelou ipwai iya kili hilu pihin
malmou ara, ipa, “Walu mbuna alkanoh,
paratesah, tono tehe walu tora ten Yesu
mepo hu kantapaingi yiy kinna kei tondrih.
6 Yiy kinto iye pwi, yiy kintine, imwonen
tehe kinpwai. Walu kasa nime nokun mepo
iyen aliy. 7 Kiya, walu kaleheleh pe kaya
pwai kaya kili ndramiran hu toro: ‘Yiy
kintali kimat pe kintine paiwe, pe andre
kiro mu kili wawu kiya Kaliliy. Pe wawu
andre kaya nime yiy kaya aliy.’ Kiya, yo
kunese ndrainga walu ara.”

8 Pwen pe hilu pihin malmou ara, ara
hilu himbuh o, hilyau hilya mawen ngat.
Pe hilu noh, hapeko pwesai namandran
iwiri hilu, pe hilu ngap para hilkaya tiyaniy
kiya kili ndramira Yesu hu. 9 Pe indrou
pwi ko, Yesu ipohonani hilu, pe ipa, “Mandroulang!” Pwen hilya kili yiy pe hilu
mbultuwe ngondrokan, pe hilhiri ngalan.
10 Pwen Yesu ipwai iya kili hilu, ipa, “Walu
mbuna alkanoh. Walu kaya pwai kaya kili
nali hu para hu kaya Kaliliy, pe andre hu
kaya nime yo kaya aliy.”

Tiyeya hu ndram para memerani ngat

11 Hilu pihin malmou, ara hilro tokai
manau hilya, pe hu ndram hayah para
memere, ara huya nondriya kol namandran, pe huya tiyaniy iya kili hu pris
huhohin ta hu pris masih, iya hu melit
masih mepo hu kantayah. 12 Pwen hu
pris huhohin ta hu pris masih, ara huya
rawure huyapolo hu yapane kol, pe humburi lohongai, pe huiki singayai namandran iya, iyata hu ndram. 13 Pe hupwai iya kili hu, hupa, “Wawu katiyaniy,
akapa toro: ‘Ndramiran hu, ara husa pinge
ping pe hupahanowe yiy kinnau, iro mwonen yowu ro matin.’ 14 Pe kapa titiye
iye kiyarayah kiya ndrainga pohon para
kapman, pwen andre yowu karamwanye
lohongan, pe wawu andre kanwiri nopwaran pwi.” 15 Pwen pe hu ndram huwiri
singayai ara, pe humbusi tesah mepo hu
pris huhohin ta hu pris masih pe hu Parisiy,
hu kanpomwanye kinnata hu kinna aliy.
Pe titiye aro, kinsilihi hu Yutah masih, ita
ipoo isa matnen lang mahapo yi.

Yesu iwong iya mbulen namandran masih para kambusiy

16 Pwen hu ndramiran songui pe hamou,
ara huya Kaliliy, pe huya ngondron mepo
Yesu kinpwai para hu kaya aliy. 17 Pe iro
mwonen hunime yiy, ara huhuri ngalan,
hapeko hu hayah tahu, ara lohongahu ihindrundru. 18 Pwen Yesu isa kili hu, pe ipa,
“Pwoke nopwaran masih ita kol paingan
yang pe iripo kol pwan, ara Ngindrai
kiniykiy topwei kinsa kili yo. 19 Pwen
ndroiyin aro ko, akaya pe akahanuwani
hu ndraye ndramat masih kene para hu

karayah ndramiro. Pe akasumuluwani hu
kiya ngala Tomo, pe Norun, pe Mwoiwan
Haiyan. 20 Pe akahanuwani hu para hu
koho ndruwa nongan masih kene, mepo
kunpwandrandrahaniy kinsa kili wawu.
Pe ndrokonan masih, yo, ara urupo sura
wawu lang masih, kipoo kiya matne lang
kiyahapwen.”

Mak
Nongan Hiyan Mak Iratuluwiy
English: Mark
Tok Pisin: Mak
Nongan Imu

Nongan imu para puk iye —***Nongan Hiyan Mak Iratuluwiy***—ara ipa toro, “Iye ara nongan hiyan ta Yesu Kristus, Noru Ngindrai.” (1:1) Iripo nondriya puk iye, ara Mak iratuluwiy tehe Yesu ara ndramat hamou mepo pwoke tan namandran iya, pe ilahiy para kimbusi mbulen masih handra-handra. Itiyaniy tehe Yesu ihinuwani hu ndramat iya nongnan pwokeyan pe tahakulan, pe irasses hu payit huyau iya pwoke tan, pe ngara kitali hu pakut mwomwan tahu ndramat. Yesu ara ipohowe ngalan mbukenan tehe toro: “Noru Ndramat”. Pe yiy ipwai tehe isa kol pwan, ara para kiyki mwoiwan para kikonuh hu ndramat soyon iya (10:45).

Mak itiyani nongan soyon, iya mbulya Yesu, hapeko kinwong soyon pwi, kinna hu nongan Yesu iwong iya aliy para kihinuwani hu ndramat, ara pwi. Mamu, Mak itiyani titiye para mbulya Yohanes Ndramat para Paptais, pe titiye ta Yohanes isumuluwani Yesu, pe titiye ta Sinai pakipakarawani Yesu. Iyamulan itiyaniy tehe Yesu koyun isikirani hu ndramat mepo huro kuni nopwaran handra-handra, pe isopwat hu, pe itiyani nongnan iya kili hu. Mamu, hu ndramira Yesu, ara hukowu iya ndroiyi hu melit Yesu iro mbusiy. Hapeko huro po lohongai kili yiy tahapetahape.

Pe Mak itiyani titiye tehe hu ndramat hayah ara huhungasi Yesu, pe huiki nopwaran namandran iya, iya kili yiy. Pe iya hapwen para puk ***Nongan Hiyan Mak Iratuluwiy***, ara itiyani titiye ta Yesu imat pe itine paiwe.

Yohanes Ndramat para Paptais, ara iramwaniyani saya Yesu*

1 Aro ara ndroiyi nongan hiyan ta Yesu
Kristus, noru Ngindrai.
2 Poropet Yisayah kinratuluwiy pwen,
ipa toro:
“Animei, yo andre kupwandrisa ndramat
para sapiya nongno kiho mu kili
wou,
pe andre kiramwaniyani meresayam.
3 Ngasa mbulukoyu hamou itayoh iyau kol
ndrohoyin, ipa,
‘Karamwaniyani saya Yapan,
pe kasani meresayan kiro mwonen.’ ”
4 Pwen pe Yohanes Ndramat para Paptais, isa pe iro sumuluwani hu ndramat iyapwen te kol ndrohoyin, pe iro pohowe nongan para hu ndramat karapaiwani ndriyahu, pe kawiri paptais para Ngindrai kitali hu pakut mwomwan tahu. 5 Hu ndramat masih para Yerusalem iyasura hu ndramat para kol hakol-hakol nondriya kol namandran hape Yutiya ara huya kili Yohanes. Pe huya pohopoh iya hu pakut mwomwan tahu iya ngawan, pwen isumuluwani hu iya Ndran Yortan. 6 Yohanes, ara koiwen husoruwei iyau yomu kamel, pe kondrei irakayani kundrayin, ara humangsaniy iyau kapilo mbulmwakau. Pe ngara kiyan hu kaspou pe kunan para yangiy. 7 Pe iye, ara nongnan: “Ndramat hamou mepo nakisa kamulan, ara pwoke tan pwokeyan pe iho hin kili yo. Yo kunlahiy para kutukuruhu, pe kulombuli malkeye hatna pwelekan pwi. 8 Yo urupo sumuluwani wawu iya ndran, hapeko yiy, ara andre kisumuluwani wawu kiya Mwoiwan Haiyan.”

Yohanes isumuluwani Yesu pe Sinai pakipakarawani Yesu

9 Lang sih aro, Yesu ipwen te Nasaret, kol hakol ita nondriya kol namandran hape Kaliliy, pe isa kili Yohanes. Pwen Yohanes isumuluwani Yesu iya Ndran Yortan. 10 Yesu itine iro ndran iropo isa paingan, pe hape pwi ko, inime yang ite, pe Mwoiwa Ngindrai isa pwan kili yiy tehe nombuwe pai hamou. 11 Pwen ngasa mbulukoyu hamou iyau kol paingan yang isa, pe ipa, “Wou ara Noru, pe ndriyo imbuluhi wou. Yo upwes satam namandran iya.”

12 Indrou pwi, Mwoiwa Ngindrai ipwandrisa Yesu iya kol ndrohoyin. 13 Iya iyen aliy iya matne lang mahaangui, pe nondriya lang mahaangui ara, Sinai isa pe pakipakarawani yiy. Yesu iro aliy iyasura hu kan puyap, pe hu angelou husa pe husopwat yiy.

Yesu iyoh ndramiran hu hayah

14 Iyamulan para Yohanes iya nondriya kou, Yesu iya nondriya kol namandran hape Kaliliy pe ipohowe nongan hiyan ta Ngindrai. 15 Ipwai, ipa, “Lang kintayah pwen, pe lenge king ta wawu, Ngindrai, ara kinsa pakeh. Wawu karapaiwani kultuwayi wawu, pe lohonga wawu kipwotisingi nongan hiyan.”

* **1::** “paptais” iya nongna kol tahu Krik, ara ipa “sumuluwani.” Pwen ngala ndramat aro, “Yohanes Ndramat para Paptais”, ara iyinganiy tehe yiy ndramat hamou ngara kisumuluwani hu ndramat kiya ndran.

16 Pwen porosih aro, Yesu iropo iya
pwaki Ndran Makaiye Kaliliy, pe inime
Simon iyapolo nalin Andruw. Hilro piye
kahu iya nondriya ndran makaiye Kaliliy,
paratesah, hilu, ara ndramat para poya ni.
17 Pwen Yesu ipwai iya kili hilu, ipa, “Walu
kasa koho ndruwo, pe andre kuhunuwani
walu para alkarayah ndramat para poya
ndramat.” 18 Indrou pwi ko, hilu tali kahu
ta hilu pe hilu ho ndruwa Yesu.

19 Yesu iropo iya hangoh hape, pe in-
ime NdraSepetiy malmou, Yamis pe nalin
Yohanes. Hiluro nondriya ndroi hakou,
pe hiluro soro hu kahu tahu. 20 Indrou
pwi ko, iyoh hilu pe hilu tali tama hilu,
Sepetiy. Tama hilu, iyapolo ndramiran
hu para poya mbulyan, ara huro ndron
nondriya ndroi, pe hilu ho ndruwa Yesu.

Yesu irasses payit hamou iya mawen

21 Pe huya kol hakol ngawan ngalan
Kapernawum. Iro mwonen lang Sapat† is-
arayah, Yesu iya nondriya yumwa totohun
iro ara, pe iro hinuwani hu ndramat. 22 Hu
ndramat ariya, ara huro lohonge ndrit iya
nongnan mepo iro hinuwani hu iya aliy,
paratesah, kinwong tehe hamou ndramat
para hinuwani nongan para pwahanou
tahu pwi, hapeko iro wong, ara tehe ndra-
mat mepo nongnan nopwaran. 23 Indrou
pwi, ndramat hamou iro nondriya yumwa
totohun tahu, ara payit iro ndritan, pe
iwayeh ipa, 24 “Yesu para Nasaret! Wou
nasahaye yowu? Wou asa para apwalngani
yowu, ndre? Yo ara upahasani wou hiyeh
—wou ara Ndramat Haiyan ata Ngindrai!”

25 Pe Yesu ipalngai ana payit, ipa, “Amun
opu! Pe atali yiy asa ngawan!” 26 Pe
payit ileleyani ndramat ara, pe iwayeh
pwokeyan iya, pwen itali yiy.

27 Pwen hu ndramat masih huro lohonge
ndrit, pe hamou iro pwai iya kili hamou,
huro pa, “Aripo tesah? Hinonou han-
dra howen ara—iyapolo pwoke nopwaran!
Ndramat ara ipwandrandrahani hu payit i,
pe huhulingi nongnan.” 28 Pwen pe nola
Yesu, ara ingau, pe hape pwi ko, isilihi kol
masih ita nondriya kol namandran hape
Kaliliy.

Yesu isopwoyani hu ndramat soyon

29 Iro mwonen hutali yumwa totohun
husa ngawan, hurukai huya sura Yamis
hilu Yohanes huya seu ta Simon hilu An-
druw. 30 Huya pe nossu Simon imwa, pe
mandran ingandrah pe iye pwan. Yesu iya
pe hutiye ndraingan. 31 Pwen Yesu iya, pe
imbultuwe niman, pe isoli yiy itine. Pwen
pe mandran mepo iro ngandrah, ara itali
yiy. Pwen itine pe ipo mbulyan.

*Yesu isopwayani hu ndramat soyon iya
huya hiyan*

32 Kol kinpiyah pwen, pe paramwandrai
kinna lai, pwen pe huwiri hu ndramat
masih humwa, pe hu ndramat masih mepo
hu payit huro ndritahu, ara husa kili Yesu.
33 Hu ndramat masih para kol aro, husa
wule huro pohomara karam. 34 Yesu
isopwoyani mwamwa handra-handra tahu
ndramat soyon iya, pe irasses hu payit
soyon iya, huya mawen. Hapeko Yesu isiyi
poho hu payit para hu mbuna kawong,
paratesah, hupahasani yiy hiyeh.

Yesu iya tohun iya kol hape lohowayin

35 Makohuping para lang sih, pe kol im-
bungahiy, Yesu itine pe iyau iya kol hape
imanun mepo ndramat aliy pwi; pwen iya
pe iro tohun. 36 Pwen Simon iyasura yowen
hu ara huya ten yiy. 37 Pwen hukahi Yesu
pe hupwai iya kili yiy, hupa, “Hu ndramat
masih huropo ten wou.”

38 Yesu ipwai imui iya kili hu, ipa, “Worou
tukaya hu kol hayah mendreheh pakeh,
para kuya tiyani nongan kiya kili hu yi.
Ndroiyin ara ko, usa iya aliy.” 39 Pwen iya
kol namandran hape Kaliliy masih, pe iro
pohowe nongan iya nondriya hu yumwa
totohun tahu, pe iro rasses hu payit huyau.

*Yesu isopwayani ndramat hamou
mwamwa kawa iro kili yiy*

40 Pwen ndramat hamou mepo mwamwa
kawa‡ iro mandrakuyun, ara isa pe itukuruhu iya mbulmara Yesu, pe ipa, “Kapa
welem kiso, alahiy para ambusi yo kurayah
howen kiya mbulmara Ngindrai.”

41 Yesu ara, koyun isikirani yiy, pe niman
iyah iya, pe iyahatek iyatan, pe ipa, “Wele
iso. Arayah howen.” 42 Indrou pwi ko,
mwamwa kawa itali yiy, pe mandran iya
howen.

43 Pwen Yesu ipwandrisa yiy iyau, pe
ipwatisingiy pwokeyan iya kili yiy ipa,
44 “Mbuna aranenese kiya kili hamou iya
tesah kinsarayah kili wou. Hapeko aya yin-
gani wou aya kili pris, para kitimwi yukyuk
mepo Mose kinpwandrandrahaniy para
arayah howen kiya mbulmara Ngindrai. Pe
andre kirayah tehe tiyeyam kiya kili hu
pris.” 45 Hapeko pwi; ndramat ara itiyani
titiye aro pe ingau iya ngawan iya marakol
masih. Pwen tehen toro ko pe Yesu kinlahiy
kinna kol ngawan mbulmara hu ndramat
pwi. Yiy iro ndron kol mawen mepo ndra-
mat aliy pwi, hapeko hu ndramat huyau kol
masih kene, pe ngara hu kasa kili yiy.

† **1:21:** Sapat ara lang andrtoyoh para ngohongoh; Eng: Sabbath; TP: Sabat ‡ **1:40:** Eng: leprosy; TP: sik lepra

2

Yesu isopwayani ndramat hamou mandran imat

1 Lang hayah iyamulan, Yesu imui iya
Kapernawum, pe nongan ingau tehe Yesu
kinmui kinsa wum. 2 Pwen ndramat hitun
husa wule, pe nondriya seu iyapolo po-
hokaram kene, ara masih ipep topwei tahu
ndramat. Pe Yesu iro tiyani nongnan iya
kili hu. 3 Pwen hu ndramat hayah husa kili
Yesu, iyapolo hu mahaamou mepo huhuri
ndramat hamou mandran imat. 4 Pe wum
indrap tahu ndramat, pe hu kanlahiy para
kahari ndramat ara, kisa pakeh kili Yesu
pwi. Pwen pe huhuri yiy iya payandroha
wum, pe hurambuskehe payandroha wum
hape, pe huyuwani yiy ma nokun iya pwan
mbulmara Yesu. 5 Pwen Yesu inime lohon-
gahu ndrisiyon, pe ipwai iya kili ndramat
mepo mandran imat ara, ipa, "Noru, kun-
tali hu pakut mwomwan atam."
6 Hu ndramat hayah para hinuwani non-
gan para pwahanou hurompwan ara, pe
huro lohonge soyon iro ndriyahu, hupa,
7 "Tehen tapeh ndramat aro iwong tehen
tora? Yiy ipwasisiman ana Ngindrai, ndre?
Ngindrai hamou opu ara ilahiy para kitali
hu pakut mwomwan."
8 Indrou pwi ko, Yesu ara mwoiwan kin-
pahasani tesah mepo huro lohonganiy iya
ndriyahu, pe ipwai iya kili hu, ipa, "Para-
tapeh pe wawu tora lohongani hu melit aro
kene ita ndriya wawu? 9 Sehe nongan,
ara waison para kupwai kiya kili ndramat
sangin imat? Ara waison para kupa, 'Kun-
tali hu pakut mwomwan tam,' ndre kupa,
'Atine, awiri nokum pe arakai'? 10 Hapeko
yo unamiliy para wawu kapahasaniy tehe
Noru Ndramat, ara pwoke nopwaran iripo
kili yiy iripo kol pwan para kitali hu pakut
mwomwan ..." Pwen ipwai iya kili ndramat
mandran imat ara, ipa, 11 "Yo upwai isa
kili wou, atine, awiri nokum, pe ayau aya
suwem." 12 Pwen itine, iwiri nokun, pe iyau
iya mawen mbulmarahu masih. Pwen hu
ndramat masih mwoiwahu ihin, pe huhuri
ngala Ngindrai, hupa, "Yowu ara konoho
nime memelit tehen toro pwi."

Yesu iyoh Lepi

13 Porosih aro, Yesu iyau imui iya po-
holeng para Ndran Makaiye Kaliliy, pe hu
ndramat hitun iya husa kili yiy pe iro
hinuwani hu. 14 Pwen iro tokai iya pe inime
ndramat hamou ngalan Lepi NdraAlpeyus.
Yiy iro mipwan ndrohonoku poya takis,
pe Yesu ipwai iya kili yiy, ipa, "Asa, oho
ndruwo." Pwen pe Lepi itine pe iho
ndruwan.
15 Iyamulan hape, Yesu iro namnam iya
suwe Lepi. Pe hu ndramat para poya takis
soyon, iyapolo hu ndramat soyon pakut
tahu mwomwan, ara huro namnam iya-
sura Yesu pe ndramiran hu. Hu ndramat
soyon tehen ara, ngara hu koho ndruwan.
16 Pwen hu ndramira Parisiy hayah para
hinuwani nongan para pwahanou, ara hu-
nimei tehe Yesu iro namnam iyapolo hu
ndramat pakut tahu mwomwan, pe hu
ndramat para poya takis. Pe hupwai iya kili
hu ndramira Yesu, ara hupa, "Paratesah
pe Yesu ita namnam iyasura hu ndramat
para poya takis, pe hu ndramat pakut tahu
mwomwan?"
17 Yesu ihilingi hu, pe ipwai iya kili
hu, ipa, "Hu ndramat mwaniyehu hiyan,
ara andre hu kanna nime hu ndrokta
pwi. Hapeko hu ndramat humwa, kopu
andre hu kaya nime ndrokta. Yo kunsa
para kuyoh hu ndramat hu mwonen pwi,
hapeko usa, ara para kuyoh hu ndramat
mepo pakut tahu mwomwan."

Husok Yesu iya lohongai para kayuh anandrinai

18 Nondriya hu lang ara, hu ndramira
Yohanes, pe hu ndramira hu Parisiy, ara
huyuh anandrinai. Pe hu ndramat hayah
husa, pe hupwai iya kili Yesu, hupa,
"Paratapeh hu ndramira Yohanes, pe hu
ndramira hu Parisiy, ara hutora yuh anan-
drinai, hapeko hu ndramiram, ara hu
konho yuh anandrinai pwi."
19 Yesu ipwai iya kili hu, ipa, "Kapa ndra-
mat hamou nakipo kowase yesou, tehen
tapeh andre yowen hu kayuh anandrinai
ma iro ndron kili hu? Pwi yoh! Yihu kan-
lahiy para kayuh anandrinai pwi, parate-
sah, iro ndron kili hu. 20 Hapeko lang
itapo isa andre hu kawiri mbukena kowase
yesou, ara kiya mawen kili hu, pe an-
dre kinto kili yowen hu pwi. Pwen kiro
mwonen lang ara, andre yowen hu kayuh
anandrinai.
21 Ndramat hamou kinho sorowe koyau
hasai howen, pe kirapairaniy kiyasura
koyau saken, ara pwi. Kapa tehen tora,
koyau hasai howen ara, andre kindro-
homwiri koyau saken, pe kiya mwomwan
masih. 22 Pe ndramat hamou kinho songo-
rani wain howen kiya nondriya pwisi wain
saken, ara pwi. Kapa tehen tora, pwen
wain howen andre mbusi hu pwisi wain
saken karahis; pe wain howen kiyapolo
pwisi wain saken, ara maluwoh kene andre
kaya mwaihei opu. Pwen iya lohongai ara
ko, hu ndramat ngara kasongorani wain
howen kiya nondriya hu pwisi wain howen
opu."

Noru Ndramat ara yiy Yapane lang Sapat

23 Lang Sapat sih, Yesu iyapolo ndrami-
ran hu huro tokai nondriya piyang ham-
but. Pe ndramiran hu huro rih mbuwa

wit* tiken. 24 Pwen pe hu Parisiy husok
yiy, hupa toro: “Akahalingiy! Paratapeh
pe yihu tora mbusi tesah mepo nonombun
para kambusiy kiho nondriya lang Sapat?”
25 Yesu isomwi hu, ipa, “Wawu kannime
titiye ta Tepit, ndre pwi? Titiye ipa tehe
Tepit iyapolo ndramiran hu, ara anandri-
nahu pwi pe humundrui. 26 Aro, ara irayah
tandrohonga Apiyatar iro ndron tehe pris
ihohin ta hu pris masih kene. Pwen Tepit
isong iya nondriya yumwa Ngindrai pe
iwiri ndrinanohun nonombun. Nongan
para pwahanou, ara ipa tehe hu pris opu
andre kayan ndrinanohun ara, hapeko
Tepit iya pe iya wiri ndrinanohun ara pe
iyan pe ihang ndramiran hu i. Wawu nime
titiye ara, ndre pwi?”
27 Pwen ipwai iya kili hu, ipa, “Lang
Sapat, ara irayah para kisopwat hu ndra-
mat; hapeko hu ndramat hu kantayah para
kasopwat lang Sapat, ara pwi. 28 Pwen pe
Noru Ndramat, ara yiy Yapane lang Sapat.”

3

1 Porosih aro, Yesu iya nondriya yumwa
totohun, pe ndramat hamou iro aliy, ara ni-
man hakip imat. 2 Hu ndramat hayah huro
ten sai para hu kaiki Yesu kiya nongan.
Pwen pe huro memerani yiy, paratesah, lo-
hongahu hupa ndre kiya pe kirakultuwani
nima ndramat ara, kiya hiyan kiho non-
driya lang Sapat. 3 Pwen Yesu ipwai iya kili
ndramat ara, ipa, “Asoro tine mbulmara hu
ndramat masih iye.”
4 Pwen Yesu isike hu, ipa, “Tesah ndroko-
nan ita nongan para pwahanou para
Sapat? Kambusi hiyan ndre kambusi
mwomwan? Kasopwat ndramat ndre
katingundru ndramat kimat?” Hapeko hu
ndramat masih, ara huhun o huyen.
5 Yesu maran ihiselep iya kili hu, pe
ndrinan ilokuh. Inimei tehe ndriyahu
kanpwoke, pwen pe ndriyan irang.
Pwen ipwai iya kili ndramat aro, ipa,
“Amwaniyani nimam.” Pwen ndramat
ara, ara imwaniyani niman, pe niman
irayah hiyan masih tehe mamu. 6 Pwen
hu Parisiy huya ngawan, pe yihu iyasura
hu ndramira King Herot, humburi nongan
para katingundru Yesu tapeh.

Hu ndramat soyo-soyon iya huho ndruwa Yesu

7 Pwen Yesu itali kol ara, iyapolo ndrami-
ran hu, pe huyau huya Ndran Makaiye
Kaliliy. Pe hu ndramat soyo-soyon iya
para kol malkol namandran hape Kaliliy pe
Yutiya, ara huho ndruwa Yesu, 8 iyapolo hu
ndramat soyon mepo huyau te Yerusalem,
Yitumeya, haroh para Ndran Yortan, pe
pakeh kili kol malkol Tayar pe Siton, ara
husa kili yiy, paratesah, huhulong melit
masih Yesu iro mbusiy. 9 Hu ndra-
mat hurohon huya soyon iya; pwen pe
Yesu ipwai iya kili ndramiran hu para
hu kamwaniyani ndroi hakou mendreheh
kiro mwoimwoi, paratesah, kol ipep pe
huro tandrapndrap iya kili yiy, pe matisan
hu katinihi yiy. 10 Paratesah, Yesu isop-
woyani hu ndramat soyon iya, hu kanna
hiyan, pwen pe hu ndramat humwa iya
mwamwa handra-handra, ara huro ra-
sisinge hu huropo huya para nimahu ka-
hatek katan. 11 Pe hu ndramat mepo hu
payit iro ndritahu, ara hunime Yesu, pe
hulah huya pwan huro mbulmaran, pe
huwayeh namandran iya, hupa “Wou ara
Noru Ngindrai.” 12 Hapeko Yesu isiyi poho
hu payit para hu mbuna katiyani yiy.

Yesu irakinima hu aposel songui pe lumou

13 Yesu ingas iya iro ngondron sih, pe
iyoh hu ndramat mepo inamili hu ko, para
hu kasa kili yiy. 14 Pwen Yesu irakin-
ima hu ndramat songui pe lumou para hu
koro sura yiy, pe karayah ndramat para
kipwandrisa hu para pohoweya nongna
Ngindrai. Pwen pe iyoh hu, ara hu aposel.*
15 Pe iyki pwoke nopwaran iya kili hu,
para hu karasses hu payit kaya mawen.
16 Hu ndramat ara, ara ngalahu iye kene:
Simon (Yesu ipohowe ngalan handra yi,
ara Pita); 17 Yamis NdraSepetiy iyapolo
nalin Yohanes—Yesu, ara iyoh hilu tehe
Powanerkes. Ndroiyi lohonga ngala hilu,
iya nongna kol tahu, ara ipa ‘hilu noru
palan’— 18 Andruw, Pilip, Partolomeu, Mat-
tiu, Tomas, Yamis NdraAlpeyus, Tatteyus,
pe Simon yiy hamou ta hu Selot,† 19 pe
Yutas Yiskariyot, mepo iyamulan iratuni
Yesu.

Yesu pe Peelsepul

20 Pwen Yesu iyau iya nondriya wum
hawum, pe hu ndramat soyon iya, ara husa
mbultere hu paiwe. Pwen pe Yesu iyasura
ndramiran hu, hu kanlahiy para hu kangoh
hape para hu kanamnam, ara pwi. 21 Pwen
hu ndraisih imwonen ta Yesu huhulong,
pwen pe husa pakasa wiri yiy, paratesah,
huro pa, “Lohongan kinna pwi.”
22 Hu ndramat para hinuwani nongan
para pwahanou ara hupwen Yerusalem

* **2:23:** Eng: grain; wheat is one kind of grain; TP: wit * **3:14:** “Aposel” iya nongna kol tahu Krik, ara ipa, “ndramira pwandrendres”; Eng: apostle; Greek: apostellos = “sent one” † **3:18:** Eng: Simon the Zealot; *Selot (Zealot)*—iya lang ara, hu Selot ara ndrokoyirayi sih mepo huiki hu masih iya nongan para pwahanou ‡ **3:22:** Peelsepul ara ngala Sinai handra; Eng: Beelzebul is another name for Satan; TP: Belsebul em narapela nem bilong Satan

husa pwan, pe hupa, “Peelsepul‡ ita ndritan. Pwen pe ita rasses hu payit, ara iyau pwoke ta payit mepo yapane hu payit masih.”

23 Pwen Yesu iyoh hu husa pakeh kili yiy, pe iwong nongan pwandritiye sahin iya kili hu, ipa, “Tehen tapeh andre sinai kirasses sinai? 24 Kapa hu ndramira king hamou hu kahangas mwalingahu, pe kamasilpat kaya malpat, pwen andre hu kanlahiy para hu koro tine pwokeyan pwi. 25 Pe kapa wum hawum kahangas mwalingahu, pe kamasilpat kaya malpat, pwen andre wum, ara kinlahiy kiro tine pwokeyan pwi. 26 Pe kapa Sinai kipo pahun kiya kili yiy mbukenan, pwen andre yiy kinlahiy kipwokeyani yiy mbukenan pwi. Andre yiy kihipwen masih. 27 Tehen tora ko, kinlahi ndramat kisong kiya nondriya suwe ndramat hamou pwokeyan, pe kiya po hu meltan, ara pwi. Kapa nakimbusiy tehen tora, ara andre kiwasi tiriyi ndramat pwokeyan ara kimu na. Pwen andre kilahiy para kiya pe kilokihi topwe menmena ndramat ara. 28 Upwai ndrokonan sa kili wawu toro: Ngindrai ilahiy para kitali hu pakut mwomwan handra-handra masih, pe nongan handra-handra ngara hu ndramat kipwasisiman ana hu ndramat kaliy. 29 Hapeko kapa ndramat hamou kipwasisiman ana Mwoiwan Haiyan, ara Ngindrai andre kintali mwomwan ariya pwi. Mwomwan aro, ara andre kinto-kinto. Pakut tan ariya, andre kiro manau ndritan.
”

30 Yesu ipa toro, paratesah, huro pa, “Payit iro ndritan.”

Tina Yesu pe nalin hu

31 Pwen tina Yesu iyasura nalin hu husarayah husa pe huro tine ngawan, pe hupwandrisa ndramat hamou para kiya pwai kiya kili Yesu para kisa kili hu. 32 Hu ndramat soyon iya hurompwan pe hurahakowan, pe hupwai iya kili yiy, hupa, “Tinam pe nalim hu, ara hutora ten wou ngawan.”

33 Yesu isomwi hu pe isike hu, ipa, “Hiyeh ndrokonan ara tino pe nali hu?”

34 Pwen maran ihiselep iya kili hu hiyeh hurompwan pe hurakayani yiy, pe ipa, “Akanimei, hu iye ara tino pe nali hu. 35 Kapa sehe ndramat kimbusi namiliwa Ngindrai, yiy ara nali, pisu, pe tino.”

4

Nongan pwandritiye ta ndramat hamou para piyeya peke wit

1 Pwen Yesu iro hinuwani hu ndramat paiwe, ngilse ndran makaiye. Pe hu ndramat soyo-soyon iya, ara husa rawure hu husa kili yiy. Pwen pe ihis iya nondriya ndroi hakou iho pit, pe impwan aliy. Pe hu ndramat masih, ara huro poholeng pwaki ndran makaiye. 2 Pe Yesu ihinuwani hu iya nongan pwandritiye soyon. Pwen ipwai iya kili hu iya nondriya nongan para hinonou tan, ipa, 3 “Wawu kahalingiy! Ndramat hamou para mbulya piyang iya piye peke wit. 4 Pe iro mwonen iro piye hu peke wit, hu tiken para aliy, ara hulon huro sai, pe hu norukan husa pe huiniy. 5 Pe hu tiken i hulon huro ndrita pwan sosolou, mepo pwan soyon kinto aliy pwi. Pe indrou pwi ko husahambunet, paratesah, pwan kinna hangoh mbulun pwi. 6 Hapeko iro mwonen mwandrai ingas, ara ngandraha mwandrai itimwi hu peke wit, ara pe huwayiu, paratesah, ngondrohu kansin kanna pwan pwi, pe humang. 7 Pe hu peke wit tiken, ara hulon huya mwalinga hu malkei maporon; pe hu malkei maporon, ara huraimwani hu pe hu kanippwai pwi. 8 Hapeko tiken tahu mepo hulon huro pwan hiyan, ara hulek pe hu mandra pe huppwai. Hu huppwai pe sangihu hurayah tehe mapeke tingui, ndre mapeke anongui, ndre mapeke sangat.”

9 Pwen Yesu ipwai iya kili hu, ipa, “Hiyeh mandraingan, ara kihilingi nongan iye.”

10 Iyamulan hape, Yesu opu iro mwoimwoi pe ndramiran hu huya pe hurahakowan, iyapolo hu ndramat hayah i, pe husike yiy iya nongan pwandritiye ara. 11 Pe ipwai iya kili hu, ipa, “Lohongai kokohon para kolo King Ngindrai ara kinsa kili wawu. Hapeko hu ndramat hutora ngawan, melit masih mepo urupo pwai, ara itapo iya kili hu iya nongan pwandritiye ko. 12 Pwen pe,

andre hu koro ten, hapeko andre hu kankahiy pwi;
pe andre hu koro hilingiy, hapeko andre hu kanpahasaniy pwi.

Kapa pwi, matisan hu karapaiwani hu pe Ngindrai kitali mwomwan tahu.”

13 Pwen Yesu isike hu, ipa, “Wawu kanpahasani nongan pwandritiye iye pwi, ndre? Pwen andre wawu kapahasani ndroiyi nongan masih ita nongan pwandritiye tehen tapeh i? 14 Akahalingiy; ndramat para piyeya peke wit, ara ihasi nongna Ngindrai. 15 Hu peke wit mepo hulon huro sai, ara tehe ndramat hayah mepo huhulong nongna Ngindrai, pe indrou pwi Sinai isa pe iwiri nongan mepo Ngindrai kiniykiy kinhan iro ndriyahu, iya mawen. 16 Pe hu peke wit tiken hulon huro ndrita pwan sosolou, ara tehe ndramat hayah mepo huhulong nongan, pe indrou pwi ko huwiriy pe hupwes. 17 Hapeko ngondrohu, ara kinsin pwi, pwen kinto ndrangan niwen pwi. Pe tunan nongna

Ngindrai opu, pwen nopwaran andre kipwalngani hu, pwen pe indrou pwi ko, andre hu kayos. 18 Pwen hu peke wit tiken hulon huya mwalinga hu malkei maporon, ara tehe hu ndramat hayah huhulong nongna Ngindrai, 19 hapeko hunimanga hu melit handra-handra para kol pwan, pe singayai ipakarawani hu pe lohongahu imeu iya aliy, pe hunamili melit handra-handra. Pwen pe melit masih tehen tora, ara iraimwani nongna Ngindrai pe kinippwai pwi. 20 Hapeko hu peke wit hulon iya pwan hiyan ara tehe hu ndramat mepo huhulingi nongan pe hupwotisingi nongan ara, pwen huppwai. Hayah, ara huppwai pe sangihu hurayah tehe mapeke tingui, pe hayah hurayah tehe mapeke anongui, pe hayah, ara hurayah tehe mapeke sangat."

Paisui sih iro tine iya kakan

21 Pwen Yesu ipwai iya kili hu, ipa, "Iya hiyan para ndramat hamou kiwiri paisui kisa pe kikulani ngana mwan kiya pahandra pwelekei, ndre kiya pahandra sousou? Ara pwi yoh! Hiyan para kiykiy kiro ndrita kakan. 22 Melit masih ita kohon, ara andre kamulan kirayah ngawan, pe melit hundrutuhiy, ara andre kamulan kisa yelan ngawan. 23 Hiyeh mandraingan, ara kihilingi nongan iye."

24 Pwen pe ipwai iya kili hu paiwe, ipa, "Mara wawu kiro melit masih wawu topo hilingiy. Sehe ndrohongan mepo wawu nakaikiy kiya kili hamou, ndrohongan tehen tora ko, ara andre kimui kisa kili wawu kihisoule ko yi—pe andre kiho hin hape. 25 Hiyeh mepo mamenmenan, ara andre Ngindrai kipo sura menmenan. Hapeko yiy mepo menmenan pwi, konan hape sohoyan kimin, ara andre kawiriy topwei kiya mawen kili yiy."

Nongan pwandritiye para peke wit hulek

26 Pwen ipa, "Kultuwayi King Ngindrai, ara pwen tehe ndramat hamou ipiye hu peke wit, pe hulon huya ndrita pwan. 27 Ping iro matin pe lang itine pe ipo mbulyan, hapeko hu peke wit huro lek pe huro mandra, pe ndramat ara, ikowu tehen tapeh irayah. 28 Pwan mbukenan, ara ihingini hu peke wit pe hulek, pwen iyamulan huppwai. Yowihu husarayah, pe huiki nonowehu, pwen iyamulan huiki sangihu. 29 Pwen iro mwonen hu sangi wit human, indrou pwi ko, ndramat ara, iwiri semen pe isondritiy, paratesah, lang para rihiyan kinsarayah pwen."

Nongan pwandritiye para peke mastet

30 Pwen Yesu iwong paiwe, ipa, "Yorou andre tukapa tesah kiya kultuwayi kolo King Ngindrai? Sehe nongan pwandritiye andre tukatiyaniy para kiyinganiy? 31 Ara tehe peke mbuwa mastet sih.* Peke mbuwa mastet ara mendreheh masih iya kili hu peke mbuwakei masih mepo ngara kayuk. 32 Hapeko kapa tukahas peke mastet, pwen andre kimandra kiya namandran kili hu kei masih para piyang. Ndrandran, ara namandran, pe ilahi hu norukan hu kaya pe kapuli yumwahu koho aliy."

33 Yesu ngara kiwong kiya nongan pwandritiye soyon iya tehen tora ko, mepo ilahi lohongahu. 34 Nongan masih iro wong iya kili hu, ara iya nongan pwandritiye ko; kinho wong ngawan pwi. Kapa yiy pe ndramiran hu ko hu koro, pwen ngara kitiyani melit masih kileu.

Yesu ipomate nohai namandran imaito

35 Piyahon para lang ara, pwen ipwai iya kili ndramiran hu, ipa, "Tukayau kaya singondriti ndran makaiye pe tukaya haroh." 36 Ndramiran hu huhis huya ndroi mepo Yesu iro aliy, pe hutali hu ndramat soyon huro ndron pe huyau. Pe hu ndroi hayah, ara huya surahu yi. 37 Pwen nohai namandran ingas pe nowei iro talon iya nondriya ndroi, pe ndroi, ara pakisomun. 38 Pe Yesu iye kuwi ndroi pe iyki payan iye ndrita wayung pe kinmatin turut. Ndramiran hu huhungini yiy, pe hupa, "Ndramat Para Hinonou, pakeh worou nakayuh ara; alohongani worou ndre pwi?"

39 Pwen itine pe ipomate nohai, pe ipwai iya kili nowei iro talon, ipa, "Mosun! Awayis!" Iwong ihipwen pe nohai imaito pe ndras imat.

40 Pe ipwai iya kili ndramiran hu, ipa, "Paratapeh pe wawu noh? Wawu kanpwotisingi lohonga wawu pwi, ndre?"

41 Pwen hunoh mimiri hu, pe hamou iro sok hamou, ipa, "Aripo sehe ndramat? Nohai pe nowei kene, ara hilu hilingi nongnan i!"

5

Yesu irasses hu payit mepo huro ndrita ndramat hamou huya mawen

1 Pwen Yesu iyapolo ndramiran hu, hutali haroh para Ndran Makaiye Kaliliy, pe huya haroh iyapwen te kol namandran hape ngalan Kerasa. 2 Huyarayah o, pe Yesu iropo isa mawen nondriya ndroi, pe ndramat hamou isa mawen hu ngare hu ndramat kanmat. Ndramat ara, ara payit iro ndritan, pe isa pe ipohonani Yesu. 3 Pe yiy ngara kiro matin nondriya ngat sou ariya, pe kinlahi hamou para kiwasi

* **4:31:** peke mbuwa mastet ara mendreheh masih tehe peke mbuwa walah; Eng: mustard seed * **5:3:** Eng: chain (iron rope); TP: sen

yiy kiya wasiu ndre malkei handra-handra pwi. Konan kapa hu kawasi yiy kiya malkei hayen* ndrahandringon, hapeko malkei masih, ara kinlahiy pwi ko. 4 Hu kanwasi yiy pwen lang soyon kinna iya wasiu pwokeyan iya. Huwasi niman pe ndrikan iya kondrei hupaltaniy iyau hayen, pe malkei hayen i,† hapeko kinlahiy pwi yi. Masih kene ara, ara indrohomwiri hu topwei, pe hamou kinlahiy para kipwahatini yiy pwi masih. 5 Lang pe ping sih tehe sih ngara kihombui ngarasou sih kiya sih pe ngondron sih kiya sih, pe ngara kilomei pe kisondriti yiy mbukenan kiya pat.

6 Yiy inime Yesu iho ndron mwanan hape, pe ingap isa kili yiy pe ihikuwani ngundrun iya ngondro ndrika Yesu . 7 Pe iwayeh namandran iya, ipa, “Yesu, Noru Ngindrai Iyera Paingan Iya, wou nasa sahaye yo? Upwai tisingiy isa kili wou iya ngala Ngindrai, mbuna aiki ngandran sato.” 8 Iwayeh toro, paratesah, Yesu kinpwai kinna kili yiy, ipa, “Wou payit mwomwan, asa mawen kili ndramat ara.”

9 Pwen Yesu isike yiy, ipa, “Ngalam hiyeh?”

Pe ipwai, ipa, “Ngolo, ara Hundram,‡ paratesah, yowu soyon iya.” 10 Pwen yiy iro rakekeyani Yesu ken iho ken para mbuna kirapiyani yihu payit mwomwan kaya mawen kili kol namandran ariya.

11 Pwen hu puw hayoi soyon iya, ara huro susuwan iya sese parangondron haroh pakeh kili hu. 12 Pwen pe hu payit hurakekeyani Yesu, hupa, “Apa hiyan kisata yowu para yowu kaya ndrita hu puw.” 13 Pwen Yesu ipa hiyan para hu kaya. Pwen hu payit hutali ndramat ara, pe huya nondriya hu puw. Ndromwoya hu puw ara iho pakeh malpou (2,000). Pe hu puw, ara huwop turut, pe hurapak mbusupahayi huya pwan, pe huya yos huya ndran makaiye. Pwen pe huya mut topwei.

14 Hu ndramat para hangna puw hunimei pe huwop, pe huya tiyaniy iya kol ngawan pe hu kol mendreheh pakeh kili hu. Pwen pe hu ndramat para hu kol ara, ara husa nime sehe melit irayah. 15 Pwen husarayah husa kili Yesu, pe hunime ndramat mepo mamu hu payit soyon iya iro ndritan, ara kinsuluyani yiy kinna koyau, pe lohongan kinileu pe irompwan. Pwen hunime ndramat ara pe hunoh. 16 Hu ndramat mepo hunime melit masih kintayah, ara hutiyani melit masih kene irayah iro kili ndramat mepo payit iro ndritan; pe hutiyani titiye tahu puw i. 17 Pwen pe hurakekeyani Yesu para kitali kolohu pe kiyau kiya mawen.

18 Pwen Yesu iro his nakiya nondriya ndroi, pe ndramat mepo mamu payit iro ndritan, ara irakekeyani Yesu para kihis kiyasura yiy. 19 Hapeko Yesu ara kinsomwi yiy pwi, pe ipwai iya kili yiy, ipa, “Amui aya kili ndramiram hu, pe apwai kiya kili hu kiya melit masih Yapan kinmbusiy pwen kinsa kili wou, pe atiyani koisirai tan mepo kinsopwat wou kinna aliy.” 20 Pwen ndramat ara, ara iyau iya hu kol namandran Tekapolis§ pe iro tiyani melit masih Yesu kinmbusiy kinna kili yiy. Pe hu ndramat, ara huhulingiy pe huro lohonge ndrit.

Mbunah pihin imat pe pihin hamou imwa

21 Pwen Yesu imui iya ndran makaiye haroh, pe hu ndramat soyon iya huya rawure hu huro sura yiy. Pe huro pakeh pwaki ndran makaiye, 22 pe ndramat mepo pohon hamou para yumwa totohun isa kili yiy; yiy ara ngalan Yairus. Tandrohonga inime Yesu, ilah iya pwan ngondrokan. 23 Pe irakekeyani yiy, ipa, “Noru pihindrahin, ara imwa kinna mwomwan masih, pe pakeh nakimat. Asa pe aiki nimam kiya kili yiy pe asopwoyani yiy pe andre kingoh pe kiro mwalen.” 24 Pwen Yesu irikai iyapolo yiy.

Pe hu ndramat soyon iya huho ndruwan, pe hurakayani yiy pe huro tandrapndrap. 25 Pe pihin hamou iro mwalingahu, ara mwamwa ndrai iro kili yiy iho nondriya hayou songui pe luwoh. 26 Iropo iya nime hu ndrokta soyon, hapeko huroiki ngandran namandran iya imui iya kili yiy. Pe singayai tan masih iro kili yiy, ara iro piye topwei o mwaihei iya kili hu. Hapeko mwamwa tan, ara kinhipwen pwi yoh; iro wiri yiy iya mwomwan masih. 27 Pihin ara, ara ihilong titiye ta Yesu, pwen pe isa iho yau mwalinga hu ndramat soyon iya ara. Yiy isa pakeh ndruwa Yesu pe niman iyahatek iya payango koiwen. 28 Yiy mbukenan, ipa, “Kapa kuiki nimo ko kiyahatek kiya payango koiwen, pwen andre kurayah hiyan.” 29 Pwen iro mwonen niman iyahatek iya koiwe Yesu, indrou pwi ko, mwamwa tan ihipwen; pe ihingorowei tehe mwamwa ndrai iro mandran, pe iro nondriya ngandran, ara kiningoh.

30 Indrou pwi ko, Yesu ihingorowei tehe pwoke kintali yiy kinna mawen, pe ipaiwani yiy iho mwalinga hu ndramat, pe isok

† **5:4:** Eng: fetters/shackels and chains; TP: hankap na sen ‡ **5:9:** Iya nongna kol tahu Krik, ngalan “Hundram” (Latin/Greek: *“Legion”*) iyinganiy tehe hu payit soyo-soyon iya hutora ndrita ndramat ara. Eng: Legion; a Roman legion was a large group of soldiers; sometimes there were 5,000 to 6,000 men in one legion. § **5:20:** “Tekapolis” iya nongna kol tahu Krik ara ipa ‘kol namandran makolo songui’; Eng; the Decapolis was a league of ten free cities.

hu, ipa, “Hiyeh ndrokonan niman kinsa-hatek kinsa koiwe?”

31 Pwen ndramiran hu husike yiy, hupa, “Paratapeh asok tora? Animei, hutopo tandrapndrap sura wou.”

32 Hapeko Yesu maran iro hiselep pe iro ten hiyeh ndrokonan imbusiy. 33 Pwen pihin ara, ara ipahasani sehe melit kintayah kili yiy, pe inoh pe ilelen. Pwen ilah iya pwan mbulmara Yesu, pe itiyani melit masih ndrokonan kintayah kili yiy iya ngawan kili Yesu. 34 Pe Yesu ipwai iya kili yiy, ipa, “Noru, lohongam ndrisiyon, ara imbusi wou antayah hiyan. Ayau ayapolo ndriya wayis. Pe ngandran aro nondriyan ara kintali wou.”

35 Yesu iro wong manau, pe hu ndramat hayah husarayah. Hu ndramat ara, huyau seu kili Yairus, yiy pohon para yumwa totohun . Husa pe hupwai iya kili yiy, hupa, “Norum pihin kinmat pwen. Konan. Paratapeh pe atarakekeyani ndramat para hinonou ara para kisa manau.”

36 Yesu iro hilingi hu, hapeko kiniyki ndraingan kinna nongnahu pwi. Pe ipwai iya kili Yairus, ipa, “Mbuna anoh; apwotisingi lohongam opu.”

37 Pe ipa mbuna hu ndramat masih kene hu koho ndruwan. Hu ndramiran matimou opu—Pita, Yamis, pe iyasura nalin Yohanes—hu ara ko, ipa hiyan para hu kaya sura yiy. 38 Huyarayah huya seu ta Yairus, pe Yesu inimei tehe hu kanpiye hu kanna ndriyang; pe huro rang turut pe ngaliya hu iropo iya namandran iya. 39 Pwen Yesu iya nondriya seu pe ipwai iya kili hu, ipa, “Paratesah wawu rang, pe ngaliya wawu, ara iya namandran iya? Mbunah ara, ara kinimat pwi; yiy ara ita matin opu.” 40 Pe huhaisani yiy.

Pwen irasses hu masih huya ngawan, pe iwiri tama mbunah pe tinan, iyapolo ndramiran hu matimou, huya nondriyan hapeleheh mepo mbunah iyen aliy ara. 41 Pwen imbultuwe nima mbunah ara pe ipwai iya kili yiy, ipa, “Talita, koum.” Iya nongna kol tahu, ara ipa toro: “Pihindrahin, upwai isa kili wou, atine.” 42 Pwen indrou pwi ko, pihindrahin, ara itine pe irikai. Pihindrahin aro, ara hayou tan songui pe luwoh. Pe hunimei, mwoiwahu ihin, pe hunun. 43 Pwen Yesu ipwatisingi nongnan iya kili hu para hu mbuna karanenese sehe melit irayah. Pe ipwai iya kili hu para hu kahang pihindrahin ara hape anandrinai.

6

Poropet hamou kiro kolon imwonen ara andre hu kantanuhuyani yiy pwi

1 Yesu itali kol ara, pe imui iya kolon, pe ndramiran hu huho ndruwan huyapolo yiy pe huya. 2 Lang Sapat isarayah, pe Yesu iro hinuwani nongan iya nondriya yumwa totohun . Hu ndramat soyon iya huhulingi yiy pe huro lohonge ndrit, pe hupa, “Ndramat ara, iwiri hu nongan ara, ipwen aleheh? Lohongai waison hira kili yiy ara sehe lohongai? Pe ita pwaingani hu ndraikiya pwoke iyau niman, ara tehen tapeh? 3 Yiy ara ndramat para puliya seu, ndre? Pe yiy ara noru Mariya, pe nalin hu, ara Yamis, Yosep, Yutas, pe Simon, ndre? Pe pisun hu, hutopo sura tou iye yi, ndre?” Pwen welehu imai tan.

4 Yesu ipwai iya kili hu, ipa, “Poropet hamou, kapa kiro kol mawen, ara andre hu karanuhuyani yiy. Hapeko kapa kiro ndrohokolon imwonen, pe nondriya ndrayen hu pe yowen hu, ara andre hu kantanuhuyani yiy pwi.” 5 Pwen pe kinlahiy para kimbusi hu ndraikiya pwoke namandran kiro ariya pwi; hapeko iyki niman iya ndrita hu ndramat hayah humwa, pe isopwoyani hu hungoh. 6 Pe ilohonge soyon tehe hu ndramat kanpwotisingi lohongahu pwi.

Yesu ipwandrisa ndramiran hu songui pe lumou

Pwen Yesu irakayani hu kol mendreheh hakol iya hakol pe iro hinuwani nongan. 7 Pwen iyoh hu Songui pe Lumou husa kili yiy, para kipwandrisa hu malmoumalmou. Pe iyki pwoke nopwaran iya kili hu, para hu payit mwomwan hu kahalingi nongnahu.

8 Pe ipwatisingiy iya kili hu para hu kasap nes opu, hapeko hu mbuna kasap hu melit handra-handra yi—tehe ndrinanohun, ndrop, singayai kiro ndropwa sombule pat—melit masih tehen ara, ara konan. 9 Ipa hiyan para hu kaiki hatna pwelekahu, hapeko ipwai para hu mbuna kapo susura suluyahu. 10 Pe ipwai iya kili hu, ipa, “Kapa wawu kayarayah kaya kol hakol ara, pe akasong kaya nondriya seu hawum, pwen akoro seu ara ko, kipoo akatali kol ara. 11 Hapeko kapa akaya kol hakol pe yihu kantawulohani wawu pwi, pe hu kanhilingi nongna wawu pwi, pwen akatali kol ara; pe kiro mwonen wawu pakataliy, akaratolohani pweleka wawu. Pwen andre kipwainganiy tehe andre hu kawiri koran.”

12 Pwen ndramiran hu, ara huya pe hutiyani nongan iya kili hu ndramat, hupa, “Wawu karapaiwani ndriya wawu.” 13 Pe hurasses hu payit soyon huya mawen ndrita hu ndramat, pe hutumwi ndraikei iya kili hu ndramat soyon mepo humwa, pe husopwoyani hu hungoh.

Hu sondriti koyu Yohanes Ndramat para Paptais

14 Pwen king Herot ihilong, paratesah
ngala Yesu kiningau marakol. Ndramat
hayah, hupa, “Yohanes Ndramat para Pap-
tais, ara kintine! Pwen ndroiyin ara ko, hu
ndraikiya pwoke, ara hutora tayah kili yiy.”
15 Pe hu hayah hupwai, hupa, “Yiy ara
Eliyah, ndre?” Pe hu hayah i, ara hupwai,
hupa, “Yiy, ara poropet hamou, tehe yihu
poropet para koluw kinna.”
16 Hapeko Herot ihilong, pe ipwai, ipa,
“Yohanes, ndramat mepo kunsondriti
koyun, ara mahapo kinsa tine yi!”
17 Titiye ta Herot isondriti koyu Yohanes,
ara ipa toro: Koluw Herot mbukenan
kinpwatisingiy, pe humbultuwe tahatini
Yohanes, pe huwasi yiy pe huiki yiy iya
nondriya kou. Imbusiy tora, paratesah,
Herot ara kinwiri nambuyu nalin Pilip,
ngalan Herotiyas, iya nambuyun. 18 Pe
Yohanes ngara kipwayi Herot, kipa, “Non-
gan para pwahanou ipa, ara nonombun
para awiri nambuyu nalim.” 19 Pwen
Herotiyas lohongan imwa ta Yohanes pe
pakitingundrun, hapeko kinlahiy pwi,
20 paratesah, Herot ara inoh ta Yohanes.
Herot ipahasaniy tehe Yohanes, ara
ndramat imwonen pe haiyan, pe ngara
kipenani Herotiyas para mbuna kimbusi
hapesah kiya tan. Pe imwonen Herot
ngara kihilingi nongna Yohanes, yiy ngara
kilohonge soyon pe ndriyan, ara iporu;
hapeko yiy ara ngara kinamiliy para
kihilingi nongnan i.
21 Pwen napwai, iyamulan hape, lang
para Herotiyas nakimbusi lohongan, ara
isarayah. Pe irahihini lang namandran sih
mepo hu nakapwesani lang para hu kalo-
hongani lang mepo tina Herot imwalahiy
tan.* Pwen Herot ipo yon sih iya tahu
namandran tan para mbulen, iyapolo hu
ndramat huho hin tahu ndram para pahun,
pe iyasura hu yapane kol Kaliliy. 22 Pwen
huro namnam pe noru Herotiyas pihin
isa nondriyan, pe iho ndran iya mbul-
mara Herot pe yowen hu, pe iluwi lohon-
gahu. Pwen King ipwai iya ta pihindrahin,
ara ipa, “Kapa asike yo kiya sehe melit
anamiliy, ara andre kuikiy.” 23 Pe iran-
drangan iya kili yiy, ipa, “Upwai ndroko-
nan isa kili wou, kapa asike yo kiya hape-
sah andre kuikiy kisatam; pe kapa asike yo
para kuiki kolo king haroh mwaniye ato
kisatam, ara andre kuiki haroh mwaniye
kisatam.”
24 Pwen noru Herotiyas, ara iya ngawan
kili tinan pe isike yiy, ipa, “Sehe melit
ndrokonan andre kusoyingiy?”
Pwen tinan isomwiy, ipa, “Asoyingi paya
Yohanes Ndramat para Paptais.”
25 Indrou pwi ko, pihindrahin aro ihim-
buh iya nondriyan kili King, pe ipa, “Yo
unamili paya Yohanes Ndramat para Pap-
tais. Aikiy kiya pwelekei sih, pe kisa kili yo
mahapo ko.”
26 Pihindrahin ipa toro, pwen pe King,
ara ndriyan iporu namandran iya. Hapeko
ilohongani nongnan mamu kintandrangan
kinna mbulmara yowen hu mepo huro
namnam sura yiy, pe mbuwalin para
kipa pwi kiya soksok ta pihindrahin ara.
27 Indrou pwi ko, King ipwandrisa makun-
drayin hamou mepo ngara kitingundru hu
ndramat, pe ipwatisingiy para kiya pe ki-
wiri paya Yohanes kisa. Pe makundrayin,
ara iya pe isondriti koyu Yohanes iro non-
driya kou. 28 Pwen iyki payan iro ndrita
pwelekei sih, pe ihiriy iya kili pihindrahin
ara. Pwen pihindrahin ara, isap iya kili
tinan. 29 Pe hu ndramira Yohanes huhu-
long, pwen huhuri nombuwen pe huya
roniy iya ngat sou.

Yesu iyki anandrinai iya kili hu ndramat mayipou (5,000)

30 Pwen iyamulan hu aposel humui husa
mbultere hu yasura Yesu. Pe hutiyani
hu mbulen humbusiy, pe hu melit masih
huhinuwani hu ndramat iya aliy. 31 Pe Yesu
iyasura ndramiran hu, hu pakaya nam-
nam, hapeko hu ndramat soyon iya huropo
huya husa, pwen pe hu kanlahiy para
kanamnam pwi. Pwen ipa, “Worou opu
tukayau kaya hape lohowayin, pe tukaya
ngoh hape.”
32 Pwen huya his ndroi hakou pe yihu
ko huya kol hape lohowayin. 33 Hapeko
hu ndramat soyon iya hunime hu huyau
pe huyirowe hu. Pwen hu ndramat, ara
huyau kol namandran masih pe hungap
pe huya rayah imu iya hapeleheh mepo
Yesu pe ndramiran hu nakasa aliy. 34 Pwen
Yesu ituh ndroi iya pwan, pe inime hu
ndramat soyon iya hu kansa mbultere hu
huro. Pe koyun ara isikirani hu, paratesah,
yihu ara tehe hu sipsip mepo ndramat para
pwokereyahu pwi. Pwen Yesu ihinuwani
hu iya nongan soyon iya.
35 Pwen kol iro piyah masih, pe ndramira
Yesu hu husa kili yiy pe hupwai iya kili
yiy, hupa, “Kinpiyah pwen ara, pe worou
turopo kol mepo ndramat aliy pwi. 36 Kiya,
hiyan para apwai kiya kili hu ndramat para
hu kaya hu kol mendreheh pe hu kalsiu
hopo pakeh, pe kaya sou anandrinahu.”
37 Pe Yesu ipa, “Wawu kahang hu hape-
sah para hu kayan.”
Pwen husok yiy, hupa, “Wou apa
ndre hiyan para yowu kaya sowani
ndrinanohun, pe yowu kayaikiy kiya
anahu pe hu kainiy, ndre? Anandrinai

* **6:21:** Eng: birthday

ara, andre kennen kirayah tehe kenne ndramat hamou ngara kiwiriy nondriya walah mandrolwoh!”†
38 Hapeko Yesu isike hu, ipa, “Ndrinanohun, ara masahayeh ita? Wawu kaya nimei.”
Pwen huya nimei ihipwen, pe husa pwai iya kili yiy, hupa, “Ndrinanohun mayimah, pe ni malmou.”
39 Pwen Yesu ipwai iya kili ndramiran hu para hu karawurani hu ndramat koro ndrokoyirayi sih-sih, pe hu kampwan ndrita ndromwindriu salau. 40 Pwen humpwan tasangat-tasangat pe yimingui-yimingui iro ndrokoyirayi sih-sih. 41 Pwen Yesu iwiri ndrinanohun mayimah pe ni malmou ara, pe maran iya paingan pe itoholiy. Pwen iramburingi ndrinanohun, pe iykiy iya kili ndramiran hu para hu katainganiy kata hu ndramat masih. Pwen iramburingi ni malmou pe itainganiy iya tahu masih kene yi. 42 Hu ndramat masih hunamnam pe isihi hu. 43 Pwen ndramira Yesu hu huwiri ndrop mandropwa songui pe luhat, pe hunihi ndritike ndrinanohun pe ni iya aliy. 44 Hu ndramat kamai mepo huiniy, ndromwoyahu, ara iho tehe mayipou (5,000).

Yesu irikai ndrita ndran

45 Indrou pwi ko, Yesu ipwai iya kili ndramiran hu, para hu kahis kaya nondriya ndroi, pe hu koro mu kili yiy kaya kol Petsaita, ita haroh para ndran makaiye. Pe yiy opu iro ndron para kipwandrisa hu ndramat hu kayau. 46 Iyamulan para hu kannau topwei, yiy iyau iya ngondron sih pe iya tohun.
47 Iro piyah pe ndroi iya iho ndrokolo ndran makaiye pe Yesu hamou o, ara iro ndron pwan. 48 Yesu inimei tehe nohai imum te ngondroi isa, pe ndramiran hu, ara huro lowayani hu iya pahau pwokeyan iya. Lang iro mbungahiy, pe Yesu, ara iya pe ihorokai ndran makaiye iropo iya kili hu. Iro tokai isa, pe pakiramwaitini hu. 49 Hapeko ndramiran hu hunime yiy iro tokai ndrita ndran makaiye, pe hupa ndre yiy ara mwomwoyou hamou. Pwen huwayeh, 50 paratesah, yihu masih hunime yiy pe hunoh mimiri hu.
Indrou pwi ko, iwong iya kili hu, ipa, “Wawu mbuna akanoh! Aripo yo kopu; ndriya wawu kipwoke.” 51 Pwen Yesu ihis iya nondriya ndroi kili hu pe nohai imaito. Ndramiran hu ara huro lohonge ndrit masih, 52 paratesah, hu kannime sehe melit imbusiy iya ndrinanohun, hapeko lohongahu ara kinileu pwi. Ndriyahu iro pwoke manau.
53 Pwen yihu singondriti ndran makaiye huya haroh, pe husarayah husa kol hakol mendreheh ngalan Kennesaret, pe huwasi ndroi iro aliy. 54 Pwen iro mwonen huro ndroi husa pwan, ara hu ndramat huyirowe Yesu. 55 Pwen hungap huya nondriya hu kol ara kene, pe huya wiri hu ndramat humwa, pe husap hu iya pasup, pe husa hapeleheh mepo huhulingiy tehe Yesu iro aliy. 56 Pe hu kol namandran, hu kol mendreheh, pe hu kol masih mepo Yesu irikai aliy topwei, ara huwiri hu ndramat masih humwa huya ndroho pehei. Pe hurakamam iya kili yiy, para kipa hiyan para hu ndramat humwa nima hu ko kiyahatek kiya payango koiwen. Pwen hu masih mepo nima hu iyahatek iya kili yiy, ara hurayah hiyan.

7

Tesah pwalan pe tesah howen

1 Hu Parisiy hayah iyapolo hu ndramat hayah para hinuwani nongan para pwahanou, ara hupwen te Yerusalem husa rawurehu pe hurahakowa Yesu. 2 Pe hunimei tehe hu ndramira Yesu hayah, ara huro namnam, hapeko hu kansungani nimahu pwi,* tehe nongan para pwahanou kinpwai. 3 Hu Parisiy pe hu Yutah masih, ara ngara hu karanuhuyani kowase tumbuhu, para sungeya nimahu, tehe kapa hu kansungani nimahu pwi, pwen andre hu kanlahiy para kanamnam pwi. 4 Pe kapa hu koro pehei pe hu kamui kasa, pe hu kansombungi hu pwi, ara andre hu kannamnam pwi. Pe ngara hu koro ndruwa kultuwayi tumbuhu hayah, para koluw kinna yi, tehe ngara hu kasungani pweniu, kohoi, pe pwelekei.
5 Pwen pe hu Parisiy pe hu ndramat para hinuwani nongan para pwahanou, ara husok Yesu, hupa, “Paratapeh, pe ndramiram hu ara hu konoho ndruwa kultuwayi tumburou hu pwi, pe nimahu kas o pe hunamnam?”
6 Pwen Yesu isomwi hu, ipa, “Poropet Yisayah ipwai imwonen pe kinpwaingani kultuwayi wawu pwen, tehe wawu, ara ndramat para pwandrandraman. Pwayan kinpwai, kinpa toro:

‘Yihu ndramat aro, ara hu haiyani yo iyau
poho hu ko,
hapeko ndriyahu, ara ita mawen kili
yo.

† **6:37:** singayai para sowani ndrinanohun ara namandran iya; Eng: “200 denarii,” or “8 months of a man’s wages”
* **7:2:** Iya lohonga hu Parisiy ara, nima hu ndramira Yesu ara hu kas ndre hu pwalan, paratesah, melit mepo kas ndre pwalan ara nonombun mbulmara Ngindrai. Pwen pe hu Parisiy ara ngara hu kasungani nimahu kimu, pwen hu kanamnam.

7 Yihu tora hari ngolo, hapeko ara mwaihei opu;
paratesah, hu hinonou tahu pe pwahanou tahu, ara iyau lohonga ndramat opu.'
8 Akanimei, wawu ara kantali topwe nongan para pwandrendrehe ta Ngindrai, pe wawu tora mbultuwe tisingi kultuwayi hu ndramat para kol pwan opu."

9 Yesu ipwai iya kili hu, ipa, "Wawu pahasani pohosai hiyan para kahandrisani nongan para pwahanou ata Ngindrai kiya mawen, pe ngara wawu koho ndruwa kultuwayi wawu mbukena wawu. 10 Tehe Mose kinpwai, kinpa, 'Wou ahaiyani tamam hilu tinam' pe 'kapa hiyeh kiten ana taman ndre tinan, ara andre katingundrun kimat.' 11 Hapeko wawu, ngara wawu kapwai, kapa, 'Kapa ndramat hamou masombule pat ndre melit para pakisopwat taman pe tinan kiya aliy, hapeko kipwai kiya kili hilu, kipa, "Yukyuk iye, ara kunhaiyaniy para kiya ta Ngindrai," ' 12 pwen wawu kanpa hiyan para kipwokarani taman ndre tinan pwi. 13 Tehen tora ko pe wawu pwalngani nongna Ngindrai, pe wawu tora tokuyani kultuwayi tumbu wawu hu ko, mepo hutaliy isa kili wawu. Pe ngara wawu kambusi hu kultuw soyon iya tehen tora ko."

Kultuw mepo iro nondriya ndramat iya ngawan, ara ngara kipwalngani hu ndramat iya mbulmara Ngindrai

14 Pwen Yesu iyoh iya kili hu ndramat soyon iya mepo huro ariya, ipa, "Wawu masih kene, kahalingi nongno pe lohonga wawu kileu. 15 Melit iro ngawan pe iya nondriya ndramat, ara kinlahiy para kimbusi yiy kirayah pwalan kiya mbulmara Ngindrai pwi. Hapeko sehe melit mepo iyau pohon isa ngawan, ara andre kimbusi yiy kirayah pwalan kiya mbulmara Ngindrai. 16 Wawu hiyeh mandrainga wawu, akahalingi nongan iye."†

17 Pwen Yesu itali hu ndramat soyon ariya, pe iya nondriya seu. Pe ndramiran hu huya sike yiy iya ndroiyi lohongai para nongan pwandritiye ara. 18 Pe Yesu isomwi hu, ipa, "Lohonga wawu ita nun, ndre? Wawu tana wawu pwi tehe hu memelit iro ngawan pe iya nondriya ndramat, ara kinlahiy para kimbusi ndramat kirayah pwalan kiya mbulmara Ngindrai pwi, ndre? 19 Paratesah, melit iro ngawan pe iya nondriya ndramat, ara kinhopo kinna neren pwi; hapeko iya iro puran opu, pe isa mawen nombuwen." (Tehen tora ko, ara Yesu iyinganiy tehe anandrinai masih, ara hiyan opu para kaniyai.)

20 Pwen Yesu iro wong manau, ipa, "Melit mepo iro nondriya ndramat isa ngawan, ara ngara kimbusi ndramat kiya pwalan kiya mbulmara Ngindrai. 21 Yo upa, melit handra-handra iro lohonga ndramat pe isa ngawan, ara hu melit tehe toro kene: hu lohonge mwomwan, tandroindroi, pahana, taya ndramat imat, 22 kultuw para pilah, pe kultuw para kalimiriy, pe hu kultuw mwomwan handra-handra, pe pwasoyou, mbusihisih, ndrangsai, pwaturut, sikiye, pe ngou. 23 Hu kultuw mwomwan masih kene tora, ara iro nondriya ndramat pe isa ngawan, pe ngara kimbusi ndramat kirayah pwalan kiya mbulmara Ngindrai."

Pihi Ponisiya hamou ipwotisingi lohongan

24 Pwen Yesu itine pe itali kol ara, pe iya pakeh kol hakol ngawan ngalan Tayar.‡ Yiy iya pe isong iya nondriya seu hawum, pe yiy mbuwalin para ndramat hamou kipahasaniy tehe yiy iya iro aliy; hapeko yiy, ara kinlahiy para kikohon kili hu pwi yoh. 25 Indrou pwi ko, pihin hamou ihilingi nongan tehe Yesu iro aliy. Pihin ara, ma norun hamou pihin mepo payit iro ndritan, pwen pe iro mwonen ihilingiy, ihileh isa, pe itukuruhu iya ngondro ndrika Yesu. 26 Pihin iye, ara hamou pihi Krik, pe tinan imwalahiy tan iro kol namandran hape Ponisiya, ita nondriya kol namandran iya Siriya. Pe yiy irakekeyani Yesu para kirasses payit kiya mawen ndrita norun pihin.

27 Hapeko Yesu ipwai iya kili yiy, ipa, "Hu mbunah kanamnam kimu na; kinna hiyan para kawiri anandrinahu mbunah pe kapiyaniy kiya anahu mwiy, ara pwi."

28 Pwen pihin ara isomwi yiy, ipa, "Yapan, Ndrokonan; hapeko hu mwiy mepo ngara hu koro pahandra keyau, ara ngara hu kaini konkonu hu mbunah i."

29 Pwen Yesu ipwai iya kili yiy, ipa, "Wou ansomwiy hiyan; pwen pe amui ayau. Payit, ara kintali norum."

30 Pwen imui iya wum, pe inime norun iye matin nokun, pe payit, ara kintali yiy kinnau.

Yesu isopwoyani ndramat hamou ndraingan iyui pe pohon imum

31 Pwen Yesu itali kol mepo pakeh kol ngawan Tayar ara, pe iyapwen te kol namandran Siton pe ilai iya Ndran Makaiye

† **7:16:** Nongan sahin iye, "Wawu hiyeh mandrainga wawu, akahalingi nongan iye.", ara koluw kinto puk ta Mak pwi.
‡ **7:24:** Tayar pe Siton; Tok Krik/Greek & Eng: Tyre and Sidon § **7:31:** "Tekapolis" ara ipa "hu kol namandran masongui"; Eng: Ten Cities; TP: 10-pela bikpela taun. Anime 5:20.

Kaliliy. Pwen irikai iya nondriya kol namandran hape mepo hupohowei Tekapolis.§ 32 Pwen hu ndramat hayah huwiri ndramat hamou isa kili Yesu; ndramat ara, ndraingan iyui pe kinlahiy para kinwong pwi. Pe hurakekeyani Yesu para kiyki niman kiya ndritan.

33 Pwen Yesu iwiri ndramat ara iya mawen kili hu ndramat soyon, pe iyki ndrakopweniman iya ndrainga ndramat ara. Pwen isokombunuh iya nimam i, pe iyki niman iyahatek iya kalame ndramat ara. 34 Pwen pe mara Yesu itandras iya kol paingan yang, pe ihiri ngohan tehe pakirang. Pwen ipwai iya kili ndramat ara, ipa, “Eppata!” Nongan aro iya nongna kol tahu, ara ipa, “Kite!” 35 Indrou pwi ko, pe ndrainga ndramat ara ite, pe melit mepo irandrikipiri kalamen, ara itan, pe iwong ileu.

36 Pwen Yesu ipwandrandrahani hu para hu mbuna katiyaniy kiya ta hamou. Yesu iro pa toro, hapeko huro pwoke para hu kaya pe kapwaharai manau. 37 Pwen hu ndramat masih huhulingi nongan ara, pe mwoiwahu ihin turuwehu. Pe hupa, “Hu melit masih kinmbusiy ara hiyan o. Hu ndramat ndraingahu iyui, ara hurahihilong. Pe hu ndramat pohohu pwi, ara hu kanwong topwei yi.”

8

Yesu itaingani anandrinai iya kili hu ndramat mahaapou (4,000)

1 Pwen iho nondriya hu lang ara, hu ndramat soyon iya yi, husa rawure hu paiwe, pe anandrinahu pwi. Pe Yesu iyoh ndramiran hu husa, pe ipwai iya kili hu, ipa, 2 “Koyu isikirani hu ndramat aripo. Hu topo sura yo lang maroyoh pwen, pe hapesah para hu kayan, ara pwi. 3 Pe kapa kupwandrisa hu kamui kaya wum mamundruwahu, pwen andre marahu kawuh pe andre hu kaya yos kaya sai, paratesah, hayah tahu, ara hupwen mwanan husa.”

4 Pwen ndramiran hu husomwi yiy, pe hupa, “Worou turopo kol mwanan, pe andre tukawiri ndrinanohun kiyau aleheh kisa, para kaikiy kiya ana hu ndramat masih kene tora kaliy?”

5 Pe Yesu isok hu, ipa, “Ndrinanohun ita kili wawu, ara masahayeh?”

Pe husomwi yiy, hupa, “Ndrinanohun manandrtoyoh iripo.”

6 Pwen Yesu ipwai iya kili hu ndramat masih para hu kampwan ndrita pwan. Pwen iwiri ndrinanohun manandrtoyoh ara, pe irawuloh; pwen iramburingiy, pe iykiy iya kili ndramiran hu para hu katainganiy kiya kili hu ndramat masih. Pwen hutainganiy. 7 Pe anahu ni hayah mendreheh iro sura hu yi. Pwen Yesu iwiri hu pe irawuloh, pe ipwai iya ta ndramiran hu para hu kaya tainganiy. 8 Pe yihu masih, ara hunamnam pe isihi hu. Iyamulan ndramiran hu hurawurani ndritike anandrinai tahu iyawule, pe hunihiy iya ndrop manandrtihat. 9 Pwen ndromwoya hu ndramat masih kene huro ara, ara iho pakeh tehe mahaapou (4,000). Pwen ipwandrisa hu huyau, 10 pe indrou pwi ko, Yesu ihis iya nondriya ndroi iyasura ndramiran hu, pe huyau huya pwen te kol namandran hape Talmanuta.

11 Hu Parisiy husa pe humu iya ndroiyi takokowai iyapolo Yesu. Hu pakanohonou yiy, pwen pe husike yiy para kipwaingani kaipisa pwoke handra kiyau kol paingan yang. 12 Yesu ihiri kunuwen pwokeyan iya, pe ipa, “Tehen tapeh pe hu ndramat hasap para mahapo husok para hu pakanime kaipisa pwoke? Upwai ndrokonan isa kili wawu, andre yihu kannime kaipisa hapesah pwi.” 13 Pwen Yesu itali hu pe ihis iya nondriya ndroi paiwe, pe humui huya haroh para ndran makaiye.

Yis tahu Parisiy pe ta Herot

14 Pwen ndramiran hu koyuhu imayit para kapo ndrinanohun. Ndrinanohun hapus opu iro nondriya ndroi surahu. 15 Pe Yesu ipa nongan pwandrendrehe, ipa, “Akoro rapapahan kiya yis tahu Parisiy pe yis ta Herot i.”

16 Pwen pe huro panguluwaniy mwalinga hu hamou-hamou, huro pa, “Matisan ndrinanohun pwi pe ita wong tora.”

17 Hapeko Yesu kinpahasaniy pwen sehe nongan huro wong yaliy. Pwen ipwai iya kili hu, ipa, “Paratesah wawu tora panguluwaniy tehe ndrinanohun pwi? Wawu kannimei mapu pe lohonga wawu kinileu mapu, ndre? Pe ndriya wawu pwokeyan iya, ndre? 18 Mamara wawu, hapeko wawu konoho nimei pwi, ndre? Pe mandrainga wawu, hapeko wawu konoho hilingiy pwi, ndre? Pe koyu wawu kintut, ndre? 19 Tandrohonga uramburingi ndrinanohun mayimah iya kili hu ndramat mayipou ara (5,000), pwen wawu nihi ndritiken iya ndrop masahayeh?”

Pe hupa, “Songui pe luhat.”

20 “Pe tandrohonga uramburingi ndrinanohun manandrtoyoh iya kili hu ndramat mahaapou ara, pwen wawu nihi ndritiken iya ndrop masahayeh?”

Pe hupa, “Manandrtihat.”

21 Pwen ipwai iya kili hu, ipa, “Lohonga wawu kinileu mapu ko, ndre?”

Yesu isopwoyani ndramat hamou para kol Petsaita mepo maran iyoh

22 Yesu iyasura ndramiran hu huyarayah
huya kol mendreheh Petsaita. Pe hu ndra-
mat hayah huwiri ndramat hamou maran
iyoh isa kili yiy. Pe hurakekeyani Yesu para
kiyki niman kiyahatek kili ndramat ara.
23 Pwen Yesu imbultuwe nima ndramat
mepo maran iyoh ara, pe iluwi yiy pe hiltali
kol mendreheh ara, hilya ngawan. Pwen
Yesu isokombunuhi maran, pe iyki niman
iya ndritan. Pwen isike yiy, ipa, “Anime
hapesah, ndre pwi?”
24 Ndramat ara maran itandras, pe ipa,
“Unime hu ndramat, hapeko nimnim tahu
ara tehe hu kei hutora tokai huya-husa.”
25 Pwen Yesu iyki niman paiwe iya mara
ndramat ara. Pe maran isa leu, pe isarayah
hiyan paiwe, pe inime memelit masih ileu.
26 Pwen Yesu ipwandrisa yiy iyau iya wum,
pe ipa, “Mbuna amui aya nondriya kol
mendreheh ara.”

Pita iwong ngawan tehe Yesu, ara yiy Kristus

27 Pwen Yesu iyapolo ndramiran hu
huyau huya kol hayah mendreheh, pakeh
kili kol ngawan Sisariya Pilipai. Huro tokai
sai huya, pe Yesu isike hu, ipa, “Akapwai
kisa kili yo, hu ndramat masih hutora pa
ndre yo hiyeh?”
28 Pwen hupwai, hupa, “Hu hayah hupa
wou Yohanes Ndramat para Paptais; pe hu
hayah i, hupa wou Eliyah; pe hu hayah i,
ara hupa wou hamou tahu poropet.”
29 Pwen Yesu isike hu, ipa, “Pe wawu, ara
wawu pa ndre yo hiyeh?”
Pwen Pita isomwi yiy ipa, “Wou ara Kris-
tus.”*
30 Pwen Yesu ipwandrandrahani hu para
hu mbuna katiyaniy kiya kili hamou tehe
yiy hiyeh.

Yesu iranonoye tehe andre kimat pe ki-tine

31 Pwen Yesu iro hinuwani hu tehe Noru
Ndramat, ara andre kiya nondriya hu
ngandran soyon, pe andre hu yapane kol,
hu pris huhohin ta hu pris masih, pe hu
ndramat para hinuwani nongan para pwa-
hanou, ara andre hu kahamwisnani yiy,
pe andre hu katingundrun kimat; pe lang
maroyoh kihipwen, andre kisa tine paiwe.
32 Pe itiyani nongan ara, iya ngawan kili
hu. Pwen Pita iwiri yiy iya pwakin pe iro
pomate yiy.
33 Hapeko Yesu ipaiwani maran iya kili
ndramiran hu, pwen ipomate Pita, ipa,
“Sinai, asaya ndruwo! Wou anto ndruwa
lohonga Ngindrai pwi, hapeko ata ndruwa
lohonga ndramat opu.”
34 Pwen Yesu iyoh hu ndramat masih
husa kili yiy, iyapolo ndramiran hu, pe
ipwai iya kili hu, ipa, “Kapa sehe ndramat
pakiho ndruwo, ara andre kipa pwi katan
mbukenan, pe kisap kei tondrih tan, pe
kisa kiho ndruwo. 35 Paratesah, Pe hiyeh
kihimbusani mwoiwan mbukenan, andre
mwoiwan kitali yiy. Pe hiyeh kilohongani
yo, pe kirikai kiya nongan hiyan ato, pe
kitali mwoiwan kisa kili yo, pwen andre
kisopwat mwoiwan mbukenan. 36 Kapa
ndramat hamou kiwiri memelit masih para
kol pwan kiya mbukenan yiy, hapeko
yiy kitali mwoiwan pe kimat, pwen melit
masih kene ara, andre kisopwat yiy tapeh?
37 Sehe melit ndrokonan ndramat hamou
ilahiy para kiykiy para kisuliyani taleh tan
kimui? 38 Pe kapa ndramat hamou kimasi
to, pe kimasi kiya nongno kiya nondriya hu
lang mwomwan aripo—hu lang para pilah
pe pakut mwomwan tahu hasap mahapo—
ara andre Noru Ndramat kimasi ta ndra-
mat ara yi, kiya lang mulan—kirahihini
lang para yiy nakisa, kapolo nonowa ngana
Taman pe kapolo hu angelou haiyan.”

9

1 Pwen Yesu ipwai iya kili hu, ipa, “Up-
wai ndrokonan isa kili wawu, tehe hu
hayah mepo hutopo tine iye, ara andre hu
kanhingorowe kimat kileh pwi, kipoo hu
kanime kolo King Ngindrai kisarayah kisa
sura pwoke tan.”

Nombuwe Yesu ipiy

2 Pe lang manonoh ihipwen, Yesu iwiri
Pita, Yamis, pe Yohanes huya polo yiy, pe
iluwani hu huya ngondron sih paingan.
Yihu kopu huya pe huro aliy. Pe nombuwe
Yesu ipiy iro mbulmarahu. 3 Pe koiwen,
ara isarayah pallen pe ngannganan iya.
Kinlahi ndramat hamou para kol pwan
kisungani koyau kisarayah pallen tehen
tora, ara pwi. 4 Pe Eliyah iyasura Mose
ara hilsarayah hilsa mbulmarahu, pe hilro
wong iyasura Yesu.
5 Pe Pita ipwai iya kili Yesu, ipa, “Ndra-
mat para Hinonou, hiyan para yowu koro
iye. Pwen yowu kapuli yopai matiwum
—hawum atam, pe hawum ata Mose, pe
hawum ata Eliyah.” 6 Pita ipa toro, parate-
sah, hunoh mimiri hu, pe ikowu sehe non-
gan para kiwong kiya aliy.
7 Pwen kokom isa pe iramburuhi hu, pe
yoholai sahin iyau nondriya kokom, ipa,
“Iye, ara noru mepo ndriyo imbuluhi yiy.
Wawu kahalingi yiy.”
8 Indrou pwi ko, pe marahu ihiselep,
pe hu kannime hamou pwi; Yesu ko iro
surahu.
9 Pwen hutali ngondron pe huro tuh
nakamui kasa pwan, pe Yesu ipwatisingiy

* **8:29:** “Kristus,” iya nongna kol tahu Krik, ara ipa “Ndramat mepo Ngindrai irakiniman.”

iya kili hu tehe hu mbuna kanese ndrainga hamou kiya sehe melit hu kannimei, kipoo Noru Ndramat kimat pe kitine paiwe. 10 Humbultuwe tisingi nongan ara, pe huro panguluwaniy mwalingahu, hupa, “Ndroiyi nongan ara, ara ipa tesah ndrokonan—‘kimat pe kitine paiwe’?”

11 Pwen husok Yesu, hupa, “Paratapeh pe hu ndramat para hinuwani nongan para pwahanou ngara hu kapwai tehe Eliyah andre kisa kimu?”

12 Pwen Yesu ipwai iya kili hu, ipa, “Nongan ara ndrokonan; Eliyah andre kimu kisa pe kimwaniyani hu melit masih. Hapeko tehen tapeh, nongan ita nongna Ngindrai koluw, ara kinpwai tehe Noru Ndramat andre kikuni nopwaran pe andre hu ndramat kamwisnani yiy?” 13 Hapeko upwai isa kili wawu toro: Eliyah, ara kinsa pwen. Pe hu kanmbusi kultuw handra-handra kinna kili yiy tehe pwayan hu kantatuluwiy kinnatan.

Yesu isopwoyani wihou hamou mepo payit iro ndritan

14 Pwen Yesu iyasura hu matimou, ara humui husarayah husa kili ndramiran hu hayah i; pe hunime hu ndramat soyon iya hurahakowahu. Pe hu ndramat para hinuwani nongan para pwahanou hayah, ara huro takekei iyasura hu ndramira Yesu. 15 Pe iro mwonen hu ndramat ara, huho nime Yesu ko, pe huteleh mwomwan, pe hungap huya, pe hupohonani yiy.

16 Pe Yesu isike hu, ipa, “Wawu tora takekei iyapolohu, ara ndroiyin tesah ndrokonan?”

17 Ndramat hamou iro mwalingahu isomwi Yesu, ipa, “Ndramat Para Hinonou, yo uwiri noru kamai isa kili wou, paratesah, payit para pohomum iripo ndritan. 18 Kiro mwonen lang para memelit mwomwan ngara kikohis kiya ndritan, ara ngara kimbultuwe yiy pwokeyan pe kipiyani yiy kiya pwan. Pe ngara mbusas kiro wet pohon, pe kiyantani koltan, pe mandran kisiyan. Usok ndramiram hu para hu karasses payit kiya mawen, hapeko hu kanwenei pwi.”

19 Pwen Yesu iwong imui iya kili hu, ipa, “O wawu hasap para mahapo, ara wawu kanpwotisingi lohonga wawu pwi, pe lohonga wawu imwakaikai. Mwalaiheh pe andre kuro sura wawu ko yeh? Pe maporosahayeh andre kuro kuni nopwaran tawawu ko yeh? Wawu kawiri mbunah kamai ara, kisa kili yo.”

20 Pwen huwiri wihou ara, iya kili Yesu. Pe payit ariya inime Yesu pe indrou pwi ko, ilosani wihou iya mwomwan; ipiyani yiy iya pwan pe iro tiriyani yiy, pe mbusas iro wet pohon.

21 Pwen Yesu isike taman, ipa, “Maporosahayeh kintayah kili yiy?”

Pe taman isomwiy, ipa, “Yiy mamendreheh o pe irayah. 22 Lang hitun kinna ngara kipiyani yiy kiya mwan pe ndran kene, pe pakitingundrun kimat. Hapeko kapa alahiy para amwaniyani yiy, pwen koyum kisikirani youlu pe asopwat youlu.”

23 Pe Yesu ipwai iya kili yiy, ipa, “Paratapeh pe apa, ‘Kapa alahiy?’ Melit masih andre karayah kapa ndramat hamou kipwotisingi lohongan.”

24 Indrou pwi ko, tama wihou ara, ara iwayeh, ipa, “Yo upwotisingi lohongo; hapeko lohongo, ara mulai opu. Asopwat yo.”

25 Pwen Yesu inime hu ndramat soyon huro ngap husa pakeh kili hu, pwen ipomate payit ara, pe ipwai iya kili yiy, ipa, “Wou payit para pohomum pe ndrainga pwi, upwandrandrahaniy isa kili wou, atali yiy aya mawen, pe mbuna amui asa ndritan paiwe.”

26 Pwen payit ara, iwayeh iya namandran masih, pe wihou ara, iro lokuwai pwokeyan iya. Pe payit isa mawen kili yiy. Pe wihou ara, imbuyei tehe kinimat pwen. Pe hu ndramat soyon iya hunime yiy pe hupa ndre kinimat. 27 Hapeko Yesu iyki niman iya kili yiy pe isoli yiy pe itine.

28 Iyamulan para aliy, Yesu iya nondriya seu, pe ndramiran hu husok yiy nokule ko, hupa, “Paratapeh pe yowu kanlahiy para karasses payit ara, kiyau pwi?”

29 Pwen Yesu ipwai iya kili hu, ipa, “Melit iye ara andre kirayah kiyau totohun opu.”

30 Pwen hutali kol ara, pe husayau nondriya kol namandran hape Kaliliy. Pe Yesu, ara mbuwalin para ndramat hamou kipahasani sehe kol ndrokonan huro aliy, 31 paratesah, yiy iro hinuwani ndramiran hu. Yesu ipwai iya kili hu, ipa, “Noru Ndramat, ara andre hu karatuni pe kaiki yiy kiya kili hu ndramat pe andre hu katingundrun. Hu katingundrun kihipwen, pwen kiho nondriya lang maroyoh andre kitine paiwe.” 32 Hapeko ndramiran hu ara hu kanpahasani ndroiyi nongan ara pwi, pe hunoh para kasok yiy kiya aliy.

Hiyeh ara ihohin masih

33 Pe husarayah husa Kapernawum pe husoro nondriya seu. Pwen Yesu isike hu, ipa, “Wawu ro tokai sai wawu sa, pe wawu ro takekei iya nongna tesah?” 34 Hapeko humun opu, paratesah, huro pwen sai husa pe huro takekei mwalingahu para hiyeh tahu iho hin.

35 Pwen Yesu impwan pe iyoh hu Songui pe Lumou husa kili yiy, pe ipwai iya kili hu, ipa, “Kapa hamou tawawu nakiho hin, pwen andre kiyki yiy kisa pwan masih, pe

kirayah tehe ndramat para poya mbulya hu ndramat masih.”
36 Pwen iwiri mbunah hamou mendreheh, pe iyki yiy iro tine mwalingahu. Pe ipwokarani yiy iro niman, pe ipwai iya kili ndramiran hu, ipa, 37 “Kapa sehe ndramat kimbusi hiyan kiya kili mbunah mendreheh hamou tehen iye kiya ngolo, pwen imbusi hiyan isa kili yo; pe hiyeh kimbusi hiyan sato, ara kinmbusiy sato ko pwi, hapeko imbusiy iya kili hiyeh mepo ipwandrisa yo usa.”

Ndramat mepo kinhingasi worou pwi, ara yiy para sura tou
38 Pwen Yohanes ipwai, ipa, “Ndramat Para Hinonou, yowu nime ndramat hamou iro rasses hu payit huyau iya ngalam. Pe yowu pwayi yiy para kihitohai, paratesah, yiy hamou para sura tou pwi.”
39 Hapeko Yesu ipwai, ipa, “Wawu mbuna akasingori yiy. Kapa ndramat hamou kimbusi ndraikiya melit kiya ngolo, pwen kinlahiy para kipwahaltani yo kileh pwi. 40 Hiyeh mepo kintasisingat anarou pwi, ara yiy para susura tou. 41 Pe kapa sehe ndramat kinime wawu ndramira Kristus, pe kihang wawu ndran wawen hape kiya ngolo, pwen upwai ndrokonan isa kili wawu, tehe Ngindrai, ara andre koyun kinmayit kennen pwi.

Mbuna akambusi hamou kiyos kiya pakut mwomwan
42 Kapa hiyeh kimbusi hamou tahu mbunah mendreheh iye, mepo hupwotisingi lohongahu isa kili yo, para kiyos kiya pakut mwomwan, pwen sehe ndramat kimbusiy tehen tora, kora tandroindroi tan ara, ara toro: hiyan para hu kandruyani pat sih namandran kiya koyun, pe kapiyani yiy kiya nondriya ndras. Hapeko koran ndrokonan nakiwiriy, ara mwomwan masih. 43-44 Kapa nimam hakai kimbusi wou ayos aya pakut mwomwan, pwen hiyan para asondriti nimam ara, kiyau. Hiyan para aya paingan kapolo nimam hakai o. Matisan aya kapolo nimam malkai pe hu kapiyani wou aya nondriya ngat mepo mwan itayat aliy.* 45-46 Pe kapa ndrikam hakai kimbusi wou ayos aya pakut mwomwan, pwen hiyan para asondriti ndrikam ara, kiyau. Hiyan para aya paingan kapolo ndrikam hakai o. Matisan aya kapolo ndrikam malkai, pe kapiyani wou aya nondriya ngat mepo mwan itayat aliy.† 47 Tehen aliy opu, kapa maram sih kimbusi wou pe ayos aya pakut mwomwan, pwen hiyan para atangihi maram ara, kiyau. Hiyan para wou aya kolo King Ngindrai kiyapolo maram sih o, Matisan maram malwoh kiro hiyan, hapeko hu kapiyani wou kiya nondriya ngat mepo mwan ita yat aliy. 48 Kol ara,
‘wiy ipep ita aliy pe hu konoho mat pwi.
Pe mwan ita yat aliy yi, ara andre kinto-kinto.’
49 Pe ndramat masih andre mwan kitimwi hu tehe ndras ngara kimbusi melit kirayah haiyan.
50 Ndras para kanyai, ara hiyan, hapeko kapa ndras kankanan pwi, pwen andre tukambusi tesah para kana ndras kimui? Pwen wawu karayah tehe ndras, pe ndriya wayis kiro sura wawu hamou-hamou.”‡

10

Yesowai imut
1 Pwen Yesu itali kol ara, pe iya kol namandran hape Yutiya ita haroh para ndran Yortan. Pe hu ndramat soyon iya husa mbultere hu porosih i. Pe ihinuwani hu iya nongna Ngindrai, paratesah, kultuwayi kowasen, ara tehen tora ko.
2 Hu Parisiy hayah husa kili Yesu pe hu hunohonou Yesu iya nongan sahin. Pe husike yiy, hupa, “Nongan para pwahanou ta Ngindrai ipa hiyan para kamai hamou kitali nambuyun?”
3 Yesu isomwi hu, ipa, “Mose kinpwandrandrahani tapeh ita nongan para pwahanou kinsa kili wawu?”
4 Pe hupwai, hupa, “Mose, ara kinpa hiyan para ndramat hamou kiratuluwi nongan para yesou kimut pe kitali yiy kiyau.”
5 Hapeko Yesu ipwai iya kili hu, ipa, “Mose kinpahasaniy tehe ndriya wawu, ara ipwoke, pwen pe yiy iratuluwi nongan para pwahanou ara isa kili wawu. 6 Hapeko koluw-koluw mamu kinna, Ngindrai imangsani hu ndramat malpat —kamai pe pihin. 7 ‘Pwen tehen tora ko, andre kamai kitali taman hilu tinan, pe andre hilu pihin tan karayah hapat, pe nombuwe hilu kirayah hamou o.’ 8 Pwen tehen tora ko hilu konto tehe malmou pwi; nombuwe hilu kantayah hamou o. 9 Pwen sehe melit Ngindrai kiniykiy kinna wule, ara ndramat mbuna kimbusi mwalinga hilu kimut.”
10 Pwen humui huya nondriya seu i, pe hu ndramira Yesu husok yiy porosih i iya

* **9:43-44:** Hu Puk Paipel hayah para koluw, ara 9:44 ita aliy pe ipwai tehe 9:48 ipa toro: “Kol ara, wiy ipep ita aliy pe hu konoho mat pwi. Pe mwan ita yat aliy yi, pe andre kinto-kinto.” † **9:45-46:** Hu Puk Paipel hayah para koluw, ara 9:46 ita aliy pe ipwai tehe 9:48 ipa toro: “Kol ara, wiy ipep ita aliy pe hu konoho mat pwi. Pe mwan ita yat aliy yi, pe andre kinto-kinto.” ‡ **9:50:** Ndroiyi lohongai para nongan ita 9:49-50 ara kinileu hiyan pwi. (Nongan para “ndras”; Eng: salt; TP: sol)

lohongai ara. 11 Pe Yesu ipwai iya kili hu,
ipa, “Kapa kamai hamou kitali nambuyun,
pe kiyesou kiya kili pihin hamou paiwe, ara
ipo pilah pe irandroyani nambuyun. 12 Pe
tehen aliy o, kapa pihin hamou kitali nam-
buyun pe kiyesou kiya kili kamai hamou
paiwe, ara ipo pilah.”

Hu mbunah mendreheh huya kili Yesu

13 Hu ndramat hayah huwiri hu mbunah
mendreheh husa kili Yesu para Yesu kiyki
niman kiya ndritahu. Hapeko ndrami-
ran hu hunimei pe hupomate hu ndramat
ara. 14 Pwen Yesu inimei tora pe ndriyan
kinipwes pwi, pe ipwayi ndramiran hu,
ipa, “Wawu katali hu mbunah kasa kili yo,
pe mbuna akakaituwe hu, paratesah, kolo
King Ngindrai, ara atahu tehen aro kene.
15 Yo upwai ndrokonan isa kili wawu, kapa
ndramat hamou kinwiri kultuwayi kolo
King Ngindrai tehe mbunah hamou tehen
iye pwi, ara kinlahiy para kiya nondriyan
pwi.” 16 Pwen ipwokarani hu mbunah
husa ndrahasa niman, pe iyki niman iya
ndritahu pe itoholi hu.

Ndramat hamou menmenan soyon

17 Pwen Yesu itine iro tokai iya iho sai,
pe ndramat hamou ingap isa pe itukuruhu
iya mbulmaran, pe isok yiy, ipa, “Ndramat
Hiyan Para Hinonou, yo andre kumbusi
tapeh para kuwiri taleh mepo andre kinto-
kinto?”

18 Pwen Yesu ipwai, ipa, “Paratapeh wou
apohowe yo hiyan? Hamou hiyan pwi.
Ngindrai hamou opu, ara yiy hiyan. 19 Wou
tanam hu nongan para pwahanou: mbuna
atingundru ndramat kimat, mbuna apo pi-
lah, mbuna apahana, mbuna apakarawani
ndramat hamou kiya nongan, mbuna ap-
wokoiwe, pe ahaiyani tamam pe tinam.”

20 Pe ndramat aro, ipa, “Ndramat Para Hi-
nonou, mawihou to ko isa matne mahapo,
pe kunmbusi melit masih atapohowei ara.”

21 Yesu maran iya kili yiy pe ndriyan
imbuluhi yiy pe ipwai iya kili yiy, ipa,
“Melit handra ko ita ndron para ambusiy.
Ayau aya, pe ayapo pehei kiya hu melit tam
masih, pe awiri singayai para aliy, pe atain-
ganiy kiyata hu ndramat mepo hundroisiy,
pe andre awiri hu melit lahayan kennen
namandran ita kol paingan yang. Pwen
asa, oho ndruwo.”

22 Ndramat aro ihilingi nongan ariyo
pe mbulmaran ilomwa, pe iyau iyapolo
ndriya pworu, paratesah, menmenan ara
hitun iya.

23 Pwen Yesu maran ihiselep iya kili
ndramiran hu pe ipwai, ipa, “Hu ndramat
mepo menmenahu soyon, ara ingandrah
pwokeyan iya para hu kaya nondriya kolo
King Ngindrai.”

24 Ipa toro, pe ndramiran hu mwoiwahu
ihin iya nongnan. Hapeko Yesu ipwai
paiwe, ipa, “Wawu noru, ndramat mepo
iyki ndriyan iya meltan soyon iya, ara
ingandrah para kiya nondriya kolo King
Ngindrai. 25 Ingandrah para kamel hamou
kisong kiya ngara kannih, hapeko ngandra-
han iya para ndramat hamou menmenan
soyon iya kisong kiya nondriya kolo King
Ngindrai.”

26 Pe ndramiran hu, ara huro lohonge
ndrit pe huro wong mwalingahu ko, hupa,
“Kapa tehen tora, pwen andre hiyeh
ndrokonan kilahiy para kiwiri taleh mepo
andre kinto-kinto?”

27 Pwen Yesu maran iya kili hu pe isomwi
hu, ipa, “Hu ndramat, ara kanwenei pwi,
hapeko Ngindrai, ara tehe hu ndramat pwi,
Ngindrai ara iwenei para kimbusi melit
masih kene.”

28 Pwen Pita iwong iya kili Yesu, ipa,
“Kiya, animei; yowu kantali melit masih
para koho ndruwam.”

29 Pe Yesu ipwai iya kili yiy, ipa, “Up-
wai ndrokonan isa kili wawu; kapa sehe
ndramat kilohongani yo pe nongan hiyan,
pe kitali suwen, ndre nalin hu, ndre pisun
hu, ndre taman, ndre tinan, ndre norun
hu, ndre pwenen, 30 pwen andre yiy kipo
suluya melit soyon iya, kirayah tehe sangat,
andre kirayah kili yiy mahapo iripo kol
pwan. Ngindrai andre kiyki melit soyon
iya andre kiramwaitini melit para koluw.
Andre ndramat ara kiwiri suluya seu, su-
luya nalin, suluya pisun, suluya tinan,
suluya norun, pe suluya pwenen soyon
iya. Pe andre kiya nondriya nopwaran
i, nopwaran mepo hu ndramat andre hu
karandroyani yiy kiya aliy. Pwen lang
mulan nakisarayah, andre yiy kiwiri taleh
mepo andre kinto-kinto. 31 Hapeko hu
ndramat soyon hutora mu, ara andre hu
kaya mulan; pe hu ndramat soyon hutora
mulan, ara andre hu kaya mu.”

Yesu iranonoye paiwe iya kimat tan

32 Pwen huro tokai sai nakaya Yerusalem
pe Yesu ara iye mu tahu. Pe ndramiran
hu ara lohongahu indrap, pe hu ndra-
mat huro ndruwahu, ara hunoh. Pwen
iwiri hu Songui pe Lumou huya pwakin
hape pe itiyaniy iya kili hu iya sehe melit
nakirayah kisa kili yiy. 33 Pe ipwai iya
kili hu, ipa, “Akahalingiy! Worou nakaya
paingan Yerusalem pe andre hu ndramat
karatuni Noru Ndramat kiya nima hu pris
huhohin ta hu pris masih, pe hu ndramat
para hinuwani nongan para pwahanou. Pe
andre hu kaiki yiy kiya nongan pe kamburi
nongan para katingundrun kimat. Pe an-
dre hu kaiki yiy kiya nima hu Ndramira

Lah. 34 Pe andre hu kapwasimiri yiy, pe kasokombunuhi yiy, pe andre hu kamwiri yiy kiya malkei; pwen andre hu katingundrun kimat. Pe lang maroyoh kihipwen, andre kisatine paiwe."

Soksok ta Yamis hilu Yohanes

35 Pwen hilu NdraSepetiy malmou, Yamis hilu Yohanes, hilu sa kili Yesu pe hilu pwai iya kili yiy, hilu pa, "Ndramat Para Hinonou, sehe melit youlu nakasok wou kaliy, ara youlu namiliy para ambusiy kisa kili youlu."

36 Pe ipwai iya kili hilu, ipa, "Walu namiliy para kumbusi tesah kisa kili walu?"

37 Pe hilu pwai iya kili yiy, hilpa, "Kiro mwonen wou narayah king kiyapolo nonowam, pwen youlu namiliy tehe hamou toulu kimpwan kapwen te nimam mot, pe hamou kiyapwen te nimam kamou."

38 Hapeko Yesu ipwai iya ta hilu, ipa, "Walu tana walu tesah walu tora sok iya aliy pwi. Walu lahiy para kayin kiya pweniu iye mepo pakeh nakuyin kaliy? Ndre walu lahiy para kaya nondriya paptais mepo nakuya aliy aro yi?"

39 Pe hilu pwai iya kili yiy, hilpa, "Ehe, ara youlu lahiy." Pe Yesu ipwai iya ta hilu, ipa, "Ndrokonan; pweniu mepo nakuyin kiya aliy, ara andre walu kayin kaliy yi. Pe sehe paptais nakuwiriy, ara andre walu kawiriy i. 40 Hapeko para walu kampwan kapwen te nimo mot ndre kamou, ara yo kunlahiy para kusomwi walu pwi. Ndrohonoku pwanpwan ara, ara Ngindrai kinmwaniyaniy pwen nakiya ta hilu sehe ndramat mepo hilu nakaya aliy."

41 Pwen ndramiran hu masongui, ara huhulingi nongan aro, ara ndrinahu ilokuh ta Yamis hilu Yohanes. 42 Hapeko Yesu iyoh hu masih husa wule kili yiy, pe ipwai iya kili hu, ipa, "Wawu pahasaniy tehe hu yapane hu Ndramira Lah,* ara ngara hu kaya mu kata ndramirahu tora pahandrahu. Pe hu pohon tahu, ara ngara hu karakekeyani hu, iyapolo pwoke nopwaran, para hu koho ndruwa nongnahu. 43 Hapeko wawu, ara tehe yihu pwi. Hiyeh tawawu pakirayah namandran, ara andre kirayah ndramat para poya mbulya wawu. 44 Pe hiyeh ta wawu pakimu ta wawu masih, ara andre kirayah ndramat para pawandrendres o mwaihei tawawu masih. 45 Paratesah, Noru Ndramat kinsa para hu ndramat kasopwat yiy pwi, hapeko isa, ara para kisopwat hu ndramat, pe para kiyki mwoiwan para kikonuhi hu ndramat soyon hu kamui."

Partimeyus maran iyoh pe Yesu isopwoyani maran ileu paiwe

46 Pwen husa kol ngawan Yeriko, pe iyamulan Yesu iyasura ndramiran hu nakatali kol ara, iyapolo hu ndramat soyon iya huro ndruwahu. Pe ndramat hamou maran iyoh, ngalan Partimeyus, yiy noru ndramat hamou ngalan Timeyus,† ara yiy impwan pwaki sai pe iro rakamam iya kili hu ndramat. 47 Yiy ihilong tehe Yesu ndramat para kol Nasaret, iropo isa. Pwen iyoh iya namandran iya, ipa, "Yesu, noru Tepit, koyum kisikirani yo!"

48 Hu ndramat soyon iya hupomate yiy para kimun opu, hapeko iwayeh namandra-namandran iya, ipa, "Yesu, noru Tepit, koyum kisikirani yo!"

49 Pwen Yesu ihilingi yiy pe iro tine pe, ipa, "Akayoh yiy kisa." Pwen huyoh ndramat maran iyoh ara isa, pe hupwai iya kili yiy, hupa, "Apwokeyani wou pe atine; yiy ita yoh wou." 50 Pwen itali tamburuhan iya mawen, ikohis, pe isa kili Yesu.

51 Yesu isomwi yiy, pe ipa, "Wou anamiliy para kumbusi tesah kisatam?"

Pwen ndramat maran iyoh ara, ipwai, ipa, "Ndramat Para Hinonou, yo unamiliy para kunimnim."

52 Pe Yesu ipwai iya kili yiy, ipa, "Kiya, ayau; lohongam ndrisiyon, ara kinsopwat wou." Hape pwi ko, maran inimnim paiwe. Pwen iho ndruwa Yesu, pe huro tokai sai huyau.

11

Yesu iya nondriya Yerusalem tehe king

1 Yihu ropo husa pakeh Yerusalem, pwen husa kol malkol hira Pahayi Holip, ngala kol malkol ara, Petpake pe Petaniy. Pwen Yesu ipwandrisa ndramiran hilu malmou, 2 pe ipwai iya kili hilu, ipa, "Walu kaya mu kaya kol mendreheh yoho mu kili walu, pe kiro mwonen walu nakaya nondriyan, andre walu kanime noru tongkiy hamou hu kanwasi yiy ita; pe tongkiy ara, ara ndramat hamou kinmipwan ndritan mapu. Alkatali yiy pe alkaluwi yiy kisa. 3 Kapa hamou kisike walu, kipa, "Walu tora po tesah?" Pwen walu kapwai kiya kili yiy, alkapa, 'Yapan inamiliy namu, pwen andre kindrou pwi ko kimui kisa nokun.' "

4 Pwen hilya pe hilu nime noru tongkiy hamou, iro tine sai, mepo hu kanwasi yiy pwen iho pohomara seu hawum. Pwen hiluro lombuliy, 5 pe ndramat hayah huro tine pakeh, ara husike hilu, hupa, "Walu

* **10:42:** Eng: Gentiles † **10:46:** Iya nongna kol tahu, ngalan "Partimeyus", ara ipa, "Noru kamai ta ndramat hamou ngalan 'Timeyus'." Pwen worou Nali, ngara tukapohowe ngalan tora: "NdraTimeyus."

tora lombuli tongkiy ara —walu nakasahaye walu kaliy?" 6 Hilu pwai imui iya kili hu sehe nongan Yesu kinpwai kinna kili hilu. Pwen hupa hiyan para hilu kawiriy kiya. 7 Pwen hilu wiri tongkiy isa kili Yesu, pe hilu tali ndroha hilu pe hilu pwalaniy iya ndrita tongkiy pe Yesu iya mipwan aliy. 8 Pe hu ndramat soyon iya hupwalaniy koyau tahu iya ndrita sai. Pe hu hayah tahu huya piyang pe huya sondriti ndrandra nonou hayah pe hupwalaniy iya sai yi. 9 Pe hu ndramat huro mu pe hu ndramat huro ndruwan kene ara huro wayeh, hupa tehe toro:

"Hosanna!
Lomwes ita kili yiy mepo isa iya ngala Yapan.
10 Ngindrai kitoholi king torou mahapo nakisa; yiy ara ndraye tamarou Tepit.
Hosanna, kahari ngala Ngindrai iyera paingan masih!"

11 Yesu iya nondriya Yerusalem pe isong iya nondriya yumwa totohun namandran, pe maran ituluwani melit masih. Hapeko kol iro piyah, pwen yiy imui iya Petaniy, iyasura hu Songui pe Lumou.

Yesu irasses hu ndramat huropo pehei nondriya yumwa totohun namandran huya mawen

12 Mandroulang para lang sih, huro tali Petaniy huyau pe Yesu ihingorowe yiy imundrui. 13 Pe inime kei pik* hakou ara iho mawen hape, pe yowin iramburuhiy. Pwen pe iya pakeh, ipa ndre mbuwan iho pwoyen, hapeko iya pe inimei tehe kei aro kinippwai pwi. Hitun yowin opu; paratesah, nowen para kippwai, ara mapu. 14 Pwen Yesu ipwai iya kili kei ara, ipa, "Kiro matne mahapo kiya, ndramat hamou andre kinyan sangim paiwe pwi." Pe ndramiran hu huhulingi nongan ipwai ara.

15 Pwen Yesu iyasura ndramiran hu huyarayah huya Yerusalem. Pe Yesu isong iya nondriya kowa yumwa totohun namandran, pe iro rasses hu ndramat mepo huropo pehei pe huro sousou memelit iya aliy. Pe itipiyani hu keyau tahu ndramat huro sulye sombule pat, pe itipiyani pwapwai tahu ndramat huro sousou pai tahu. 16 Pe ipwayi hu ipa nonombun para kakun melit para sousou kohorokai kaya kasa nondriya kowa yumwa totohun. 17 Pwen ipwahanou hu, pe ipa, "Nongna Ngindrai mepo hu kantatuluwiy, ara pwayan ipa toro, ndre?

Ngindrai ipa, 'Suwe, ara andre kapohowei tehe
yumwa totohun tahu ndramat masih para kol pwan masih, para hu katohun kisa kili yo.'

Hapeko wawu kanmbusiy kintayah ndrohona kokohon tahu ndramat para pahana."

18 Pe hu pris huhohin ta hu pris masih iyasura hu ndramat para hinuwani nongan para pwahanou, ara huhulingi nongan ariyo pe huro ten lohongai para katingundru Yesu kimat. Hunohowani yiy, paratesah, hunimei tehe hu ndramat soyon huteleh mwomwan iya nongan iro tiyaniy.

19 Pwen kol ipiyah pe Yesu iyasura ndramiran hu hutali Yerusalem.

Kei pik hakou imang

20 Pwen iya ndroulang para aliy, huro tokai sai huya, pe hunimei tehe kei pik mepo Yesu iten anan ara, ara kinimang pwen te wiyin iya, ipoo ita ngondron. 21 Pe Pita ilohongani sehe melit Yesu kinmbusiy, pwen ipwai iya kili Yesu, ipa, "Ndramat Para Hinonou, animei! Kei pik mepo aten anan ara kinimang masih."

22 Pwen Yesu isomwi hu, pe ipa, "Lohonge ta wawu kipwotisingi Ngindrai. 23 Upwai ndrokonan isa kili wawu, kapa hamou kipwai kiya ta pahayi ita para kiret kisa paingan pe kikohis kiya ndras, pe kapa lohongan kinhindrundru pwi, hapeko lohongan kipwotisingiy tehe andre kirayah, pwen sehe melit ipwai, ara andre kirayah mannan kili yiy tehe ipwai. 24 Pwen pe upwai isa kili wawu, melit masih mepo wawu sok iya totohun, ara lohonga wawu kipwotisingiy tehe akanwiriy pwen, pe andre kirayah mannan kisa kili wawu. 25-26 Pwen kapa wawu koro tine pe akatohun, pe akalohongani sehe melit mwomwan mepo hiyeh kinmbusiy kinsa kili wawu, ara akatali mwomwan tan; pwen pe tama wawu iyera kol paingan yang, ara andre kitali mwomwan ta wawu yi."†

Husok Yesu tehe hiyeh iyki pwoke nopwaran iya kili yiy

27 Pwen humui husarayah husa Yerusalem paiwe, pe Yesu iya ihorokai nondriya kowa yumwa totohun namandran. Pe hu pris huhohin ta hu pris masih, iyasura hu ndramat para hinuwani nongan para pwahanou, pe hu yapane kol, ara hu masih huya kili yiy. 28 Pe husok yiy, hupa, "Wou awiri pwoke nopwaran ara, iyau aleheh? Pe hiyeh iyki pwoke nopwaran ara, isa kili wou para ambusi melit aro?"

* **11:13:** Eng: fig † **11:25-26:** Pe hu ndramat hayah para ratuluwi nongan para koluw kinna, hu ratuluwi nongan sahin iya sura 11:25 pe irayah tehe 11:26, pe ipa toro: "Hapeko kapa wawu kantali mwomwan ta hamou pwi, pwen tama wawu iyera kol paingan yang, ara andre kintali mwomwan ta wawu pwi." (Anime Mattiu 6:14-15)

29 Pe Yesu isomwi hu, ipa, “Yo nakusike
wawu kiya soksok sahin. Pe kapa aka-
somwi yo, pwen andre kupwai kisa kili
wawu, hape aleheh uwiri pwoke nop-
waran aro iyau aliy, pe urupo mbusi hu
melit aro. 30 Akapwai kisa kili yo na:
Yohanes ngara kisumuluwani hu ndramat,
pe wawu pa ndre kultuw para paptais ta
Yohanes ara, ara iyau kol paingan yang,
ndre iyau kili ndramat opu?”
31 Pe huro panguluwaniy mwalingahu
ko, huro pa, “Kapa tukapa, ‘Iyau kol
paingan yang,’ pwen andre kisok, kipa,
‘Pwen tehen tapeh pe lohonga wawu kin-
pwotisingi nongnan pwi?’ 32 Hapeko
mbuna tukapa, ‘Iyau kili hu ndramat
opu’—ara konan.” (Hupwai tehen toro,
paratesah, hunoh tahu ndramat masih, ara
hunimei tehe Yohanes, ara yiy poropet
hamou ndrokonan.)
33 Pwen pe husomwi Yesu, hupa, “Yowu
tana yowu pwi.”
Pe Yesu ipwai iya kili hu, ipa, “Pwen pe
yo andre kunpwai kinsa kili wawu pwi yi,
iyau hape aleheh uwiri pwoke nopwaran
pe urupo mbusi hu melit aro.”

12

Nongan pwandritiye tahu ndramat mwomwan para poya mbulen iya pinge wain

1 Pwen Yesu iwong imu iya nongan
pwandritiye iya kili hu, ipa toro: “Ndramat
hamou ihisi piyang hambut para wain, pe
irahakowan. Pe yiy ipaltani kupwiy sih
para haliya mbuwa wain, pe isoye keyeu
sih niwen para hu ndramat keyen aliy para
kamemerani piyang. Pwen iyki piyang
aro iro kili hu ndramat hayah, para hu
koro nimnim pe kapo mbulen kiya aliy.
Pe yiy ara iyau iya kol hakol mwanan
iya. 2 Pe irahihini lang para rihiya mbuwa
mwisi wain aro, pwen ipwandrisa ndrami-
ran hamou para poya mbulyan. Ipwai iya
kili yiy para kiya pe kipo mbuwa wain
hayah iro kili hu ndramat, mepo ipwai
iya kili hu para hu koro nimnim kaliy.
3 Hapeko hu ndramat huropo mbulen iya
piyang ara humbultuwe tahatini yiy, hu-
rayi yiy iya mwomwan, pe hupwandrisa
yiy iyau o mwaihei. 4 Pwen ndramira
piyang ara ipwandrisa ndramiran hamou
iya paiwe, pwen hutaluwe payan, hurandroyani yiy, pe hupwasimiri yiy. 5 Pe ipwandrisa ndramiran hamou iya paiwe yi,
pe hutingundrun. Iyamulan, ipwandrisa
hu soyon iya huya paiwe yi, pe hayah tahu
hurayi hu, pe hayah tahu hutingundruhu
humat.
6 Pwen hamou opu iro ndron para kip-
wandrisa yiy, ara norun imwonen mepo
ndriyan imbuluhi yiy. Pwen iyamulan
masih ipwandrisa norun, pe ilohonganiy,
ipa, ‘Andre hu karanuhuyani noru.’
7 Hapeko hu ndramat para mbulya
piyang ara huro wong mwalingahu, hupa,
‘Iye ara norun, soiwi taman; pe yiy andre
kiwiri hu meltan masih. Kiya, tukatingun-
drun, pe tukawiri menmena taman masih
kiya mbukenan worou.’ 8 Pwen pe huwiri
yiy pe husoyau iyatan iya ngawan piyang,
pe hutingundrun imat.”
9 Pwen Pe Yesu isike hu, ipa, “Mbukena
piyang andre kisa pe kitingundru hu ndra-
mat huropo mbulen iya piyang ara pe hu
kamat. Pe andre kiwiri pingen pe kiykiy
kiyata hu ndramat hayah para hu koro
nimnim kaliy. 10 Wawu kannime nongna
Ngindrai sahin ara, ndre pwi? Nongan ara,
ipa toro:

‘Pat mepo yihu ndramat para puliya seu
hulowaniy,
ara kintayah pat para sotuna seu.
11 Yapan kinmbusi melit aro kintayah,
pe ara mwayih iya, iya mara tou.’ ”

12 Pe hu pris huhohin ta hu pris masih
kene, pe hu ndramat para hinuwani non-
gan para pwahanou, pe hu yapane kol, ara
huro ten sai para hu kambultuwe tahatini
yiy, paratesah, huyirowei tehe Yesu iro
wong nongan pwandritiye ara, ara iyin-
gani hu imwonen. Hapeko hunohowani hu
iya mbulmara hu yau, pwen pe hutali Yesu
pe huyau.

Andre kayuk takis kiya kili Sisar, ndre pwi?

13 Porosih aro hu pohon para Yutah hu
pwandrisa hu Parisiy hayah pe hu ndra-
mat hayah para kili Herot, para hu kaya
kili Yesu pe hu kapakarawani yiy, pe hu
karatuni yiy kiya nongnan. 14 Pwen hu-
yarayah huya kili yiy, pe hupa, “Ndramat
Para Hinonou, yowu pahasaniy tehe wou
ndramat para nongan ndrokonan. Pe wou
anhoyos kinna nima hamou pwi, parate-
sah, wou anoho hire hu ndramat pwi. Pe
wou ngara ahanuwani kultuwayi Ngindrai
masih ndrokonan opu. Kiya; alohonganiy
tapeh? Hiyan para yowu kayuk takis kiya
kili Sisar, ndre pwi? 15 Tehen tapeh, yowu
kayuk ndre konan?”
Hapeko Yesu ara kinpahasaniy tehe
yihu ara ndramat para pwandrandraman.
Pwen isok hu, ipa, “Paratapeh wawu
pakaratuni yo? Akawiri sombule pat ham-
but kisa pe kunimei na.” 16 Pwen huwiri
sombule pat hambut iya kili Yesu, pe ipwai
iya kili hu, ipa, “Kiya, iye, ara sumwoiwa
hiyeh pe ngala hiyeh iripo aliy?”
Pe husomwi yiy, hupa, “Ata Sisar.”

17 Pwen Yesu ipwai iya kili hu, ipa, “Kiya,
akaiki sehe melit ata Sisar kiya kili Sisar, pe
ata Ngindrai kiya kili Ngindrai.”

Pwen pe yihu hilingiy isomwi hu, pe
lohongahu indrap iyatan.

Hu Satyusiy pakapwainganiy tehe hu ndramat humat, ara andre kantine paiwe pwi

18 Pwen hu Satyusiy hayah husa kili
Yesu. Yihu Satyusiy ara, ngara hu kapa
tehe ndramat kanmat ara kanlahiy para hu
katine paiwe pwi. 19 Pwen yihu pwai iya
kili Yesu, hupa, “Ndramat Para Hinonou,
Mose kintatuluwi nongan sahin kinsa kili
yorou toro: kapa ndramat hamou kimat
pe nambuyun kihou pe norun pwi, pwen
nalin andre kiwiri pihinau tan pe kipo
mbunah kiya soiwi ngala nalin. 20 Hu
ndramat manandrtimou hu nalihu huyen.
Yiy ndrohan, ara iwiri pihin hamou iya
nambuyun, pe norun pwi, pe imat. 21 Pwen
parahara ndrohan iwiri pihinau ta nalin,
hapeko imat pe norun pwi yi. Pe parahara
hilu iho mulan tehen aliy yi. 22 Pwen
tehen tora ko hu manandrtimou kene, ara
huwiri pihin hamou opu, hapeko hu masih
noruhu pwi pe humat topwei. Pe iyamu-
lan masih pihin ara, ara imat i. 23 Pwen
kiro mwonen lang para hu ndramat kasa
tine paiwe, pe hu masih kasa tine, pwen
pihin ara andre kirayah nambuyu hiyeh
ndrokonan? Animei! Yiy nambuyu hu
manandrtimou kene!”

24 Pwen Yesu ipwai imui iya kili hu,
ipa, “Akanimei, wawu kanpwotisi nongan,
paratesah, wawu kanpahasani hu Nongna
Ngindrai pe pwoke ta Ngindrai pwi. 25 Pe
kamulan hu ndramat masih kanmat andre
hu kasa tine paiwe, yihu andre kanyesou
pwi, pe andre hu kansokombut yesou pwi
yi, hapeko andre hu koro ko tehe hu an-
gelou tora kol paingan yang. 26 Hapeko
iya lohonge para kamat pe katine, wawu
kannime nongan mepo Mose kinratuluwiy
pwi, ndre? Akalohongani titiye para kei
hakou mwan iyat aliy, ara Ngindrai ipwai
iya kili Mose, ipa, ‘Yo urupo Ngindrai ta
Apraham, pe urupo Ngindrai ta Yisak, pe
urupo Ngindrai ta Yakop.’* 27 Akanimei!
Yiy ara Ngindrai tahu ndramat mepo hu
kanmat, ara pwi. Hapeko yiy ara Ngindrai
tahu ndramat hutopo mwalen, tehe Apra-
ham, Yisak pe Yakop. Wawu kanpwotisi
nongan.”

Sehe nongan para pwahanou ara ihohin masih

28 Pwen ndramat hamou para hinuwani
nongan para pwahanou isa kili hu, pe
ihilingi hu Satyusiy huro takekei mwalin-
gahu. Ihilingi Yesu isomwi hu hiyan masih,
pwen pe isike Yesu, ipa, “Sehe nongan
para pwahanou ihohin masih iya nongna
Ngindrai masih?”

29 Pe Yesu isomwiy, ipa, “Andre
karanuhuyani nongnan para pwahanou
iye, ‘Wawu Yisrayel, akahalingiy! Yapan
Ngindrai torou, yiy hamou opu, ara
Yapan. 30 Pe ndriyam kimbuluhi Yapan
Ngindrai atam kiyau ndriyam masih,
mwoiwam masih, lohongam masih pe
pwoke tam masih.’ 31 Pe nongan para
pwahanou luhin para aliy, ara iye,
‘Ndriyam kimbuluhi hiyeh para pakeh
kili wou, tehe ndriyam ngara kimbuluhi
wou mbukenam.’ Nongan para pwahanou
sahin namandran, ara kinho ramwaitini
nongan para pwahanou malhin iye pwi.”

32 Pwen ndramat para hinuwani nongan
para pwahanou ipwai iya kili Yesu, ipa,
“Nongnam ara imwonen masih. Ngindrai
ara yiy hamou opu, pe hamou tehe yiy
pwi yi. 33 Pe tukambuluhi Ngindrai kiyau
ndriyarou masih, lohongarou masih, pe
pwoke torou masih; pe ndriyarou ngara
kimbuluhi hu hiyeh para pakeh kiltou
tehe ndriya worou ngara kimbuluhi worou
mbukenarou—kapa tukaranuhuyani pwa-
hanou malhin iye, ara iramwaitini yukyuk
masih worou ngara katimwi hu, pe worou
ngara katohun kiya aliy.”

34 Pwen Yesu inimei tehe lohonga ndra-
mat ara, ara waison masih. Pwen isomwi
yiy, ipa, “Wou ara anto mwanan kili kolo
King Ngindrai pwi.” Pwen hu ndramat
masih yihu hindrundru para kasike yiy
kiya hu soksok.

Kristus, ara yiy noru Tepit?

35 Pwen Yesu iro hinuwani hu ndramat
nondriya kowa yumwa totohun. Pwen yiy
ipwai, ipa, “Tehen tapeh pe hu ndramat
para hinuwani nongan para pwahanou
hupa Kristus ara noru Tepit? 36 Mwoiwan
Haiyan iyki lohongai iya kili Tepit pe yiy
mbukenan ipwai, ipa,
‘Yapan ipwai iya kili Yapan to, ipa,
“Asampwan kapwen te nimo mot,
kipoo kuiki hu hiyeh huhingasi wou,
ara hu kaya pahandra ndrikam.” ’
37 Pwen pe kapa Tepit mbukenan kiyoh
yiy ‘Yapan,’ pwen tehen tapeh ilahiy kiya
norun?” Pe hu ndramat soyon iya huro ara,
ara huhulingi yiy pe hupwes.

Hu ndramat soyon iya huhulingi nongna
Yesu pe hupwes.

38 Yesu iro hinuwani hu pe ipwai iya kili
hu, ipa, “Mara wawu kiro ta hu ndramat
para hinuwani nongan para pwahanou.
Yihu namiliy para hu kohorokai kiyapolo

* **12:26:** Rakuhuye (Exodus) 3:6

koyau niwen kiro koliuliu pwan, pe hunamiliy para hu ndramat karawulohani hu koro hu ndroho pehei. 39 Tehen aliy opu hu ngara kanamiliy para hu kampwan ndrohonoku mipwan hiyan nondriya hu yumwa totohun, pe pwapwai hiyan hu ndramat ngara hu kahaiyaniy ita nondriya lang para yon. 40 Wawu ngara kapakaiwani hu menmena hu pihinau topwei. Pe ngara wawu kawaiyani totohun kiro mbulmara hu ndramat. Pwen pe wawu andre kawiri koran namandran iya."

Pihinau hamou iyaiki yukyuk tan

41 Pwen Yesu iya pe impwan nondriya yumwa totohun namandran pakeh kokou para sombule pat, pe iro nime hu ndramat huro yuk sombule pat iya nondriyan. Pe hu ndramat soyon menmena hu soyon iya, ara huro yuk singayai soyon iya nondriya kokou. 42 Pwen pihinau hamou menmenan pwi masih, ara isa pe iwiri sombule pat malmbut mbuskau, irayah tehe sombule pat hambut, pe iyaikiy iya nondriya kokou.

43 Pwen Yesu iyoh ndramiran hu husa kili yiy pe ipwai iya kili hu, ipa, "Yo upwai ndrokonan isa kili wawu, tehe pihinau menmenan pwi ara, ara iyki sombule pat iya nondriya kokou ara, ara iho hin iya, iya kili hu ndramat masih. 44 Hu ndramat masih, ara huiki tahape-tahape iyau menmena hu soyon pe husaikiy tehe yukyuk. Hapeko pihinau aro, konan menmenan pwi masih, sohoyan hape imin, ara iykiy topwei."

13

Hu kaipisa melit andre karayah para kapwainganiy tehe lang para kol pwan nakiyahapwen

1 Iro mwonen Yesu itali yumwa totohun namandran pe isa mawen, ndramiran hamou ipwai iya kili yiy, ipa, "Ndramat Para Hinonou! Animei! Hu pat namandranamandran iya! Pe hu wum nonowan iya!"

2 Pwen Yesu isomwi yiy, ipa toro: "Anime hu seu namandran masih, ndre? Andre hu ndramat hayah hu kasa, pe hu kataluwe hu pat namandran ara, pe andre pat sih andre kinye ndron ndrita sih pwi; andre hu katipiyaniy masih kiya pwan, pe kamasumbuwe topwei."

3 Pwen Yesu iyampwan iya Ngondron para hu Holip, pe maran iya haroh pe inime yumwa totohun namandran. Pwen pe Pita, Yamis, Yohanes, pe Andruw, ara huya kili yiy nokulaniy, pe husok yiy nokule ko, hupa: 4 "Apwai kisa kili yowu, sehe lang ndrokonan andre hu memelit masih mepo anpwai ara andre karayah? Pe sehe kaipisa melit ndrokonan andre kisa kimu, pe kipwainganiy tehe hu melit ara, ara pakeh hu nakarayah?"

5 Pwen Yesu ipwai iya kili hu, ipa, "Mara wawu kiro, matisan ndramat hamou kipakarawani wawu. 6 Hu ndramat soyon andre hu kasa kiya ngolo, pe hu kapa 'Yo ko ara ndramat ara.' Pe andre hu kapakarawani hu ndramat soyon. 7 Pe kapa kamulan wawu kahalong nola hu pahun, pe hu nguluwa pahun koropo kasa, nere wawu mbuna kihilim. Hu melit tehen tora andre hu karayah, hapeko lenge kol pwan nakiyahapwen, ara mapu. 8 Hu ndramira kol namandran masih hayah, andre kapo pahun kiya kili hu ndramira kol namandran masih hayah i; pe hu ndramira kolo king para hu kol hayah andre kapo pahun kaya kili hu ndramira kolo king para hu kol hayah i. Pe hu nunuw andre karayah kili hu kol hayah, pe hu mundruwai namandran andre karayah i. Hu melit masih aro, ara andre karayah kimu, tehe pihin hamou ihingotou para nakimwalahiy.

9 Kiro nondriya lang ara, ara akoro hinehes. Andre hu karatuni wawu pe hu kaiki wawu kaya nongan koro mbulmara hu pohon para kol. Pe andre hu kamwiriyani wawu kiro yumwa totohun, pe hu kaiki wawu kiya mbulmara hu pohon para hu kol namandran iya, pe hu king, paratesah, wawu pwotisingi yo. Pe tunan yo ko, pwen andre wawu katiyani tiyeyo kiya kili hu. 10 Pe nongan hiyan ta Ngindrai, ara andre hu kapohowei pe kisilihi kol pwan masih namu. 11 Kapa hu kambultuwe wawu pe kawiri wawu kiya nongan, lohonga wawu mbuna kimwa kiya sehe nongan para wawu nakapwai. Kirahihini lang ara imwonen, sehe nongan Ngindrai kiykiy kisa kili wawu, ara wawu kapohowei. Paratesah, nongan wawu nakapwai, ara nongna wawu pwi, hapeko Mwoiwan Haiyan andre kiyki nongan kisa kili wawu para akapwai.

12 Pe hilu ndramat malmou hilu nali hilu, ara andre hamou kiratuni hamou para hu ndramat katingundrun kimat. Pe tama mbunah, ara andre kimbusiy tehen aliy kiya kili norun i. Hu mbunah andre hu karasisingat ana tamahu pe tinahu, para hu ndramat katingundru hilu kamat. 13 Pe tunan yo kopu, pwen andre hu ndramat masih kahangasi wawu. Hapeko sehe ndramat kiro tine pwokeyan, kipoo lang kiya pwomwiriy, ara andre Ngindrai kisopwat yiy.

Hu memelit hayah mwomwan i andre karayah

14 Pe kiro lang ara ko, melit pwalan masih mepo andre kipwalngani yumwa

totohun namandran, ara andre kisa pe kiro tine hapeleheh mepo nonombun para kiro aliy (hiyeh kinime nongan ara, ara lohongan kileu).* Pwen pe wawu para kol namandran hape Yutiya ara wawu kawop kaya hu ngondron. 15 Pe sehe ndramat mepo kiro payandroha seu, ara mbuna kilai kiya pwan pe kisong kiya nondriya seu para kiya wiri melit kiya ngawan. 16 Pe sehe ndramat mepo kiro pingen lang ara, ara mbuna kimui para kiyapo koiwen. 17 Toimwa hu pihin mepo mapundriyahu, pe hu hiyeh huhusuwe noruhu malaman, ara andre hu kaiki koisariy kiho nondriyahu lang ara. 18 Akatohun tehe melit masih ara mbuna kisarayah kiro mwonen lenge nowou. 19 Nondriya lang ara, nopwaran namandran iya andre kirayah. Pe nopwaran ara, ara andre kinhisoule tehe hu nopwaran masih mepo kantayah pwen—iro ndroiyi lang Ngindrai imangsani melit masih kene isarayah, isa manne mahapo—ara pwi. Pe nopwaran tehen tora andre kintayah paiwe pwi yi. 20 Kapa Yapan kinsondriti hu lang para hu nopwaran ara kinna mulai pwi, ara andre kinlahi hamou ndramat kiyen pwi. Hapeko ilohongani hu mepo kinpirani hu pe kintakinimahu pwen, pwen pe imbusi nowen ara iya mulai. 21 Pe kiro mwonen lang ara, kapa ndramat hamou kipwai kisa kili wawu, kipa, ‘Akanimei! Iye ara Kristus,’ ndre ‘Akanimei! Yoro, ara Kristus,’ pwen lohonga wawu mbuna kipwotisingi nongnan. 22 Paratesah, hu Kristus pwasoyou, pe hu poropet pwasoyou, ara andre hu karayah; pe andre hu kambusi hu kaipisa pwoke pe ndraikiya pwoke tahu, para hu kapakarawani hu mepo Ngindrai kintakinimahu—kapa ilahiy para hu kambusiy tehen aliy. 23 Pwen pe mara wawu koro hinehes. Yo kunpwai mamu kinsa kili wawu, tehe melit masih ara, andre kasarayah kamulan.

Kamulan Noru Ndramat andre kimui kisa

24 Kiyamulan para nopwaran namandran ara,
‘mwandrai andre kilokuh,
25 pe walah andre kiniyki nganan pwi,
pe hu piriy andre kayos kayau yang kasa pwan,
pe hu pwoke para yang, ara andre hu kamemeyeu.’†

26 Pwen kiro mwonen lang ara, hu ndramat andre kanime Noru Ndramat kituh komkom kisa kol pwan, kiyapolo pwoke pe nonowa nganan namandran. 27 Pwen andre Ngindrai kipwandrisa hu angelou tan hu kaya, pe andre hu karawurani hu mepo kintakinimahu atan, hu kayau hu mbusungo kol pwan mahaasai, kiro haroh para kol pwan kiyandrek kiya haroh para kol paingan.

Wawu kapo lohongai kiyau kei pik

28 Akapo lohongai kiyau nongan pwandritiye para kei pik toro: Kiro mwonen hu ndrandran kituhuruh pe kiyki kaimbuwehu, ara akapahasaniy, tehe lang para mwandrai nakising, ara kinsa pakeh. 29 Tehen tora ko, kapa akanime hu melit aro koro tayah, ara akapahasaniy tehe Noru Ndramat, ara kinsa pakeh, pe ita poho karam. 30 Upwai ndrokonan isa kili wawu, hu ndraye hasap para mahapo aro, ara andre hu masih kanmat pwi, kipoo hu melit masih aro karayah topwei. 31 Kol paingan yang pe kol pwan, ara andre kihipwen, hapeko hu nongno, ara andre kanhipwen pwi.

Ndramat hamou kinpahasani sehe lang ndre sehe paramwandrai melit masih nakarayah, ara pwi

32 Hapeko ndramat hamou kinpahasani sehe lang ndre sehe paramwandrai hu melit aro kene nakarayah, ara pwi. Pe Norun pe hu angelou hutora kol paingan yang, ara hukowu yi. Taman hamou opu, ara ipahasaniy. 33 Mara wawu kiro, pe akoro hinehes, paratesah, wawu kowu sehe lang hu melit aro andre karayah. 34 Lohongai iye ara pakirayah tehe ndramat hamou pakitali suwen, pe kiyau kiya mwanan. Pe kiyki hu ndramat para poya mbulyan, ara para mara hu koro meltan. Pe kitaingani mbulen kiya kili hu hamouhamou tahu, pe kipwandrandrahani hiyeh mepo kiro pohokaram para yiy kiro hinehes.

35 Pwen tehen tora ko mara wawu kiro, paratesah, sehe lang ndrokonan mbukena seu nakisa kaliy, ara wawu kowu. Andre kisa kipiyah, ndre ndrokolo ping, ndre tutut kirang, ndre ndroulang—ara tana wawu pwi. 36 Matisan kisa kileh pe kinimei tehe wawu tora matin manau. 37 Sehe nongan kunpwai kinsa kili wawu iye, ara ngara kutiyaniy tehen tora ko kiya kili hu ndramat masih: ‘Wawu koro hinehes!’ ”

14

Pihin hamou itilingi ndraikei iya paya Yesu iro Petaniy

1 Lang malwoh iho ndron para kirahihini mbultere tahu Yisrayel para Pasopa, kiyapolo lang para hu kalohongani Yon Para Ndrinanohun Mepo Yis Aliy Pwi. Pe hu pris huhohin ta hu pris masih

* **13:14:** Anime Taniyel 9:27; 11:31; 12:11 † **13:25:** Yisayah (Isaiah) 13:10; 34:4

pe hu ndramat para hinuwani nongan para pwahanou, ara huramburi nongan para hu kakorip kokohe para kambultuwe Yesu pe katingundrun kimat. 2 Hapeko hupa, “Hapeko worou mbuna kambusiy kiro nondriya Yon, paratesah, kapa tukambusiy, matisan hu ndramat karambumbuwat.”

3 Pwen Yesu iro kol Petaniy, iro nondriya seu ta ndramat hamou mepo ngara hu kapohowe ngalan, Simon ndramat para Mwamwa Kawa. Pwen huroh huye ngilse keyau, pe pihin hamou isa isap pwisi ndraikei sih, ndraikei mangonohon layin iro nondriyan mepo kennen ara namandran iya. Ndraikei ara, ara hupohowei *nart*.* Pwen itumbuwe mara pwisi ndraikei ara, pe itilingi ndraikei iya paya Yesu.

4 Pe hu ndramat hayah huro ara, hunimei pe ndrinahu ilokuh. Pe huro panguluwaniy mwalingahu, huro pa, “Paratesah pe itilingi ndraikei mangonohon layin ara mwaihei opu? 5 Kapa yiy kinpwalngani ndraikei mangonohon layin ara pwi, pwen hiyan para tukawiriy kiya pehei, pe andre yihu kasowaniy kiya sombule silwa matingat (300).† Pwen singayai ara, ara iya hiyan para tukatainganiy kiyata hu ndramat mepo hundroisiy.” Pwen pe hupomate pihin ara iya mwomwan.

6 Hapeko Yesu ipwai iya kili hu, ipa, “Akatali yiy kiro. Paratapeh pe wawu tora wong anan? Yiy ara imbusi kultuw hiyan isa kili yo. 7 Yihu ndramat mepo hundroisiy, ara andre hu koro polo wawu lang masih. Pe ita weleso ta wawu ko, sehe lang apakasopwat hu, akasopwat. Hapeko yo, ara andre kunto polo wawu waiye pwi. 8 Pihin ara imbusi sehe melit ilahiy para kimbusiy. Yiy itilingi ndraikei mangonohon ara, isa mondro para kimwaniyani yo para toniyo. 9 Yo upwai ndrokonan isa kili wawu, hape aleheh nondriya kol pwan masih mepo hu kaya pe hu kapohowe nongan hiyan aro kiya aliy, pwen tesah pihin aro kinmbusiy, ara andre hu katiyani tiyeyan, pe kalohongani yiy.”

Yutas irandrangan para kiyki Yesu kiya nima hu pris huhohin ta hu pris masih

10 Pwen Yutas Yiskariyot, yiy hamou tahu Songui pe Lumou ara, ara iya kili hu pris huhohin ta hu pris masih, pe iya mburi lohongai para yiy kiratuni Yesu kiya nimahu. 11 Pe huhulingi nongna Yutas pe hupwes namandran iya; pe hurandrangan para hu kasowani yiy kiya singayai. Pwen yiy ara iro ten sehe sai hiyan, para kiratuni Yesu kiya nimahu.

Yesu inamnam iyapolo ndramiran hu iya lang para Pasopa

12 Pwen lang sih imu iya lenge Yon Para Ndrinanohun Mepo Yis Aliy Pwi, ara irayah. Lang ara ngara hu katingundru noru sipsip para Pasopa. Pwen hu ndramira Yesu husike yiy, hupa, “Hape aleheh welem iso para yowu kaya karamwaniyani anandrinai para aya pe ayan Pasopa kaliy?”

13 Pwen ipwandrisa hilu ndramiran malmou, pe ipa, “Walu kaya nondriya kol namandran pe ndramat hamou mepo ikuni kohoyonga ndran, ara andre kipohonani walu; pwen walu koho ndruwan. 14 Pwen sehe seu ndramat ara nakisong kaliy, pwen walu kasok ndramira seu ara, alkapa, ‘Ndramat Para Hinonou ipwai, ipa, “Ndrohonoku mbultere, ara ita hape aleheh, mepo andre kunamnam kiyapolo ndramiro hu, kiro mwonen Lang para Pasopa?” ’ 15 Pwen yiy andre kiyingani nondriya seu sahin, hongan namandran, hira nondriya seu paingan. Hu kanmwaniyani melit masih tehe keyau pe pwapwai pwen ita mwoimwoi. Pwen alkamwaniyani menmena Pasopa kiro ariya.”

16 Pwen hilu ndramiran hilya nondriya kol namandran pe hilu nime memelit masih ara kinmwonen tehe Yesu kinpwai. Pwen pe hilu mwaniyani hu melit para Pasopa.

17 Pwen kol ipiyah, Yesu iyapolo hu Songui pe Lumou huya seu ara. 18 Pwen huya pe huyeroh ngilse keyau pe humi namnam, pe Yesu ipwai iya kili hu, ipa, “Upwai ndrokonan isa kili wawu, tehe hamou tawawu, mepo impo namnam sura yo mahapo, ara andre kiratuni yo kiya nima hu ndramat para hingasi yo.”

19 Ndramiran hu ara huhulingi nongan aro pe ndriyahu ara ipworu. Pe hamouhamou tahu husok yiy, hupa, “Andre yo, ndre?”

20 Pwen pe ipa, “Yiy ara hamou tawawu Songui pe Lumou mepo iripo taimani ndrinanohun iya nondriya pwelekei sura yo. 21 Noru Ndramat, ara andre kiyau ndruwa nongan tehe pwayan kinpwai pe kintiyani tiyeyan. Hapeko toimwa sehe ndramat mepo andre kiratuni Noru Ndramat! Iya hiyan masih iyata ndramat ara, kapa tinan kinmwalahiy kinna tan pwi.”

Yesu iyki ndrinanohun pe wain iya kili ndramiran hu

* **14:3:** Eng: nard; TP: sanda i dia tumas † **14:5:** Sombule silwa matingat (300) ara, irayah tehe kenne ndramat hamou ngara kiwiri nondriya hayou sih mwaniye. Eng: 300 pieces of silver; or about a year’s wage for one person.

22 Iro mwonen huro namnam, pe
Yesu iwiri ndrinanohun, itoholiy pe
iramburingiy. Pwen iykiy iya kili hu, pe
ipwai, ipa, “Akawiriy; iye ara nombuwe.”
23 Pwen iwiri pweniu wain sih, pe irawu-
loh iya kili Ngindrai, pe iykiy iya kili hu. Pe
hu masih ara huyin yaliy.
24 Pwen Yesu ipwai iya kili hu, ipa, “Iye
ara ndreye para tapaniu, mepo utilingiy
para kisopwat hu ndramat soyon. 25 Upwai
ndrokonan isa kili wawu, yo andre kunyin
ndrunu mbuwa wain aro paiwe pwi, kipoo
kiya lang para kuyin kiya nimnim howen
kiro mwonen yo kuya nondriya kolo King
Ngindrai.”
26 Pe hupowaliy sahin ihipwen, pwen
huyau huya Ngondron para hu Holip.

Yesu iranonoye tehe Pita andre kitiyaniy tehe ikowu ta Yesu

27 Pe Yesu ipwai iya kili hu, ipa, “Wawu
masih andre katali yo topwei. Pwayan hu
kantatuluwiy, ara ipa toro:
‘Andre kutingundru ndramat para pwok-
ereya hu sipsip,
pe andre hu sipsip, ara hu kamasum-
buwe topwei.’
28 Hapeko kamulan kutine, ara andre kuro
mu kili wawu kuya Kaliliy.”
29 Pwen Pita ipwai iya kili yiy, ipa,
“Konan, kapa hu masih kunhindrundru,
hapeko yo, ara pwi.”
30 Pwen Yesu ipwai iya kili yiy, ipa, “Up-
wai ndrokonan isa kili wou, tehe nepo kip-
ing, pe tutut kintang maporolusap mapu,
andre apwai maporotisap tehe akowu to.”
31 Hapeko Pita irakekei pwokeyan, ipa,
“Konan kapa kumat kiyasura wou, hapeko
andre kunpwai tehe ukowu tam, ara pwi
yoh!” Pwen hu ndramira Yesu masih, ara
hupwai iyawule tehen aliy.

Yesu iya tohun iya kol Ketsemani

32 Pwen huya pinge holip hape mepo
ngalan Ketsemani. Pe Yesu ipwai iya kili
ndramiran hu, ipa, “Akamin iye, pe yo
nakuya tohun.” 33 Pwen iwiri Pita, Yamis,
pe Yohanes huya sura yiy. Pwen ihin-
gorowe nopwaran mwomwan namandran
iya, pe ndriyan, ara iroporu. 34 Pwen
Yesu ipwai iya kili hu, ipa, “Ndriyo ara
iporu namandran iya pakeh tehe pakumat.
Akoro iye, pe mara wawu kiro.”
35 Pwen iya hangoh hapeko mendreheh,
pe ihikuwani ngundrun pe itukuruhu iya
ndrita pwan. Iro tohun pe isikei kapa hape
meresai kihou para kihindrisani lang para
nopwaran ara. 36 Pe iro tohun, ipa, “O,
Tomo! Alahiy para ambusi melit masih.
Pwen pe awiri pweniu iripo kili yo aro
kiya mawen. Hapeko mbuna kirayah kiya
namiliwo; pwi yoh. Kirayah namiliwam.”
37 Pwen imui iya kili ndramiran hu mati-
mou pe inime hu huro matin. Pwen ipwai
iya kili Pita, ipa, “Simon, wawu tora matin,
ndre? Wawu lahiy para koro poyoi kiho
nondriya paramwandrai sih o? 38 Mara
wawu kiro pe akatohun, pwen pe andre
wawu kanyos kanna nondriya nohonou
pwi. Weleso ita mwoiwa wawu, hapeko
nombuwe wawu ara imbuyei.”
39 Pwen iya mawen paiwe, pe iya tohun.
Pe iro ndruwa totohun tan para mamu ko.
40 Pwen imui isa, pe inime hu kanmatin
paiwe yi, paratesah, marahu, ara imwa-
nunun. Pe hu kanpahasani sehe nongan
para hu kapwai kiya kili yiy pwi.
41 Pwen imui porotoyoh, pe ipwai iya kili
hu, ipa, “Wawu tora matin manau, pe tora
ngoh, ndre? Hiyan; pwen ara. Lengen
kinsarayah. Akanimei, Noru Ndramat, ara
yihu nakaratuni yiy kiya nimahu ndra-
mat pakut tahu mwomwan. 42 Akatine,
tukayau! Akanimei! Ndramat nakiratuni
yo, ara kinsa!”

Hu mbultuwe tahatini Yesu

43 Yesu iro wong manau o, indrou pwi ko
Yutas, hamou tahu Songui pe Lumou, ara
isarayah. Yiy iyapolo hu ndramat soyon
iya husa iyasura hu semela pahun niwen
pe hu parakei. Hu pris huhohin ta hu
pris masih, pe hu ndramat para hinuwani
nongan para pwahanou, pe hu yapane kol
ara hupwandrisa hu.
44 Pe ndramat mepo nakiratuni yiy, ara
kinpomwanye kinna kili hu kinna kaipisa
melit handra toro: “Ndramat mepo naku-
rahunghung kiya kili yiy, ara yiy ara kopu;
akambultuwe tahatini yiy; mara wawu
kiro tan, pe akaluwani yiy kiya.” 45 Indrou
pwi ko, Yutas isarayah pe iya mwonen iya
kili Yesu, pe ipwai, ipa, “Ndramat Para
Hinonou.” Pwen irahunghung iya kili yiy.
46 Pwen hupwahatini yiy, pe humbultuwe
tahatini yiy. 47 Pwen humbultuwe tahatini
Yesu, pe hamou iro tine ngilsen ara iwiri
semela pahun niwen, pe isondriti ndrainga
ndramat hamou para pwandrendres ta
pris ihohin ta hu pris masih kene, ara imut.
48 Pwen Yesu isomwi hu pe ipwai iya
kili hu, ipa, “Yo ngara kuya mu kili hu
ndramat para kangas marapahun, pwen
pe wawu sa iyapolo hu semela pahun ni-
wen, pe hu parakei para kasa mbultuwe
yo, ndre? 49 Lang masih ngara kuro sura
wawu pe ngara kuhunuwani wawu kuro
nondriya kalsuwa yumwa totohun naman-
dran, hapeko wawu kansa mbultuwe taha-
tini yo pwi. Hapeko pwayan kinpwai ita
nongna Ngindrai, ara andre kirayah man-
nan.” 50 Pwen o, hu ndramira Yesu masih,
ara hutali yiy pe huwop topwei.

Wihou hamou iwop

51 Iro mwonen lang ara, wihou hamou
iye ndruwa Yesu, ara isumwa yiy iya koyau
hamou pallen. Hu makundrayin humbul-
tuwe yiy, 52 hapeko itali koyau tan, pe iwop
mwaheh o iyau.

Huiki Yesu iya mbulmara hu ndramira Sanhetrin

53 Pwen huluwani Yesu iya seu kili pris
ihohin ta hu pris masih kene. Pe hu pris
huhohin ta hu pris masih, hu yapane kol,
pe hu ndramat para hinuwani nongan para
pwahanou ara hu masih kansa rawurehu
pwen huro aliy. 54 Pwen pe Pita iho ndruwa
Yesu, hapeko iho ndron mwanan hape. Pe
irikai ipoo iya nondriya kou para kalsuwa
pris ihohin ta hu pris masih kene. Pwen
irompwan sura hu makundrayin pe iro ling
mwan.

55 Pe hu pris huhohin ta hu pris masih,
iyasura hu Sanhetrin masih tahu Yutah,
ara huten hu ndramat hayah para hu
katiyani kultuw mwomwan ta Yesu para
kipwokeyani lohongai para hu katingun-
dru Yesu kimat. Hapeko hukah ndrit. 56 Pe
hitun tahu, ara hurasusut nongan; hapeko
titiye tahu, ara kinna wule handra ko pwi.

57 Pe hayah tahu, ara hurasusut nongan
pwasoyou para kapwasimiri yiy kaliy. Pe
hupwai, hupa toro: 58 “Yowu hilingi yiy ip-
wai, ipa, ‘Andre kutumbuwe yumwa toto-
hun namandran mepo hu ndramat hu kan-
pwiliy iya nimahu; pwen, nondriya lang
maroyoh o, andre kupuli hawum paiwe,
hapeko andre kunpuliy kinna nimo pwi.’
” 59 Hapeko nondriya titiye tahu aro ima-
sumbuwe pe kinna wule handra ko pwi.

60 Pwen pris ihohin ara itine iro mbul-
marahu pe isok Yesu, ipa, “Wou andre
asomwiy, ndre pwi? Aripo sehe titiye mepo
hu ndramat aro topo ratuni wou iya aliy?”
61 Hapeko Yesu ihun o iro, pe kinsomwi hu
kinna nongan sahin pwi.

Pwen pris ihohin ta hu pris masih kene
isok yiy paiwe, ipa, “Wou ara Kristus, Noru
Ngindrai Haiyan, ndre pwi?”

62 Pe Yesu isomwi yiy, ipa, “Yo ara; yo
kopu. Pwen kamulan andre wawu kanime
Noru Ndramat kimpwan kiyapwen te nima
Ngindrai mot, mepo yiy Pwokeyan Masih.
Pe andre akanime yiy kisa kiyapolo kokom
para yang.”

63 Pwen pris ihohin ta hu pris masih
kene ara, indrohomwiri koiwen, pe ipwai,
ipa, “Paratesah, andre tukaten hu ndramat
para kapwokeyani nongan i? 64 Wawu
kanhilingiy tehe yiy kinpwasisiman ana
Ngindrai. Pwen wawu lohonganiy tapeh?”

Pwen hu masih hupwai tisingiy tehe
Yesu irakultuw mwomwan, pwen pe
andre katingundrun kimat. 65 Pwen
hu hayah tahu, ara husokombunuhi
yiy. Pe husumwa maran iya koyau pe
huhukuwani mbutimahu, pe huro rayi
yiy, pe hupwai iya kili yiy, hupa, “Kapa
wou poropet hamou, pwen apwai!” Pwen
hu makundrayin hayah ara huwiri yiy pe
huhusili yiy.

Pita ipa ikowu ta Yesu

66 Pita iro ndron nondriya kou, pe pihin
hamou para poya mbulen ta pris ihohin ta
hu pris masih kene, ara irikai isa 67 Pwen
maran iya pe inime Pita iro ling mwan.
Pe ituluwani yiy pe ipwai iya kili yiy, ipa,
“Wou ara, aro sura Yesu para Nasaret i.”

68 Hapeko Pita ipwasarahani nongnan,
ipa, “Yo ukowu pe kunpahasani sehe non-
gan ata wong iya aliy, ara pwi.” Pwen iyau
iya poho mara karam para kou.

69 Pwen pihin para pwandrendres ara,
inime yiy paiwe, pe ipwai iya kili hu hiyeh
huro tine ngilsen, ipa, “Yiy ita, ara hamou
tahu.” 70 Hapeko ipa pwi paiwe yi.

Iyamulan hape, yihu hiyeh huro tine
ngilsen hupwai iya kili Pita, hupa, “Ndroko-
nan, wou ara hamou tahu yi, paratesah,
wou ara ndramira Kaliliy.”

71 Pwen Pita iten anan pe irandrangan
iya kili hu, ipa, “Upwai ndrokonan, ndra-
mat mepo wawu tora wong anan, ara
ukowu tan. Urandrangan tehe kapa kup-
wasoyou pwen Ngindrai kiten ano.”

72 Pwen indrou pwi pe tutut irang
paiwe,‡ pe Pita ilohongani nongna Yesu
kinpwai mamu kinna tan, ipa, “Tutut kin-
tang maporolusap mapu, andre apwai ma-
porotisap tehe akowu to.” Pwen Pita ilo-
honganiy pe irang turuwe yiy.

15

Huiki Yesu iro tine mbulmara Pailat

1 Pwen, makohuping sahin opu, hu pris
huhohin ta hu pris masih pe hu yapane kol,
pe hu ndramat para hinuwani nongan para
pwahanou, pe hu Sanhetrin masih, huya
mbultere hu para hu karawurani lohon-
gahu. Pwen huwasi Yesu, pe huluwi yiy iya
mawen pe huyaiki yiy iya nima ndramat
para tamwaniye ngalan Pailat.

2 Pe Pailat isok Yesu, ipa, “Wou king tahu
Yutah, ndre?”

Pe Yesu isomwiy, ipa, “Tehe anpwai ara.”
3 Pe hu pris huhohin ta hu pris masih hura-
susut nongan soyon iya kili Yesu. 4 Pwen
Pailat isok yiy porosih i, ipa, “Wou andre
asomwi nongan sahin, ndre pwi? Anime
hurasusut nongan soyon mwomwan isa
ndritam!”

‡ **14:72:** Hu ndramat hupahas iya lohongai, ara hupa tutut irang porolusap.

5 Hapeko Yesu kinsomwi nongan sahin
pwi, pe Pailat ilohonge soyon.
6 Pwen irahihini lang para Yon para Pa-
sopa, hayou sih tehe sih, Pailat ngara kitali
ndramat hamou kiro kou kisa ngawan.
Kapa hu ndramat masih kapohowe ngala
sehe ndramat hunamiliy ita nondriya kou,
pwen yiy ara ko, ara andre Pailat kitali yiy
kisa ngawan. 7 Koluw hu kaniyki hu ndra-
mat hayah kanna nondriya kou. Hu ndra-
mat ara hutandroindroi pe hupo pahun
iyasura hu yapane kol, pe hutingundru hu
ndramat hayah humat. Pe ndramat hamou
ngalan Parappas, ara yiy hamou tahu yi.
8 Pwen hu ndramat hayah husarayah husa
kili Pailat, pe husike yiy para kimbusiy sehe
lohongai ngara kimbusiy hayou sih tehe sih
kiya kili hu.
9 Hapeko Pailat isomwi hu, pe ipa,
“Wawu namiliy para kutali King ta wawu
Yutah kisa kili wawu?” 10 Pailat ipahasaniy
tehe hu pris huhohin ta hu pris masih, ara
huiki Yesu iya niman, paratesah, huhingasi
yiy. 11 Hapeko hu pris huhohin ta hu pris
masih, ara husuhuri hu ndramat huro wule
para hu kasok Pailat tehe mbuna kitali
Yesu, hapeko kitali Parappas kisa ngawan
kili hu.
12 Pailat isok hu paiwe, ipa, “Pwen pe
wawu namili yo para kumbusi tesah kata
ndramat ita, mepo wawu pohowe yiy King
tahu Yutah?”
13 Pe hupalngai anan, hupa, “Karapaingi
yiy kiya kei tondrih!”
14 Hapeko Pailat iro pwai iya kili hu,
ipa, “Paratesah? Yiy imbusi sehe kultuw
mwomwan?”
Hapeko hupalngai namandran iya, hupa,
“Karapaingi yiy kiya kei tondrih!”
15 Pwen pe Pailat irambumbuni hu para
hu kapwes. Pwen itali Parappas iya
ngawan kili hu, pe ipwai para hu ndram
kamwiriyani Yesu, pe iyki yiy iya nimahu
para hu karapaingi yiy kiya kei tondrih.

Hu ndram hupwasimiri Yesu

16 Pwen hu ndram para pahun huluwi
yiy iya ngawan, pe huwiri Yesu iya non-
driya kou para suwe kapman. Pwen huyoh
hu ndram para pahun masih husa wule.
17 Pwen huwiri koyau anandritan hasai,
pe husuluye Yesu iya aliy. Pe huwiri hu
malkei maporon pe hurakayaniy tehe kas-
apai, pe huikiy iya payan. 18 Pwen huro
palngai anan pe hupwasimiri yiy, hupa,
“O yapane yowu, wou king tahu Yutah!”
19 Pwen huti payan iya parah ken iho
ken, pe husokombunuhi yiy. Pe hutum-
buwe ngundruhu pe hutukuruhu iyatan.
20 Hupwasimiri yiy ihipwen, pwen hutali
koyau anandritan ara, isa mawen kili yiy,
pe husuluye yiy iya koiwen mbukenan.
Pwen husuluye yiy paiwe iya koiwen im-
wonen, pe huluwani yiy iya ngawan para
hu kaya rapaingi yiy kiya kei tondrih.

Hurapaingi Yesu iya kei tondrih

21 Huropo huya pe hupohonani ndramat
hamou ngalan Simon, ndramira Sairini.
Yiy ara tama Aleksanter hilu Rupus. Yiy ip-
wen te kol ngawan iropo isa nakiya kol na-
mandran. Pwen hu ndram para pahun ara
hurakekeyani yiy para kikuni kei tondrih
ta Yesu. 22 Pwen huwiri Yesu iya kol hakol
ngalan Kolkota. Pe ndroiyi ngala kol ara,
ara “Ndroho Ndruwi Paya Ndramat.” 23 Pe
hu pakahang Yesu wain mepo husuluyaniy
iyasura marasin para kiyin, hapeko kin-
imwiy pwi yoh. 24 Pwen hurapaingi yiy iya
kei tondrih pe hutaingani koiwen tehe toro:
hunonoyou satu para kipwaingani hiyeh
tahu andre kiwiri menmenan.
25 Iho mandroulang, paramwandrai iro
mandrosih, pwen hurapaingi yiy iya kei
tondrih. 26 Pe huratuluwi koran iho ndrita
payan, ara ipa toro, “KING TAHU YUTAH.”
27 Pe hurapaingi hilu ndramat malmou
para pahana, ara hilya kei tondrih sura
yiy. Huiki hamou iyapwen te niman mot pe
hamou iyapwen te niman kamou. 28 Pwen
nongan mepo Ngindrai kinpwai koluw
kinna, kinsarayah ndrokonan, ara ipa toro:
“Hundromwa yiy iyapolo hu ndramat para
tandroindroi.” 29 Pe hu ndramat huropo
husayau, ara hupwasimiri yiy pe hupa-
tumbuye payahu iyatan, pe huro pa “Weh!
Wou mepo apa andre aloiwani yumwa
totohun namandran, pe kiho nondriya lang
maroyoh o, andre apuliy paiwe; 30 kiya,
asopwat wou mbukenam, pe asapwan kei
tondrih.”
31 Pwen tehen aliy i hu pris huhohin ta
hu pris masih, pe hu ndramat para hin-
uwani nongan para pwahanou, ara huye
pwasimiri yiy mwalingahu, hupa, “Yiy kin-
sopwat hu hayah, hapeko kinlahiy para
kisopwat yiy mbukenan pwi! 32 Kiya, ndra-
mat para kisopwat hu ndramat hira, mepo
ipa yiy King tahu Yisrayel, ara hiyan para
mahapo ko kisapwan kei tondrih. Pwen
andre yowu kanime yiy pe lohonga yowu
kipwotisingi yiy.” Pe hilu malmou mepo hu
rapaingi hilu iya kei tondrih hilho polo yiy,
ara hiluro ndringani yiy.

Yesu imat

33 Pwen iho ndrokolo lang pe
paramwandrai iro songui pe luwoh, ara
kol pwan masih ilokuh topwei, ipoo iya
piyahon pe paramwandrai iya iho tehe
maroyoh. 34 Iho nondriya paramwandrai
maroyoh, Yesu iwayeh pwokeyan iya,
ipa toro: “Eloyi, Eloyi, lama sapaktani?”
Ndroiyi nongna kolo hu, ara ipa toro:

"Ngindrai to, Ngindrai to, paratapeh antali yo?"

35 Pe hayah tahu mepo huro tine ngilsen,
ara huhulingiy pwen, hupa, "Akahalingiy;
ita yoh Eliyah, ndre?"

36 Pwen hamou iro mwalingahu ingap iya, pe itaimani nanmam iya wain
susuwen pe iwasiy iya kou sih, pe ihiriy iya
kili Yesu para kiyin. Pwen pe ipwai, ipa,
"Kiro tahandren tora. Tukoro pe kanimei
na, matisan Eliyah kisa pe kitali yiy kisa
pwan."

37 Pwen Yesu iwayeh pwokeyan paiwe,
pe ngohan ihipwen pe imat.

38 Iro mwonen paramwandrai ara, ndrihiyap namandran iho ndrungak nondriya
yumwa totohun namandran, ara ilen iya
maltoh. Ilen iho paingan pe isandrek
isa pwan. 39 Pwen ndram mepo ihohin
tahu ndram masangat mepo iro tine haroh
ngilse Yesu, ara inime kaipisa kimat ta
Yesu, pe ipa, "Ndrokonan masih! Ndramat
aro, ara Noru Ngindrai."

40 Pe hu pihin hayah ara, huro ndron
mwanan hape pe huro nimnim. Mwalinga
hu pihin ara, ara Mariya para Maktala,
Mariya mepo tina Yamis mbuskau pe Yoses,
pe iyasura Salome. 41 Hu pihin ara, ngara
hu koho ndruwa Yesu, pe ngara hu kasopwat yiy ma iro ndron Kaliliy. Pe hu
pihin soyon i, huro aliy ara, ara hu kantokai
pwen huyapolo Yesu husa Yerusalem.

Yosep yapa Arimateya iyaiki nombuwe Yesu iya nondriya ngat sou

42 Pe kol iho piyah, pe ponokule para lang
Sapat nakisarayah. 43 Pwen Yosep para kol
Arimateya isarayah. Yiy ara poh hamou
hiyan tahu Yutah. Pe yiy ara hamou tahu
hiyeh iro sohoni lenge King Ngindrai andre
kisa. Pwen yiy ara ndriyan ipwokeyani yiy
pe iya nime Pailat, pe isok yiy para kiwiri
nombuwe Yesu. 44 Pailat ara ilohonge
soyon, pe ipa, "Yesu, ara kinimat, ndre?"
Pwen iyoh iya kili pohon tahu ndram para
pahun, pe isike yiy para kipahasaniy tehe
Yesu kinimat ndre mapu. 45 Pwen ihilingi
nongna pohon tahu ndram para pahun,
pe isomwiy, pe ipa hiyan para nombuwe
Yesu kiya kili Yosep. 46 Pwen Yosep isowani
koyau hamou pallen, pe itali nombuwe
Yesu isa pwan, pe isumwa nombuwen iya
koyau ara. Pe iwiri nombuwen pe iyaikiy
iya ngat sih mepo hu kansoyei iro pat sou.
Pwen itiriyani pat sih isingori poho mara
ngat ara. 47 Pe Mariya para Maktala pe
Mariya tina Yoses, ara huro nime hapeleheh mepo huroni Yesu iya aliy.

16

Yesu itine paiwe

1 Pwen lang para Sapat kinhipwen
pe Mariya para Maktala, Mariya tina
Yamis, pe Salome, huya sowani ndraikei
pe melit hayah mangonohon layin, pe
hu pakaya tumwiy kiya nombuwe Yesu.
2 Makohuping o, para lang iho mu para
sandre sih, hu pihin ara, huya ngat
maparamwandrai iro sisiyaniy o. 3 Pwen
huro wong mwalingahu, hupa, "Hiyeh
ndrokonan andre kitiriyani pat kiltou kiya
mawen poho mara ngat?"

4 Pwen huyarayah pe marahu pakitandras o, hunime pat ara, ara hu kantiriyaniy
kinna mawen. Pe pat ara namandranamandran iya. 5 Pe husong huya nondriya ngat, pe hunime wihou hamou, koiwen pallen pe niwen, ara imimpwan iyapwen te mot. Pwen pe hunoh turuwehu.

6 Hapeko wihou ara ipwai iya kili hu, ipa,
"Mbuna akanoh turuwe wawu. Yo upahasaniy tehe wawu tora ten Yesu, ndramira
Nasaret, hiyeh hu kantapaingi yiy kinna
kei tondrih. Yiy kinto iye pwi. Yiy kintine.
Akanime nokun huiki yiy iyen aliy, ara
iye. 7 Pwen wawu kaya mahapo ko, pe
akayapwai kaya kili ndramiran hu, pe Pita
i, tehe Yesu andre kiro mu kili wawu kiya
Kaliliy. Pe wawu andre kaya nime yiy kaya
aliy, tehe mamu kinpwai kinsa kili wawu."

8 Pwen husong ngat husa ngawan, pe
huwop huya mawen. Paratesah, hulelen
pe lohongahu indrap. Pe hu kannese
ndrainga hamou pwi, paratesah, hunoh.
9 *Yesu itine kimat makohuping o, iya lang
sih imu para sandre sih. Pe yiy iyarayah
imu kinna kili Mariya para Maktala mepo
koluw kintapiyani payit manandrtimou iro
ndritan iya mawen. 10 Pwen Mariya para
Maktala ara, iya pe inese ndrainga hu
mepo hu ngara koro sura Yesu, iro mwonen
huro nondriya yumwa merei pe huro rang.
11 Iro mwonen ara, huhulong kili Mariya
tehe Yesu kintine, pe kinnime yiy pwen.
Hapeko ndriyahu kanpwotisingi nongnan
pwi.

12 Pe iyamulan hape, yiy ipiy pe iyarayah
iya kili hilu ndramiran malmou hilu
ro tokai nakatali kol namandran kaya
ngawan. 13 Pwen hilya pe hilnese ndrainga
hu ndramira Yesu masih, hapeko ndriyahu
kanpwotisingi nongna hilu pwi yi.

14 Iyamulan para aliy, Yesu iyarayah
iya kili ndramiran hu songui pe hamou
hurompwan hurakayani keyau para namnam. Pwen ipomate hu, paratesah, hu
kanpwotisingi lohongahu pwi, pe payahu
ara pwokeyan iya. Ipwai tehen toro,

* **16:9:** Nondriya hu puk Paipel hayah para koluw, Mak 9:9-20 ara kinto pwi.

paratesah, ndriyahu kanpwotisingi nongnahu pwi, mepo hiyeh hunime yiy imu pe husa nese iya kili hu tehe kintine.

15 Pwen ipwai iya kili hu, ipa, “Akaya kene kol pwan masih, pe akapohowe nongan hiyan kiya kili hu masih kene mepo Ngindrai imangsaniy. 16 Hiyeh ndriyan kipwotisingi yo pe kiwiri paptais ara andre kiro hiyan. Hapeko hiyeh mepo ndriyan kinpwotisingi yo pwi, ara andre kikuni kora kultuwayin. 17 Pe hu ndraikiya pwoke to iye, ara andre kiro ndruwa hiyeh hu kapwotisingi yo: kiya ngolo, andre hu karasses hu payit, pe andre hu kawong kiya nongna kol hakol-hakol. 18 Pe andre hu kasap mwat para taya ndramat, pe kapa hu kayin melit ngahan tunguyan, ara andre kinngahi hu pwi. Pe andre hu kaiki nimahu kaya ndrita hu ndramat humwa, pe andre hu kangoh i.”

19 Pwen Yapan iwong iya kili hu ihipwen, pe Ngindrai isoli yiy iya kol paingan yang, pe iya impwan iyapwen te nima Ngindrai mot. 20 Pwen ndramiran hu huya kol pwan masih, pe huya pohowe nongnan. Yapan iropo mbulen iyasurahu, pe iyki ndraikiya pwoke ara para kipwokeyani nongnahu.

Luk
Nongan Hiyan Luk Iratuluwiy
English: Luke
Tok Pisin: Luk
Nongan Imu

Iripo nondriya puk iye—***Nongan Hiyan Luk Iratuluwiy***—ara itiyani titiye tehe Yesu, ara yiy ndramat para kisopwat hu ndramira Yisrayel, pe hu ndraye ndramat para kol pwan masih i. Iro mwonen Yesu pakirandroiyi mbulyan, yiy ipwai iya kili hu ndramat tehe Mwoiwan Haiyan irakelehani yiy, pe iyki pwoke iya kili yiy, para kipohowe nongan hiyan ata Ngindrai kiya kili hu ndramat hundroisiy. (Anime 4:18.) Pe ndrokonan masih, puk ata Luk aro, ara itiyani hu titiye soyon tehe Yesu koyun ngara kisikirani hu ndramat mepo huro nondriya hu nopwaran handra-handra, pe imbusi hiyan iya kili hu.

Pe hu melit mepo Yesu imbusiy, ara huiki pwesai namandran iya, iya kili yowen hu pe hupwes iyatan. Pe tandrohonga Mariya imwalahiy iyatan, ara hu ndramat masih hupwes. (Anime 1:42-48 pe 2:10.) Pe iya hapwen para puk iye, iro mwonen Yesu iya kol paingan yang, ara hupwes namandran iya. (Anime 24:52.)

Hu titiye soyon ata Yesu pe hu melit mepo imbusiy, ara Luk hamou opu itiyaniy. Titiye hayah, ara kinto puk sih pwi yi—hu topo puk aripo ko. Luk opu, ara itiyani hu melit soyon mepo irayah tandrohonga Yesu isarayah iro kol pwan. Pe Luk opu iratuluwi nongan pwandritiye mepo Yesu ipohowei iyata ndramat para Samariya, isopwat ndramat mepo hu ndramat mwomwan hurayi yiy iho sai. Pe Luk opu iratuluwi titiye ta wihou itali taman pe iho mbui opu, pe iyasura hu nongan pwandritiye ta Yesu hayah i. Luk opu itiyani hu melit irayah kili Sakiyus, ndramat para poya takis.

Pe hu melit soyon, ara Luk itiyani titiye para aliy, tehe kultuw para kapwokeyani totohun, pe mbulya Mwoiwan Haiyan, pe kultuw para Ngindrai kitali hu pakut mwomwan tahu ndramat. Pe Luk ara itiyani titiye soyon, iya hu melit mepo hu pihin hu kanmbusiy.

Pe nongna Luk, ara mapu kinhipwen puk aripo. Luk iratuluwi puk sih i, mepo worou ngara kapwohowei ***Titiye para Mbulya Hu Aposel***. Puk ara, ara itiyani hu melit mepo hu aposel humbusiy iyamulan para Yesu kinnau kinna kol paingan yang.

Luk iratuluwi titiye aro para kiya kili Teyopilus

1 Wuloh, Teyopilus; wou ndramat hamou
namandran pe mangalam.

Yihu ndramat soyon huro ratuluwi hu
melit mepo hu kantayah pwen mwalinga
yowu. 2 Yihu ratuluwi titiye para melit
mepo hu hiyeh kannimei mamu kinna,
kinna marahu. Yihu ara, ara hurayah
ndramat para poya mbulen para nongna
Ngindrai, pe huratiyaniy isa kili yowu.
3 Pwen pe yo mbukeno ukahi nokulani
titiye masih iye iro ndroiyin pe isa, pwen
unimei tehe hiyan para kuratuluwiy,
pe kuramwaniyaniy kiro mwonen o, pe
kisarayah kisa kili wou, Teyopilus. 4 Pwen
pe wou alahiy para apahasaniy tehe hu
melit mepo hu kanhinuwani wou kinna
aliy, ara ndrokonan.

Angelou hamou iranonoye tehe Yohanes Ndramat para Paptais andre kisarayah

5 Iro mwonen Herot iro king tahu para
kol namandran iya Yutiya, Sekarayah ara
yiy pris hamou, pe yiy ara pris iyau
ndrokoyirayi Apiyah. Pe nambuyun Elisapet ara iyau ndraye Aaron i. 6 Pe kultuwayi hilu malmou kene ara imwonen
o iya mbulmara Ngindrai, pe ngara hilu
koho ndruwa nongan para pwahanou ta
Yapan, pe hilu konoho mbusi kultuw handra mwomwan para kultuwayi totohun ta
Ngindrai, ara pwi. 7 Hapeko hilu kanpo
noru hilu pwi, paratesah, Elisapet ara
ihikamai. Pe hayou ata hilu malmou kene,
ara kintamwaitini lenge hilu para hilu
kapo mbunah.

8 Pwen irahihini lenge hu pris para
ndrokoyirayi Apiyah mepo Sekarayah
ngara kiropo mbulen kiyasura hu, ara
isarayah. Pwen Sekarayah ara nakiya po
mbulen kiya mbulmara Ngindrai. 9 Pe
kultuwayi hu pris, ara ngara hu karakau
para kiyingani sehe pris andre kiya
nondriya yumwa totohun ta Yapan, para
kiya timwi yukyuk mepo ngonohon layin.
Pe kau, ara ipwaingani Sekarayah. 10 Pwen
irahihini paramwandrai para nakitimwi
yukyuk mepo ngonohon layin, ara yihu
ndramat soyon iya husa rawure hu huro
ngawan pe huro tohun.

11 Pwen pe angelou hamou ta Yapan
isarayah isa kili Sekarayah, pe iro tine
iyapwen te mot para kamwan para tuntun
para kosumwan ngonohon layin ara. 12 Iro
mwonen Sekarayah inime yiy, mwoiwan
ara ihin pe inoh turuwe yiy. 13 Hapeko
angelou ipwai iya kili yiy, ipa, “Sekarayah,
mbuna anoh; Ngindrai ara kinhilingi totohun tam pwen. Pe nambuyum Elisapet,
ara andre kipo norum kamai hamou, pe
andre apohowe ngalan Yohanes. 14 Pe

mbunah ara andre kiyki pwesai kisa kili wou, pe ndriyam andre kimbuluhi yiy. Pe kiro mwonen lang para nakisarayah, ara andre hu ndramat soyon iya hu kapwes,
15 paratesah, yiy andre kirayah ndramat hamou mangalan kiya mbulmara Yapan. Pe mbuna kiyin wain* ndre ndran tunguyan. Pe mapu tinan kinmwalahiy tan, Mwoiwan Haiyan, ara andre kipep kiro kili yiy.
16 Pe yiy andre kiwiri hu ndramira Yisrayel soyon iya hu kamui kasa pe koho ndruwa Yapan, Ngindrai tahu.
17 Pe yiy andre kiho mu kili Yapan kiya pwoke pe mwoiwa Eliyah. Pe yiy andre kirapaiwani ndriya tama hu mbunah para kimbuluhi noruhu. Pe andre kirapaiwani hu ndramat para ndraingapwi, para hu kawiri lohongai waison tehe tahu ndramat imwonen. Pe yiy andre kimwaniyani hu ndramat para hu koro hinehes para kalonge Yapan nakisa."

18 Pwen Sekarayah isok angelou, ipa, "Yo andre kusapahasani melit aro tapeh? Yo kunna parangoloh pwen, pe nambuyu ara yiy kinhi pihi parangoloh i."

19 Pwen angelou isomwi yiy, ipa, "Yo ngolo Kapriyel. Yo ngara kuro tine mbulmara Ngindrai, pe ipwandrisa yo para kusa nese ndraingam kiya nongan hiyan iye.
20 Pwen pe kiro mahapo kiya, andre amun o pe anlahiy para awong pwi, kipoo lenge melit aro kirayah. Paratesah, lohongam ara kinpwotisingi nongno pwi, mepo nakisa rahihini lengen para kirayah mannan."

21 Lang ara, ara hu ndramat masih huye ngawan huro longe Sekarayah, pe huro lohonge soyon, hupa paratapeh pe yiy ita manau nondriya yumwa totohun ndrangan niwen iya.
22 Iro mwonen isa ngawan, ara kinlahiy para kiwong kiya kili hu pwi. Pe yihu ara huyirowei tehe yiy ara kinnime taltan handra iro nondriya yumwa totohun. Pe iro mbusi hu kaipisa melit masih iya kili hu, ara iya niman opu. Hapeko imun iro tehen tora ko.

23 Pe lengen para kiropo mbulen, ara isahapwen, pwen imui iya kolon.
24 Iyamulan para aliy, nambuyun Elisapet ara mapundriyan imin, pe iho nondriya walah mayimah ara iro kohon o.
25 Pe Elisapet ipa, "Yapan imbusi melit aro isa kili yo, nondriya hu lang aro, para kirapiyani masiro kiya mawen mbulmara hu ndramat masih."

Angelou iranonoye tehe Yesu andre kisarayah

26 Elisapet ara walahen iho manonoh, pe Ngindrai ipwandrisa angelou Kapriyel iya Nasaret, kol hakol ngawan ita nondriya kol namandran hape Kaliliy.
27 Pe angelou ara iyarayah iya kili pihindrahin hamou mepo kinnapolo kamai hamou mapu. Pe hu kansokomburani yiy para kiyesou kiya kili ndramat hamou ngalan Yosep; yiy ara iyau ndraye Tepit. Pe pihindrahin ara, ara ngalan Mariya.
28 Pwen angelou ara iya kili yiy pe irawulohani yiy, ipa, "Yapan ita sura wou, pe koyun iti wou namandran iya."

29 Pe Mariya ara ndriyan ipworu namandran iya, iya sehe nongan angelou kinpwai kinna kili yiy; pe iro lohonge soyon iya sehe ndroiyi nongan isa polohori yiy iya aliy.
30 Hapeko angelou ipwai iya kili yiy, ipa, "Mariya, mbuna anoh. Pahas ta Ngindrai ita kili wou.
31 Kamulan mapundriyam, pe andre amwalahiy kiyata mbunah kamai hamou, pe andre apohowe ngalan, ara Yesu.
32 Yiy andre kirayah ndramat hamou namandran pe mangalan, pe andre hu kapohowe yiy Noru Yiy Hiyeh Iyera Paingan Masih. Pe Yapan Ngindrai andre kiyki yiy kirayah King, pe andre kiwiri ndrohonoku tumbun Tepit.
33 Pe yiy andre kiro King kili hu ndraye Yakop kinto-kinto, pe ndrohonoku pwanpwan ta King mepo andre kinhipwen pwi."

34 Pwen Mariya isok angelou, ipa, "Melit aro andre kirayah tapeh? Paratesah, yo kunna polo hamou kamai mapu."

35 Pe angelou isomwi yiy, ipa, "Pwoke ta Ngindrai Iyera Paingan Masih ara andre kiramburihi wou, pe Mwoiwan Haiyan andre kisa ndritam. Pwen pe yiy haiyan mepo namwalahiy kiyatan ara, ara andre kapohowe yiy Noru Ngindrai.
36 Animei, nayim Elisapet ara kinhi pihi parangoloh pwen, hapeko yiy mapundriyan, pe andre kipo norun kamai hamou. Pe yiy mepo hupa kinhopo norun pwi ara, ara walehen manonoh pwen imira.
37 Sehe melit pwokeyan mepo Ngindrai kinlahiy para kimbusiy pwi yeh?"

38 Pwen Mariya isomwi yiy, ipa, "Yo pihin para poya mbulya Yapan. Nongan mepo anpwai, ara hiyan para kirayah mannan kisa kili yo." Pwen angelou itali yiy pe iyau.

Mariya iya saisai iya kili Elisapet

39 Iro mwonen ara, Mariya ihikule yiy, pe ileheleh iya kol hakol ngawan ita nondriya hu ngondron para kol namandran hape Yutiya.
40 Pe iyarayah iya pe isong iya nondriya suwe Sekarayah, pe irawulohani Elisapet.
41 Iro mwonen Elisapet ihilingi yohola Mariya, pwen mbunah iro ndriyan ara ilohori yiy. Pe Elisapet ara ipep iyata Mwoiwan Haiyan.
42 Pe iwayeh namandran iya, ipa, "Ngindrai ara kintoholi wou pwen mwalinga hu pihin masih. Pe norum mepo namwalahiy kiyatan, ara kintoholi

* **1:15:** Eng: wine

yiy. 43 Yo po hiyeh, pwen pe tina Yapan
to isarayah isa kili yo? 44 Pe iro mwonen
ndraingo ihilingi yoholam, pwen mbunah
iro ndriyo ara ilohori yiy iyapolo pwesai.
45 Yapan kitoholi yiy mepo kinpwotisingi
lohongan tehe sehe melit mepo Yapan kin-
pwai kinna kili yiy, ara andre kirayah man-
nan."

Waliya Mariya

46 Pwen Mariya ipa,
"Lohongo ihiri ngala Yapan,
47 pe mwoiwo ipwesani Ngindrai, Yiy
Ngara Kisopwat Yo.
48 Yo pihin mwaihei para poya mbulyan,
pe lohongan ngara kiti yiy mepo iyki
yiy iya pwan.
Pe kiro matne mahapo kiya, hasap kiyau
hasap, ara andre hu kapa tehe Yapan
kiniyki lomwes kinsa kili yo.
49 Yiy Hiyeh Mepo Pwokeyan Masih
ara, ara kinmbusi melit namandran
iya kinsa kili yo—
pe ngalan ara haiyan.
50 Pe koisirai tan ara andre kisalti hu mepo
huro pahandra nohowai tan,
hu hasap kiyau hasap.
51 Pe yiy imbusi hu mbulen pwokeyan iya,
pe irasumbuwani hu mepo ngara hu
kasikiye hu koro nondriya lohon-
gahu.
52 Pe irapiyani hu king pwokeyan iya husa
pwan husa mawen ndrohonokuhu,
pe ihiri hu ndramat mepo ngalahu pwi.
53 Pe hu ndramat mepo hu mundrui, ara
iyki hu melit hiyan iya kili hu, pe
isihi hu.
Hapeko irasses hu ndramat
mameltahu soyon iya, ara huyau o
mwaihei.
54 Pe kinsopwat ndramiran hu para Yis-
rayel,
pe koyun kintut koisirai tan pwi,
pe andre kinto-kinto kiya kili
55 Apraham pe ndrayen hu,
tehe kinpwai pwen kinna kili tamarou
hu."
56 Pe Mariya ara iyepolo Elisapet iho
pakeh tehe walah maroyoh. Pwen iyamu-
lan imui iya kolon.

*Elisapet imwalahiy iyata Yohanes Ndra-
mat para Paptais*

57 Pwen irahihini lenge Elisapet
para nakimwalahiy ta mbunah, pwen
imwalahiy ta norun kamai. 58 Pe yowen
hu pe hu mepo huro pakeh kili Elisapet,
ara huhulingiy tehe Yapan kiniyki koisirai
tan namandran kinna kili yiy. Pwen yihu
masih ara, ara hupwes iyasura yiy.
59 Pe iro mwonen lang mandrolwoh
para yihu nakasondriti kapilo mbunah, ara
yihu pakayoh ngalan kiya pihisali taman
Sekarayah. 60 Hapeko tinan ipwai iya
hu, ipa, "Pwi yoh! Andre kayoh ngalan
Yohanes."
61 Pwen hupwai iya kili yiy, hupa,
"Hamou kinho mwalinga yowem hu, ara
ngalan tehen tora pwi."
62 Pwen huwong kaipisa nongan
iya nima hu iya kili taman, para hu
pakayirowei tehe inamili ngala mbunah
kiya hiyeh. 63 Pe ipwai iya kili hu para hu
kawiri melit handra kisa para kiratuluwi
nongan kaliy, pe mwoiwahu masih ara
ihin tehe iratuluwiy, ipa toro: "Ngalan
ara Yohanes." 64 Pwen hape pwi ko, poho
Sekarayah ite pe kalamen imemeyeu pe
iwong imwonen, pe ihari ngala Ngindrai.
65 Pe hu ndramat masih mepo huro pakeh
kili yiy, ara nohowai iwiri hu. Pe tiyeya
hu melit masih ara, ara ingau pe isalti
ngondron para kol namandran hape
Yutiya, pe hu ndramira kol ara huye
pwahaltaniy. 66 Hu ndramat masih ara
huhulong pe huro lohonge soyon pe huro
sok, hupa, "Mbunah aro ara andre kirayah
hiyeh ndrokonan?" Huro sok tehen tora,
paratesah, pwoke ata Yapan ara iro kili yiy.

Waliya Sekarayah

67 Pe Sekarayah, tama Yohanes, ara
ipep iya Mwoiwan Haiyan, pe iwong tehe
poropet hamou, ipa toro:
68 "Kahari ngala Yapan Ngindrai para Yis-
rayel,
paratesah, yiy ara kinsa pwen pe kin-
sopwat worou ndramiran.
69 Yiy ara kiniyki pwoke kinna kili ndramat
hamou para kisopwat tou
iripo nondriya kamaye Tepit, ndramat
para poya mbulyan,
70 tehe kinpwai pwen kinna kili hu poropet
haiyan tan para koluw kinna,
71 tehe andre kisopwat rou kasa mawen kili
hu hiyeh humwisnani rou,
pe kasa mawen nima hu mepo huhin-
gasi rou.
72 Ilohongani koisirai tan kiniykiy pwen
kinna kili tumburou hu,
pe ilohongani tapaniu tan haiyan,
73 pe nongan kintandrangan kinna kili
tamarou Apraham,
74 para kisa sopwat tou kasa mawen kili hu
hiyeh humwisnani rou,
pe kirakelehani rou para tukambusi
mbulyan, pe andre tukannoh pwi.
75 Pwen pe nondriya hu lenge rou masih,
andre tukambusi mbulen kiyapolo
kultuw imwonen pe haiyan kiya
mbulmaran.
76 Pe noru, wou ara andre hu kapohowe
wou poropet hamou ta Ngindrai Iy-
era Paingan Masih;

pe wou andre oho mu kili Yapan, pe
aramwaniyani meresayan.
77 Pwen pe ndramiran hu masih andre
Yapan kitali hu kultuw mwomwan
tahu kayau,
pe tehen tora ko andre hu kasa yirowe
sopwat ta Yapan.
78 Nondriya koisirai para namiliwa
Ngindrai,
pwen andre mwandrai kiyat kiyau kol
paingan yang kisa pwan kiltou,
79 para kilengani hu mepo hutora nondriya
lokuhan,
pe hu tora nondriya nohowai para ki-
mat.
Pe andre kiponokulani tokuya rou kiro
meresai para ndriya wayis."
80 Pwen mbunah ara imandra pe ip-
woke iya mwoiwan, pe iye kol ndrohoyin
ipoo lengen para kisa pwaingani yiy kisa
ngawan mbulmara hu Yisrayel.

2

Mariya imwalahiy iyata Yesu

1 Tandrohongan ara, Sisar Aukustus ip-
wandrandrahani nongan iya kili hu ndra-
mat masih huro pahandra kol naman-
dran masih kene Rom, para hu kaya yuk
ngalahu. 2 (Aro ara irandroiyi yukuya
ngala hu ndramat tandrohonga Kwiriniyus
iro pohon para kol namandran iya Siriya.)
3 Pwen pe hu ndramat masih kene, ara hu-
mui huya ndroho kolohu hamou-hamou,
para hu kaya yuk ngalahu.
4 Yosep ara iyau wum ta ndraye King
Tepit, pwen pe itali kol ngawan Nasaret
ita nondriya kol namandran hape Kaliliy,
pe iya paingan iya kol namandran hape
Yutiya, pe iya kol ngawan ata Tepit
ngalan Petlehem. 5 Pe Yosep iya kol ara
iyapolo Mariya para hilkaya yuk ngala
hilu. Mariya ara hu kansokomburani
yiy pwen para kiwiri Yosep, pe Mariya
ara mapundriyan imin. 6 Iro mwonen
hilto ndron aliy, pwen lenge Mariya
para nakimwalahiy ta mbunah isarayah,
7 pe imwalahiy ta norun ndrihou kamai.
Pwen isumwa yiy iya ndrihiyap, pe iyki
yiy iye matin pwelekeya mbulmwakau,
paratesah, hu noku matiliu masih para
nondriya seu, ara hu kanpep topwei kinna
tahu ndramat.

Angelou isarayah pe iwong iya kili hu ndramat para pwokereya hu sipsip

8 Pe iro mwonen ping ara, ara yihu
ndramat hayah para pwokereya hu sipsip,
ara huro pakeh kol ngawan Petlehem, pe
huro memerani hu sipsip tahu. 9 Pe an-
gelou hamou ta Yapan iyarayah iya kili
hu, pe nonowa nganngana Yapan isara-
hakowahu pe ilengani hu, pe hunoh mimiri
hu. 10 Hapeko angelou ipwai iya kili hu,
ipa, "Wawu mbuna akanoh. Yo usaiki
nongan hiyan para pwesai namandran iya,
isa kili wawu ndramat masih kene. 11 Lang
nepo ita nondriya kol ngawan ta Tepit,
pihin hamou kinmwalahiy kinna ta Ndra-
mat Hamou Para Sopwat; yiy ara Yapan
Kristus. 12 Pe wawu andre kanime kaipisan
tehe toro: Wawu andre kanime mbunah
hamou hu kansumwa yiy iya hu ndri-
hiyap, pe iyera matin nondriya pwelekeya
mbulmwakau."
13 Indrou pwi ko, yihu angelou para
pahun soyon iya para kol paingan yang, ara
husarayah husa polo hamou para mamu,
pe huhuri ngala Ngindrai huro pa,
14 "Kahari ngala Ngindrai iyera paingan
masih,
pe kiro kol pwan, ndriya wayis kiro
mwalinga hu ndramat mepo namili-
wai tan itapolo hu."
15 Pwen hu angelou masih hutali hu, pe
humui kannau kanna kol paingan yang,
pe hu ndramat para pwokereya hu sipsip,
ara hamou iro pwai iya kili hamou, huro
pa, "Kiya, tukaya Petlehem pe tukaya nime
melit mepo kintayah aro, tehe Yapan kin-
nese ndraingarou pwen kinna aliy."
16 Pwen huhumbuh huya pe huya nime
Mariya hilu Yosep pe mbunah ara iye matin
nondriya pwelekeya mbulmwakau. 17 Iro
mwonen huya koyum yiy ihipwen, pwen
huya tiyani nongan mepo hu kanhilingiy
iyata mbunah ara. 18 Pe hu ndramat masih
huhulingiy, ara huro lohonge ndrit iya
sehe melit mepo hu ndramat para pwok-
ereya hu sipsip hu kantiyaniy kinna kili
hu. 19 Hapeko Mariya iyki hu nongan
masih kene ara, ara iro ndriyan pe ngara
kiro lohonge kiya aliy. 20 Pwen hu ndra-
mat para pwokereya hu sipsip ara humui
huyau, pe huro hari ngala Ngindrai pe huro
pwesani yiy iya hu melit masih mepo hu
kanhilingiy, pe hu kannimei; ara hu kan-
tayah imwonen o tehe hu angelou kannese
ndraingahu pwen.

Huwiri Yesu iya yumwa totohun namandran

21 Iro mwonen lang mandrolwoh para
nakasondriti kapilon, hupohowe ngalan
iya Yesu, ngalan mepo angelou kinpohowei
pwen ma kintayah ndriya tinan mapu.
22 Iro mwonen lang isahapwen para
kambusi kultuw para karayah howen kiya
mbulmara Ngindrai, iho ndruwa Nongan
para Pwahanou ta Mose, pwen Yosep hilu
Mariya hilu wiri mbunah iya Yerusalem
para kayaiki yiy kiya kili Yapan. 23 Hilu
ho ndruwa Nongan para Pwahanou ata Ya-
pan, ipa toro: "Hu mbunah ndrihou kamai
masih kene, ara kayaiki hu tehe yukyuk

haiyan kiya kili Yapan.”* 24 Pwen hilu wiri
pai malmou, para hilu kambusi yukyuk
tehe pwayan kinpwai pwen ita Nongan
para Pwahanou ata Yapan, ipa toro: “pai
malmou ndre noru ngai malmou.”†
25 Pwen ndramat hamou iye Yerusalem,
ngalan, ara Simeyon. Yiy ara ndramat
imwonen, pe ngara kiho ndruwa nongan
para pwahanou masih ata Yapan. Yiy
ara iro longe ndramat mepo Yapan kin-
takiniman para kisa pe kisopwat hu Yis-
rayel. Pe Mwoiwan Haiyan ara iro kili
yiy. 26 Mwoiwan Haiyan ara kinpwain-
ganiy pwen kinna kili yiy, tehe yiy andre
kinmat kileh pwi, kipoo kinime Yapan Kris-
tus.‡ 27 Pwen pe Mwoiwan Haiyan iluwani
Simeyon iya nondriya yumwa totohun na-
mandran. Pwen iro mwonen ara, Mariya
hilu Yosep hilu wiri noru hilu malaman
Yesu, para koro ndruwa kowase hu, tehe
nongan para pwahanou kinpwai, 28 pwen
Simeyon iwiri mbunah pe isap yiy iho
niman. Pe irawuloh iya kili Ngindrai, ipa:

29 “O Yapane, yo ndramat para poya
mbulyam;
mahapo nimam kihitan to kiyapolo
ndriya wayis, tehe antandrangan
pwen kinna.
30 Paratesah, moro ara kinnime sopwat tam
pwen.
31 Wou antamwaniyani melit ariya
pwen iro mbulmara hu ndramat
para kol pwan masih.
32 Pe nganngananan andre kilengani hu
Ndramira Lah,
pe andre kihari ngala ndramiram hu
para Yisrayel.”

33 Pwen pe tama mbunah pe tinan, ara
hilhilingiy pe hilu lohonge soyon iya, iya
sehe melit Simeyon kinpwai pwen iyata
mbunah ara. 34 Pwen Simeyon iyki lomwes
iya kili hu, pe ipwai iya kili tina mbunah,
Mariya, ipa, “Ahalingiy; mbunah iye, ara
Ngindrai kintakiniman pwen para kimbusi
hu soyon iya koro nondriya Yisrayel hu
kayos, pe hu soyon iya hu katine. Yiy
andre kirayah tehe kaipisa melit handra
mepo andre hu karasisingat anan. 35 Pwen
pe lohongai kokohon tahu ndramat soyon
iya ita ndriyahu, ara andre kisa kiro yelan
ngawan. Pe andre ahangoruwei tehe
semela pahun niwen hapai kissi nerem i.”
36 Iro mwonen lang ara, poropet hamou
pihin i iro, ngalan ara Ana SuPanuwel. Pe
yiy ara iyau wum ta Aser. Pe yiy kinna pihi
parangoloh masih, pe mamu iyesou pe iro
polo nambuyun ara hayou manandrtoyoh
o. 37 Pwen iya pihinau pe iho tehen tora
ko, ipoo hayou tan iya androlungui pe
haahiu (84). Pe kinho tali yumwa totohun
pwi. Ping pe lang masih ngara kiro po
mbulya Ngindrai, pe ngara kiyuh anandri-
nai pe kiro tohun. 38 Pwen iro mwonen
paramwandrai ara, ara yiy isa kili hu, pe
irawuloh iya kili Ngindrai. Pe inese titiye
ta mbunah ara, iya kili hu ndramat mepo
huro longe hiyeh andre kisopwat hu para
Yerusalem.

39 Pwen Yosep hilu Mariya hilu kanmbusi
melit masih iho ndruwa Nongan para Pwa-
hanou ata Yapan kinhipwen, pwen hilmui
hilya kolo hilu imwonen —kol ngawan
Nasaret, hira nondriya kol namandran
hape Kaliliy. 40 Pe mbunah ara imandra
pe mandran ipwoke; pe ipep iya lohongai
waison, pe koisirai ta Ngindrai, ara iro
ndritan.

Wihou Yesu iro yumwa totohun naman-
dran

41 Hayou sih iyau sih taman hilu tinan
ngara hilu kaya Yerusalem, para kaya
Kowase Yon para Pasopa.§ 42 Iro mwonen
Yesu hayou tan iho songui pe luwoh (12),
pwen huya paingan Yerusalem, para hu
kaya Kowase Yon para Pasopa, tehe ngara
hu koro mbusiy. 43 Iyamulan para kowase
yon ilon, iro mwonen taman hilu tinan
hilro mui nakaya kolohu, hilu kowu tehe
wihou Yesu ara kinto ndron Yerusalem.
44 Pe hilu pa ndre yiy ara iro polo hu
masih mepo huyau ara. Pe yihu ye rokai
ipoo iya lang sih sesek mwaniye. Pwen
hiluro seyeh yiy mwalinga yowe hilu pe
kowase hilu hu. 45 Pe iro mwonen hilu
seyeh yiy ndrit, pwen hilu mui paiwe, para
kaya ten yiy kaya Yerusalem. 46 Pwen lang
maroyoh para hilro seyeh yiy isayau, pwen
hilya kahi yiy iro nondriya yumwa totohun
namandran. Pe hilu nime yiy imimpwan
mwalinga hu ndramat para hinonou, pe iro
tahilong hu pe iro sok hu iya hu soksok
hayah. 47 Pe yihu masih mepo huro hilingi
yiy, ara huro lohonge ndrit, paratesah, lo-
hongan ileu pe ipahas iya nongan mepo iro
somwi hu iya aliy. 48 Iro mwonen taman
hilu tinan hilu nime yiy, ara lohonga hilu
indrap. Pe tinan ipwai iya kili yiy, ipa,
“Noru, paratesah pe arakultuwani youlu
tamam tehen tora? Ambusiy pe youlu
ngandrah para teleyam.”

49 Pe yiy ipa, “Walu tora ten yo parate-
sah? Walu kowu tehe usa para kuro suwe
Tomo?” 50 Hapeko hilu kanyirowe sehe

* **2:23:** Anime puk Rakuhuye (Exodus) 13:2,12 † **2:24:** Mbulya Hu Pris (Leviticus) 12:8 ‡ **2:26:** Eng: Christ, Messiah; TP: dispela man Bikpela i bin promis long salim i kam bilong kisim bek ol manmeri bilong en § **2:41:** Eng: Passover; TP: Bikpela De Bilong Tingim De God I Larim Ol Israel I Stap Gut

nongan mepo iro pwai iya kili hilu iya aliy, ara pwi.
51 Pwen pe Yesu iyau iyapolo hilu pe huya pwan kol Nasaret, pe iho ndruwa nongna hilu masih. Hapeko tinan, ara iyki nongan masih ara iro manau lohongan. 52 Pe Yesu iro mandra, pe lohongai waison pe namiliwa Ngindrai pe namiliwa hu ndramat kene, ara huro has kili yiy.

3

Yohanes Ndramat para Paptais, iramwaniyani meresaya Yapan

1 Iro mwonen hayou songui pe yimah ta Sisar Tiperiyus, iro king tahu kol masih hutora pahandra kol namandran masih kene Rom, ara Pontiyus Pailat iro pohon para kol namandran hape Yutiya, pe Herot iro pohon para kol namandran hape Kaliliy, pe nalin Pilip, ara iro pohon para kol namandran hape Yituraya pe Trakonitis, pe Lisaniyas, ara iro pohon para kol namandran hape Apilene. 2 Annas hilu Kayapas ara hilu pris hilhohin ta hu pris masih kene. Pe tandrohongan ara, nongna Ngindrai, ara isa kili Yohanes noru Sekarayah iro kol ndrohoyin. 3 Pe Yohanes irikai irakayani hu kol masih huro pakeh Ndran Yortan, pe iro pohowe nongan para hu ndramat karapaiwani ndriyahu pe kawiri paptais para Ngindrai kitali hu pakut mwomwan tahu. 4 Tehe pwayan kinpwai pwen ita puk ta poropet Yisayah, ipa toro:

“Ngasa mbulukoyu hamou ita yoh iyau kol
ndrohoyin, ita pa,
‘Karamwaniyani saya Yapan,
pe kasani meresayan kiro mwonen.
5 Pe karatulungi hu pwenten masih, pe
kataluwe hu ngondron pe pahayi
masih ara hu kasapwan.
Pe hu sai mepo humakaiye, ara
karamwaniyani hu pe hu koro
mwonen,
pe hu sai mepo humasusuwat, ara kar-
alohori hu pe hu kameh.
6 Pe hu ndramat para kol pwan masih,
andre hu kanime mbulya Ngindrai
para kisopwat worou.’ ”

7 Pwen Yohanes ipwai iya kili hu ndramat soyon mepo husa kili yiy para kisumuluwani hu ara, ara ipa, “Wawu ndraye hu mwat mapairahu! Hiyeh kinpomwanye kinsa kili wawu pe apakawop kaya mawen ndrinalokuh ta Yapan mepo itapo isa? 8 Pe kapa wawu kantapaiwani ndriya wawu ndrokonan, pwen kultuwayi wawu kipwaingani kaipisa wawu tehen aliy i. Pe wawu mbuna akahaterena wawu, pe akapa, ‘Apraham ara tumbu yowu.’ Yo upwai isa kili wawu tehe, iyau kili hu pat aripo, Ngindrai ilahiy para kimbusi hu karayah hu tumbu Apraham. 9 Pe semen kapereu, ara kinna pwen ita ndroiyi kei yi, pe hu kei masih mepo hu konhoppwai hiyan pwi, ara andre katihihu kaya pwan pe kapiyani hu kaya nondriya mwan.”

10 Pe hu ndramat soyon huro ara, husok yiy, hupa, “Pwen pe yowu po andre kambus tehen tapeh ara?”

11 Pwen Yohanes isomwi hu, ipa, “Yiy mepo suluyan malmou, ara kiyki hamou kiyata hiyeh mepo suluyan pwi, pe hiyeh mepo anandrinan soyon, ara kimbusiy tehen aliy i.”

12 Pe yihu ndramat hayah para poya takis, ara husa yi para kawiri paptais. Pe husok yiy, hupa, “Ndramat para hinonou, yowu andre kambus tehen tapeh?”

13 Pwen Yohanes ipwai iya kili hu, ipa, “Wawu kambulte sombule pat kiya weneyan o, pe mbuna kiramwaitiniy tehe wawu ngara koropo.” 14 Pwen hu ndram hayah husike yiy, hupa, “Pe yowu andre kambus tehen tapeh?” Pe isomwi hu, ipa, “Wawu mbuna akarakekeyani hu ndramat pe kawiri sombule pat tahu. Pe wawu mbuna akaiki hu ndramat kiya nongan o mwaihei, para akawiri sombule pat kiyau kili hu. Akalohonganiy tehe kenne wawu mepo wawu tora wiriy, ara ilahi wawu.”

15 Pe hu ndramat masih huro longe pe huro sohe, ara huro lohonge soyon iro ndriyahu, pe huro pa, “Matisan Yohanes ara Kristus, ndre?”

16 Pwen Yohanes isomwi hu masih, ipa, “Yo urupo sumuluwani wawu iya ndran. Hapeko ndramat hamou pwoke tan pwokeyan pe iho hin kili yo, ara andre kisa, pe yo ara kunlahiy para kulombuli malkeye hatna pwelekan pwi. Yiy andre kisumuluwani wawu kiya Mwoiwan Haiyan pe kiya mwan. 17 Pe yiy iya ndrohonoku ponokuleya wit pe imbultuwe suweleya pwan tan ita niman para kisuwali pwisi wit kiya mawen, pe andre kimbultani sangi wit, kiya nondriya kaisowan. Hapeko pwisi wit, ara andre kitimwiy kiya mwan mepo kinoho mat pwi masih.” 18 Pe Yohanes ara ipohowe nongan soyon handra-handra yi, para kirakelehani ndriya hu ndramat. Pe ipohowe nongan hiyan, iya kili hu yi.

19 Yohanes ara ngara kipomate Herot, pohon para kol namandran hape Kaliliy, kiya hu melit mwomwan ngara kimbusiy. Pwen ipomate Herot paiwe, iya mwomwan mepo imbusi iya kili Herotiyas, paratesah, Herot iwiri Herotiyas iya nambuyun, hapeko Herotiyas ara yiy nambuyu nalin. 20 Pwen pe Herot iposura hu mwomwan mepo kinmbusiy pwen kinna, ara iyki Yohanes iya nondriya kou i.

Titiye ta Yohanes isumuluwani Yesu, pe titiye tahu ndraye tumbu Yesu

21 Iro mwonen hu ndramat masih huro wiri paptais,* Yohanes isumuluwani Yesu yi. Pe Yesu iro tohun manau, pwen kol paingan yang ara ite, 22 pe Mwoiwan Haiyan isa pwan mwensen tehe nombuwe pai hamou, pe iya ndrita Yesu. Pe ngasa mbulukoyu hamou iyau kol paingan yang isa, ara ipa, "Wou ara Noru, pe ndriyo imbuluhi wou. Yo upwes satam namandran iya."

23 Pwen Yesu hayou tan ara iho tehe matingui, pe irandroiyi mbulyan. Pe yihu pa ndre yiy ara noru Yosep,
pe Yosep ara noru Heli,
24 pe Heli ara noru Mattat,
pe Mattat ara noru Lepi,
pe Lepi ara noru Melki,
pe Melki ara noru Yannai,
pe Yannai ara noru Yosep,
25 pe Yosep ara noru Mattatiyas,
pe Mattatiyas ara noru Amos,
pe Amos ara noru Nahum,
pe Nahum ara noru Esli,
pe Esli ara noru Nangai,
26 pe Nangai ara noru Maat,
pe Maat ara noru Mattatiyas,
pe Mattatiyas ara noru Semeyin,
pe Semeyin ara noru Yosek,
pe Yosek ara noru Yota,
27 pe Yota ara noru Yowanan,
pe Yowanan ara noru Resa,
pe Resa ara noru Seruppapel,
pe Seruppapel ara noru Seyaltiyel,
pe Seyaltiyel ara noru Neri,
28 pe Neri ara noru Melki,
pe Melki ara noru Atti,
pe Atti ara noru Kosam,
pe Kosam ara noru Elmatam,
pe Elmatam ara noru Er,
29 pe Er ara noru Yosuwa,
pe Yosuwa ara noru Eliyeser,
pe Eliyeser ara noru Yorim,
pe Yorim ara noru Mattat,
pe Mattat ara noru Lepi,
30 pe Lepi ara noru Simeyon,
pe Simeyon ara noru Yutah,
pe Yutah ara noru Yosep,
pe Yosep ara noru Yonam,
pe Yonam ara noru Eliyakim,
31 pe Eliyakim ara noru Meleya,
pe Meleya ara noru Menna,
pe Menna ara noru Mattata,
pe Mattata ara noru Natan,
pe Natan ara noru Tepit,
32 pe Tepit ara noru Yessi,
pe Yessi ara noru Opet,
pe Opet ara noru Powas,
pe Powas ara noru Salmon,
pe Salmon ara noru Nahson,
33 pe Nahson ara noru Amminatap,
pe Amminatap ara noru (Atmin)†,
(pe Atmin ara noru Arni,)
pe (Arni) ara noru Hesron,
pe Hesron ara noru Peres,
pe Peres ara noru Yutah,
34 pe Yutah ara noru Yakop,
pe Yakop ara noru Yisak,
pe Yisak ara noru Apraham,
pe Apraham ara noru Terah,
pe Terah ara noru Nahor,
35 pe Nahor ara noru Seruk,
pe Seruk ara noru Reu,
pe Reu ara noru Pelek,
pe Pelek ara noru Eper,
pe Eper ara noru Selah,
36 pe Selah ara noru Kayinan,
pe Kayinan ara noru Arpaksat,
pe Arpaksat ara noru Sem,
pe Sem ara noru Nowah,
pe Nowah ara noru Lamek,
37 pe Lamek ara noru Metuselah,
pe Metuselah ara noru Enok,
pe Enok ara noru Yaret,
pe Yaret ara noru Mahalalel,
pe Mahalalel ara noru Kenan,
38 pe Kenan ara noru Enos,
pe Enos ara noru Set,
pe Set ara noru Atam,
pe Atam ara noru Ngindrai.

4

Sinai pakipakarawani Yesu

1 Yesu ipep iya Mwoiwan Haiyan, pe itali ndran Yortan pe imui iya. Pe Mwoiwan Haiyan ara iluwani yiy iya kol ndrohoyin. 2 Pe iya iro kol ndrohoyin lang mahaangui, pe Sinai inohonou yiy. Nondriya hu lang ara, ara kinyan hapesah pwi; pe hu lang ara isahapwen, pwen imundrui.

3 Pwen pe Sinai ipwai iya kili yiy, ipa, "Kapa wou Noru Ngindrai ndrokonan, apwandrandrahani pat ita, pe kipaiwaniy kirayah ndrinanohun."*

4 Pe Yesu isomwi yiy, ipa, "Pwayan kinpwai pwen kinna, ara ipa toro: 'Taleh ta ndramat andre kinyau anandrinai o, ara pwi.' "

5 Pwen Sinai iluwani Yesu iya paingan, pe indrou pwi ko, iyingani hu kol namandran iya, tahu king masih kene para kol pwan masih, iya kili yiy. 6 Pe ipwai iya kili

* **3:21:** Titiye iye ita v. 21 iya, ara irayah ma Yohanes kinna kou mapu. † **3:33:** Hu nongan mepo hu kantatuluwiy koluw kinna ara nongan kinhisoule pwi. (Eng: Some old manuscripts have different names here, like Ram; TP: Sampela olpela pepa ol i bin raitim longpela taim igo pinis i gat toktok i no wankain olsem ol narapela.) * **4:3:** Eng: bread; TP: bret

yiy, ipa, “Andre kuiki pwoke nopwaran
tahu kol namandran masih ara, kiyasura
nonowahu, kisa kili wou. Pe hu melit
masih kene ara, ara kaniykiy pwen kinsa
kili yo, pe andre kuikiy kiya kili hiyeh
unamiliy para kuikiy kiyatan. 7 Pwen pe
kapa atukuruhu pe atohun kisa kili yo,
melit masih kene iye, ara andre kuikiy
kisatam.”
8 Pwen pe Yesu isomwi yiy, ipa, “Pwayan
kinpwai pwen toro: ‘Atohun kiya kili Ya-
pan Ngindrai atam pe aro pahandra yiy
hamou opu.’ ”†
9 Pe Sinai iluwani Yesu iya Yerusalem pe
iyki yiy iya iro tine payandroha yumwa
totohun namandran pe paingan masih.
Pwen ipwai iya kili yiy, ipa, “Kapa wou
noru Ngindrai ndrokonan, pwen aro iye
pe apiyani wou aya pwan. 10 Paratesah,
pwayan kinpwai pwen toro:
‘Yiy andre kipwandrandrahani hu angelou
tan, para hu kapenani wou pe kasop-
wat wou;
11 pe andre hu kasopwari wou kiho nima
hu,
pwen pe andre antuwani ndrikam
kinna pat sih pwi yoh.’ ”‡
12 Yesu isomwi yiy, ipa, “Pwayan kin-
pwai toro: ‘Wou mbuna anohonou Yapan,
Ngindrai atam.’ ”§
13 Pe sinai ara inohonou yiy iya hu melit
masih ara kene ihipwen, pwen itali yiy pe
iyau, kipoo kiyarahihini lang sih hiyan hira
ndron.

Yihu para Nasaret hurasisingat ana Yesu

14 Pe Yesu imui iya Kaliliy iro nondriya
pwoke ta Mwoiwan Haiyan, pe nolan ara
ingau pe isilihi kol namandran hape ara
kene. 15 Pe iro hinuwani hu ndramat
nondriya hu yumwa totohun tahu, pe hu
masih ara huro hari ngalan.
16 Pe Yesu ara imui iya Nasaret, kol mepo
imandra iro aliy. Pe iro mwonen lang
Sapat, yiy iya nondriya yumwa totohun,
tehe ngara kiro mbusiy. Pwen itine para
kipohowe nongan. 17 Pe huiki puk maiye
ata poropet Yisayah iya kili yiy. Pwen ilom-
buliy, pe ikahi nongan sahin mepo Yisayah
kinratuluwiy pwen ita, ara ipa toro:
18 “Mwoiwa Yapan ara iripo ndrito,
paratesah, kintakinimo pwen para
kupohowe nongan hiyan kiya kili hu
mepo hundroisiy.
Yiy ipwandrisa yo usa, para kupwahara
nongan kiya kili hu ndramat hu tora
nondriya kou, para hu kasa ngawan,
pe hu ndramat marahu iyoh ara hu kan-
imnim paiwe, pe hu hiyeh hutora
nondriya nopwaran ara hu koro
mwoimwoi.
19 Pe para kupwahara nongan tehe
hayou iye ara lenge Yapan para kip-
waingani pahas tan kiya kili ndrami-
ran hu.”
20 Pwen imaiyani puk ara, pe iykiy imui
iya kili ndramat para ponokule hu puk, pe
yiy impwan. Pe marahu ndramat masih
huro nondriya yumwa totohun, ara itis tan.
21 Pe Yesu ipwai iya kili hu, ipa, “Mahapo
nongan haiyan iye ara kintayah mannan
kinsa tahilong tawawu.”
22 Pwen hu masih husikiye yiy, pe huro
lohonge soyon iya nongan para koisirai
mepo iyau pohon. Pe huro sok, hupa;
“Aripo noru Yosep, ndre?”
23 Pwen Yesu ipwai iya kili hu, ipa, “Ma-
tisan wawu pakatiyani paya nongan sahin
iye kisa kili yo: ‘Ndrokta, asopwoyani wou
mbukenam!’ Tesah mepo anmbusiy pwen
iro Kapernawum, ara ambusiy tehen aliy
opu kiro kolom imwonen iye.
24 Upwai ndrokonan isa kili wawu toro:
poropet hamou kiro ndrohokolon imwo-
nen, ara ndramiran hu andre kanhilingi
nongnan pwi. 25 Yo upwai ndrokonan
isa kili wawu, tehe hu pihinau soyon
iya huro nondriya Yisrayel, iro mwonen
lenge Eliyah. Pe iro tandrohongan ara,
karam para kol paingan yang ara Yapan
iwariy, pe mbulou ara kindrut hayou royoh
pe sahin pwi, pe mundruwai namandran
iya, ara isilihi kol masih. 26 Hapeko
Ngindrai kinpwandrisa Eliyah kinna kili
pihinau hamou para Yisrayel pwi; ipwan-
drisa yiy iya kili pihinau hamou iro kol
ngawan Sarepat ita nondriya kol naman-
dran hape Siton. 27 Pe tandrohonga Elisa
ara iro poropet, hu ndramat soyon iya huro
Yisrayel, ara mwamwa kawa ilopwa hu.
Hapeko iho mwalinga hu masih ara, Naa-
man ndramira Siriya kopu, ara mwamwa
kawa iro kili yiy ihiwin.”
28 Hu ndramat masih huro yumwa toto-
hun ara, ara huhulingi nongnan aro, pe
ndriyahu isin. 29 Pwen hutine pe hurasses
yiy iya ngawan kol ara. Pe huwiri yiy
iya mbusupahayi mepo kol ngawan iro
aliy, para hu pakatinihi yiy kiya pwan.
30 Hapeko irasisinge yiy mwalingahu ko, pe
iyau.

Yesu irapiyani payit hamou iya mawen

31 Pwen Yesu iyau iya kol ngawan Kaper-
nawum ita nondriya kol namandran hape
Kaliliy. Pwen lang Sapat isarayah pe yiy iya

† **4:8:** Nongan Para Pwahanou Luhin (Deuteronomy/Diuteronomi) 6:13 ‡ **4:11:** Puk Waliy (Psalm) 91:11,12
§ **4:12:** Nongan Para Pwahanou Luhin (Deuteronomy/Diuteronomi) 6:16

pe iro hinuwani hu ndramat. 32 Pe yihu ara
huro lohonge ndrit iya nongnan mepo iro
hinuwani hu iya aliy, paratesah, nongnan
ara nopwaran.
33 Pe ndramat hamou iro yumwa totohun
ariya, ara payit mwomwan iro ndritan, pe
iwayeh namandran iya ipa, 34 "Yah! Yesu
para Nasaret! Wou nasahaye yowu? Wou
asa para apwalngani yowu, ndre? Yo ara
upahasani wou hiyeh—wou ara Ndramat
Haiyan ata Ngindrai!"
35 Pe Yesu ipalngai ana payit, ipa, "Amun
opu! Pe atali yiy asa ngawan!" Pwen
payit ara ipiyani ndramat ara iro pwan
mbulmara hu masih, pe isa ngawan kili yiy
pe kinpotisi ndramat ara pwi.
36 Pwen hu ndramat masih huro lohonge
ndrit, pe hamou iro pwai iya kili hamou,
huro pa, "Aripo sehe nongan, eh? Ipwan-
drandrahani hu payit iyapolo nongan nop-
waran pe pwokeyan, pwen husa mawen!"
37 Pwen pe nola Yesu ara ingau pe isilihi kol
namandran hape ara.

Yesu isopwoyani hu ndramat soyon

38 Yesu itali yumwa totohun mepo iro
aliy, pe isong iya nondriya seu ta Simon. Pe
nossu Simon, ara iro nondriya ngandran pe
mandran ingandrah iya. Pwen pe husike
Yesu para kisopwat yiy. 39 Pwen Yesu iya
pe iro tine ngilsen, pe ipomate mandran
ngandrahan ara, pe itali yiy. Pwen pihin
ara itine porosih o, pe ipo mbulyan.
40 Iro mwonen paramwandrai nakiya
lai, pwen hu ndramat huwiri hu mepo
mwamwa handra-handra iro kili hu, ara
husa kili Yesu. Pe iyki niman iya ndrita
hamou-hamou tahu, pe isopwoyani hu pe
hungoh. 41 Pe hu payit husa mawen kili
hu ndramat soyon iya, pe hu payit huro
wayeh, huro pa, "Wou ara Noru Ngindrai!"
Hapeko ipomate hu, pe isiyi pohohu para
hu mbuna kawong, paratesah, tanahu tehe
yiy ara Kristus.
42 Pe lang imbungahiy o, Yesu yiy opu
iyau iya pe iro kol hape imanun. Pe hu
ndramat huro ten yiy, pe iro mwonen
husa hape aleheh mepo iro aliy, pwen
hu pakakaituwe yiy para mbuna kitali hu.
43 Hapeko ipwai iya kili hu, ipa, "Nongan
hiyan para kolo King Ngindrai iye, ara
andre kuya pohowei kiya hu kol ngawan
hayah i, paratesah, Ngindrai ipwandrisa
yo usa, ara para kumbulyani mbulen iye."
44 Pe yiy iro pohowe nongan manau, iya
nondriya hu yumwa totohun para kol na-
mandran hape Yutiya.

5

Yesu iyoh ndramiran hu hayah

1 Lang sih aro, Yesu iya iro tine ngilse
Ndran Makaiye Kennesaret. Pe hu ndra-
mat soyo-soyon iya, ara husa huro tan-
drapndrap pe hurahakowan, para hu ka-
halingi nongna Ngindrai. 2 Pwen inime
ndroi malkou iro pwaki leng, hapeko hu
ndramat para poya ni para ndroi malkou
ara, ara hu kanna mawen ndroye hu, pe
huro sungani hu kahu tahu. 3 Pwen iya
pe ihis iya nondriya ndroi hakou, pe ndroi
mepo ihis iya aliy ara, ara ndroye Simon.
Pe Yesu isok Simon para kisuwani ndroi
kiya mawen hape pwaki leng. Pwen yiy
impwan aliy, pe iro hinuwani hu ndramat.
4 Pe iro mwonen Yesu iwong ihip-
wen, ipwai iya kili Simon, ipa, "Asuwani
ndroi kiya ngawan pupura mwekeu, pe
akapiyani hu kahu kaya pwan para akapo
ni."
5 Pwen Simon isomwi yiy, ipa, "Naman-
dran, yowu po ping sih sesek mwaniye iya
pe ingandrah o, pe yowu po ndrit. Hapeko
anpwai, pwen pe andre kuho ndruwa
nongnam pe kutali hu kahu kaya pwan."
6 Pe iro mwonen humbusiy tehen aliy,
pwen hupo hu ni ara soyon iya, pe hu
kahu tahu ara hu pakamut. 7 Pwen pe
hurakamiri susuyahu huro ndroi hakou i,
para hu kasa pe hu kasopwat hu. Pwen
husa pe hulokihi hu ni iya nondriya ndroi
malkou kene ara, pe ndroi malkou kene
ara, ara ipep, pe pakayuh.
8 Pe iro mwonen Simon Pita inime
sehe melit kintayah, pwen itukuruhu iya
ngondro ndrika Yesu, pe ipa, "Yapan, aya
mawen kili yo. Yo ara ndramat hamou
mepo pakut to mwomwan!" 9 Paratesah,
Pita iyapolo susuyan hu mepo huro
ndroyen, ara lohongahu masih kene
indrap, iya hu ni mepo hu kanpo ara.
10 Pe hilu NdraSepetiy malmou para susura
Pita, Yamis hilu Yohanes, ara lohonga hilu
indrap i. Pwen Yesu ipwai iya kili Simon,
ipa, "Mbuna anoh; kiro mahapo kiya, ara
andre apopo hu ndramat."
11 Pwen huluwi ndroyehu malkou iya
paingan pwaki leng, pe hutali memelit
masih konto, pe huho ndruwa Yesu.

Ndramat hamou mwamwa kawa iro kili yiy

12 Iro mwonen Yesu iya iro kol hakol
ngawan, pe ndramat hamou iro aliy, ara
mandrakuyun masih mwamwa kawa ilop-
wai. Iro mwonen inime Yesu, itukuruhu
iya pwan mbulmaran pe irakamam iya kili
yiy, ipa, "Yapan, kapa welem kiso, alahiy
para ambusi yo kurayah howen kiya mbul-
mara Ngindrai."
13 Pwen Yesu niman iyah iya, pe iyahatek
iyatan, pe ipa, "Wele iso. Arayah howen!"

Pwen hape pwi ko, mwamwa kawa mepo iro kili ndramat ara, ara itali yiy.

14 Pwen Yesu ipwatisingiy iya kili yiy, ipa, “Mbuna aya nese ndrainga hamou, hapeko aya yingani wou aya kili pris, para kitimwi yukyuk mepo Mose kinpwandrandrahaniy para arayah howen kiya mbulmara Ngindrai. Pe andre kirayah tehe tiyeyam kiya kili hu pris.”

15 Hapeko titiye ta ndramat ara, ara iro ngau iropo iya. Pwen pe hu ndramat soyon iya husa mbultere hu para kasa halong Yesu, pe para kisopwoyani hu mwamwa tahu pe hu kaya hiyan. 16 Hapeko Yesu ngara kimandrite kili hu pe kiyau kiya hape mawen pe kiya kitohun.

Yesu isopwoyani ndramat hamou mandran imat

17 Lang sih aro Yesu iro hinuwani hu ndramat. Pwen yihu Parisiy pe hu ndramat para hinuwani nongan para pwahanou, mepo huyau hu kol mendreheh masih para Kaliliy pe Yutiya pe Yerusalem, ara husa pe hurompwan ara. Pe pwoke ta Yapan ara iro kili Yesu para kisopwoyani hu ndramat humwa. 18 Pe hu ndramat hayah husap ndramat hamou iro pasup, ara mandran imat. Pe hu pakanohonou para kawiri yiy kiya nondriya seu, pe kaiki yiy kiya kiye pwan mbulmara Yesu. 19 Yihu ten sai ndrit para kambusiy tehen tora, paratesah, hu ndramat soyon iya huro tandrapndrap. Pwen pe hungas huya payandroha seu, pe hurambuskehei. Pwen hundruyani ndramat ara, mayokun, isong iyau ndrindroh iya pwan mwalinga hu ndramat masih, pe iya mwonen iya mbulmara Yesu.

20 Yesu inime lohongahu ndrisiyon, pwen pe ipa, “Kowase, hu pakut mwomwan atam, ara kuntali hu kannau.”

21 Hu Parisiy pe hu ndramat para hinuwani nongan para pwahanou, ara huro lohonge pe huro panguluwaniy mwalingahu, huro pa, “Aro sehe ndramat mepo ita pwasisiman ana Ngindrai aro? Kinlahi ndramat hamou kitali hu pakut mwomwan ata ndramat hamou ara pwi; Ngindrai opu ilahiy.”

22 Yesu ara tanan tesah ita lohongahu; pe isok hu, ipa, “Paratapeh pe wawu tora lohongani hu melit aro kene ita ndriya wawu? 23 Tesah waison eh, para kupa, ‘Kuntali hu pakut mwomwan tam,’ ndre kupa, ‘Atine pe arakai’? 24 Hapeko yo unamiliy para wawu kapahasaniy tehe Noru Ndramat, ara pwoke nopwaran iripo kili yiy iripo kol pwan, para kitali hu pakut mwomwan ...” Pwen ipwai iya kili ndramat mandran imat ara, ipa, “Yo upwai isa kili wou: atine, awiri nokum, pe arakai aya suwem.” 25 Hape pwi ko, itine iro mbulmara hu, pe iwiri nokun mepo iro matin aliy ara, pe iro hiri ngala Ngindrai, pe iyau iya suwen. 26 Yihu ndramat masih ara lohongahu indrap, pe huhuri ngala Ngindrai. Pe nohowai iwiri hu, pe hupa, “Lang nepo, lohonga rou ikairut, paratesah, worou kannime hu melit handra masih.”

Yesu iyoh Lepi

27 Iyamulan, Yesu irikai iya pe inime ndramat hamou para poya takis* ngalan ara Lepi,† iro mipwan ndrohonoku poya takis. Pe Yesu ipwai iya kili yiy, ipa, “Asa, oho ndruwo.” 28 Pwen Lepi itine, itali melit masih kene konto, pe iho ndruwa Yesu.

29 Pwen Lepi ipo yon namandran ana Yesu, iro suwen. Pe hu ndramat para poya takis soyon iya, iyapolo hu ndramat hayah i, husa huro namnam sura hilu. 30 Pwen hu Parisiy para ndrokoyirayi sih tahu, pe hu ndramat para hinuwani nongan para pwahanou mepo hu para susura hu Parisiy ara, ara hu kokou ana hu ndramira Yesu, hupa, “Paratapeh pe wawu tora namnam pe wawu tora yin ndran iyasura hu ndramat para poya takis, pe hu ndramat pakut tahu mwomwan?”

31 Pwen Yesu isomwi hu, ipa, “Yihu ndramat mepo mwamwa kili hu pwi, ara andre hu kanna nime ndrokta pwi, hapeko hu hiyeh humwa, hu ara kopu andre hu kaya nime ndrokta. 32 Yo kunsa para kuyoh hu ndramat hu mwonen pwi, hapeko usa, ara para kuyoh hu ndramat mepo pakut tahu mwomwan, para hu karapaiwani ndriyahu.”

Husok Yesu iya kultuw para kayuh anandrinai

33 Pe yihu pwai iya kili Yesu, hupa, “Yihu ndramira Yohanes ara lang hayah ngara hu kayuh anandrinai pe katohun, pe hu ndramira hu Parisiy, ara tehen aliy i. Hapeko yihu ndramiram, ara hutora namnam pe hutora yin ndran tehen tora kopu.”

34 Pwen Yesu isomwi hu, ipa, “Kapa ndramat hamou nakipo kowase yesou atan, ara tehen tapeh? Ilahiy para wawu kapwai kiya kili yowen hu para hu kayuh anandrinai, ma iro ndron kili hu? Pwi yoh! 35 Hapeko lang itapo isa, andre hu kawiri mbukena kowase yesou ara kiya mawen kili yowen hu. Pwen kiho nondriya hu lang ariya, ara andre hu kayuh anandrinai.”

36 Pwen pe Yesu itiyani nongan pwandritiye sahin iya kili hu ipa toro: “Ndramat hamou kinohole koyau hasai howen, pe

* **5:27:** Eng: tax collector † **5:27:** Inimnim tehe Lepi, ara ngalan handra Mattiu. Anime Mattiu 9:9

kisorowe ndrihiyap hasai para aliy kiyasura koyau saken, ara pwi. Kapa hamou kimbusiy tehen tora, pwen koyau howen ara, ara kinilen pwen. Pe ndrihiyap hasai howen mepo isoruwei iyasura koyau saken ara, ara andre ndrihiyap hasai ara, kinhisoule tehe koyau saken pwi. 37 Pe ndramat hamou kinho songorani wain howen kiya nondriya hu pwisi wain saken ara pwi. Kapa hamou kimbusiy tehen tora, andre wain howen kimbusi hu pwisi wain saken ara hu karahis, pe andre wain kimuw pe hu pwisi wain ara, ara andre hu kaya mwaihei opu. 38 Pwi yoh! Wain howen ara para kasongoraniy kiya nondriya hu pwisi wain howen opu. 39 Pe hiyeh mepo kinimwi wain para mamu, ara kinoho namili wain howen pwi. Andre kipa, 'Wain para mamu ara hiyan, pe iramwaitini wain howen.' "

6

Noru Ndramat, ara yiy Yapane lang Sapat

1 Lang sih Sapat aro, Yesu iro tokai mwalinga hu ndraipinge wit. Pe ndramiran hu, ara huro rih hu mbuwa wit, pe huro sisiyani pwisihu iya nimahu, pe huro yan pekehu. 2 Pwen yihu Parisiy hayah, hupa, "Paratapeh pe wawu tora mbusi tesah mepo nonombun para kambusiy kiho nondriya lang Sapat?"

3 Pe Yesu isomwi hu, ipa, "Wawu matisan kannime titiye para sehe melit mepo Tepit kinmbusiy, ndre pwi? Yiy iyapolo susuyan hu humundrui, 4 pe yiy isong iya nondriya yumwa Ngindrai. Pwen iya wiri ndrinanohun nonombun, mepo hu pris opu hulahiy para hu kayan, pe iyniy. Pe iya hang hayah iya kili susuyan hu yi." 5 Pwen Yesu ipwai iya kili hu, ipa, "Noru Ndramat, ara yiy Yapane lang Sapat."

6 Lang Sapat sih i, Yesu iya nondriya yumwa totohun hawum, pe iro hinuwani hu ndramat. Pe ndramat hamou iro aliy, ara niman mot imat. 7 Pwen yihu Parisiy pe hu ndramat para hinuwani nongan para pwahanou, ara huro ten sai para hu kaiki Yesu kiya nongan. Pe huro memerani yiy tehe lang Sapat ara, ara andre kisopwoyani hu ndramat kaya hiyan, ndre pwi? 8 Hapeko Yesu ara tanan lohongahu pwen, pe ipwai iya kili ndramat mepo niman imat ara, ipa, "Atine, pe asa oro tine iye mbulmara hu ndramat masih." Pwen iya mu pe iro tine.

9 Pwen Yesu ipwai iya kili hu, ipa, "Nakusok wawu na, tesah nonombun iya lang Sapat: kambusi kultuw hiyan, ndre kambusi kultuw mwomwan; kasopwat mwoiwa ndramat, ndre kapwalnganiy?"

10 Pe Yesu maran isalti topwe hu ihipwen, pe ipwai iya kili ndramat ara, ipa, "Amwaniyani nimam." Ndramat aro imbusiy tehen aliy, pe niman ara irayah hiyan masih. 11 Hapeko yihu ndramira Parisiy pe hu ndramat para hinuwani nongan para pwahanou, ara ndriyahu isin, pe huro panguluwaniy mwalingahu sehe melit yihu nakambusiy kiya kili Yesu.

Hu aposel songui pe lumou

12 Lang sih iro mwalinga hu lang ara, Yesu iyau iya ngondron sih para kiya tohun. Pe ping sih sesek mwaniye ara, ara iro tohun iya kili Ngindrai. 13 Pe isamasan ndroulang para aliy, iyoh ndramiran hu husa kili yiy, pe ipirani hu songui pe lumou tahu, pe irakinimahu pe iyoh hu ara, hu aposel. 14 Pe hamou tahu ngalan Simon, mepo Yesu ipohowe ngala handra yi, ara Pita; pe iyapolo nalin Andruw, pe Yamis,* pe Yohanes, pe Pilip, pe Partolomeu, 15 pe Mattiu, pe Tomas, pe Yamis NdraAlpeyus, pe Simon ndramat hamou para ndrokoyirayi hu Selot,† 16 pe Yutas NdraYamis, pe Yutas Yiskariyot, ndramat mepo iyamulan irasaya Yesu para kiya nima hu ndram.

Nongna lomwes pe nongna nopwaran

17 Pwen Yesu iyapolo ndramiran hu, hulai huya pwan, pe iro tine pwenten hape. Pe ndramiran hu soyon iya huro ara, iyapolo hu ndramat soyo-soyon iya para kol namandran hape Yutiya masih, pe para kol namandran Yerusalem, pe para poholeng para kol ngawan malkol Tayar pe Siton. 18 Pe hu ndramat masih ara husa para kahalong yiy, pe para kisopwoyani hu mwamwa tahu handra-handra para hu kangoh. Pe hu mepo hu payit huro ndritahu, ara huya hiyan i. 19 Pe hu ndramat pakanohonou para nimahu kahatek kiyatan, paratesah, pwoke ara iro yau kili yiy pe iro sopwoyani hu ndramat masih huya hiyan.

20 Pe Yesu maran iya kili ndramiran hu, pe ipa,

"Wawu ndramat mepo menmena wawu
pwi, ara lomwes ita kili wawu,
paratesah, kolo King Ngindrai ara ata
wawu.
21 Pe wawu mepo wawu tora mundrui
mahapo, ara lomwes ita kili wawu,
paratesah, wawu andre kahamosu
wawu.
Pe wawu hiyeh mahapo wawu tora rang,
ara lomwes ita kili wawu,
paratesah, wawu andre kahai.

* **6:14:** Eng: James; TP: Jems † **6:15:** Eng: Simon the Zealot; *Selot (Zealot)*—iya lang ara, hu Selot ara ndrokoyirayi sih mepo huiki hu masih iya nongan para pwahanou

22 Pe wawu mepo wawu topo kili Noru
Ndramat, ara kiho nondriya hu
lang para hu ndramat kamwisnani
wawu,
pe karasses wawu, pe kapwasimiri
wawu,
pe welehu kaya mai ta wawu tehe
ngala wawu kiya pwalngengei, ara
lomwes ita kili wawu.
23 Pe wawu kapwes kiho nondriya lang
ara, pe akakohis kiyapolo pwesai. Para-
tesah, kenne wawu namandran iya, ara ita
kol paingan yang. Paratesah, tehen tora ko
tumbuhu hu, koluw kinna, ara hurandroy-
ani hu poropet tehen aliy i.
24 Hapeko wawu mepo menmena wawu
soyon iya, ara toimwa wawu; nop-
waran ita ndrita wawu,
paratesah, wawu kanwiri pwesai
pwen.
25 Pe wawu hiyeh mahapo wawu tora
wiri anandrinai hiyan, ara toimwa
wawu; nopwaran ita ndrita wawu,
paratesah, kamulan andre wawu ka-
mundrui.
Pe wawu hiyeh tora hai mahapo, ara
toimwa wawu; nopwaran ita ndrita
wawu,
paratesah, andre wawu karang pe
ndruimara wawu kilon.
26 Pe wawu mepo hu ndramat ngara
kasikiye wawu, ara toimwa wawu;
nopwaran ita ndrita wawu,
paratesah, tehen tora ko tumbuhu
hu, koluw kinna, ara husikiye hu
poropet pwasoyou tehen aliy i.

Ndriya wawu kimbuluhi hu mepo humwisnani wawu

27 Hapeko, nakupwai kisa kili wawu
mepo wawu tora hilingi yo: ndriya wawu
kimbuluhi hu ndramat para mwisnani
wawu; pe akambusi hiyan kiya kili hu
mepo huhungasi wawu; 28 pe akatoholi hu
mepo huten ana wawu; pe akatohun kiya
kili Ngindrai para kiyki koisirai kiya kili
hu mepo hurandroyani wawu. 29 Pe kapa
hamou kihisuli kaipam haroh, arapaiwani
haroh i kiya kili yiy; pe kapa hamou kisa pe
kilohi ndroham, ara mbuna ahambusani
koiwem i. 30 Pe hiyeh kisok wou kiya melit
handra, ara aikiy. Pe kapa hamou kiwiri
meltam handra, ara mbuna arakekei para
kimui. 31 Pe sehe kultuw wawu namiliy
para hu ndramat kambusiy kisa kili wawu,
ara wawu kambusi kultuw ara ko kiya kili
hu.

32 Kapa ndriya wawu kimbuluhi hu
mepo ndriyahu imbuluhi wawu kopu,
tesah hiyan andre wawu kawiriy kiyau
aliy, yeh? Yihu ndramat pakut tahu
mwomwan, ara ndriyahu ngara kimbuluhi
hu mepo ndriyahu imbuluhi hu yi. 33 Pe
kapa wawu koro mbusi hiyan kiya kili
hu mepo hu ngara kambusi hiyan kisa
kili wawu, tesah hiyan andre akawiriy
kiyau aliy, yeh? Yihu ndramat pakut tahu
mwomwan, ara ngara hu kambusiy tehen
aliy i. 34 Pe kapa hu ndramat kasa nahanah
kasa kili wawu, pe wawu namiliy para hu
kapo soiwin kimui, ara andre akapo tesah
hiyan kiyau aliy, yeh? Hu ndramat pakut
tahu mwomwan, ara ngara hu kanahanah
kaya kili hu ndramat pakut tahu mwom-
wan i, paratesah, hupahasaniy tehe andre
hu kapo soiwin kimui. 35 Hapeko ndriya
wawu kimbuluhi hu mepo hu mwisnani
wawu, pe akambusi hiyan o kiya kili hu.
Pe wawu kapa hiyan kiya kili hu hiyeh
pakanahanah kili wawu, pe wawu mbuna
akalohonganiy para wawu kapo soiwin
kimui. Pwen kenne wawu, ara andre ki-
hin kiya namandran iya, pe andre wawu
karayah hu noru Ngindrai Iyera Paingan,
paratesah, koyun ngara kisikirani hu hiyeh
hu konho rawuloh kinna kili yiy pwi, pe
hu mepo kultuwayihu pwassin. 36 Pe koyu
wawu kisikirani hu ndramat tehe Tama
wawu ngara koyun kisikirani hu.

Mbuna akarasusut nongan kiya kili hu ndramat

37 Wawu mbuna akarasusut nongan kiya
kili hu ndramat, pe Ngindrai andre kinta-
susut nongan kimui tehen aliy opu kisa kili
wawu pwi. Pe wawu mbuna akaiki konoha
hu ndramat kiya kili hu, pe Ngindrai andre
kiniyki konoha wawu kimui tehen aliy opu
kisa kili wawu pwi. Akatali pakut mwom-
wan tahu ndramat, pwen andre Ngindrai
kitali pakut mwomwan ta wawu. 38 Wawu
kayuk kiya kili hu ndramat, pwen andre
Ngindrai kiyuk kisa kili wawu. Pe yiy
andre kiyki ndrohongan hiyan o, pe andre
kindrokomatnaniy, kilohoyaniy kiya-kisa,
pe andre kisapep pe kisalon, pe andre ki-
rahun kisa kili wawu. Pwen sehe ndrohon-
gan wawu kaikiy kiya, ara andre Ngindrai
kiyki ndrohongan kihisoule ko yi, kimui
kisa kili wawu."

39 Pe Yesu iwong nongan pwandritiye
yi, iya kili hu tehe toro: "Ilahi ndra-
mat hamou maran iyoh kiluwani ndramat
hamou maran iyoh i? Pwi yoh! Andre hilu
malmou kene hilkaya yos kaya nondriya
ngat, ndre? 40 Pe ndramat mepo iro wiri
hinonou, ara kinhohin kili ndramat mepo
ita hinuwani yiy pwi. Hapeko yiy mepo
kinwiri hinonou hiyan pwen, ara andre
kirayah tehe ndramat mepo iro hinuwani
yiy.

41 Paratesah, pe ngara aro nime konu
kei hape ita mara nalim hamou, pe akowu
tehe kei hamwat ita maram mbukenam?

42 Kapa anlahiy para anime kei hamwat
hira maram mbukenam pwi, pwen tehen
tapeh pe alahiy para apwai kiya kili nalim,
apa, ‘Nakute konu kei ita maram.’ Wou
ndramat para pwandrandraman! Wou ate
kei hamwat ita maram kiyau kimu na, ki-
hipwen, pwen andre alahiy para atuluwani
nokulaniy ata nalim pe atei.

Ngara kayirowe kei hakou-hakou kiyau sangihu

43 Kei hiyan ara kinohoppwai pe sangin
mwomwan pwi; pe kei mwomwan ara
kinohoppwai pe sangin hiyan pwi. 44 Hu
ndramat ngara kayirowe kei hakou-hakou
pe kapahasani hu, ara kiyau sangihu. Yihu
ndramat konoho rih mbuwa ndrinai kiho
porokulun, ndre konoho rih sakei kiho
poropalan, ara pwi.‡ 45 Pe ndramat hiyan,
ngara kipwaingani hu melit hiyan mepo
ita ndriyan, hu kasa ngawan. Pe ndramat
mwomwan, ngara kipwaingani hu melit
mwomwan mepo ita ndriyan, hu kasa
ngawan. Tesah ipep ita ndriyan, ara andre
pohon kipwai.

Kultuw malndra para puliya seu

46 Paratapeh pe wawu ngara kayoh
yo, ‘Yapan, Yapan,’ hapeko wawu konho
ndruwa nongno pwi? 47 Mahapo, yo
nakupwaingani kaipisa hiyeh mepo isa kili
yo pe ihilingi nongno pe itokuyaniy. 48 Yiy
ara tehe ndramat hamou ipun seu, pe isoye
ngara ndruw tan iya mbulun iya, pe iye
ndrita pat. Pe iro mwonen non irah isa,
pe iyahawan iya seu, ara imariu o iro,
paratesah, puliyan ara hiyan pe pwokeyan
masih. 49 Hapeko ndramat ihilingi nongno
pe kintokuyaniy pwi, ara tehe ndramat
ipun seu iro ndrita kolkolai o mwaihei. Pe
iro mwonen non irah isa, pe iyahawan iya
seu, seu ara iyos pe imaloiwe iya mwom-
wan masih.”

7

Namandran tahu ndram masangat ipwotisingi lohongan

1 Yesu ipohowe nongnan masih aro iya
tahilong tahu ndramat ihipwen, pwen iya
nondriya kol ngawan Kapernawum. 2 Pe
ndram hamou mepo ihohin ta hu ndram
masangat,* ara iro aliy, pe ndramiran
hamou para poya mbulyan, ara imwa pe
pakeh nakimat. 3 Pe ndramat mepo ihohin
ta hu ndram masangat ara ihilong nola
Yesu. Pwen ipwandrisa hu yapane kol
hayah ta hu Yutah huya kili Yesu, para kaya
sok yiy para kisa pe kisopwoyani ndrami-
ran para poya mbulyan. 4 Iro mwonen
husarayah husa kili Yesu, yihu rakamsi yiy
tisingiy para kiya kili yiy, hupa, “Ndra-
mat ihohin iya kili hu ndram ara, ara yiy
hiyan iya, pe ilahiy para aya sopwat yiy.
5 Paratesah, yiy ara inamili worou Yutah,
pe ipuli yumwa totohun towu.” 6 Pwen pe
Yesu iyau iyapolo hu. Pe yiy iya pakeh
suwe ndramat mepo ihohin ta hu ndram
masangat ara, pwen ndramat ara ipwan-
drisa kowasen hu huya kili Yesu, pe hupa,
“O Yapan, toimwam. Mbuna ambusi wou
angandrah. Yo kunna hiyan para alahi asa
nondriya suwe pwi.

7 Tehen tora ko, kolso kintewihiy para
kusa nime wou pwi yi. Hapeko hiyan
para apwatisingi nongan opu, pe ndramat
para poya mbulyo, andre kirayah hiyan.
8 Upwai tehen toro, paratesah, yo, ara
ndramat hamou mepo huiki yo uta pa-
handra namandran hamou ihohin isato,
pe hu ndram hayah topo pahandro yi.
Kapa kupwai kiya kili hamou, kupa, ‘Aya,’
pwen andre kiya; pe kapa kupwai kiya kili
hamou yoro, kupa, “Asa,” pwen andre kisa.
Pe kapa kupwai kiya kili ndramat para
poya mbulyo, kupa, “Ambusiy iye,” pwen
andre kimbusiy.”

9 Pwen iro mwonen Yesu ihilingi nongan
aro, pe ilohonge soyon. Pe ipaiwani yiy iya
kili hu ndramat huho ndruwan pe ipwai
iya kili hu, ipa, “Upwai isa kili wawu, kun-
nime ndramat hamou iripo Yisrayel kin-
pwotisingi lohongan ndrisiyon tehe ndra-
mat aro, ara pwi.” 10 Pwen yihu ndra-
mat mepo ndramat ihohin iyata hu ndram
ipwandrisa hu ara, ara humui huya seu
pe huya nimei tehe ndramat para poya
mbulen ara, ara kintayah hiyan.

Pihinau hamou mepo norun kamai imat, ara Yesu ihingini yiy isa tine

11 Pwen iyamulan hape, Yesu iyau iya kol
ngawan hakol ngalan Nain. Pe ndrami-
ran hu iyapolo hu ndramat soyon iya ara
huyapolo yiy. 12 Yesu iropo isa mwo-
nen pohomara karam namandran para kol
ngawan ara, pwen huro sap nombuwe
ndramat hamou huropo husa ngawan.
Pe ndramat imat ara, ara noru pihinau
hamou, pe yiy norun kamai hamou opu
ara. Pe hu ndramira kol ara, ara soyo-
soyon iya huro sura pihinau ara. 13 Iro
mwonen Yapan inime pihinau ara, koyun
iti yiy, pe ipwai iya kili yiy, ipa, “Mbuna
arang.”

‡ **6:44:** Eng (NIV): People do not pick figs from thornbushes, or grapes from briers. TP (Buk Baibel): Ol man i no save go long rop i gat nil bilong kisim pikinini bilong diwai fik. Na ol i no save kisim pikinini bilong wain long liklik rabis diwai i gat nil. * **7:2:** Eng: centurion; TP: kepten bilong 100 soldia

14 Pwen Yesu irikai iya ngilse pasup, pe
niman iyahatek iya aliy, pe hu mepo huro
sap, ara hunim o huro. Pe ipa, “Wihou, up-
wai isa kili wou, atine!” 15 Pwen ndramat
kinmat ara, isa tine pe impwan pe iwong,
pe Yesu iwiri yiy pe iyaiki yiy imui iya kili
tinan.
16 Pe hu masih lohongahu ikairut,
pe huro hari ngala Ngindrai, huro pa,
“Poropet hamou namandran iya ara
kinsarayah iripo mwalingarou. Ngindrai
kinsa para kisopwat ndramiran hu.” 17 Pe
nola Yesu ara ingau pe isilihi topwe kol
namandran hape Yutiya, pe iyasura hu kol
masih hu hora pakeh aliy.

Yesu isomwi Yohanes Ndramat para Paptais

18 Pe hu melit masih kene ara, ara yihu
ndramira Yohanes huya nese ndraingan
iya aliy. Pwen iyoh hilu ndramiran mal-
mou hilsa kili yiy, 19 pe ipwandrisa hilu,
hilya kili Yapan para kaya sok yiy, kapa,
“Wou ndramat mepo Ngindrai kintandran-
gan para kisa ara, ndre yowu koro sohoni
hamou hira ndron i?”
20 Pwen hilu ndramat ara hilsa kili Yesu,
pe hilpa, “Yohanes Ndramat para Paptais,
ipwandrisa youlu para kasa kili wou para
kasok wou tehe toro: ‘Wou ara ndramat
mepo Ngindrai kinpwatisingiy para andre
kisa ara, ndre yowu koro sohoni hamou
hira ndron i?’ ”
21 Iro mwonen lang ara, Yesu isopwoyani
hu ndramat mepo neken handra-handra
ilopwa hu, pe mwamwa handra-handra iro
kili hu, pe irapiyani hu payit soyon iya
huro ndritahu huya mawen. Pe isopwi
hu ndramat soyon marahu iyoh, ara hu-
nimnim. 22 Pwen pe ipwai imui iya kili hilu
ndramat para sapiya nongan ta Yohanes
malmou ara, ipa, “Walu kamui pe kaya
nese ndrainga Yohanes kiya sehe melit
walu kannimei pe kanhilingiy. Yihu mepo
marahu iyoh, ara hunimnim; pe yihu mepo
ndrikahu mwomwan, ara huropo tokai;
pe yihu mepo mwamwa kawa iro kili hu,
ara huya howen; pe yihu mepo ndrain-
gahu iyui, ara ndraingahu ileu; pe yihu
mepo humat, ara hutine paiwe; pe yihu
mepo hundroisiy, ara huhulingi nongan
hiyan. 23 Pe ndramat mepo ipwotisingi
lohongan isa kili yo pe kinhindrundru pwi,
ara lomwes kiro kili yiy.”
24 Iyamulan para hilu ndramat para
sapiya nongan ta Yohanes, ara hilu kan-
mui, pwen o Yesu iwong iya kili hu ndra-
mat soyon huro ara, iya titiye ta Yohanes
toro: “Wawu yau iya kol ndrohoyin para
kaya nime tesah? Parah hakou mepo no-
hai ita mbuiwaniy? 25 Kapa pwi, pwen
wawu ya para kaya nime tesah? Ndra-
mat hamou mepo isuluye yiy iya koyau
lahayan? Pwi! Yihu mepo ngara hu ka-
suluye hu kaya hu koyau mepo kennehu
namandran, pe ngara hu kapwes kiya melit
mwayih tahu, ara ngara hu koro nondriya
hu seu nonowan ata hu king. 26 Pwen
wawu ya ndra para kaya nime tesah? Para
kaya nime poropet hamou, ndre? Ehe! Pe
yo upwai isa kili wawu tehe yiy poropet
hamou, pe mbulyan ara ihou i. 27 Pwayan
hu kantatuluwiy mepo itiyani yiy ara iye:

‘Animei, yo andre kupwandrisa ndramat
para sapiya nongan to kiho mu kili
wou, pe andre kiho mu kili wou, pe
andre kiramwaniyani meresayam.’

28 Yo upwai isa kili wawu, mwalinga hu
ndramat mepo hu pihin hu kanmwalahiy
kinna tahu, ara hamou kinhohin kili
Yohanes pwi. Hapeko sehe ndramat mepo
ngalan pwi kiro kolo King Ngindrai, ara yiy
ihohin iyata Yohanes.”
29 (Hu ndramat masih, pe hu ndra-
mat para poya takis i, ara iro mwo-
nen huhulingi nongna Yesu, ara husa pa-
hasaniy tehe kultuwayi Ngindrai ara imwo-
nen masih, paratesah, yihu ara, Yohanes
kinsumuluwani hu. 30 Hapeko yihu Parisiy
pe yihu mepo hupahas iya nongan para
pwahanou, ara huiki ndruwahu iya sai
hiyan mepo Ngindrai ipwainganiy iya kili
hu, paratesah, Yohanes kinsumuluwani hu
pwi.)
31 Pwen Yesu iro wong manau, ipa, “Yo
andre kuranonoye hu ndramat hasap para
mahapo ara kiya tesah? Mwensehu tehe
hiyeh? 32 Yihu tehe hu mbunah ngara hu
kampwan ndroho pehei pe hutora yoh iya
kili hu hamou-hamou toro:

‘Yowu, yowu ra ndramiya wawu,
hapeko wawu mbuwali wawu
ndraniyai;
yowu pwandreundreu,
hapeko mbuwali wawu para karang
mali wawu.’

33 Yohanes Ndramat Para Paptais, ara is-
arayah pe kinho yan ndrinanohun pwi, pe
kinho yin wain pwi. Pwen pe wawu pa,
‘Payit ita ndritan.’ 34 Pe Noru Ndramat
isa pe iro namnam pe iro yin wain, pe
wawu pa, ‘Yiy ara komkom—ndramat para
namnam, pe ndramat para kuimwa wain.†
Yiy ara kowase hu ndramat para poya takis,
pe hu ndramat pakut tahu mwomwan.’
35 Hapeko yihu hiyeh huwiri lohongai wai-
son ta Ngindrai, ara hupwainganiy tehe
lohongan, ara ndrokonan masih.”

† **7:34:** Eng: a glutton and a drunkard; TP: em i man bilong kaikai planti tumas, na em i man bilong dring planti wain tumas

Pihin hamou pakut tan mwomwan itumwi ndraikei iya ndrika Yesu

36 Pwen Parisiy hamou ipwanos Yesu
para kisa namnam kisasura yiy kipiyah.
Pwen pe iya seu ta Parisiy ara, pe iroh iye
ngilse keyau para kinamnam. 37 Lang ara,
pihin hamou para kol ngawan ara, mepo
ngara kimbusi pakut mwomwan handra-
handra, ara ihilong tehe Yesu iro namnam
nondriya seu ata Parisiy aro. Pe isap
ndraikei mangonohon layin isa, mepo iro
pwisin mwayih iya, pe kennen ara naman-
dran iya. 38 Pe isa pe iro tine ndruwa Yesu,
pakeh ngondrokan, pe iro rang memesun.
Pe ndruimaran ara itun iya ngondroka
Yesu, pe iwiri kompayan pe iro kuwei
ndruimaran iya aliy. Pe iro rahunghung
iya ndrika Yesu pe itumwi ndraikei man-
gonohon layin ara iya aliy.

39 Pwen Parisiy mepo ipwanos Yesu isa
kili yiy ara inimei. Pwen yiy imipan-
guluwaniy, ipa, “Kapa ndramat aro ara
poropet hamou, pwen andre kipahasani
kultuwayi pihin mepo niman itapo iya kili
yiy ara, tehe yiy pihin hamou mepo pakut
tan ara mwomwan.”

40 Pwen pe Yesu isomwi lohongan, ipa,
“Simon, nongnam handra iripo kili yo,
nakupwai kisa kili wou.”

Pe Simon ipa, “Kiya, ndramat para hi-
nonou, apwai kisa kili yo.”

41 Pwen pe Yesu ipwai, ipa, “Ndramat
malmou hilu nahi sombule pat ta ndramat
hamou. Hamou inahi mayipou, pe hamou
inahi mayimingat.‡ 42 Hilu malmou kene
ariya, ara kanlahiy para kapo soiwi na-
hanah ta hilu kimui pwi. Pwen ndramat
ara itali nahanah ta hilu malmou kene.
Kiya, hiyeh tahilu andre ndriyan kimbu-
luhi yiy pwokeyan?”

43 Pe Simon isomwi yiy, ipa, “Yo upa ndre
yiy mepo itali nahanah tan ihohin ara.”

Pwen Yesu ipa, “Wou aharani lohongai
ara, ara imwonen.”

44 Pwen pe Yesu ipaiwani yiy iya kili
pihin ara, pe ipwai iya kili Simon, ipa,
“Anime pihin iye? Yo usa nondriya
suwem, pe wou anpo ndran para sungeya
ndriko pwi. Hapeko pihin iye, ara isun-
gani ndriko iya ndruimaran pe ikuwei
iya kompayan. 45 Wou antahunghung
kinsa kili yo pwi. Hapeko pihin aro, iro
mwonen usa suwem, ara iripo waiyani
tahunghung isa ngondroko. 46 Wou an-
tumwi ndraikei kinsa poyo pwi, hapeko
pihin aro, ara itilingi ndraikei mangono-
hon isa ngondroko. 47 Pwen pe upwai
sa kili wou tehe, pihin aro, ara ndriyan
imbuluhi yo namandran iya, pwen pe hu
pakut mwomwan soyon atan, ara Ngindrai
kintaliy. Pe hiyeh mepo Ngindrai kintali hu
pakut mwomwan tan hape ko, ara andre
ndriyan kimbuluhi yiy hape ko yi.”

48 Pwen Yesu ipwai iya kili pihin ara, ipa,
“Kuntali hu pakut mwomwan tam.”

49 Pwen pe yihu ndramat mepo huye
roh pe huyewule ngilse keyau ara, ara
huro panguluwaniy mwalingahu, hupa,
“Yiy hiyeh, mepo ita tali hu pakut mwom-
wan?”

50 Pwen Yesu ipwai iya kili pihin ara,
ipa, “Lohongam ndrisiyon kinmbusi wou
antayah hiyan kinna mbulmara Ngindrai.
Ayau, ayasura ndriya wayis.”

8

Nongan pwandritiye ta ndramat para piyeya peke wit

1 Iyamulan hape, Yesu irikai iro hu kol
ngawan pe hu kol mendreheh hakol iya
hakol, pe iro pohowe nongan hiyan para
kolo King Ngindrai. Pe hu Songui pe Lu-
mou ara, ara huro polo yiy. 2 Pe yihu
pihin hayah, ara huyapolo Yesu yi. Yihu
pihin ara, Yesu kintapiyani hu payit iro
ndrita hu kanna mawen, pe kinsopwoyani
hu mwamwa tahu. Hamou tahu ngalan
Mariya (yiy para kol Maktala pe hupohowe
ngalan handra ara Mariya Maktalena). Yiy
ara hu payit manandrtimou huro ndritan,
pe Yesu kintapiyani hu kanna mawen. 3 Pe
hamou tahu yi, ara ngalan Yohana nam-
buyu Susa. Susa ara ndramat hamou mepo
ngara kiro nimnim kiya suwe Herot. Pe
pihin hamou i ngalan Susana, pe hu pihin
hayah i huro polo hu. Yihu pihin aro kene,
ara iyau menmenahu mbukenan, ngara hu
kasopwat Yesu pe ndramiran hu kaliy.

Yesu itiyani nongan pwandritiye para ndramat hamou ipiye mbuwa wit iya piyang

4 Hu ndramat soyon iya huyau kol hakol-
hakol husa mbultere husa kili Yesu, pe
itiyani nongan pwandritiye iye iya kili hu,
ipa toro: 5 “Ndramat hamou para mbulya
piyang iya para kiya piye hu peke wit
tan. Pe iro mwonen iro piye hu peke wit,
hu tiken para aliy ara hulon huro sai, pe
hu ndramat hurahatuwehu pe hu norukan
para wohowoh huiniy. 6 Pe hu peke wit
tiken, ara hulon huya ndrita pat perembun,
pe husahambunet o pe humang, paratesah,
pwan ara ndran kinto aliy pwi. 7 Pe hu
peke wit tiken, ara hulon huya mwalinga
hu malkei maporon, pwen hu malkei ma-
poron, ara hulek iyasura hu peke wit ara,
pe huraimwani hu. 8 Pe hu peke wit

‡ **7:41:** Eng(NIV): One owed him five hundred denarii, and the other fifty. (A denarius was a coin worth about a day's wages.); TP(Buk Baibel): Narapela i gat dinau long 100 kina, na narapela i gat dinau long 10 kina tasol.

tiken i, ara hulon huya ndrita pwan hiyan, pe hulek pe huppwai, pe sangin ihon iya soyon iya, tehe peke wit sih iyki peken masangat."

Itiyani nongan pwandritiye ara ihipwen, pwen iwayeh, ipa, "Hiyeh mandraingan, ara kihilingi nongan iye."

9 Pwen ndramiran hu ara husike yiy tehe ndroiyi nongan pwandritiye ara, ipa tesah.
10 Pe Yesu ipwai iya kili hu, ipa, "Lohongai kokohon para kolo King Ngindrai, ara kisa leu kisa kili wawu. Hapeko kiya kili hu hayah, ara kutiyaniy kiya nongan pwandritiye opu; pwen

'ngara hu koro nimei, hapeko tehe hu kanyirowei pwi;
pe ngara hu koro hilingiy, hapeko tehe lohongahu kanileu pwi.'*

11 Pe ndroiyi nongan pwandritiye aro, ara iye: Hu peke wit ara tehe nongna Ngindrai. 12 Hu peke wit hulon huro sai, ara tehe hu mepo huhulingi nongna Ngindrai, hapeko Sinai isa pe iwiri nongna Ngindrai iya mawen ndriyahu. Pwen pe andre hu kanpwotisingi lohongahu pwi, pe Ngindrai andre kinsopwat hu pwi. 13 Pe tiken hulon huro ndrita pat perembun, ara tehe hu mepo huhulingi nongna Ngindrai pe huwiriy pe hupwesaniy. Hapeko yihu ara tehe hu peke wit mepo ngondrohu kansin pwi. Yihu pwotisingi lohongahu hape ko, pe kapa nohonou kisa, ara andre hu kayos. 14 Pe hu peke wit tiken mepo hulon huya mwalinga hu malkei maporon, ara tehe yihu mepo huhulingi nongna Ngindrai, hapeko huro tokai o, pe lohongai para mipwan hiyan, pe nonowa kol pwan, pe pwesai para menmena kol pwan, ara iraimwanihu. Pwen pe yihu kanilek hiyan pwi. 15 Hapeko hu peke wit mepo hulon iya ndrita pwan hiyan, ara tehe hu hiyeh ndriyahu hiyan pe imwonen, pe huhulingi nongna Ngindrai pe hupwotisingiy, ara ngara hu koro tine pwokeyan pe ngara hu koroppwai hiyan.

Paisui sih iro tine iya kakan

16 Ndramat hamou kinoho tolmwani paisui pe kiramburuhiy kiya pahandra pwelekei, ndre kiykiy kiya pahandra yokyok, ara pwi. Hiyan para kiykiy kiro tine, ndre kiye ndrita keyau, pwen pe yihu hiyeh hu kasa nondriya seu, ara andre hu kanime nganan. 17 Pe sehe melit mepo ita kohon, ara andre kisa ngawan, pe sehe melit ita kohon pe kanpahasaniy pwi, ara andre kisa yelan ngawan. 18 Pwen pe akahalong nokulani nongan. Hiyeh mepo tesah iro kili yiy, ara andre kipo suran; pe hiyeh mepo hapesah kili yiy pwi, hape mendreheh ilohongani ipa ndre imira kili yiy, ara andre kawiriy topwei kiya mawen kili yiy."

Tina Yesu pe nalin hu

19 Pe tina Yesu pe nalin hu ara husa para kasa nime yiy, hapeko yihu kanlahiy para kaya pakeh kili yiy pwi, paratesah, hu ndramat soyon iya huro rahakowan.
20 Pwen hamou ipwai iya kili Yesu, ipa, "Tinam pe nalim hu hutora tine ngawan para hu nakasa nime wou."

21 Pwen Yesu isomwiy, ipa, "Tino pe nali hu ara hu mepo huhulingi nongna Ngindrai pe hu tokuyaniy."

Yesu ipomate nohai namandran imaito

22 Lang sih aro, Yesu ipwai iya kili ndramiran hu, ipa, "Tuka his ndroi pe kasingondriti ndran makaiye pe tukaya haroh." Pwen huhis huya nondriya ndroi hakou pe huyau. 23 Pe iro mwonen huro ngap huya, ara Yesu iye matin. Pwen nohai namandran imum iya ndrita ndran makaiye, pwen pe isumbuiwani ndroi pe ndroi pakiyuh.

24 Pwen ndramiran hu huya kili yiy pe huhungini yiy, pe hupa, "Namandran, Namandran, worou nakayuh ara!" Pwen Yesu itine pe ipomate nohai iro mum pe nowei iro talon, pe nohai imaito pe ndras imat.

25 Pe ipwai iya kili ndramiran hu, ipa, "Lohonga wawu ndrisiyon, ara italeheh?"

Pwen hunoh pe huro lohonge ndrit. Pe hamou isike hamou, huro pa, "Aripo sehe ndramat? Mepo ipwandrandrahani nohai pe ndras, pe hilu hilingi nongnan i."

Yesu irasses hu payit mepo huro ndrita ndramat hamou huya mawen

26 Pwen Yesu iyapolo ndramiran hu huyarayah huya kol namandran hape ngalan Kerasa, ita haroh para Ndran Makaiye Kaliliy. 27 Iro mwonen Yesu ihoiki ndrikan iya ndrita leng o, ipohonani ndramat hamou para kol ngawan ara mepo hu payit huro ndritan. Ndramat ara, ara iro mwaheh opu ndrangan niwen iya, pe kinoho ye nondriya seu pwi, hapeko ngara kiye nondriya hu ngare hu ndramat kanmat. 28 Iro mwonen inime Yesu, pwen ipalngai, pe iyos iya ngondro ndrika Yesu, pe iwayeh namandran masih, ipa, "Yesu, Noru Ngindrai Iyera Paingan Iya, wou nasa sahaye yo yeh? Yo urakamam isa kili wou tehe mbuna aiki ngandran kisa kili yo!" 29 Paratesah, Yesu ara kinpwandrandrahani payit ara para kisa ngawan kili ndramat ara. Lang soyon iya ngara hu kawasi nima ndramat ara pe ndrikan kiya kondrei humbusiy iyau hayen, pe ngara hu koro memerani yiy; hapeko yiy ngara kindrohomwiri hu kondrei ara topwei. Pe

* **8:10:** Yisayah (Isaiah) 6:9

payit ara ngara kiluwani yiy kiya hu kol ndrohoyin.

30 Pwen Yesu isike yiy, ipa, “Ngalam hiyeh?” Pwen ipa, “Ngolo, ara Hundram,” paratesah, hu payit soyon iya ara huro ndritan.

31 Pwen yihu payit ara, ara hurakamam iya kili Yesu ken iho ken para mbuna kipwandrandrahani hu para hu kaya ngat mepo mbulun pwi.

32 Pe hu puw hayoi soyon iya, ara huro susuwan iya sese pahayi haroh kili hu. Pwen hu payit ara hurakamam iya kili Yesu para kipa hiyan para hu kaya ndrita hu puw ara; pwen ipa hiyan para hu kaya. 33 Pe hu payit hutali ndramat ara, pe huya kili hu puw. Pe hu puw ara, ara hurapak mbusupahayi huya pwan, pe huya song huya nondriya ndran makaiye, pe huya mut topwei.

34 Pwen hu ndramat para hangna puw ara hunimei pe huwop huya nondriya kol ngawan ara, iyapolo hu kol mendreheh i, pe huya tiyaniy. 35 Pwen yihu ndramat huyau huya para kaya nime tesah kintayah. Yihu yarayah iya kili Yesu pe hunimei tehe ndramat mepo hu payit huro ndritan mamu ara, ara hu kantali yiy. Pe impwan pakeh ngondroka Yesu, pe kinsuluye yiy kinna koyau, pe lohongan kinileu pe kiningoh. Pwen pe hu ndramat para kol ara hunimei pe hunoh. 36 Pe yihu ndramat mepo hu kannime tesah kintayah, ara huro tiyani titiye para payit itali ndramat ara pe ingoh tapeh. 37 Pwen pe yihu ndramat masih para kol namandran hape Kerasa, ara husike Yesu para kitali hu, paratesah, hunoh turut. Pwen pe Yesu ihis iya nondriya ndroi para kiyau.

38 Pwen ndramat mepo hu payit kantali yiy ara, ara irakamam para kiho ndruwa Yesu, hapeko Yesu ipwandrisa yiy iyau, pe ipa, 39 “Amui aya kolom, pe aya tiyani melit masih mepo Ngindrai kinmbusiy pwen kinsa kili wou.” Pwen ndramat ara iyau iya, pe iya tiyani melit masih mepo Yesu kinmbusiy, pe kinsopwat yiy kinna aliy.

Mbunah pihin imat pe pihin hamou imwa

40 Pwen Yesu imui iya haroh, pe hu ndramat soyon iya ara hurawulohani yiy, paratesah, huro aliy pe huro sohoni yiy. 41 Pwen pe ndramat hamou ngalan Yairus, yiy pohon para yumwa totohun hawum, ara isa pe iyos iya ngondro ndrika Yesu, pe irakamam para Yesu kisa suwen. 42 Paratesah, yiy manorun hamou opu, pe hayou ta pihindrahin ara, ara kiho pakeh tehe songui pe luwoh, pe pakeh nakimat. Pwen Yesu, ara iro tokai iropo iya, pe hu ndramat soyon iya ara huro tandrapndrap ngilsen.

43 Pe pihin hamou iro ara, ara mwamwa ndrai iro manau kili yiy iho nondriya hayou songui pe luwoh, pe hamou kinlahiy para kisopwoyani yiy pwi. 44 Pe iyau ndruwa Yesu isa, pe niman iyahatek iya payango koiwen, pe hape pwi ko, mwamwa ndrai ara itali yiy pe ingoh. 45 Pwen Yesu isok, ipa, “Hiyeh niman kinsahatek kinsa kili yo ye?”

Pwen hu masih hupa pwi iya aliy. Pe Pita ipa, “Namandran, hu ndramat soyon hutopo rahakowam pe hutopo tandrapndrap husa kili wou.”

46 Hapeko Yesu ipa, “Nima hamou kinsahatek kinsa kili yo. Tono tehe pwoke ara kintan kili yo pe kinna mawen.”

47 Pwen pihin ara, ara inimei tehe yiy ara kinlahiy para kikulaniy pwi, pe inoh turuwe yiy, pe isa pe ihikuwani ngundrun isa mbulmara Yesu. Pe iro mbulmara hu ndramat masih, pe itiyani ndroiyin tesah iyki niman iyahatek iya kili Yesu. Pe itiyaniy tehe indrou pwi ko, pe mwamwa tan kintali yiy pe kiningoh. 48 Pwen pe Yesu ipwai iya kili yiy, ipa, “Noru, lohongam ndrisiyon, ara imbusi wou antayah hiyan. Ayau ayapolo ndriya wayis.”

49 Pwen Yesu iro wong manau, ndramat hamou iyau seu ta Yairus, pohon para yumwa totohun, ara isa pe ipwai, ipa, “Norum pihin, ara kinimat. Konan. Mbuna arakekeyani ndramat para hinonou ara para kisa manau.”

50 Pwen Yesu ihilingiy pe ipwai iya kili Yairus, ipa, “Mbuna anoh; apwotisingi lohongam opu, pwen yiy andre kingoh.”

51 Pe Yesu iyarayah iya seu ata Yairus, pe ipa pwi para hamou kiya nondriya seu. Pwen iwiri Pita, Yohanes pe Yamis, pe tama mbunah pe tinan opu huyapolo yiy huya nondriyan. 52 Iro lang ara, yihu ndramat masih ara huro rang turut pe huro mangalye iya kili mbunah pihin ara. Pe Yesu ipa, “Wawu kahatih; yiy kinimat pwi yoh. Yiy iyera matin o.”

53 Pwen yihu ndramat ara, huhaisani Yesu, paratesah, hupahasaniy tehe mbunah pihin ara, ara kinimat. 54 Hapeko Yesu niman iya mbultuwe nima mbunah ara, pe ipa, “Noru, atine!” 55 Pwen mwoiwan imui iya kili yiy, pe indrou pwi ko, isa tine. Pwen Yesu ipwai iya kili hu para hu kahang yiy hapesah para kiyan. 56 Pe taman hilu tinan, ara lohonga hilu indrap. Hapeko Yesu ipwandrandrahani hilu para hilu mbuna kanese ndrainga hamou iya tesah kintayah.

9

Yesu ipwandrisa hu Songui pe Lumou

1 Yesu iyoh hu Songui pe Lumou husa
wule pe iyki pwoke pwokeyan pe nop-
waran iya kili hu para hu karasses hu payit,
pe kasopwoyani hu mwamwa handra-
handra ata hu ndramat. 2 Pe ipwandrisa
hu huyau para hu kaya pohowe nongan
para kolo King Ngindrai, pe kasopwoyani
hu ndramat humwa. 3 Pe ipwai iya kili
hu, ipa, “Wawu mbuna akasap melit han-
dra kiyasura wawu, tehe nes, ndre ndrop,
ndre ndrinanohun, ndre sombule pat, ndre
susura koyau. 4 Pe sehe seu wawu naka-
song kaya koro aliy, ara wawu koro aliy
kipoo akatali kol ngawan ara. 5 Pe kapa hu
ndramat kantawulohani wawu pwi, pwen
lang mepo wawu nakatali kol ngawan ara,
ara akaratolohani kohu pweleka wawu
kiyau, pe andre kirayah tehe tiyeya wawu
para kiyingani mwomwan tahu.” 6 Pwen
huyau huya hu kol mendreheh hakol iya
hakol, pe huro pohowe nongan hiyan pe
huro sopwoyani mwamwa tahu ndramat
huro kol masih kene.

7 Pwen Herot, pohon para kol Kaliliy, ara
ihilong hu titiye para hu melit masih huro
tayah. Pwen lohongan imapaiwe, parate-
sah, hu hayah huro pa tehe Yohanes mepo
kinmat ara, ara kinsa tine paiwe. 8 Pe hu
hayah ara huro pa ndre Eliyah kinsarayah,
pe yihu hayah i, ara huro pa ndre hamou
poropet para koluw kinna kinsa mwalen.
9 Hapeko Herot ipa, “Yo kunsondriti koyu
Yohanes pwen. Pe aripo sehe ndramat
ndrokonan, urupo hilingi hu melit iripo
mbusiy aro yeh?” Pe iro hinonou para
pakinime Yesu.

Yesu iyki anandrinai iya kili hu ndramat mayipou (5,000)

10 Pwen hu aposel humui, pe huya
tiyaniy iya kili Yesu iya tesah mepo hu
kanmbusiy. Pwen iwiri hu ko huya sura
yiy, pe huya kol ngawan mepo hupohowe
ngalan Petsaita. 11 Hapeko yihu ndramat
soyon iya, ara husa pahasani tokuya hu;
pwen huho ndruwan. Pe irawulohani hu,
pe iwong iya kili hu iya titiye para kolo
King Ngindrai, pe isopwoyani hu mepo hu-
namiliy para hu kangoh kiya hu mwamwa
tahu.

12 Paramwandrai kinpiyah, pwen yihu
Songui pe Lumou ara, ara husa kili Yesu,
pe hupa, “Apwandrisa hu ndramat soyon
aro kene hu kayau, pwen pe andre hu
kaya hu kol mendreheh pe hu kol para
parangondron, para hu kaya ten anan-
drinahu pe hu kayan. Paratesah, worou
ara turopo kol mwanan mepo hu ndramat
konto aliy pwi.”

13 Pe Yesu ipwai iya kili hu, ipa, “Wawu
kahang hu hapesah para hu kayan.”

Pwen husomwi yiy, hupa, “Ndrinanohun
mayimah pe ni malmou opu iripo. Wou
apa ndre yowu kaya sousou ana hu ndra-
mat soyon masih aripo?”

14 Pe hu kamai huro ara, ara ndrom-
woyahu iho tehe mayipou (5,000). Hapeko
ipwai iya kili ndramiran hu, ipa, “Akaiki
hu korompwan tehe mayimingui koro
ndrokoyirayi sih-sih.”

15 Pwen ndramiran hu humbusiy tehen
aliy, pe hu ndramat masih ara humpwan.
16 Pe Yesu iwiri ndrinanohun mayimah pe
ni malmou ara, pe maran itandras iya kol
paingan yang, pe itoholiy. Pwen iram-
buringiy pe iykiy iya kili ndramiran hu
para hu kataingganiy kiya ana hu ndramat.
17 Pwen hu ndramat masih kene ara hu-
namnam pe isihi hu. Pe hu ndramira Yesu
huwiri keyeh mandropwa songui pe luhat
pe hunihi ndritike hu iya aliy.

Pita iwong ngawan tehe Yesu, ara yiy Kristus

18 Lang sih aro, Yesu iya kol lohowayin pe
iro tohun. Pe ndramiran hu ara huro polo
yiy, pe isok hu, ipa, “Yihu ndramat masih
ara hu tora pa ndre yo hiyeh?”

19 Pe husomwi yiy, hupa, “Hayah tahu
ara hupa ndre wou Yohanes Ndramat para
Paptais. Pe hayah tahu ara hupa ndre wou
Eliyah. Pe hu hayah i, ara hupa matisan
wou ara hamou tahu poropet para koluw
kinna, mepo kinsa tine paiwe.”

20 Pe isok hu, ipa, “Kiya, pe wawu, ara
wawu pa ndre yo hiyeh?” Pe Pita isomwiy,
ipa, “Wou ara Kristus ata Ngindrai.”

21 Pe Yesu ipwandrandrahaniy
pwokeyan iya kili hu para hu mbuna
katiyaniy kiya kili hamou tehe yiy ara
hiyeh. 22 Pe ipwai, ipa, “Noru Ndramat
andre kiya nondriya hu nopwaran soyon
iya, pe andre hu yapane kol, pe hu pris
huhohin ta hu pris masih pe hu ndramat
para hinuwani nongan para pwahanou,
ara andre hu kamwisnani yiy. Pe andre
katingundrun kimat, pe kiro mwonen lang
maroyoh, andre kisatine paiwe.”

23 Pwen ipwai iya kili hu ndramat masih,
ipa, “Kapa hiyeh pakiho ndruwo, ara kipa
pwi kiya namiliwan mbukenan, pe kisap
kei tondrih tan, pe kiho ndruwo lang sih
tehe sih. 24 Pe hiyeh pakihimbusani mwoi-
wan mbukenan, andre mwoiwan kitali yiy.
Pe hiyeh kilohongani yo, pe kitali mwoi-
wan kisa kili yo, pwen andre kisopwat
mwoiwan mbukenan. 25 Kapa ndramat
hamou kiwiri hu memelit para kol pwan
masih kiya mbukenan yiy, pe kiyamulan
kimat pe kitali mwoiwan, pwen andre
memelit masih kene ara, andre kisopwat

yiy tehen tapeh? 26 Pe kapa hiyeh kimasi to
pe kimasi kiya nongno, pwen Noru Ndra-
mat andre kimasi tan, kiro mwonen lang
mepo nakisa kiyapolo nonowa nganan, pe
nonowa ngana Taman, pe nonowa ngana
hu angelou haiyan. 27 Upwai ndrokonan
isa kili wawu, tehe hayah mepo hutopo
tine iye, ara andre hu kanhingorowe ki-
mat kileh pwi, kipoo hu kanime kolo King
Ngindrai."

Nombuwe Yesu ipiy

28 Yesu iwong tehen tora ihipwen, pwen
tehe lang mandrolwoh iyamulan para aliy,
Yesu iwiri Pita, Yohanes pe Yamis, hu ma-
timou ara huyapolo yiy pe huya paingan
ngondron sih para hu kaya tohun. 29 Pe
Yesu iro tohun, pe kombuyen ipiy iya
handra masih, pe koyau tan, ara irayah
palpalen pe nganngan iya. 30-31 Pwen
ndramat malmou, Mose pe Eliyah, ara
hilsarayah iyasura nonowa ngana hilu, pe
hilro wong iyasura Yesu. Pe hilro wong
iya sehe melit mepo andre kimbusiy ki-
rayah mannan kiro Yerusalem, pe hilro
wong i, iya lengen para kitali kol pwan pe
kiyau. 32 Pe Pita iyapolo susuyan hilu ara
marahu inun pe humatin turut. Hapeko
iro mwonen husa poyoi, hunime nonowa
nganngana Yesu pe hilu ndramat malmou
hilro tine sura yiy. 33 Pwen iro mwonen
hilu pakatali Yesu, Pita ipwai iya kili Yesu,
ipa, "Namandran, hiyan para yowu koro
iye. Pwen yowu kapuli yopai matiwum:
hawum atam, hawum ata Mose, pe hawum
ata Eliyah." Pita ara iwong, hapeko ikowu
iya sehe nongan iro pwai.

34 Pita iro wong manau, pwen o kokom
hasai isa pe iramburuhi hu, pe huro non-
driya kokom ara, pe hunoh. 35 Pwen
ngasa mbulukoyu hamou iyau kokom isa,
pe ipa, "Iye ara Noru, yiy mepo kuntakin-
iman para kipo mbulyo. Akahalingi yiy."
36 Pe ngasa mbulukoyun ara ihipwen, pwen
husa yirowei tehe Yesu hamou opu iro. Pe
ndramiran hu, ara hukaituwe sehe melit
hu kannimei, pe hu kantiyaniy pwi.

Yesu isopwoyani wihou hamou mepo payit iro ndritan

37 Pwen iya lang sih i, huro ngondron
pe hulai huya pwan, pe hu ndramat soyon
iya huya pohonani Yesu. 38 Pe ndramat
hamou iro mwalinga hu ndramat soyon
ara, ara iwayeh pwokeyan, ipa, "Ndramat
Para Hinonou, urakamam para asanime
noru kamai. Paratesah, noru ara hamou
opu. 39 Pe payit hamou ngara kikohis kiya
ndritan, pe indrou pwi ko, ngara kilomei.
Pe ngara kipiyani yiy kiya pwan pe kile-
leyani yiy, pe mbusas ngara kirowet pohon.
Pe ngara kipokasiyani yiy, pe mbuwalin
para kitali yiy kileh. 40 Yo urakamam iya
kili ndramiram hu para hu karasses payit
ara kiya mawen, hapeko hu kanlahiy pwi."

41 Pwen Yesu isomwiy, ipa, "O wawu
hasap para mahapo, ara wawu kanpwo-
tisingi lohonga wawu pwi, pe lohonga
wawu imwakaikai. Mwalaiheh pe andre
kuro sura wawu ko yeh? Pe maporosa-
hayeh andre kuro kuni nopwaran tawawu
ko yeh? Wawu kawiri mbunah kamai ara,
kisa aripo."

42 Pe iro mwonen mbunah ara, iro tokai
manau iya kili Yesu, payit ara, ipiyani yiy
iya ndrita pwan, pe ileleyani yiy. Hapeko
Yesu ipomate payit ara, pe isopwoyani wi-
hou ara, pe iyki yiy imui iya kili taman.
43 Pe yihu ndramat masih hu nime pwoke
namandran ta Ngindrai, pwen lohongahu
indrap.

Pwen hu ndramat masih ara huro lo-
honge manau iya hu melit mepo Yesu kin-
mbusiy, pe ipwai iya kili ndramiran hu
ipa, 44 "Akahalingiy nokulani sehe melit
nakupwai kisa kili wawu: Noru Ndramat,
ara andre hu karatuni yiy pe kaiki yiy kiya
nima hu ndramat." 45 Hapeko lohongahu,
ara kinileu kinna ndroiyi nongan aro pwi.
Ndroiyi nongan ara, ara ikohon kili hu,
para hu kanlahiy para kapwotisingiy pwi.
Pe hunoh para hu kasok yiy kiya nongan
ara.

Hiyeh ara ihohin masih

46 Porosih aro, takokowai irayah iro
mwalinga ndramiran hu, tehe hiyeh
tahu ndrokonan, ara iho hin. 47 Pe Yesu
kinyirowe lohongahu pwen, pe iwiri
mbunah hamou mendreheh isa pe iyki yiy
iro tine ngilsen. 48 Pe ipwai iya kili hu, ipa,
"Sehe ndramat kirawulohani mbunah iye
kiya ngolo, ara irawulohani yo. Pe hiyeh
irawulohani yo, ara irawulohani hiyeh
mepo ipwandrisa yo usa. Paratesah, yiy
hiyeh ita mamwore mwalinga wawu, ara
yiy iho hin."

49 Pwen Yohanes, ipa, "Namandran,
yowu nime ndramat hamou iro rasses hu
payit huyau, iya ngalam; pe yowu pwayi
yiy para kihitohai, paratesah, yiy ara para
sura tou pwi."

50 Pe Yesu ipa, "Wawu mbuna akasingori
yiy. Hiyeh mepo kintasisingat ana wawu
pwi, ara yiy para susura wawu."

Hu para Samariya hurasisingat ana Yesu

51 Pwen lenge Yesu iropo isa pakeh para
nakiya kol paingan yang, pwen lohongan
itiy pwokeyan para kiya Yerusalem.
52 Pwen ipwandrisa hu ndramat para
sapiya nongan huro mu kili yiy, pe
huya nondriya kol hakol mendreheh ita
nondriya kol Samariya, para hu kaya
ramwaniyani hu melit koro mwoimwoi

para yiy kiya aliy. 53 Hapeko yihu ndramat
huro kol ara, ara hu kantawulohani yiy
pwi, paratesah, yiy ara nakiya mwonen
kiya Yerusalem. 54 Iro mwonen ndramiran
hilu, Yamis pe Yohanes hilnime kultuwayi
hu Samariya, pwen hilsok yiy, hilpa,
“Yapan, wou anamiliy para yowu kayoh
mwan kiyau kol paingan yang kisa pwan,
pe kitimwi hu, ndre?” 55 Hapeko Yesu
ipaiwani yiy iya kili hilu, pe ipomate hilu.
56 Pwen huyau huya kol hakol mendreheh
i.

Tesah nakirayah kapa ndramat hamou pakiho ndruwa Yesu

57 Iro mwonen huro tokai sai huropo
huya, ndramat hamou ipwai iya kili yiy,
ipa, “Hape aleheh naya aliy, ara andre
kuho ndruwam.”

58 Pe Yesu ipwai iya kili yiy, ipa, “Yihu
mwiy puyap, ara mangarehu, pe hu
norukan para wohowoh, ara mayumwahu.
Hapeko Noru Ndramat, ndrohonokun para
matiliu, ara pwi.”

59 Pwen Yesu ipwai iya kili ndramat
hamou i, ipa, “Asa pe oho ndruwo.”

Hapeko ndramat ara isomwi yiy, ipa,
“Yapan, atali yo kuya roni tomo na.”

60 Pe Yesu ipwai iya kili yiy, ipa, “Hu
ndramat para kimat, ara hu koro roni
ndramirahu mbukenahu mepo humat.
Hapeko wou aya, pe aya pohowe nongna
kolo King Ngindrai.”

61 Pe hamou i ipwai, ipa, “Yapan, yo
andre kuho ndruwam, hapeko kumui pe
kuya pomwanye kiya kili hu ndraisih ato
na.”

62 Pe Yesu isomwi yiy, ipa, “Ndramat
mepo imbultuwe nes para taluweya pwan,
pe inimnim imui iya ndruwan, ara kinlahiy
para kipo mbulen kiro nondriya kolo King
Ngindrai, ara pwi yoh.”

10

Yesu ipwandrisa hu ndramat manandrtingui pe lumou

1 Iyamulan Yapan irakinima hu ndramat
andrtingui pe lumou i, pe ipwandrisa hu
malmou-malmou huho mu kili yiy huya
kene hu kol ngawan pe hu kol hakol-hakol
mepo andre kamulan kiya aliy. 2 Pe ip-
wai iya kili hu, ipa, “Anandrinai soyon
iya, ara hu kaniman pwen hutora piyang,
hapeko hu ndramat para poya mbulen, ara
noye ko. Pwen pe akatohun kiya kili Ya-
pan mepo mbukena piyang, para kipwan-
drisa hu ndramat para poya mbulen para
hu kayapo mbulen kaya nondriya pingen.
3 Akaya! Yo nakupwandrisa wawu tehe hu
noru sipsip, para akaya mwalinga hu mwiy
puyap. 4 Pe wawu mbuna akasap ndropwa
sombule pat, ndre ndrop, ndre hu hatna
pwelekai. Pe wawu mbuna akarawulohani
hamou kiho sai.

5 Pe kapa wawu kasong kaya nondriya
seu hawum, pwen wawu kapwai kimu,
akapa, ‘Ndriya wayis, ara kiro polo wawu
topo seu iye.’ 6 Pe kapa ndramat para
ndriya wayis kiro seu ara, ara andre ndriya
wayis kiro polo yiy, pe kapa pwi, an-
dre nongna wawu kimui kisa kili wawu.
7 Akoro ndron seu ara ko, pe akayan sehe
anandrinai, ndre akayin sehe ndran mepo
hu nakahang wawu, paratesah, ndramat
ngara kipo mbulen, ara andre kiwiri ken-
nen. Pe wawu mbuna akangas seu hawum
kiya hawum.

8 Pe kapa wawu kaya nondriya kol
hakol ngawan, pe hu karawulohani wawu,
pwen sehe anandrinai hu kasaikiy kisa
kili wawu, ara akayan opu. 9 Pe akasop-
woyani mwamwa tahu ndramat humwa
hutora ara, pe akapwai kiya kili hu, akapa,
‘Kolo King Ngindrai, ara kinsa pakeh kili
wawu.’ 10 Hapeko kapa wawu kaya kol
hakol ngawan pe hu kantawulohani wawu
pwi, ara akaya kene payango sai tahu pe
akapa, 11 ‘Kohu pwan para kolo wawu
mepo ipai iripo polndrika yowu, ara yowu
topo tolohaniy pe wawu andre kawiri ko-
ran. Hapeko akalohonganiy kiya hiyan:
kolo King Ngindrai ara kinsa pakeh kili
wawu.’ 12 Yo upwai isa kili wawu, kiro
mwonen lang para tamwaniye, kora kol
ara, ara andre kiramwaitini koran nop-
waran para kol Sotom.

Hu ndramat mepo hu kantapaiwani ndriyahu pwi, ara huiki koisariy

13 O wawu para Korasin! O wawu para
Petsaita! Toimwa wawu. Nopwaran na-
mandran ita ndrita wawu. Kapa ndramat
hamou kinna kol malkol Tayar pe Siton,
pe kinmbusi hu ndraikiya pwoke kiro aliy,
tehe kintayah kinsa kili wawu pwen, ara
andre hu kantapaiwani ndriyahu pwen
ndrukoluw kinna, pe andre hu kansuluye
hu kanna koyau para koisirai, pe andre hu
kantumwi hu kanna palam i. 14 Hapeko
kiro mwonen lang para tamwaniye, ko-
ran nopwaran wawu nakakuniy, ara an-
dre kiramwaitini kora nopwaran tahu para
Tayar pe Siton. 15 Pe wawu para Kaper-
nawum, wawu pakasikiye wawu kaya
paingan yang, ndre? Pwi yoh! Wawu
andre kaya pwan masih ndrohonoku hu
ndramat kanmat.

16 Sehe ndramat kihilingi wawu ara
ihilingi yo yi, pe sehe ndramat mbuwalin
ta wawu, ara mbuwalin to yi; pe hiyeh
mbuwalin to, ara mbuwalin ta hiyeh
ipwandrisa yo usa iyapolo pwoke nop-
waran.”

Yihu ndramat andrtingui pe lumou humui husa

17 Yihu ndramat andrtingui pe lumou
ara humui huyapolo pwesai, pe hupa, “Ya-
pan, yowu pohowe ngalam, pe hu payit
ara huhulingiy pe huho ndruwa nongna
yowu.”
18 Pwen pe Yesu isomwi hu, ipa, “Yo
unime Sinai iyos iro kol paingan yang isa
pwan tehe kamit. 19 Yo ara kunuiki pwoke
nopwaran iya, kinsa kili wawu pwen, para
wawu andre kangastoro pe karahatuwe hu
mwat pe hu supwalngai, pe andre wawu
karamwaitini pwoke masih ata Sinai; pe
andre hapesah mwomwan kintayah kili
wawu pwi yoh. 20 Pwen wawu mbuna
akapwes kata hu payit huhulingi wawu,
hapeko wawu kapwes tehe ngala wawu,
ara Ngindrai kinratuluwiy pwen ita kol
paingan yang.”
21 Iro mwonen lang ara Mwoiwan
Haiyan iyki pwesai namandran ipep
ndriya Yesu, pe Yesu ipa, “Tomo, Yapane
kol pwan pe kol paingan yang, yo uhuri
ngalam, paratesah, wou ankulani hu melit
aro kinna kili hu ndramat mepo lohongahu
iman pe hupahas iya lohongai, hapeko
aniyki hu melit kansa yelan ngawan kinna
kili hu mbunah mendreheh. Ehe, Tomo,
anmbusiy tehen tora, ara iho ndruwa
namiliwam opu.
22 Melit masih, Tomo kiniyki hu topwei
kansa kili yo. Pe hamou tanan ta Norun
pwi, Taman opu tanan ta norun. Pe hamou
tanan ta Taman pwi, Norun opu tanan ta
Taman. Pe hu mepo Norun inamiliy para
kiyingani Taman kiya yelan kili hu, ara
yihu ara ko, hupahasani yiy.”
23 Pwen Yesu ipaiwani yiy iya kili
ndramiran hu, pe iwong nokule ko, ipa,
“Yihu mepo hunime tesah wawu topo
nimei, ara lomwes ita kili hu. 24 Yo upwai
isa kili wawu tehe hu poropet soyon
pe hu king para koluw, ara hunamiliy
para hu kanime tesah mepo wawu topo
nimei, hapeko hu kannimei pwi. Pe
yihu pakahalingi tesah mepo wawu topo
hilingiy, hapeko yihu kanhilingiy pwi.”

Nongan pwandritiye ta yapa Samariya hamou hiyan

25 Porosih aro, ndramat hamou ipahas
iya nongan para pwahanou ara itine para
pakinohonou lohonga Yesu, pe isok yiy, ipa,
“Ndramat para hinonou, yo andre kumbusi
tesah para kuwiri taleh mepo andre kinto-
kinto?”
26 Pe Yesu isomwi yiy, ipa, “Pwayan kin-
pwai pwen ita nongan para pwahanou, ara
ipa tesah? Pe wou animei tehen tapeh?”
27 Pe ndramat ara isomwi yiy, ipa, “
‘Ambuluhi Yapan Ngindrai atam kiyau
ndriyam masih kene, pe kiya mwoiwam
masih kene, pe kiya pwoke tam masih
kene, pe kiya lohongam masih kene’; pe
‘ndriyam kimbuluhi hiyeh para pakeh kili
wou tehe ndriyam ngara kimbuluhi wou
mbukenam.’ ”
28 Pe Yesu ipwai iya kili yiy, ipa, “Wou an-
somwiy imwonen masih. Pwen, ambusiy
tehen tora, pe andre awiri taleh.”
29 Hapeko ndramat ara, ara paki-
somwani yiy, pwen pe isok Yesu, ipa, “Pe
ndramat para pakeh kili yo, ara hiyeh
imwonen?”
30 Pe Yesu isomwi yiy, ipa, “Lang sih
aro, ndramat hamou itali Yerusalem para
pakilai kiya kol ngawan Yeriko. Pe yihu
ndramat para pahana hu kohon huho sai
pe hurayi yiy, pe huwiri topwe meltan
masih iyapolo koiwen. Pwen hutali yiy
kinto pwan tehe pakeh nakimat, pe hu
kantan. 31 Pe pris hamou ara ilai sai ara
ko isa pwan, pe inime ndramat ara. Pwen
pe iyayau te sai haroh, pe kinnau. 32 Pwen
hamou tahu Lepi yi, ara isa mwonen isa
ara, pe inime yiy. Pwen pe indrihisani
yiy iyapwen te sai haroh i, pe kinnau.
33 Hapeko ndramat hamou para Samariya
iro tokai sai, pe isarayah isa mwonen isa
hape aleheh mepo ndramat ara iro aliy. Pe
inime yiy, pe koyun isikirani yiy. 34 Pwen
iya ngilsen, pe itilingi ndraikei pe wain
iya hu neken tan pe iwasi hu. Pwen iyki
ndramat ara iya ndrita tongkiy tan mbuke-
nan, pe iwiri yiy iya seu para pwokereya
hu ndramat, pe iponokulani yiy. 35 Pe iya
lang sih i, iwiri sombule silwa malmbut, pe
iykiy iya kili ndramat iro nimnim iya seu
para pwokereya hu ndramat ara. Pe ipwai
iya kili yiy, ipa, ‘Apwokarani yiy kipoo
kumui kusa, pwen andre kupo sura soiwi
sombule pat tam mepo anpiyaniy pwen
para asopwat yiy.’ ”
36 Pwen Yesu isok ndramat ara, ipa,
“Kiya, alohonganiy na; hiyeh tahu mati-
mou ara, ara irayah tehe ndramat para
pakeh kili ndramat aro, mepo iyos iya nima
hu ndramat para pahana pe hurayi yiy?”
37 Pwen ndramat ipahas iya nongan para
pwahanou ara isomwi Yesu, ipa, “Ndramat
mepo koyun iti yiy pe isopwat yiy ara.”
Pwen pe Yesu ipwai iya kili yiy, ipa,
“Ayau aya, pe ambusiy tehen aliy yi.”

Yesu iro seu ta Marta hilu Mariya

38 Yesu iyapolo ndramiran hu huro tokai
huya, pe husa kol hakol mendreheh mepo
pihin hamou ngalan Marta iro aliy. Pe
pihin ara iwiri Yesu iya suwen. 39 Pe
Marta ma nalin hamou ngalan Mariya, pe
Mariya iya pe irompwan pakeh ngondroka
Yesu, pe iro hilingi sehe nongan Yesu iro

wong iya aliy. 40 Hapeko Marta ara lohongan kinikuw pwi, iya sehe melit mepo iro mwaniye hu ara—tehe pwokeikei pe melit handra-handra yi. Pwen pe isa kili Yesu, pe ipwai, ipa, “Yapan, alohonganiy tapeh? Nali ara itali yo, pe yo kopu urupo pet iya mbulen iye. Apwai kiya kili yiy para kisa sopwat yo!”

41 Pe Yapan isomwi yiy, ipa, “Marta, Marta; wou ara ata lohonge soyon, pe ndriyam ipworu iya hu melit soyon iya. 42 Hapeko melit handra kopu, ara ihohin para aro lohonganiy. Pe Mariya ara inamiliy para kiwiri melit handra hiyan masih aro. Pe kinlahi hamou kiwiriy kiya mawen kili yiy, ara pwi.”

11

Yesu ihinuwani ndramiran hu iya totohun

1 Lang sih aro, Yesu iya kol hape pe iro tohun. Itohun ihipwen, iyamulan ndramiran hamou ipwai iya kili yiy, ipa, “Yapan, ahanuwani yowu kiya totohun tehe Yohanes kinhinuwani ndramiran hu kinna aliy.”

2 Pwen ipwai iya kili hu, ipa, “Kapa wawu nakatohun, ara wawu kapa:
‘Tomo,
ngalam ara haiyan.
Kultuwayi kolo king tam kisa.
3 Ahang yowu anandrinai para lang sih
tehe sih.
4 Pe atali hu pakut mwomwan towu,
tehe yowu ngara katali hu pakut
mwomwan tahu ndramat masih,
mepo hu ngara kambusi pakut
mwomwan kisa kili yowu.
Pe mbuna aluwani yowu kiya nondriya
nohonou.’ ”

5 Pwen ipwai iya kili hu, ipa, “Kapa hamou tawawu ara makowasen, pe kiho ndrokolo put kiya kili hamou, pe kipa, ‘Kowase, aiki ndrinanohun matipai kisa kili yo; 6 paratesah, kowase hamou iyeyau sai o, pe isarayah isa kili yo, pe hapesah para kuhang yiy pwi.’

7 Pwen ndramat mepo iro nondriya seu ara isomwi yiy, ipa, ‘Mbuna asa tandroyani yo. Papaye yowu, ara kanwariy, pe yowu noru ara yowu kanmatin pwen topo yokyok towu. Pe kunlahiy para kutine pe kuhang wou hapesah pwi.’ Pwen tehen tapeh? 8 Upwai isa kili wawu, welen imai para kitine pe kiyki ndrinanohun kiyatan, konan yiy ara kowasen, hapeko iya pwoke ata ndramat mepo iro rakekeyaniy manau ara, pwen andre kitine pe kiyki weneyan o tehe inamiliy.

9 Pwen tehen tora ko, upwai isa kili wawu: Akasok pe andre kaikiy kisata wawu, akaten pe andre akaya kahiy, akaralikiri papai pe andre papai kite kisa kili wawu. 10 Paratesah, hiyeh mepo kisok, ara andre kiwiriy, pe hiyeh mepo kiten ara andre kiya kahiy, pe hiyeh mepo kiralikiri papai, ara andre papai kite kiya kili yiy.

11 Kapa noru wawu hamou kisok taman kiya ni hamou, pwen andre kihang yiy mwat hamou? Pwi yoh! 12 Pe kapa kisok kiya nairu norukan sih, pwen andre taman kihang supwalngai hamou kiya anan? Pwi yi! 13 Pe kapa wawu tana wawu topwei para wawu kaiki hu yukyuk mwayih kiya kili noru wawu hu, konan wawu ndramat ngara kambusi kultuw mwomwan, pwen tehen tora ko, Tama wawu iyera kol paingan yang, ara andre kiyki Mwoiwan Haiyan kiya kili hu mepo hu ngara kasok yiy!”

Yesu pe Peelsepul

14 Yesu iro rapiyani payit hamou para pohomum iyau iya mawen kili ndramat hamou, pe payit ara itali yiy kinnau. Pwen o, ndramat mepo pohon imum ara, ara iwong, pe hu ndramat masih, ara huro lohonge soyon. 15 Hapeko hu hayah tahu hupa, “Ita rasses hu payit, ara iyau pwoke ta Peelsepul, payit mepo yapane hu payit masih.” 16 Pe hayah tahu ara hu pakanohonou yiy, pe huro sok yiy para kipwaingani kaipisa pwoke handra kiyau kol paingan yang.

17 Yesu kinpahasani lohongahu pwen, pe ipwai iya kili hu, ipa, “Kapa hu ndramira king para kol hakol, hu kamasilpat kaya malpat pe hu kahangas mwalingahu, pwen andre kolo king ara kiya pwalngengei o mwaihei. Pe kapa yihu ndraisih hu kahangas anahu mbukenahu, hu ndraisih ara, ara andre hu kalon. 18 Pe kapa yihu yowe Sinai hu kamasilpat kaya malpat, pwen andre kolo king tan kiro tine pwokeyan tapeh? Yo upwai tehen toro, paratesah, wawu pa ndre yo urasses hu payit huyau, ara iyau pwoke ta Peelsepul. 19 Hapeko kapa kurasses hu payit kiyau pwoke ta Peelsepul, pwen yowe wawu hu ngara karasses hu payit kiyau pwoke ta hiyeh? Pwen pe hu yowe wawu mbukena wawu, andre hu kapwainganiy tehe nongna wawu ara, ara kinmwonen pwi. 20 Hapeko kapa Ngindrai kiniyki pwoke nopwaran tan kinsa kili yo, pe ngara kurasses hu payit hu kayau kaliy, pwen pwoke para kolo King Ngindrai, ara kinsa kili wawu pwen.

21 Pe kapa ndramat hamou pwokeyan kimbultuwe memelit para pahun kiro kili yiy, pe kiro penani suwen mbukenan, pwen memelit tan masih andre kiro hiyan. 22 Hapeko kapa ndramat hamou pwokeyan

iya pe ihohin iyatan kisa, pe kipo pahun kiyasura yiy pe kiramwaitini yiy, pwen ndramat pwokeyan ara, andre kiwiri hu melit para pahun ata ndramira seu ara, mepo lohongan ipa ndre hu koro penani yiy. Pwen ndramat pwokeyan ara, andre kiya pe kirahihiri melit masih para seu ara.

23 Pe hiyeh mepo kinto sura yo pwi, ara andre kirasisingat ano. Pe hiyeh mepo kinho mbultani hu ndramat pwi, ara ngara kirasumbuwani hu.

24 Kapa payit hamou kisa mawen kili ndramat hamou, ara andre kiya kol ndrohoyin para kiya ten noku ngohongoh. Hapeko kapa kinlahiy kikahi noku ngohongoh pwi, pwen andre kipa, 'Andre kumui kuya seu kuntaliy mamu ara.' 25 Pwen iyarayah iya, pe iya nimei tehe seu ara, ara yihu kanpwasiliy kinna hiyan pe iro mwoimwoi. 26 Pwen imui iya pe iya wiri hu payit manandrtimou i, mepo kultuwayihu pwassin masih pe iramwaitini yiy, pe husong huya nondriyan pe huyen aliy. Pe iyamulan para aliy, ara mipwan ata ndramat ara, ara kintewihiy pwi masih, pe iramwaitini mipwan tan para mamu."

27 Pwen Yesu iro tiyani hu melit aro ndron, pe pihin hamou iro mwalinga hu ndramat soyon ara, iwayeh, ipa, "Pihin mepo imwalahiy tam pe ipwokere wou, ara lomwes ita kili yiy."

28 Hapeko Yesu isomwi yiy, ipa "Hiyan para tukapwai toro: yihu mepo huhulingi nongna Ngindrai pe huho ndruwan, ara lomwes ita kili hu."

Kaipisa poropet Yonah

29 Pe yihu ndramat ara hurohon huropo huya soyon, pe Yesu ipa, "Yihu ndramat hasap para mahapo, kultuwayihu ara pwassin. Yihu sok kaipisa pwoke handra, hapeko andre hu kannimei pwi; kaipisa poropet Yonah kopu andre hu kanimei. 30 Paratesah, Yonah ara kintayah tehe kaipisa melit iya kili hu ndramira Ninipe; pwen pe Noru Ndramat andre kirayah tehen aliy opu, kiya kili hu ndramat hasap para mahapo. 31 Pe kiro lang para tamwaniye, Kwin para Tolau andre kisa pe andre kitiyani titiye mwomwan ta hu ndramat hasap para mahapo, paratesah, yiy iyau mbusungo kol pwan isa para kisa hilong lohongai waison ta Solomon. Hapeko hamou iripo mahapo, ara ihohin iya, iya kili Solomon. 32 Pe kirahihini lang para tamwaniye, yihu ndramira kol Ninipe andre hu kasa koro tine, pe kasopwat nongan para tamwaniye, pe katiyani titiye mwomwan tahu hasap para mahapo, pe andre hu karasusut nongan kiya kili hu. Paratesah, yihu kanhilingi nongna Yonah pe hu kantapaiwani ndriyahu, hapeko hamou iripo mahapo, ara ihohin iya, iya kili Yonah.

Maram ara tehe paisui para nombuwem

33 Ndramat hamou kinoho tolmwani paisui pe kikulaniy kiro hape, ndre kiykiy kiye pahandra pwelekei sih, ara pwi. Andre kiykiy kiro tine ndrita keyau, pwen hu ndramat masih hu kasa nondriyan, andre hu kanime nganan. 34 Mara ndramat ara tehe paisui para nombuwe ndramat. Kapa maram kiro hiyan, ara nombuwem masih andre kipep kiya nganan. Hapeko kapa maram kiro mwomwan, pwen andre nombuwem masih kilokuh topwei. 35 Maram kiro tam kiya hiyan, matisan ngana maram ita nondriyam ara kilokuh. 36 Pwen tehen tora ko, kapa nombuwem masih kipep kiya nganan, pe hape para aliy kinilokuh pwi, pwen nombuwem masih andre ngannganan kiyat topwei, tehe ngana paisui kiho yat ndritam."

Nongan nopwaran mannohin

37 Yesu iwong ihipwen, pwen Parisiy hamou ipwanos yiy para kiya namnam kiyapolo yiy. Pwen Yesu iya nondriya suwen, pe iyeroh ngilse keyau. 38 Hapeko Parisiy ara, ara inimei tehe Yesu kinsungani niman kimu pwi, pe inamnam; pwen ilohonge soyon.

39 Pwen pe Yapan ipwai iya kili yiy, ipa, "Wawu Parisiy ara ngara wawu kasungani ngawan para pweniu pe para pirou, hapeko nondriya wawu ara ipep iya mwolou pe hu kultuw pwassin masih. 40 Lohonga wawu pwi! Yiy mepo imangsani ngawan para hu melit, ara imangsani nondriya hu melit tehen aliy yi, ndre? 41 Hapeko aiki sehe melit mepo ita nondriya pwelekei kiya kili hu mepo hundroisiy, pwen pe meltam masih andre kiro howen.

42 Wawu Parisiy, ara toimwa wawu; nopwaran ita ndrita wawu, paratesah, wawu taingani melit tehe koyo pe parahiy pe hu kaimbuwe kei para piyang handra-handra mendreheh tehen tora* kiya masongui, pe ngara akaiki hape para aliy kiya kili Ngindrai tehe yukyuk tawawu. Hapeko wawu ngara katali kultuw imwonen, pe kultuw para kambuluhi Ngindrai. Hiyan para wawu koro ndruwa hu kultuw hiyan namandran tehen tora, pe koyu wawu mbuna kirut hu melit mendre-mendreheh ara yi.

* **11:42:** Eng: your mint, rue and all other kinds of garden herbs; TP: olgeta liklik sayor na kumu samting bilong gaden

43 Wawu Parisiy, ara toimwa wawu; nopwaran ita ndrita wawu, paratesah, wawu namiliy para korompwan pwapwai hiyan hu ndramat ngara hu kahaiyaniy nondriya hu yumwa totohun, pe wawu namiliy para hu ndramat karawulohani wawu koro hu ndroho pehei.

44 Toimwa wawu; nopwaran ita ndrita wawu. Wawu ara tehe hu ndrohonoku tona ndramat mepo yihu ndramat kanyirowe ndraikiya hu pwi, pe ngara hu karakai ndritahu."

45 Pwen ndramat hamou ipahas iya nongan para pwahanou isomwi Yesu, ipa, "Ndramat para Hinonou, nongan masih mepo atapwai iya kili hu Parisiy, ara ipwasimiri yowu yi."

46 Pwen Yesu isomwi yiy, ipa, "Wawu ndramat hiyeh wawu pahas iya nongan para pwahanou, ara toimwa wawu; nopwaran ita ndrita wawu, paratesah, ngara wawu kaiki nopwaran kiya ndrita hu ndramat pe ipworu hu, pe hu tora ngandrah para kuniyan. Pe wawu mbukena wawu, ara wele wawu kinho so para wawu kaiki ndrakopwenima wawu hakip para kasopwat hu, ara pwi.

47 Toimwa wawu; nopwaran ita ndrita wawu, paratesah, wawu sondritiyani ngarehu hu poropet, pe tumbu wawu hu, ara hu kanitingundruhu. 48 Pwen wawu yinganiy tehe kultuwayi tumbu wawu hu mepo hu kanmbusiy, ara wawu pa ndre hiyan, tehe hutingundru hu poropet, pe wawu tora sondritiyani ngarehu. 49 Pwen tehen tora ko, nondriya lohongai waison ta Ngindrai, yiy kinpwai toro: 'Yo andre kupwandrisa yihu poropet pe yihu aposel para hu kaya kili hu, pe hayah tahu andre hu katingundruhu, pe hayah tahu andre hu karandroyani hu.' 50 Pwen pe yihu ndramira hasap para mahapo, ara andre hu kakuni kora ndreye hu poropet masih kene mepo hu kanitingundruhu, iro tandrohonga kol pwan irayah, ipoo isa matnen mahapo. 51 Pe iro kili ndreye Apel imuw, ipoo isa matne ndreye Sekarayah imuw, mepo hu kanitingundrun iho mwalinga pere tuntun pe yumwa totohun ara —yo upwai isa kili wawu tehe hu ndramira hasap para mahapo, andre hu kakuni kora melit masih kene ara.

52 Wawu ndramat hiyeh wawu pahas iya nongan para pwahanou, ara toimwa wawu; nopwaran ita ndrita wawu, paratesah, wawu kanwiri kiy† para papai para kaya nondriya lohongai hiyan, ara kinna mawen. Wawu mbukena wawu, ara mbuwali wawu para akaya nondriyan, hapeko yihu mepo hunamiliy para hu kasong kaya nondriyan, ara wawu tora singori hu yi."

53 Pwen Yesu itali seu ara, pe yihu Parisiy pe yihu ndramat hupahas iya nongan para pwahanou, ara hurasisingat anan pwokeyan iya, pe huro sok yiy iya hu soksok handra-handra iyapolo ndrangsai, 54 para hu pakaratuni yiy para kipa hapesah, pwen pe hu kalahiy para hu kaiki yiy kiya nongan.

12

Akoro rapapahan pe kapwokeyani lohonga wawu

1 Pwen iro lang ara ko, hu ndramat sopou-sopou husa tawurehu pe huro tandrapndrap, pe huro rahatuwe pwelekahu hamou-hamou. Pwen Yesu iwong imu iya kili ndramiran hu, ipa, "Akoro rapapahan kiya yis* tahu Parisiy. Yis ara, ara iyingani pwandrandraman tahu. 2 Pe sehe melit mepo hu ndramat kantamburuhiy ita, ara andre Ngindrai kirehei. Pe sehe melit ita kohon pe kanpahasaniy pwi, ara andre kisa yelan ngawan. 3 Pwen pe sehe nongan wawu kapwai kiro lokuhan, ara akapohowei kiro ngana lang. Pe sehe nongan wawu kanpahulhun kinna aliy, kinna ndrainga hamou kiro mbulkura hu seu, ara andre kapwaharai kiho payandroha hu seu.

4 Wawu kowase, upwai isa kili wawu, tehe wawu mbuna akanoh tahu mepo hulahiy para katingundru nombuwe wawu, pe kiyamulan, andre yihu kanlahiy para hu kapo suran pwi yi. 5 Hapeko nakupwainganiy kisa kili wawu sehe ndramat para akoro nohowani yiy. Kapa hu katingundru nombuwe wawu, ara konan. Hapeko akanohowani Ngindrai, yiy mepo kamulan para kimat ta wawu, ara pwoke nopwaran hira kili yiy para kipiyani wawu kaya nondriya ngat mepo mwan itayat aliy. Ndrokonan, upwai isa kili wawu tehe akoro nohowani yiy ara ko. 6 Wawu pahasaniy tehe hu norupep mayimou, ara andre hu ndramat kapo pehei kiya tahu, kiya sombule pat malmbut, ndre? Hapeko Ngindrai ara koyun kinoho mayit kinnata hamou tahu pwi. 7 Pe tehen aliy i, hu kompai hutora paya wawu, ara Ngindrai kindromwahu topwei. Pwen wawu mbuna akanoh, wawu ho hin iya, iyata hu norupep soyon.

Worou mbuna akamasi para kapwohowei tehe worou ara yowe Yesu

8 Yo upwai isa kili wawu tehe, sehe ndramat ngara kiwong ngawan kiro mbulmara

† **11:52:** Eng: key; TP: ki bilong dua * **12:1:** Eng: yeast; TP: yis

hu ndramat tehe yiy ndramiro, ara andre Noru Ndramat kiwong ngawan kiro mbulmara hu angelou ta Ngindrai, tehe yiy ara ndramiran. 9 Pe kapa hiyeh ngara kipwai tehe ikowu to kiro mbulmara hu ndramat, ara andre kupwai tehe ukowu tan, kiro mbulmara hu angelou ata Ngindrai.

10 Pe kapa hiyeh kipwasisiman ana Noru Ndramat, ara andre Ngindrai kitali pakut mwomwan atan; hapeko kapa hiyeh kipwasisiman ana Mwoiwan Haiyan, ara andre Ngindrai kintali mwomwan tan pwi.

11 Pe kapa hu nakaiki wawu kaya nongan koro nondriya hu yumwa totohun, pe kaya mbulmara hu pohon para kol pe hu yapane kol, ara mbuna akalohonge soyon kiya sehe nongan para wawu nakapenani wawu kaliy, 12 paratesah, kiro mwonen paramwandrai ara, Mwoiwan Haiyan andre kihinuwani wawu, kiya sehe nongan imwonen para wawu nakapwai."

Nongan pwandritiye ta ndramat menmenan soyon payan imbui

13 Pwen ndramat hamou iro mwalinga hu ndramat soyon ara ipwai iya kili Yesu, ipa, "Ndramat para Hinonou, apwai kiya kili nali para kirahihiri hu memelit ta tama youlu kiho mwalinga youlu."

14 Pwen Yesu isomwi yiy, ipa, "Tehen tapeh? Sehe ndramat irakinimo para kurayah ndramat para tanonoye ndre ndramat para tamwaniye ndrokolo walu?" 15 Pwen ipwai iya kili hu, ipa, "Mara wawu kiro! Pe akoro hinehes. Matisan wou ahamwolou kiya hu melit soyon handra-handra. Ndramat hamou mepo menmenan soyon, ara kinlahiy para kiwiri taleh kiyau kili hu meltan, ara pwi."

16 Pwen itiyani nongan pwandritiye iya kili hu, ipa toro: "Pinge ndramat hamou menmenan soyon, ara hu anandrinai para aliy ara hurayah soyon iya. 17 Pwen yiy mbukenan iro lohonge, ipa, 'Andre kumbusi tapeh? Hape kaisowa anandrinai to para kuratto hu koro aliy, ara pwi.'

18 Pwen ipa, 'Yo andre kumbusiy tehe toro: andre kuloiwani hu kaisowa anandrinai ato, pe kupulihu kaya namandran, pwen andre kuratto hu mbuwa wit to pe hu memelit to hiyan hu koro aliy. 19 Pe andre kupwai kisato mbukeno, kupa, "Menmeno ara hu kanna soyon iya hutopo, pe ilahiy para kiwiri yo hayou hitun iya hu tora po husa. Pwen andre kuro mwoimwoi o, pe kuro namnam pe kuro yin ndran pe kuro pwes." '

20 Hapeko Ngindrai ipwai iya kili yiy, ipa, 'Payam kinmbui! Kiro mahapo kiping o, andre mwoiwam kitali wou. Pwen hiyeh ndrokonan andre kiwiri memelit masih kene atam, mepo anmwaniyani hu pwen tora.'

21 Aro ara iyingani tesah nakirayah kiya kili hiyeh iratto memelit soyon atan mbukenan, hapeko iya mbulmara Ngindrai, ara yiy ndramat menmenan soyon pwi."

Lohonga wawu mbuna kimwa

22 Yesu ipwai iya kili ndramiran hu, ipa, "Upwai isa kili wawu, lohonga wawu mbuna kimwa kiya mipwan tawawu, kiya tesah wawu andre kayan, ndre kiya tesah wawu nakasuluye wawu kiya aliy. 23 Mwoiwa wawu ara iramwaitini anandrinai, pe nombuwe wawu ara iramwaitini koyau. 24 Akayirowe hu pihinan:† yihu konhohas, pe hu konhopo anandrinai pwi. Pe kaisowa anandrinahu ara pwi yi. Hapeko Ngindrai ngara kihang hu anandrinai manau. Pe wawu ndramat, ara wawu ho hin iyata hu norukan. 25 Hiyeh tawawu, kapa lohongan kimwa, ara ilahiy para kiposura lenge mwoiwan kiya niwen hape? 26 Pe kapa wawu kanlahiy para kambusi melit mbuskau aro pwi, pwen tehen tapeh pe lohonga wawu imwa iya hu memelit masih ara.

27 Akayirowe hu nonou hu tora lek tapeh. Yihu konhopo mbulen pwi, pe hu konho mangse koiwehu pwi. Hapeko upwai isa kili wawu tehe nowiya nosa Solomon masih lahayan iya, ara kintamwatini lahaya hu nonou iye pwi yoh. 28 Akanimei; Ngindrai ngara kinowi hu ndromwindriu para piyang tehen tora, mepo topo lang nepo ko, pe kiya moh, ara andre kapiyani hu kaya nondriya mwan. Pwen wawu pahasaniy ndrokonan tehe Ngindrai andre kinowi wawu kiramwaitini nowiya hu nonou ara, ndre? Wawu tana wawu tehe ara ndrokonan, konan kapa lohonga wawu ndrisiyon, ara mulai opu. 29 Pe lohonga wawu mbuna kimwa kiya sehe anandrinai para wawu nakayan, ndre sehe ndran para wawu nakayin; ara wawu mbuna akanimanga hu melit ara. 30 Yihu ndramat para kol pwan masih, ara yihu ngara hu kanimanga hu melit tora. Hapeko namiliwa wawu iya hu melit tehe ndran pe anandrinai, ara Tama wawu kinpahasaniy pwen. 31 Hapeko wawu katele kolo king Ngindrai kimu, pwen hu melit aro, ara andre kihang wawu yi.

32 Wawu ndrokoyirayi sipsip hapat mendreheh, wawu mbuna akanoh. Tama wawu, ara kinlohonganiy pwen tehe andre kipwes para kiyki kolo King Ngindrai kisata wawu. 33 Akapo pehei kiya hu menmena wawu, pe akaiki sombule pat para aliy, ara kiyata hu ndramat mepo hundroisiy.

† **12:24:** Eng: raven; TP: kotkot

Pe akapo hu ndropwa sombule pat para kol paingan yang, mepo andre kinimut pwi. Pe akaratto hu melit lahayan para kol paingan yang, mepo andre kinwenei para kihipwen pwi, pe hu ndramat para pahana kanwenei para kapahanowei pwi, pe hu selei kanwenei para kaseleyani hu pwi. 34 Paratesah, hape aleheh mepo menmena wawu lahayan ita aliy, ara ndriya wawu andre kiro aliy yi.

Akoro hinehes

35 Akasuluye wawu pe kawasi tisingi kundrayi wawu, pe hu suya wawu ara hu koro yat, pe akoro hinehes para mbulen. 36 Pe akoro tehe hu ndramat hutora longe namandran tahu ita kowase yon para yesou sih, pe andre kimui kisa. Pwen kapa kimui pe kiralikiri papai, kindrou pwi ko, andre hu katipe papai kiya kili yiy. 37 Pe kapa namandran tahu kimui kisa pe kinimei tehe hu ndramat para poya mbulyan hu koro hinehes, ara andre hu koro hiyan. Yo upwai ndrokonan isa kili wawu, tehe namandran mbukenan andre kisuluye yiy pe andre kipwai kiya kili hu para hu karoh keye ngilse keyau, pe andre kisa pe kihang hu anandrinai. 38 Pe hu ndramat para poya mbulen mepo namandran tahu isa pe iyirowei tehe huro hinehes, konan kisa kiho ndrokolo put ndre pakeh lang, ara andre hu koro hiyan. 39 Hapeko lohonga wawu kileu kiya nongan aro: Kapa mbukena seu kinpahasaniy pwen kimu iya sehe paramwandrai ndramat para pahana nakisa, pwen suwen ara andre kinlahiy para hamou kitumbuwei pe kiya nondriyan pwi. 40 Pwen wawu yi, ara akoro hinehes, paratesah, Noru Ndramat nakisa, ara andre kiho nondriya paramwandrai mepo wawu kowu para nakisa kaliy."

41 Pwen Pita isok Yesu, ipa, "Yapan, nongan pwandritiye atatiyaniy ara, ara isa kili yowu ko, ndre iya kili yihu ndramat masih i?"

42 Pwen Yapan isomwiy, ipa, "Hiyeh ara pohon para mbulen, mepo maran pahalan pe lohongan waison? Namandran ata ndramat tehen tora, andre kiyki yiy para kiro nimnim kiyata hu ndramat para poya mbulen, pe para kiro hang hu anandrinai kiho mwonen paramwandrai para yukuya anandrinai. 43 Hiyan masih kapa ndramat para poya mbulen ara, ara namandran tan kimui kisa, pe kinimei tehe yiy iropo mbulyan. 44 Upwai ndrokonan isa kili wawu, tehe namandran tan andre kiyki yiy kiro nimnim kiya hu menmenan masih kene. 45 Hapeko, kapa ndramat para poho mbulen ara kipanguluwaniy kiyatan mbukenan, kipa, 'Namandran to, ara ita mawen ndrangan niwen iya pe kinsa mapu,' pe kapa kirandroyani hu kamai pe hu pihin para poya mbulen, pe kiro namnam pe kiro yin ndran tunguyan pe maran kimbui, 46 pwen namandran ta ndramat para poya mbulen ara, ara andre kisa kiho nondriya lang mepo ikowu iya aliy, pe kiho nondriya paramwandrai mepo kinpahas kinna aliy pwi. Pe andre namandran tan kiringi yiy kiya mendremendreheh, pe kiyaiki yiy kiya polo hu mepo hu kanpwotisingi lohongahu pwi.

47 Ndramat para poya mbulen mepo kinpahasani namiliwa namandran tan, hapeko kinto hinehes pe kinmbusi namiliwa namandran tan pwi, ara andre namandran tan kimwahi tisingi yiy. 48 Hapeko ndramat mepo kinpahasani namiliwa namandran tan pwi, pe imbusi melit mepo ilahiy kiwiri koran kaliy, pwen namandran tan, ara andre kimwahi yiy kiho mwak o. Pe kapa ndramat kiwiri melit soyon, ara andre kiyuk melit soyon tehen aliy yi. Pe kapa hu ndramat kaiki melit soyon kiya nima hamou, pwen soiwin hu nakasok para kimui, ara andre kiho hin pe kiramwaitiniy.

Usa para kuiki ndriya wayis pwi, hapeko usa para kumbusi hu ndramat kamasilpat

49 Yo usa, ara para kusa piyani mwan kisa kol pwan; pe kapa mwan kinsayat pwen, ara hiyan. 50 Pe yo andre kuya nondriya paptais sih, mepo mapu kunna nondriyan, hapeko nopwaran para aliy, ara iripo poruwi yo, kipoo kuya pwosomwiliy. 51 Upwai isa kili wawu, wawu pa ndre yo usarayah usa kol pwan, ara para kusaiki ndriya wayis, ndre? Pwi! Usa, ara para kumbusi wawu kamasilpat. 52 Kiro mahapo kiya, andre hu mayimou para nondriya ndraisih andre hu kamasilpat kaya malpat. Hu matimou andre kahangas ana hilu malmou, pe hilu malmou andre kahangas ana hu matimou. 53 Andre hu kamasilpat; taman andre kihingas ana norun kamai, pe norun kamai andre kihingas ana taman. Pe tinan andre kihingas ana norun pihin, pe norun pihin andre kihingas ana tinan. Pe mbuyungundran andre kihingas ana mbuyunorun. Pe mbuyunorun andre kihingas ana mbuyungundran."

Hu ndramat hukowu tanonoye para hu lang

54 Pwen Yesu ipwai iya kili hu ndramat soyon, ipa, "Kapa wawu kanime mburah kingas te rai kisa, hape pwi ko, wawu pa, 'Andre mbulou kindrut.' Pwen o ngara kindrut. 55 Pe kapa nohai kimum kiyau te tolau kisa, wawu ngara kapa, 'Andre mwandrai kising.' Pwen o ngara kising. 56 Wawu ndramat para pwandrandraman! Wawu ya hiyan para karanonoye kaipisa

melit para kol pwan pe para yang. Pe paratapeh pe wawu kanpahasaniy para karanonoye ndroiyi hu melit, hutopo rayah lang mahapo pwi?

Aramwanye wou kiyapolo hiyeh mepo nakiyki wou kiya nongan

57 Paratapeh pe wawu mbukena wawu kanpahasaniy para kaharani kultuw hiyan pwi? 58 Kapa wou pe ndramat mepo irakokowai isapolo wou, ara walu nakaya kili ndramat para tamwaniye, ara walu koho ndron sai pe ahanonou pwokeyan para aramwanye kiyapolo yiy. Kapa pwi, andre kiluwi tarahani wou kiya mbulmara ndramat para tamwaniye, pe ndramat para tamwaniye ara andre kiyki wou aya nima makundrayin, pe makundrayin kipiyani wou aya nondriya kou. 59 Upwai isa kili wou, tehe wou andre ansa ngawan nondriya kou pwi, kipoo aiki sombule pat masih mepo hu kanpwai kinsa kili wou para aikiy."

13

Akarapaiwani ndriya wawu; kapa pwi, andre wawu kamat

1 Yesu ipohowe nongan ihipwen, pwen yihu ndramat hayah huro ara, ara hunese ndraingan iya kili hu ndramat hayah para Kaliliy mepo Pailat kinitingundruhu. Pailat kinpwai kinna kili hu ndram tan para hu katingundru hu ndramat ara, iro mwonen huro mbusi yukyuk iya kili Ngindrai. Pwen ndreyehu, ara imuw iya ndrita ndreye hu kan para yukyuk. 2 Pe Yesu isomwi hu, ipa, "Wawu, wawu pa ndre hu ndramira Kaliliy mepo hukuni nopwaran ara, pakut tahu mwomwan iramwaitiniy tahu para Kaliliy masih, pwen tunan ara ko, pe hukuni koran, ndre? 3 Yo upwai isa kili wawu: pwi yoh! Pe kapa akantapaiwani ndriya wawu pwi, pwen andre wawu masih kamat tehen aliy o. 4 Pe yihu ndramat songui pe androlmou ara, mepo huro seu sohokan niwen iro Silowam, pe iput pe irahatuwe hu pe humat, ara wawu pa ndre kultuw mwomwan tahu ara iramwaitini kultuw mwomwan tahu masih hiyeh hutora Yerusalem? 5 Pwi yoh! Upwai isa kili wawu tehe kapa akantapaiwani ndriya wawu pwi, pwen andre wawu masih kamat tehen aliy o."

6 Pwen Yesu itiyani nongan pwandritiye sahin i, ipa, "Ndramat hamou ihisi kei pik hakou iro pingen, pe iyamulan iya aliy para kiyaten mbuwan, hapeko iya pe kinnime mbuwan sih pwi. 7 Pwen pe ipwai iya kili ndramat mepo iro pwokere pingen ara, ipa, 'Yo kunsa hayou maroyoh pwen, pe usa nimei tehe pik iye, ara kinippwai pwi ko. Katihiy kiyau! Paratesah ita pe ita wiri pwoke para pwan?'

8 Pwen ndramat ara isomwi yiy, ipa, 'Namandran, aikiy kihou hayou sih na, pe andre kuro talon pwan kurakayani ndroiyin, pe kurorahun ndre tutut kiya aliy. 9 Pwen kapa kippwai hayou mulan, konan, kihou! Pe kapa pwi, pwen atihiy kiya pwan.' "

Yesu isopwoyani pihin hamou iya hiyan, iho nondriya lang Sapat

10 Iho nondriya lang Sapat sih, Yesu iro hinuwani hu ndramat iro nondriya yumwa totohun hawum. 11 Pe pihin hamou iro ara, ara payit iro ndritan hayou songui pe androlwoh, pe payit ara ihikuwani ndruwin pe kinlahiy para kintandras pwi masih. 12 Pwen Yesu inime yiy, pe iyoh pihin ara isa kili yiy, pe ipa, "Nam, nopwaran tam kinnau, pe aningoh." 13 Pwen Yesu iyki niman iya ndritan, pe hape pwi ko, pihin ara itandras pe itine imwonen pe ihiri ngala Ngindrai.

14 Pwen pohon para yumwa totohun ara ndrinan ilokuh, paratesah, Yesu isopwoyani pihin ara iro mwonen lang Sapat. Pwen ipwai iya kili hu ndramat, ipa, "Lang manonoh ara lenge mbulen, pwen wawu kasa pe kisopwoyani wawu kiho nondriya hu lang ara, hapeko kiro mwonen lang Sapat, ara pwi."

15 Pe Yapan isomwi yiy, ipa, "Wawu ndramat para pwandrandraman! Wawu ngara katali hu mbulmwakau ndre hu tongkiy tawawu kiho nondriya lang Sapat, pe kasa mawen yumwahu, pe kaluwani hu kaya para kahang hu ndran, ndre pwi? 16 Pe tapeh, pihin aro ara yiy noru Apraham hamou. Pe Sinai, ara iro ndritan hayou songui pe androlwoh. Pwen, ilahiy para kutali melit mepo iwasi yiy, kiyau kiya mawen kili yiy kiho nondriya lang Sapat, ndre pwi?"

17 Yesu iwong tehen tora ihipwen, pwen hu ndramat mepo hurasisingat anan, ara humasi turuwehu. Hapeko hu ndramat masih, ara hupwes iya hu melit hiyan masih iro mbusiy.

Nongan pwandritiye para peke mbuwa mastet, pe para yis

18 Pwen Yesu isok, ipa "Kultuwayi kolo King Ngindrai ara tehen tapeh? Pe andre kuranonoye kaliy kiya tesah? 19 Ara tehe peke mbuwa mastet sih, mepo ndramat hamou iwiriy pe ipiyaniy iya pingen. Pwen ilek pe irayah kei hakou namandran, pe hu norukan para wohowoh hupun yumwahu huho ndrandran."

20 Pwen Yesu isok paiwe, ipa, "Sehe melit ndrokonan andre kuranonoye kaliy kiya kultuwayi kolo King Ngindrai? 21 Ara tehe yis mepo pihin hamou isuluyaniy iya palawa soyon iya, kipoo yis ara kisilihi palawa masih."

Karam indrupep

22 Pwen Yesu iro tokai nakiya Yerusalem,
pe iho nondriya tokuyan ara, ara iya non-
driya hu kol ngawan pe hu kol mendreheh,
hakol iya hakol, pe iro hinuwani hu ndra-
mat. 23 Pwen ndramat hamou isok yiy,
ipa, “Yapan, Ngindrai andre kisopwat hu
ndramat hayah opu, ndre?”

Pe Yesu ipwai iya kili hu ipa, 24 “Wawu
karapwopwoke, para akaya nondriya
karam mendreheh. Yo upwai isa kili
wawu tehen toro, paratesah, andre hu
ndramat soyon pakanohonou para kaya
nondriyan, hapeko andre hu kanlahiy pwi.
25 Kapa mbukena seu kitine pe kiwari
papai, pwen andre wawu koro tine ngawan
pe akaralikiri papai, pe andre arakamam
pe andre akapa, ‘Namandran, atipe papai
kili yowu.’

Hapeko andre kisomwi wawu, kipa, ‘Yo
ukowu tawawu, pe tono hapeleheh wawu
yau aliy wawu sa pwi.’

26 Pwen andre wawu kapwai, kapa,
‘Yowu kannamnam pe yowu kanyin ndran
kinnasura wou, pe anhinuwani yowu iho
mwalinga hu payango sai towu.’

27 Hapeko andre kisomwi wawu, kipa,
‘Yo ukowu tawawu, pe tono hapeleheh
wawu yau aliy wawu sa pwi. Wawu ndra-
mat para tandroindroi, akaya mawen kili
yo!’

28 Pwen wawu andre kanime Apraham,
Yisak, pe Yakop pe yihu poropet masih
kene koro nondriya kolo King Ngindrai;
hapeko wawu, ara andre hu kapiyani
wawu kaya ngawan, pe andre akarang
memesun pe andre akayan ndrisingi kolta
wawu. 29 Yihu ndramat andre hu kapwen
te kup pe rai pe hai pe tolau hu kasa, pe
andre hu kampwan ndrohonokuhu, koro
nondriya yon namandran, koro nondriya
kolo King Ngindrai. 30 Akahalingiy, hu
hiyeh hutora mulan, ara andre hu kaya mu,
pe hu hiyeh hutora mu, ara andre hu kaya
mulan.”

Yesu koyun isikirani kol Yerusalem

31 Iro nondriya hu lang ara, hu Parisiy
hayah husa kili Yesu pe hupwai iya kili
yiy, hupa, “Atali kol iye pe ayau aya
hape mawen, paratesah, Herot pakitingun-
drum.”

32 Pwen isomwiy ipa, “Akaya pe akapwai
kiya kili mwiy puyap ara toro: ‘Nepo pe
moh andre kurapiyani hu payit pe kusop-
woyani hu ndramat, pe kiho mwonen lang
maroyoh, andre kumbusi mbulyo kisahap-
wen.’ 33 Yo andre kuro wayaniy manau,
lang nepo pe moh pe liping, paratesah,
andre poropet hamou kinho mat kinna
ngawan para Yerusalem pwi.

34 O Yerusalem, Yerusalem! Wawu mepo
wawu ngara katingundru hu poropet, pe
hu ndramat mepo Ngindrai ipwandrisa
hu husa kili wawu, ara ngara akasolpwa
hu kaya pat. Lang hitun ara ndriyo in-
amiliy para kurawurani noru wawu hu ka-
sawule, tehe tutut pihin hamou ngara kip-
wokarani norun hu, koro pahandra kape-
nen. Hapeko wawu ngara kahambuwali
wawu. 35 Akahalingiy, kolo wawu kinna
mwomwan pe kinna marakah. Yo upwai
isa kili wawu tehe andre akannime yo
paiwe pwi, kipoo akapa, ‘Lomwes ita kili
yiy mepo isa iya ngala Yapan.’ ”*

14

Yesu iro suwe Parisiy hamou

1 Lang Sapat sih, Yesu iya namnam iya
suwe namandran hamou tahu Parisiy, pe
hu ndramat huro ara, ara marahu iro
nime sayani yiy. 2 Pe ndramat hamou
iro pakeh mbulmara Yesu, ara mandran
isama. 3 Pwen Yesu isike yihu ndramat
lohongahu ipahas iya nongan para pwa-
hanou pe yihu Parisiy, ara ipa, “Nongan
para pwahanou ipa hiyan para tukasop-
woyani hu ndramat kaya hiyan kiho non-
driya lang Sapat, ndre pwi?” 4 Hapeko
huhun o huro. Pwen Yesu imbultuwe
ndramat ara, pe isopwoyani yiy iya hiyan,
pe ipwandrisa yiy iyau.

5 Pwen isok hu, ipa, “Kapa hamou
tawawu, norun kamai ndre mbulmwakau
tan hamou kiyos kiya nondriya ndrikou
soso hangai kiho mwonen lang Sapat,
pwen andre kindrou pwi ko wou aya pe
ayaluwi yiy kisa ngawan, ndre pwi?” 6 Pe
yihu kanlahiy para kapa nongan sahin pwi.

7 Pe Yesu iyirowei tehe hu ndramat mepo
ndramat ara kinpwanos hu para hu kasa
namnam, ara hupire ndrohonokuhu para
mipwan ndrahasa keyau, iro mu iyata hu
hayah. Pwen Yesu iwong nongan pwan-
dritiye toro: 8 “Kapa ndramat hamou kin-
pwanos wou para aya kowase yesou tan,
ara mbuna aya mipwan ndrohonoku mip-
wan hira mu, matisan kinpwanos pwen
kinnata ndramat hamou mepo mangalan
pe ihohin isatam. 9 Pwen ndramat mepo
ipwanos wou iyapolo ndramat mepo man-
galan ara, para walu malmou kene kasa,
ara andre kisa pe kipwai kisa kili wou,
kipa, ‘Aiki ndrohonoku pwanpwan mepo
amirampwan aliy iripo mu iye, kiya kili
yiy.’ Pwen andre arakai ayau, ayapolo
masirai, pe aya mipwan ndruwan masih.
10 Hapeko kapa hu kanpwanos wou para
asa namnam, ara aya pire ndrohonokum
aya ndruwan masih. Pwen kapa mbukena
kowase yesou kisa, ara andre kipwai kisa

* **13:35:** Puk Waliy (Psalm) 118:26

kili wou, kipa, ‘Kowase, atali ndrohonoku mipwan tam ara, pe asa pe aya wiri ndrohonoku mipwan tam hiyan hira mu.’ Pwen andre kihaiyani wou kiro mbulmara hu ndramat masih ipwanos hu, pe husa ara. 11 Pe hiyeh pakisap ngalan mbukenan, ara andre ngalan kiya pwi. Pe hiyeh kiyki yiy kiya pwan, ara andre Ngindrai kihiri ngalan kiya paingan.”

12 Pwen Yesu ipwai iya kili ndramat mepo ipwanos yiy, ara ipa, “Kapa namangse yon, ara mbuna apwanos kowasem hu, pe nalim hu, pe yowem hu, pe hu ndramat menmenahu soyon mepo hutora pakeh kili wou. Kapa ambusiy tehen tora, pwen matisan hu kapwanos wou pe hu kapo soiwin kimui kisa kili wou. 13 Konan. Kapa namangse yon, ara apwanos hu ndramat menmenahu pwi, pe hu ndramat mandrahu imat, pe hu ndramat ndrikahu mwomwan, pe hu ndramat marahu iyoh, 14 pwen andre awiri lomwes kiyau aliy. Yihu ndramat tora kene, ara hu kanlahiy para kapo soiwin pwi. Konan. Andre Ngindrai kipo soiwin kiro lang mepo hu ndramat imwonen, hu kasa tine paiwe.”

Nongan pwandritiye para yon namandran

15 Pwen ndramat hamou imi ndrahasa keyau iyapolo Yesu, ara ihilingiy, pwen ipwai iya kili Yesu, ipa, “Ndramat mepo andre kinamnam kiro yon namandran kiro kolo King Ngindrai, ara andre kipwes.”

16 Hapeko Yesu itiyani nongan pwandritiye, ipa, “Ndramat hamou nakipo yon namandran. Pwen iro mwaniyaniy, pe ipwanos hu ndramat soyon para hu kasa. 17 Pwen isa rahihini lang para yon, pwen ipwandrisa ndramat para poya mbulyan, para kiya pwai kiya kili hu ndramat mepo kinpwanos hu pwen para hu kasa ara, ara kipa, ‘Akasa, melit masih kinmwoimwoi pwen iripo.’

18 Hapeko yihu ndramat masih ara, ara hamou-hamou tahu hupa husoltere. Ndramat hamou ipa, ‘Yo kunsowani piyang hambut, pe andre kuya nimei na. Pwen pe usok wou, kapa apa hiyan sato para andre kunto pwi.’

19 Pe ndramat hamou i ipa, ‘Yo kunsowani mbulmwakau to masongui, ma ndrokomwayit mayimwat; pwen andre kuya pe kunohonou hu kiya mbulen na. Pwen pe usok wou, kapa apa hiyan sato para andre kunto pwi.’

20 Pe hamou i ipa, ‘Yo ara mahapo ko uyesou uwiri pihin hamou, pwen tunan ara ko, pe kunlahiy para kusa pwi.’

21 Pwen ndramat para poya mbulyan, ara imui iya pe iya tiyaniy iya kili namandran tan. Pwen mbukena seu ara ndrinan ilokuh, pe ipwandrandrahani yiy, ipa, ‘Ahaleh aya hu sai masih, pe hu meresai mendreheh para kol ngawan. Pwen awiri hu ndramat menmenahu pwi, pe hu ndramat mandrahu imat, pe hu ndramat ndrikahu mwomwan, pe hu ndramat marahu iyoh, ara hu kasa.’

22 Pwen ndramat para poya mbulyan ipa, ‘Namandran, tesah anpwandrandrahani yo kinna aliy, ara kunmbusiy, hapeko honga nondriya seu, ara iripo ndron.’

23 Pwen namandran tan ipwai iya kili yiy, ipa, ‘Amui aya hu sai masih, pe aya hu meresai mendre-mendreheh para hu kol hakol-hakol, pe arandrokomarahu para hu kasa; pwen andre nondriya suwe kipep. 24 Upwai isa kili wawu, andre hamou tahu ndramat mepo kunpwanos hu mamu para hu kasa ara, ara andre hu kanyan hape ndritike yon to pwi.’ ”

Kapa narayah ndramira Yesu, ara alohongani kahiyan kimu

25 Hu ndramat soyo-soyon iya huro tokai iyapolo Yesu. Pwen ipaiwani yiy iya kili hu, pe ipa: 26 “Kapa ndramat hamou pakisa kili yo, hapeko kinmwisnani taman hilu tinan pwi, pe kinmwisnani nambuyun pe norun pwi, pe kinmwisnani nalin pe pisun pwi, pe kinmwisnani mwoiwan mbukenan pwi, ara andre kinlahiy para kirayah ndramiro pwi. 27 Pe kapa ndramat hamou kinkun kei tondrih tan pe kinho ndruwo pwi, ara kinlahiy para kirayah ndramiro pwi.

28 Kapa hamou tawawu pakipun seu hawum sohun niwen para memere, ara andre kimpwan na, pe kindring lohongai para kinimei tehe sombule pat tan, ara ilahiy para kipun suwen kiya hapwen, ndre pwi? 29 Pe kapa kimwaniyani ndrohonoku seu, pe kinsoyei hape, hapeko kinlahiy para kipuliy kiyahapwen pwi, pwen hu ndramat masih andre hu kanimei pe hu kapwasimiri yiy. 30 Pwen andre hu kapa, ‘Ndramat aro, ara isoye suwen hape, hapeko kinlahiy para kipuliy kiyahapwen pwi.’

31 Pe kapa king hamou pakiyapo pahun kiya kili king hamou, ara andre kimpwan pe kindring lohongai na, tehe ndramiran hu mapusongui (10,000) hulahiy para kayapo pahun kaya kili hu ndram mapulungui (20,000) ata king hamou ara, ndre pwi? 32 Pe kapa lohongan kipa tehe hu kanlahiy pwi, pwen andre kipwanos nongan kiya kili king hamou ara, para kikaituwe yiy, ma ndramiran hu huyera ndron mwanan, pe kisok king ara para hilu karapaniu pe kona pahun. 33 Pwen

tehen tora ko, kapa hamou tawawu kiniyki ndruwan kinna melit tan masih pwi, ara andre kinlahiy para kirayah ndramiro pwi.
34 Ndras para kanyai ara hiyan, hapeko kapa kankanan kiya pwi, pwen andre tukambusi kanan kimui tapeh? 35 Pwen ndras tora, ara kinlahiy para kasuluyaniy kiya polo lohulohu pwan, ara pwi. Pe kinlahiy para kasuluyaniy kiya polo ndre tutut para kaikiy kiya piyang, ara pwi yi. Ndras tora, ara andre karahaliy kiyau o mwaihei. Hiyeh mandraingan, ara kihilingi nongan iye."

15

Nongan pwandritiye para noru sipsip hamou isongsin

1 Hu ndramat para poya takis, pe hu ndramat mepo pakut tahu mwomwan, ara hu masih husa mbultere hu, pe hurahakowa Yesu para hu kahalong nongnan. 2 Hapeko yihu Parisiy pe hu ndramat para hinuwani nongan para pwahanou, ara ndriyahu isin, pe huro panguluwaniy mwalingahu, huro pa, "Ndramat aro irawulohani hu ndramat pakut tahu mwomwan, pe ngara kinamnam kiyasura hu."
3 Pwen Yesu itiyani nongan pwandritiye iya kili hu toro: 4 "Kapa hamou tawawu, ma sipsip tan masangat, pe hamou kiyasongsin, ara tehe tapeh? Andre kitali hu androsongui pe androsomou ara hu koro kol hape mwaihei, pe kiya ten sipsip mepo kinnasongsin ara, kipoo kiya kahi yiy, ndre? 5 Pe iro mwonen ikahi yiy, ara andre kipwes namandran iya, pe kisap yiy kiye ngundrun. 6 Pwen kimui kiya wum, pe andre kiyoh kowasen hu kiyapolo hu ndramat para pakeh kili yiy, ara hu kasa wule, pe andre kipa, 'Akapwes kiyasura yo; yo kunkahi sipsip to mepo isongsin ara!' 7 Yo upwai isa kili wawu, tehen aliy o, pwesai namandran iya andre kiro kol paingan yang, kapa ndramat hamou mepo pakut tan mwomwan kirapaiwani ndriyan. Ara ndrokonan—yihu para kol paingan yang ngara hu kapwes kata hu ndramat hu mwonen androsongui pe androsomou, pe kinlahiy para hu karapaiwani ndriyahu pwi. Hapeko kapa ndramat hamou pakut tan mwomwan kirapaiwani ndriyan, ara pwesai para aliy iramwaitini pwesai masih.

Nongan pwandritiye para sombule silwa iyos

8 Pe kapa pihin hamou ma sombule silwa tan masongui pe hambut para aliy kiyos, pwen andre tapeh? Ara andre kitolmwani paisui sahin pe kipwasili seu pe kiten nokulaniy, kipoo kiya kahiy, ndre? 9 Pe kiro mwonen kikahiy, andre kiyoh kowasenhu pe hu ndramat para pakeh kili yiy, ara hu kasawule, pe kipa, 'Akapwes kiyasura yo; yo kunkahi sombule pat to mepo iyos ara.' 10 Pwen pe upwai isa kili wawu, tehen tora ko, kapa ndramat hamou pakut tan mwomwan kirapaiwani ndriyan, andre pwesai namandran iya kirayah kiro mbulmara hu angelou ata Ngindrai."

Nongan pwandritiye ta mbunah kamai hamou isongsin

11 Pe Yesu iposura nongnan ipa, "Ndramat hamou ma norun kamai malmou. 12 Pwen norun kopwan, ara ipwai iya kili taman, ipa, 'Tomo, ataingani menmenam, pe ato haroh, ara unamiliy para aikiy kisa kili yo.' Pwen pe itainganiy mwalinga hilu.
13 Pwen iyamulan hape, norun kopwan ara ihikule menmenan masih, pe iyau iya kol namandran masih mawen hape. Pwen iya iro ara, pe irakultuw handra-handra, pe irasumbuwani topwe menmenan masih kene, ihisolou o mwaihei. 14 Pe iro ara, pe menmenan masih iyahasolou topwei, pe iro mwonen lang ara mundruwai namandran irayah iro kol namandran masih ara, pe iho mamwore ko mwaihei. 15 Pwen pe iya ten mbulen, pe iyki yiy iya kili ndramat hamou para kol namandran masih ara, para kirayah ndramat para poya mbulyan. Pe ndramat ara, ipwandrisa yiy iya kowa hu puw tan para kiro hang anandrina hu puw. 16 Pe inime hu puw huro yan hu pwisi mbuwah,* pe ndriyan ingah para kiyanuh puran kiya hu pwisi mbuwah ara. Hapeko, ndramat hamou kinhang yiy hapesah pwi.
17 Pe iro mwonen lohongan imui isa kili yiy, pwen ipa, 'Yihu ndramat para poya mbulya tomo, ara ma anandrinahu ipep pe ndromwan ita, pe yo urupo aripo pe kunumat ndriyo. 18 Konan ara! Yo andre kutine pe kuyau kumui kuya kili tomo pe andre kupwai kiya kili yiy, kupa toro: Tomo, yo ara umbusi pakut mwomwan iya kili Ngindrai pe isa kili wou i. 19 Pwen kinna hiyan para apohowe yo tehe norum pwi. Ambusi yo kurayah tehe ndramat hamou para poya mbulyam o mwaihei.' 20 Pwen pe itine pe imui iya kili taman.

Hapeko iho ndron mwanan iya, pwen taman ara inime yiy iro tokai iropo isa. Pe koyun isikirani yiy, pe ingap iya kili norun pe indrohosi yiy, pe irahunghung iyatan.

21 Pe norun kamai ipwai iya kili yiy, ipa, 'Tomo, yo ara umbusi pakut mwomwan iya kili Ngindrai pe isa kili wou i. Pwen kinna hiyan para apohowe yo tehe norum pwi.'

* **15:16:** Eng: pods; TP: skin bilong bin

22 Hapeko taman ipwai iya kili hu
ndramat para poya mbulyan, ipa, ‘Aka-
haleh! Akawiri koyau hamou niwen
mepo mwayih iya, pe iramwaitini hu
koyau masih, pe akasuluye yiy kiya aliy.
Pe akaiki pwenah sih kiya ndrakopwen-
iman, pe akaiki hatna pwelekai mal-
pai kiya pwelekan. 23 Akaya wiri noru
mbulmwakau mepo imuh kisa, pe katin-
gundrun. Pe tukanamnam pe tukapwes.
24 Paratesah, noru kamai iye, ara kinnamat
pwen, pe mahapo kinimui kinsa mwalen
paiwe. Pe isongsin, pe kankahi yiy.’ Pwen
pe hupiye hu iya pwesai.
25 Iro mwonen lang ara, nalin ndrohan
ara iro ndrai piyang. Pwen imui isa pakeh
ngilse seu, pe ihilingi ngasa ndramiy pe
ndraniyai iropo iya. 26 Pwen pe iyoh
ndramat hamou para poya mbulen iya
kili yiy, pe isok tehe hu tora po tesah.
27 Pe ndramat para poya mbulen ara, ipa,
‘Nalim ara kinsa pe tamam itingundru
noru mbulmwakau imuh, paratesah, yiy
ara iro hiyan o pe imui.’
28 Pwen nalin ndrohan ihilingi nongan
aro, pe ndrinan ilokuh, pe welen imai
para kiya nondriyan. Pwen pe taman
iya ngawan pe iya rambunmbuni yiy.
29 Hapeko isomwi taman, ipa, ‘Animei na!
Hayou soyon iya kinna, ara urayah tehe
ndramat para pwandrendres tam. Pe
kunoho ndrihisani hape nongnam ngara
apwatisingiy kisa kili yo, ara pwi. Hapeko
anpo hamou noru meme mendreheh para
ahang yo para kupwes kiyasura kowase hu,
ara pwi. 30 Hapeko norum kamai mepo
kinna solpwarani hu memelit tam masih,
kinna kultuw para pilah ara isa, pwen ma-
hapo atingundru noru mbulmwakau imuh
iya anan!’
31 Pe taman ipa, ‘Noru, wou ara aripo
sura yo lang masih, pe hu melto masih
kene, ara atam! 32 Hapeko ndriya worou
ara kiro hiyan pe tukapwes, paratesah,
nalim aro, ara kinnamat, pe mahapo kin-
imui kinsa mwalen paiwe; iyasongsin, pe
kankahi yiy.’ ”

16

Nongan pwandritiye ta ndramat iro nimnim iya pohomara mbulen, pe isalp-warani hu melit

1 Yesu itiyani nongan pwandritiye iya
kili ndramiran hu, ipa, “Ndramat hamou
namandran mamenmenan soyo-soyon iya,
ara iyki ndramat hamou iro mu para kiro
ponokulani hu menmenan. Pe hu ndramat
hayah husa kili namandran ara, pe hura-
susut nongan iya kili yiy, tehe ndramat iro
mu ara, ara kinsalpwarani hu menmenan.
2 Pwen pe namandran ara iyoh yiy iya
nondriyan pe isok yiy, ipa, ‘Wou apo tesah,
mepo uhulong titiye tam? Wou aro mu iya
pohombulen, pe atiyaniy kisa kili yo na;
aro ngaplaniy tapeh? Paratesah, wou ara
anlahiy para aye ndron pohombulen iye
pwi.’
3 Pwen ndramat iro mu iya pohombulen
ara, ara ipwai iya kili yiy mbukenan, ipa,
‘Yo mahapo andre kupo tesah ara? Na-
mandran to nakiwiri mbulyo kiya mawen
kili yo. Yo ara pwokeyo pwi para kutalon
pwan, pe umasi para kuro rasosoying i.
4 Yo ara upahasani sehe lohongai para kum-
busiy mahapo, pwen andre hu ndramat
karawulohani yo kuya nondriya suwe hu,
kiro mwonen lang mepo namandran to
kiwiri yo kuya mawen mbulyo.’
5 Pwen pe iyoh hu mepo nahanah ata
namandran tan iro kili hu, ara husa kili
yiy. Pe isok yiy isa mu tahu ara, ipa, ‘Wou
nahanah tam ita kili namandran to, ara
masahayeh?’
6 Pe yiy isa mu ara, ipa, ‘Nopwaran para
nahanah to, ara tehe ndraikei holip iho
kohoyongan masangat.’*
Pwen ndramat iro mu iya pohombulen
ara, ipa, ‘Ahaleh pe ayampwan, pe awiri
pepa mepo hu kanratuluwi nongan para
nahanah tam ita aliy, pe aratuluwi na-
hanah tam kiya mayimingui opu.’
7 Pwen isok yiy mepo iho ndruwan ara,
ipa, ‘Wou, nahanah tam masahayeh?’ Pe
ipa, ‘Nopwaran para nahanah to, ara tehe
wit mandropwa sangat.’†
Pe ipwai iya kili yiy, ipa, ‘Ahaleh pe
ayampwan, pe awiri pepa mepo hu kanrat-
uluwi nongan para nahanah tam ita aliy,
pe aratuluwi nahanah tam kiya mandrol-
ngui opu.’
8 Pe iyamulan, namandran tan iya
yirowe sehe melit kintayah ara, pwen
isomwani ndramat mwomwan para
pohombulen ara, paratesah, yiy imbusi
kultuw ara tehe ndramat lohongan ileu.
Akanimei, yihu ndramat para kol pwan,
ara lohongahu ileu iya kultuw handra-
handra, para hu kasusuye kiya kili hu
hasap para mahapo. Pe huramwaitini hu
mepo ngara hu koro ndruwa kultuwayi
kolo King Ngindrai. 9 Yo upwai isa kili
wawu, akataingani hu sombule pat pe
hu melit handra-handra pwassin para
kol pwan, para akapo kowase wawu hu
kayau aliy. Pwen kapa hu melit pwassin
ara kene hu kahapwen, andre Ngindrai
kirawulohani wawu koro nondriya hu seu
mepo andre kinto-kinto.

* **16:6:** Eng: Eight hundred gallons of olive oil; TP: 100 dram wel; Greek: 100 batous † **16:7:** Eng: a thousand bushels of wheat; TP: 100 bek wit; Greek: 100 korous

10 Kapa hiyeh maran kiwayis para
kiponokulani hu melit mendreheh, ara
andre maran kiwayis para kiponokulani
hu melit namandran i. Pe hiyeh ngara
kimbusi kultuw kinmwonen pwi kiya hu
melit mendreheh, ara andre kimbusiy
tehen aliy o kiya hu melit namandran i.
11 Pwen pe kapa mara wawu kinwayis para
akaponokulani hu melit pwassin para kol
pwan pwi, pwen hiyeh andre kipa ndre
mara wawu kiwayis para akaponokulani
hu memelit ndrokonan. 12 Pe kapa
mara wawu kinwayis para akaponokulani
menmena hamou pwi, pwen hiyeh andre
kiyki melit kisata wawu para akarayah
mbukenan?
13 Kinlahi ndramat hamou para poya
mbulen kiro pahandra hilu namandran
malmou, ara pwi. Yiy andre kihimwisnani
hamou pe kinamili hamou, ndre andre we-
len kiso kiyata hamou pe welen kimai kiy-
ata hamou. Wawu kanlahiy para karayah
pwandrendres ta Ngindrai, pe pwandren-
dres para menmena kol pwan kene, ara
pwi."

Yesu iwong iya nongan para pwahanou pe iya nongan para kolo King Ngindrai

14 Pe yihu Parisiy mepo hu ngara
kanamili singayai, ara huhulingi hu
nongan masih aro kene, pe hu patumbuye
Yesu. 15 Pwen Yesu ipwai iya kili hu, ipa,
"Wawu ndramat ariya ko mepo wawu
pakasomwani wawu koro mbulmara hu
ndramat, hapeko Ngindrai ara tanan
ndriya wawu pwen. Tesah mepo haiyan
iya mbulmara hu ndramat, ara melit
mwomwan masih iya mbulmara Ngindrai.

Hu Susura Hinonou ta Yesu

16 Nongan para pwahanou pe nongan
tahu Poropet ara huro pohowei, ipoo isa
matne lenge Yohanes. Hapeko iro mwonen
lenge Yohanes isa, nongan hiyan para kolo
King Ngindrai, ara huro pohowei iya kol
masih. Pe hu ndramat masih hurasisinge
hu para hu kaya nondriyan. 17 Kol pwan
pe yang, ara iya waison para kimun o
mwaihei, hapeko kinlahiy para nongan
para pwahanou sahin ata Ngindrai kitan,
ara pwi.
18 Pe kapa ndramat hamou kitali nam-
buyun, pe kiyesou kiya kili pihin hamou
paiwe, ara ipo pilah. Pe kapa ndramat kiye-
sou kiya kili pihin mepo kintali nambuyun,
ara ipo pilah.

Titiye ata ndramat menmenan soyon pe Lasarus

19 Ndramat hamou iyen, mamenmenan
soyon, pe ngara kisuluye yiy kiya hu ndro-
han anandritan pe koyau lahayan iya,
pe lang masih ngara kimpwan ndrita hu
melit mwayih pe lahayan handra-handra.
20 Pe ndramat hamou ngalan Lasarus ngara
kiyempwan pohomara karam namandran
ta ndramat menmenan soyon ara, pe ngara
kiro rakamam. Mandrakuyun masih ara
neken iniy topwei. 21 Pe Lasarus ndriyan
ngara kingah para kiyan hu konkonu
anandrinai mepo ngara kilon kiro keyau
ata ndramat mepo menmenan soyon ara.
Hapeko hu mwiy, ngara hu koro ndramani
hu neken tan.

22 Pwen irahihini lenge Lasarus, ndramat
para rakamam ara, imat. Pe hu angelou
husap yiy iya pe imi ndrahasa Apraham.
Pe ndramat menmenan soyon iya ara, ara
imat i, pe huroni yiy. 23 Pe iya pe iro
kolo hu ndramat kanmat pe iro nondriya
ngandran namandran. Pwen maran itan-
dras iya paingan pe inime Apraham iro
mwanan iya, iyasura Lasarus iro ndra-
hasan. 24 Pwen pe iyoh iya kili Apraham,
ipa, 'Tomo Apraham, koyum kisikirani yo,
pe apwandrisa Lasarus pe kiyki ndrakop-
weniman kiya ndran, pe kisa kalame pe
kimbusiy kiwou. Paratesah, mwan urupo
aliy iye, ara iripo iyki ngandran naman-
dran iya, isa kili yo.'

25 Hapeko Apraham ipwai iya kili yiy,
ipa, 'Noru, alohongani mipwan tam kinna,
ma aro ndron mwalen, ara awiri hu melit
tam hiyan opu; hapeko Lasarus, ara iwiri
hu melit tan mwomwan opu. Hapeko
mahapo, yiy ara iripo mwoimwoi iye, pe
wou ata nondriya ngandran namandran.
26 Pe melit handra yi, ara toro: mwalinga
yowu pe wawu, ara Ngindrai kiniyki ngat
sih mbulun pwi ita pwen. Pwen pe kin-
lahiy para ndramat hamou kiro iye pe
kihis ndrokomatne ngat iye kiya haroh kili
wawu, ara pwi; pe kinlahiy para hamou
kisingondritiy kiro ara pe kisa kili yowu,
ara pwi yi.'

27 Pwen ndramat menmenan soyon ara
isomwiy, ipa, 'Tomo Apraham, urakamam
satam, apwandrisa Lasarus kiya suwe
tomo, 28 paratesah, yo ma nali hu mayimou.
Pwen hiyan para kiya pe kipwandrandra-
hani hu. Matisan yihu yi kasa kol aripo,
mepo ngandran namandran iya iripo aliy.'

29 Pwen pe Apraham ipwai paiwe iya
kili yiy, ipa, 'Nongan ata Mose iyasura hu
Poropet, ara ita sura nalim hu. Hu koroiki
ndrainga hu kaliy.'

30 Hapeko ipa, 'Pwi! Tomo Apraham;
kapa ndramat hamou kitine kimat pe kiya
kili hu, pwen andre hu karapwaiwani
ndriyahu.'

31 Hapeko Apraham ipwai iya kili yiy,
ipa, 'Kapa yihu kanhilingi nongna Mose pe
hu Poropet pwi, pwen andre hu kanlahiy

para hu kapwotisingi lohongahu pwi, konan kapa ndramat hamou kimat pe kisa tine.' "

17

Yesu iwong iya pakut mwomwan, pe kultuw para kapwotisingi lohongai, pe kultuw para kapo mbulen

1 Yesu ipwai iya kili ndramiran hu, ipa, "Hu melit mepo andre kimbusi hu ndramat kayos kaya pakut mwomwan, ara andre karayah. Hapeko toimwa sehe ndramat mepo imbusiy, pe hu melit tehen tora hu karayah. Nopwaran, ara ita ndritan. 2 Hiyan para kandruyani pat kiya koyun pe kapiyani yiy kiya mbulu ndras pe kimat. Pwen andre kinlahiy para kirandroyani hamou tahu mbunah mendreheh aripo, pe kiyos kiya pakut mwomwan pwi. 3 Pwen pe akoro hinehes.

Kapa nalim kimbusi pakut mwomwan, pwen apomate yiy; pe kapa kirapaiwani ndriyan, pwen atali mwomwan tan.

4 Pe kapa kimbusi pakut mwomwan kisa kili wou maporoandrtisap kiho nondriya lang sih, pe maporoandrtisap kimui kisa kili wou, pe kipa, 'Nakusa pohopoh; pe nakurapaiwani ndriyo,' pwen atali mwomwan tan."

5 Pwen hu aposel hupwai iya kili Yapan, hupa, "Ambusi lohonga yowu ndrisiyon, ara kiya namandran!"

6 Pe Yapan isomwi hu, ipa, "Kapa lohongam ndrisiyon mendreheh pwen tehe peke mbuwa mastet sih, ara andre alahiy para apwai kiya kili kei namandran, para ngondron kiret pe kiyahasi yiy kiya ndras, pe andre kihilingi wou.

7 Kapa hamou tawawu ma ndramiran hamou para poya mbulyan, pe kipwai kiya kili yiy para kiya talon pwan kiya piyang, ndre kiya pwokere hu sipsip, pwen kiro mwonen ndramat para poya mbulyan ara kimui kisa, andre namandran tan kipwai kiya kili yiy, kipa, 'Asampwan kileh pe anamnam'? Andre kiwong tehen toro, ndre pwi? 8 Pwi! Andre kipa, 'Amwaniyani anandrino na, pe ahakule wou pe aro longe yo para kuyin ndran pe kunamnam. Pwen kiyamulan andre anamnam pe ayin ndran.' 9 Pwen sehe melit ipwandrandrahani ndramat para poya mbulyan para kimbusiy ara, ara andre namandran tan kirawulohani yiy, ndre pwi? Pwi! 10 Pwen pe wawu tehen aliy i; kapa wawu kanmbusi hu melit masih mepo Ngindrai kinpwandrandrahani wawu para akambusiy kihipwen, ara wawu kapa, 'Yowu ara ndramat o mwaihei para poya mbulyam. Mbulen yowu mbusiy, ara mbulya yowu ara ko.' "

Yesu isopwoyani hu ndramat masongui mepo mwamwa kawa iro kili hu, ara huya hiyan

11 Pwen Yesu iro tokai nakiya Yerusalem, pe iya yau ngilse ndrokomatnet para mwalinga kol malkol namandran hape, Samariya pe Kaliliy. 12 Iro mwonen nakiya nondriya kol hakol mendreheh, yihu ndramat masongui mepo mwamwa kawa ilopwa hu, ara husa pohonani yiy, pe huro tine mwanan hape. 13 Pe huyoh namandran iya, hupa, "Yesu! Namandran! Koyum kisikirani yowu!"

14 Pwen iro mwonen Yesu inime hu, ipwai iya kili hu, ipa, "Akaya pwaingani wawu kaya kili hu pris." Pe iro mwonen huropo huya, ara mandrakuyuhu masih kene irayah howen.

15 Pe hamou tahu inimei tehe mandrakuyun kinna howen, pwen imui isa, pe iro wayeh namandran pe iro hari ngala Ngindrai. 16 Pe isa piyani yiy iya ngondro ndrika Yesu, pe irawuloh iyatan. Pe yiy ara ndramira Samariya hamou.

17 Pe Yesu isok, ipa, "Upa ndre wawu masongui wawu kanna howen; pe hu manandrosomou hu kontora aleheh? 18 Tehen tapeh? Ndramat hamou hira ndron para kimui kisa pe kisahari ngala Ngindrai, ndre pwi? Ndre ndramat para mawen iye kopu?" 19 Pwen Yesu ipwai iya kili yiy, ipa, "Atine pe ayau; lohongam ndrisiyon kinmbusi wou anna hiyan."

Kolo King Ngindrai andre kisa tapeh?

20 Hu Parisiy hayah husok Yesu tehe sehe lang imwonen andre kolo King Ngindrai kisa. Pwen Yesu isomwi hu, ipa, "Kolo King Ngindrai nakisa, ara wawu andre kanyirowe kaipisan pwi. 21 Pe yihu ndramat kanlahiy para kapa: 'Akanimei! Iripo iye,' ndre 'Ita yoro,' ara pwi. Hapeko akahalingiy! Kolo King Ngindrai, ara ita mwalinga wawu."

22 Pwen ipwai iya kili ndramiran hu, ipa, "Lang itapo isa, ara andre wawu karakamsiy para wawu pakanime lang sih, para nondriya lenge Noru Ndramat, hapeko wawu andre kannimei pwi yoh. 23 Pe hu ndramat andre hu kapwai kisa kili wawu, hu kapa, 'Akanimei! Yiy ita yoro!' ndre 'Yiy iripo iye!' Wawu mbuna akangap koho ndruwa hu kaya. 24 Lenge Noru Ndramat ara mwensen tehe kamit; kikamiriy, pe kilengani yang kiro mbusungon haroh kiyandrek kiya haroh. 25 Hapeko Noru Ndramat andre kiya nondriya hu nopwaran namandran soyon kimu, pe hu hasap para mahapo, andre hu kamwisnani yiy.

26 Hu kultuw mepo kantayah kinna iro lenge Nowah, ara andre kihisoule ko, kiho

nondriya lenge Noru Ndramat. 27 Iro tandrohonga lenge Nowah, ara yihu ndramat huro namnam, pe huro yin ndran, pe huro yesou, pe huro sokombut yesou, ipoo iya lang mepo Nowah isong iya nondriya ndroi. Pwen pe non namandran irah pe ipwalngani hu masih.

28 Pe andre kihisoule ko tehe lenge Lot i. Hu ndramat huro namnam pe huro yin ndran, pe huropo pehei pe huro sousou, pe huro has anandrinai pe huro pun seu. 29 Hapeko iro mwonen lang mepo Lot itali Sotom, mwan ilon tehe mbulou indrut iyau yang isa pwan, pe ipwalngani hu masih kene.

30 Pwen kiho mwonen lang mepo Noru Ndramat nakisa yelan ngawan, ara andre kihisoule ko. 31 Kiro mwonen lang ara, ndramat hiyeh kiro payandroha suwen, ara mbuna kilai kiya pwan, pe kiya nondriya suwen para kiya wiri hu menmenan. Tehen tora ko, sehe ndramat mepo kiro pingen lang ara, ara mbuna kipaiwani yiy kimui. 32 Wawu kalohongani nambuyu Lot! 33 Hiyeh pakisopwat mwoiwan, ara andre mwoiwan kitali yiy; pe kapa hiyeh kitali mwoiwan, ara andre mwoiwan kiye ndron. 34 Yo upwai isa kili wawu, tehe ndramat malmou andre hilu keye matin yokyok hayok kiro mwonen ping ara. Pwen Ngindrai andre kiwiri hamou, pe hamou andre kiye ndron. 35-36 Pe pihin malmou andre hilkorowule pe hilkoro puluw palawa. Pwen andre Ngindrai kiwiri hamou, pe hamou andre kiye ndron."*

37 Pwen ndramiran hu husok yiy, hupa, "Yapan, hu melit aro kene andre hu karayah koro aleheh?" Pwen Yesu isomwi hu, ipa, "Hape aleheh mepo nombuwe tesah imat iro aliy, ara andre hu pihinan kahalun kaya aliy.†"

18

Nongan pwandritiye ta pihinau hamou ngara kiwaiyani ndramat para tamwaniye

1 Pwen Yesu itiyani nongan pwandritiye sahin iya kili ndramiran hu, para kihinuwani hu para hu koro tohun lang masih, pe welehu mbuna kimai. 2 Yesu ipa toro: "Ndramat hamou para tamwaniye, ara iye kol hakol ngawan. Pe yiy ara kinho noh ata Ngindrai pwi, pe kinoho lohonge kinnata hu ndramat pwi yi. 3 Pe pihinau hamou iro kol ngawan ara, ngara kisa kili yiy ken iho ken, pe kipa, 'Asopwat yo, pe aramwaniyani mwalingo pe mwalinga yiy mepo pakiyki yo kuya nongan.'

4 Ndramat para tamwaniye ara, ara mamu ipa pwi iya kili yiy. Hapeko iyen pe ilohonge, ipa, 'Yo ara kunho noh ata Ngindrai pwi, pe kunoho lohonge kinnata hu ndramat pwi yi. 5 Hapeko pihinau aro, ngara kiro waiyani yo manau. Pwen hiyan para kuramwanye yiy kileh. Matisan kiropo kisa ken iho ken pe kipwonomwili yo topwei!' "

6 Pe Yapan ipwai, ipa, "Akahalingi nongan mepo ndramat kinho tamwaniye hiyan pwi ara, kinpwai. 7 Pwen tehen tapeh? Hu ndramat mepo Ngindrai kintakinimahu pwen atan, pe kapa hu koro rang kiya kili yiy para kisopwat hu ping pe lang, ara andre kihilingi hu, ndre pwi? Pe andre kiyindronge hu koro longe para kisopwat hu kiya ndrangan niwen? Pwi yoh! 8 Yo upwai isa kili wawu tehe andre kinkose para kiramwanye hu kileh pwi. Hapeko, kapa Noru Ndramat kisa, andre kinimei tehe hu ndramat hutopo kol pwan, ara lohongahu ndrisiyon, ndre pwi?"

Nongan pwandritiye ta Parisiy hamou pe ndramat para poya takis hamou

9 Yihu ndramat hayah ara husikiye hu tehe kultuwayihu ara imwonen iya, iyata hu hayah i mepo hunime hu tehe hu mwaihei opu. Pwen Yesu itiyani nongan pwandritiye iya kili hu ndramat ara, toro: 10 "Hilu ndramat malmou, hilya yumwa totohun namandran para hilkaya tohun. Yiy hamou, ara hamou tahu Parisiy, pe yiy hamou i, ara ndramat hamou para poya takis. 11 Parisiy aro, itine pe iro tohun iyatan mbukenan, ipa toro: 'Ngindrai, yo urawuloh tehe yo ara tehe hu ndramat hayah pwi. Yihu ngara kapahana, pe karandroindroi, pe kapo pilah. Hapeko yo, ara pwi! Pe yo tehe ndramat para poya takis aro pwi yi. 12 Yo ngara kuyuh anandrinai maporoluwoh kiho nondriya sandre sih. Pe melit masih ngara kuwiriy, ara ngara kuwiri hambut para nondriya masongui ara, pe ngara kuikiy kisatam.'

13 Hapeko ndramat para poya takis ara iro tine mwanan hape. Yiy mbuwalin para maran kitandras kiya kol paingan yang. Hapeko iti wiyineren, pe ipa, 'Ngindrai, koyum kisikirani yo. Yo ndramat pakut to mwomwan.'

14 Yo upwai isa kili wawu tehe ndramat para poya takis aro, ara imui iya suwen, pe yiy opu ara irayah ndramat imwonen iya mbulmara Ngindrai. Hapeko Parisiy aro, ara pwi. Paratesah, hiyeh pakisap ngalan mbukenan, ara andre ngalan kiya pwi.

* **17:35-36:** Hu ndramat hayah hupahas iya nongna Ngindrai, hupa ndre nongan hape yi ita suran, pe ipa toro: "Ndramat malmou andre hilkoro piyang. Pwen andre Ngindrai kiwiri hamou, pe andre hamou kiye ndron." Animei ita Mattiu 24:40 † **17:37:** Eng: Where there is a dead body, there the vultures will gather.

Pe hiyeh kiyki yiy kiya pwan, ara andre Ngindrai kihiri ngalan kiya paingan.”

Yesu pe hu mbunah mendreheh

15 Pe yihu ndramat ara huro wiri hu mbunah mendreheh iyapolo hu mbunah malaman i, ara huya kili Yesu para niman kiya ndrita hu. Pe iro mwonen ndramiran hu hunimei, pwen hupomate hu ndramat ara. 16 Hapeko Yesu iyoh hu mbunah husa kili yiy, pe ipa, “Akatali hu mbunah kasa kili yo, pe mbuna akakaituwe hu, paratesah, kolo King Ngindrai, ara atahu tehen aro kene. 17 Yo upwai ndrokonan isa kili wawu, kapa ndramat hamou kinwiri kultuwayi kolo King Ngindrai tehe mbunah hamou tehen iye pwi, ara kinlahiy para kiya nondriyan pwi.”

Pohon hamou menmenan soyon

18 Pwen pohon hamou para kol isok Yesu, ipa, “Ndramat Hiyan para Hinonou, yo andre kumbusi tapeh, pwen pe andre kuwiri taleh mepo andre kinto-kinto?”

19 Pe Yesu isomwi yiy, ipa, “Paratapeh wou apohowe yo hiyan? Hamou hiyan pwi. Ngindrai hamou opu, ara yiy hiyan. 20 Wou tanam hu nongan para pwahanou: ‘Mbuna apo pilah, mbuna atingundru ndramat kimat, mbuna apahana, mbuna apakarawani ndramat hamou kiya nongan, pe ahaiyani tamam hilu tinam.’ ”

21 Pwen pohon para kol ara, ara ipa, “Nongan para pwahanou masih kene ara, ara mawihou to ko, pe ngara kuhaiyaniy.”

22 Iro mwonen Yesu ihilingi nongan aro, pwen ipwai iya kili yiy, ipa, “Melit handra ko hira ndron, ara anmbusiy mapu. Ayapo pehei kiya hu melit tam masih, pe awiri singayai para aliy, pe atainganiy kiyata hu ndramat mepo hundroisiy, pe andre awiri hu melit lahayan kennen namandran ita kol paingan yang. Pwen asa, oho ndruwo.”

23 Iro mwonen ihilingi nongan aro, ndriyan ara ipworu masih, paratesah, yiy ndramat hamou menmenan soyon iya. 24 Yesu maran iya kili yiy, pe ipa, “Yihu ndramat mepo menmenahu soyon, ara ingandrah iyatahu para hu kaya nondriya kolo King Ngindrai! 25 Kamel hamou, ingandrah para kisong kiya ngara kannih; hapeko ndramat hamou menmenan soyon iya, ara ngandrahan iya para kisong kiya nondriya kolo King Ngindrai.”

26 Pwen hu hiyeh huro hilingiy, ara husok, hupa, “Kapa tehen tora, pwen andre hiyeh ndrokonan kilahiy para kiwiri taleh mepo andre kinto-kinto?”

27 Pe Yesu ipa, “Sehe melit hu ndramat kanwenei para kambusiy pwi, ara Ngindrai iwenei para kimbusiy.”

28 Pwen Pita ipwai iya kili Yesu, ipa, “Yowu ara kantali hu melit towu masih kene para koho ndruwam!”

29 Pe Yesu ipa, “Yo upwai ndrokonan isa kili wawu, kapa sehe ndramat kitali kolon ndre nambuyun, ndre kitali taman hilu tinan, ndre kitali nalin hu, ndre kitali norun hu, para nakiya nondriya kolo King Ngindrai, 30 ara andre kiwiri hu melit soyosoyon iya kiro lang mahapo, pe kiya lang itapo isa kamulan, ara andre kiwiri taleh mepo andre kinto-kinto.”

Yesu iranonoye paiwe iya kimat tan

31 Pwen Yesu iwiri hu Songui pe Lumou huya pwakin hape, pe ipwai iya kili hu, ipa, “Andre worou tukaya paingan Yerusalem, pe melit masih mepo hu poropet kantatuluwiy pwen kinna ta Noru Ndramat, ara andre kirayah mannan. 32 Tehe andre hu kaiki yiy kiya nima hu Ndramira Lah. Pe andre yihu kapwasisiman anan, pe kapatumbuye yiy, pe kasokombunuhi yiy, pe kamwiri yiy, pe andre hu katingundrun kimat. 33 Pe kiro mwonen lang toyoh, ara andre kisatine paiwe.”

34 Pe ndramiran hu, ara lohongahu kanileu kinna nongan masih aro, ara pwi yoh. Mbulndroiyi lohongai ara, ara ikohon kili hu, pe yihu kanpahasani sehe melit mepo iro wong iya aliy pwi.

Yesu isopwoyani ndramat hamou maran iyoh

35 Pwen Yesu iropo nakiya kol ngawan Yeriko, pe ndramat hamou maran iyoh, ara iyempwan ngilse sai, pe iro rakamam. 36 Pe iro mwonen ihilingi hu ndramat soyon iya husoroyau, pwen isok tehe tesah ndrokonan iripo tayah. 37 Pe hupwai iya kili yiy, hupa, “Yesu, ndramira Nasaret, ara nakisayau aripo.”

38 Pwen ndramat ara iyoh, ipa, “Yesu, Noru Tepit, koyum kisikirani yo!”

39 Pe yihu ndramat mepo huro luwani Yesu, ara hupomate yiy pe hupwai iya kili yiy para kihun o, hapeko iyoh, ipa, “Noru Tepit, koyum kisikirani yo!”

40 Pwen Yesu iro tine, pe ipwandrandrahaniy para hu kawiri ndramat maran iyoh ara, kisa kili yiy. Pe iro mwonen isa pakeh, pwen Yesu isok yiy ipa, 41 “Anamiliy para kumbusi tesah kisa kili wou?”

Pe ipa, “Yapan, yo unamiliy para kunimnim paiwe.”

42 Pe Yesu ipwai iya kili yiy, ipa, “Kiya, animnim! Lohongam ndrisiyon, ara kinsopwat wou.” 43 Hape pwi ko, maran inimnim paiwe, pe iho ndruwa Yesu pe iro hari ngala Ngindrai. Iro mwonen yihu ndramat masih kene hunimei, pwen yihu masih huhuri ngala Ngindrai yi.

19

Sakiyus ndramat para poya takis

1 Yesu iya nondriya kol ngawan Yeriko,
para pakiya yau tusuye. 2 Pe ndramat
hamou iro kol ara, ara ngalan Sakiyus. Yiy
ara ndramat hamou ihohin iyata hu ndra-
mat para poya takis, pe mameltan soyon
iya. 3 Yiy inamiliy para kinime Yesu ara
hiyeh, hapeko yiy, ara mulai sahin opu, pe
kinlahiy para kinime Yesu pwi, paratesah,
hu ndramat soyon iya, ara huro tandrap-
ndrap. 4 Pwen pe ingap iya mu pe ingas
kei sikamor* hakou, pe iye parasangan
para kinime Yesu, paratesah, Yesu andre
kisayau sai ara.

5 Iro mwonen Yesu isarayah iro hape
ara, maran itandras iya paingan pe inime
Sakiyus, pe ipwai iya kili yiy, ipa, “Ahaleh
o, asa pwan. Mahapo ko andre kuya kuro
suwem.” 6 Pwen Sakiyus ihimbuh o, pe ituh
isa pwan. Pwen irawulohani Yesu iyapolo
pwesai.

7 Yihu ndramat masih hunimei, pe huro
panguluwani Yesu, huro pa, “Yiy kinna
kintora suwe ndramat hamou mepo pakut
tan mwomwan.”

8 Hapeko Sakiyus itine pe ipwai iya kili
Yapan, ipa, “Yapan! Animei na! Yo mahapo
andre kutaingani hu memelit to haroh
mwaniye kiya kili hu ndramat mepo men-
menahu pwi, pe kapa kunpwasike hamou
pe kunpahanowe hu meltan, ara andre
kupo soiwin kiya maporohaasap.”

9 Pwen pe Yesu ipwai iya kili yiy, ipa,
“Lang nepo, sopwat ta Ngindrai ara kin-
sarayah kinsa seu iye, paratesah, ndramat
aripo, ara yiy noru Apraham hamou i.
10 Noru Ndramat isa, ara tunan iye: para
kiten pe kisopwat hu ndramat mepo hu-
songsin.”

*Nongan pwandritiye tahu ndramat ma-
songui para poya mbulen*

11 Hu ndramat huroholong Yesu manau,
pe itiyani nongan pwandritiye sahin,
paratesah, yiy iropo iya pakeh Yerusalem,
pe hu ndramat ara, huro pa ndre
kindrou pwi ko, kolo King Ngindrai
nakisarayah. 12 Pe Yesu ipa toro: “Ndramat
hamou mangalan, ara iyau iya kol hakol
namandran masih hira mwanan, para
hu karakiniman pe kirayah king. Pwen
kiyamulan, andre kimui kisa kolon paiwe.
13 Pwen pe iyoh hu ndramat para poya
mbulyan masongui husa kili yiy, pe iyki
sombule pat tasongui-tasongui† iya kili
hamou-hamou tahu. Pe ipa, ‘Akawiri
singayai iye pe akapo mbulen kiya aliy,
kipoo kumui kusa.’

14 Hapeko yihu ndramat para kolon im-
wonen, ara humwisnani yiy. Pwen hup-
wanos hu ndramat hayah para sapiya non-
gan huro ndruwan huya, pe huya pa, ‘Yowu
mbuwali yowu para ndramat aro kirayah
king towu.’

15 Hapeko yiy ara irayah king manau,
pwen pe imui iya kolon i. Pe ipwanos
nongan iya kili hu ndramat mepo kiniyki
singayai kinna kili hu ara, para nakinimei
hiyeh tahu ndrokonan kinpo sura singayai
kinyau aliy.

16 Pwen ndramat hamou imu isa, pe ipa,
‘Yapane, yo uwiri sombule pat masongui,
pwen kunpo suran pe kintayah tehe ma-
songui yi.’

17 Pe king ipwai iya kili yiy, ipa, ‘Ndramat
para poya mbulyo, anmbusiy hiyan masih!
Wou ara anpwokarani melit mendreheh,
pwen pe hu kol namandran masongui, ara
andre aro nimnim kiya tahu.’

18 Pe hamou i iro mulan isa, pe ipa, ‘Ya-
pane, yo uwiri sombule pat masongui, pe
kunpo suran pe kintayah tehe mayimbut i.’

19 Pwen king ipwai iya kili yiy, ipa, ‘Wou
andre aro nimnim kiya hu kol namandran
hape mayimikol.’

20 Pwen pe ndramat hamou i para poya
mbulyan isa, pe ipa, ‘Yapane, singayai tam
iye; kunkulaniy kinna koyau hasai pe iripo
mwonen. 21 Paratesah, yo unoh tam; wou
ara ndramat hamou ngandrahan. Pe ngara
aniyi tesah mepo anhohas pwi, pe ngara
arihi tesah mepo anhopiye pwi.’

22 Pe king ipwai iya kili yiy, ipa,
‘Wou ndramiro hamou mepo kultuwayim
pwassin! Yo andre kuiki wou kiya nongan
ara kiho ndruwa nongnam opu! Wou
anpahasaniy pwen tehe yo ara ndramat
hamou ngandrahan; pe ngara kuniyi tesah
mepo kunho has pwi, pe ngara kurihi
tesah mepo kunho piye pwi. 23 Pwen pe
paratapeh pe wou aniyki sombule pat
to kinna yumwa singayai pwi? Pwen
kapa kumui, andre kusa pe kuwiri suran
kiyapolon i.’

24 Pwen pe king ipwai iya kili hu ndramat
mepo huro tine ngilsen ara, ipa, ‘Akawiri
sombule pat masongui ara kisa mawen kili
yiy, pe akaikiy kiya kili yiy mepo atan
malungui.’

25 Hapeko yihu pwai, hupa, ‘Yapan, yiy
ara, atan malungui pwen!’

26 Pwen king isomwi hu, ipa, ‘Yo up-
wai ndrokonan isa kili wawu, tehe yihu
masih mepo mamenmenahu, ara andre

* **19:4:** Eng: sycamore-fig tree; TP: wanpela diwai fik † **19:13:** Eng: ten minas (one mina was about three months wages.) TP: 20 kina 20 kina [Hapeko, 20 kina ndre 200 kina ara mendreheh opu, pe kinlahi walah maroyoh, ara pwi!]

Ngindrai kipo sura menmenahu; hapeko yiy mepo menmenan pwi, konan hape sohoyan kimin, ara andre kawiriy topwei kiya mawen kili yiy. 27 Hapeko yihu hiyeh hu kanmwisnani yo, pe mbuwalihu para yo kurayah tehe king tahu, ara akawiri hu kasa mbulmoro pe akatingundru hu!' "

28 Yesu itiyani nongan pwandritiye ara ihipwen, pwen irikai iye mu iya paingan Yerusalem.

Yesu iya nondriya Yerusalem tehe king

29 Iro mwonen Yesu iropo isa pakeh kol malkol Petpake pe Petaniy, isa parangondron sih mepo hupohowei Ngondron para hu Holip. Pwen ipwandrisa ndramiran malmou, pe ipwai iya kili hilu ipa, 30 "Alkaya kol mendreheh yoho mu kili walu. Pe kiro mwonen walu nakaya nondriyan, ara andre walu kanime noru tongkiy hamou hu kanwasiy pwen ita, mepo ndramat hamou kinihis aliy mapu. Pwen alkatali yiy pe kawiriy kisa iye. 31 Pe kapa hamou kisok walu, kipa, 'Paratesah pe walu tora tali tongkiy ara?' Pwen alkapwai kiya kili yiy, alkapa, 'Yapan inamiliy.' "

32 Pe hilu ndramat malmou mepo ipwandrisa hilu hilto mu ara, ara hilya nimei tehe sehe melit kinpwai kinnata kili hilu, ara iro mwonen tehe kinpwai. 33 Pwen hiluro tali malkeye tongkiy, pe ndramira tongkiy isok hilu, ipa, "Paratesah pe walu tora tali tongkiy ara?"

34 Pe hilsomwi yiy, hilpa, "Yapan inamiliy."

35 Pwen hilu luwi tongkiy isa kili Yesu, pe hupwalani koiwe hu iya ndrita tongkiy ara, pe huiki Yesu impwan ndritan. 36 Pe iropo iya, pe hu ndramat hupwalani hu koyau tahu huya ndrita sai.

37 Pe isa pakeh kol hape mepo sai para Ngondron para hu Holip ilai iya pwan, pe hu ndramiran soyo-soyon iya huhuri ngala Ngindrai iyapolo pwesai namandran, paratesah, hulohongani hu ndraikiya pwoke masih mepo hu kannimei pwen.

38 Pe huwayeh hupa toro:

"Lomwes ita kili King mepo isa iya ngala Yapan!
Ndriya wayis ita kol paingan yang, pe Yapan ma nganngananan, iyera paingan masih!"

39 Pwen yihu Parisiy hayah huro mwalinga hu ndramat soyon iya ara, ara hupwai iya kili Yesu, hupa, "Ndramat para Hinonou, apomate ndramiram hu para hu kahun o!"

40 Pe Yesu isomwi hu, ipa, "Upwai isa kili wawu tehe, kapa hu kahun o, pwen andre hu pat kawayeh."

41 Pwen Yesu iropo iya pakeh Yerusalem, pe inime kol namandran iya ara, pe irangsiy. 42 Pe ipa, "Lang nepo, kapa wawu kapahasani tesah ilahiy para kiyki ndriya wayis kisa kili wawu —hapeko mahapo ara kinkohon mbulmara wawu. 43 Lang itapo isa andre hu mepo hu ngara kamwisnani wawu, ara hu ndram tahu andre hu kambultani pwan pe karahakowa kou namandran para kol tawawu, pe andre hu karakayani wawu kiro sese wawu harohharoh. 44 Pe andre yihu kasoyau kiyata wawu kaya pwan, wawu kiyapolo noru wawu hu koro nondriya kowa kol. Pe yihu andre kantali pat sih kiro ndrita sih pwi, paratesah, wawu kanyirowe lenge Ngindrai kinsa kili wawu pwi."

Yesu irasses hu ndramat huropo pehei nondriya yumwa totohun namandran huya mawen

45 Pwen Yesu isong iya nondriya yumwa totohun namandran pe iro rasses hu ndramat mepo huropo pehei iya aliy. 46 Pe ipwai iya kili hu, ipa, "Pwayan kinpwai pwen, kinpa, 'Suwe, ara yumwa totohun.' Hapeko wawu kanmbusiy kintayah ndrohona kokohon tahu ndramat para pahana."

47 Pe lang masih ngara kiro hinuwani nongan kiro yumwa totohun namandran. Hapeko hu pris huhohin ta hu pris masih, pe hu ndramat para hinuwani nongan para pwahanou, pe yihu pohon tahu, ara huro hinonou para pakatingundru Yesu. 48 Yihu pakambusiy, hapeko hukah sai ndrit, paratesah, yihu ndramat masih ara huro pwahatini tisingi hu nongnan.

20

Husok Yesu tehe hiyeh iyki pwoke nopwaran iya kili yiy

1 Lang sih, Yesu iro hinuwani hu ndramat iro nondriya kowa yumwa totohun namandran, pe iro pohowe nongan hiyan ta Yapan. Pwen pe hu pris huhohin ta hu pris masih, pe hu ndramat para hinuwani nongan para pwahanou, iyapolo hu yapane kol, ara husa kili yiy. 2 Pe hupwai iya kili yiy, hupa, "Wou awiri pwoke nopwaran ara, iyau aleheh? Pe hiyeh iyki pwoke nopwaran ara, isa kili wou?"

3 Pe Yesu isomwi hu, ipa, "Yo nakusike wawu kiya soksok sahin i; akapwai kisa kili yo, 4 Yohanes ngara kisumuluwani hu ndramat, pe wawu pa ndre kultuw para paptais ta Yohanes ara, ara iyau kol paingan yang, ndre iyau kili ndramat opu?"

5 Pe huro panguluwaniy mwalingahu ko, huro pa, "Kapa tukapa, 'Iyau kol paingan yang,' pwen andre kisok, kipa, 'Pwen tehen tapeh pe lohonga wawu kinpwotisingi nongnan pwi?' 6 Hapeko kapa tukapa, 'Iyau

kili ndramat,' yihu ndramat masih, ara andre hu kasolpwa rou kiya pat, paratesah, lohongahu ara kinpwoke tehe Yohanes ara yiy poropet hamou."

7 Pwen pe husomwi yiy, hupa, "Yowu tana yowu pwi, iyau tapeh isa."

8 Pe Yesu ipa, "Pwen pe yo andre kunpwai kinsa kili wawu pwi yi, iyau hape aleheh uwiri pwoke nopwaran pe urupo mbusi hu melit aro."

Nongan pwandritiye tahu ndramat mwomwan para poya mbulen iya pinge wain

9 Pwen itiyani nongan pwandritiye aro, iya kili hu ndramat, ipa toro: "Ndramat hamou ihisi pinge wain hambut, pe iykiy iya kili hu ndramat hayah para poya mbulya piyang, pe yiy iyau iya hape mwanan, ndrangan niwen iya. 10 Pwen iya lang para rihiya mbuwa wain, yiy ipwandrisa ndramat hamou para poya mbulen iya kili hu ndramat huropo mbulen iya piyang ara, para hu kawiri mbuwa wain hayah kiyau pinge wain ara kisa kili yiy. Hapeko yihu ndramat para poya mbulen ara, ara humwiri yiy, pe hupwandrisa yiy imui iyau o mwaihei. 11 Pwen ipwandrisa ndramat hamou i para poya mbulen iya, hapeko yihu rayi yiy pe hupwasimiri yiy, pe hupwandrisa yiy ara iyau o mwaihei. 12 Pwen ipwandrisa hamou porosih i, pe hupotisi yiy pe hupiyani yiy iya ngawan.

13 Pwen pe mbukena pinge wain ara, ara ipa, 'Yo andre kumbusiy tehe tapeh? Yo andre kupwandrisa noru mbukenan, mepo ndriyo imbuluhi yiy; matisan kiya pe yihu karanuhuyani yiy.'

14 Hapeko yihu ndramat mepo huropo mbulen iya piyang ara, ara hunime yiy pe huro panguluwaniy mwalingahu, huro pa, 'Iye ara norun, soiwi taman; pe yiy andre kiwiri hu meltan masih. Kiya, tukatingundrun, pe tukawiri menmena taman masih kiya mbukenan worou.' 15 Pwen pe huwiri yiy pe husoyau iyatan iya ngawan piyang, pe hutingundrun imat."

Pe Yesu isike hu, ipa, "Kiya, pwen andre mbukena piyang kimbusiy tapeh kiya tahu?

16 Mbukena piyang andre kisa pe kitingundru hu ndramat huropo mbulen iya piyang ara pe hu kamat. Pe andre kiwiri pingen pe kiykiy kiyata hu ndramat hayah para hu koro nimnim kaliy." Yihu ndramat huhulingi Yesu iwong tehen toro, pe hupa, "Melit aro, mbuna kirayah!"

17 Pwen pe Yesu maran iya mwonen iya kili hu, pe isok, ipa, "Pwayan kinpwai, tehe Pat mepo yihu ndramat para puliya seu hulowaniy,
ara kintayah pat para sotuna seu.

Pe mbulndroiyi nongan mepo hu kantatuluwiy aro, ara tesah?
18 Kapa sehe ndramat kiyos kiya ndrita pat aro, ara andre kimwalulut. Pe kapa pat ara kiyos kiya ndrita ndramat hamou, ara andre kirapisa yiy."

19 Yihu ndramat para hinuwani nongan para pwahanou, pe hu pris huhohin ta hu pris masih, ara huro ten sai para hu kambultuwe yiy kileh. Paratesah, yihu kanyirowei tehe nongan pwandritiye kinpwai ara, ara iyingani hu imwonen. Hapeko hunoh iyata hu ndramat.

Andre kayuk takis kiya kili Sisar, ndre pwi?

20 Pwen pe hu pris huhohin ta hu pris masih, pe yihu ndramat para hinuwani nongan para pwahanou, ara huro memerani Yesu. Pe hu pwandrisa hu ndramat para tandrihindrih huya, pe hurapihiye hu tehe kultuwayihu imwonen. Hapeko, huro longe para Yesu kipa nongan sahin, mepo ilahiy para hu karatuni yiy kaliy. Pwen pe andre hu kambultuwe tahatini yiy, pe hu kaiki yiy kiya pahandra pwoke nopwaran ata pohon para kol, para kiyki yiy kiya nongan. 21 Pwen yihu ndramat para tandrihindrih ara, ara husok Yesu, hupa, "Ndramat para Hinonou, yowu pahasaniy tehe nongan ngara apwai pe tesah ngara ahanuwaniy, ara imwonen opu. Pe tesah ngara ambusiy, ara masih ihisoule ko iya kili hu ndramat masih. Pe ngara ahanuwani hu ndramat kiya nongan para kultuwayi Ngindrai iho ndruwa nongan ndrokonan masih." 22 Pwen husok, hupa, "Hiyan para yowu kayuk takis kiya kili Sisar, ndre pwi?"

23 Hapeko Yesu kinyirowe pwakekeriu tahu pwen, pe ipwai iya kili hu ipa, 24 "Akapwaingani sombule pat hambut kisa kili yo na. Sombule pat aro, ara sumwoiwa hiyeh pe ngala hiyeh iripo aliy?"

25 Pe husomwi yiy, hupa, "Ata Sisar."

Pwen ipwai iya kili hu, ipa, "Akaiki tesah ata Sisar kiya kili Sisar, pe tesah ata Ngindrai, ara kiya kili Ngindrai."

26 Pe yihu ara kanlahiy para yihu karatuni yiy kiya nongan sahin ipwai iro mbulmara hu ndramat, ara pwi. Pe lohongahu indrap iya nongan isomwi hu iya aliy, pe hu kanpalat o huro.

Hu Satyusiy pakapwainganiy tehe hu ndramat humat, ara andre kantine paiwe pwi

27 Yihu Satyusiy hayah husa kili Yesu para hu kasok yiy kiya soksok sahin. Yihu Satyusiy masih, ara hupa ndre hu ndramat humat andre hu kansa tine paiwe pwi. 28 Pwen husok yiy, hupa, "Ndramat para Hinonou, Mose kintatuluwi nongan sahin

kinsa kili worou, ipa toro: kapa ndramat hamou nalin kimat pe nambuyun kihou, pe norun pwi, ndramat ara, kiwiri pihinau ata nalin pe kipo mbunah kiya soiwi ngala nalin." 29 Pwen ipwai, ipa, "Hu ndramat manandrtimou hu nalihu huyen. Yiy ndrohan, ara iwiri pihin hamou iya nambuyun, pe norun pwi, pe imat. 30 Pwen parahara ndrohan iwiri nambuyu nalin pe norun pwi yi. 31 Pwen yiy iho ndruwa parahara ndrohan, ara iwiri nambuyu nalin i. Pwen tehen tora ko, yihu manandrtimou kene huwiri pihin ara ko, pe hu masih kene noruhu pwi, pe humat topwei. 32 Pe iyamulan masih pihin ara, ara imat i. 33 Kapa yihu manandrtimou kene yihu wiri yiy tehe nambuyuhu, pwen kiro mwonen lang para hu ndramat kasa tine paiwe, pwen pihin ara, andre kirayah nambuyu hiyeh ndrokonan?"

34 Pwen Yesu ipwai, ipa, "Yihu ndramat hasap hu topo mahapo, ara ngara yihu kasokombut yesowai pe kayesou. 35 Hapeko lang itapo isa, yihu mepo Ngindrai kintakinimahu, para hu kasa tine kimat paiwe, kiya lang mulan, ara yihu andre kanyesou pwi, pe andre hu kansokombut yesou pwi yi. 36 Pe yihu kanlahiy para hu kanmat pwi, paratesah, yihu, andre hu koro ko tehe hu angelou. Pe yihu, ara tehe noru Ngindrai, paratesah, yihu kantali kimat pe kansa tine paiwe. 37 Hapeko Mose kinyinganiy tehe yihu ndramat kanmat, ara ngara yihu kasatine paiwe. Pe ipwainganiy iya kei mendreheh ara, mepo mwan iyat aliy, pe iratuluwi nongna Yapan, ipa, 'Yo urupo Ngindrai ta Apraham, pe urupo Ngindrai ta Yisak, pe urupo Ngindrai ta Yakop.'* 38 Akanimei! Yiy ara Ngindrai tahu ndramat mepo hu kanmat, ara pwi. Hapeko yiy ara Ngindrai tahu ndramat hutopo mwalen, tehe Apraham, Yisak pe Yakop. Iya mbulmara Ngindrai, hu ndramat masih ara hu topo mwalen."

39 Pwen yihu ndramat hayah para hinuwani nongan para pwahanou, ara husomwi yiy, hupa, "Ndramat para hinonou, nongnam, ara imwonen!" 40 Pe yihu ndramat masih ara, yihu hindrundru para hu kasok yiy kiya nongan handra paiwe.

Kristus, ara yiy noru Tepit?

41 Pwen Yesu ipwai iya kili hu, ipa, "Paratesah, pe hu ndramat ngara hu kapa tehe Kristus, ara noru Tepit? 42 Pe Tepit mbukenan, ara kinpwai pwen ita Puk Waliy, ipa toro:

'Yapan ipwai iya kili Yapan to, ipa,
"Asampwan kapwen te nimo mot,
43 kipoo, kuiki hu hiyeh huhingasi wou,
ara hu kaya pahandra ndrikam." '

44 Pwen pe kapa Tepit iyoh yiy 'Yapan,' pwen tehen tapeh ilahiy para kiya norun?"

45 Yihu ndramat huro tahilong manau, pwen Yesu iwong iya kili ndramiran hu ipa, 46 "Mara wawu kiro tahu ndramat para hinuwani nongan para pwahanou. Yihu namiliy para hu koho rokai kiyapolo koyau niwen kiro koliuliu pwan, pe hunamiliy para hu ndramat karawulohani hu koro hu ndroho pehei Pe ngara hu kanamiliy para hu kampwan koro hu pwapwai hiyan hu ndramat ngara hu kahaiyaniy, para nondriya hu yumwa totohun . Pe yihu ngara kapirani hu ndrohonoku mipwan hiyan tora mu, koro nondriya hu yon. 47 Wawu ngara kapakaiwani hu menmena hu pihinau topwei. Pe ngara wawu kawaiyani totohun kiro mbulmara hu ndramat. Pwen pe wawu andre kawiri koran namandran iya."

21

Pihinau hamou iyaiki yukyuk tan

1 Yesu maran iya pe inime hu ndramat menmenahu soyon, ara huroiki hu yukyuk tahu iya nondriya kokou para sombule pat, iro nondriya yumwa totohun namandran. 2 Pe yiy inime pihinau hamou menmenan pwi, ara iyaiki sombule pat malmbut mbuskau.* 3 Pwen Yesu ipa, "Yo upwai ndrokonan isa kili wawu, tehe pihinau menmenan pwi aro, yukyuk tan ara, ara iho hin iya, iya kili hu ndramat masih. 4 Hu ndramat masih, ara huiki tahape-tahape iyau menmena hu soyon pe husaikiy tehe yukyuk iya nondriya kokou para sombule pat. Hapeko pihinau aro, konan menmenan pwi masih, sohoyan hape imin, ara iykiy topwei."

Hu kaipisa melit andre karayah para kapwainganiy tehe lang para kol pwan nakiyahapwen

5 Yihu ndramira Yesu hayah, ara huro tiyani nonowa yumwa totohun namandran, mepo hunowiy iya hu pat mepo lahayan iya, pe iyapolo hu yukyuk kanhaiyaniy pwen kinnata Ngindrai. Hapeko Yesu ipa, 6 "Sehe melit mepo wawu tora nimei mahapo ara, ara lang itapo isa, andre pat sih kinye ndron ndrita sih pwi. Andre hu pat masih kene ara, andre katipiyani hu topwei kaya pwan."

7 Pwen pe husok yiy, hupa, "Ndramat para hinonou, hu melit aro kene, andre hu karayah kahaleh? Pe sehe kaipisa melit nakisa kimu, para kipwainganiy tehe pakeh hu nakarayah?"

* **20:37:** Rakuhuye (Exodus) 3:6 * **21:2:** Eng: two very small copper coins; Greek: two lepta; TP: tupela liklik mani

8 Pwen isomwi hu, ipa, “Mara wawu kiro;
matisan hu kapakarawani wawu. Yihu
ndramat soyon andre hu kasa kiya ngolo,
pe andre hu koro pa, ‘Ara Yo!’ Pe an-
dre hu koro pa, ‘Lang ara, kinsa pakeh!’
Hapeko wawu mbuna akoro ndruwa hu.
9 Kapa wawu kahalingiy tehe hu pahun
koro tayah, pe hu koro rapiyani hu pohon
para hu kol namandran masih, ara wawu
mbuna akanoh. Hu melit aro kene, ara an-
dre hu karayah kimu; hapeko lang para hu
melit masih kene kisahapwen, ara andre
kinsa kileh pwi.”
10 Pwen ipwai iya kili hu, ipa, “Kol hakol
namandran masih, andre kipo pahun
kiya kili kol hakol namandran masih, pe
king para kol hakol andre kipo pahun
kiya kili king para kol hakol. 11 Pe hu
nunuw namandran iya andre karayah,
pe hu mundruwai namandran pe hu
mwamwa handra-handra andre karayah
kiro nondriya hu kol hayah. Pe an-
dre wawu kanime hu melit namandran
handra-handra para kipanohowani wawu,
pe andre wawu kanime hu kaipisa melit
hayah namandran hu karayah koho yang.
12 Hapeko hu melit masih aro kantayah
mapu, pwen andre hu ndramat hu kap-
walngani wawu, pe karandroyani wawu.
Andre hu kaiki wawu kaya nongan koro
nondriya hu yumwa totohun, pe kaiki
wawu kaya nondriya hu kou. Pe andre
hu kawiri wawu koro tine mbulmara hu
king pe hu pohon para kol. Iya ngolo kopu,
andre wawu kawiri hu nopwaran masih
aro. 13 Melit masih ara andre karasaya
wawu, para wawu katiyani tiyeyo kiya
kili hu. 14 Hapeko wawu hamou-hamou
kasarayah kiya lohongai sahin, para wawu
mbuna akalohonge soyon pe akamwanye
wawu kimu, kiya sehe nongan para wawu
nakapenani wawu kaliy. 15 Paratesah, an-
dre kuiki hu nongan pe lohongai waison,
pwen yihu hiyeh nakaiki wawu kaya non-
gan, ara andre hu kanlahiy para kakaituwe
nongna wawu, pe karapaiwani nongna
wawu pwi. 16 Pe tama wawu hu pe tina
wawu hu, iyapolo nali wawu hu, pe yowe
wawu hu, pe kowase wawu hu, ara an-
dre hu kaiki wawu kiya nima hu ndramat
hiyeh hu hingasi wawu, pe andre hu katin-
gundru hayah tawawu kamat. 17 Tunan yo
kopu, pwen andre hu ndramat masih ka-
hangasi wawu. 18 Hapeko kompai hamou
ita paya wawu, ara andre kinmut pwi. 19 Pe
kapa wawu koro tine pwokeyan, pwen
andre wawu kawiri taleh.
20 Kiro mwonen wawu kanime hu
ndramira pahun hu karakayani Yerusalem,
pwen andre wawu kapahasaniy tehe
lengen para hu kapwalngani kol naman-
dran ara, ara kinsa pakeh. 21 Pwen wawu
hiyeh tora kol Yutiya lang ara, ara wawu
kawop kileh kaya hu ngondron, pe hu
mepo hutora nondriya kol namandran
Yerusalem, ara hu kawop kaya mawen. Pe
hu mepo hutora hu kol para parangondron
ngawan, ara hu mbuna kaya nondriya
kol namandran. 22 Kiro mwonen ara,
ara lang para Ngindrai kiyki koran; pwen
pe nongan masih mepo hu kantatuluwiy
mamu kinna, ara andre kirayah mannan.
23 Toimwa hu pihin mepo mapundriyahu,
pe hu hiyeh huhusuwe noruhu malaman,
ara andre hu kaiki koisariy kiho non-
driyahu lang ara. Paratesah, nopwaran
namandran andre kirayah kiro kol pwan,
pe ndrina lokuh ta Ngindrai, ara andre
kiro ndrita hu ndramat hasap aripo. 24 Pe
andre hu karut ngundruhu kiya semela
pahun niwen, pe andre hu kambultuwe
tahatini hu pe kaluwani hu kaya kene hu
kol namandran masih para kol pwan. Yihu
Ndramira Lah, andre yihu kangastoro kaya
Yerusalem tehen tora ko, kipoo Ngindrai
kipwai tehe lenge hu Ndramira Lah hu
koro Yerusalem, ara kiyahapwen.
25 Pe kaipisa melit hayah andre karayah
koho paramwandrai, walah, pe hu piriy.
Pe kiro kol pwan, ara hu ndraye ndra-
mat para hapat-hapat masih, andre hu
kahalingi ngasangasa nowei kiro rambum-
busau ndrita ndras pe kiro talon; pwen
andre lohongahu kamwakaikai kiya nop-
waran mepo nakisa raporuwi hu. 26 Andre
koyu hu ndramat kimwa, kiya hu melit
mepo nakarayah kiro kol pwan. Pe
hu ndramat andre kanoh turuwehu, pe
andre kimbusi hu pe marahu kawuh.
Pe hu pwoke para yang, ara andre hu
kamemeyeu. 27 Kiro mwonen lang ara, an-
dre hu kanime Noru Ndramat kiyau kokom
kisa pwan, kiyapolo pwoke pe nonowa
nganan namandran. 28 Pwen kiro lang
mepo hu melit ara hu koro tayah, akatine
pe paya wawu kitandras, paratesah, lang
para Ngindrai nakiwiri wawu kamui, ara
kinsa pakeh.”
29 Pwen Yesu itiyani nongan pwandri-
tiye iya kili hu toro: “Mara wawu kiya
kei pik pe hu kei masih. 30 Pe kapa
kaimbuwehu kasasunet, wawu masih an-
dre kayirowei tehe lang para mwandrai
nakising ara kinsa pakeh. 31 Tehen tora
ko, kapa akanime hu melit aro koro tayah,
ara akapahasaniy tehe lenge kolo King
Ngindrai, ara kinsa pakeh.
32 Upwai ndrokonan isa kili wawu, hu
ndraye hasap para mahapo aro, ara an-
dre hu masih kanmat pwi, kipoo hu melit
masih aro karayah topwei. 33 Kol paingan
yang pe kol pwan, ara andre kihipwen,
hapeko hu nongno ara andre kanhipwen
pwi.

34 Wawu koro hinehes; namiliwai para
nombuwe wawu, pe kultuw para kuimwa
ndran ngahan para kiringi wawu, pe koyu
wawu kisosoyo kiya mipwan ta wawu,
ara matisan melit masih tehen tora, andre
kaporuwi wawu. Pwen kindrou pwi ko,
andre mwoiwa wawu kihin para lenge
Yapan kisa, pe kikami wawu porosih o.
35 Paratesah, lang ara andre kisarayah kisa
kili hu ndramat masih kene hutopo kol
pwan masih. 36 Wawu koro hinehes lang
masih, pe akoro tohun tehe wawu andre
kalahiy para akoro mawen hu nopwaran
masih nakarayah. Pwen pe andre wawu
kalahiy para akoro tine mbulmara Noru
Ndramat."

37 Lang sih iyau sih Yesu ngara kiro hin-
uwani hu ndramat koro yumwa totohun
namandran, pe ping sih iyau sih ngara
kiyau pe kiya matin kiya ngondron mepo
hupohowei Ngondron para hu Holip. 38 Pe
makohun opu, yihu ndramat masih ngara
hu kasa yumwa totohun namandran para
kahalong yiy.

22

Yutas irandrangan para kiyki Yesu kiya nima hu pris huhohin ta hu pris masih

1 Pwen lenge Yon Para Ndrinanohun
Mepo Yis Aliy Pwi, mepo ngara hu kapo-
howei Pasopa,* ara iropo isa pakeh. 2 Pe
hu pris huhohin ta hu pris masih, pe hu
ndramat para hinuwani nongan para pwa-
hanou, ara huro ten sai para katingun-
dru Yesu, hapeko hunoh tahu ndramat.
3 Pwen Sinai isong iya nondriya Yutas,
mepo ngalan handra Yiskariyot; yiy hamou
tahu Songui pe Lumou. 4 Pwen pe Yutas,
ara iya kili hu pris huhohin ta hu pris
masih, pe hu namandran ta hu makun-
drayin para yumwa totohun namandran;
pwen huro ten sai para Yutas kilahiy para
kiratuni Yesu kiya nimahu tapeh. 5 Pwen
hupwes, pe humburi lohongai para hu ka-
hang yiy sombule pat hayah. 6 Pwen pe
Yutas isomwi nongnahu, pe iya iro ten sehe
sai hiyan para kiratuni Yesu kiya nimahu,
kiro mwonen hu ndramat soyon konto pwi.

Yesu inamnam iyapolo ndramiran hu iya lang para Pasopa

7 Pwen pe Lang Para Ndrinanohun Mepo
Yis Aliy Pwi irayah; lang ara, ara an-
dre hu katingundru noru sipsip para Pa-
sopa. 8 Pwen pe Yesu ipwandrisa Pita
hilu Yohanes pe ipwai iya kili hilu, ipa,
"Alkaya pe alkamwaniyani anandrinarou
para tukayan kiro lenge Pasopa."

9 Pwen hilsok yiy, hilpa, "Wou anamiliy
para youlu kaya pe karamwaniyaniy kiro
hape aleheh?"

10 Pwen isomwi hilu, ipa, "Kapa walu
kaya nondriya kol namandran ara, andre
ndramat hamou kiro sap kohoyonga ndran
kipohonani walu. Pwen alkoho ndruwan
pe alkaya nondriya sehe seu nakisong
kaliy. 11 Pwen alkapwai kiya kili mbukena
seu, alkapa, 'Ndramat para Hinonou isok
toro: "Ndrohonoku mbultere ara ita hape
aleheh, mepo andre kunamnam kiyapolo
ndramiro hu, kiro mwonen Lang para Pa-
sopa?" ' 12 Pwen yiy andre kiyingani non-
driya seu sahin, hongan namandran, hira
nondriya seu paingan. Hu kanmwaniyani
melit masih tehe keyau pe pwapwai pwen
ita mwoimwoi. Pwen alkamwaniyani men-
mena Pasopa kiro ariya."

13 Pwen hiltali Yesu pe hilyau, pe hilya
nime melit masih iro mwonen tehe kin-
pwai pwen kinna kili hilu. Pwen pe hilu
mwaniyani hu melit para Pasopa.

14 Iro mwonen paramwandrai para
hu nakanamnam irayah, Yesu iyapolo
hu aposel tan huroh huye ngilse keyau.
15 Pwen pe ipwai iya kili hu, ipa, "Yo ara,
hingorowo pwokeyan iya para kunamnam
anandrina Pasopa aro kiyasura wawu
kimu; kihipwen, kuya nondriya nopwaran.
16 Yo upwai isa kili wawu, tehe yo andre
kunyan anandrinai para Pasopa paiwe pwi
yi, kipoo kirayah mannan kiro kolo King
Ngindrai."

17 Iyamulan Yesu iwiri pweniu pe irawu-
loh, pe ipa, "Akawiriy pe akatainganiy kiho
mwalinga wawu. 18 Yo upwai isa kili
wawu tehe andre kunuyin ndrunu mbuwa
wain paiwe pwi yi, kipoo lenge kolo King
Ngindrai kisarayah."

19 Pwen iwiri ndrinanohun hayah pe
irawuloh iya aliy, pe iramburingiy, pe iykiy
iya kili hu, pe ipwai iya kili hu, ipa, "Iye ara
nombuwe, uikiy isa kili wawu; akambusiy
tehen aliy, para akorolohongani yo."

20 Tehen aliy opu, hunamnam ihipwen,
iyamulan iwiri pweniu pe ipwai iya kili hu,
ipa, "Pweniu iye, ara pweniu para tapaniu
howen, mepo iyau ndreye, pe utilingiy
imuw para kisopwat wawu. 21 Hapeko
akanimei, nima hiyeh mepo nakiratuni yo
kiya nima hu hiyeh humwisnani yo, ara
iripo ndrahaso kili keyau. 22 Noru Ndra-
mat, ara andre kiho ndruwa lohongai tehe
Ngindrai kinpwai, Hapeko toimwa sehe
ndramat mepo andre kiratuni yiy; yiy ara
andre kikuni koran." 23 Pwen ndramiran
hu huro sok mwalinga hu mbukenahu,
tehe hiyeh tahu andre kimbusiy tehen tora.

* **22:1:** Eng: Passover; TP: De Bilong Tingim De God i Larim Ol Israel I Stap Gut

24 Pwen pe hu ndramira Yesu, ara huro
pepet mwalingahu tehe hiyeh tahu imwo-
nen, ara yirowan tehe ihohin tahu. 25 Pwen
Yesu ipwai iya kili hu, ipa, “Hu king ta
hu Ndramira Lah, ara huhohin pe hurayah
poh tahu; pe yihu mepo hurayah poh tahu,
ara hupohowe hu mbukenahu, tehe hu
ndramat hiyan para ponokule. 26 Hapeko
wawu mbuna akambusiy tehen tora. Yiy
mepo ihohin ita mwalinga wawu, ara ki-
rayah tehe kopwan. Pe hiyeh mepo iho-
hin, ara kirayah tehe ndramat para pwan-
drendres. 27 Pe hiyeh ndrokonan ara iho-
hin: yiy mepo impo keyau, ndre yiy hiyeh
para pwandrendres mepo itara anandri-
nai? Tana wawu, tehe ara yiy mepo iripom-
pwan keyau, ndre? Hapeko yo ara urupo
mwalinga wawu tehe ndramat para pwan-
drendres. 28 Wawu, ara wawu ro sura yo,
iro lenge hu nohonou mepo uro nondriyan,
pe wawu kantali yo pwi. 29 Tomo iyki kolo
king isa pahandro, pwen tehen tora ko,
uiki kolo king para kiro pahandra wawu
yi. 30 Pwen pe andre wawu kanamnam
pe kayin ndran koro keyau to kiro kolo
king mepo ato. Pe andre akampwan koro
hu ndrohonoku pwanpwan tahu king, para
wawu karamwanye hu kamai songui pe
luwum para Yisrayel.

31 Simon, Simon, ahalingiy; Sinai kinsa
sok pwen, para kinohonou wawu, tehe
hu ndramat ngara hu kalohoyani mbuwa
wit, para pekehu koro pe pwisihu kayau.
32 Hapeko Simon, yo ara kuntohun pwen
para Ngindrai kisopwat wou, tehe andre
anmakokowu kinna lohongai ndrisiyon
tam ara pwi. Pe kiro mwonen lang mepo
arapaiwani wou amui asa paiwe, pwen
apwokeyani nalim hu yi.”

33 Hapeko Pita isomwi yiy, ipa, “Yapan,
yo urupo hinehes o; kapa naya nondriya
kou, ara utapolo wou, pe kapa nayamat,
ara andre kumat sura wou i.”

34 Hapeko Yesu ipa, “Pita, yo upwai isa
kili wou, kiro lang nepo, pe tutut kin-
tang mapu, andre apwai maporotisap tehe
akowu to.”

35 Pwen Yesu isok hu, ipa, “Mamu up-
wandrisa wawu ya po mbulyo, ara wawu
kankun ndropwa sombule pat, ndre ndrop,
ndre hatna pweleka wawu, ara pwi. Pe iro
mwonen lang ara, wawu ndroisiy hapesah
ndre pwi?”

Pe husomwi yiy, hupa, “Pwi yoh.”

36 Pe ipwai iya kili hu, ipa, “Hapeko
mahapo kapa ndropwa sombule pat ita kili
wou, ara awiriy, kiyasura ndrop sahat. Pe
kapa hapai semela pahun niwen kinto kili
wou pwi, apo pehei kiya ndroham hamou,
pe asou hapai. 37 Paratesah, hu kantat-
uluwiy pwen, ara kinpwai toro: ‘Yihu
ndromwa yiy iyasura hu ndramat mwom-
wan.’† Pe upwai isa kili wawu tehe nongan
iye andre kirayah mannan kirahihini yo.
Pwen tesah mepo pwayan kinpwai, ara
andre kirayah mannan manau.”

38 Pwen ndramiran hu, hupa, “Yapan,
animei, semela pahun malpai aripo.”

Pwen isomwi hu, ipa, “Ara ilahiy.”

Yesu iya tohun iya Ngondron para hu Holip

39 Yesu itali kol ngawan ara pe iya
Ngondron para hu Holip tehe ngara kiro
mbusiy waiye. Pe ndramiran hu huho
ndruwan. 40 Huyarayah huya kol ara,
pwen ipwai iya kili hu, ipa, “Akatohun tehe
nohonou kinlahiy para kirayah kili wawu
pwi.” 41 Pwen itali hu pe iya mwanan
hape, ndrohongan ara tehe hamou ngara
kipiyani pat sih. Pe itukuruhu iya pwan,
pe itohun toro: 42 “O Tomo, kapa anamiliy,
pwen awiri pweniu iripo kili yo aro kiya
mawen. Hapeko mbuna oho ndruwa
namiliwo; konan. Namiliwam opu ki-
rayah.” 43 Pwen angelou hamou iyau kol
paingan yang isarayah isa kili yiy, pe ip-
wokeyani yiy. 44 Pe Yesu, ndriyan ara
ipworu namandran iya, pe itohun tisingiy.
Pe mbusungereyin, ara iro rapan tehe
ndrai iro tun iripo iya pwan.

45 Pe itohun ihipwen, pwen itine pe
imui iya kili ndramiran hu. Pe iya nimei
tehe ndramiran hu kanmatin, paratesah,
ndriyahu ara ipworu namandran iya. 46 Pe
ipwai iya kili hu, ipa, “Paratesah pe wawu
tora matin? Akapoyoi pe akatohun, pwen
pe nohonou kinlahiy para kirayah kili
wawu pwi.”

Humbultuwe tahatini Yesu

47 Yesu iro wong manau, pe hu ndra-
mat soyon husarayah. Pe ndramat mepo
hupohowe ngalan Yutas, yiy para sura hu
Songui pe Lumou ara, ara iluwani hu pe
huya. Pe iya mwonen pakeh kili Yesu, para
kirahunghung kiya kili yiy. 48 Hapeko Yesu
isike yiy, ipa, “Yutas, nasa rahunghung kisa
kili Noru Ndramat, ara para naratuni yiy,
ndre?”

49 Pe hu ndramira Yesu hunime sehe
melit pakirayah, pwen hupa, “Yapan,
anamiliy para yowu kassi hu kiya semela
pahun niwen towu?” 50 Pwen hamou tahu
ihilak opu, pe irayi ndramat para poya
mbulya pris ihohin ta hu pris masih kene,
pe isondriti ndraingan mot imut.

51 Hapeko Yesu isomwiy, ipa, “Akahato-
hai kultuw ara!” Pwen niman iyahatek iya

† **22:37:** Yisayah 53:12

ndrainga ndramat ara, pe isopwoyani yiy iya hiyan.
52 Pwen Yesu ipwai iya kili hu pris huhohin ta hu pris masih, pe hu ndramat huya mu tahu makundrayin mepo ngara hu koro memerani yumwa totohun namandran, pe hu yapane kol, mepo hu masih husa para hu kawiri yiy, ara ipa, “Wawu pa ndre yo ngara kuho mu para kuluwani hu ndramat para tandroindroi? Pwen pe wawu sa iyapolo hu semela pahun niwen pe hu parakei, ndre? 53 Lang masih ngara kuro polo wawu kuro nondriya kowa yumwa totohun namandran, pe wawu kanmbultuwe yo pwi. Hapeko mahapo iye, ara lenge wawu; pwoke para kol lokuhan, ara kinna namandran pe kinpwoke.”

Pita ipa ikowu ta Yesu

54 Pwen humbultuwe tahatini yiy pe huluwani yiy iyau. Pe huwiri yiy iya nondriya yumwa pris ihohin ta hu pris masih kene. Pe Pita ara iho ndruwa hu, hapeko iho ndron mwanan hape. 55 Pwen hu ndramat hayah, ara husungani mwan iro nondriya kowa seu ara, pe hurompwan iyawule humin aliy. Pe Pita, ara iya pe imimpwan mwalingahu. 56 Pe pihindrahin hamou para poya mbulen, ara inime Pita irompwan ngana mwan ara. Pe inim tuluwani yiy, pwen ipa, “Ndramat iye, ara iro polo Yesu.”
57 Hapeko Pita ipwasarahaniy, pe ipa, “Nam, yo ukowu tan.”
58 Pwen iyamulan hape, ndramat hamou i inime yiy, pe ipa, “Wou ara hamou tahu.”
Hapeko Pita ipwai iya kili yiy, ipa, “Pom, yo pwi yoh!”
59 Pe huro ipoo iya paramwandrai sih i, pwen ndramat hamou i isa pe irangaliyani Pita, pe ipa, “Upwai ndrokonan, ndramat iye ara iro polo Yesu, paratesah, yiy ara hamou ndramira Kaliliy.”
60 Hapeko Pita ipa, “Pom! Yo ukowu iya tesah atapwai ara!” Iro wong ndron, pe tutut irang. 61 Pwen Yapan ipaiwani yiy pe maran itis iya mwonen iya kili Pita. Pwen Pita ilohongani sehe nongan mepo Yapan kinpwai pwen kinna kili yiy, kinpa toro: “Kiro lang nepo, pe tutut kinrang mapu, ara wou andre apwai tehe akowu to maporotisap.” 62 Pwen Pita iyau iya ngawan pe iya rang turuwe yiy.

Hu ndram hupwasimiri Yesu

63 Pe hu ndramat mepo huro memerani Yesu, ara huro pwasimiri yiy pe huro rayi yiy. 64 Pwen husumwa maran pe huro randrokomat anan, hupa, “Kapa wou poropet hamou, pwen apwai. Hiyeh iripo rayi wou eh?” 65 Pe hupwasimiri yiy iya hu nongan mwomwan handra-handra yi.

Yesu iya iro tine mbulmara Pailat pe mbulmara Herot i

66 Lang ilenganiy, pwen hu yapane poh tahu ndramat para kol, pe hu pris huhohin ta hu pris masih, pe hu ndramat para hinuwani nongan para pwahanou, ara husa rawure hu. Pwen huluwani Yesu isa nondriya ndrohonoku mbultere tahu, pe iro mbulmara hu. 67 Pwen hupwai iya kili yiy, hupa, “Kapa wou Kristus, apwai satowu.” Pwen Yesu ipwai iya kili hu, ipa, “Kapa kupwai kisa kili wawu, andre akanhilingi nongno pwi. 68 Pe kapa kusike wawu kiya soksok hayah, ara wawu andre kansomwi soksok to pwi. 69 Hapeko kiro mahapo kiya, Noru Ndramat andre kimpwan ndrahasa Ngindrai mepo pwokeyan iya, kiyapwen te niman mot.”
70 Pe yihu masih husike yiy, hupa, “Pwen pe wou ara Noru Ngindrai, ndre?”
Pe isomwi hu, ipa, “Wawu pwai imwonen, tehe ara yo.”
71 Pwen hupa, “Mbuna tukayoh hu ndramat hu kasa, para hu koro tiyani tiyeyahu manau. Konan. Worou kanhilingiy pwen kinyau pohon imwonen.”

23

1 Pwen yihu ndramat masih ara, ara hutine, pe huluwani Yesu iya kili Pailat. 2 Pwen hurasusut nongan iya kili yiy, huro pa, “Yowu nime ndramat iye ara kinpaiwani kultuwayi hu ndramat para kolo yowu. Yiy isingori yowu para kasou takis kiya kili Sisar. Pe ipa yiy ara Kristus, tehe yiy king hamou.”
3 Pwen pe Pailat isok Yesu, ipa, “Wou king tahu Yutah, ndre?”
Pe Yesu isomwiy, ipa, “Tehe anpwai ara.”
4 Pwen Pailat ipwai iya kili hu pris huhohin ta hu pris masih, pe hu ndramat masih huro mbultere, ara ipa, “Yo ukah ndroiyin ndrit, para kaiki koran kiya kili ndramat iye.”
5 Hapeko yihu ndramat ara huro takekei manau, hupa, “Yiy iro hinuwani hu ndramat para Yutiya masih, pe hinonou tan, ara iluwi lohongahu, pe hukuw ndrit. Yiy irandroiyi hinonou tan, iro kol namandran hape Kaliliy, ipoo kinsa toton kinsa kol iye.”
6 Pailat ihilingi nongan masih ara, pe isok hu tehe ndramat aro, ara ndramira Kaliliy hamou, ndre pwi? 7 Pe Pailat isayirowei tehe yiy ara para kol mepo Herot ngara kiro nimnim kiya aliy, pwen pe ipwandrisa yiy iya kili Herot. Pe iro lang ara, ara Herot iro Yerusalem i.
8 Pe iro mwonen Herot inime Yesu, yiy ara ipwes namandran iya, paratesah, yiy ara iro longe ndrangan niwen iya para kinime yiy. Yiy ara kinhilong hu titiye tan pwen, pe iro namiliy para kinime Yesu

kimbusi ndraikiya pwoke handra. 9 Pwen Herot ara isok Yesu iya hu soksok soyon, hapeko Yesu ara kinsomwi nongnan handra pwi. 10 Pwen hu pris huhohin ta hu pris masih, pe hu ndramat para hinuwani nongan para pwahanou, ara huro tine pakeh ara yi, pe huro tasusut nongan pwokeyan iya, iya kili yiy. 11 Pwen Herot iyapolo hu ndram tan, ara huwong nonoyou anan, pe hupwasimiri yiy. Pe husungoiwe yiy iya koyau lahayan hamou, pe hupwandrisa yiy imui iya kili Pailat. 12 Mamu, Herot hilu Pailat ngara hilu kamwisnani hilu. Hapeko iro mwonen lang ara, ara hamou irayah kowase hamou.

13 Pwen Pailat iyoh hu pris huhohin ta hu pris masih, pe hu poh masih, pe hu ndramat i, para hu kasa wule. 14 Pe ipwai iya kili hu, ipa, “Wawu wiri ndramat iye isa kili yo, ara tehe yiy hamou ndramat mepo ngara kisuhuri hu ndramat pe kipakarawani hu. Yo kunsok yiy pwen kinna hu melit masih ara, iro mbulmara wawu. Pe yo ukah ndroiyin ndrit, para kaiki koran kiya kili ndramat aro. 15 Pe lohonga Herot ara tehen aliy yi. Pwen pe ipwandrisa yiy imui isa kili worou, tehe wawu kannimei. Akahalingiy! Yiy kinmbusi kultuw handra mwomwan para kimat kiya aliy, ara pwi. 16-17 Pwen tehen tora ko andre kupwai para hu kamwiri yiy, pe kapwandrisa yiy kiyau.”*

18 Pwen yihu masih hurandrokomat porosih opu, hupa toro: “Ndramat ara, kiya mawen! Pe atali Parappas kisa kili yowu!” 19 Parappas ara huiki yiy iya nondriya kou, pe tunan ara toro: irahatai iya kili hu para kapman iro kol namandran ara, pe itingundru ndramat.

20 Pailat, ara inamiliy para kitali Yesu kiyau; pwen pe iyoh pe isok lohongahu paiwe. 21 Hapeko huro palngai manau toro: “Karapaingi yiy kiya kei tondrih! Karapaingi yiy kiya kei tondrih!”

22 Pwen iwong porotoyoh i, iya kili hu, ipa, “Paratesah? Yiy imbusi sehe kultuw mwomwan? Yo kunkah ndroiyin ndrit para kuiki koran kiya ndritan, para kimat kaliy. Pwen tehen tora ko, andre kupwai para kamwiri yiy o, pe kutali yiy kiyau.”

23 Hapeko hurandrokomat namandran iya, pe hurakekei para karapaingi yiy kiya kei tondrih. Pwen waihehu, ara iramburihi nongna Pailat. 24 Pwen pe Pailat isarayah iya lohongai handra, pe isomwi hu pe iho ndruwa nongnahu. 25 Pwen itali ndramat mepo husok para kitali yiy, ndramat mepo huiki yiy iya nondriya kou, para irandroiyi tahatai pe itingundru ndramat imat. Pe Pailat iro ndruwa namiliwa hu, pe itali Yesu iya nima hu ndram.

Hurapaingi Yesu iya kei tondrih

26 Pwen hu ndram huluwani yiy iyau. Pe humbultuwe Simon ndramira Sairini, mepo iropo isa nakiya nondriya kol namandran ara. Pwen huiki kei tondrih iya kili yiy, pe hupwai iya kili yiy para kisap, pe kiho ndruwa Yesu. 27 Pe hu ndramat soyo-soyon iya huho ndruwan, pe hu pihin soyon huro sura hu, ara huro pwandreundreu, pe huro rang malihu iyatan. 28 Pwen Yesu ipaiwani yiy pe ipwai iya kili hu, ipa, “Wawu pihin para Yerusalem, wawu mbuna akarangsi yo, wawu karangsi wawu mbukena wawu, pe noru wawu hu. 29 Paratesah, lang itapo isa andre wawu kapa, ‘Pwesai andre kiya kili hu pihin mepo huhikamai pe kanlahiy para kapo mbunah pwi, iyasura hu pihin mepo hu konoho mwalahiy tahu mbunah pwi, pe hu pihin mepo konho hisuwe mbunah pwi!’ 30 Pwen

‘andre hu kapwai kiya kili hu pahayi, hu kapa, “Akano kasa ndrita yowu!”
Pe andre hu kapwai kiya kili hu ngondron, hu kapa, “Akaramburihi yowu!” ’†

31 Pe kapa hu ndramat kambusi hu melit toro kiya kili kei mepo yowin salau, pwen tesah andre kirayah, kiya kili kei mepo kinimang?”

32 Pwen huluwani hilu ndramat malmou para tandroindroi hilyapolo Yesu, para hu kaya tingundru hilu yi. 33 Pwen husa kol mepo hupohowei Ndroho Ndruwi Paya Ndramat. Pe huro ara, pe hurapaingi Yesu iya kei tondrih. Pe hurapaingi hilu ndramat malmou para tandroindroi yi—hamou iya kei tondrih iyapwen te niman mot, pe hamou iya kei tondrih iyapwen te niman kamou. 34 Pwen Yesu ipa, “Tomo, atali pakut mwomwan tahu aro, paratesah, yihu kowu tesah yihu tora mbusiy.” Pwen hu ndram ara hunonoyou satu para karahihiri koiwen.

35 Pe yihu ndramat ara huro tine pe huro nimei. Pe yihu yapane kol hupwasimiri yiy, hupa, “Yiy kinsopwat hu

* **23:16-17:** Hu ndramat hayah hupahas iya nongna Ngindrai, hupa ndre nongan hape yi ita suran, pe ipa toro: 17 Kultuw para kowasehu ara tehe toro: hayou masih, nondriya hu lang para yon para Pasopa, ara Pailat andre kitali ndramat hamou iro nondriya kou kisa ngawan kili hu. Animei Mak 15:6. Eng: Some manuscripts add verse 17, which says: Now he was obliged to release one man to them at the Feast. TP: Sampela saveman i ting narapela hap tok i stap tu long dispela lain. Dispela tok i olsem: Ol i gat dispela pasin. Olgeta yia long dispela bikpela de bilong lotu, Pailat i mas lusim wanpela kalabusman i go long ol. Lukim Mak 15.6. † **23:30:** Animei ita Hoseya (Hosea) 10:8

hayah, hapeko kinlahiy para kisopwat yiy mbukenan pwi, kapa ndrokonan tehe yiy Kristus ata Ngindrai, mepo Ngindrai kintakiniman pwen."
36 Pe hu ndram i, ara husa pe hupwasimiri yiy. Pe huhang yiy wain susuwen,
pe hupa, 37 "Kapa wou king tahu Yutah,
asopwat wou mbukenam."
38 Pe yihu ratuluwi nongan sahin iho
ndrita payan, ara ipa toro: ARO ARA KING
TA HU YUTAH.
39 Pwen hamou ta hilu ndramat malmou
para tandroindroi mepo hurapaingi hilu
iyasura yiy ara, ara ipwasimiri Yesu, ipa,
"Wou Kristus, ndre? Pwen asopwat wou
mbukenam, pe asopwat youlu yi!"
40 Hapeko yiy hamou i ipomate yiy, ipa,
"Wou annohowani Ngindrai pwi, ndre?
Kora talu ara ihisoule ko tehe atan i.
41 Pe talu ropo kuni nopwaran, ara ilahiy
kora sehe melit talu kanmbusiy. Hapeko
ndramat aro, ara kinmbusi handra kultuw
mwomwan pwi."
42 Pwen ipa, "Yesu, kiro mwonen arayah
king kiro kolom, ara alohongani yo."
43 Pwen Yesu isomwi yiy, ipa, "Yo upwai ndrokonan isa kili wou, lang nepo ko,
andre aro polo yo kiro kol nonowan pe
lahayan iya."

Yesu imat

44 Pwen paramwandrai ara irahaihai
ndrokololang, pe kol pwan masih ara
ilokuh topwei, ipoo iya piyahon pe
paramwandrai iya iho tehe maroyoh.
45 Paratesah, paramwandrai ara kiniyki
nganngananan pwi. Pe koyau para yumwa
totohun namandran, ara ilen iya maltoh.
46 Pwen Yesu iwayeh pwokeyan, ipa,
"Tomo, uiki mwoiwo isa nimam ara." Pe
iwong ihipwen, pe kunuwen isapwen pe
imat.
47 Pe ndram mepo ihohin tahu ndram
masangat ara, ara inime sehe melit kintayah, pe ihiri ngala Ngindrai, pe ipa, "Ara
ndrokonan! Ndramat aro, ara yiy ndramat imwonen." 48 Pwen pe hu ndramat
masih mepo husa wule pe huro koyum ara,
ara hunime sehe melit kintayah, ara huti
wiyinerehu pe huyau. 49 Pe hu masih mepo
hupahasani yiy, iyapolo hu pihin mepo
huho ndruwan huro Kaliliy pe husa, ara
huro tine mwanan hape pe huro nime hu
melit masih ara.

Yosep yapa Arimateya iyaiki nombuwe Yesu iya nondriya ngat sou

50 Pe ndramat hamou iro ara, ara ngalan
Yosep. Yiy ara hamou ta hu Sanhetrin.‡ Pe
kultuwayin ara imwonen pe hiyan. 51 Pe
yiy ara kinsomwi handra lohongai mepo
hu pohon masih para kol hu kanmburiy,
pe hu kultuw mepo hu kanmbusiy, ara
pwi. Yiy para kol Arimateya nondriya kol
namandran hape Yutiya. Pe yiy ara iro
sohoni kultuwayi kolo King Ngindrai para
kisarayah. 52 Pwen iya kili Pailat, pe isok
yiy para kiwiri nombuwe Yesu. 53 Pwen
itali nombuwe Yesu isa pwan, pe isumwa
nombuwen iya koyau hamou, pe iyaikiy
iya nondriya ngat sih, hu kansoyei pwen
ita pat sou. Pe ngat ara, ara hu kanton
hamou kinna aliy mapu. 54 Pe lang ara,
ara Lang Para Ponokule para lang Sapat, pe
lang Sapat pakeh nakisarayah.
55 Pe yihu pihin mepo huro polo Yesu
huro Kaliliy pe husa, ara huho ndruwa
Yosep. Pe huya nime ngat sou ara, pe
hunimei tehe Yosep kiniyki nombuwe Yesu
kinyera pwan tapeh. 56 Pwen pe huyau
huya wum, pe huya ponokule ndraikei pe
melit hayah mangonohon layin. Hapeko
yihu ngoh iro nondriya lang Sapat, tehe
nongan para pwahanou kinpwai.

24

Yesu itine paiwe

1 Pwen iro makohuping o, para lang iho
mu para sandre sih, hu pihin ara, ara
huwiri ndraikei iyasura hu melit hayah
mangonohon layin, mepo hu kanponokulaniy pwen, pe hukuniy huya ngat. 2 Pe
yihu yarayah, pe hunimei tehe pat mepo
iro pohomara ngat, ara kantiriyaniy kinna
mawen ngat. 3 Hapeko iro mwonen huya
nondriyan, ara yihu kannime nombuwe
Yapan Yesu pwi. 4 Yihu, ara huro lohonge
soyon iya aliy manau, pwen indrou pwi
ko, hilu ndramat malmou, koiwe hilu ara
pirpiryan iya tehe kamit, hilro tine ngilse
hu. 5 Pwen hu pihin ara hunoh mimiri
hu, pe hutukuruhu iya pwan. Hapeko
hilu ndramat malmou ara, ara hilpwai iya
kili hu toro: "Paratesah pe wawu tora ten
ndramat mwalen mwalinga hu ndramat
kanmat? 6 Yiy kinto iye pwi, yiy kintine!
Wawu kalohonganiy tehe kinpwai pwen
kinsa kili wawu, iro mwonen mamu wawu
ro sura yiy iro Kaliliy. 7 Kinpwai tehe, 'Noru
Ndramat ara andre hu kaiki yiy kiya nima
hu ndramat mepo pakut tahu mwomwan,
pe andre hu karapaingi yiy kiya kei tondrih, pe kiro mwonen lang maroyoh, andre
kisatine paiwe.' " 8 Pwen hulohongani hu
nongnan ara.
9 Pwen hutali ngat husa mawen, pe humui huya tiyani hu melit masih ara kene
iya kili hu songui pe hamou iyapolo hu
ndramat masih i. 10 Pe yihu hiyeh huya

‡ **23:50:** Yihu Sanhetrin ara yihu poh huhohin iyata hu Yutah masih. Pe yihu ara humu iya tamwaniye pe nongan para pwahanou.

nese iya kili hu aposel ara, ara Mariya para Maktala, pe Yohanna, pe Mariya tina Yamis, pe hu hayah i huro surahu. 11 Hapeko yihu kanpwotisingi lohongahu kinna nongna hu pihin ara pwi, paratesah, huhulingi hu nongnahu ara tehe huro pwasosohou o mwaihei. 12 Hapeko Pita ara isahapwatan o pe ingap iya ngat. Pwen iroh pe ikondrim iya nondriya ngat, pe inime hu koyau para waswas opu ara huye ndron tora. Pwen irikai iyau pe lohongan iro lohonge soyon, iya tesah mepo kintayah.

Hilu ndramat malmou hilpohonani Yesu iho sai nakiya Emmayus

13 Pwen iro mwonen lang ara ko, hilu malmou tahu, ara hilro tokai nakaya kol hakol mendreheh ngalan Emmayus; ndrohongan iro Yerusalem pe iya, ara iho pakeh tehe kilomita songui pe sih.* 14 Pe hilro wong mwalinga hilu, iya hu melit masih mepo kantayah ara. 15 Pwen hilro wong pe hilro pepet ndron mwalinga hilu, iya hu melit masih aro, pe Yesu imwonen, ara isarayah isa pakeh kili hilu, pe ihorokai iya, iyapolo hilu. 16 Hapeko melit handra iyohi mara hilu, para hilu kanlahiy para kayirowe yiy pwi.

17 Pe isok hilu, ipa, “Walu topo rokai pe topo panguluwani tesah mwalinga walu?” Pwen o, hilu nim o hilto tine, pe mbulmara hilu ara ilomwa.

18 Pwen hamou ta hilu, ngalan Kleyopas isok yiy, ipa, “Hu ndramat soyo-soyon iya ara husa koyum pe hu topo Yerusalem. Matisan wou hamou opu akowu sehe melit kantayah pwen nondriya hu lang mahapo, ndre?”

19 Pwen Yesu isok hilu, ipa, “Ara sehe melit?”

Pe hilpwai, hilpa, “Titiye ata Yesu ndramira Nasaret. Yiy poropet hamou, pe nongnan pe mbulyan ara pwokeyan iya, iya mbulmara Ngindrai pe iya mbulmara hu ndramat masih. 20 Hu pris huhohin ta hu pris masih, pe iyasura hu pohon towu para kol, ara huiki yiy iya nongan para kimat; pwen hurapaingi yiy iya kei tondrih. 21 Hapeko lohonga yowu ara ipwotisingiy tehe yiy ara ndramat mepo Ngindrai kintakiniman, para kirakonihi hu ndramira Yisrayel kamui. Pe sahin para aliy i, ara kinna lang maroyoh pwen para hu melit masih kene aro kantayah. 22 Pe para suran i, hu pihin hayah towu ara humbusi lohonga yowu indrap. Huya ngat nepo makohun opu, 23 hapeko nombuwen, ara hu kannimei pwi. Yihu sa pe husa nese ndrainga yowu, tehe yihu nime taltan handra, pe hu angelou hupwai tehe yiy, ara kinsa tine pe yiy mwalen. 24 Pwen hu towu hayah huya ngat pe huya nime sehe melit mepo hu pihin hu kantiyaniy, ara imwonen tehe hu kanpwai. Hapeko yihu kannime Yesu pwi.”

25 Pe ipwai iya kili hilu, ipa, “Lohonga walu kinmwakaikai, pe ndriya walu ara kintine kileh para kapotisingi nongan masih tahu poropet, mepo hu kanpwai kinna, ara pwi! 26 Tehen tapeh? Matisan walu kowu tehe Kristus, ara isa para kiya nondriya hu nopwaran aro, pwen kihipwen andre kiya nondriya kolon nonowan pe nganngnanan, ndre?” 27 Pwen, yiy iratiyani ndroiyi nongan iya kili hilu, iro ndroiyin kili Mose pe hu Poropet masih, pe isa matne hu nongan masih hu kantatuluwiy pwen, ita Nongan Haiyan ta Ngindrai, mepo ipandrohonge iyatan mbukenan.

28 Huyarayah huya pakeh kol mendreheh mepo hilu nakaya aliy ara, pwen Yesu imbusiy tehe yiy pakiropo kiya manau. 29 Hapeko hilu kaituwe yiy pwokeyan, hilu pa, “Pakeh nakilokuh ara; aro sura youlu, paratesah, lang nepo pakeh nakihipwen.” Pwen iya nondriya seu kili hilu para kiro sura hilu.

30 Pwen iya, pe iyeroh ngilse keyau iyasura hilu. Pe iwiri ndrinanohun pe irawuloh, pe iramburingiy, pe iro hang hilu. 31 Pwen mara hilu isa leu, pe hilu yirowe yiy. Pwen o, Yesu imun o mwaihei mwalinga hilu, pe hilu kannime yiy pwi yi. 32 Pwen hamou ipwai iya kili hamou, hilpa, “Ndrokonan! Imwonen talu ho rokai sai, ara iwong isa kili talu, pe irehe Nongan Hiyan isa kili talu, pe itimwi ndriya talu, ndre?”

33 Pwen hape pwi ko, hilu tine pe hilu mui hilya Yerusalem. Pe hilya nime hu Songui pe Hamou, pe hu mepo huro mbultere hu, huro harong, 34 pe hupwai iya kili hilu, hupa, “Ara ndrokonan! Yapan ara kinsatine paiwe, pe kinnarayah kinna kili Simon.” 35 Pwen hilu tiyani tesah kintayah kinna kili hilu iho sai, pe hiltiyaniy tehe hilu yirowe Yesu iro mwonen iramburingi ndrinanohun.

Yesu iyarayah iya kili ndramiran hu

36 Pe huro wong manau iya aliy, Yesu mbukenan isarayah pe iro tine mwalingahu, pe ipa, “Ndriya wayis kiro kili wawu.”

37 Pe mwoiwahu ihin pe hunoh, pe hupa ndre hunime mwomwoyou hamou. 38 Pwen ipwai iya kili hu, ipa, “Paratesah pe nere wawu ihilim? Pe paratesah lohonga wawu ikairut? 39 Akanime nimo pe ndriko. Aripo yo kopu! Nima wawu kisahatek kisa

* **24:13:** Eng: seven miles; TP: 11 kilomita; Greek: sixty stadia

kili yo, pe akanimei. Mwomwoyou, ara
nombuwen pe ndruwin pwi, hapeko yo,
ara manombuwe pe mandruwi, tehe wawu
topo nimei aro."
40 Pe ipa toro iya kili hu ihipwen, pwen
ipwaingani niman pe ndrikan iya kili hu.
41 Hapeko yihu kanpwotisingi lohongahu
pwi manau, paratesah, pwesai iwiri hu pe
huro lohonge ndrit. Pwen Yesu isok hu,
ipa, "Hape anandrinai ita, ndre pwi?" 42 Pe
huhang yiy ni hamou mepo hu kantimwiy
pwen. 43 Pe iwiri ni ara, pe iyniy iro
mbulmara hu.
44 Pe ipwai iya kili hu, ipa, "Kunpwai
pwen kinsa kili wawu, ma uro ndron sura
wawu: melit masih andre kirayah mannan
kisa kili yo, tehe pwayan kinpwai pwen ita
Nongan para Pwahanou ata Mose, pe hu
Poropet, pe hu Waliy."
45 Pwen imbusi lohongahu ileu, para
hu kapahas kiya ndroiyi Nongan Haiyan
ata Ngindrai. 46 Pe ipwai iya kili hu,
ipa, "Pwayan kinpwai pwen pe hu kan-
tatuluwiy toro: Kristus andre kikuni nop-
waran, pwen andre kimat, pe kitine kiro
mwonen lang toyoh. 47 Pe iya ngalan
o, andre kapohowe nongnan kiya kili hu
ndraye ndramat masih, para hu karapai-
wani ndriyahu, pe Ngindrai kitali hu pakut
mwomwan tahu. Pe andre karandroiyin,
ara kiro Yerusalem. 48 Pe wawu imwonen
kannimei, pe andre wawu katiyaniy tehe
hu melit aro kantayah. 49 Akahalingiy!
Yo andre kupwandrisa Mwoiwan Haiyan,
mepo Tomo kintandrangan pwen kinna
aliy, kisa ndrita wawu; hapeko wawu koro
ndron kol namandran iye, kipoo kiram-
burihi wawu kiya pwoke para paingan."

Ngindrai iwiri Yesu iya kol paingan yang

50 Pwen Yesu iluwani hu huya pakeh
Petaniy, pe ihiri niman iya paingan, pe ito-
holi hu. 51 Pe iro toholi hu ndron, pwen itali
hu, pe Ngindrai iwiri yiy iya kol paingan
yang. 52 Pwen hutukuruhu pe hutohun pe
huhuri ngalan, pe humui huya Yerusalem
iyasura pwesai namandran iya. 53 Pe lang
sih tehe sih, ara ngara hu koro yumwa
totohun namandran, pe huro hari ngala
Ngindrai.

Aposel
Titiye para Mbulya Hu Aposel
English: Acts
Tok Pisin: Aposel
Nongan Imu

Puk iye, ***Titiye para Mbulya hu Aposel***, ara ipo sura nongan ita ***Nongan Hiyan Luk Iratuluwiy***. Luk aro ko ara iratuluwi puk iye yi. Puk iye ara itiyaniy tehe Mwoiwan Haiyan iyingani sai iya kili hu Aposel, pe hupohowe nongan hiyan ta Yesu iya kol Yerusalem, pe iya nondriya kol malkol namandran iya Yutiya pe Samariya masih, pe iyandrek iya hu mbusungo kol pwan. (Anime Luk 1:8).

Puk Aposel ara itiyani titiye iya sios ata Yesu itine iro mwalinga hu Yutah, pe iyamulan iya namandran pe isalti kol pwan masih kene. Pe Luk ara pakipwainganiy i, tehe mbulya Kristus pe kultuwayi hu ndramat hiyeh huho ndruwan, ara iyinganiy tehe hu melit mepo Ngindrai kintandrangan koluw kinna, pe kinmbusiy kinna kili hu ndramat para Yisrayel, ara kintayah mannan.

Melit sih namandran mepo puk ***Aposel*** iwong iya aliy, ara mbulya Mwoiwan Haiyan, yiy ara Mwoiwa Ngindrai. Mamu, Mwoiwan Haiyan isa pwan kili hu ndramira Yesu iro mwonen lang para Pentekos. Pe iyamulan Mwoiwan Haiyan imwaniyani lohongahu pe iyki pwoke iya kili hu.

Pe puk iye itiyani titiye soyon pe niwen mepo hu Aposel hupohowei iro mwonen huro wong nongan hiyan ata Yesu iya kili hu ndramat. Pe itiyani titiye ta hu ndramat huho ndruwa nongan hiyan ara, pe sios ara ipwoke.

Titiye tahu aposel soyon ara iripo puk ***Aposel***, hapeko titiye soyon ara iwong iya tesah hilu aposel malmou Pita pe Pol hilu mbusiy. Pita, ara yiy hamou ta hu ndramira Yesu, mepo mamu iro tokai iyapolo Yesu. Hapeko Pol ara kinto ndruwa Yesu pwi. Yiy ara iro pwalngani hu ndramat para sios ta Yesu. Hapeko Yesu iyoh Pol para kirayah aposel hamou hiyan, namandran, pe mangalan para poya mbulyan.

Pe nongan hayah iripo nondriya puk iye, iro mwonen Luk pakitiyani hu melit irayah iya kili Pol, ara Luk ipwai ipa, “yowu”. Yihu ndramat soyon lohongahu waison, ara hupa ndre Luk ara ihorokai iyapolo Pol lang hayah, pe kapa kipa “yowu”, pwen inimnim tehe lang ara, Luk iro sura Pol.

Yesu iro mwalinga ndramiran hu pe irip iya kol paingan yang

1 Teyopilus, puk mepo kuntatuluwiy
mamu kinna,* ara iwong iya melit masih
mepo Yesu ngara kimbusiy, pe ngara ki-
hinuwaniy. 2 Iro mbusiy tehen tora
ipoo iya matne lang Ngindrai iwiri yiy
iya kol paingan yang. Pe iya pwoke ta
Mwoiwan Haiyan ipwandrandrahani hu
aposel tan, mepo kintakinimahu, iya sehe
mbulen handra-handra para hu kambusiy.
3 Iyamulan para Yesu iya nondriya ngan-
dran pe imat, pwen itine paiwe pe iya
pwaingani yiy iya kili hu aposel tan. Pe
imbusi hu melit soyon para kipwaingani
kaipisan tehe yiy ara kintine ndrokonan.
Yiy iyarayah iya kili hu iho nondriya lang
mahaangui, pe ipohowe titiye para kolo
King Ngindrai iya kili hu. 4 Pwen hu-
rawurani hu iho nondriya lang sih aro, pe
ipwatisingiy iya kili hu, ipa, “Wawu mbuna
akatali Yerusalem na. Tomo kintandranga
wawu pwen tehe andre kiyki yukyuk han-
dra kisata wawu, tehe kunnese kinna. 5 Pe
Yohanes, ara kinsumuluwani hu ndramat
kinna ndran, hapeko kiho nondriya lang
masahayeh opu, wawu andre kawiri pap-
tais kiya Mwoiwan Haiyan.”

6 Pwen yihu aposel masih ara husa
rawure hu husa harong pe husok Yesu,
hupa, “Yapan, andre mahapo iye arawu-
rani hu Yisrayel kasa wule paiwe, pe tukoro
pahandra king hamou tehe para mamu
kinna, ndre?”†

7 Pe ipwai iya kili hu, ipa, “Kinlahiy para
wawu kapahasaniy pwi yoh, Tomo kopu
ipahasani lengen pe nowen mepo kinsaniy.
Yiy opu ara yapane melit masih kene.
8 Hapeko wawu ara andre kawiri pwoke
kiro mwonen Mwoiwan Haiyan kisa ndrita
wawu; pe andre wawu katiyani titiye to
mepo wawu kannimei pe kanhilingiy, kiya
kili hu koro kol Yerusalem, pe kiya non-
driya kol malkol namandran iya Yutiya
pe Samariya masih, pe kiyandrek kiya hu
mbusungo kol pwan.”

9 Yiy iro wong mbulmarahu manau pe
irip iro mwalingahu iya paingan pe kokom
hasai iramburihi yiy pe ikulani yiy.

* **1:1:** Puk mepo kintatuluwiy mamu kinna, ara ***“Nongan Hiyan Luk Iratuluwiy.”***

† **1:6:** Koluw kinna, yihu Yisrayel ara huro pahandra hu king tahu imwonen, tehe Tepit pe Solomon. Hapeko iro tandrohonga Yesu isa iro kol pwan, ara hu Yisrayel huro pahandra hu Sisar—hu king ta hu Rom. Pwen pe hu ndramat soyon hupa ndre Yesu andre kirasse hu Rom kayau kaya mawen kolohu, pe kiwiri hu Yisrayel kasa pahandra king hamou tehe tahu para mamu. Lohonge aro ara ndroiyi lohongai para soksok ta hu aposel.

10 Yesu ara kiniyau pwen, hapeko
marahu ara iro tis ndron iya yang iro
mwonen iropo iya. Pe indrou pwi ko,
ndramat malmou, koiwe hilu pallen,
hilsarayah hilro tine ngilsehu. 11 Pe hilpa
toro: “Wawu ndramira Kaliliy, paratapeh
pe mara wawu ita ndrong iya paingan
yang? Yesu ara kopu mepo Ngindrai
kinwiri yiy kinna kol paingan yang, ara
andre kimui kiro kol paingan yang tehen
aliy opu kisa pwan.”

Yihu aposel hurakinima Matiyas para kiwiri soiwi mbulya Yutas

12 Pwen hutali pahayi mepo hupohowei
Ngondron para hu Holip, pe humui huya
Yerusalem. Pahayi ara, ara ita pakeh
Yerusalem; ndrangan ara tehe kilomita sih
o.‡ 13 Pe huya rayah huya kol ara pe
huya nondriya seu, pe hungas huya seu
sahin ita paingan mepo ngara hu koro aliy.
Ngalahu ara iye kene: Pita, Yohanes, Yamis,
Andruw, Pilip, Tomas, Partolomeu, Mattiu,
Yamis NdraAlpeyus, Simon hamou ta hu
Selot,§ pe Yutas noru Yamis. 14 Pe hu
masih ara ngara hu kawaiyani totohun iya
lohongai handra ko, iyasura hu pihin, pe
Mariya tina Yesu iyapolo nali Yesu hu.

15 Iro mwonen lang ara, Pita itine iro
mwalinga hu mepo hupwotisingi lohon-
gahu iya kili Yesu, ndromwoyahu masih
iyawule ara sangat pe lungui. 16 Pe Pita
ipwai, ipa, “Wawu nali, nongan haiyan
ta Ngindrai, ara pwayan kintayah man-
nan. Koluw kinna Mwoiwan Haiyan im-
busi Tepit pe ipohowe nongan handra.
Nongan ara ipwaingani Yutas, ndramat
mepo iluwani hu hiyeh humbultuwe taha-
tini Yesu. 17 Yiy ara hamou torou ngara kiro
mwalinga rou, pe ngara kisusuye sura tou
kiya mbulya Yapan.”

18 Yutas iwiri singayai, mepo kenne kul-
tuw mwomwan imbusiy ara, pe irapaya
pwan hambut iya aliy. Iyamulan iyos
te payan iya pwan iro pwan tan ara, pe
ndriyan ipet, pe ndriyan irahis, pe ndrinan
masih ara isa iho malore pwan. 19 Pwen
hu ndramat masih para Yerusalem ara
huhulong tesah kintayah kinna kili Yutas,
pe hupohowe ngala pwan ara iya nongna
kol tahu ipa Akeltama. Ndroiyi nongan
Akeltama, ara ipa, “Pwene ndrai.”**

20 Pwen pe Pita ipwai, ipa, “Tehen tora
ko, Tepit kintatuluwiy ita Puk Waliy, ara
ipa toro; ‘Pe kolon ara andre kiro mwai-
hei o, pe andre hamou kinyen aliy pwi.††
Pe andre hamou kiwiri soiwi mbulyan.’‡‡
21 Tehen tora ko, andre mahapo tukarakin-
ima hamou torou, mwalinga hu ndramat
hiyeh ngara hu koro sura tou, pe ngara
hu karakai nondriya hu lang masih mepo
Yapan Yesu iropo iya isa, hape iya hape,
mwalinga rou. 22 Mwalinga yihu mepo
huro, iro matne Yohanes isumuluwani
hu ndramat, ipoo isa matne lang mepo
Ngindrai iwiri Yesu iro kiltou pe kinna
paingan, ara andre tukarakinima hamou
tahu ara ko, andre kirayah hamou towu
aposel para kitiyani titiye mepo kinnimei
pe kinhilingiy ta Yesu isatine paiwe.”

23 Pita iwong ihipwen, pwen huyoh
hilu ndramat malmou iya ngawan para
hamou tahilu kiwiri noku Yutas. Hamou
ara ngalan Yosep mepo hupohowe ngalan
Parsappas, pe ngalan handra yi ara Yustus.
Pe hamou ara ngalan Matiyas. 24 Pwen
pe hutohun, hupa, “O Yapan, wou opu
apahasani ndriya hu ndramat masih kene.
Wou apwaingani hiyeh ndrokonan ata hilu
malmou aripo, wou antakiniman, 25 para
kiwiri soiwi mbulya Yutas pe kisusuye sura
yowu, kiya mbulen towu aposel. Parate-
sah, Yutas kintali mbulyan pe kinna kol
mepo para kiya aliy.” 26 Pwen pe hurakowe
hilu, pe kau ara ipwaingani Matiyas. Pwen
pe yiy ara iwiri noku Yutas, pe irayah
hamou ta hu aposel. Pwen hundromwa yiy
iyasura hu songui pe hamou.

2

Mwoiwan Haiyan isa pwan iro mwonen lang para Pentekos

1 Pwen lang namandran para Pentekos* irayah, pe yihu masih ara humbultere hu huro wule seu hawum o. 2 Pe indrou pwi ko, ngasa melit tehe nguluwa nohai namandran, ara iro kol paingan yang pe isa pwan, pe isong isa pe isilihi nondriya seu masih mepo hurompwan aliy. 3 Pwen hunime mwan iyat, mwensen tehe hu kalame ndramat, ara huyos husa pe huma-sumbuwe huya ndrita paya hamou-hamou tahu masih. 4 Hu masih kene, ara Mwoiwan Haiyan iya nondriyahu, pe hupep topwei. Pe Mwoiwan Haiyan iyki nongan iya kili hu, pe huwong iya hu nongna kol handra-handra.

‡ **1:12:** Eng & Greek: A sabbath day’s journey § **1:13:** Eng: Simon the Zealot; *Selot (Zealot)*—iya lang ara, hu Selot ara ndrokoyirayi sih mepo huiki hu masih iya nongan para pwahanou ** **1:19:** Iya nongna kol torou Nali, ngara tukapa, “ndrohondrondroi.” †† **1:20:** Puk Waliy (Psalm) 69:25 ‡‡ **1:20:** Puk Waliy (Psalm) 109:8 * **2:1:** Pentekos ara lang namandran para pwesai para poya anandrinai iyau piyang. Pe ngara kisarayah lang mayimingui iyamulan para lang namandran Pasopa. Anime puk Mbulya Hu Pris (Leviticus) 23:15-22

5 Pe iro mwonen lang ara, yihu Yutah hayah, mepo ngara hu koro pahandra nohowai ta Ngindrai, ara huyau hapehape husa Yerusalem i. Yihu ara hu ndramira hu kol namandran masih para kol pwan masih kene pahandra yang. 6 Pe iro mwonen huhulingi ngasa nohai ara, yihu ndramat soyon iya lohongahu indrap pe huhumbuh husa wule, paratesah, huhulingi hu ndramira Yesu, ara huro wong iya nongna kol ata hamou-hamou tahu. 7 Pe mwoiwahu ihin pe huro lohonge soyon, hupa, “Akahalingiy! Hu masih hutora wong, ara hu ndramira Kaliliy opu, ndre? 8 Pwen tehen tapeh pe worou hamou-hamou turopo hilingi hutora wong iya ndringe nongna kolorou imwonen? 9 Worou tuyau kol Partiya, Mitiya, pe Elam. Pe hayah torou ara tuyau te kol namandran hape Mesopotamiya, Yutiya, pe hu kol namandran iya Kapatosiya, Pontus, pe Esiya, 10 pe kol namandran hape Prikiya pe Pampiliya, pe kol namandran masih Yisip pe hu kol namandran hape nondriya kol Lipiya mepo hutora pakeh kol ngawan Sairini. Pe worou hayah, ara tuyau te kol Rom tusa turopo iye hapeko. 11 Worou Yutah, iyasura hu Ndramira Lah mepo hutopo tohun husa sura tou, pe worou para mbuson Krit pe kol namandran iya Arapiya, ara worou masih tuhulingi hu, huropo pohowe kinima pwoke ta Ngindrai iya nongna kolorou imwonen.” 12 Yihu masih mwoiwahu ihin, pe huro lohonge soyon iya. Pwen huro wong mwalingahu, hupa, “Melit mahapo irayah, ara ndroiyin tesah ndrokonan?”

13 Hapeko yihu hayah tahu ara huro pwasimiri hu, hupa, “Huyin ndrunu wain howen soyon iya pe iringi hu, ndre?”

Pita iwong iya kili hu ndramat

14 Pwen Pita itine iyasura hu songui pe hamou, pe iwong namandran iya, iya kili hu ndramat, ipa, “Wawu Yutah pe wawu mepo wawu sa ropo Yerusalem, ara akahalingi nokulani sehe melit nakupwai. 15 Wawu mbuna akapa ndre yihu ndramat aripo ara huyin ndran pe hu topo mbui, pwi yoh. Mahapoko mandroulang, pe paramwandrai ara hira mandrosih o. 16 Melit mahapo irayah, ara tehe Poropet Yowel kiniwong pwen mamu kinna aliy:

17 Ngindrai ipwai, ipa, ‘Lang itapo isa kamulan masih,
andre kutilingi Mwoiwo kiya kili hu ndramat masih.
Pe noru wawu hu kamai pe pihin, ara andre hu kapohowe nongno tehe hu poropet,
pe hu wihou tawawu, ara andre hu kanime taltan,
pe hu parangoloha wawu, ara andre hu kanihiyani hu nihinih.
18 Pe andre kutilingi Mwoiwo kiya kili hu ndramiro para poya mbulyo, kamai pe pihin,
pe andre hu kapohowe nongno tehe hu poropet.
19 Pe yo andre kumbusi hu kinima pwoke handra-handra karayah yang,
pe andre kumbusi hu kaipisa melit handra-handra yi karayah koro mbulu pwan,
tehe ndrai pe mwan pe kosumwan mabuniyan andre kirayah.
20 Pe paramwandrai ara andre kipaiwaniy pe kilokuh,
pe walah ara andre kipaiwaniy pe kilam tehe ndrai.
Melit masih aro kene, ara andre kirayah kimu kihipwen, kamulan lenge Yapan namandran iya pe nonowan iya, ara andre kisarayah.
21 Pe hu ndramat masih mepo hu andre kayoh
kiya ngala Yapan, ara Yapan andre kisopwat hu.’

22 Wawu ndramira Yisrayel, akahalingi nongan aro; Yesu, ndramira Nasaret, ara Ngindrai ipwandrisa yiy isa pwan mwalinga wawu. Pe Ngindrai imbusi hu ndraikiya pwoke, hu kinima pwoke, pe hu kaipisa pwoke, ara iro ndruwa Yesu. Wawu mbukena wawu kanpahasaniy pwen. 23 Ndramat ara, ara Ngindrai kiniyki yiy kinsa kili wawu tehe kinlohonganiy pe kinpahasaniy pwen mamu kinna. Tunan wawu ko, pe wawuiki yiy iya nima hu ndramat pwassin, pe hurayi yiy pe hurapaingi yiy iya kei tondrih pe imat. 24 Hapeko Ngindrai ihingini yiy pe itine paiwe, pe itali yiy isa mawen ngandran nopwaran para kimat. Paratesah, kimat ara kinwenei para kikaituwe yiy pwi. 25 Tepit iwong hape iyatan mamu, ipa,

‘Yo ngara kunime Yapan kiro pakeh kili yo lang masih.
Kinlahiy para hapesah kipanohowani yo pe kulelen ara pwi.
Paratesah, yiy ara iripo ndrahaso iyapwen te nimo mot.
26 Tehen tora ko, ndriyo ara ipwes, pe kalame ara irawuloh;
nombuwe ara iripo mwoimwoi pe iripo hinehes iya sehe melit itapo isa.
27 Wou anlahi atali mwoiwo kiro ndrohonoku hu suw pe koyum kimayit to ara pwi yoh.
Pe andre antali ndramat haiyan tam mepo antakiniman, para kipwala ara pwi yi.
28 Wou anpwaingani saya taleh pwen kinsa kili yo.

Andre aiki pwesai kipep kisa kili
yo; ndroiyin ara ko urupo mbul-
maram.’†
29 Wawu nali, nakuwong imwonen kisa
kili wawu kiyata tumburou Tepit. Yiy
ara kinimat pe hu kantoni yiy, pe ndro-
honokun mepo huroni yiy iya aliy ara iripo
mwalingarou, ipoo isa matne lang mahapo.
30 Hapeko Tepit ara yiy poropet hamou,
pe yiy ipahasaniy tehe Ngindrai kintan-
drangan tehe ndrayen hamou kamulan an-
dre kiwiri nokun tehe king. 31 Tepit ara
kinnimei pwen, koluw mamu kinna, sehe
melit nakirayah kamulan; pe iwong iya
kimat pe titine ta Kristus—tehe yiy kinto
ndrohonoku hu suw pwi, pe nombuwen,
ara kinpwala pwi. 32 Yowu ndramat masih
aripo, yowu kannimei pwen, pe yowu ropo
tiyaniy isa kili wawu, tehe Ngindrai ara
kinhingini ndramat Yesu aro, pe kintine
paiwe. 33 Pe Ngindrai kiniwiri yiy kinna
paingan pe imirampwan niman mot. Pe
yiy iwiri Mwoiwan Haiyan iro kili Taman
mepo kintandrangan kinna aliy, pe itilingi
sehe melit mepo wawu topo hilingiy, pe
topo nimei kene. 34 Pe Tepit ara kinna kol
paingan yang mapu, hapeko ipwai, ipa,
‘Yapan ipwai iya kili Yapan to, ipa,
“Asampwan kapwen te nimo mot,
35 kipoo, kuiki hu hiyeh huhingasi wou,
ara hu kaya pahandra ndrikam.” ’‡
36 Tehen tora ko, wawu payumwa wum
masih kene para Yisrayel, akapahasaniy
hiyan tehe Yesu mepo wawu rayi yiy imat
iho kei tondrih, ara Ngindrai kintakiniman
pe kintayah Yapan pe Kristus kene.”
37 Pwen yihu ndramat masih ara
huhulingi Pita iwong pe nongnan ara iwiri
lohongahu imwonen, pe husok yiy iyapolo
hu aposel, hupa, “Wawu nali, yowu andre
kambusiy tehen tapeh?”
38 Pe Pita isomwi hu, ipa, “Akarapaiwani
ndriya wawu masih, pe akawiri paptais,
kiya ngala Yesu Kristus; para Ngindrai ki-
tali hu pakut mwomwan tawawu kayau. Pe
wawu andre kawiri Mwoiwan Haiyan tehe
yukyuk.
39 Koluw Ngindrai kinpwatisingiy tehe
andre kiyki Mwoiwan Haiyan kisata wawu
pe noru wawu hu, pe hu ndramat hutora
mawen kili wawu, pe kisata hu mepo Ya-
pan Ngindrai andre kiyoh hu.”
40 Pwen Pita iyki susura nongan para
hu koro rapapahan, pe ipwandrandrahani
hu, ipa, “Akoro papahan, matisan wawu
kawiri nopwaran mwalinga hu ndramira
tandroindroi para mahapo.” 41 Pe hu mepo
welehu iso iya nongna Pita, ara huwiri pap-
tais. Pwen imwonen lang ara ndromwoya
hu ndramat ara ihon iya matipou (3,000),
iyapolo hu para mamu.

Kultuw para susuye iyawule tahu hiyeh, mepo hupwotisingi lohongahu iya kili Yesu

42 Pwen yihu ndramat masih ara, huiki
lohongahu masih iya hinonou mepo hu
aposel huroikiy, pe iya kultuw para mbul-
tere iyawule, pe iya kultuw para namnam
iyawule, pe iya totohun. 43 Pe hu ndramat
masih ara huteleh, pe hu aposel ara huro
mbusi hu kinima pwoke handra-handra,
pe hu kaipisa ndraikiya pwoke soyon iya.
44 Yihu ndramat mepo hupwotisingi lohon-
gahu iya kili Yesu, ara huro susuye iyawule,
pe melit ta hu hamou-hamou, ara iyarayah
tehe menmenahu masih. 45 Pwen hupo
pehei iya pwenehu pe menmenahu masih,
pe huwiri kenne melit ara, pe hurahihiriy
mwalinga hu mepo hundroisiy. 46 Lang
masih ngara hu kayawule nondriya kowa
yumwa totohun namandran, pe hu ngara
kanamnam kiro suwe hu hamou-hamou
kiyasura pwesai pe ndriya wayis. 47 Yihu
ngara kahari ngala Ngindrai kiya paingan,
pe ndriya hu ndramat masih ara iwayis
iyatahu. Pe lang sih tehe sih, Yapan ngara
kiposura ndromwoyahu, mepo Ngindrai
ngara kisopwat hu.

3

Pita isopwoyani ndramat hamou ndrikan imat

1 Lang sih piyahon, Pita hilu Yohanes hilu
ro tokai nakaya yumwa totohun naman-
dran para kaya tohun. Pe paramwandrai
ara iho maroyoh mepo irahihini lenge to-
tohun imwonen. 2 Pe hu ndramat hayah
husap ndramat hamou, ndrikan mwom-
wan masehe ndriya tinan, isa yumwa toto-
hun namandran. Pe lang masih ngara hu
kasaiki yiy kiro pohokaram para yumwa
totohun namandran mepo hupohowei Po-
hokaram Mwayih iya. Pe ngara kiro sosoy-
ing singayai kili hu ndramat mepo ngara
hu kasong kaya kowa yumwa totohun na-
mandran. 3 Iro mwonen inime Pita hilu
Yohanes hilu ropo nakasong kaya nondriya
kowa yumwa totohun namandran, isok
singayai kili hilu. 4 Pe Pita hilu Yohanes
mara hilu ara indrong tan, pe Pita ipwai,
ipa, “Maram kisa kili youlu!” 5 Pe ndramat
ara maran itis tahilu, ipa ndre kipo hape-
sah kili hilu.
6 Hapeko Pita ipwai, ipa, “Siliwa pe kolt
ara kinto kili yo pwi yoh, hapeko sehe
melit iripo kili yo, ara nakuikiy kisatam.
Iya ngala Yesu Kristus para Nasaret, atine
pe arakai!” 7 Pwen Pita imbultuwe ni-
man mot pe isoli yiy itine, pe hape pwi

† **2:28:** Puk Waliy (Psalm) 16:8-11 ‡ **2:35:** Puk Waliy (Psalm) 110:1

ko, ndrikan pe kombura ndrikan ara ipwoke. 8 Pe yiy ikohis isa iro tine. Iro mwonen ara, irikai pe isong iya nondriya yumwa totohun namandran iyapolo hilu. Yiy iro tokai pe iro kohis, pe iro hiri ngala Ngindrai iya polon. 9 Pe yihu ndramat masih hunime yiy iro tokai pe iro hiri ngala Ngindrai, 10 ara huyirowei tehe ndramat ara, ngara kirompwan pohomara Karam Mwayih para yumwa totohun namandran, pe ngara kiro sosoying. Pe hunime yiy kinna hiyan, pe huteleh mwomwan, pe lohongahu ara indrap iya sehe melit kintayah kili yiy.

Pita iwong iya kili hu ndramat

11 Pwen ndramat ara iro mbultuwe Pita hilu Yohanes. Pe yihu ndramat masih mwoiwahu ihin, pe hungap husa kili hu huro ndrohonoku ngohongoh haroh, ngara hu kapohowei ndrohonoku ngohongoh ta Solomon. 12 Pita inimei tehen tora pe ipwai iya kili hu, ipa, “Wawu ndramira Yisrayel, mwoiwa wawu ihin iya tesah? Pe paratapeh mara wawu itis tolu tehen tora? Wawu pa ndre youlu ara haiyan, pe youlu mbusi ndramat iye irikai iya pwoke tolu? Pwi yoh! 13 Ngindrai ta Apraham, Yisak, pe Yakop, pe Ngindrai ta tumburou hu, ara ihari ngala ndramiran para poya mbulyan, Yesu, iya paingan. Wawuiki ndramat ara para hu katingundrun. Pe iya iro mbulmara Pailat, pe Pailat pakitali yiy kiyau, hapeko wawuiki ndruwa wawu iyatan. 14 Yesu ara, yiy Haiyan pe Ndramat Imwonen masih, hapeko wawuiki ndruwa wawu iyatan. Pe wawu sike Pailat para kitali ndramat hamou para taya ndramat kisa ngawan kili wawu. 15 Pe wawu tingundru ndramat mepo yiy ndroiyi taleh. Hapeko Ngindrai ihingini yiy itine paiwe pe youlu nimei pe topo tiyani titiye tan. 16 Lohonga youlu ipwotisingi Yesu, pe iya ngala Yesu opu, ndramat aro mepo wawu topo nime yiy pe wawu pahasani yiy, ara kinpwoke. Yesu mbukenan ipwokeyani lohonga youlu para kapwotisingi yiy, pe iya sai ariya ko ndramat aro irayah hiyan masih, tehe ita mbulmara wawu mahapo.

17 Kiya, wawu nali, upahasani tehe wawu pe hu pohon tawawu, ara wawu kowu pe wawu mbusi kultuw tora. 18 Hapeko iye ara sehe lohongai Ngindrai kinpwai koluw kinna iyau poho hu poropet tan masih, tehe Kristus andre kiya nondriya nopwaran namandran. Pe iya kultuw tawawu ko mahapo lohonga Ngindrai kintayah mannan. 19 Pwen pe akarapaiwani ndriya wawu pe akarapaiwani wawu kasa kili Ngindrai. Pwen pe Ngindrai kirapiyani hu pakut mwomwan tawawu kayau, 20 pe pwoke howen kiyau kili Yapan pe kisuluyani wawu lang ara. Pe yiy kinpwandrisa Kristus, mepo kintakiniman, kinsa kili wawu; pe ndramat ara, yiy Yesu kopu. 21 Yiy andre kiye ndron kol paingan yang, kipoo lang kisarayah mepo Ngindrai andre kimbultani melit masih kamui karayah howen, tehe Ngindrai kinwong pwen kinyau poho hu poropet haiyan para koluw. 22 Tehe Mose kinpwai, kinpa, ‘Yapan Ngindrai andre kirakinima hamou ita mwalinga yowe wawu hu imwonen, para kirayah poropet tehe yo. Pe wawu kahalingi nongan masih nakipwai kisa kili wawu. 23 Kapa sehe ndramat kinhilingi poropet ara pwi, Ngindrai andre kiramate yiy kimat, pe ngalan andre kiya pwi masih kiro mwalinga hu Yisrayel.’

24 Hu poropet masih iro matnen kili Samuwel pe isa, yihu masih mepo hu kanwong kinna, ara hu kanpohowei pwen kinna, iya sehe melit kintayah nondriya hu lang mahapo. 25 Wawu ara ndraye hu poropet, pe wawu tora nondriya tapaniu mepo Ngindrai kintapaniu kinnasura tumbu wawu hu kinna. Tehe kinpwai kinna kili Apraham, kinpa, ‘Andre kutoholi hu ndraisih masih kene para kol pwan, ara kiyau kili wou.’ 26 Ngindrai ihingini ndramiran Yesu, pe ipwandrisa yiy isa kili wawu mamu para kitoholi wawu. Pe nakitoholi wawu kiya sai tehe toro: andre kirapaiwani wawu hamou-hamou kasa mawen hu kultuw pwassin tawawu.”

4

Pita hilu Yohanes hilro tine mbulmara hu Sanhetrin

1 Pita hilu Yohanes ara hiluro wong iya kili hu ndramat manau, pe hu pris, pe ndramat mepo yiy namandran tahu makundrayin para yumwa totohun namandran, pe iyasura hu Satyusiy ara husa kili hilu. 2 Yihu ara yihu ro lohonge soyon, paratesah, hilu ara hilro hinuwani hu ndramat iya titiye ta Yesu imat pe itine paiwe. Pe hinonou ara, ara ipwainganiy tehe hu ndramat masih andre kamat pe katine paiwe. 3 Pwen pe yihu mbultuwe tahatini hilu, pe huiki hilu iya nondriya kou, ipoo iya masan lang sih i, paratesah, kol ara kinpiyah pwen. 4 Hapeko hu ndramat soyon mepo huhulingi nongna hilu, ara hupwotisingi lohongahu. Pe ndromwoyahu ara ihon pe irayah tehe mayipou (5,000).

5 Iya lang sih i, hu poho kol, pe hu yapane kol pe hu ndramat para hinuwani nongan para pwahanou, ara husa wule nondriya kol namandran Yerusalem, 6 iyapolo Annas, pris ihohin ta hu pris masih kene, pe iyasura Kaiyapas, Yohanes, Aleksanter, pe iyapolo hu ndramat hayah mepo hu ndraye

pris ihohin ta hu pris masih kene. 7 Pe huiki
Pita hilu Yohanes ara hilro tine mbulmara
hu masih. Pe husike hilu, hupa, “Walu wiri
sehe pwoke ndrokonan, pe iya ngala hiyeh
ndrokonan walu mbusiy tehen tora?”

8 Pwen Mwoiwan Haiyan ipep iro kili Pita
pe ipwai iya kili hu, ipa, “Wawu pohon
pe yapane kolorou para Yisrayel, 9 kapa
wawu yoh youlu sa mahapo iya kultuw
hiyan mepo youlu mbusiy iya kili ndra-
mat mepo ndrikan mwomwan, pe wawu
nakasok youlu kiya tunan tesah pe irayah
hiyan paiwe, 10 pwen akahalingiy pe aka-
pahasaniy: wawu topo aripo pe ndraye
hu Yisrayel masih, tehe iya ngala Yesu
Kristus para Nasaret, ndramat aripo mepo
iripo tine mbulmara wawu kintayah hiyan.
Wawu tingundru Yesu imat iho kei tondrih
hapeko Ngindrai ara kinhingini yiy kintine
paiwe. 11 Yesu ara ko, ara yiy ‘Pat mepo
yihu ndramat para puliya seu humwis-
naniy, ara kintayah pat para sotuna seu.’
12 Kinwene ndramat hamou i kisopwat
worou pwi, Yesu opu iwenei. Paratesah,
mwalinga worou ndramat masih, Ngindrai
ara kiniyki ngala ndramat hamou i, iripo
kol pwan pahandra yang, mepo iwenei
para kisopwat worou ndramat, ara pwi yoh
—ngala Yesu opu.”

13 Iro mwonen yihu ndramat namandran
husa yirowei tehe Pita hilu Yohanes ara
hilu kanna nondriya hinonou pwi, pwen
hupa ndre hilu ara ndramat o mwaihei
opu. Hapeko yihu nimei tehe hilu rahatini
hilu pwokeyan, pe mwoiwahu ihin. Pe
huyirowei tehe hilu ara ngara koro sura
Yesu. 14 Pe yihu nime ndramat mepo kinna
hiyan, ara iro tine polo hilu yi. Pwen
pe hu kanlahiy para kasomwi hilu, ara
pwi. 15 Pwen yihu pwandrandrahaniy iya
kili hilu para kaya ngawan ndrohonoku
mbultere tahu Sanhetrin na. Pe huyen pe
huro mburi nongan mwalingahu. 16 Pe
husok, hupa, “Kiya, worou andre kasahaye
hilu? Hilu kanmbusi ndraikiya pwoke
handra namandran, pe yihu masih topo
Yerusalem ara kanpahasaniy topwei; pe
worou andre kanlahiy para kakulaniy pwi.
17 Hapeko matisan nongan ara kingau
kiropo kiya kili hu ndramat masih. Pwen
pe tukapanohowani hilu para hilu mbuna
katiyani ngala Yesu kiya kili ndramat
hamou paiwe.”

18 Pwen yihu yoh hilu hilmui hilsa paiwe,
pe hupwandrandrahani hilu para hilu
mbuna kapohowe ngala Yesu, pe mbuna
kahanuwani hu ndramat kiya ngala Yesu
paiwe yi. 19 Hapeko Pita hilu Yohanes ara
hilu somwi hu, hilpa, “Wawu mbukena
wawu kalohonganiy sehe melit ndroko-
nan imwonen iya mbulmara Ngindrai —
Yowu kahalingi wawu, ndre yowu ka-
halingi Ngindrai? Wawu mbukena wawu
kapiraniy. 20 Sehe melit mepo yowu kan-
nimei, pe yowu kanhilingiy, ara yowu kan-
lahiy para kahatohai nongan para aliy pwi
yoh.”

21 Pwen yihu ndramat namandran
para poho kol ara, ara huiki nongan
hayah pwokeyan pe tahakulan, para
pakapanohowani hilu kiya aliy ihipwen,
pwen yihu pwandrisa hilu hilyau. Yihu
ro lohonge ndrit iya sehe sai para hu
kasingori hilu, paratesah, yihu ndramat
masih, ara huro hari ngala Ngindrai iya
paingan, iya tesah kintayah. 22 Paratesah,
ndramat mepo Pita hilu Yohanes hilu
mbusi kinima pwoke iyatan pe iya
hiyan, ara hayou tan iro mahaangui pe
ndromwan.

*Totohun tahu mepo hupwotisingi lohon-
gahu*

23 Iyamulan para yihu tali hilu hilyau ihip-
wen, Pita hilu Yohanes ara hilu mui hil-
yarayah hilya kili hu ndramira hilu im-
wonen. Pe hiltiyani nongan masih mepo
hu pris huhohin ta hu pris masih pe hu
yapane kol, ara hu kanpwai kinna kili
hilu iya aliy. 24 Pe iro mwonen huhulingi
nongan aro, pwen yihu masih ara huhuri
mbulukoyu totohun tahu iyawule iya kili
Ngindrai, hupa, “O Yapan, Wou opu. Wou
anmangsani kol pwan pe hu kol yang,
iyapolo ndras pe melit masih hu tora aliy.
25 Mwoiwam Haiyan iyki nongan iya poho
ndramat para poya mbulyam Tepit, ara yiy
tumburou, pe ipa,

‘Paratapeh pe hu ndraye ndramat masih
hundrangis?
Pe paratapeh pe hu ndramat hapat-
hapat humburi nongan o mwaihei
para kambusi kultuw mwomwan?
26 Hu king para kol pwan ara husa mbultani
hu,
iyapolo hu yapane kol, para kapo
pahun kiya kili Yapan pe kiya kili
ndramiran, Kristus.’*

27 Ara ndrokonan tehe Herot iyapolo
Pontiyus Pailat iyapolo hu Ndramira
Lah,† pe iyapolo hu ndraye Yisrayel,
ara hu masih hurawure hu topo kol
namandran iye, pe humburi nongnahu
para kamwisnani ndramiram haiyan para
poya mbulyam, Yesu, mepo antakiniman.
28 Yihu kanmbusi melit masih kene
ara, iyau ndruwa nongnam opu mepo
anpwandrandrahaniy mamu kinna tehe
andre kirayah. 29 Mahapo, Yapan, wou

* **4:26:** Puk Waliy (Psalm) 2:1-2 † **4:27:** Eng: Gentiles

annimei sehe nongan hu pakapanohowani yowu kaliy. Pwen aiki pwoke para yowu, ndramiram para poya mbulyam, koro tine pwokeyan para kapohowe nongnam. 30 Aiki nimam kiya ndrita hu ndramat humwa para hu karayah hiyan, pe ambusi hu kaipisa pwoke pe ndraikiya pwoke handra-handra kiya ngala ndramiram haiyan para poya mbulyam, Yesu."

31 Yihu tohun ihipwen opu, pe kol hape mepo hurakomwe hu huro aliy, ara inunuw. Pe Mwoiwan Haiyan isa pe isongorani hu masih pe hupep, pe irahatini hu para hu kapohowe nongna Ngindrai.

Hu mepo hupwotisingi lohongahu, ara hutainge menmenahu

32 Yihu mepo hupwotisingi lohongahu iya kili Yesu, ara ndriyahu pe lohongahu iro handra kopu. Ndramat hamou-hamou neren kinhopo kinna melit tan mbukenan pwi, hapeko melit tahu hamou-hamou ara irayah tehe menmenahu masih. 33 Yihu aposel hu ngara kapohowe titiye mepo hunimei, tehe Yapan Yesu ara imat pe kintine paiwe; pe nongnahu ara pwokeyan pe tahakulan iya. Pe pahas ta Yapan ara iro ndrita hu masih. 34 Pe mwalinga hu masih, ara hamou tahu kinho ndroisiy pwi; paratesah, yihu mepo mapwenehu ndre masuwehu, ara hupo pehei iya menmenahu ara, pe huwiri singayai iyau aliy isa, 35 pe husaikiy isa mbulmara hu aposel. Pwen hutainganiy iya kili hu ndramat mepo hundroisiy.

36 Yosep ara ndramira Lepi hamou; yiy ara para mbuson Saiprus. Pe hu aposel hupohowe ngalan handra yi, ara Parnapas. (Ndroiyi ngalan iya nongna kolohu, ara ipa, "Ndramat para kisotini ndramat.") 37 Yiy ara ipo pehei iya pwenen hambut, pe isaiki singayai para aliy isa mbulmara hu aposel.

5

Ananiyas hilu Sappira

1 Porosih aro ndramat hamou ngalan Ananiyas iyapolo nambuyun Sappira, ara hilu yi hilyapo pehei iya pwene hilu hambut. 2 Pwen Ananiyas iwiri kenne pwene hilu pe ikulani hape para aliy, pe nambuyun Sappira ara ipahasaniy i. Pe ndromwan, ara isaikiy masih iya mbulmara hu aposel, pe iyunguraniy tehe kenne pwene hilu masih kene ara kiniykiy topwei.

3 Hapeko Pita ipwai, ipa, "Ananiyas, paratesah pe Sinai isa nondriyam pe apapwasike Mwoiwan Haiyan, pe akaituwe kenne pwan hape ita ndron kili wou? 4 Wou anpopehei kinna pwenem mapu, pwan ara, ara pwenem imwonen, ndre? Pe anpopehei kinna aliy pwen, pe kennen masih kene ara menmenam, ndre? Paratesah ndrokonan pe alohongani kultuw ara iro ndriyam? Wou ara anpwasike ndramat pwi yoh; hapeko apapwasike Ngindrai."

5 Pwen Ananiyas ihilingi nongan aro ihipwen opu, iyos iya pwan o, meren. Pe hu ndramat masih mepo huhulingi tesah irayah, ara nohowai namandran iya, iwiri hu. 6 Pe yihu wihou hayah hutine husa, pe husumwa nombuwen pe huhuriy iya ngawan, pe huyaroniy.

7 Iya ndruwa paramwandrai maroyoh ihipwen, nambuyun isa nondriyan i. Hapeko yiy ara ikowu sehe melit mepo kintayah pwen. 8 Pwen Pita isike yiy, ipa, "Apwai kisa kili yo na, ara ndrokonan tehe kenne pwene walu Ananiyas ara ndromwoyan tehen iye ko?" Pe isomwi yiy ipa, "Ehe; kennen ara ariya ko."

9 Pwen Pita ipwai iya kili yiy, ipa, "Paratesah walu nambuyum almburi lohonga walu iyawule handra ko, para walu pakanohonou Mwoiwa Yapan? Animei! Yihu mepo huyaroni nambuyum, ara husa hutora pohomara karam mahapo, pe andre hu kahari wou aya ngawan tehen aliy yi."

10 Hape pwi ko, iyos iya pwan iro ngondro ndrika Pita, pwen o, meren. Pwen hu wihou ara, husa nondriyan pe hunimei tehe Sappira ara kinimat pwen. Pwen huhuri yiy pe huya roni yiy iya iye ngilse nambuyun. 11 Pwen nohowai namandran iya, ara iwiri hu ndramira sios masih, pe iyasura hu ndramat hiyeh huhulingi melit ara irayah.

Hu aposel husopwoyani hu ndramat soyon

12 Yihu aposel ara humbusi hu ndraikiya kaipisa pwoke, pe hu kinima pwoke handra-handra soyon iya iro mwalinga hu ndramat. Pe yihu ndramat mepo hupwotisingi lohongahu, ara ngara hu kasa mbultani hu kawule koro ndrohonoku ngohongoh ta Solomon. 13 Pe hu ndramat hayah i, ara ngara hu kasikiye hu aposel, hapeko ngara hu kanoh pe kahandrundru para kayasura hu. 14 Hapeko hu ndramat hayah i mepo hupwotisingi lohongahu iya kili Yapan, hu kamai pe hu pihin kene, ndromwoyahu ara iro hon iropo iya soyosoyon iya. 15 Pe ariya ko pwi, huro sap hu ndramat humwa husa ngawan pe humwaniyani hu huro ndrita hu yokyok pe hu sou huye sai. Pe hupa ndre sumwoiwa Pita andre kihis kiya ndrita hu hayah tahu kiro mwonen kisayau, pe andre hu karayah hiyan. 16 Tehen tora ko, hu ndramat soyon iya para hu kol mepo hurakayani kol namandran Yerusalem, ara husap hu ndramat humwa, pe hu ndramat mepo hu payit huro ndritahu pe

hupwalngani hu, ara husa yi. Pe hu masih ara huya hiyan topwei.

Hu tandroyani hu aposel

17 Pwen pe pris ihohin ta hu pris masih kene, iyapolo susuran hu, hu mepo para kili hu Satyusiy, ara humaimai pe hundrangis anahu. 18 Pwen huya pe humbultuwe hu aposel pe huwasi tahatini hu, pe huyaiki hu huya nondriya kou mepo hu ndramat para tandroindroi ngara hu koro aliy. 19 Hapeko iro mwonen ping ara, angelou hamou ata Yapan isa pe itipe hu papai para kou, pe iwiri hu aposel huya ngawan, pe ipwai iya kili hu ipa, 20 "Akaya pe akoro tine nondriya kowa yumwa totohun namandran, pe akapohowe nongan para kultuw masih para taleh howen iye, ara kiya kili hu ndramat."

21 Pwen huro ndruwa nongna angelou. Pwen makohuping o, hu aposel ara husong huya kowa yumwa totohun namandran tehe angelou kinpwai kinna kili hu pwen, pe huro hinuwani hu ndramat.

Pwen pris ihohin ta hu pris masih kene pe iyapolo susuran hu ara husarayah, pe huyoh hu Sanhetrin—mbultere ta hu yapane Yisrayel masih—ara husa harong. Pwen hupwanos iya kou para hu kawiri hu aposel kasa. 22 Pwen hu makundrayin ara huyarayah huya kou, hapeko yihu nimei tehe hu aposel, ara hu konto nondriyan pwi. Pwen humui huya, pe hutiyani melit masih ara, iya kili hu namandran, 23 hupa, "Yowu ya pe yowu nimei tehe papai masih para kou ara kanwariy tisingiy. Pe hu ndramat para memere ara huro tine pohomara papai masih. Hapeko iro mwonen yowu tipe hu papai ara, yowu kannime hamou kinto nondriyan pwi." 24 Pwen ndramat iya mu tahu makundrayin mepo ngara hu koro memerani yumwa totohun namandran, iyasura hu namandran tahu pris ara huhulingi nongan ara, pe huro lohonge soyon, hupa, "Aripo sehe melit ndrokonan?"

25 Pwen ndramat hamou ara isarayah pe ipwai iya kili hu, ipa, "Akahalingiy! Hu ndramat mepo wawuiki hu huro nondriya kou, ara mahapo hutora tine nondriya kowa yumwa totohun namandran, pe hu tora hinuwani hu ndramat." 26 Pwen ndramat mepo namandran ta hu makundrayin iyasura ndramiran hu, ara huya wiri hu aposel husa. Hapeko yihu kanluwi tarahani hu pwi, paratesah, yihu nohowani hu ndramat, matisan hu kasolpwa hu kaya pat.

27 Pwen yihu wiri hu aposel husa pe husaiki hu huro tine mbulmara hu Sanhetrin, pe pris ihohin ta hu pris masih kene, ara ipiye paya nongan ipa, 28 "Yowu kanpwatisingiy pwokeyan kinsa kili wawu, tehe wawu mbuna akahanuwani hu ndramat kiya ngala ndramat ara. Hapeko pwi! Hinonou tawawu ara kinsilihi topwe nondriya kol Yerusalem masih, pe wawuiki konan isa ndrita yowu tehe yowu tingundru ndramat ara, pe yowu andre kawiri koran."

29 Pwen Pita iyasura hu aposel husomwiy, hupa, "Yowu andre koho ndruwa nongna Ngindrai hamou opu, pe nongna hu ndramat, ara pwi. 30 Ngindrai ata tumburou hu ara ihingini Yesu itine paiwe. Yiy mepo wawuiki yiy para hu karapaingi yiy kiho kei tondrih para kimat. 31 Ndramat ara, Ngindrai kinwiri yiy kinna paingan pe itampwan niman mot. Yiy ara tehe Noru King, pe Ndramat Para Kisopwat hu ndramat. Pwen pe ita rasaya worou Yisrayel para karapaiwani ndriyarou, pe andre kitali hu pakut mwomwan torou. 32 Yowu nime hu melit masih ara pe yowu topo tiyaniy, pe Mwoiwan Haiyan ata Ngindrai iripo tiyaniy tehen aliy yi—yiy mepo Ngindrai ngara kiykiy kiyata hu hiyeh ngara hu kahalingi yiy."

33 Pwen iro mwonen hu namandran ara huhulingi nongan aro, ndriyahu isin tahu, pwen tehe hu pakatingundru hu aposel. 34 Hapeko hamou tahu namandran ara, ngalan Kamaliyel, yiy itine mwalingahu. Pe yiy ara Parisiy hamou, pe ndramat hamou para kihinuwani nongan para pwahanou, pe ngara hu ndramat masih kahaiyani yiy. Pe itine iro mbulmarahu para Sanhetrin, pe ipwatisingiy para hu kawiri hu aposel kaya koro ngawan hape namu. 35 Pwen Kamaliyel, ara ipwai iya kili hu, ipa, "Wawu ndramira Yisrayel, kapa wawu pakambusi sehe melit kiya kili hu ndramat aro, ara akatuluwaniy kiya hiyan namu. 36 Mamu hape kinna, Teutas ara isarayah pe isikiye yiy, tehe yiy ara ndramat hamou mangalan, pe ndramiran hu ara hurayah pakeh tehe mahaangat. Hapeko hu ndramat hayah hutingundrun, pe hu masih mepo huhulingi yiy pe huyehelun ndruwan, ara humasumbuwe topwei. Pe ngalan ara iya mwaihei o. 37 Pwen iyamulan hape yi, Yutas ndramira Kaliliy ara isarayah iho mwonen nondriya lenge yukuya ngala ndramat. Yiy ara isuhuri hu ndramat hayah pe iluwi hu huho ndruwan. Hapeko hu hayah hutingundrun i, pe hu mepo huhulingi yiy pe huyehelun ndruwan ara humasumbuwe topwei. 38 Tehen tora ko, nakupwai kisa kili wawu ye, akatali hu koro! Kapa melit mepo hutora lohonganiy pe hutora mbusiy ara iyau kili ndramat, ara andre kissau. 39 Hapeko kapa kiyau kili Ngindrai, wawu kanwenei para kapwalngani hu pwi yoh.

Matisan kamulan wawu kayirowei tehe wawu tora po pahun iyapolo Ngindrai.”

40 Pe hupwes iya nongna Kamaliyel, pe huyoh hu aposel husa, pe humwiriyani hu. Pe hurandrokomara hu tehe hu mbuna katiyani ngala Yesu. Pwen pe hutali hu huyau.

41 Pwen hu aposel huya mawen mbulmara hu Sanhetrin iyapolo pwesai. Paratesah, hupwes tehe Ngindrai inimei tehe yihu lahiy para hu kakuni masirai kiya ngala Yesu. 42 Lang sih iyau sih, ngara hu koro nondriya kowa yumwa totohun namandran, pe ngara hu kaya payumwa wum. Pe yihu aposel ara konhotohai mbulen para hinonou pwi, iyapolo pohoweya nongan hiyan tehe Yesu, yiy ara Kristus.

6

Hurakinima hu ndramat manandrtimou

1 Iro mwonen lang ara, ndromwoya hu yau ta Yesu, ara iro hon iropo iya soyon iya. Pe yihu mepo ngara hu kawong kiya nongna kol Krik, ara humaimai anahu mepo ngara hu kawong kiya nongna kol Aram.* Pe hupa, “Wawu ara ngara akapomene hu pihinau tawawu kahiyan kiho nondriya mbulen para lang sih-sih. Hapeko hu pihinau towu, ara koyu wawu ngara kirut tahu.” 2 Pwen yihu Songui pe Lumou, ara huyoh hu masih para ndrokoyirayi yowe Yesu husa harong, pe hupa, “Kinmwonen pwi para yowu katali mbulen para pohoweya nongna Ngindrai kiro, pe koro waiyani tainge anandrinai; ara pwi yoh. 3 Pwen pe wawu nali, wawu kapirani hu ndramat manandrtimou hutora mwalinga wawu, yihu mepo wawu pahasaniy tehe hupep iya Mwoiwan Haiyan, pe iyasura lohongai hiyan. Pe yowu andre karakinimahu pe kaiki mbulen iye kiya nimahu para hu koro ponokulaniy. 4 Hapeko andre yowu kaiki yowu lang masih kiya totohun, pe kiyapolo mbulen para pohoweya nongan.”

5 Pe yihu masih ara hunamiliy, pe hupwes iya lohonga hu aposel. Pwen pe hupirani Stipen, yiy ara ndramat hamou ipwotisingi lohongan pwokeyan, pe ipep iya Mwoiwan Haiyan; pe iyapolo Pilip, Prokorus, Nikanor, Timon, Parmenas pe Nikolas. Nikolas ara ndramira Antiyok hamou, pe yiy ara hamou Yutah pwi, hapeko isa pe isusuye iyapolo hu iya totohun tahu pe irayah tehe hamou Yutah imwonen. 6 Pwen huwiri hu manandrtimou ara, huya mbulmara hu aposel, pe hu aposel ara huiki nimahu iya ndritahu pe hutoholi hu.

7 Pwen nongna Ngindrai ara iro mandra. Pwen pe ndromwoya hu yau ta Yesu ara iro hon iropo iya soyo-soyon iya, iro kol namandran Yerusalem. Pe hu pris soyon, ara huro ndruwa lohongai ndrisiyon iya kili Yesu.

Humbultuwe tahatini Stipen

8 Stipen ara yiy ndramat hamou ipep iya pahas, pe pwoke ta Ngindrai pwokeyan iya ara iro kili yiy. Pe ipwaingani hu kinima pwoke namandran pe hu kaipisa ndraikiya pwoke iro mwalinga hu ndramat. 9 Hapeko hu ndramat hayah ara husa pe hurakokowai iyapolo Stipen. Yihu, ara huyau te yumwa totohun hawum hupohowei Yumwa Totohun Ta Hu Ndramat Mepo Hu Kaningoh Pwandrendres.† Yihu ara hu ndramira Yutah mepo huyau kol namandran malkol Sairini pe Aleksandriya iyapolo hu Yutah para kol namandran iya Silisiya pe Esiya. 10 Hapeko Mwoiwan Haiyan ara iyki lohongai hiyan iya, iya kili Stipen, pe hu kanwenei para hu kapepet pe karamwaitini nongnan ara pwi.

11 Pwen pe hurambumbuni hu ndramat hayah i, para hu kapwai, kapa, “Yowu ara ngara kahalingi Stipen kipwasisiman ana Mose pe Ngindrai!”

12 Pwen tunan nongan ara ko, pe isuhuri hu ndramat masih iyapolo hu yapane kol, pe hu ndramat para hinuwani nongan para pwahanou. Pwen husa mbultuwe tahatini Stipen, pe huyaiki yiy iya mbulmara hu para Sanhetrin. 13 Pe huiki hu ndramat hayah para pwandrandraman husa yi, pe hupa, “Ndramat aro ara ngara kiwaiyani nongan para kimwisnani yumwa totohun haiyan namandran aro, kiyapolo nongan para pwahanou. 14 Yowu kanhilingi Stipen kinpwai tehe Yesu ndramira Nasaret ara, ara andre kipwalngani wum iye pe kisuluyani hu kowase Mose mepo kiniykiy pwen kinsa kili tou.”

15 Pwen yihu masih mepo hurompwan nondriya mbultere tahu para Sanhetrin, ara marahu indrong ta Stipen pe hunime mbulmaran ara mwensen pwen tehe mbulmara angelou hamou.

* **6:1:** Nongna kol Aram, ara nongna hu ndramat para kol namandran hape Yutiya pe Kaliliy. Pe ihisoule hape tehe nongna kol Hipuruw; Eng: Aramaic was the language of the districts of Judea and Galilee. It is similar to the Hebrew language. TP: Tok Aram em tok ples bilong ol manmeri bilong distrik Juda na Galili. Em i wankain liklik olsem tok Hibru. † **6:9:** TP: Yihu ndramat mepo yihu kanningoh pwandrendres ara, ara koluw huropo mbulya hu ndramat hayah para mawen, ara yihu kanningoh pwandrendres.

7

Stipen ipohowe nongan iya kili hu Sanhetrin

1 Pwen pris ihohin ta hu pris masih kene
isok Stipen, ipa, “Nongan mepo hutora
pomate wou iya aliy, ara ndrokonan?”
2 Pwen Stipen ipwai, ipa, “Wawu nali
pe wawu tomo, wawu kahalingi yo na!
Tumburou Apraham, mapu kinna Haran,
ara Ngindrai mangannganan iya, iyarayah
iya kili yiy, tandrohongan iro ndron kol
Mesopotamiya. 3 Pe Ngindrai ipwai iya kili
yiy, ipa, ‘Atali kolom pe yowem hu pe ayau
aya kol mepo andre kupwainganiy kisa kili
wou.’
4 Pwen itali kolo hu Kaltiya pe iya iyem-
pwan Haran. Pe taman imat ihipwen,
Ngindrai irakuhuyani yiy, pe isa kol mepo
mahapo wawu topo kuw aliy. 5 Hapeko
Ngindrai ara kinhang Apraham handra
melit, ndre hape pwan ndrohongan tehe
popowe hamou para kiya mbukenan yiy,
ara pwi masih. Hapeko Ngindrai ara kin-
tapaniu pwen kinna kili yiy, tehe yiy pe
ndrayen hu nakasarayah kamulan, andre
kawiri pwan ara kiya mbukenan hu. Iro
tandrohongan ara, Apraham kinpo hamou
norun mapu. 6 Pwen Ngindrai ipwai iya kili
Apraham, ipa, ‘Andre ndrayem hu kaya ko-
rompwan kol hakol mawen mepo kolohu
pwi. Pe andre hu kaya pwandrendres
tahu, pe hu ndramat para kol ara andre
hu karandroyani ndrayem hu kipoo hayou
mahaangat. 7 Hapeko kiyamulan andre ku-
rakultuwani hu ndramat para kol naman-
dran masih ara kiya mwomwan masih. Pe
kamulan para aliy, andre ndrayem hu kasa
mawen kol namandran ara, pe andre hu
katohun kisa kili yo kiro kol aripo.’ 8 Pe
Ngindrai iyki sosondrih iyatan ara tehe
kinima tapaniu. Pwen Apraham iyki Yisak,
pe isondriti kapilon iya lang androlwoh, pe
iyamulan Yisak iyki Yakop, pe Yakop ara
irayah tama tumburou hu songui pe lu-
mou, mepo hurayah hu yapane rou koluw.
9 Pe hu yapane rou ara humaimai ana
Yosep, pwen pe hupo pehei iyatan para
kirayah ndramat para pwandrendres o
mwaihei tahu Yisip. Hapeko Ngindrai ara
iro sura yiy, 10 pe isopwat yiy isa mawen
nondriya hu nopwaran tan masih. Pe iyki
lohongai hiyan iya kili Yosep iro mbulmara
Paroh, king tahu Yisip, pe iluwi lohonga
Paroah para kinamili yiy. Pwen pe king
iyki Yosep irayah ndramat hamou man-
galan iho hin tahu Yisip masih kene, pe iro
nimnim iya melit masih nondriya kalsuwa
king.
11 Pwen pe song, ara ingas kol malkol
namandran masih Yisip pe Kenaan kene,
pe ngandran namandran iya, ara irayah
kili hu. Pe tumburou hu masih kene ara
huseyeh anandrinahu ndrit. 12 Pwen pe
Yakop ihilong tehe mbuwa wit* ara iro
Yisip; pwen pe ipwandrisa tumburou hu
huya Yisip lang sih imu. 13 Pwen pe hu-
mui porosih i, pe Yosep ipwaingani yiy
iya ngawan kili nalin hu. Pe Paroh i,
ara isayirowe hu ndraisih ta Yosep ara
hu hiyeh. 14 Iyamulan para aliy, Yosep
ipwanos taman Yakop iyapolo hu ndraisih
tan mwaniye, para hu kasa. Ndromwoya
hu masih, ara andrtingui pe yimou. 15 Pe
Yakop ara iya pwan Yisip, pe imat iro aliy,
pe norun hu masih mepo tumburou hu,
ara humat huro aliy i. 16 Pe Yakop hilu
Yosep ara huhuri nombuwe hilu pe humui
huyaroniy iya ngat sou ita Sekem. Ngat sou
ara, ara ngat mepo Apraham kinsowaniy
pwen, kili noru Hamor hu iro kol Sekem iya
singayai hayah.

17 Pwen lang, ara iropo isa pakeh para
tapaniu, mepo Ngindrai kinmbusiy kinna
kili Apraham, ara nakirayah mannan.
Pe ndromwoya ndramirarou hu Yisrayel,
mepo huro Yisip, ara hurohon huropo
huya soyo-soyon iya. 18 Pe iyamulan, king
hamou tahu Yisip isarayah i, pe yiy ara
ikowu ta Yosep. 19 Pwen king, ara imburi
lohongai sahin para kipakarawani ndrami-
rarou hu; pe irahatuwe tumburou hu, pe
irakekeyani hu para hu kapiyani noruhu
malaman para hu kamat.

20 Iro tandrohonga lang ara, Mose is-
arayah, pe yiy ara mbunah hamou hiyan
iya, iya mbulmara Ngindrai. Pe huro
pwokerani yiy iro suwe taman, ipoo walah
maroyoh. 21 Pwen tandrohonga huwiri
yiy iya ngawan, noru king pihin iwiri
yiy pe ihingini yiy tehe norun imwonen.
22 Pwen Mose ara iwiri hinonou pe lohon-
gai hiyan masih para Yisip. Pe irayah
ndramat hamou pwokeyan, iya nongnan
pe mbulyan.

23 Tandrohonga hayou ata Mose iho ma-
haangui, pwen ilohonge para kiya saisai
kiya kili yowen hu para Yisrayel. 24 Pe in-
ime hamou tahu para Yisip ara iro tandroy-
ani hamou para Yisrayel. Pwen ihimbu-
sani ndramira Yisrayel ara, pe ipenani yiy,
pe itingundru ndramira Yisip iya soiwin.
25 Pwen Mose ilohonganiy tehe ndrami-
ran hu, ara andre kanime sayani yiy tehe
Ngindrai andre kisopwat hu Yisrayel kiyau
niman. Hapeko yihu kanyirowei pwi.
26 Pwen iya lang sih i, yiy isarayah pe
inime hilu Yisrayel malmou hiluro tamate
hilu. Pwen ihinonou para kiramwanye
hilu. Pwen ipa, ‘Malmou, walu, ara walu

* **7:12:** Eng: grain; corn

nali walu aro, paratapeh pe walu tora tamate walu?'
27 Hapeko yiy mepo iro tahatai ara itinihi Mose iya mawen pe ipwai iya kili yiy, ipa, 'Hiyeh ndrokonan ipwai pe wou aparayah namandran hamou towu pe ndramat para tamwaniye? 28 Wou apatingundru, iyawule tehe anitingundru ndramira Yisip pihe ara, ndre?' 29 Iro mwonen Mose ihilingi nongan aro ko, iwop iya kolo hu Mitiya, pe imin aliy namu. Iyamulan iyesou, pe iyki norun malmou kamai.
30 Iyamulan para hayou mahaangui isayau ihipwen, pwen angelou hamou ara iyarayah iya kili Mose, iya kol ndrohoyin pakeh Pahayi Sainai. Pe angelou ara isarayah iho nondriya mwan iro yat pweye kei hakou mendreheh. 31 Pwen iro mwonen Mose inimei, ilohonge ndrit iya sehe melit mepo iro nimei. Pwen pakiya pakeh para kituluwaniy kiya hiyan. Hapeko ihilingi mbulukoyu Yapan iwong, ipa toro: 32 'Yo urupo Ngindrai ata tumbum hu, Ngindrai ata Apraham, Yisak, pe Yakop.' Pwen pe Mose ara ilelen pe ihindrundru para kinimei.
33 Pwen Yapan ipwai iya kili yiy, ipa, 'Atali hatna pwelekam kiya mawen, paratesah, hape mepo ata tine aliy, ara pwan haiyan. 34 Yo ara kuntuluwaniy pe kunnimei pwen, sehe nopwaran mepo hu ndramiro hutora kuniy nondriya kol Yisip. Yo ara kunhilingi ndringehu, pwen pe usa pwan para kusopwat hu. Pwen pe asa; andre kupwandrisa wou amui aya Yisip.'
35 Mose aro ko, ara yiy ndramat mepo mamu hu kandrihisani nongnan, hupa toro: 'Hiyeh ndrokonan ipwai pe wou aparayah namandran hamou, pe ndramat para tamwaniye?' Ngindrai mbukenan ipwandrisa yiy iya, para kirayah ndramat namandran pe ndramira konuh. Pe lohongai aro iyau kili angelou mepo iyarayah iya kili yiy iro pweye kei mendreheh. 36 Pe Mose iluwani hu hutali Yisip. Pe imbusi hu kinima pwoke, pe hu kaipisa ndraikiya pwoke hayah iro Yisip, pe iro Ndras Laman, pe iro kol ndrohoyin, ipoo hayou mahaangui.
37 Mose aro, ara yiy ipwai iya kili hu Yisrayel ipa, 'Ngindrai andre kipwandrisa poropet hamou tehe yo, kisarayah mwalinga ndraye wawu imwonen.' 38 Yiy ara ndramat mepo iro nondriya mbultere sih iro kol ndrohoyin, iyapolo angelou iro wong iyasura yiy iro Pahayi Sainai. Pe iro polo tumburou hu yi. Pe iwiri hu nongan para taleh para kiykiy kisa kiltou.
39 Hapeko tumburou hu, ara humwisnaniy para hu kahalingi yiy. Pe hurapiyani yiy, pe ndriyahu ara hurapaiwaniy, pakamui kaya Yisip. 40 Pwen hupwai iya kili Aaron, hupa, 'Amangsani hu ngindrai hayah para hu keye mu torou. Ndramat Mose ara, mepo iluwani worou tusa mawen Yisip, tanarou pwi sehe melit ndrokonan kinsahaye yiy!' 41 Pwen humangsani kerewek hamou aro, mwensen tehe noru mbulmwakau. Pe husaiki yukyuk hayah isa kili yiy, pe hupo kowas para hu kapwesani kerewek tahu ara, mepo humangsaniy iya nimahu imwonen.
42 Hapeko Ngindrai iyki ndruwan iya kili hu, para hu katohun kiya melit huhora yang tehe paramwandrai, walah, pe hu piriy. Aro, ara kintayah mannan tehe pwayan kinpwai ita puk tahu poropet.

'Wawu Yisrayel masih, wawu wiri hu
yukyuk pe hu hanghang nondriya
hayou mahaangui iro kol ndrohoyin,
ara wawu pa ndre wawuikiy isa kili
yo, ndre? Pwi yoh.
43 Yopai mepo wawu kuniy, ara ato pwi;
yopai ara, ara ata ngindrai pwa-
soyou ngalan Molek, pe ata piriy
sih ngalan Repan mepo wawu kan-
mangsaniy para katohun kaliy.
Ndroiyin ariya ko, pwen andre kurasse
wawu kayau kaya kol hape mawen
ndruwa Papilon, pe akayamin aliy
na.'

44 Tumburou hu ara huro kol ndrohoyin, pe yopai para Ngindrai kipwaingani nongnan ndrokonan kiya kili hu, ara iro surahu. Mose imangsani yopai ara, ara imwonen tehe Ngindrai kinpwai kinna kili yiy, pe humangsaniy, ara ihisoule ko tehe sumwoiwa yopai mepo Mose kinnimei. 45 Pwen tumburou hu, ara huwiri yopai ara iro kili tamahu, pe huhuriy isapolo hu, tandrohonga huya sura Yosuwa. Pe hupo pwan kili hu ndramat hapat-hapat, mepo Ngindrai imbultahahu huyau huya mawen mbulmara tumburou hu. Pe yopai ara iro ndron sura hu, ipoo irahihini lenge King Tepit, ndramat mepo Ngindrai inamili yiy, ara isarayah. 46 Pe Tepit isok Ngindrai para kipa hiyan katan para kipuli wum hawum, para kirayah yumwa Ngindrai ta Yakop, para kiyen aliy. 47 Hapeko Solomon isa pe ipuli wum ta Ngindrai ara.
48 Hapeko Ngindrai Iyera Paingan Masih, ara ngara kinye nondriya hu wum mepo hu ndramat ngara hu kapuliy kiya nimahu, ara pwi. Tehe poropet kinpwai,

49 'Yapan ipa, "Kol paingan yang, ara ndro-
honoku pwanpwan ta king pe ato
kopu,
pe kol pwan, ara ndrohonoku ndriko.
Wawu andre kapuli wum tehen tapeh, para
kusa pe kuyen aliy?
Pe ndrohonoku para kusa pe kuro
ngoh aliy, ara aleheh?

50 Melit masih kene ara, ara umbusi hu
topwei iya nimo, ndre?” ’
51 Lohonga wawu pe ndriya wawu kin-
ndrap, tehe hu ndramat hukowu ta Ya-
pan, pe ndrainga wawu ara wassan!
Wawu ngara kasingori Mwoiwan Haiyan
lang masih kene, tehe tumbu wawu hu
ngara kambusiy koluw kinna. 52 Sehe
poropet koluw iro, pe tumbu wawu hu
konho tandroyani yiy pwi? Ara pwi
masih. Yihu tingundru hu mepo hu kan-
pohowei mamu tehe Ndramat Imwonen
Masih nakisarayah. Mahapo ndramat
ara kinsa pe wawu kantatuni yiy kinna
nima hu ndram, pe wawu kanitingundrun
kinimat. 53 Ndrokonan tehe wawu kan-
wiri nongan para pwahanou pwen iyau
nimahu angelou, hapeko wawu, ara konto
ndruwan pwi yoh!”

Yihu solpwa Stipen iya pat

54 Yihu Sanhetrin tahu Yutah, ara
huhulingi nongna Stipen pe hundrangis pe
huyan ndrisingi koltahu iyatan. 55 Hapeko
Stipen ara ipep iya Mwoiwan Haiyan, pe
maran itandras iya kol paingan yang pe
inime nonowa ngana Ngindrai, pe inime
Yesu ara iro tine iyapwen te nima Ngindrai
mot. 56 Pwen pe ipwai, ipa, “Akanimei!
Yo unime kol paingan yang ite, pe Noru
Ndramat, ara ita tine iyapwen te nima
Ngindrai mot!”
57 Pwen pe huhulingiy, pe husiyi
ndrainga hu. Pe huro palngai anan naman-
dran iya, pe hu masih ara huhulun porosih
ko huya kili yiy. 58 Pe huluwi tarahani yiy
iya ngawan para kol namandran, pe huwiri
hu pat para kasolpwa yiy kiya aliy para
katingundrun kimat. Pe yihu ndramat
mepo huro nimei, ara huyaiki koiwe hu
iya pakeh ngondro ndrika wihou hamou
ngalan Sol.
59 Pe mahuro solpwa yiy iya pat manau,
irakamam, pe ipa, “Yapan Yesu, awiri
mwoiwo!” 60 Pwen iyos te ngundrun iya
pwan, pe iwayeh namandran iya, ipa, “Ya-
pan! Mbuna apo soiwi mwomwan tahu!”
Stipen ipa tehen toro ko, pwen imat.†

8

1 Pe Sol, ara ipa hiyan para hu katingun-
dru Stipen.

Sol irandroyani sios pe humasumbuwe

Iro mwonen lang ara ko, yihu tandroyani
hu para sios iro Yerusalem, pe huiki ngan-
dran namandran iya, iya kili hu. Pwen pe
yihu masih, ara humasumbuwe huya non-
driya kol malkol namandran iya, Yutiya pe
Samariya. Hapeko yihu aposel opu, ara hu
konto ndron Yerusalem. 2 Pe hu ndramat
hayah kultuwayihu imwonen iya mbul-
mara Ngindrai, ara huya wiri nombuwe
Stipen, pe huroniy, pe huro rang malihu
iyatan. 3 Hapeko Sol ara iro pwalngani sios,
pe iro ngas seu hawum iya hawum, pe iro
luwi tarahani hu kamai pe pihin kene, pe
iyaiki hu huya nondriya kou.

Pilip iro kol namandran hape Samariya

4 Yihu yau ata Yapan mepo humasum-
buwe, ara huya huro pohowe nongna Ya-
pan iya hu kol masih mepo huya huyen
aliy. 5 Pwen Pilip iya kol hakol naman-
dran ita nondriya kol namandran hape
Samariya pe iya tiyani pohoweya Kris-
tus iya kili hu. 6 Yihu ndramat soyon
iya huhulingi Pilip, pe hunime hu kaipisa
ndraikiya pwoke mepo iro mbusiy, pwen
pe huhulingi nokulani sehe melit iro pwai.
7 Pe hu ndramat soyon mepo hu payit huro
ndrita hu, ara hu payit huwayeh naman-
dran iya, pe hutali hu ndramat ara, pe husa
mawen. Pe yihu ndramat soyon i, mepo
yihu konoho rokai pwi, ndre ndrikahu
kowen, ara hungoh pe hurayah hiyan.
8 Pwen pe pwesai namandran iya, ara iwiri
hu ndramat para kol namandran ara.

Simon mepo mapairan

9 Pwen ndramat hamou ngalan Simon,
iro kol namandran ara, ara taporosihsih
ngara kiro rakultuw kiya pairan handra-
handra. Pe hu ndramat masih para
Samariya, ara huteleh mwomwan iya hu
sehe melit mepo ngara kiro mbusiy. Pe yiy
isikiye yiy tehe yiy ndramat hamou naman-
dran. 10 Yihu ndramat mangalahu pe hu
ndramat o mwaihei, ngara hu masih kene
ngara hu kahalingi yiy, pe hupa, “Pwoke
ta Ngindrai mepo ngara hu kapohowei
Pwoke Namandran, ara ita kili ndramat
ara.” 11 Yihu ara huho ndruwan, parate-
sah, ndrangan niwen iya, ngara kiro mbusi
lohongahu kandrap kiya pairan handra-
handra. 12 Hapeko Pilip iro pohowe
nongan hiyan para kultuwayi kolo King
Ngindrai pe iyasura ngala Yesu Kristus, pe
hu ndramat mepo hupwotisingi lohongahu
iya aliy, ara huwiri paptais, hu kamai pe
hu pihin kene. 13 Pe Simon ara ipwotisingi
lohongan i, pe iwiri paptais. Pe ippai iro
polo Pilip iya hape aleheh mepo Pilip iropo
iya aliy. Pe inimei pe ilohonge ndrit iya
hu kaipisa pwoke pe hu ndraikiya pwoke
namandran iro tayah.
14 Yihu aposel mepo huro Yerusalem
ara, huhulong tehe yihu para Samariya
ara hu kanwiri nongna Ngindrai pwen.
Pwen hupwandrisa Pita hilu Yohanes hilya
kili hu. 15 Iro mwonen hilu yarayah
hilya Samariya, hilu tohun para hu kawiri

† **7:60:** Eng & Greek: he fell asleep. Hapeko ndrokonan para aliy, ara ipwainganiy tehe kinimat.

Mwoiwan Haiyan, 16 paratesah, yihu kanwiri paptais iya ngala Yapan Yesu, hapeko Mwoiwan Haiyan, ara kinna ndrita hamou tahu mapu. 17 Pwen pe Pita hilu Yohanes ara hiluiki nima hilu iya ndritahu, pe yihu wiri Mwoiwan Haiyan.

18 Pe iro mwonen Simon inime hu aposel huiki nimahu iya ndrita hu ndramat, pe Ngindrai iyki Mwoiwan iya kili hu, pwen pe pakiyki singayai kiyata hilu aposel, 19 pe ipa, "Alkaiki pwoke ara kisa kili yo yi, pwen kapa kuiki nimo kiya ndrita hu hiyeh, andre hu kawiri Mwoiwan Haiyan i."

20 Hapeko Pita isomwi yiy, ipa, "Wou pe singayai tam, ara andre walu kaya mwomwan kene. Paratesah, yukyuk ta Ngindrai, ara apa ndre alahiy para asowaniy kiya singayai! 21 Mbulen mepo youlu topo mbusiy, ara hape tam pwi, pe hape ngalam kinto aliy pwi yi. Paratesah, ndriyam ara kinto mwonen mbulmara Ngindrai pwi. 22 Arapaiwani lohongam pe asa mawen kultuw pwassin ara. Pe atohun kiya kili Yapan, matisan andre kitali lohongai hira ndriyam ara kiyau. 23 Pe yo ara unimei tehe ndriyam ara pwalan masih, pe kultuw mwomwan, ara irahakowam."

24 Pwen Simon isomwiy, ipa, "Alkatohun kiya kili Yapan para koyun kisikirani yo, pe sehe melit walu pwai ara, ara mbuna kirayah mannan kisa kili yo."

25 Iyamulan para hilu aposel hilu tiyani sehe melit kintayah kili hilu, pe hilu pohowe nongna Yapan, pwen Pita hilu Yohanes ara hilu mui hilya Yerusalem paiwe. Pe iro mwonen hilro tokai hilya, ara hilro pohowe nongan hiyan iya nondriya hu kol mendreheh soyon tahu Samariya.

Pilip pe ndramira Yitiyopiya

26 Pwen pe angelou hamou ata Yapan ipwai iya kili Pilip, ipa, "Atine, pe atali Yerusalem pe atuh ayayau te sai iyapwen te tolau —sai hasai para kol ndrohoyin iyapwen te kol Kasa." 27 Pwen iro tokai iropo iya pe ipohonani ndramat hamou para kol namandran masih Yitiyopiya iho ndrokolo sai. Yiy ara namandran pe pohon hamou para pakeh kili Kantake, Kwin tahu Yitiyopiya. Yiy ara ndramat mepo hu kantasangin,* pe ndramat mepo imu pe iro nimnim iya singayai pe melit masih ta kwin. Ndramat ara kinna paingan Yerusalem para kiya tohun, 28 pwen ihis iya karis tan, pe pakimui kiya kolon. Iro ngap iropo iya pe iro pohowe nongan sahin ita puk poropet Yisayah kintatuluwiy. 29 Pwen Mwoiwa Ngindrai ipwai iya kili Pilip, ipa, "Aya pakeh kili karis† yoro, pe ohorokai ngilsen."

30 Pwen pe Pilip ingap iya pakeh, pe ihilingi ndramat ara iro pohowe nongan sahin ita puk ta Poropet Yisayah. Pe isok yiy, ipa, "Wou ayirowe nongan mepo ata pohowei, ndre pwi?"

31 Ndramat ara isomwi yiy, ipa, "Yo andre kuyirowei tapeh ndrokonan, kipoo hamou kipwainganiy kisa kili yo." Pwen isok Pilip para kihis karis, pe kimpwan sura yiy.

32 Ndramat ara iro pohowe nongan sahin ta Ngindrai, ipa toro:

"Huluwani yiy tehe sipsip hamou iya para hu katingundrun.
Pe mwensen tehe noru sipsip mepo huro sani yomun, ngara kimun o kiro,
pwen yiy ara tehen aliy yi, kinpa hapesah pwi.
33 Hapeko yihu pwasimiri yiy iya mwomwan masih, pe yihu ndramat para tamwaniye, ara yihu kantamwaniye hiyan pwi.
Hiyeh ndrokonan ara ilahiy para kipohowe ndrayen hu?
Paratesah, hurasses yiy pe hutingundrun, pe mwoiwan ara kinhipwen kol pwan."‡

34 Pwen ndramira Yitiyopiya isike Pilip, ipa, "Kiya apwai kisato na, poropet ara ita tiyani tiyeya hiyeh ndrokonan—tiyeyan ndre tiyeya hamou?" 35 Pwen Pilip itiyani ndroiyi nongan ata poropet Yisayah, pe tehen tora ko ipohowe nongan hiyan ata Yesu iya kili yiy i.

36 Pe hiluro ngap sai manau hilropo hilya, pe hilu yarayah hilya ndran handrang. Pe ndramat ara ipwai, ipa, "Animei, ndran ita. Hiyan para kuwiri paptais ndre pwi? Pe tesah ndrokonan andre kisingori yo yeh?" 37 Pwen Pilip ipwai iya kili yiy, ipa, "Kapa apwotisingi lohongam pe aiki ndriyam masih, pwen alahiy para awiri paptais." Pwen ndramat ara isomwi yiy, ipa, "Yo upwotisingi lohongo tehe Yesu Kristus, ara yiy noru Ngindrai."§ 38 Pwen ipwandrandrahaniy para hu kakaituwe karis kikuw. Pwen hilu malmou kene hilu tuh hilya ndran, pe Pilip isumuluwani ndramat ara. 39 Iro mwonen hilsa mawen ndran, indrou pwi ko, Mwoiwa Yapan iwiri Pilip iyau iya mawen, pe ndramat ara kinlahiy para kinime yiy paiwe pwi. Pe ndramat ara iyau iya, iyapolo pwesai. 40 Pe Pilip isayirowei tehe kinnarayah kinna kol Asotus. Pe iro tokai hu kol namandran hakol iya hakol, pe iro pohowe nongan

* **8:27:** Eng: eunuch; TP: Ol bin rausim bol bilong en. † **8:29:** Eng: chariot; TP: karis ‡ **8:33:** Anime Yisayah (Isaiah) 53:7-8 § **8:37:** Yihu ndramat hayah para tapaiwani nongna kol, ara hupa ndre v. 37 kinto puk iye pwi.

hiyan, ipoo iyarayah iya kol namandran Sisariya.

9

Sol irapaiwani ndriyan

1 Pe nondriya hu lang ara, Sol ara iro
panguluwaniy para kinohowani hu yau ta
Yapan, tehe pakitingundru hu. Pwen pe
iya nime pris ihohin ta hu pris masih kene,
2 pe isok yiy para kiratuluwi nongan sahin
para kiwiriy, pe kiya kili hu namandran
para hu yumwa totohun hutora Tamaskus.
Pe isike pris ihohin para kipa hiyan, kapa
kipohonani hu ndramat, kamai ndre pihin,
hu mepo ngara hu kayau Saya Yesu, ara
andre kiwasi tiriyi hu pe kiyaiki hu kaya
Yerusalem. 3 Iro mwonen Sol iro tokai
nakiya pakeh kol namandran Tamaskus,
indrou pwi ko, pe ngana kol paingan yang
ara iyau yang isa pe ilengani yiy, pe ira-
hakowan. 4 Pwen iyos iya pwan, pe ihilingi
mbulukoyu hamou iwong iya kili yiy, ipa,
"Sol, Sol, paratapeh pe ata tandroyani yo?"

5 Pe Sol ipa, "Yapan, wou hiyeh?"

Pe isomwiy, ipa, "Yo ara Yesu mepo ata
tandroyani yo. 6 Kiya, atine pe aya non-
driya kol namandran ara, pe andre hamou
kitiyani tesah para nambusiy."

7 Pe yihu mepo huro tokai huyapolo Sol,
ara huro tine pe humun o huro; yihu
hilingi ngasa mbulukoyu hamou, hapeko
yihu kannime hamou pwi yoh. 8 Pwen
pe Sol ara itine iro pwan isa paingan,
pe pakitipe maran kileu, hapeko kinwenei
para kinime hamou pwi. Pwen humbul-
tuwe niman pe huluwi yiy iya nondriya
kol namandran Tamaskus. 9 Pe nondriya
lang maroyoh mwaniye ara kinwenei para
kinimnim pwi, pe kinnamnam pe kinyin
ndran hape pwi masih.

10 Pe ndramat hamou iro Tamaskus
ngalan, ara Ananiyas, pe yiy ara yau
hamou ta Yapan. Yapan iyoh yiy iho non-
driya taltan, ipa, "Ananiyas!"

Pe isomwiy, ipa, "Yapan, yo urupo."

11 Pwen Yapan ipwai iya kili yiy, ipa,
"Atine aya seu ta Yutas ita ngilse sai
mepo hupohowei Sai Imwonen. Pe ayasok
ndramira Tarsus hamou, ngalan Sol, ara ita
aliy. Yiy ara ita tohun mahapo. 12 Pe iro
nondriya taltan, ara inime ndramat hamou
ngalan Ananiyas, isarayah pe iyki niman
iya ndritan para kinimnim paiwe."

13 Hapeko Ananiyas isomwiy, ipa, "Ya-
pan, kunhilingi hu ndramat soyon iya, ara
hunese ndraingo iyata ndramat ara, pe
iya hu ngandran nopwaran soyon mepo
iro rakultuwaniy iya kili hu ndramiram
haiyan hutora Yerusalem. 14 Mahapo kinsa
pe iripo kol aripo, pe hu pris huhohin ta hu
pris masih, ara hu kanpa hiyan kinnatan
para kiwasi tiriyi hu mepo ngara hu kayoh
ngalam."

15 Hapeko Yapan ipwai iya kili yiy, ipa,
"Aya! Ndramat ara kuntakiniman pwen,
para kirayah ndramat para poya mbulyo,
para kiwiri ngolo kiya kili hu Ndramira
Lah, pe hu king tahu, kiyapolo hu noru Yis-
rayel i. 16 Yo andre kupwainganiy kiya kili
yiy, kiya hu ngandran masahayeh mepo
andre kikuniy kiya ngolo."

17 Pwen Ananiyas iya seu ara pe isong iya
nondriyan. Pe iyki niman iya ndrita Sol pe
ipwai iya kili yiy, ipa, "Sol, Nali, Yapan Yesu
mepo kinsarayah kinsa kili wou oho sai,
iro mwonen aropo asa iye, ara ipwandrisa
yo usa, para wou andre animnim paiwe,
pe andre apep kiya Mwoiwan Haiyan."
18 Hape pwi ko, melit handra tehe pwisi
ni, ara iho mara Sol pe iyos isa pwan, pe
ilahiy para kinimnim paiwe. Pwen Sol itine
pe iwiri paptais. 19 Pe inamnam ihipwen,
pwen pwoke tan imui isa kili yiy paiwe.

Sol iro kol Tamaskus pe Yerusalem

Pe Sol iro sura hu yau ta Yapan huro
Tamaskus lang hayah i. 20 Hape pwi ko, yiy
iya nondriya hu yumwa totohun, pe iro po-
howei tehe Yesu ara Noru Ngindrai. 21 Yihu
ndramat masih mepo huro hilingi yiy,
ara huteleh mwomwan pe husok, hupa,
"Ariyo ndramat mepo ngara kipwalngani
hu hiyeh ngara hu kayoh kiya ngala Yesu
iro Yerusalem, ndre? Pe yiy opu kinsa iye
para kiwiri hu kaya kou kili hu pris huho-
hin ta hu pris masih, ndre?" 22 Hapeko
pwoke ta Sol ara iropo iya pwokeyan iya,
pe ipwahara nongan iya kili hu ndramira
Yutah huro Tamaskus, pe hu kanlahiy para
hu kapa hapesah pwi. Pe ipwainganiy tehe
Yesu, ara Kristus ndrokonan.

23 Lang soyon isayau ihipwen, pwen hu
Yutah ara humburi lohongai para hu katin-
gundru Sol. 24 Hapeko Sol ara isayirowe
lohongahu. Lang pe ping masih, ara ngara
hu koro memerani hu poho karam na-
mandran para kowa kol Tamaskus, para
hu katingundrun. 25 Hapeko hu ndramat
ngara hu koho ndruwa Sol, ara hunihi yiy
iya nondriya ndrop sahat namandran, pe
hundruyani yiy isong marasip iya pwan.

26 Pwen iyarayah iya Yerusalem, pe pak-
isusuye kiyapolo hu yau ta Yapan. Hapeko
yihu masih ara hunoh tan, paratesah, yihu
kanpwotisingi lohongahu tehe yiy, ara kin-
tayah hamou yau ata Yapan pwi. 27 Hapeko
Parnapas ara iwiri Sol, pe iyaiki yiy iya kili
hu aposel. Pe itiyaniy iya kili hu tehe Sol
iro tokai sai pe inime Yapan, pe Yapan ara
kinwong kinna kili yiy. Pe itiyaniy tehe
Sol ara kintahatini tisingi yiy iya pohoweya
ngala Yesu iro kol Tamaskus. 28 Pwen Sol
ara iro sura hu pe iro mwoimwoi iya isa

nondriya Yerusalem. Pe irahatini tisingi yiy, iya pohoweya ngala Yapan. 29 Yiy iwong pe ipepet nongan iyasura hu Yutah mepo ngara hu kawong nongna kol Krik. Hapeko yihu pakatingundrun. 30 Pe nalin hu mepo hu yowe Yapan, ara huyirowei, pwen pe huwiri yiy iya pwan kol Sisariya, pe hupwandrisa yiy iyau para kiya kol Tarsus.

31 Pe hu sios nondriya kol Yutah, Kaliliy, pe Samariya masih, ara huya nondriya lenge ndriya wayis. Pe sios ara iro mandra, pe Mwoiwan Haiyan ara ipomene hu, pe huro tokai nondriya nohowai ta Yapan. Pe ndromwoyahu ara iro hon iropo iya soyon.

Pita isopwoyani Aineyas pe Torkas

32 Pita ara iro tokai kol hakol iya hakol nondriya hu kol masih, pe iyarayah iya kili hu yau haiyan ta Yapan, huye kol Litta yi. 33 Iya kol ara, pe inime ndramat hamou ngalan Aineyas, mepo sangin imat pe ngara kiyepwan yokyok o, ipoo iya matne hayou mandrolwoh. 34 Pita ipwai iya kili yiy, ipa, “Aineyas, Yesu Kristus imwaniyani wou anna hiyan. Atine pe akuimwani nokum.” Pe hape pwi ko, itine. 35 Pwen hu ndramira kol malkol Litta pe Saron, ara hu masih hunime yiy pe hupaiwani hu huya kili Yapan.

36 Pe yau hamou ta Yapan iro kol Yoppa, ngalan ara Tapita. Pe ndroiyi ngalan, ara ipa Torkas.* Yiy ngara kimbusi mbulen hiyan soyon iya, pe ngara kisopwat hu ndramat hundroisiy. 37 Iro nondriya hu lang ara, imwa pe imat, pe hunihi yiy pe huiki yiy iya iho nondriya seu sahin ita paingan. 38 Kol Litta ara kol hakol ita pakeh kol Yoppa ko, pe yihu yau ta Yapan ara huhulong tehe Pita ara iro aliy. Pwen hupwandrisa ndramat malmou hilya rakamam iya kili yiy, hilpa, “Mbuna ahandrundru; ahaleh o, asa kili yowu!”

39 Pwen Pita itine pe irikai iyapolo hilu pe huyau. Pwen iyarayah pe huwiri yiy iya nondriya seu sahin mepo ita paingan ara. Pe hu pihinau masih ara hurahakowa Torkas, pe huro rang pe huro pwainganiy iya kili Pita hu ndrutuhan pe hu koiwen hamou-hamou mepo Torkas isorowehu makinimat mapu.

40 Pwen Pita ipwandrisa hu masih ara huya ngawan, pe itukuruhu iya pwan pe itohun. Pwen ipaiwani yiy iya kili nombuwe pihin ara pe ipwai, ipa, “Tapita, atine.” Pe maran ileu pe inime Pita. Pwen Tapita isondritiyani yiy pe impwan. 41 Pwen Pita imbultuwe niman, pe isoli yiy itine. Pwen iyoh hu yau haiyan ta Yapan iyapolo hu pihinau husa, pe ipwaingani Torkas iya kili hu, tehe yiy mwalen. 42 Pe titiye para aliy, ara ingau nondriya kol Yoppa masih, pe hu ndramat soyon iya, ara hupwotisingi lohongahu iya kili Yapan. 43 Pwen tehen tora ko, Pita iro kol Yoppa lang hayah, pe iye sura Simon, ndramat para kipo mbulen kiya kapilo hu kan.

10

Korneliyus ipwanos Pita para kisa nime yiy

1 Ndramat hamou iye kol namandran Sisariya, ngalan ara Korneliyus. Yiy ara ndramat hamou ihohin tahu ndram masangat (100). Pe yiy iya mu tahu ndram ngara hu kapohowei: ndrokoyirayi ndram para kol namandran masih Yitaliy. 2 Yiy pe ndrayen hu masih, ara ngara hu koro pahandra nohowai ta Ngindrai, pe hu ngara koho ndruwa kultuwayin masih. Pe yiy ara ngara kiyuk kiya kili hu ndramat mepo hundroisiy, pe ngara kitohun lang masih kiya kili Ngindrai. 3 Lang sih piyahon pe paramwandrai ara iro tehe maroyoh, inime taltan sahin ara isa leu masih. Yiy inime angelou hamou ta Ngindrai isa kili yiy, pe ipa, “Korneliyus.”

4 Pe Korneliyus ara maran indrong tan pe inoh turut. Pe isok yiy, ipa, “Tehen tapeh, Yapan?”

Pe angelou ipwai iya kili yiy, ipa, “Hu totohun pe hu yukyuk tam mepo ngara aro yuk kiya kili hu ndramat mepo hundroisiy, ara iya paingan mbulmara Ngindrai, pe ngara kiro lohonganiy. 5 Kiya, mahapo ko apwandrisa hu ndramat kaya kol Yoppa, pe kaya wiri ndramat hamou ngalan Simon, pe ngara hu kayoh ngalan handra yi, ara Pita. 6 Yiy ara itapolo ndramat hamou ngalan ara Simon i, mepo ngara kipo mbulen kiya kapilo hu kan handrahandra, pe suwen, ara ita pakeh poho leng.”

7 Iro mwonen angelou iwong ihipwen pe iyau, pwen Korneliyus ipwandrisa ndramat malmou para poya mbulyan pe iyapolo ndram hamou mepo ngara kiro ndruwa kultuwayi Ngindrai, pe ngara kiro sura Korneliyus. 8 Pe Korneliyus ara itiyani melit masih irayah ara, iya kili hu ihipwen, pe ipwandrisa hu huya Yoppa.

Pita inime taltan

9 Iya lang sih i, pe pakeh ndrokolo lang, yihu matimou huro tokai manau nakayarayah kaya kol namandran ara. Pwen Pita ara ingas iya payandroha seu para kiya tohun. 10 Pwen yiy ara imundrui pe inamiliy para nakiyan hapesah. Pe iro mwonen huro mwaniyani anandrinai manau, yiy inime taltan handra. 11 Pe inime kol paingan yang ite pe melit handra tehe

* **9:36:** Eng: Gazelle

koyau namandran mbusungon mahaasai,
ara iro paingan pe isa pwan kol pwan. 12 Pe
iro nondriya koyau namandran ara, ara
hu kan mandrikahu mahaakai huro aliy,
pe hu norukan para seselek ndrita pwan,
pe hu norukan para wohowoh. 13 Pwen
pe yoholai iya kili yiy, ipa, “Pita, atine!
Atingundru yohou pe ayan.”
14 Hapeko Pita ipa, “Yapan, pwi yoh! Yo
ara kunho yan hu memelit nonombun pe
pwalan iya mbulmaram tehen tora pwi.”
15 Pwen yoholai ara iya kili yiy porosih
i, ipa, “Mbuna apa ndre sehe melit mepo
Ngindrai kinmangsaniy kinna howen, ara
mwomwan.”
16 Melit aro, ara irayah maporotisap,
pe hape pwi ko, koyau ara imui iya kol
paingan yang.
17 Iro mwonen Pita iro lohonge iya
ndroiyi taltan ara, yihu ndramat mepo Ko-
rneliyus ipwandrisa hu, ara hukahi suwe
Simon. Pe husa pe huro tine pohomara
karam. 18 Pwen huyoh pe husok kapa
Simon, ngalan handra Pita, ara ita ariya,
ndre pwi.
19 Iro mwonen Pita iro lohonge iya taltan
ara manau, Mwoiwan Haiyan ipwai iya
kili yiy, ipa; “Simon, animei, hu ndramat
matimou ara hu tora ten wou. 20 Atine
pe atuh aya pwan kili hu. Wou mbuna
ahandrundru para aya surahu, paratesah,
yo upwandrisa hu.”
21 Pe Pita ituh iya pwan pe ipwai iya kili
hu ndramat ara, ipa, “Yo ara ndramat mepo
wawu toraten. Wawu sa paratesah?”
22 Pwen yihu ndramat ara, hupa, “Yowu
ara yowu yau kili Korneliyus yowu sa,
pe yiy ara ndramat hamou ihohin tahu
ndram masangat. Yiy ara ndramat hamou
imwonen, pe ngara kinohowani Ngindrai.
Pe yihu para Yutah ngara hu kahaiyani yiy.
Angelou haiyan hamou ata Ngindrai ipwai
iya kili yiy tehe, andre aya seu kili yiy pe
andre kihilingi sehe nongan wou napwai.”
23 Pwen pe Pita iwiri hu huya nondriya seu
para hu koro polo yiy ping ara.

Pita iya seu ta Korneliyus

Pwen iyamasan lang sih, Pita iyau
iyapolo hu. Pe hu ndramira Yesu hayah
huro Yoppa, ara huyapolo hu yi. 24 Lang sih
i, huyarayah huya Sisariya. Pe Korneliyus
ara kinpwanos ndrayen hu masih pe
susuyan hu pwen, para koro sohoni
hu. 25 Pwen iro mwonen Pita isong iya
nondriya seu, Korneliyus ara iya pohonani
yiy, pe itukuruhu pe itohun iya kili yiy.
26 Hapeko Pita isoli yiy, pe ipa, “Atine. Yo
ara ndramat opu, tehe wou.”
27 Pita iro wong iyasura yiy pe hiluya
nondriyan, pe inimei tehe ndramat soyon
iya, ara hu kansa mbultere hu pwen huro.
28 Pwen ipwai iya kili hu, ipa, “Wawu
kanpahas pwen tehe nongan para pwa-
hanou, ara ipa nonombun para hu Yu-
tah kasusuye kayapolo hu Ndramira Lah.
Hapeko Ngindrai, ara kinpwainganiy pwen
kinsa kili yo, tehe mbuna kupohowe ndra-
mat hamou nonombun ndre pwalan iya
mbulmaran. 29 Pwen wawu pwanos yo,
ara kunndrihisaniy pwi. Yo nakusok wawu
ko, wawu pwanos yo usa, ara iya tesah
ndrokonan?”
30 Pwen pe Korneliyus ipa, “Lang ma-
haahiu kinna yo uro tohun nondriya seu
to, pe paramwandrai, ara iro maroyoh tehe
mahapo. Pwen indrou pwi ko, ndramat
hamou mepo koiwen nganngananan iya, ara
isa pe iro tine mbulmoro. 31 Pe ipwai
isa kili yo, ipa, ‘Korneliyus, Ngindrai ara
kinhilingi totohun tam, pe ita lohongani hu
yukyuk tam kinna kili hu ndramat mepo
hundroisiy. 32 Apwandrisa hamou kiya
kol Yoppa para kiya wiri Simon, ngalan
handra Pita, ara kisa. Yiy ara iyera seu
ta Simon ndramat ngara kipo mbulen kiya
kapilo hu kan, mepo suwen ita pakeh poho
leng.’ 33 Pwen hape pwi ko, upwanos wou
para asa. Pe hiyan para ansa. Mahapo
yowu masih topo mbulmara Ngindrai, para
kahalingi sehe melit Yapan kinpwandran-
drahaniy kinsa kili wou para napwai kisa
kili yowu.”
34 Pwen Pita ihipohon, pe ipa, “Ma-
hapo kunsa yirowei tehe Ngindrai, ara
kultuwayin iya kili hu ndramat masih,
ara ihisoule ko. Konan kapa hu kayau
ndraye hiyeh-hiyeh. 35 Hapeko yiy ara
inamili ndraye hu ndramat masih mepo
hunohowani yiy, pe hu ngara kambusi
melit imwonen. 36 Nongan mepo Ngindrai
kiniykiy kinsa kili hu ndramat para Yis-
rayel, ara iye: Kinpohowe nongan hiyan
para ndriya wayis iyau kili Yesu Kristus,
mepo yiy Yapan torou masih. 37 Wawu
kanpahasani sehe melit kintayah iro Yu-
tiya masih. Irayah imu iro Kaliliy, iya-
mulan para Yohanes ipohowe nongan para
paptais. 38 Ngindrai irakinima Yesu para
Nasaret iya pwoke ta Mwoiwan Haiyan,
pe iropo iya kol hakol-hakol, pe iro mbusi
hiyan pe iro mwaniyani hu masih mepo
huro pahandra pwoke ta Sinai. Paratesah,
Ngindrai, ara iro sura yiy.
39 Pe yowu rayah ndramat para po-
howeya nongnan masih mepo imbusiy iro
nondriya kol namandran masih tahu Yu-
tah, pe nondriya kol Yerusalem i. Pe
hurapaingi yiy iho kei tondrih pe hutin-
gundrun imat. 40 Hapeko lang maroyoh
ihipwen, Ngindrai, ara ihingini yiy itine
paiwe. Pe imbusi yiy isarayah isa mbul-
mara hu ndramat. 41 Pe hu ndramat masih

ara hu kannime yiy pwi, hapeko yihu ndramat mepo kintakinimahu para pohoweya nongnan, ara yowu kopu yowu nime yiy. Pe tandrohongan itine kimat, yowu namnam pe yowu yin ndran iyapolo yiy. 42 Pe Ngindrai, ara kinpwandrandrahaniy pwen kinsa kili yowu para yowu kapohowe titiye ta Yesu kiya kili hu ndramat, pe kapwai kiya ngawan tehe yiy opu, ara ndramat mepo Ngindrai kintakiniman, para kirayah ndramat para tamwaniye hu ndramat topo mwalen, pe hu ndramat kanmat kene. 43 Yihu poropet masih ara hu kantiyani yiy kinna ngawan, tehe hu hiyeh hupwotisingi lohongahu iya kili yiy, ara andre Ngindrai kitali hu pakut mwomwan tahu kayau, kiya ngalan."

44 Iro mwonen Pita iro wong manau iya nongan aro, Mwoiwan Haiyan, ara isa pe iya ndrita hu ndramat masih kene mepo huro hilingi nongnan. 45 Pwen yihu para Yutah mepo hu kanpwotisingi lohongahu pe husa polo Pita, ara huro lohonge ndrit tehe Ngindrai itilingi Mwoiwan Haiyan tehe yukyuk iya ndrita hu Ndramira Lah i. 46 Paratesah, huhulingi hu ndramat ara, ara huro wong pe huro hiri ngala Ngindrai iya paingan, iya hu nongna kol handrahandra.

Pwen Pita ipa, 47 "Sehe ndramat andre kipa pwi para hu ndramat aripo kawiri paptais kiya ndran? Yihu kanwiri Mwoiwan Haiyan iyawule tehe worou kanwiriy pwen." 48 Tehen tora ko, Pita ipwandrandrahaniy tehe yihu andre kawiri paptais, kiya ngala Yesu Kristus. Pwen pe husok Pita para kiro sura hu lang hayah yi.

11

Pita itiyani tesah kintayah

1 Pe yihu aposel iyapolo hu nali hu mepo huro Yutiya masih, ara huhulingiy tehe hu Ndramira Lah, ara hu kanwiri nongna Ngindrai yi. 2 Pwen Pita iya paingan Yerusalem, pe hu mepo hu kansondriti kapilohu pwen, pe hu kanpwotisingi lohongahu, ara hurakokowani yiy, 3 pe hupa, "Wou aya nondriya seu tahu ndramat para mawen mepo hu kansodriti kapilohu pwi, pe annamnam kinnasura hu pwen."

4 Pwen Pita ihipohon pe itiyani nokulani melit masih mepo kantayah, pe ipa, 5 "Yo ara uro nondriya kol namandran Yoppa pe uro tohun. Pe unun o uro, pe unime taltan sahin. Pe unime koyau mbusungon mahaasai iro paingan yang pe isa pwan, isa hape aleheh mepo uro mwonen aliy. 6 Pwen unimnim iya nondriyan pe unime hu kan mandrikahu mahaakai, pe hu kan puyap, pe hu kan para seselek, pe hu norukan para wohowoh. 7 Pwen uhulingi yoholai sahin isa kili yo, ipa, 'Pita atine! Atingundru yohou pe ayan.'

8 Pe usomwiy, upa, 'Yapan, pwi yoh! Handra melit nonombun ndre pwalan iya mbulmaram, ara kinhopo kinna poho pwi masih.'

9 Pwen yoholai iyau kol paingan yang isa paiwe, ipa, 'Mbuna apa ndre sehe melit mepo Ngindrai kinmangsaniy kinna hiyan, ara mwomwan.' 10 Melit ara, ara irayah maporotisap, pwen imui iya kol paingan yang.

11 Tandrohongan ara imwonen, hu ndramat matimou husarayah husa seu mepo uro aliy. Yihu pwandrisa hu huyau te kol Sisariya para hu kasa kili yo. 12 Pe Mwoiwan Haiyan, ara ipwai isato tehe mbuna kuhundrundru para kuya surahu. Yihu nali mannomou aripo ara huya sura yo, pe yowu ya nondriya suwe ndramat ara. 13 Pe ipwai isa kili yowu tehe inime angelou hamou isarayah pe iro tine nondriya suwen, pe ipa, 'Apwanos Simon, ngalan handra Pita, ita kol Yoppa kisa. 14 Pe yiy andre kisa tiyani nongan kisa kili wou, pe kiyau nongan ara, Yapan andre kisopwat wou pe norum hu masih.'

15 Yo ma urowong o, pwen o Mwoiwan Haiyan ara iyos isa ndrita hu, iyawule tehe kinsa ndrita yowu mamu kinna. 16 Pwen yo ara ulohongani sehe nongan mepo Yapan kinpwai pwen ipa: 'Ara ndrokonan tehe Yohanes, ara kinsumuluwani hu ndramat kanna ndran, hapeko wawu andre kawiri paptais kiya Mwoiwan Haiyan.' 17 Pwen kapa Ngindrai kiniyki yukyuk kinna tahu iyawule tehe kiniykiy kinsa kili tou — worou hiyeh tupwotisingi lohongarou iya kili Yapan Yesu Kristus —pwen upa ndre yo hiyeh pe uwenei para kulowani mbulya Ngindrai?"

18 Iro mwonen hu ndramat huhulingi nongna Pita, pwen lohongai para huro mwisnani Pita aro ihipwen. Pwen huhuri ngala Ngindrai, hupa, "Akanimei! Mahapo tukanyirowei tehe Ngindrai ipa hiyan para hu Ndramira Lah, ara andre karapaiwani lohongahu pe kawiri taleh i."

Sios para Antiyok

19 Iro mwonen hutingundru Stipen imat, pwen hurandroyani hu ndramira Yesu, pe huwop pe humasumbuwe huya matne kol namandran hape Ponisiya, pe mbuson Saiprus pe kol namandran Antiyok. Pe huro pohowe nongan hiyan iya kol hakolhakol, hapeko ngara hu kapohowei kiya kili hu Yutah opu, pe kinna kili hu masih pwi. 20 Hapeko hayah tahu ndramat ara, ara hu ndramira mbuson Saiprus pe kol namandran hape Sairini, yihu huya Antiyok pe huro wong iya nongan hiyan ata Yapan

Yesu iya kili hu Krik i. 21 Pe pwoke ta Yapan,
ara iro polo hu, pwen pe hu ndramat soyo-
soyon iya ara hupwotisingi lohongahu, pe
hurapaiwani ndriyahu iya kili Yapan.

22 Pwen pe titiye tahu ara ingau, pe
iyarayah iya ndrainga hu para sios iro
Yerusalem. Pwen yihu pwandrisa Parna-
pas iya Antiyok. 23 Iyarayah iya Antiyok
pe iro nime hu melit mepo iyingani koisirai
ta Ngindrai. Pwen pe ipwes pe ipwahanou
hu para hu kaiki ndriyahu masih kiya kili
Yapan, pe koro tine pwokeyan. 24 Pe Par-
napas ara ndramat hamou hiyan iya, mepo
ipep iya Mwoiwan Haiyan, pe ipwotisingi
lohongan pwokeyan. Pe hu ndramat soyo-
soyon iya, ara husa kili Yapan.

25 Pwen pe Parnapas ara itali Antiyok,
pe iyau iya Tarsus para kiyaten Sol. 26 Pe
iya pe ikahi yiy pe iwiri yiy iya Antiyok.
Pe hayou sih mwaniye ara, hiluro polo hu
para sios, pe hilro hinuwani hu ndramat
soyo-soyon iya. Yihu para Antiyok ara huya
mu iya pohoweya hu ndramira Yesu tehe
toro: “Hu Kristen.”

27 Iro tandrohongan ara hu poropet
hayah ara hutali Yerusalem husa pwan,
pe huya Antiyok. 28 Iyau pwoke ta
Mwoiwan Haiyan, hamou tahu ngalan
Akapus ara itine pe ipwandrendrehe iya
kili hu tehe andre song kisalti kol pwan
masih. Irayah, ara iro mwonen Klau-
tiyus Sisar iro king tahu. 29 Iyau lo-
honge tahu ndramira Yesu hamou-hamou,
hurawule menmenahu para hu kasopwat
nali hu mepo hu Kristen hutora Yutiya.
30 Humbusiy tehen tora, pe hurapayani
yukyuk tahu iya kili Parnapas pe Sol, pe
hilyaikiy iya kili hu yapane sios.

12

Kinima pwoke irayah kili Pita pe itali kou isa ngawan

1 Iro tandrohongan ara, King Herot im-
bultuwe tahatini hu ndramira sios hayah,
para kirandroyani hu. 2 Yiy ipwai pe hutin-
gundru Yamis, nali Yohanes, iya semela
pahun niwen. 3 Pwen inimei tehe melit
iro mbusiy, ara hu Yutah hupwes iya aliy;
pwen ipwai pe huya wiri Pita yi. Im-
busiy ara iro mwonen nondriya sandre
sih para Yon Para Ndrinanohun Mepo Yis
Aliy Pwi. 4 Pwen Herot imbultuwe taha-
tini yiy ihipwen, pe iyki yiy iya nondriya
kou. Pe iyaiki yiy iro kili hu makundrayin
huro ndrokoyirayi haahiu, pe huro suluye
hu para mahaamou-mahaamou hu koro
memerani yiy. Pe Herot ilohonganiy tehe
Yon ara kinhipwen, pwen pakiwiri Pita
kisa ngawan pe kiyki yiy kiya nongan kiro
mbulmara hu ndramat.

5 Pe Pita ara iro nondriya kou, hapeko
hu ndramira sios ara huro waiyani totohun
ihou pe ihou, iya kili Ngindrai para kisop-
wat yiy.

6 Pe ping nakisamasan lang mepo Herot
nakiyki yiy kiya nongan, Pita ara iro matin
mwalinga hilu makundrayin malmou. Pe
hu kanwasi yiy kinna malkei hayen mal-
mou. Pe hu makundrayin hayah i, ara huro
tine pe huro memerani pohomara karam.
7 Indrou pwi ko, angelou ta Yapan hamou
ara isarayah pe nganngan ara ilengani
nondriya kou. Pwen isa pe niman iya koso
Pita pe ihingini yiy, pe ipa toro; “Kileh!
Atine!” Pwen o malkei hayen malmou kene
ara itan ngondro nima Pita pe iyos iya
pwan.

8 Pwen pe angelou ipwai iya kili yiy,
ipa, “Asohongani koiwem pe aiki hatna
pwelekam.” Pe Pita imbusiy tehen aliy. Pe
angelou ipwai, ipa, “Awiri tamburuham pe
asumwa wou kiya aliy pe oho ndruwo.”
9 Pe Pita iho ndruwan pe hilyau hilya
ngawan. Hapeko yiy ara ikowu sehe melit
ndrokonan angelou iro mbusiy iya kili
yiy. Yiy ipa ndre iro nime taltan. 10 Pe
hilu ramwaitini hu makundrayin huho mu,
pwen hilu ramwaitini huho mulan i, pe
hilu sarayah hilsa papai hayen namandran
para kou mepo nakiya nondriya kol na-
mandran. Pe papai ara ite ko mwaihei
iya kili hilu, pe hilsong aliy hilya ngawan.
Hiluro tokai sai hasai hilya hangoh hape,
pe indrou pwi ko, angelou itali yiy.

11 Pwen Pita lohongan isa leu, pe ipa,
“Mahapo upahasaniy ndrokonan tehe Ya-
pan, ara ipwandrisa angelou tan isa, pe
iwiri yo kunsa mawen kili Herot, pe hu
melit masih mepo hu ndramira Yutah
hutora longaniy para pakirayah.”

12 Pita isayirowei, pwen irikai iya suwe
Mariya tina Yohanes. Yohanes, ngalan
handra yi ara Mak. Hu ndramat soyon
humbultere hu huro seu ariya, pe huro
tohun. 13 Pita irikai iya seu ara, pe iralikiri
papai para pohomara karam ngawan, pe
pihin hamou para poya mbulen ngalan
Rota, ara isa para pakitipe papai. 14 Pe
Rota ara isapahas iya mbulukoyu Pita, pe
yiy ara ipwes namandran iya. Pwen yiy
ara kintipe papai pwi, hapeko ingap imui
iya nondriya seu, pe iya nese ndrainga
hu ndramat tehe toro: “Pita ita pohomara
karam!”

15 Pe hu ndramat ara hupwai iya kili yiy,
hupa, “Eh! Wou tehe ngou eh!” Hapeko
Rota ikekei tehe Pita ita pohomara karam.
Pwen pe hupwai, hupa, “Ariya angelou tan
o.”

16 Hapeko Pita ara iro waiyani ralikiri
papai manau. Pwen hutipe papai pe hu-
nime yiy, pe hulohonge ndrit. 17 Pwen

Pita ihiri niman para kimbusi hu kahun o, pe itiyaniy topwei iya kili hu iya sehe melit Yapan kinmbusiy kinna kili yiy, para kinwiri yiy kinsa ngawan nondriya kou. Pe ipa, “Akapwai kiya kili Yamis pe hu nalihu masih mepo hu yau ta Yapan, kiya melit masih aro.” Ipwai tehen tora ihipwen, pwen itali hu pe iyau iya kol hakol i.

18 Pwen mandroulang o, hu ndram masih huro nondriya kou, ara huro takokowai mwalingahu iya sehe melit ndrokonan kintayah kili Pita. 19 Herot irakalahani hu para hu katen Pita, hapeko huten yiy ndrit.

Pwen Herot iyki hu makundrayin ara, iya nongan. Pwen ipwatisingiy para katingundruhu kamat.

Herot imat

Pe iyamulan para aliy Herot itali Yutiya, pwen iya iye kol namandran Sisariya namu. 20 Herot ara ndrinan ilokuh namandran iya, iyata hu ndramat para kol Tayar pe Siton. Pwen o, hu ndramat ara hurawurani lohongahu iyawule handra ko, pe huya kili king para hu kawong kiya kili yiy. Pwen huya wong imu iya kili Plastus, ndramat hamou ngara kiro nimnim kiya ndrohonoku king. Pe hupwai iya kili yiy para kisok Herot para ndriyan kiwayis katahu; paratesah, ngara hu kapo anandrinahu kiyau kol namandran iya mepo Herot ngara kiro mu kiya aliy.

21 Pe iranonoyani lang mepo Herot irakiniman, pwen Herot iya sohongani koyau ta king lahayan iya, pe impwan ndrohonoku pwanpwan ta king, pe ipohowe nongan sahin namandran iya kili hu ndramat masih. 22 Pwen hu ndramat masih huwayeh, hupa, “Ariya mbulukoyu ndramat pwi; aro, ara mbulukoyu ngindrai hamou!” 23 Hape pwi ko, angelou hamou ta Yapan isa pe irayi Herot, paratesah, kinhiri ngala Ngindrai pwi. Pwen hu wiy, ara huini yiy pe imat.

24 Hapeko nongna Ngindrai, ara iro mandra pe isilihi topwe kol masih.

25 Pwen iyamulan para Parnapas hilu Sol hilu hipwen tokuya mbulya hilu, pwen hiltali Yerusalem pe hilmui hilya Antiyok. Pe hilwiri Yohanes i iyapolo hilu, yiy mepo ngalan handra yi hupohowei Mak.

13

Hupwandrisa Parnapas hilu Sol hilyapo mbulen

1 Hu ndramat hu tora Sios para Antiyok, ara hayah tahu ara hu poropet, pe hayah tahu yi ara hu ndramat para hinuwani hu ndramat. Ngala hu ara iye kene: Parnapas, Simeyon, mepo ngalan handra, ara Niker, Lusiyus ndramira Sairini, Manayen (ndramat mepo iro sura Herot pe hilu mandra hilya harong), pe Sol. 2 Iro mwonen huro tohun pe huro yuh anandrinai, pwen Mwoiwan Haiyan ipwai iya kili hu, ipa, “Akarakinima Parnapas hilu Sol para kambulyani mbulen mepo kunuyoh hilu pwen para hilu kambusiy.” 3 Iyamulan para huyuh anandrinai pe hutohun ihipwen, pwen huiki nimahu iya ndrita hilu pe hupwandrisa hilu hilyau.

Parnapas hilu Sol hilro Saiprus

4 Pwen Mwoiwan Haiyan ipwandrisa hilu pe hilu tuh hilya pwan hilya kol ngawan Seleusiya. Pe hilu his ndroi iro aliy pe hilya mbuson Saiprus. 5 Pwen hilyarayah hilya kol Salamis, pe hilu pohowe nongna Ngindrai nondriya hu yumwa totohun tahu Yutah. Pe Yohanes ara iro sura hilu para kisopwat hilu kiya mbulen.

6 Pwen pe huya kene mbuson Saiprus masih iya manne kol namandran Papos. Yihu ara huro Papos pe hupohonani ndramat hamou para Yutah ngalan Par-Yesu. Yiy ara ndramat hamou mapairan, pe poropet hamou para pwasoyou. 7 Yiy ara ndramat para pwandrendres ta Serkiyus Paulus, yiy mepo pohon para kol namandran iya Saiprus.* Pe Serkiyus Paulus, ara ndramat mepo lohongai namandran hiyan iro kili yiy. Pe iyoh Parnapas pe Sol hilusa, paratesah, inamiliy para kihilong nongna Ngindrai. 8 Hapeko ndramat mapairan ara, mepo hu ngara kapohowe ngalan handra yi “Elimas” (ndroiyi ngala Elimas iya nongna kol tahu Krik ara ipa, ndramat mapairan), ndramat ara, ara pakikaituwe mbulya hilu, paratesah, mbuwalin para Serkiyus Paulus kipwotisingi nongna Ngindrai. 9 Hapeko Mwoiwan Haiyan ipep iro kili Sol, mepo hupohowe ngalan handra yi Pol, pe maran indrong ta Elimas pe ipwai iya kili yiy, ipa, 10 “Wou ara noru Sinai, pe yoyou para hu melit masih imwonen! Wou ara apep iya kultuw masih para pwasoyou pe pwakekeriu. Mbuwalim para atali kultuw mwomwan para ndrihisani nongan imwonen ta Yapan. 11 Mahapo pwoke para nima Yapan andre kiyki nopwaran kisa kili wou, pe andre kimbusi maram kiyoh. Pwen andre maram kiyoh ndrangan niwen hape. Pe andre annime ngana mwandrai pwi.”

Pol iwong ihipwen, pe hape pwi ko, melit handra tehe mburah lokuran isa pe iyohi mara Elimas. Pwen niman ihoyah pe iro seyeh hu ndramat para hu kaluwani yiy. 12 Pwen pohon para kol ara, inime sehe melit irayah pe ndriyan ipwotisingi

* **13:7:** Eng: Proconsul; governor of the province

nongna Yapan, paratesah lohongan indrap iya hinonou ta Yapan.

Parnapas hilu Pol hilya kol ngawan Antiyok ita nondriya kol namandran hape Pisitiya

13 Pol iyasura susuyan hu, huwiri ndroi iro Papos pe huyarayah iya kol ngawan Perka, ita nondriya kol namandran hape Pampiliya. Huya huro aliy pe Yohanes itali hu pe imui iya Yerusalem. 14 Pwen Pol hilu Parnapas ara hilu tali kol Perka pe hilu yarayah hilya kol ngawan Antiyok ita nondriya kol namandran hape Pisitiya. Iro lang Sapat, hilu song iya nondriya yumwa totohun pe hilu mipwan aliy. 15 Iyamulan para hu ndramat hu tora mu iya yumwa totohun ara, hupohowe nongan sahin para kipwokeyani lohongahu pe nongan sahin tahu poropet ihipwen, pwen hu ndramat ara, hupwandrisa ndramat hamou para kiya kili hilu, pe ipa, "Walu nali, kapa sahin nongan para pwokeyani lohongai ita kili walu, pwen alkasapwai."

16 Pwen Pol itine pe ihari niman iya paingan pe ipwai, ipa: "Wawu yapane Yisrayel pe wawu Ndramira Lah mepo wawu ngara kasa katohun kiya kili Ngindrai, ara wawu kahalingi yo namu. 17 Ngindrai torou Yisrayel, ara ipirani tumburou hu; pe imbusi hu ara huya pwokeyan iya, iro tandrohonga huro Yisip, pe iwiri hu husa mawen iyasura pwoke namandran atan. 18 Yiy ikuni nopwaran para kultuwayihu iro tandrohonga huro kol ndrohoyin, nondriya hayou mahaangui (40). 19 Yiy ipwalngani hu ndramira hu kol manandrtikol nondriya kol namandran masih Kenaan, pe iwiri pwene hu pe ihingini yowen hu iya aliy, tehe mbukenan hu. 20 Melit masih ariyo, ara irayah iro nondriya hayou haangat pe yimingui (450).

Iyamulan para aliy Ngindrai iyki hu ndramat huya mu iya pohon para tamwaniye, ipoo isa matne lang ata Poropet Samuwel. 21 Pwen hu ndramat husok tehe hunamili king hamou; pwen Ngindrai iyki Sol, noru Kis, ara irayah king tahu nondriya hayou mahaangui (40). Kis ara iyau nondriya hu ndraye Penyamin. 22 Hapeko Ngindrai irasses Sol pe iyki Tepit iwiri nokun tehe king. Ngindrai ara itiyani tiyeya Tepit toro, ipa, 'Yo unimei tehe Tepit noru Yessi ara tehe nere imwonen. Yiy ara andre kimbusi melit masih mepo unamiliy para kimbusiy.'

23 Ngindrai iyki Yesu ara para kisopwat hu para Yisrayel; pe Yesu ara irayah iyau ndraye Tepit tehe Ngindrai kinpwatisingiy pwen. 24 Yesu ara mapu kinsarayah, pe Yohanes kinpwai pwen kinna tahu ndramat masih para Yisrayel para hu karapaiwani ndriyahu pe kawiri paptais. 25 Pakeh mbulya Yohanes nakihipwen, pwen ipwai iya kili hu, ipa, 'Wawu pa ndre yo hiyeh ndrokonan? Yo ara ndramat ara pwi. Yiy andre kiho ndruwo, pe yo ndramat o mwaihei pe kunlahiy para kutali hatna pwelekan pwi.'

26 Wawu nali, wawu noru ndraye Apraham pe wawu Ndramira Lah mepo wawu sa pahandra nohowai ta Ngindrai, nongan iye—nongan para Ngindrai pakisopwat hu ndramat masih—ara mahapo kintapayaniy kinsa kiltou. 27 Yihu ndramat mepo ngara hu koro Yerusalem iyasura hu hiyeh huya mu tahu, ara hu kanpahasani Yesu hiyan pwi. Pe nongna hu poropet mepo ngara hu kapohowei kiro nondriya yumwa totohun lang Sapat masih, ara yihu kanlohonganiy hiyan pwi yi. Pwen huiki nopwaran iya ndrita Yesu para kimat, pe iya tunan ara ko, humbusiy pe irayah mannan tehe hu poropet hu kanpwai mamu kinna. 28 Konan yihu ten mwomwan ta Yesu ndrit para karayi yiy kimat, hapeko hurakekeyani Pailat ndron para katingundrun. 29 Yihu mbusi melit masih iya kili yiy ihipwen, tehe pwayan kinpwai, pwen huwiri yiy isa pwan kei tondrih, pe huyaiki yiy iya ngat sou. 30 Hapeko Ngindrai ihingini yiy pe itine paiwe. 31 Pwen yihu mepo hurikai iyapolo yiy iro Kaliliy ipoo iya Yerusalem, ara hunime yiy lang soyon. Pe mahapo hurayah ndramat para pohoweya nongnan isa kili ndramira yowu Yutah.

32 Pe yowu topo pohowe nongan hiyan isa kili wawu ipa toro: Sehe melit mepo Ngindrai kinpwatisingiy kinna kili tumburou hu, 33 ara kintayah mannan kinsa kili worou mepo ndrayehu, tandrohonga ihingini Yesu itine paiwe. Nongan ara hu kanratuluwi pwen ita waliy luwoh ita nondriya Puk Waliy, ipa toro:

'Wou ara noru,
lang nepo ara kuntayah tamam.'

34 Ngindrai ihingini Yesu itine pe kinlahiy para nombuwen kimui pe kipwala pwi. Pe ndrokonan para aliy, tehe pwayan kinpwai, ipa toro: 'Yo andre kuiki lomwes haiyan tehe kuntandrangan kinna kili Tepit pe andre kirayah ndrokonan tehe kunpwai.'

35 Pe nongan sahin i, ara pwayan ipwai, ipa:

'Wou anlahiy para apiyani Ndramiram
Haiyan para kipwala, ara pwi!'

36 Tanarou tehe tandrohonga Tepit iro kol pwan, lang ara, ara ngara kipo mbulen ndruwa namiliwa Ngindrai. Pe Tepit imat pe huroni yiy iyasura tumbun hu, pe nombuwen ara kinpwala. 37 Hapeko yiy

mepo Ngindrai ihingini yiy iyau kimat isa
mawen, ara sangin kinpwala pwi.
38 Pwen pe wawu nali, yowu topo po-
howe nongan aro isa kili wawu, para
wawu kapahasaniy, tehe Yesu ko andre
kitali hu pakut mwomwan masih ta wawu.
39 Nongan para pwahanou ta Mose ara kin-
lahiy para kisopwat wawu pe kimwaniyani
wawu pwi. Hapeko wawu mepo wawu
pwotisingi lohonga wawu iya kili Yesu, ara
yiy opu ilahiy para kisopwat wawu pe
kimwaniyani wawu koro mwonen. 40 Mara
wawu kiro; matisan sehe melit mepo hu
poropet hu kanpwai mamu kinna, ara ki-
rayah kili wawu.
41 'Akanimei! Wawu ndramat para haisani
nongan,
ara andre wawu kateleh mwomwan pe
wawu kamat;
paratesah, yo andre kumbusi melit han-
dra kisarahaihai kiro mwonen lenge
wawu,
pe konan kapa hamou kiwong kisata
wawu,
hapeko andre wawu kanpwotisingi lo-
honga wawu pwi.' "
42 Pol hilu Parnapas ara hilu pakatali
yumwa totohun, pe hu ndramat husok hilu
para hilu kasa pohowe nongan paiwe, kiya
lang Sapat mulan. 43 Pwen mbultere tahu
iya hapwen, pe yihu Yutah soyon, iyapolo
hu ndramat soyon mepo huro ndruwa kul-
tuwayi totohun tahu Yutah, ara hu masih
huro ndruwa Pol hilu Parnapas. Pe hilu
wong iya kili hu, pe hilu pwokeyani lohon-
gahu para hu kalohongani tisingi pahas ta
Ngindrai.
44 Iro mwonen lang Sapat mulan ara,
pakeh hu ndramat masih para kol naman-
dran ara, ara husa mbultere hu para hu
kahalong nongna Ngindrai. 45 Yihu Yutah,
ara hunime hu ndramat soyo-soyon iya pe
humaimai, pe hurakokowai iya nongan Pol
iro pohowei pe hupwasimiri yiy.
46 Pwen Pol hilu Parnapas hilwong
tahakulan iya, iya kili hu toro: "Hiyan para
yowu kapohowe nongna Ngindrai kisa
kili wawu kimu. Hapeko wawu mbuwali
wawu para kawiri nongan ara, pe wawu
pa ndre wawu ndramat o mwaihei pe
wawu kanlahiy para kawiri taleh mepo
andre kinto-kinto ara pwi. Akahalingiy,
youlu andre kanpohowe nongan iye paiwe
kisa kili wawu pwi. Mahapo yowu andre
katiyaniy kiya kili hu Ndramira Lah.
47 Paratesah, Yapan kinpwandrandrahaniy
kinsa kili yowu toro:
'Yo umbusi wou, ara tehe ngana mwan
para kilengani hu Ndramira Lah
para kol pwan masih,
pwen pe andre wawu kasopwat hu
ndramat para mbusungo kol pwan
masih, para kuwiri hu kamui kasa
kili yo.' "
48 Iro mwonen yihu Ndramira Lah
huhulingi nongan aro, hupwes pe huhuri
nongna Yapan; pe hu ndramat mepo
Ngindrai kintakinimahu para kawiri
taleh andre kinto-kinto, ara hupwotisingi
lohongahu.
49 Pe huwiri nongna Yapan iya, pe isilihi
topwe kol namandran hape ara. 50 Hapeko
yihu Yutah, ara yihu suhuri ndriya hu
pihin mepo mangalahu pe huro pahan-
dra nohowai ta Ngindrai, pe hu kamai
hiyeh huro pohon para kol namandran
ara. Pwen yihu ndramat aro kene, ara
husuhuri hu ndramat para karandroyani
Pol hilu Parnapas, pe hurasses hilu para
hilu kaya mawen kolohu. 51 Pwen Pol hilu
Parnapas, ara hilu tolohani kohu pwan iro
ndrika hilu, para kipwaingani kultuway-
ihu mwomwan kiro ndron kili hu. Pwen
hilu yau hilya Yikoniyum. 52 Hapeko pwe-
sai pe Mwoiwan Haiyan, ara ipep iro kili hu
ndramira Yapan huro Antiyok.

14

Parnapas hilu Pol hilya kol Yikoniyum

1 Pol hilu Parnapas ara hilu ya
Yikoniyum, pe hilya nondriya yumwa
totohun tahu Yutah namu, tehe ngara
hilu koro mbusiy. Pe hiluro pohowe
nongan iyasura pwoke, pwen pe hu Yutah
pe hu Ndramira Lah soyo-soyon iya, ara
hupwotisingi lohongahu. 2 Hapeko hu
Yutah mepo mbuwalihu para kahalingi
nongna hilu, ara husuhuri ndriya hu
Ndramira Lah ara, para ndriyahu kakiskis
kiya kili hu Kristen. 3 Pwen pe Pol hilu
Parnapas ara hilto kol ariya ndrangan
niwen iya. Pe hilu kannoh para kapohowe
nongna Yapan pwi. Pe nongna hilu iyapolo
koisirai ta Yapan, ara Yapan isotiniy
iyasura hu kaipisa ndraikiya pwoke, pe hu
kinima pwoke handra-handra, mepo iyki
pwoke iya nima hilu para hilu kambusiy.
4 Pe yihu ndramat para kol namandran iya
ara, ara humaloiwe huya malpat. Hayah
tahu, ara huro polo hu Yutah, pe hu hayah
tahu yi, ara huro polo hu aposel. 5 Pwen
pe hu Ndramira Lah pe hu Yutah, ara
hutine iya wule iyapolo hu pohon tahu,
para karandroyani hilu pe kasolpwa hilu
kiya pat. 6 Hapeko hilusa pahas iya aliy,
pe hilwop hilya kol malkol namandran
Listra, pe Terpe mepo ita nondriya kol
namandran hape Likawoniya. Pe hilu
rakayani hu kol ara, 7 pe hilro pohowe
nongan hiyan ara manau.

Hilya kol ngawan Listra pe kol ngawan Terpe

8 Pe ndramat hamou iro kol ngawan
Listra, ara ndrikan imat masehe ndriya
tinan, pe kinho rokai pwi masih, pe ngara
kirompwan opu. 9 Pe yiy ara iro hilingi Pol
iro wong. Pe Pol maran itis iya mwonen iya
kili yiy, pe iyirowei tehe yiy iro pwotisingi
lohongan para kirayah hiyan. 10 Pe Pol iyoh
pwokeyan iya, ipa, “Atine kimwonen kiya
ndrikam!” Pwen o, ndramat ara ikohis,
itine pe irikai.

11 Pwen hu ndramat soyo-soyon ara, hu-
nime sehe melit Pol imbusiy pe husomwe
iya nongna kolo hu Likawoniya, hupa,
“Hu ngindrai ara hurayah tehe ndramat
pe husa pwan kiltou.” 12 Pwen huyoh
ngala Parnapas ara iya pohoweya ngindrai
tahu hamou ngalan Seyus, pe Pol ara hu
huyoh ngalan iya pohoweya ngindrai tahu
hamou i, ngalan Hermes, paratesah, yiy ara
ngara kiya mu kiya poho hilu. 13 Pe pris
ata ngindrai Seyus, mepo yumwa totohun
namandran tan ita ngawan pakeh kol ara,
ara iwiri hu mbulmwakau kamai hayah
iyapolo hu nonou hayah, pe isa pohomara
karam para kol namandran ara. Paratesah,
yiy pe hu ndramat masih kene ara, ara yihu
pakatimwiy tehe yukyuk kiya kili hilu.

14 Hapeko hilu aposel malmou, Parnapas
hilu Pol, ara hilu hilong, pe hilu ndro-
homwiri koiwe hilu pe hilu himbuh iya
ngawan mwalinga hu ndramat soyon iya
ara, pe hilu palngai, 15 hilu pa, “Wawu
torou! Paratapeh pe wawu tora mbusiy
tehen tora? Youlu ara ndramat opu tehe
wawu ko. Youlu topo pohowe nongan
hiyan isa kili wawu, pe youlu sa pwai para
wawu kaiki ndruwa wawu kiya mawen
kili hu melit o mwaihei ariya kene, pe
akarapaiwani wawu pe akasa kili Ngindrai
ndrokonan mepo imangsani kol pwan pe
hu kol yang, pe ndras iyapolo hu melit
masih kene hu tora aliy. 16 Iya lenge hu
hasap iyau hasap para mamu kinna, ara
Ngindrai itali hu pe huye mwoimwoi tahu
ko: 17 Hapeko yiy kinho kohon kili hu
pwi, para hu ndramat kanlahiy para kapa-
hasani yiy pwi. Yiy ngara kiyingani kultuw
hiyan kisa kili wawu. Tehe iyki mbulou
indrut iyau kol paingan yang isa pwan
kili wawu, pe iyki hu mbuwakei handra-
handra para hu kappwai kiya walehehu
imwonen; pe imbusi ndriya wawu ipep iya
anandrinai soyon iya, pe pwesai naman-
dran iya yi.” 18 Hilu wong iya kili hu tora,
para kikaituwe lohongahu para katimwi
yukyuk kiya kili hilu, hapeko pakeh o hilu
kanlahiy pwi.

19 Pwen yihu Yutah hayah huyau te kol
Antiyok pe Yikoniyum husa pe husuhuri
lohonga hu ndramat para kol ara. Pe
husolpwa Pol iya pat pe huluwi tarahani
yiy iya ngawan kol ara, pe hupa ndre kin-
mat. 20 Hapeko hu yau mepo hupwotisingi
lohongahu iya kili Yapan, ara husa wule pe
hurahakowan. Pwen pe Pol itine pe imui
iya nondriya kol namandran ara paiwe.
Iya lang sih i, Pol hilu Parnapas ara hilyau
hilya kol ngawan Terpe.

Hilu mui hilya kol Antiyok ita nondriya kol Siriya

21 Pwen Pol hilu Parnapas ara hilpohowe
nongan hiyan iro kol namandran ara, pe
huwiri hu ndramat soyon iya hurayah hu
ndramira Yapan. Pwen hilu mui hilya
hu kol matikol Listra, Yikoniyum, pe An-
tiyok, 22 pe hilya pwokeyani lohonga hu
ndramira Yapan, pe hupwokeyani hu para
hu koro pwotisingi lohongahu. Pe hilu
pa, “Worou ara andre tukaya nondriya
hu nopwaran soyon para tukaya nondriya
kolo King Ngindrai.” 23 Pe hilu rakinima
hu yapane sios nondriya kol hakol-hakol
ara ihipwen, pe hutohun pe huyuh anan-
drinai pe huiki hu iya pahandra pwokere
ta Yapan, yiy hiyeh mepo hu kanpwotisingi
lohongahu kinna kili yiy. 24 Iyamulan para
hilya nondriya kol Pisitiya ihipwen, pwen
hilu mui hilsa nondriya kol Pampiliya.
25 Pe hilu pohowe nongan iro Perka ihip-
wen, pwen hilu tuh hilya pwan hilya kol
Attaliya.

26 Pe hilto Attaliya ihipwen, pwen hilu his
ndroi pe hilu mui hilya Antiyok, kol mamu
mepo hu kantakinima hilu, para koro pa-
handra pahas ta Ngindrai, para kaya mbusi
mbulen mepo hilu kanna mbusiy pwen.
27 Hilyarayah hilya ariya, pe hilu pwanos
hu ndramira sios husa wule. Pe hilu
tiyani melit masih kene mepo Ngindrai
kinmbusiy pwen iyau kili hilu, pe hilu
tiyaniy tehe Ngindrai itipe papai iya kili
hu Ndramira Lah, para hu kasa pwotisingi
lohongahu. 28 Pe hilto sura hu ndramira
Yapan ara ndrangan niwen hape.

15

Hu yapane sios husa mbultere hu, huro Yerusalem

1 Yihu ndramat hayah huyau Yutiya
pe husa Antiyok, pe huro hinuwani hu
nali hu, mepo hupwotisingi lohongahu,
pe hupa toro: “Kapa wawu kansondriti
kapilo wawu pwi, tehe pwahanou ta Mose
kinpwai, pwen andre Ngindrai kinsopwat
wawu pwi.” 2 Lohongai aro imbusi Pol
hilu Parnapas, pwen pe hilu rakokowai pe
hiluro takekei iyasura hu iya nongan, ara
hape waison pwi. Pwen pe hurakinima
Pol hilu Parnapas iyapolo hu ndramirahu
hayah i, para hu kaya paingan Yerusalem
para kaya nime hu aposel, pe hu yapane
sios kiya lohongai sahin ara. 3 Pwen

hu ndramira sios hupwandrisa hu huyau, pe huro tokai nondriya kol malkol namandran hape Ponisiya pe Samariya, pe huro tiyani topwe titiye tahu Ndramira Lah, mepo hurapaiwani ndriyahu. Titiye aro ara iyki pwesai namandran iya, iya kili hu nali hu para sios. 4 Pwen yihu yarayah huya Yerusalem, pe hu ndramira sios iyapolo hu aposel pe hu yapane sios, ara hupwesani hu pe hurawuloh para husa. Pwen pe hutiyaniy iya kili hu sehe melit Ngindrai kinmbusiy pwen iyau kili hu.

5 Pwen hu ndramat hayah para susura hu Parisiy mepo hupwotisingi lohongahu, ara hutine pe hupa; “Yihu Ndramira Lah ara hiyan para kapwai kiya kili hu para kasondriti kapilohu, pe kapwatisingiy para hu koho ndruwa nongan para pwahanou ta Mose.”

6 Pwen hu aposel pe hu yapane sios, ara humbultere hu iyawule para hu karamwaniyani lohongai ara. 7 Pe huro panguluwaniy ndrangan niwen hape ihipwen, pwen Pita itine pe ipwai iya kili hu, ipa toro: “Wawu nali, wawu pahasaniy tehe koluw hape ihou aliy, Ngindrai kinpirani yo iro mwalinga wawu, para hu Ndramira Lah kahalingi nongan hiyan kiyau kili yo para hu kapwotisingi lohongahu. 8 Ngindrai mepo ipahasani ndriyarou masih, ara ipwainganiy tehe kiniwiri hu ndramat para mawen i, paratesah, kiniyki Mwoiwan Haiyan kinna kili hu iyawule tehe kinmbusiy pwen kinsa kiltou. 9 Pe kultuwayin isa kili tou pe iya kili hu, ara ihisoule ko, paratesah, yihu kanpwotisingi lohongahu, pe iya tunan ara ko, Ngindrai isungani ndriyahu iya howen mbulmaran. 10 Pwen pe paratapeh pe wawu pakanohonou Ngindrai toro: wawu pakaiki ndrokomwayit nopwaran masih kiya pwese hu ndramira Yesu, mepo worou pe tumburou kanlahiy para kakuniy pwi. 11 Hapeko worou tupwotisingi lohongarou iya koisirai ta Yapan Yesu, para Ngindrai andre kisopwat worou iyawule tehe yihu yi.”

12 Yihu ndramat huro mbultere hu ara, huhun o huro pe huro hilingi Parnapas hilu Pol hilro tiyani hu kaipisa ndraikiya pwoke, pe hu kinima pwoke mepo Ngindrai imbusiy iyau nima hilu iro mwalinga hu Ndramira Lah. 13 Hilu wong ihipwen, pe Yamis iwong, ipa, “Wawu nali, wawu kahalingi yo namu! 14 Simon kintiyaniy pwen tehe Ngindrai kinpwaingani pwokere tan imu iya kili hu Ndramira Lah, pe iwiri hayah tahu para karayah ndramiran. 15 Pe nongna hu poropet ara iwong iyawule tehen aliy, tehe Yapan ipwai pe hu kantatuluwiy, ara ipa toro:

16 ‘Kiyamulan para aliy, andre kumui kusa paiwe pe andre kupuli yopai ata Tepit mepo kiniput ita pwan.
Pe andre kumbultani hu melit hutora pwan ara, pe andre kupuliy paiwe, pe kusoyei pe kirayah howen i.
17 Pwen pe yihu ndraye ndramat masih para kol pwan mepo hutora ndron kene ara hu katen Yapan,
pe hu Ndramira Lah mepo ngolo ita kili hu pwen.
Aro ara nongna Yapan, yiy mepo kinmbusi hu melit iye kantayah.’
18 Ngindrai kinpahasani melit ara koluw mamu kinna.”

19 Pwen Yamis ipa; “Tehen tora ko, lohongo nakisahapwen tehen iye: worou mbuna tukaiki nopwaran kiya kili hu Ndramira Lah, mepo hutora rapaiwani ndriyahu para kasa kili Ngindrai. 20 Hapeko hiyan para tukaratuluwi nongan sahin kiya kili hu, pe kapwai kiya kili hu para hu kahaiyani hu koro mawen anandrinai mepo hu kaniykiy tehe yukyuk kinna kili hu kerewek, pe kahaiyani hu koro mawen kultuw para pilah, pe kahaiyani hu para hu mbuna kayan sangi kan mepo hu kanndrusuwan, pe kahaiyani hu para hu mbuna kayan, ndre kayin ndreye kan. 21 Paratesah, nongna Mose, ara ngara hu kapohowei kiya kili hu kol masih kene, pe hu ndrayerou hasap kiyau hasap. Pe ngara hu kapohowei kiro nondriya hu yumwa totohun nondriya lang Sapat masih.”

Hu yapane sios hurapayani nongan iya kili hu ndramira lah mepo hupwotisingi lohongahu

22 Pwen hu aposel pe hu yapane sios iyapolo yihu ndramat masih para sios, ara hupa hiyan para hu karakinima ndramirahu hayah, para kapwandrisa hu kaya Antiyok kayapolo Pol hilu Parnapas. Pe hurakinima Yutas, ngalan handra Parsappas, pe iyapolo Silas. Hilu ndramat malmou aro, ara hiluro pohon mwalinga hu nali hu para sios. 23 Pe hurapayani nongan mepo hu kantatuluwiy, ara ipa toro:

Yowu aposel pe yowu yapane sios mepo yowu nali wawu, yowu ratuluwi nongan iye para kisa kili wawu Ndramira Lah, mepo wawu pwotisingi lohonga wawu, pe wawu tora nondriya hu kol Antiyok, Siriya, pe Silisiya. Yowu rawuloh isata wawu.

24 Yowu kanhilingiy tehe hu ndramat hayah towu, mepo yowu kanpa hiyan kinna kili hu para hu kaya poho yowu pwi, ara hu kanpakarawani wawu kinna

nongan pe kanmbusi lohonga wawu kinimwa. 25 Pwen tehen tora ko, yowu masih yowu sa lohongai handra ko, para yowu karakinima hu ndramat hayah, pe yowu kapwandrisa hu para kasa kili wawu kiyapolo kowase yowu malmou, Parnapas hilu Pol, 26 ndramat malmou mepo hiluiki mwoiwa hilu masih iya ngala Yapan torou, Yesu Kristus. 27 Pwen tehen tora ko, yowu pwandrisa Yutas hilu Silas para hilu kasa wong, para kapwokeyani nongan iyawule tehe yowu kantatuluwiy iye. 28 Pe Mwoiwan Haiyan ara iripo polo yowu, pwen yowu mburi lohongai para yowu mbuna karaporuwi wawu kiya nopwaran soyon. Hapeko hiyan para wawu koro ndruwa hu pwahanou ariyo ko. 29 Wawu kahaiyani wawu koro mawen anandrinai mepo hu kaniykiy tehe yukyuk kinna kili hu kerewek. Pe wawu kahaiyani wawu para mbuna akayan, ndre akayin ndreye kan. Pe kahaiyani wawu para mbuna akayan sangi kan mepo hu kanndrusuwan. Pe kahaiyani wawu koro mawen kultuw para pilah i. Kapa wawu kahaiyani wawu kiya hu melit aro kene, pwen andre wawu koro hiyan. Pwen ara.

30 Pwen yihu pwandrisa hu ndramat ara pe hulai huyapwan pe huyarayah huya kol namandran Antiyok, pe humbultani hu ndramira sios huya harong, pe huiki nongan mepo hu kantatuluwiy iya kili hu. 31 Yihu ndramat ara hupohowe nongan huratuluwiy ara ihipwen, pwen hu mepo huhulingi pwahanou ara, ara hupwes. 32 Yutas hilu Silas, hilu malmou kene ara poropet, pe hilu wong nongan soyon iya para kipwokeyani lohonga hu nali hu, para hu koro pwoke. 33-34 Hiluro ara ndrangan niwen hape ihipwen, pe hu nali hu ara, ara hutoholi hilu iya ndriya wayis, pe hupwandrisa hilu hilyau, pe hilu mui hilya kili hu mepo hu kanpwandrisa hilu mamu.* 35 Hapeko Pol hilu Parnapas, ara hiluro ndron Antiyok, pe hilu iyapolo hu ndramat soyon hape i, ara huro hinuwani hu ndramat pe huro pohowe nongna Yapan.

Pol hilu Parnapas hiluiki ndranga hilu

36 Lang hayah iyamulan hape, Pol ipwai iya kili Parnapas ipa; “Worou kamui kaya saisai kaya kili nalirou hu, hutora nondriya hu kol masih mepo tukanpohowe nongna Yapan kinna aliy pwen. Pe tukaya nime hu —hutora tehen tapeh.” 37 Parnapas ara inamiliy para pakiwiri Yohanes mepo ngalan handra yi Mak, para kiya polo hilu. 38 Hapeko Pol, ara ilohonganiy tehe kinna hiyan para kawiri yiy pwi, paratesah, yiy itali hilu masehe kol Pampiliya pe kinsusuye kinnasura hilu kinna mbulen pwi. 39 Pol hilu Parnapas ara hilu takokowai pe hiluiki ndranga hilu, pe Parnapas iwiri Mak pe hilu his ndroi pe hilyau hilya mbuson Saiprus. 40 Hapeko Pol ipirani Silas pe hilyau. Pe hu Kristen ara hutoholi hilu, pe huiki hilu iya pahandra pahas ta Yapan. 41 Pol iro tokai hakol iya hakol nondriya kol Siriya pe Silisiya, pe ipwokeyani hu sios.

16

Timoti irikai iya sura Pol hilu Silas

1 Pe Pol iya kol ngawan Terpe, pwen iyamulan iyarayah iya kol ngawan Listra, mepo ndramira Yapan hamou ngalan Timoti iro aliy. Pe tina Timoti ara ipwotisingi lohongan pe yiy ara pihi Yutah. Hapeko tama Timoti, ara yiy hamou tahu Krik. 2 Yihu nali hu mepo hu kanpwotisingi lohongahu huro Listra pe Yikoniyum, ara ngara hu katiyani kultuw hiyan ata Timoti. 3 Pol ara inamiliy para kiwiri Timoti kiya polo yiy. Pe tunan hu Yutah hutora nondriya hu kol ara kopu, pwen iwiri Timoti pe isondriti kapilon. Imbusiy tora, paratesah, yihu Yutah masih ara hu kanpahasaniy pwen tehe taman ara hamou tahu Krik. 4 Pwen iro mwonen huro tokai nondriya hu kol ngawan hakol iya hakol, ara huroiki nongan ara, mepo yihu aposel pe hu yapane sios para Yerusalem hu kanmburiy pwen, para hu ndramat koho ndruwan. 5 Pwen nongan ara, ara ipwokeyani lohongahu para nondriya hu sios, pe ndromwoyahu, ara iro hon iropo iya soyon nondriya lang masih.

Pol inime taltan ta ndramat hamou para Masetoniya

6 Pwen Pol iyapolo susuyan hu, ara hurikai pe hurakayani kol namandran hape Prikiya pe Kalatiya. Paratesah, Mwoiwan Haiyan ara ikaituwe hu para hu mbuna kaya pohowe nongan kaya nondriya kol namandran iya Esiya. 7 Pwen iro mwonen husarayah husa ndrokomatnet para kol namandran hape Misiya, hunohonou para kaya kol namandran iya Pitiniya. Hapeko Mwoiwa Yesu ara kinpa hiyan kinnatahu pwi yoh. 8 Pwen pe huramwaitini kol namandran iya Misiya pe hulai huya pwan kol ngawan Trowas. 9 Pe iho ndrokolo ping ara, Pol inime taltan handra ata ndramat hamou para kol Masetoniya, pe ndramat ara iro tine pe irakamam iya kili yiy, ipa, “Asa haroh kili yowu

* **15:33-34:** Yihu ndramat hayah para tapaiwani nongna kol, ara hupa tehe nongan sahin para susura nongan iye ara ipa toro: 34 “Hapeko Silas ara ilohonge para kiro ndron kol ara manau.”

Masetoniya pe asa sopwat yowu." 10 Pol inime taltan ara ihipwen, pwen hape pwi ko, yowu hikule yowu para kaya kol namandran iya Masetoniya. Yowu* sarayah iya lohongai handra ko tehe Ngindrai, ara iyoh yowu para kapohowe nongan hayah kiya kili hu.

Litiya irapaiwani ndriyan iro kol namandran Pilipai

11 Yowu ro Trowas pe yowu his ndroi pe yowu ngap yowu ya mwonen yowu ya mbuson Samoteres, pe iya lang sih iho ndruwan, yowu his ndroi pe yowu ya kol Neyapolis. 12 Pwen yowu ro kol ara ihipwen pe yowu ngap yowu ya kol namandran Pilipai. Kol ara koluw hu para Rom husa pe huyen aliy. Pilipai ara kol hakol namandran mepo iho hin ita nondriya kol namandran hape Masetoniya. Pe yowu ro ndron kol ara, lang hayah i.

13 Pe iro lang Sapat, yowu song yowu ya ngawan pohomara karam para kol namandran ara, pe yowu ya pwaki ndran, paratesah yowu pa ndre hape ara, ara ndrohonoku totohun. Pwen yowumpwan hape ara pe yowu wong iya kili hu pihin hayah mepo hu kanmbultere hu pwen huyen aliy. 14 Pihin hamou iro mwalingahu pe iroholong, ara ngalan Litiya. Yiy ara pihin hamou ngara kipo pehei kiya hu koyau anandritan,† pe yiy ara iyau kol namandran Tayatira. Pe ngara kitohun kiya kili Ngindrai. Pe Yapan itipe lohongan pe irapaiwani ndriyan iya nongan mepo Pol iro pohowei. 15 Pe iro mwonen yiy iwiri paptais iyasura hu tan para seu hawum mwaniye, pwen isok yowu, ipa, "Kapa wawu yirowe yo tehe upwotisingi lohongo iya kili Yapan, pwen akasa pe akoro suwe." Pe yiy ara irakekeyani yowu pe yowu somwi yiy.

Pol hilu Silas hilya nondriya kou

16 Porosih aro, yowu ro tokai nakaya ndrohonoku totohun, pe pihindrahin hamou para pwandrendres o mwaihei ara isa pohonani yowu. Yiy ara payit iro ndritan, pe ngara kiranonoye kiya melit mapu kintayah. Pe hu mbukena pihindrahin ara, ara ngara hu kapo singayai soyon kiyau kili yiy kiya nongan para tanonoye mepo ngara kipwai. 17 Pihindrahin aro, ara ngara kiro ndruwa Pol iyapolo yowu masih pe ngara kiro wayeh, kipa, "Yihu ndramat aripo ara hu pwandrendres ata Ngindrai Iyera Paingan Masih. Pe hutopo pwandrandrahani wawu iya sai para Ngindrai kisopwat wawu." 18 Yiy ngara kiro mbusi kultuw tehen tora lang soyon iya. Pe Pol ara ndriyan imwa tan pe irapaiwani yiy pe ipwai iya kili payit ara, ipa, "Iya ngala Yesu Kristus, yo upwandrandrahaniy isa kili wou para atali yiy pe asaya mawen!" Iro mwonen ara kopu, payit itali yiy isa mawen.

19 Pe iro mwonen hu mbukena pihindrahin ara huyirowei tehe meresayahu para poya singayai ara kintan, pwen humbultuwe tahatini Pol hilu Silas pe huluwi tarahani hilu iya ndrohonoku mbultere mbulmara hu pohon tahu, pe huiki hilu iya nongan. 20 Pe yihu yaiki hilu iya mbulmara hu ndramat para tamwaniye, pe hupa, "Hilu ndramat malmou aripo, ara hilu ndramira Yutah. Pe hilu topoiki nopwaran isa kolorou namandran iye. 21 Pe hilu topo hinuwani worou iya kultuwayi kowase hu hayah, mepo nonombun para worou Rom para kasomwiy pe katokuyaniy."

22 Pwen hu ndramat masih husa wule pe hutasusut nongan iya kili Pol hilu Silas. Pe hu ndramat para tamwaniye ara hupwatisingiy para kalle koiwe hilu, pe kamwiri hilu. 23 Pe humwiriyani hilu iya mwomwan ihipwen, pwen huya piyani hilu hilya nondriya kou, pe hupwatisingiy iya kili ndramat mepo ngara kiro nimnim kiya kou, ara para kiro memerani hilu kahiyan. 24 Ndramat para memerani hilu, ara iwiri nongan ara ihipwen, pwen iyki hilu iya nondriya seu sahin mbulkuran ita nondriya kou. Pe hurandrikipiri ngondroka hilu ara iya mwalinga parakei.

25 Iro pakeh ndrokolo ping imwonen, Pol hilu Silas ara hilro tohun pe hiluro pa waliy iya kili Ngindrai. Pe hu ndramat mepo huro kou sura hilu ara huro hilingi hilu. 26 Pe indrou pwi ko, nunuw namandran irayah pe ileleyani mbulndroiyi kou. Pe porosih o, hu papai masih para kou ara hute topwei. Pe hu malkei hayen mepo huwasi ngondro nimahu iya aliy, ara hutan topwei. 27 Makundrayin mepo ngara kiro memerani kou, ara iro matin pe isapoyoi pe inimei tehe hu papai para kou, ara kanite topwei. Pwen pe iwiri semela pahun niwen tan pe pakitingundrun mbukenan kiya aliy, paratesah, ipa ndre hu ndramat masih huro nondriya kou ara hu kanwop topwei. 28 Hapeko Pol irandrokomat pwokeyan iya, iya kili yiy, ipa, "Mbuna atingundrum! Yowu masih, ara yowu topo!"

* **16:10:** Yowu Nondriya puk iye (***Titiye para Mbulya Hu Aposel***) ara nongan sahin "yowu" ngara kisarayah. Inimnim tehe Luk mepo iratuluwi puk iye ara iro sura Pol hu lang hayah, pwen pe iratuluwi "yowu" iyinganiy tehe yiy ara iro sura hu. Inimnim tehe Luk ara iro sura Pol iya matne kol Pilipai opu, pwen pe nongan sahin "yowu" ara ihipwen iro ariya. (Aposel 16:40) † **16:14:** Hu koyau anandritan ara kennehu namandran

29 Pwen ndramat para memerani kou,
ara iyoh para ngana mwan kiya kili yiy. Pe
ihimbuh iya nondriyan pe iyah iya pwan
pe ilelen iro ngondro ndrika Pol hilu Silas.
30 Pwen iwiri hilu iya ngawan pe isok hilu,
ipa, “Walu namandran ato, andre kumbusi
sehe melit para Ngindrai kisopwat yo?”
31 Pwen hilu pwai iya kili yiy, hilpa, “Ap-
wotisingi lohongam kiya kili Yapan Yesu,
wou pe hu ndraisih para wum tam, pwen
andre kisopwat wawu.” 32 Pwen pe hupo-
howe nongna Yapan iya kili yiy pe iya kili
hu masih mepo huro nondriya seu kili yiy.
33 Pe iho ndron ping ara, ndramat mepo
ngara kiro memerani kou ara iwiri Pol hilu
Silas pe isungani neken tahilu. Pwen hape
pwi ko, yiy iyapolo hu ndraisih mwaniye
atan ara, ara huwiri paptais. 34 Pwen iwiri
Pol hilu Silas hilya nondriya seu tan, pe
ihang hilu anandrinai. Pe yiy iyapolo hu
ndraisih mwaniye atan, ara hupwes na-
mandran iya. Paratesah, husa pwotisingi
lohongahu iya kili Ngindrai.
35 Pwen lang ileu, pe hu ndramat para
tamwaniye ara hupwandrisa hu makun-
drayin para kaya pwai kiya kili ndramat
mepo iro memerani kou toro: “Akatali hilu
ndramat ara kayau.” 36 Pwen ndramat
mepo iro memerani kou, ara itiyaniy iya
kili Pol ipa, “Hu ndramat para tamwaniye
ara hupwatisingiy tehe kutali walu Silas
kayau. Pwen pe kiya, mahapo walu kayau
kiyapolo ndriya wayis.”
37 Hapeko Pol ipwai iya kili hu makun-
drayin, ipa, “Yihu kanmwiri youlu iro
mbulmara hu ndramat o mwaihei. Youlu
ara ndramira Rom, hapeko yihu piyani
youlu ko mwaihei iya nondriya kou. Pe
mahapo yihu pakarasse youlu kokohon o
pe youlu kayau, ndre? Pwi yoh! Yihu
mbukena hu kasa pe kasa luwani youlu
kaya ngawan.”
38 Pwen hu makundrayin huwiri non-
gan ara imui iya kili hu ndramat para
tamwaniye. Pwen iro mwonen huhulingiy
tehe Pol hilu Silas ara hilu ndramira Rom,
pwen pe hunoh. 39 Pwen hu ndramat
para tamwaniye ara husa pe huya rapasa
hilu. Pe huluwi hilu hilsa mawen pe
husike hilu para katali kol namandran ara.
40 Iyamulan para Pol hilu Silas hiltali kou
pe hilsa ngawan, hilya suwe Litiya. Pe
hilu nime hu nali hu para sios, pe hilu
pwokeyani lohongahu. Ihipwen, hilyau.

17

Pol hilu Silas hilya kol ngawan Tesalonaika

1 Pwen Pol hilu Silas hilya yau kol malkol
ngawan Ampipolis pe Apolloniya, pe hilu
yarayah hilya kol ngawan Tesalonaika. Pe
hape ara, yumwa totohun hawum tahu
Yutah iro aliy. 2 Pe Pol iya nondriya
yumwa totohun tehe ngara kiro mbusiy.
Pe iho nondriya lang Sapat maroyoh, Pol
ipwatiriye iyapolohu iya nongan mepo ita
nondriya puk ta Ngindrai. 3 Pe iratiyaniy
ileu, pe ipwaingani nongan ndrokonan,
tehe nongna hu poropet iyinganiy tehe
Kristus andre kikuni nopwaran pe kimat,
pwen andre kitine paiwe. Pe ipa, “Yesu aro,
mepo urupo pohowe yiy isa kili wawu, ara
yiy Kristus.” 4 Pe nongna Pol ara, ara iluwi
lohonga hu Yutah hayah pe huyapolo hilu
Silas. Pe hu Krik soyon iya mepo ngara
hu koro pahandra nohowai ta Ngindrai,
iyapolo hu pihin mangalahu soyon hape yi,
ara huyapolo hilu yi.
5 Hapeko yihu Yutah ara humaimai,
pwen pe humbultani hu ndramat hayah
para tandroindroi huro ndrohopah. Pe
husuhuri hu ndramat soyon iya yi, husa
wule, pe hurambumbuwat iro nondriya
kol namandran ara. Pe huhumbuh huya
suwe Yason, para kaya ten Pol hilu Silas
pe hu pakawiri hilu kaya nima hu yau
masih. 6 Hapeko yihu kankahi hilu pwi.
Pwen pe huluwi taharahani Yason iyapolo
hu nali hu iya saya Yapan hayah, pe huyaiki
hu iya kili hu yapane kol namandran ara,
pe huwayeh hupa: “Hu ndramat mepo hu
kantapaiwani pahandriya kol pwan kinsa
paingan ara, mahapo hu kansa topo iye,
7 pe Yason irawuloh iya kili hilu pe iwiri
hilu hilya pe hilro seu kili yiy. Pe yihu
ndramat masih kene aro, ara yihu ngara
konho ndruwa nongan pwahanou ta Sisar
pwi. Pe ngara hu kapa king hamou ita
ndron i; ngalan ara Yesu.” 8 Pwen iro
mwonen huhulingi nongan aro ihipwen o,
hu ndramat soyon iya iyapolo hu yapane
kol namandran masih ara, huro rambum-
busan. 9 Pwen hu yapane kol ara humbusiy
pe Yason iyapolo susuyan hu ara hurun-
dropweya hu. Ihipwen, hutali Yason hu
para hu kayau.

Pol hilu Silas hilya kol ngawan Pereya

10 Pwen kol iping pe hape pwi ko, yihu
Kristen hupwandrisa Pol hilu Silas pe
hilyau hilya kol ngawan Pereya. Pe hil-
yarayah hilya hape ariya, pe hilsong hilya
nondriya yumwa totohun tahu Yutah. 11 Pe
hu Yutah para Pereya kultuwayihu ara
hiyan iya, pe iramwaitini kultuwayi hu
Yutah para Tesalonaika. Pe yihu hilingi
nongna Pol pe hunamiliy tisingiy. Pe lang
sih tehe sih, ngara hu kanime nokulaniy
nondriya hu Nongna Ngindrai, para hu
kanimei tehe nongan mepo Pol iro pwai ara
ndrokonan, ndre pwi. 12 Pwen pe yihu para
Yutah soyon, ara hupwotisingi lohongahu.
Pe ndromwoya hu pihi Krik hu mangalahu,

iyasura hu yapa Krik i, ndromwoya hu ara irayah soyon hape tehen aliy yi.

13 Pwen iro mwonen yihu Yutah para Tesalonaika ara huhulong tehe Pol ara iro pohowe nongna Ngindrai iro kol Pereya, pwen pe yihu ya kol ariya yi, pe yihu suhuri hu ndramat para karambubuwat. 14 Pwen hape pwi ko, hu Kristen hupwandrisa Pol iya leng. Hapeko Silas hilu Timoti ara hiluye ndron Pereya. 15 Pwen hu ndramat huluwani Pol pe huwiri yiy iya kol namandran Atens. Pwen Pol iyki nongan iya kili hu ndramat ara, para hu kaya pwai kiya kili Silas hilu Timoti, para hilu kahaleh o pe kasa kili yiy; pwen huyau.

Pol ipohowe nongan iro kol namandran Atens

16 Iro mwonen Pol ara iro longe hilu iro kol namandran Atens, inime hu kerewek soyon iya huro kol ara, pe imbusi ndriyan ara iporu. 17 Pwen pe iro nondriya yumwa totohun pe iro pwatiriye iyasura hu Yutah pe hu ndramira Krik mepo ngara hu koro pahandra nohowai ta Ngindrai. Pe lang sih tehe sih ngara kiratitiye kiyasura hu ndramat mepo husa koyum husa ndrohopah. 18 Pwen hu ndramat hayah para yihu Epikuriyan* pe yihu Stowik† mepo lohonga hu namandran, ara hupepet iyasura yiy. Pe hayah tahu ara huro sok, hupa, “Ndramat para pwasosohou ita, pakipa tesah?” Pwen yihu hayah ara hupa, “Ininim tehe pakitiyani hu paira hu kol hakol-hakol mawen.” Hupa tehen tora, paratesah Pol ara iro pohowe nongan hiyan ta Yesu pe nongan para Yesu kintine kimat. 19 Pwen huwiri Pol iya pe huyaiki yiy iya kili hu yapane kol mepo ngara hu kambultere hu kaya ndrohonokuhu mepo hupohowei Areyopakus. Pe hupwai iya kili yiy, hupa, “Iya hiyan para yowu kasa pahasani hinonou howen mepo atapohowei ara, ndre pwi? 20 Melit hayah mepo atawong iya aliy ara, ara handra pe howen isa tahilong towu. Yowu nakapahasaniy opu, ndroiyi nongan ara ita pa tesah ndrokonan.” 21 (Akanimei, yihu ndramira kol Atens pe hu ndramat para kol mawen mepo husa huyen aliy, ara huiki lenge hu topwei iya para tahilong nongan howen pe karatiyani nongan.)

22 Pwen Pol itine iro ndrohonoku mbultere tahu Areyopakus, pe ipa, “Wawu ndramira Atens! Yo unimei tehe melit masih wawu tora mbusiy, ara wawu tora ndruwa kultuwayi kowase totohun tawawu. 23 Yo urukai urakayani nondriya kol iye, pe kunnimei nokulaniy pwen sehe melit mepo ngara wawu katohun kiya aliy. Pe yo kunsa yirowe pere tuntun sih, pe nongan handra huratuluwiy ita aliy, ara ipa toro: IYA KILI NGINDRAI MEPO WOROU TUKOWU TAN. Kiya, mahapo sehe melit mepo wawu kowu pe wawu tora tohun iya aliy, ara mahapo nakupohowei kisa ngawan kili wawu.

24 Ngindrai mepo imangsani kol pwan pe melit masih iripo aliy, ara yiy Yapane kol pwan pe kol paingan yang. Pe yiy ngara kinho ye nondriya hu yumwa totohun namandran mepo nima hu ndramat hupuliy, ara pwi. 25 Pe kinlahiy para nimarou ndramat kasopwat yiy pwi, pe yiy kinnamili handra melit kiltou pwi yi, paratesah, yiy opu iyki kunuwen pe taleh iyapolo melit masih isa kili worou masih kene. 26 Pe iyau kili ndramat hamou opu, imbusi hu ndramira kol hakol-hakol husarayah, para hu kaya pe kampwan kene ndrita kol pwan masih. Pe iyki nowe hu pe ndringa hu kol hapeleheh para hu kaya keyen aliy. 27 Ngindrai imbusi tehen tora, ara para matisan hu ndramat katen yiy pe kaseyeh yiy pe kakahi yiy. Hapeko yiy ara kinto mwanan kiltou pwi. 28 Iyau kili yiy opu turopo mwalen, turopo tokai pe turopo. Tehe hu ndramat para tiyeya waliy tawawu mbukena wawu ngara hu kapwai, kapa, ‘Worou ara ndrayen.’

29 Pwen worou, ara ndraye Ngindrai, pe mbuna tukalohonganiy tehe Ngindrai ara tehe kolt, ndre silwa, ndre pat, ndre sumwoiwa nombungong mepo ndramat imangsaniy iyau niman pe lohongan, ara pwi yoh. 30 Mamu kinna, lohonga hu ndramat kinileu pwi, pe Ngindrai kiniyki lohongan kinna tahu pwi. Hapeko mahapo ipwandrandrahaniy iya kili hu ndramat masih para kol pwan masih kene, para hu karapaiwani ndriyahu. 31 Pe yiy ara kintanonoyani lang para kiramwaniyani kol pwan, kiyapolo tamwaniye hiyan kiyau kili ndramat mepo kintakiniman. Yiy kinpwainganiy kintayah mannan kinna mbulmara hu ndramat masih, paratesah, iya kultuw para katine kimat.”

32 Iro mwonen huhulingi Pol iwong iya lohongai para titine kimat, pwen hu hayah tahu ara hupwasimiri yiy. Hapeko hayah tahu ara, hupa, “Yowu namiliy para kahalingiy porosih i, sehe nongan mepo ata

* **17:18:** Epikuriyan—ara yihu ndramat hiyeh ngara hu koho ndruwa hinonou ta ndramat hamou lohongan namandran ngalan Epikurus, ngara kihinuwani hu ndramat, tehe pwesai ara lohongai handra namandran masih iripo kol pwan. † **17:18:** Stowik—ara yihu ndramat hiyeh ngara hu koho ndruwa hinonou ta ndramat hamou lohongan namandran ngalan Seno, ngara kihinuwani hu ndramat, tehe hu karahatini lohongahu, pe hingorowa mwoiwahu ara kiluwi hu kaya kultuw hiyan.

wong iya aliy ara.” 33 Pwen Pol iwong ihipwen, pe itali hu pe iyau. 34 Hapeko hayah tahu ara huho ndruwa Pol pe hupwotisingi lohongahu. Pe hamou ita mwalingahu ara ngalan Tiyonisiyus, yiy ara hamou tahu para Areyopakus, iyapolo pihin hamou ngalan Tamaris, pe hu hayah tahu ara huyapolo hilu i.

18

Pol ipohowe nongan iro kol ngawan Korin

1 Pwen iyamulan para aliy, Pol itali kol namandran Atens pe iyau iya kol ngawan Korin. 2 Pe iya pe ipohonani Yutah hamou ngalan Akwila, yiy ara ndramira kol Pontus. Yiy iro kol namandran masih Yitaliy pe yiy iyapolo nambuyun Prisilla ara hilsarayah mahapo hapeko hiltopo, paratesah, Klautiyus ara ipwandrandrahani hu Yutah masih para hu katali Rom. Pwen Pol ara iya para kinime hilu, 3 paratesah, yiy ara ndramat para mangseya yopai tehe hilu ko. Pwen iro, pe iropo mbulen sura hilu. 4 Iho nondriya lang Sapat masih, ngara kiya nondriya yumwa totohun para kipwatiriye nongan kiyasurahu, pe kinohonou para kiluwi lohonga hu Yutah pe hu Krik.

5 Iro mwonen Silas hilu Timoti hilyau Masetoniya pe hilsarayah, Pol ara iyki yiy masih iya mbulen para pohoweya nongan, pe para kitiyani kiya kili hu Yutah tehe Yesu, ara Kristus.* 6 Hapeko iro mwonen yihu Yutah huhingasi yiy pe hupwasimiri yiy, pwen itolohani koiwen para kipwainganiy tehe kinpwes pwi, pe ipwai iya kili hu, ipa, “Ndreye wawu ara andre kiro ndron ndrita paya wawu! Pe hapesah mwomwan andre kinto kili yo pwi. Pwen pe kiro mahapo kiya, andre kuya kili hu Ndramira Lah.”

7 Pwen Pol itali yumwa totohun ara, pe iyau iya kili ndramat hamou ngalan ara Titiyus Yustus. Yiy ara ngara kitohun kiya kili Ngindrai pe suwen ara ita ngilse yumwa totohun. 8 Pe Krispus ara ndramat mepo iya mu iya yumwa totohun ara. Yiy iyapolo hu ndraisih tan mwaniye, ara hupwotisingi lohongahu iya kili Yapan. Pwen pe hu para Korin huhulingiy pe hu soyon tahu hupwotisingi lohongahu iya kili Yapan i, pe huwiri paptais.

9 Pwen yoping sih Yapan iwong iya kili Pol iya taltan, pe ipa, “Mbuna anoh pe mbuna amun. Aro wong o kiropo kiya. 10 Yo utasura wou pe kinlahi ndramat hamou kipokasiyani wou ara pwi yoh. Paratesah, hu yau to ara hu soyon iya hutopo nondriya kol namandran iye.” 11 Pwen Pol iro manau ara ipoo hayou sih pe sahin, pe iro hinuwani hu iya nongna Ngindrai.

12 Tandrohonga Kalliyo iro pohon para kol ngawan Akaya, hu Yutah masih ara humbultere hu pe huwiri Pol pe huyaiki yiy iya nongan. 13 Pwen hupa, “Ndramat iye ara ngara kiluwi lohongahu ndramat para yihu kahandrisani nongan para pwahanou, kiro mwonen hu ngara katohun kiya kili Ngindrai.”

14 Pe iro imwonen Pol pakisomwi nongnahu, pwen Kalliyo iwong iya kili hu Yutah, ipa, “Wawu ndramira Yutah, kapa ndramat ara kinmbusi handra kultuw mendreheh ndre namandran mwomwan, pwen andre kimbusi yo kuhulingi nongna wawu. 15 Hapeko lohongai para soksok iya nongan pe ngalahu melit pe nongan para pwahanou tawawu—ara wawu mbukena wawu karamwanye. Kinlahiy para kuramwaniyani nongan tehen ara pwi.” 16 Pwen irasses hu masih huya mawen suwe nongan. 17 Pwen yihu masih, ara hupaiwani hu pe hupwahatini Sostenes, ndramat mepo iya mu iya yumwa totohun, pe huramari yiy iro pohomara yumwa tamwaniye. Hapeko Kalliyo kiniyki lohongan kinna kili hu pwi.

Prisilla hilu Akwila, pe Apollos

18 Pe Pol ara iro ndron Korin lang hayah i. Pwen itali hu Kristen, pe ihis iya ndroi pe ingap iya pelei iya Siriya, iyapolo Prisilla hilu Akwila. Pe Pol iro ndron Senkriya pe isani kompayan iyau, paratesah, irandrangan iya kili Ngindrai.† 19 Pe yihu husarayah husa Epesus pe Pol itali Prisilla hilu Akwila, pe yiy opu iya nondriya yumwa totohun pe ipwatiriye iyapolo hu Yutah. 20 Pwen husok yiy para kiro polohu hape na, hapeko kinsomwi hu pwi. 21 Hapeko nakitali hu nakiyau, pwen irandrangan, ipa, “Kapa Ngindrai kipa hiyan, andre kumui kusa.” Pwen itali kol Epesus, ihis ndroi pe ndroi ingap iya pelei pe iyau. 22 Pwen iyarayah iya kol Sisariya pe iya paingan pe irawuloh iya kili hu para sios ita Yerusalem. Pwen itali hu pe ilai iya pwan kol ngawan Antiyok.

23 Pe iro surahu para Antiyok ndrangan niwen hape. Pwen itali hu pe irakayani kol hakol iya hakol nondriya kol malkol

* **18:5:** TP: Man God i makim bilong kisim bek ol manmeri bilong en. † **18:18:** Pol ara irandrangan iya kili Ngindrai iho nondriya lang masahayeh. Pe nondriya hu lang ara, ara andre mbuna kisani kompayan pe mbuna kiyin wain. Pwen, hu lang ara kasayau, pwen andre kisani kompayan pe kiyki yukyuk kiya kili Ngindrai.

namandran hape Kalatiya pe Prikiya, pe iro pwokeyani hu yau ata Yapan masih.

24 Pwen ndramira Yutah hamou ngalan Apollos, mepo yiy ndramira kol namandran Aleksandriya, ara isarayah isa Epesus. Yiy ara ndramat hamou maran walwalan, pe ipahas hiyan iya, iya Nongan Haiyan ta Ngindrai. 25 Apollos ara yiy ndramat mepo hu kanhinuwani yiy pwen kinna sai ta Yapan. Pe kultuwayin para pohoweya nongan ara tahakulan iya. Pe yiy ara iwong imwonen pe ihinuwani hu ndramat iya hu melit masih tehe Yesu imbusiy. Hapeko yiy ara tanan paptais ta Yohanes opu. 26 Pe yiy ara irakelehani nongan pwokeyan iro nondriya yumwa totohun. Pwen Prisilla hilu Akwila ara hilu hilingi yiy, pwen hilwiri yiy iya suwe hilu, pe hilu pwahanou yiy iya meresaya nongna Ngindrai para lohongan kileu kiya aliy.

27 Pwen Apollos ilohonge para kiya Akaya, pe hu Kristen hupwokeyani lohongan, pe huratuluwi nongan sahin para kiya kili hu yau ta Yapan huro ariya, para hu kapwesani yiy pe karawulohani yiy. Iyarayah iya Akaya pe hu ndramat mepo pahas ata Ngindrai imbusiy pe hupwotisingi lohongahu, ara yiy isopwat hu namandran iya. 28 Paratesah, yiy ipwokeyani nongan iro mbulmara hu ndramat para kiramwaniyani nongan pwasosohou mepo hu Yutah hu kantasumbuwani. Pe ipwainganiy iya ngawan kili hu, iya Nongan Haiyan ta Ngindrai, tehe Yesu ara yiy Kristus.

19

Pol ipohowe nongan iro Epesus

1 Pwen Apollos ara iro ndron Korin pe Pol ara irikai pupura kol pe iyarayah iya kol ngawan Epesus. Pe iya pohonani hu yau ata Yesu hayah. 2 Pe isok hu, ipa, “Iro mwonen wawu pwotisingi lohonga wawu, ara wawu wiri Mwoiwan Haiyan, ndre pwi?”

Pe husomwi yiy, hupa, “Pwi yoh. Nongan sahin mepo Mwoiwan Haiyan ara, ara yowu kowu, pe yowu konho hilingiy pwi yi.”

3 Pwen Pol isok hu, ipa, “Kiya, sehe paptais ndrokonan wawu wiriy yeh?”

Pe hupwai iya kili yiy, hupa, “Yowu wiri paptais iro kili Yohanes.”

4 Pwen Pol ipwai iya kili hu, ipa, “Yohanes isumuluwani wawu iya ndran, para wawu karapaiwani lohonga wawu ko. Pe Yohanes ipwai iya kili hu ndramat para hu kapwotisingi lohongahu kiya kili ndramat mepo nakiho ndruwan pe nakisa kamulan. Yiy mepo Yohanes ipa nakisa, ara Yesu.” 5 Iro mwonen huhulingi nongna Pol ara ihipwen o, pwen hu masih ara huwiri paptais iya nondriya ngala Yapan Yesu. 6 Pe Pol iyki niman iya ndritahu ko, pwen o Mwoiwan Haiyan isa ndritahu. Pe huwong iya hu nongna kol handra-handra pe hutiyani nongan tehe hu poropet. 7 Pe ndromwoyahu, ara iho pakeh tehe songui pe lumou.

8 Pwen Pol isong iya nondriya yumwa totohun, pe iwong tisingi nongan nondriya walah maroyoh. Pe iwong pwokeyan para kiluwi lohongahu kiya lohongai para kolo King Ngindrai. 9 Hapeko hayah tahu ara hukaituwe ndriyahu pe mbuwalihu para hu kapwotisingi lohongahu. Pe hupwasimiri saya Yapan iya mbulmara hu ndramat. Pwen pe Pol itali hu, pe iluwani hu yau ta Yesu huyapolo yiy, pe huya pwatiriye lang masih iya yumwa hinonou namandran ata Tirannus. 10 Pol iro mbusiy tehen tora, nondriya hayou maluwoh mwaniye. Pwen pe hu para Yutah masih kene, pe hu para Krik masih kene, huro kol namandran iya Esiya, ara hu masih huhulingi nongna Yapan.

11 Pwen Ngindrai ara ipwokeyani Pol, para kimbusi hu ndraikiya pwoke handra-handra kiyau niman. 12 Pwen koyau hasai mendreheh pe hu koyau para mbulen mepo iro kili yiy, ara huwiriy iya kili hu ndramat humwa, pe mwamwa itali hu pe irapiyani hu payit huro ndritahu huyau.

13 Pwen hu Yutah hayah mepo ngara hu kohorokai pe ngara hu karasses hu payit huyau, ara hunohonou para karasses hu payit kayau ndrita hu ndramat kiya ngala Yapan Yesu. Pe ngara hu kapwai, hu kapa, “Iya ngala Yesu mepo Pol ngara kipohowei, yo upwandrandrahani wou, ara asa mawen!” 14 Pe Skewa ara yiy pris hamou ihohin ta hu pris masih tahu Yutah. Pe norun kamai manandrtimou, ara huro mbusiy tehen tora. 15 Pwen lang sih iho aliy, payit hamou isomwi hu, pe ipa, “Yo tono ta Yesu, pe upahasani Pol i. Hapeko wawu, ara hiyeh ndrokonan?” 16 Pwen o ndramat mepo sinai iro ndritan ara ikohis iya ndritahu pe iramamari hu pe pwoke tan iramwaitini hu. Pe ipwalngani hu iya mwomwan, pe huwop husa ngawan seu ariya mandreyehu, pe mwayehu pwi.

17 Pwen yihu para Yutah pe Krik mepo huro kol Epesus, ara yihu masih nohowai namandran iya iwiri hu. Pe huhuri ngala Yapan Yesu iya paingan. 18 Pe hu soyon iya, hupwotisingi lohongahu, pe husa pe hupohopoh ngawan iya hu kultuw mwomwan tahu. 19 Pe hu ndramat hayah mepo ngam iro kili hu, ara huwiri hu puk maiye tahu isa harong pe hutimwiy iro mbulmara hu ndramat. Pe huwiri ndromwoya hu puk masih kene ara, pe kennehu ara

irayah tehe sombule silwa mapuyimingat (50,000).* 20 Pwen tehen tora ko, nongna Yapan ara ingau pe imandra iya namandran iya, pe pwokeyan iya.

21 Melit masih ara irayah ihipwen, pe Pol ilohonge para kitali Epesus pe kiya pwen te Masetoniya pe Akaya, pe kamulan kiya Yerusalem. Pe ipa, “Kuro ara kihipwen, pwen kuya saisai kuya Rom i.” 22 Pe ipwandrisa hilu ndramat malmou para sopwat yiy, Timoti hilu Erastus, para hilkaya Masetoniya. Hapeko yiy, ara iye ndron kol namandran iya Esiya ndrangan niwen hape na.

Hurambumbuwat iro kol ngawan Epesus

23 Lang ara, hu ndramat hayah hurakokowai namandran iya para karatuni Saya Yapan. 24 Ndramat hamou iro ariya ara ngalan Temetriyus ngara kipo mbulen kiya silwa. Yiy ngara kimangsani sumwoiwa pihin hamou ngalan Artemis kiyau silwa. Iyki mbulyan ara iya kili hu ndramat para hu kambulyaniy, pe iwiri singayai soyon iya iyau aliy. 25 Pwen iyoh hu ndramat para sahaya hu melit handra-handra husa wule, iyasura hu mepo mbulyahu iya harong tehe yihu kopu. Husa, pe ipwai iya kili hu, ipa, “Wawu susuyo, wawu pahasani tehe mbulya worou iye, ara ngara tukawiri kennerou hiyan iya kiyau aliy. 26 Pe wawu kanhilingiy pe kannimei tehe ndramat ariya ngalan Pol, ara kinpakarawani hu ndramat soyon iya pe kinluwi lohonga hu ndramat hutopo nondriya Epesus pe pakeh kol namandran iya Esiya masih. Pe ngara kipwai tehe hu kerewek mepo ngara tukapaltaniy kiya nimarou ara hu ngindrai ndrokonan pwi. 27 Lohongai sahin mwomwan para aliy, ara tehe nongna Pol ara, ara ilahiy para kipwalngani mbulya rou pe ngala mbulen aro andre kiya mwomwan. Ariya ko pwi yi, lohongai luhin para aliy ara andre kipwalngani yumwa totohun namandran ata ngindrayerou Artemis, pe kiya mwaihei o mbulmara hu ndramat. Mahapo hu ndramira kol namandran iya Esiya, pe hu ndramat masih para kol pwan, ngara tukatohun kiya kili Artemis. Hapeko nongna Pol ara andre kimbusi ngalan kiya pwalngengei o mwaihei.”

28 Pwen yihu ara huhulingi nongan ara, pe ndrinahu ilokuh pe huwayeh namandran iya, hupa, “Artemis para Epesus ara yiy namandran iya!” 29 Pwen huwayeh tehen tora, pe kol namandran ara hu masih hupalngai topwei. Pe humbultuwe tahatini Kayus pe Aristarkus pe huhulun huya ndrohonoku mbultere. Hilu ndramat malmou ara, ara hilu para Masetoniya, pe ngara hilu kasusuye sura Pol. 30 Pe Pol i pakisong kiya mwalinga hu ndramat ara, hapeko hu ndramira Yapan hupenani yiy. 31 Pe yihu ndramat hayah namandran para kol Esiya, hu kowase Pol, ara hupwanos nongan pe hukaituwe Pol para mbuna kiya nondriya ndrohonoku mbultere.

32 Yihu ndramat soyon huro aliy ara lohongahu imwakaikai. Hayah tahu ara huwayeh iya nongan sahin, pe yihu hayah ara huwayeh iya nongan sahin. Pe hu ndramat soyon hukowu, tunan tesah ndrokonan pe husa rawure. 33 Pwen hu Yutah husoyani Aleksanter iya ngawan mbulmara hu ndramat. Pe Aleksanter ihiri niman iya paingan para hu kahun o, para kipenani hu Yutah tehe yihu mbukenahu kanmbusi melit handra mwomwan pwi. 34 Hapeko huyirowe yiy, tehe yiy ara Yutah hamou. Pwen yihu Ndramira Lah masih ara huwaiyani wayeh iyawule ko ipoo ndranga paramwandrai maluwoh, pe hupa, “Artemis para Epesus ara yiy namandran iya!”

35 Pe ndramat para tatuluwiya nongan para kol namandran ara,† irandrokomat ana hu ndramat masih pe humun. Pwen ipa, “Wawu ndramira Epesus, hu ndramat masih para kol pwan ara hupahasaniy tehe kol Epesus ara ngara kapwokarani yumwa totohun namandran ata ngindrai Artemis, pe sumwoiwan iyos yang isa pwan. 36 Melit masih mepo upwai andre hamou kinlahiy para kipa pwi kaliy, ara pwi yoh. Pwen pe tehen tora ko wawu masih kakuw o, pe mbuna akambusi melit handra o mwaihei. 37 Wawu luwani hilu ndramat malmou aro hilsa hiltopo iye, hapeko hilu kantandroyani hu yumwa totohun namandran torou pwi, pe hilu kanpwasisiman ana ngindrai pihin torou pwi yi. 38 Kapa Temetriyus pe hu ndramat para susuyan ara nongnahu nakaya kili ndramat hamou, pwen andre kirayah lenge tamwaniye. Hu ndramat para tamwaniye hu topo. Pwen andre hu karamwanye hu kiya mbulmara nongan. 39 Pe kapa lohongai handra hira ndron kili wawu para wawu nakaikiy kisa, pwen wawu karamwanye wawu koro ndrohonoku mbultere imwonen. 40 Akahalingiy! Kapa hu poho kol hu kahalingi melit mepo isarayah mahapo, ara ilahiy para hu kaiki worou kiya nongan. Worou ara topo nondriya nopwaran isarayah lang mepo, pe tukanlahiy para tukaiki lohongai handra hiyan kiya mbultere torou pwi. Paratesah, melit masih

* **19:19:** TP: sombule silwa hambut ara tehe kenne ndramat hamou para lang sih † **19:35:** Eng: clerk; TP: kuskus

kintayah iye ara ndroiyin pwi.” 41 Ndramat
ara iwong ihipwen, pwen ipwandrisa hu
ndramat masih huyau.

20

Pol irikai iya kol malkol Masetoniya pe Kris

1 Pe tambumbuwat ara iyahapwen, pwen
Pol iyoh hu yau ta Yapan husa kili yiy pe
ipwokeyani lohongahu, pe itoholi hu para
nakitali hu. Ihipwen, pwen iyau iya kol
namandran hape Masetoniya. 2 Pe iro tokai
nondriya hu kol ara kene, pe ipwokeyani
lohongahu iya nongan soyon iya. Pwen
iyarayah iya kol namandran masih Kris,
3 pe iro ara nondriya walah maroyoh. Iro
mwonen pakihis ndroi pakiya Siriya, ara
iyirowei tehe hu Yutah ara huro mburi
nongan para katingundrun. Pwen irapai-
wani lohongan pe irikai imui iya yau te
kol namandran hape Masetoniya. 4 Iyayau
ara pe ndramat hamou ngalan Sopater
NdraPirrhus yapa kol Pereya, ara isa pe
irikai iyapolo yiy. Pe Aristarkus pe Sekun-
tus para kol Tesalonaika, iyapolo Kayus
para kol Terpe pe Timoti yi, iyapolo Tikikus
pe Tropimus para kol namandran iya Esiya
ara hu masih huyapolon i. 5 Yihu ndramat
aro kene ara huro mu huya pe huro longe
yowu huro kol ngawan Trowas. 6 Hapeko
yowu ro manau Pilipai ipoo yon para Ndri-
nanohun Mepo Yis Aliy Pwi, ara isahap-
wen. Pwen yowu his ndroi pe yowu ngap
iya pelei pe iro lang yimah yowu sarayah
sa kol ngawan Trowas, pe yowu sapolo hu
mepo hu kansa mu pwen huro. Pe yowu ro
kol ara lang manandrtoyoh mwaniye.

Pol ihingini Yutikus itine kimat iro kol ngawan Trowas

7 Iro mwonen lang imu para sandre sih,
yowu sa mbultere iyawule para karam-
buringi ndrinanohun. Pwen Pol ara ipo-
howe nongan iya kili hu ndramat, pe iluwiy
iya ndrangan niwen ipoo ihindrokolo ping.
Paratesah, lang hira mulan andre kitali hu
pe kiyau 8 Pe nganngana hu sui ara soyon
iya iro seu sahin paingan mepo yowu ro
mbultere aliy. 9 Pe wihou hamou ngalan
Yutikus ara irompwan ndrita marasip. Pe
Pol ara iluwi nongan iya ndrangan ni-
wen iya, pwen wihou ara maran inun pe
imatin. Yiy ara iro marasip para seu tiwum
paingan pe imatin turut pe iyos iya pwan,
pe yihu pakaya soli yiy, ara meren. 10 Pwen
Pol ilai iya pwan pe iyah iya ndritan pe
ipwokarani wihou ara. Pwen ipwai iya
kili hu, ipa, “Nere wawu mbuna kihilim,
yiy mwalen.” 11 Pwen Pol ingas imui iya
paingan pe iramburingi ndrinanohun pe
huiniy iyawule. Pe huye wong ipoo lang
ileu tahu. Pwen itali hu pe iyau. 12 Pe
hu ndramat huwiri wihou ara mwalen, pe
huyau iyapolo ndriya wayis namandran
iya.

Pol itali hu pohon para Epesus pe iyau

13 Pwen yowu masih yowu tali Pol pe
yowu his ndroi pe yowu ngap iya pelei
yowu ro mu yowu ya kol ngawan Assos
para kayasuni Pol, paratesah, yiy ilohonge
pe ihikule yiy para kirikai sai paingan.

14 Iro mwonen para Pol isa pe ipoho-
nani yowu ro kol Assos, yowu wiri yiy
isa ndroi pe yowu ngap yowu ya mbuson
Mitilene. 15 Pwen lang mulan i, yowu ngap
iya pelei pe yowu tali kol ara pe yowu
yarayah iya pakeh mbuson Kiyos. Pe iya
lang sih i, yowu ngap yowu singondriti
ndras yowu ya mbuson Samos. Pwen
iya lang sih mulan i, yowu ngap yowu
yarayah iya kol ngawan Miletus. 16 Pol
ara kinpwokeyani lohongan pwen para
kingap kiya pelei ndroi kiya ramwaitini kol
Epesus, paratesah, welen imai para kiro
kol namandran iya Esiya ndrangan niwen.
Yiy ara iramwalahani yiy para lenge Pen-
tekos kintayah mapu, pwen kiya pe kinoro
Yerusalem, kapa kilahiy.

17 Pwen Pol ara iro kol ngawan Miletus
pe ipwanos hu yapane sios para kol na-
mandran Epesus para hu kasa nime yiy.
18 Pe husarayah husa kili yiy, pe ipwai
iya kili hu, ipa, “Wawu kanpahas kinna
kultuw to iro mwonen usa pe uro sura
wawu. Iro mwonen lang mamu usa ra-
hatuwe kol namandran iya Esiya, pe iro
nondriya lang masih kinna yi mepo kunsa
pwen uro sura wawu, 19 ara wawu kan-
pahasaniy tehe lang soyon iya yihu Yutah
ngara kamburi nongan para karatuni yo.
Tunan ara ko, ngara kimbusi hingorowo pe
ndriyo kiporu. Hapeko uiki yo usa pwan
pe ngara kumbusi mbulya Yapan kiyapolo
ndriyang. 20 Wawu pahasaniy tehe yo
ara kunuhundrundru para kupohowe sehe
melit mepo ilahiy para kisopwat wawu,
ara pwi. Hapeko yo uhununwani wawu iro
mara ngawan pe iro nondriya seu hawum
iya hawum i. 21 Yo kuntiyaniy pwen kinna
kili hu Yutah pe hu Krik kene, para hu
karapaiwani ndriyahu kaya kili Ngindrai,
pe hu kapwotisingi lohongahu kaya kili
Yapan Yesu torou.

22 Pwen mahapo Mwoiwan Haiyan ara
irakalahani yo para kuya Yerusalem, pe
sehe melit nakirayah kisa kili yo kiro ariya,
ara ukowu. 23 Melit handra ko upahasaniy,
ara tehe kol namandran masih ngara kuya
aliy, Mwoiwan Haiyan ngara kipwahanou
yo para kuropahas tehe andre kuya non-
driya kou pe hu nopwaran nakupohonaniy

ara hutora longe yo. 24 Hapeko yo kunlohongani mwoiwo tehe handra melit namandran iya mbulmoro, ara pwi, melit handra ko ulohonganiy ara para kungaplani ngapilai kipoo kuyahapwen. Pe andre kumbusi mbulyo mepo kunwiriy iyau kili Yapan Yesu. Mbulyo ara para kupohowe nongan hiyan para pahas ta Ngindrai.

25 Akahalingiy, yo upahasaniy tehe wawu mepo urupo mwalinga wawu pe urupo pohowe nongan hiyan ata King Ngindrai, ara hamou tawawu andre kinnime mbulmoro paiwe pwi. 26 Pwen pe lang nepo, yo nakupwai ngawan kisa kili wawu tehe, ndreyehu ndramat masih, ara andre kinto ndrito pwi, 27 paratesah, yo kunoho hindrundru para kupohowe nongan para pwahanou ta Ngindrai masih kene kisa kili wawu ara pwi. 28 Mara wawu kiro ta wawu pe kiro ta hu ndramat masih para sios mepo Mwoiwan Haiyan kiniykiy ita pahandra pwokere ta wawu. Wawu kapwokarani sios ta Ngindrai tehe hu ndramat para pwokereya sipsip ngara kambusiy. Akapwokarani sios mepo kintakonihiy pwen kinna ndreye norun mbukenan. 29 Yo ara upahasaniy tehe kamulan para kutali wawu, pwen andre hu mwiy puyap ndrinahu mwomwan, ara andre hu kasa mwalinga wawu pe andre kapwalngani hu sipsip. 30 Pe hu ndramat hayah hutora mwalinga wawu mbukena wawu, ara andre hu katine pe hu kandrihisani nongan ndrokonan para kaluwani hu ndramat koho ndruwa hu. 31 Pwen pe wawu koro hinehes! Akalohonganiy tehe nondriya hayou maroyoh, ping pe lang masih yo kunoho mayum pwi para kupwahanou hamou-hamou tawawu kiyapolo ndriyang.

32 Pwen pe mahapo yo uiki wawu iya kili Ngindrai pe iya kili nongan para pahas atan, mepo andre kihingini wawu kamandra pe andre kiyki melit soyon kisata wawu kiro mwalinga hu norun mepo kintakinima hu pwen para karayah haiyan. 33 Pe yo kunnamiliwaniy para kuwiri silwa, ndre kolt, ndre koyau ta hamou tawawu, ara pwi yoh. 34 Wawu mbukena wawu kanpahasaniy tehe yo upo mbulen iyau nimo imwonen para kupwokarani yo mbukeno pe hu susuyo yi. 35 Iro nondriya mbulen masih kunmbusiy, ara kunpwainganiy pwen kinsa kili wawu tehe worou koro ndruwa kultuw para kapo mbulen kiya pwokeyan. Pwen worou andre kalahiy para kasopwat hu ndramat mepo hu kanlahiy para kasopwat hu mbukenahu pwi. Wawu kalohongani nongan mepo Yapan Yesu mbukenan kinpwai, kinpa, ‘Lomwes para nayuk ara iramwaitini lomwes para napo.’ ”

36 Pwen Pol itiyani melit masih ara ihipwen, pe itukuruhu iya pwan iyapolo hu masih pe itohun. 37 Yihu masih ara hurang turut, pe hundrohosi yiy, pe hurahunghung iyatan. 38 Pe ndriya pworu tahu namandran masih, ara irayah ihondruwa nongan mepo kinpwai, tehe andre hu kanlahiy para hu kanime mbulmaran paiwe pwi. Pwen pe hu masih ara hurikai iyapolo yiy pe huyaiki yiy iya ndroi.

21

Pol ihis ndroi para kiya Yerusalem

1 Pwen iyamulan yowu tali hu yapane sios pe yowu his ndroi pe yowu ngap yowu ya mwonen iya mbuson Kos. Iya lang mulan yowu ya mbuson Rotes, ihipwen, yowu taliy pe yowu yarayah iya kol ngawan Patara. 2 Pe yowu kahi ndroi hakou para nakiya kol namandran hape Ponisiya, pe yowu his yaliy pe yowu ngap pe yowu yau. 3 Yowu ro ngap yowu ya pe yowu nime mbuson Saiprus, ara iyapwen te nima yowu kamou, pe yowu ramwaitiniy pe yowu ngap iya kol namandran iya Siriya. Pe yowu yarayah iya kol ngawan Tayar, kol mepo hu nakatali hu memelit iro nondriya ndroi para kiyapwan aliy. 4 Pe yowu kahi hu ndramira Yapan huro ara, pe yowu ro polo hu lang manandrtoyoh. Pe Mwoiwan Haiyan iwong iya kili hu pe hupwai iya kili Pol para mbuna kiya Yerusalem. 5 Hapeko hu lang manandrtoyoh ara ihipwen, para ndroi nakitali Tayar, yowu tali kol ngawan ara pe yowu ropo yowu ya manau. Pe hu ndramira Yapan masih iyapolo nambuyu hu pe noru hu, ara huya yuk yowu iya ngawan para kol ara, pe yowu tukuruhu iro poholeng pe yowu tohun. 6 Iyamulan hamou itoholi hamou ihipwen, pwen yowu his ndroi, pe yihu mui iya suwehu.

7 Pwen yowu tali kol Tayar pe yowu ngap yowu ya Tolemayis, pe yowu rawulohani nali yowu hu para sios. Pe yowu ye polo hu lang sih. 8 Iya masan lang sih i, yowu yarayah iya kol ngawan Sisariya, pe yowu ro suwe ndramat hamou para pohoweya nongan hiyan ngalan Pilip. Yiy ara hamou tahu manandrtimou ara.* 9 Pe noru Pilip hu pihin mahaamou mepo hu kanyesou pwi, ara hu ngara kawong tehe hu poropet.

10 Pwen yowu ro ara lang hayah i, pe poropet hamou ngalan Akapus ara iyau kol namandran hape Yutiya pe isa pwan. 11 Yiy isa kili yowu pe iwiri kundrayi Pol pe iwasi niman pe ndrikan mbukenan iya aliy. Pwen ipa, “Mwoiwan Haiyan ipa toro: ‘Tehen toro ko, hu Yutah para Yerusalem

* **21:8:** Aposel 6:5

andre hu kawasi mbukena kondrei iye, pe andre hu kaiki yiy kiya kili hu Ndramira Lah.' "

12 Iro mwonen yowu hilingi nongan aro, yowu iyasura hu ndramat para kol ara, ara yowu rakekeyani Pol para mbuna kiya paingan Yerusalem 13 Pwen Pol isomwi yowu, ipa, "Paratapeh wawu tora tang pe wawu tora mbusi ndriyo irang? Yo urupo mwoimwoi para hu kawasi yo. Pe ariyo ko pwi, urupo mwoimwoi yi para kumat kuro nondriya Yerusalem kiya ngala Yapan Yesu." 14 Yowu wong iya kili yiy pe kinhilingi yowu pwi, pwen yowu mun o yowu ro, pe yowu pa, "Hiyan, namiliwa Yapan kirayah."

15 Iyamulan para lang hayah isayau, yowu mwaniyani yowu pe yowu ya paingan Yerusalem. 16 Pe yihu ndramira Yapan hayah para Sisariya, ara hurikai sura yowu pe huyaiki yowu iya suwe Nason, para yowu koro aliy. Yiy ara ndramira mbuson Saiprus, pe hamou ndramira Yapan para koluw.

Pol iyarayah iya Yerusalem

17 Iro mwonen yowu yarayah iya Yerusalem, hu nali hu para sios ara huwiri yowu iyasura pwesai. 18 Iya lang mulan Pol iyasura yowu masih yowu ya nime Yamis, pe hu yapane sios masih, ara husa huro yi. 19 Pwen Pol ara irawuloh iya kili hu, pe itiyani mbulen masih handra-handra mepo Ngindrai kinmbusiy pwen iyau kili yiy, iro mwalinga hu Ndramira Lah.

20 Iro mwonen huhulingiy, pwen huhuri ngala Ngindrai. Pwen hupwai iya kili Pol, hupa, "Nali, animei, yihu Yutah tasopoutasopou ara hu kanpwotisingi lohongahu. Pe hu masih ara kantahatini lohongahu kinna nongan para pwahanou ta Mose.

21 Yihu ndramat hayah hu kannese pwen kinna kili hu masih ara, tehe wou ngara ahanuwani hu Yutah, mepo hu tora mwalinga hu Ndramira Lah, tehe hu mbuna koho ndruwa Mose. Pe hu kannese tehe wou ngara ahanuwani yihu tehe hu mbuna kasondriti kapilo noruhu, pe hu mbuna koho ndruwa kultuwayi kowase rou. 22 Tanarou tehe andre hu kahalingi titiye tehe wou ansa. Pwen andre tukambusi tehen tapeh ndrokonan? 23 Kiya! Hiyan para ambusi sehe melit yowu nakapwai kisa kili wou. Yihu ndramat mahaamou iye mepo hu topo sura yowu, ara hu kantandrangan kinna kili Ngindrai pwen. 24 Pwen awiri hu ndramat mahaamou aro, pe wawu masih koro ndruwa kultuw para karayah howen kiya mbulmara Ngindrai. Pe yukyuk mepo hu nakaikiy para hu nakanahi paya hu, ara andre wou aiki kennen. Ambusiy tehen tora pe andre hu ndramat masih kapahasaniy tehe titiye masih hu kannese kinna, ara hu nongan pwasoyou opu. Pe andre hu kapahasaniy tehe wou mbukenam ara ata ndruwa nongan para pwahanou i. 25 Yihu Ndramira Lah mepo hu kanpwotisingi lohongahu, ara yowu kanratuluwi nongan sahin kinna kili hu tehe yowu kamburi lohonga yowu tehe toro: Para yihu kahaiyani hu koro mawen anandrinai mepo hu kaniykiy tehe yukyuk kinna kili hu kerewek; pe hu koro mawen ndrai; pe hu mbuna kayan sangi kan mepo hu kanndrusuwan; pe hu koro mawen kultuw para pilah."

26 Pwen lang sih iyamulan Pol iwiri hu ndramat mahaamou ara husa kili yiy. Pe imbusi lohongai masih para yiy kirayah howen kiya mbulmara Ngindrai iyapolo hu mahaamou ara yi. Pe iya nondriya kowa yumwa totohun namandran pe iya pwai iya kili hu pris, tehe andre kirahaihai sehe lang ndrokonan pe andre hu kahapwen mbulen para karayah howen kiya mbulmara Ngindrai, pe sehe lang andre hamouhamou tahu kasaiki yukyuk tan.

Hu Yutah humbultuwe tahatini Pol

27 Pe iro mwonen lang manandrtoyoh ara pakeh nakisahapwen, pwen hu Yutah huyau te kol namandran iya Esiya ara hunime Pol iro yumwa totohun namandran. Pwen husuhuri ndriya hu ndramat masih pe imbusi ndrinahu ilokuh pe humbultuwe tahatini Pol, 28 pe hurandrokomat, hupa, "Wawu ndramat para Yisrayel, akasopwat yowu! Ndramat aripo ko ara ndramat mepo ngara kihinuwani hu ndramat masih kiya nongan para pwasimiri hu ndramira tou, pe nongan para pwahanou ta Mose, pe yumwa totohun namandran iye yi. Pe ariya ko pwi, yiy kinluwani hu para Krik hayah pe husa nondriya kowa yumwa totohun namandran pe hupwalngani kol haiyan iye." 29 (Yihu pwai tehen tora, paratesah, hunime Tropimus ndramira Epesus hamou, iro nondriya kol namandran ara iro sura Pol. Pwen yihu ara hulohonge tehe Pol ara kinwiri yiy pwen kinna nondriya kowa yumwa totohun namandran.)

30 Pe hu ndramat masih para kol namandran ara ndriyahu ikiskis pe huhulun huyau hape-hape husa. Pwen humbultuwe tahatini Pol, pe huluwi yiy iya ngawan kowa yumwa totohun namandran, pe hape pwi ko, huwari papai masih para kowa yumwa totohun namandran ara. 31 Iro mwonen yihu pakatingundrun, pwen nongan ara iyarayah iya kili kenol tahu ndram

para Rom, tehe hu masih para kol namandran Yerusalem ara hutopo tambumbuwat. 32 Pwen kenol ihileh pe iwiri hu ndram iyapolo hu hiyeh huro mu tahu pe hungap huya pwan kili hu ndramat mepo hurawure huro. Pwen iro mwonen hu ndramat ara hunime hu ndram atan husa, pwen huhutohai taya Pol.

33 Pwen kenol tahu ndram ara isarayah pe imbultuwe tahatini Pol, pe ipwatisingiy iya kili hu ndram para hu kawasi yiy kiya malkei hayen malmou. Pwen isok hu ndramat tehe ndramat ara yiy hiyeh pe imbusi tesah ndrokonan. 34 Pe hu ndramat soyon iya hurawure huro, pe hayah tahu ara huro wayeh handra, pe hayah tahu ara huro wayeh handra yi. Pe ngangaliya hu ara soyon iya, pe kenol tahu ndram ara kinlahiy para kisehe ndroiyi nongan ndrokonan pwi. Pwen ipwatisingiy iya kili hu ndram para hu kawiri Pol kiya nondriya suwe hu. 35 Iro mwonen Pol iyarayah iya kanen para seu ara, yihu ndram hunimei tehe hu ndramat ara ndriyahu ikiskis iya, para hu katingundru Pol, pwen pe hu ndram husap yiy iya paingan. 36 Pe hu ndramat soyon iya ara huho ndruwa hu pe huro wayeh mulan, hupa, “Katingundrun!”

Pol iwong iya kili hu ndramat soyon iya

37 Iro mwonen hu ndram nakawiri Pol kiya nondriya seu, isok kenol, ipa, “Ilahiy para kuwong hape kisatam?”

Pe kenol isomwi yiy, ipa, “Wou apahasani nongna kol Krik, ndre? 38 Upa ndre wou ndramira Yisip ara, mepo mamu hape kinna anpo pahun iya kili hu para kapman, pe anwiri hu ndramat mahaapou (4,000) para taya ndramat mepo ngara hu kapo pahun kinna semen niwen para pahun, pe aluwani hu wawu ro kol ndrohoyin, ndre?”

39 Hapeko Pol isomwi yiy, ipa, “Yo ara hamou ndramira Yutah, para kol Tarsus ita nondriya kol namandran hape Silisiya. Kolo, ara kol hape mendreheh pwi. Hiyan para kuwong hape kiya kili hu ndramat?”

40 Pwen kenol tahu ndram ara isomwi yiy, ipa hiyan. Pe Pol ara iro tine kanen pe isoli niman iya kili hu ndramat para hu kamun. Iro mwonen hu masih humun, pwen iwong iya kili hu iya nongna kol tahu Hipuruw.

22

1 Pe Pol ipa tehen toro: “Wawu nali pe tomo, akahalingi yo na, yo nakuhutereno kisa kili wawu.” 2 Pe iro mwonen huhulingi yiy iwong iya kili hu iya nongna kol Hipuruw, yihu masih ara hunun o huro.

Pwen pe ipa; 3 “Yo ara hamou Yutah. Tino imwalahiy to iro kol ngawan Tarsus, nondriya kol namandran hape Silisiya. Hapeko umandra ara uro kol namandran iye. Yo ara uro pahandra Kamaliyel pe yiy ihinuwani yo hiyan masih iya ndroiyi nongan para pwahanou ta tumburou hu. Pe yo ara urahatini kultuwayi Ngindrai, imwonen tehe mahapo wawu tora mbusiy. 4 Yo ngara kuro tandroyani hu ndramat hupwotisingi lohongahu, pe huro ndruwa Sai iye, para hu kamat. Pe umbultuwe tahatini hu kamai pe pihin kene, pe uluwi hu huya nondriya kou. 5 Pe pris ihohin ta hu pris masih kene iyasura hu Sanhetrin torou Yutah, ara hupahasaniy pe hulahiy para katiyani kultuw tehe urupo pwai iye. Yihu ara ko huratuluwi nongan para kuwiriy kiya kili nalirou hu hutora kol Tamaskus. Pe uwiri nongan ara pe uro tokai nakuya kol ara, para kumbultuwe tahatini hu ndramat mepo huho ndruwa Sai ara, para kuluwi hu kasa Yerusalem. Pwen hu namandran kapomate hu.

6 Lang ara mwandrai pakeh nakirahaihai, pwen yo uropo uya pakeh kol Tamaskus. Pe indrou pwi ko, nganngana yang namandran ilenganiy iro kol paingan yang isa pwan kili yo pe irahakowo. 7 Pwen yo uyos uya pwan pe uhulingi yoholai sahin ipwai isa kili yo, ipa, ‘Sol! Sol! Paratapeh pe ata tandroyani yo?’

8 Pe usomwi yiy, upa, ‘Yapan, wou hiyeh?’

Pe ipa, ‘Yo ara Yesu para Nasaret mepo ata tandroyani yo.’ 9 Pe hu susuyo ara hunime nganngana yang, hapeko yihu kanhilingi mbulukoyu hiyeh iro wong isa kili yo pwi.

10 Yo usok, upa, ‘Yapan, yo nakumbusi tesah?’

Pe Yapan ipwai isa kili yo, ipa, ‘Atine, pe aya nondriya kol Tamaskus. Aya aro, pe hamou andre kipwai kisa kili wou kiya sehe melit yo kuntakinimam pwen para nambusiy.’ 11 Nganngana yang ara irapwasingi moro pe kunlahiy para kunnimnim pwi, pwen pe hu susuyo ara humbultuwe nimo pe huluwi yo uya kol Tamaskus.

12 Pwen ndramat hamou ngalan Ananiyas isa nime yo. Yiy ara ngara kihaiyani nongan para pwahanou, pe ngara hu ndramat masih para Yutah, ara ngara hu kahaiyani yiy. 13 Yiy isa pe iro tine ngilse pe ipwai isa kili yo, ipa, ‘Sol, nali, maram kitandras!’ Pwen o, iro mwonen ariya ko, moro itandras o unime yiy.

14 Pe ipwai, ipa, ‘Ngindrai ta tumburou hu, ara kintakinimam pwen, para apahasani namiliwan, pe para anime Ndramat Imwonen masih, pe para ahalingi ngasa mbulukoyun; 15 paratesah, wou andre arayah ndramat para pohoweya nongnan kiya kili hu ndramat masih, kiya sehe melit annimei pe anhilingiy. 16 Kiya, wou

ata longani tesah? Atine pe ayoh kiya ngala Yapan, pe awiri paptais para asungani hu pakut mwomwan tam kayau.'

17 Iro mwonen umui uya Yerusalem pe uro tohun nondriya yumwa totohun namandran, yo uya nondriya taltan, 18 pe unime Yapan iwong isa kili yo, ipa, 'Ahaleh! Atali Yerusalem, mahapo ko, paratesah, kapa atiyani titiye to kiro kol iye, andre hu kanhilingi titiye tam pwi.'

19 Pwen usomwi yiy, upa, 'Yapan, yihu ndramat aripo ara hupahasaniy tehe yo ara ngara kuya payumwa totohun hawum kiya hawum, para kumbultuwe hu ndramat hupwotisingi lohongahu isa kili wou, pe ngara kuiki hu kaya kou pe kamwiri hu. 20 Pe tandrohongan huro tingundru Stipen, ndramat para pohoweya titiye tam, ara uro tine ariya, pe upa hiyan, pe uro memerani koiwehu mepo huro tingundrun.'

21 Pwen Yapan ipwai isa kili yo, ipa, 'Aya, andre kupwandrisa wou aya mwanan-mwanan iya, kili hu Ndramira Lah.' "

Pol ipwai tehe yiy hamou tahu ndramira Rom

22 Pe hu ndramat huro ara, ara huhulingi Pol iro wong ipoo isa matne nongan ara, pe hu ndramat masih ara hulomei anan, pe huwayeh namandran iya, hupa, "Akatingundrun! Ndramat tehen tora, ara kinlahiy para kiro mwalen ndre kiye ndron kol pwan pwi!"

23 Pe huro tambumbuwat pe huro piyani hu koyau tahu, pe huro lokuh kohu pwan pe huro piyaniy iya paingan. 24 Pwen kenol ipwatisingiy iya kili hu ndram para hu kawiri Pol kiya nondriya suwe hu ndram. Pe ipwai para hu kamwiri yiy pe kasok yiy; paratesah, kenol pakipahasaniy tunan tesah ndrokonan, pe hu ndramat huro tandrokomat anan. 25 Pe iro mwonen huro ramahayani niman iya maltoh kene para hu kamwiri yiy, Pol inime ndram iho hin iyata hu ndram masangat mepo iro tine pakeh kili yiy. Pwen isike yiy, ipa, "Iya mwonen iya mbulmara nongan para kamwiri hamou ndramira Rom, mepo hu ndramat para tamwaniye hu kankahi handra mwomwan tan pwi?"

26 Pwen ndram iho hin ara ihilingi nongna Pol, pe iya kili kenol pe iya nese ndraingan. Pe ipwai, ipa, "Wou nambusi tapeh? Ndramat aro, ara yiy ndramira Rom."

27 Pwen kenol tahu ndram ara iya kili Pol pe isok yiy, ipa, "Apwai kisa kili yo, wou hamou ndramira Rom, ndre?"

Pwen Pol isomwi yiy, ipa, "Ehe!"

28 Pe kenol tahu ndram ara, ipa, "Yo ara upiyani singayai soyon iya, para kurayah ndramira Rom hamou."

Pe Pol ipa, "Hapeko yo tehe wou pwi; urayah ndramira Rom hamou, iro mwonen tino imwalahiy to."

29 Pwen hu mepo hu pakamwiri Pol, ara hape pwi ko, huhundrundru. Pe kenol isapahasaniy tehe Pol ara ndramira Rom hamou, pwen yiy inoh, paratesah, yiy kinpwai pwen, pe hu kanwasi yiy.

Pol iro mbulmarahu para Sanhetrin

30 Pwen kenol tahu ndram ara pakikahiy ndroiyin tesah ndrokonan, pe hu Yutah hutasusut nongan iya kili Pol. Pwen iya lang mulan, itali yiy pe ipwandrandrahani hu pris huhohin ta hu pris masih, pe iyapolo hu Sanhetrin tahu Yutah, ara husa mbultere hu husa wule. Pwen iwiri Pol isa pwan pe iyaiki yiy iya iro tine mbulmarahu.

23

1 Pol inimnim imwonen iya kili hu para Sanhetrin, pe ipa, "Wawu nali, yo kunmbusi mbulyo kinnahapwen kinna mbulmara Ngindrai, pe hingorowa mwoiwo, ara ipwai isa kili yo tehe mbulyo masih mepo kunmbusiy kinna ipoo isa matnen mahapo, ara ita mwonen opu." 2 Pol ipa tehen toro ihipwen, pwen pris ihohin ta hu pris masih kene, ngalan Ananiyas, ara ipwandrandrahaniy iya kili hu ndramat huro tine ngilse Pol para hu kahasuli pohon. 3 Pwen Pol ipwai iya kili yiy, ipa, "Ngindrai nakihisuli wou, wou ndramat para tayungat!* Wou apa ndre ata ndruwa nongan para pwahanou, pe naiki yo kuya nongan; pwen, ndroiyin aro ko, pwen asa pe atampwan ara. Hapeko animei; wou apwatisingiy iya kili hu para hu kahasuli yo, pwen pe tehen tora ko, wou mbukenam ara alowani nongan para pwahanou!" 4 Pe hu mepo huro tine ngilse Pol ara hupwai iya kili yiy, hupa, "Ara tapeh? Apa pwati pris ta Ngindrai mepo ihohin ta hu pris masih kene, ndre?"

5 Pwen Pol ipwai, ipa, "Wawu nali, yo ukowu tehe ndramat mahapo iwong, ara pris ihohin ta hu pris masih kene. Paratesah, pwayan ipwai ipa toro: 'Wawu mbuna akapwati ndramat mepo ita pohon tawawu.' "

6 Pwen Pol iyirowe hu, tehe hu hayah tahu ara hu Satyusiy, pe hu hayah tahu yi ara hu Parisiy. Pwen pe iyoh iho nondriya mbultere tahu Sanhetrin, ipa, "Wawu nali, yo ara hamou Parisiy, pe noru hamou Parisiy yi. Yo upwotisingi lohongo tehe

* **23:3:** Eng: you whitewashed wall!; TP: yu olsem banis nogut ol i bin penim long waitpela pen, bai ol man i no ken lukim samting nogut i stap aninit.

hu ndramat kanmat ara andre hu kasatine paiwe, pe tunan ara ko urupo tine nongan.” 7 Pwen ipa nongan ara irohopwen o, pwen takokowai irayah mwalinga hu Parisiy pe hu Satyusiy. Pwen yihu mepo huro mbultere hu, ara humasumbuwe huya malpat. 8 (Hu Satyusiy ngara hu kapa ndramat hu kanmat ara andre hu kantine paiwe pwi. Pe hu angelou pe hu mwomwoyou handrahandra, ara pwi yi. Hapeko hu Parisiy ngara hu kapa melit malndra kene ariya, ara hiltora.)

9 Pe huro lomei iropo iya namandran iya manau, pe hu Parisiy hayah mepo ngara hu kahanuwani nongan para pwahanou ara hutine pe hurakokowai pwokeyan. Pe hupa, “Yowu kankahi melit handra mwomwan kinto kili ndramat aro pwi. Matisan hamou mwomwoyou ndre hamou angelou kinwong kinna kili yiy?” 10 Pwen takokowai ara iropo iya namandran iya, pe kenol tahu ndram, ara inoh, matisan hu karaluluwi Pol pe nombuwen kimut. Pwen ipwandrandrahani hu ndram para hu kaya pwan, pe kawiri yiy kisa mawen nima hu Yutah, pe kaluwi yiy kiya suwe hu ndram.

11 Pwen ping ara, Yapan iro tine ngilse Pol, pe ipa, “Apwoke, pe mbuna anoh! Wou antiyani titiye to kinna kili hu para Yerusalem; tehen tora ko, andre aya tiyani titiye to kiya nondriya kol Rom i.”

Hu Yutah humburi nongan para katingundru Pol

12 Pwen iya ndroulang para lang sih i, yihu Yutah hayah ara husa harong pe humburi nongan para hu katingundru Pol. Pe hurandrangan para kayindrongehu kiya namnam pe kuimwa ndran, kipoo hu katingundru Pol. 13 Pe hu ndramat mepo humburi nongan ara, ara ndromwoya hu haangui pe ndromwan. 14 Pwen huya kili hu pris huhohin ta hu pris masih pe hu yapane kol, pe hupa, “Yowu ara kantandranga yowu pwen, tehe yowu andre kanyan melit handra pwi, kipoo yowu katingundru Pol. 15 Mahapo wawu pe hu Sanhetrin, akapwanos nongan kiya paingan kili kenol tahu ndram para Rom para kawiri Pol kisa pwan kili wawu. Wawu kapwasike yiy tehe wawu, ara nakasok Pol pe katen hayah ndroiyi nongan ndrokonan imwonen. Yowu ara topo hinehes para kiho ndron sai andre yowu katingundrun.”

16 Pwen noru pisu Pol kamai ara ihilingi nongan hu kanmburiy ara, pe iya nondriya suwe hu ndram pe iya nese ndrainga Pol.

17 Pwen pe Pol iyoh hamou tahu ndram mepo imu iya kili hu ndram masangat ara isa, pe ipwai iya kili yiy, ipa, “Akawiri wihou iye kiya kili kenol tahu ndram masih. Wihou ara, ara nongan sahin ita kili yiy para nakiya nese ndrainga kenol.” 18 Pwen ndram ara iwiri wihou ara iya kili kenol. Pe ipwai iya kili yiy, ipa, “Ndramat mepo ita kou ngalan Pol, ara iyoh yo uya kili yiy, pe ipwandrisa yo para kuwiri wihou iye kisa kili wou. Nongan sahin iripo kili yiy andre kinese ndraingam.”

19 Pwen kenol ara, imbultuwe nima wihou ara, pe iluwi yiy iya pwakin hape pe isok yiy, ipa, “Kiya, apwai, wou nasapa tesah kisa kili yo?”

20 Pe wihou ara ipa, “Yihu Yutah kanmburi nongan pwen para hu andre kasok wou, para moh andre awiri Pol kiyapwan kili hu Sanhetrin. Yihu nakapwaske wou tehe hu nakaten hayah ndroiyi nongan ndrokonan ata Pol paiwe yi. 21 Hapeko wou mbuna oro ndruwa nongnahu, paratesah, ndromwoya hu ara haangui pe ndromwan, andre hu kakohon koho sai para katingundru Pol. Yihu tandrangan pe hundronge hu para hu andre kannamnam pe kanyin ndran pwi, kipoo hu katingundrun kimat. Yihu ara huyera sohoni wou opu para apa hiyan.”

22 Pwen kenol ara ipwandrisa wihou ara para kiyau, pe ipwandrandrahaniy iya kili yiy, ipa, “Mbuna anese ndrainga hamou tehe ansa nese melit ara kinsa kili yo.”

Huwiri Pol pe huyaiki yiy iya kol Sisariya

23 Pwen kenol iyoh ndram malmou, hilu malmou kene ara hilya mu iya kili hu ndram masangat, pe ipwatisingiy iya kili hilu, ipa, “Alkawiri hu ndram malungat, kiyapolo hu ndram manandrtingui mepo ngara hu kangaplani hu hos, pe kiyasura hu ndram malungat mepo ngara hu kapo pahun kiya nah. Pe akaramwaniyani wawu para mahapo ping o, paramwandrai kiho mandrosih, pwen akaya Sisariya. 24 Pe wawu karamwaniyani hu hos ata Pol i, para kihis aliy pe kiyarayah hiyan opu kiya kili Peliks, ndramat mepo yiy poho kol, para kol namandran iya ara.”

25 Pe kenol tahu ndram iratuluwi nongan sahin iya kili Peliks, ipa toro:

> 26 “Yo ara Klautiyus Lisiyas, pe yo uratuluwi nongan iye iya kili yapan Peliks, pohon para kol namandran iya.
>
> Yo urawuloh satam.
>
> 27 Ndramat aripo ara hu Yutah humbultuwe yiy para hu pakatingundrun. Hapeko yo uhulingiy tehe yiy ara hamou ndramira Rom. Pwen pe yo, usa polo hu ndram ato, pe yowu wiri yiy isa mawen nimahu, pe yowu sopwat yiy para kiro hiyan. 28 Yo ara pakupahasaniy tunan tesah ndrokonan pe hu tasusut nongan

iya kili ndramat ara. Pwen pe uwiri yiy iya kili yihu para Sanhetrin. 29 Yo ara usa yirowei tehe nongan hu tasusut iya kili yiy, ara iro ndruwa nongan para pwahanou tahu kopu. Huiki yiy iya nongan, hapeko yo kunkahi melit handra pwi, mepo ilahiy para tukatingundrun ndre tukaiki yiy kiya nondriya kou. 30 Iro mwonen uhulingi nongan tehe hu ndramat hayah hu kanmburi nongan kokohe para hu katingundru ndramat ara kimat, pwen pe hape pwi ko, upwandrisa yiy para kisa kili wou. Pe yo kunpwatisingiy kinna kili hu ndramat mepo hu pakaiki yiy kiya nongan, para hu kasa mbulmaram pe hu kasaiki lohongahu."

31 Pwen hu ndram huho ndruwa nongna kenol, pe ping ara ko huwiri Pol iya sura hu, pe huyaiki yiy iya kol ngawan Antipatris. 32 Pe iya lang mulan, yihu ndram mepo ngara hu kangaplani hu hos, ara huwiri Pol iya sura hu pe huyaiki yiy iya kol ngawan Sisariya. Pe hu ndram masih mepo huro ndron, ara humui huya suwe hu ndram ita Yerusalem. 33 Iro mwonen hu ndram para kangaplani hos ara husarayah husa kol Sisariya, pwen huyaiki nongan mepo kenol iratuluwiy, ara iya kili Peliks, ndramat mepo iya pohon para kol namandran iya ara. Pe huya tali Pol iya kili yiy. 34 Pwen poho kol ara inime nongan ara ihipwen, pe isikei tehe Pol ara para sehe kol namandran iya. Pe isapahasaniy tehe yiy ara para Silisiya. 35 Pwen ipa, "Kiro mwonen hu ndramat mepo hurasusut nongan isa kili wou hu kasarayah, pwen andre yo kuhulingi nongnam." Pwen ipwandrandrahani hu tehe Pol andre kiro nondriya suwe Herot namandran ara, pe hu koro memerani yiy.

24

Huiki Pol iya nongan iro mbulmara Peliks

1 Pwen lang mayimah iyamulan, pris ihohin ta hu pris masih kene ngalan Ananiyas, ara ilai iya pwan kol ngawan Sisariya iyapolo hu yapane kol hayah, pe iyapolo ndramat hamou mepo ipahas iya nongan para tamwaniye tahu Rom ngalan Tertullus. Pwen huya kili Peliks, ndramat mepo iya pohon para kol namandran iya ara, pe huyaiki nongan para kiratuni Pol iya kili pohon para kapman. 2 Iro mwonen huluwi Pol iya nondriyan ihipwen, pwen Tertullus iratiyani lohongan imu iya kili Peliks ipa toro: "Yapan Peliks, yowu ara yowu pwes imwonen tehe wou asopwat yowu para mipwan hiyan, pe pahun kintayah pwi. Pe maram ara ngara kituluwani melit itapo isa, pe ngara aramwaniyaniy pe kisarayah hiyan masih iripo nondriya kol namandran iya iye. 3 Yapan Peliks, wou ara hiyan-hiyan masih, yowu nime melit masih anmbusiy ita nondriya kol masih kene, pe yowu pwes pe yowu rawuloh namandran iya satam. 4 Hapeko yo andre kunluwi nongan ndrangan niwen pwi, matisan welem kimai. Yo usok wou para koyum kisikirani yowu kiya nongan sahin mulai nakupwai iye na.

5 Yowu yirowei tehe ndramat iye ara ndramat hamou para tandroindroi. Yiy ara ngara kimu para kirandroiyi tambumbuwat mwalinga hu Yutah masih, hutora kol pwan masih. Pe yiy ara kenol para tandroindroi ngara kimbultani hu ndramat karayah yau hapat, mepo hupohowei ndrokoyirayi ndramira Nasaret. 6-7 Pe yiy pakipwalngani yumwa totohun namandran, pwen yowu mbultuwe tahatini yiy.* 8 Wou mbukenam asike yiy, pwen andre alahiy para apahasaniy pe ayirowe ndroiyin tesah mepo yowu kaniyki yiy pwen kinna mbulmara nongan."

9 Pe yihu para Yutah ara huposura nongan, pe hutasusut nongan iya kili Pol hupa tehe hu nongan masih ara, ara ndrokonan.

10 Pwen ndramat mepo pohon para kapman ara,† ara isuwe niman iya kili Pol para kiwong. Pwen Pol isomwi yiy, ipa, "Ndriyo ipwes para kuwong kimui kisa kili wou, paratesah, yo ara upahasaniy tehe wou ara arayah ndramat para tamwaniye nongan nondriya hayou soyon iya kinna. 11 Kapa wou asok, ara alahiy para ayirowei topwei, tehe lang songui pe luwoh kinna, ara yo uya paingan Yerusalem para kuya tohun. 12 Yihu ndramat mepo hu tasusut nongan isa kili yo para kuro tine nongan, ara hu kannime yo kuro takokowai kiyapolo hamou iro nondriya yumwa totohun namandran, ara pwi. Pe yo kunho pwokoromwe hu ndramat kiro nondriya hu yumwa totohun, ndre hapeleheh nondriya kol namandran, ara pwi. 13 Pe yihu ara kanlahiy para kapwaingani hu kultuw mepo mahapo hutora tasusut nongan isa kili yo, ara pwi. 14 Hapeko yo nakupwai ngawan tehe ngara kuho ndruwa Sai, mepo hupohowei yau hapat, pe tehen ara ko, ngara kutohun kiya kili Ngindrai ata

* **24:6-7:** Yihu ndramat hayah para tapaiwani nongna kol, ara hulohonge tehe nongan sahin i iripo puk iye pe ipa toro: v. 6 Yowu pakaiki yiy kiro ndruwa nongan para pwahanou towu. 7 Hapeko kenol tahu ndram ngalan Lisiyas isa iyapolo hu ndram pe hurambumbusan husa pe huwiri yiy iya mawen kili yowu. 8 Pe Lisiyas ipwatisingi yihu ndramat hiyeh hunamiliy para kaiki ndramat iye kiya nongan, ara yihu andre kasarayah kasa mbulmaram. † **24:10:** Eng: governor; TP: namba wan gavman

tumbu yowu hu. Pe yo ara kunpwotisingi lohongo kinna melit masih hu kantatuluwiy ita nongan para pwahanou, pe hu Poropet. 15 Yo ara upwotisingi lohongo pe urupo sohoniy o, ihisoule tehe yihu ndramat aripo, tehe Ngindrai andre kihingini hu ndramat masih kene kanmat, hu hapat pwassin pe hu ndramat hapat imwonen. 16 Pwen pe lang masih ngara kupwokeyani hingorowa mwoiwo kiro mwonen mbulmara Ngindrai pe mbulmara hu ndramat kene.

17 Iyamulan para uho mawen hayou hayah hape, yo usa kol Yerusalem para kusa hang melit tehe singayai kiyata yowehu mepo hundroisiy, pe usa para kuiki hu yukyuk kiya kili Ngindrai. 18 Yo pakuya yumwa totohun namandran, pwen pe umbusi kultuw para kuro mwonen mbulmara Ngindrai namu, pwen iro mwonen husa nime yo uro yumwa totohun namandran, ara kunsarayah howen pwen. Pe hu ndramat konto polo yo pwi yoh, pe yo ara kunmbusi handra melit para ngaliyo kiya ara pwi. 19 Hapeko hu Yutah hayah para kol namandran iya Esiya, kapa hu nakaiki yo kuya nongan, ara hiyan masih para hu mbukenahu kasa koro iye, pe hu kaiki yo kuya nongan kuro mbulmaram. 20 Hapeko kapa pwi, pwen hu ndramat hutopo aripo, mepo huro, iro mwonen upohowe nongan uro tine mbulmara hu Sanhetrin, ara iya hiyan para hu kapohowe sehe kultuw mwomwan hu kankahiy iripo kili yo. 21 Melit handra kopu ulohonganiy mepo hu kanpwes kinna aliy pwi, ara uro tine mwalingahu pe uwayeh toro: 'Yo ara upwotisingi lohongo tehe hu ndramat kanmat ara andre kasatine paiwe, pwen pe tunan ara ko, urupo tine nongan.' "

22 Pe Peliks ara kintuluwaniy pe kinpahas kinna tahu mepo huho ndruwa Sai, pwen pe isoli nongan para kihou hape, pe ipwai iya kili hu, ipa, "Andre tukalonge kenol Lisiyas kisa, pwen andre yo kuramwaniyani nongna wawu." 23 Pwen ipwatisingiy iyata ndram mepo iho mu iya kili hu ndram masangat para kiro memerani Pol, kiro nondriya kou. Hapeko ipa hiyan para kiya kiro mwoimwoi, pe mbuna kasingori kowasen hu para hu koro pwokere yiy.

24 Lang hayah isayau ihipwen, pwen Peliks isa iyapolo nambuyun Ndrusilla, yiy ara pihi Yutah hamou. Pe ipwanos Pol para kihilong hayah nongan kili yiy. Pe Pol itiyani nongan para kapwotisingi lohongai kiya kili Yesu Kristus. 25 Pwen Pol iwong iya kultuw para koro mwonen, pe iwong iya lohongahu para ndramat kiponokulani tokuyan, pe iwong tehe andre tukoro tine nongan, mbulmara Ngindrai, kiya lang mulan. Pwen pe Peliks ihilingi hu nongnan ara pe inoh pe ipa; "Hiyan, mosun; ayau na! Kamulan, kapa kunsoltere pwi, pwen andre kupwanos wou asa." 26 Pe Peliks ara koyun isosoyo ta Pol para kihang yiy singayai, para kirambumbuni yiy. Pwen pe tunan ara ko, lang soyon ngara kiyoh Pol kisa para hilu koro wong kawule.

27 Pwen hayou maluwoh isayau ihipwen, pwen Porsiyus Pestus ara iwiri ndrohonoku Peliks pe irayah pohon para kol ara. Peliks ara ilohonganiy para kimbusi hu Yutah kapwesani yiy, pwen pe itali Pol iro manau nondriya kou.

25

Huiki Pol iya nongan iro mbulmara Pestus

1 Lang maroyoh iyamulan para Pestus isarayah isa kol namandran hape ara, pe iwiri ndrohonoku Peliks pe irayah pohon para kapman, pwen itali kol Sisariya pe iya paingan kol Yerusalem. 2 Pwen hu pris huhohin ta hu pris masih pe hu pohon tahu Yutah, ara huya kili Pestus pe hutasusut nongan iya kili Pol. 3 Pe husok Pestus pe hurakalahani yiy para kiho ndruwa namiliwa hu para kipwandrisa Pol kiya paingan Yerusalem. Yihu ara hu kanmburi nongan para katingundru Pol kiho sai. 4 Pe Pestus isomwi hu, ipa, "Pol ara ita ndron nondriya kou ita Sisariya, pe yo mbukeno ara andre pakeh kuya Sisariya. 5 Pwen pe hu poho kol hayah tawawu kasa sura yo, pe tukaya pwan, pe kapa ndramat ara kinmbusi kultuw mwomwan hayah, pwen hu kaiki yiy kiya nongan."

6 Pe Pestus iro polo hu lang mandrolwoh ndre masongui ihipwen, pwen iyamulan, pe iya pwan iya kol Sisariya. Pwen iya lang mulan i, iya mipwan iya ndrohonoku pwanpwan para tamwaniye nongan, pe ipwatisingiy para hu kawiri Pol kisa kili yiy. 7 Iro mwonen Pol isarayah iro, hu Yutah mepo hutali Yerusalem pe husa pwan ara, huro tine ngilsen pe hutasusut nongan soyon iya, pe nopwaran iya, iya ndritan. Hapeko sotuna nongnahu, ara pwi.

8 Pwen pe Pol ara ipenani yiy mbukenan, ipa, "Yo ara kunmbusi hapesah mwomwan kinna nongan para pwahanou tahu Yutah, ndre yumwa totohun namandran tahu, ndre iya kili Sisar, ara pwi masih."

9 Hapeko Pestus ara pakimbusi hu Yutah hu kapwesani yiy, pwen pe isomwi Pol, ipa, "Wou apwes para aya paingan Yerusalem pe aro tine nongan kiya mbulmoro, kiya hu nongan ara?"

10 Hapeko Pol ipa, "Yo mahapo urupo tine nongan nondriya suwe tamwaniye ta

Sisar. Seu iye kopu ara suwe tamwaniye imwonen para kuro tine aliy. Yo kunmbusi melit handra mwomwan iya kili hu Yutah pwi. Tehe wou ara anpahasaniy hiyan iya. 11 Pe kapa yo kuntakultuw mwomwan mepo ilahiy para kumat kiya aliy, ara hiyan, andre kunpa pwi para kumat kiya aliy pwi. Hapeko, kapa hu melit mepo hu Yutah pakaiki yo kiya nongan kiya aliy ara ndrokonan pwi, pwen kinlahiy para ndramat hamou kiyki yo kuya nima hu pwi. Yo usok para Sisar mbukenan kihilingi nongno."

12 Pwen Pestus ara iwong iya kili hu ndramat mepo huya mu iya kol namandran iya ara, pwen isomwi Pol, ipa, "Wou anpwai tehe anamiliy para Sisar kihilingi nongnam. Pwen hiyan, andre aya kili Sisar."

Pestus isok lohonga King Akrippa iyata Pol

13 Pwen lang hayah isayau ihipwen, King Akrippa iyapolo pisun Pernise, ara hilsarayah hilsa kol Sisariya pe hilya rawuloh hilya kili Pestus. 14 Pe huya huro ara lang soyon hape pe Pestus ara itiyani titiye ta Pol iya kili King, ipa, "Mamu Peliks iro ndron, ara iyki ndramat hamou iya nondriya kou, pe mahapo iripo ndron aliy i. 15 Iro mwonen uya Yerusalem, hu pris huhohin ta hu pris masih pe hu yapane Yutah ara hutasusut nongan iya kili ndramat ara, para kiwiri kora mwomwan atan.

16 Pe yo ara kunpwai pwen kinna kili hu tehe kowaserou para Rom ara kinpa hiyan pwi, para ndramat hamou kiwiri koran o mwaihei, kipoo kilahiy para kipenani yiy mbukenan kiro mbulmara hu mepo hutasusut nongan iya kili yiy. 17 Pe iro mwonen husa sura yo pe yowu mui yowu sa iye, ara kunlonge pwi. Pwen pe iya lang mulan, uya pe umpwan ndrohonoku tamwaniye pe upwatisingiy para hu kawiri ndramat ara kisa. 18 Pwen yihu ndramat mepo hutasusut nongan ara hutine para hu kawong, hapeko hu kantiyani kultuw handra mwomwan mepo urupo lohonganiy, upa ndre andre hu katiyaniy, ara pwi. 19 Hapeko yihu rakokowai iyapolo yiy ara iya lohongai para totohun tahu ko, pe iyata ndramat hamou ngalan Yesu, mepo kinimat, hapeko Pol ipwatisingiy tehe yiy, ara mwalen. 20 Yo ara pakukahi ndroiyi lohongai ara, hapeko ulohonge iya pe ulohonge ndrit hape. Pwen usok yiy kapa kipwes para kiya Yerusalem para karamwaniyani takokowai ara. 21 Pwen Pol ara isok para kiro ndron, kipoo Sisar mbukenan kiramwaniyani yiy. Pwen yo ara upwatisingy tehe andre kiro nondriya kou, kipoo kukah hape sai para kutali yiy kiya kili Sisar."

22 Pwen Akrippa ipwai iya kili Pestus, ipa, "Yo mbukeno unamiliy para kuhulingi nongna ndramat ara." Pwen Pestus isomwi yiy, ipa, "Moh andre ahalingi yiy."

Pol iro tine nongan mbulmara King Akrippa

23 Pwen iya lang mulan, King Akrippa hilu Pernise ara hilsa iyapolo nounou pe pwesai namandran, pe hilya nondriya yumwa mbultere namandran, iyapolo hu pohon para kapman pe hu yapane kol namandran ara. Pwen Pestus ipwandrandrahaniy, pe huya wiri Pol isa nondriyan. 24 Pwen Pestus ipwai, ipa, "King Akrippa, pe wawu masih mepo wawu sa topo sura yowu, ara wawu kanime ndramat iye! Yihu Yutah masih hutopo iye pe Yerusalem kene, ara husok pe huwayeh namandran tehe ndramat aro, ara kinlahiy para kiro mwalen pwi. 25 Hapeko yo ara kunkahi handra melit mwomwan imbusiy para kimat kaliy, ara pwi. Yiy mbukenan ara isok tehe Sisar mbukenan ara kihilong nongnan. Pwen kuntamwaniyani lohongai pwen, para kutali yiy kiya Rom. 26 Hapeko yo ara kunlahiy para kulohongani sehe nongan ndrokonan para kuratuluwiy kiya kili yapane rou, ara pwi. Pwen, King Akrippa, tehen tora ko uwiri yiy isa mbulmaram, iyapolo wawu masih topo. Pwen worou masih kahalingi yiy kihipwen, pwen andre yo kupahasani sehe nongan ndrokonan para kuratuluwiy kiya. 27 Yo ara ulohonganiy tehe kinmwonen pwi para kutali yiy kiya kili Sisar, kapa kunlahiy para kuratuluwi sehe melit imbusi hu ndramat, para hu kaiki yiy kiya nongan."

26

1 Pwen Akrippa ipwai iya kili Pol, ipa, "Kiya, upa hiyan para wou mbukenam awong ara." Pwen Pol ihiri niman iya paingan para kihiterenan, pe ipwai, ipa toro: 2 "King Akrippa, yo nakuhutereno mbukeno kiya nongan masih mepo hu Yutah, hu kantasusut pwen kinsa kili yo. Pwen ulohonganiy tehe hiyan masih para kuro tine mbulmaram mahapo. 3 Paratesah, wou ara apahas masih iya kultuwayi kowase yowu Yutah, pe nongan masih mepo yowu ngara kapet kaliy. Pwen tehen tora ko, yo usike wou para ahalingi nokulani nongan masih nakupwai.

4 Yihu masih para Yutah ara hupahasani kultuwayi, ma uro ndron mbunah uro kolo imwonen, pe iyamulan uya Yerusalem. 5 Pwen ndrangan niwen iya yihu mbukenahu kanpahasani yo, pe kapa hu kapwes, hulahiy para katiyaniy tehe yo ngara kuro

ndruwa kultuwayi totohun towu masih
kene. Pe yo, ara ndramira Parisiy hamou
i. 6 Pe huiki yo mahapo iya nongan, para-
tesah, upwotisingi lohongo pe urupo sohoni
tesah mepo Ngindrai kintandrangan pwen,
kinna kili tumbu yowu hu. 7 Hu wum
songui pe luwum ata tumbu yowu hu, ara
huro waiyani totohun ping pe lang. Pe
yowu topo pwotisingi lohonga yowu, pe
topo sohoni sehe melit Yapan kintandran-
gan pwen, kinna kili tumbu yowu hu para
kimbusiy kirayah. King Akrippa, tunan ara
ko, pe yihu Yutah ara hutasusut nongan
isa kili yo. 8 Paratesah pe hayah tawawu
topo iye, ara ingandrah para kapwotisingi
lohonga wawu, tehe ndramat kanmat ara
andre Ngindrai kihingini hu katine paiwe?
9 Koluw kinna, yo mbukeno ngara ku-
lohonganiy tehe, hiyan para kumbusi hu
melit handra-handra, para kuiki ngala Yesu
para Nasaret kiya pwan. 10 Pe umbusi hu
kultuw ara ko iro Yerusalem. Pe uwiri
pwoke nopwaran kili hu pris huhohin ta hu
pris masih, pwen uiki hu ndramira Yapan
haiyan soyon iya, huya nondriya kou. Pe yo
ara hamou tahu usomwiy para katingun-
druhu yi. 11 Pe lang soyon iya ngara ku-
song kuya hu payumwa totohun hawum-
hawum para kuramari hu. Pe ngara ku-
rakekeyani hu para hu kapwasisiman ana
Ngindrai. Ndriyo ara isin namandran iya,
pe ngara kuya ten hu kuya kol namandran
para mawen, para kurandroyani hu yi.
12 Iho nondriya lohongai uro mbusiy ara,
pwen hu pris huhohin ta hu pris masih, ara
huratuluwi nongan pe huiki pwoke nop-
waran isa kili yo para kuya kol Tamaskus.
13 Pwen, King, mwandrai ara iro tahaihai,
pe yo ara uro tokai sai, pe ngana kol
paingan yang ilengani yo pe irahakowo
iyapolo susuyo hu. Pe nganngana kol
paingan yang ara, ara iramwaitini ngana
mwandrai. 14 Pwen yowu masih kene ara
yowu yos ya pwan, pe yo uhulingi ngasa
mbulukoyu hamou ara iwong isa kili yo iya
nongna kol Hipuruw, ipa, ‘Sol! Sol! Para-
tapeh pe ata tandroyani yo? Melit kakau
mepo ata mbutikai iya aliy ara, andre wou
mbukenam akuni nopwaran para aliy.’
15 Pwen usok, upa, ‘Yapan, wou hiyeh?’
Pe ipwai isa kili yo, ipa, ‘Yo ara Yesu mepo
ata tandroyani yo. 16 Kiya atine, pe oro tine
kiya ndrikam. Yo usarayah usa kili wou,
ara para kurakinimam para arayah pwan-
drendres to, pe para pohoweya nongno
kiya melit masih annimei, pe kiya sehe
melit kamulan andre kupwainganiy kisa
kili wou. 17 Yo andre kusopwat wou pe
asa mawen nima ndramiram hu imwonen,
pe hu Ndramira Lah i. Pe nakupwandrisa
wou para aya kili hu, 18 para ambusi mara
hu kaleu, pe arapaiwani hu mepo hutora
kol lokuhan kasa ngana lang, pe hutora
pahandra pwoke ta Sinai, ara hu kasa kili
Ngindrai. Pwen pe hu pakut mwomwan
humbusiy, ara andre kutaliy. Pe andre hu
kawiri ndrohonoku hu kiyasura hu mepo
hu kanpwotisingi lohongahu isa kili yo,
para hu karayah howen kiya mbulmoro.’
19 King Akrippa, Tehen tora ko, yo kun-
ndrihisani nongan mepo isarayah iho non-
driya taltan iyau kol paingan yang pe isa
kili yo, ara pwi. 20 Pe upohowe nongan
ara iro Tamaskus imu, pe iyamulan uya
pohowei iya kili hu para Yerusalem, pe
iya kili hu para Yutiya masih, pe iya kili
hu Ndramira Lah i. Yo utiyani nongan
iya ngawan para hu karapaiwani ndriyahu
pe kasa kili Ngindrai, pe kultuwayihu ara
kiyinganiy tehe hu kantapaiwani ndriyahu
pwen. 21 Pwen tunan ara ko, pe hu Yutah
ara husa mbultuwe tahatini yo uro yumwa
totohun namandran pe hu pakatingun-
dru. 22 Hapeko Ngindrai ara ngara kisop-
wat yo, ipoo isa matne lang mahapo iye.
Pwen mahapo urupo tine iye, para kutiyani
titiye to kihisoule ko kiya kili hu ndramat
mangalahu, pe hu ndramat ngalahu pwi
kene. Pe kunpa handra nongan howen
pwi. Nongan masih iye ara iyawule ko tehe
hu poropet pe Mose hu kantiyaniy pwen
kinna, tehe andre kirayah. 23 Yihu kan-
pwai tehe Kristus, ara andre kikuni nop-
waran ngandrahan, pe kiyamulan andre
kirayah ndramat imu para kimat pe kitine
paiwe. Pe yiy andre kipohowe nganngana
Ngindrai kiya kili ndramiran hu imwonen
para Yisrayel, pe kiya kili hu Ndramira Lah
i.”
24 Pol iro wong manau pe Pestus ara
ilomei anan, ipa, “Pol, wou atawong tehe
ndramat lohongan pwi! Wou anwiri hi-
nonou soyon, pe iyki pwasosohou isa kili
wou!”
25 Pwen Pol isomwi yiy, ipa, “Yapane
Pestus, yo kunho pwasosohou pwi. Sehe
melit urupo pwai ara ndrokonan pe iyau
lohongai hiyan. 26 Pe King Akrippa ara kin-
sapahas kinna titiye masih kene ara, pwen
pe ulahiy para kupwai ngawan kiya kili
yiy. Yo ara upahasaniy tehe hu melit masih
kene urupo pwai iye, ara kinkohon maran
pe ndraingan pwi. Paratesah, titiye masih
iye ara kinkohon pwi yoh. 27 King Akrippa,
wou apwotisingi lohongam iya nongna hu
poropet, ndre pwi? Yo upahasani tehe wou
ara anpwotisingi lohongam.”
28 Pwen King ipwai iya kili Pol, ipa, “Wou
apa ndre nongnam mepo anpwai ara, an-
dre kiramwalahani lohongo kindrou pwi
ko, pe kurayah hamou Kristen, ndre?”
29 Pe Pol ipwai, ipa, “Konan lang kiya
mulai ndre kiya niwen, hapeko yo uto-
hun iya kili Ngindrai tehe wou pe wawu

masih wawu topo hilingi yo lang nepo, ara andre karayah tehe yo; hapeko mbuna akaya mwalinga malkei hayen tehen aro, ara pwi."
30 Pwen King Akrippa itine iyapolo Pestus pe Pernise iyapolo hu mepo hurompwan iyasura hu. 31 Pwen hu masih ara hutali nondriya seu sahin ara, pe huro pwangulngun mwalingahu, hupa, "Ndramat iye, ara kinmbusi melit handra mwomwan mepo ilahiy para kimat kaliy, ndre kaiki yiy kiya nondriya kou, ara pwi yoh."
32 Pwen King Akrippa ipwai iya kili Pestus, ipa, "Kapa ndramat ara kinsikei para Sisar kihilingi nongnan, pwen ilahiy para katali yiy kiyau."

27

Pol ihis iya ndroi para kiya Rom

1 Pwen yihu kanmburi nongnahu pwen tehe yowu andre kahis ndroi mapelei pe kangap kaya kol namandran masih Yitaliy. Pe huiki Pol iyapolo hu ndramat hayah mepo huro nondriya kou i, ara huya pahandra pwokere ta ndram inimnim iyata hu ndram masangat ngalan Yuliyus. Pe Yuliyus ara hamou tahu ndram mepo ita ndrokoyirayi hu ndram ta Sisar imwonen.
2 Pwen yowu his iya ndroi hakou para kol ngawan Andramittiyum, pe ndroi ara, ara pakingap kiya yau te hu kol huhora poholeng para kol namandran iya Esiya. Pwen ndroi ara itali kol ara, pe yowu ngap yowu yau. Pe Aristarkus ndramira kol ngawan Tesalonaika, ita nondriya kol namandran iya Masetoniya, ara iya sura yowu i.
3 Lang sih mulan yowu yarayah iya kol ngawan Siton. Pwen Yuliyus ara koyun isikirani Pol pe itali yiy iyasura kowasen hu para hu kapwokarani yiy. 4 Pwen yowu tali Siton, pe nohai imum isa pe imbuiwani ngondroi. Pwen pe ndroi ara ingap iyayau ndruwa mbuson para Saiprus. 5 Yowu ngap yowu ya pupura mwekeu, pe yowu ramwaitini kol malkol namandran iya, Silisiya pe Pampiliya. Pwen yowu sarayah yowu sa kol mendreheh Mira ita nondriya kol namandran iya Lisiya. 6 Yowu ro ara, pe namandran tahu ndram masangat ara, ara ikahi ndroi hakou i, para kol Aleksandriya, mepo nakingap nakiya kol namandran masih Yitaliy. Pwen iwiri yowu pe yowu ya his ndroi ara. 7 Yowu tali kol ara pe yowu ngap nokule-nokule lang soyon hape, paratesah, nohai ara iro mbuiwani ngondroi. Pwen hu ndramira ndroi ara huro mbungas mambusungereyihu, pe yowu yarayah yowu ya pakeh kol ngawan Kinitus, paratesah, nohai ara ipenani yowu para kaya. Pwen yowu paiwani yowu pe yowu ya pahandra mbuson Krit, pakeh kili mbusungo Salmone. 8 Pwen hu ndramira ndroi ara huro mbungas mambusungereyihu, pe yowu ro ngap pakeh poholeng, pe yowu sarayah yowu sa kol hape mepo yihu ngara kapohowei, Ndrohonoku Ngohongoh Para Ndroi.* Kol ara, ara ita pakeh kili kol ngawan Laseya.
9 Pe lang soyon iya ara kinsayau o mwaihei, pe Lang Namandran tahu Yutah para Kayuh Anandrinai† ara kinsayau i. Pe ndras ara iro rapohowaniy pwokeyan iya, pwen Pol ipwandrandrahani hu ipa, 10 "Wawu yapane, kapa tukangap kaya, yo urupo nimei tehe andre tukaya pohonani nopwaran namandran iya, pe andre tukatali hu melit hitun. Pe ndroi iyapolo hu memelit masih andre kayuh, pe ariya ko pwi, matisan worou tukamat i." 11 Hapeko ndram mepo iya mu iya kili hu ndram masangat, ara kinhilingi nongna Pol pwi yoh. Pe yiy ara iho ndruwa nongna ndramat iro ngaplani ndroi pe iyasura mbukena ndroi. 12 Pe ndrohonoku ndroi ara, ara kinlahiy para ndroi kihou aliy nondriya walehe nohai imum, ara pwi. Pwen pe hu soyon tahu ara humburi nongan para yowu kangap manau. Pe hupwokeyani lohongahu para yowu kayarayah kaya kol Pweniks, pe koro ndron aliy, kipoo walehe nohai ara kisayau. Ndrohonoku ndroi ita Pweniks, ara ita mbuson Krit, inimnim iyayau te tolau pe rai kene.‡

Nohai namandran masih imum, iyapolo nowei

13 Pwen nohai para tolau ara imum, hapeko kinimum pwokeyan pwi. Pwen pe yihu pa ndre lohongahu ara kintayah mannan para hu kangap, pwen pe huluwi pere ndroi isa paingan pe yowu ngap yowu ya pakeh poholeng para mbuson Krit. 14 Hapeko kinna ndrangan niwen pwi ko nohai namandran masih imum i, nohai ara, ara nohai namandran, iyau te hai. 15 Pe nohai pe nowei ara ilokopiyani ndroi, pe ndroi ara kinlahiy para kingap kiya mara nohai pwi yoh. Yowu palte iya pe wele yowu imai, pe ndroi, ara iho raipit

* **27:8:** "Ndrohonoku Ngohongoh Para Ndroi," ara kol hakol mepo yihu ndroi ngara kasa pe kakohon kohou aliy; Eng: Fair Havens/Safe Harbours; TP: Gutpela Pasis. † **27:9:** "Lang para Kayuh Anandrinai;" Eng: The Fast/The Day of Atonement; TP: Bikpela De Bilong God i Rausim Sin Bilong Ol Manmeri; Iho nondriya hayou sih-sih, pakeh lang para kayuh anandrinai, ara ngara kirahihini walehe nohai namandran ngara kisarayah kiho Ndras Metitereniyen. Pe walehe nohai ngara kimum, ara hu ndroi ngara hu konoho ngap pwi. ‡ **27:12:** Eng: Facing both southwest and northwest

ndruwa huluwa nohai opu. 16 Yowu ro
pit yowu ya ramwaitini ndruwa mbuson
mendreheh ngalan Kauta. Pe mbuson
ara, ara ilohowi nohai hape, pe yowu ro
mbungas para kaluwi mon kisa pakeh kili
ndroi. 17 Pwen hu ndramira ndroi ara
huluwi mon isa paingan ndrita ndroi. Iya-
mulan hupiyani hu malkeye ndroi huya
pahandra ndroi para kirandrikipiri ndroi
kiya pwokeyan. Pe hunoh hupa ndre
matisan ndroi kingap kiya pe kiya ndrap
kiya kalayeng, ita ndrokolo mwekeu pakeh
Aprika. Pwen pe hutali pelei isa pwan
pe ndroi ara iro pit iya huluwa nohai
opu. 18 Pe nohai namandran masih, ara
iro sumbuiwani ndroi tehen tora kopu.
Pwen iya lang sih mulan i, hu ndramira
ndroi ara huro piye hu melit nopwaran iya
ndras. 19 Pe irahaihai lang toyoh imwonen,
hu ndramira ndroi ara huwiri menmena
ndroi, tehe pelei, pe keye ndroi, ara iya
nimahu imwonen, pe hupiyaniy iya ndras
i. 20 Lang soyon iya isa pwen pe yowu
hape kannime mwandrai pe hu piriy pwi,
pe nohai namandran ara, ara iro mum
manau. Pwen lohonga yowu para koro
hiyan ara kinhipwen topwei.

21 Pe hu ndramat masih ara hu kan-
namnam pwi ndrangan niwen iya. Pwen
Pol itine mwalingahu pe ipwai iya kili
hu, ipa, “Wawu yapane, kapa wawu
konho ndruwa nongno kunpwai kinna,
para mbuna tukatali mbuson Krit, ara an-
dre tukanna nondriya nopwaran aro kene,
pe andre tukanpiyani menmenarou pwi.
22 Hapeko nakupwai kisa kili wawu, tehe
wawu mbuna akahandrundru. Paratesah,
hamou torou andre kinpiyani mwoiwan
pwi; ndroi opu andre kiyuh. 23 Pinge
ping, ara angelou ata Ngindrai mepo urupo
tohun iya kili yiy pe urupo mbusi mbulyan
ara isarayah isa pe iro tine ngilse. 24 Pe
ipwai, ipa, ‘Pol, mbuna anoh! Wou an-
dre aro tine nongan mbulmara Sisar. Pe
animei, Ngindrai kiniyki mwoiwahu masih
mepo topo sura wou nondriya ndroi iye,
ara andre hu koro hiyan.’ 25 Wawu yapane,
wawu mbuna akahandrundru, yo ara up-
wotisingi lohongo tehe sehe melit Ngindrai
kinpwai kinsa kili yo pwen, ara andre
kirayah mannan imwonen tehe kinpwai
kinsa kili yo. 26 Hapeko ndroi ara andre
kiya ndrap kiro mbuson sih.”

Ndroi iya talon

27 Pe iho ping songui pe haahiu, nowei
ara iro piyani yowu manau iya yau te
Ndras Namandran Metitereniyen. Pwen
iropo iya ndrokolo put, hu ndramira ndroi
ara huhungorowei tehe ndroi ara kinsa
pakeh leng. 28 Pwen hurandrohongani
muruwan para ndras, pe ndrohongan ara
kiho tehe lungui pe hangah,§ pe kinna
ndrangan niwen pwi ko, hurandrohongani
muruwan para ndras paiwe, pe ndrohon-
gan ara kiho tehe songui pe yimingah.**
29 Pe hu ndramira ndroi ara huro noh
hupa ndre matisan ndroi towu, ara kiya
ndrap kiya ndrita pat pe kitalon. Pwen
pe hundruyani pere ndroi mahaahiu ilai
iyapwen te kuwi ndroi pe iya ndras. Pe
yihu huro tohun para lang kileu kileh. 30 Pe
hu ndramira ndroi ara huro lohonge para
hu kawop kaya mawen ndroi, pwen pe
hundruyani mon iya pwan ndrita ndras, pe
yihu ara huro rapihiye tehe huro ndruyani
pere ndroi iya pwan te ngondroi. 31 Hapeko
Pol ara ipwai iya kili ndram mepo iro
nimnim iyata hu ndram masangat iyapolo
hu ndram tan, ipa, “Kapa yihu ndramat
ara konto nondriya ndroi pwi, pwen andre
wawu konto hiyan pwi.” 32 Pwen o hu
ndramira pahun ara husondriti malkeye
mon imut, pe hutali mon ipit iyau.

33 Pwen pakeh lang nakimbungahiy, Pol
irakelehani hu masih para kanamnam.
Pe ipa, “Nondriya lang songui pe haahiu,
ara wawu ro longani tesah pakirayah, pe
wawu kaniyan hapesah pwi. 34 Pwen
pe urakelehani wawu para akapo hape
anandrinai pe akayan, pwen andre kisop-
wat wawu pe akoro mwalen. Pe andre
hamou tawawu kinwiri hape nopwaran
pwi.” 35 Pol iwong irohopwen o, pwen iwiri
ndrinanohun hayah pe irawuloh iya kili
Ngindrai iro mbulmarahu masih. Pwen
iramburingiy pe iyan. 36 Pwen ndriyahu
ipwes, pe hu masih hupo anandrinai pe
huyan. 37 Ndromwoya yowu masih iro
ndroi ara, ara lungat andrtingui pe an-
nomou (276). 38 Pwen yihu masih hunam-
nam pe huhumosu hu, pwen pe hupiyani
mbuwa wit iya ndras, para ndroi kimwak
hape.

39 Pwen lang ileu pe hu ndramira ndroi
ara hu kanyirowe hape aleheh huro aliy
pwi, hapeko hunime pohomara ndras pe
kalayeng iro aliy. Pwen pe huhunonou
para kangaplani ndroi kiya kalayeng ara,
kapa yihu kalahiy. 40 Pwen huwiri semen
pe husondriti hu malkeye pere ndroi hu-
mut pe hutalihu huya ndras. Pe hutali
malkei mepo hu kanwasi pos malwoh na-
mandran mepo ngara kiro paiwani ndroi
iya aliy, pe husoli pelei iya paingan para
kiwiri nohai. Pe hu pakangap kaya po-
holeng. 41 Hapeko ndroi iya pe iya ndrap
iro mbuniya kalayeng sih iho ndrokolo
ndras. Pwen nowei ara iro piyaniy iya

§ **27:28:** Ara pakeh tehe 40 mita. ** **27:28:** Ara pakeh tehe 30 mita.

kuwi ndroi pe italon.
42 Pwen hu ndramira pahun ara humburi nongnahu para pakatingundru hu ndramat para nondriya kou, matisan hu karangangai pe hu kawop. 43 Hapeko ndram mepo iro nimnim iyata hu ndram masangat, ara ilohonge para kipenani Pol para mbuna kimat. Pwen pe ikaituwe lohonga hu ndram para mbuna kirayah. Pwen ipwatisingiy iya kili hu masih mepo hulahiy para hu karangangai, ara hu kakohis kimu pe hu kaya leng. 44 Pe hu masih mepo huro ndron, ara huhis iya menmena ndroi pe hu sombule kei para ndroi, pe hupit iya aliy. Pwen tehen tora ko, yowu masih yowu yarayah hiyan o yowu ya leng.

28

Hu ndramat masih huro nondriya ndroi, ara huyarayah huya mbuson Malta

1 Pwen yowu yarayah iya poholeng hiyan opu, pe yowu sa yirowei tehe yowu sarayah kansa mbuson sih, mepo hupohowe ngalan Malta. 2 Yihu ndramira mbuson ara, hupwokerani yowu, ara mwayih iya. Pe hutolmwani mwan pe hurawulohani yowu masih para kasa ling mwan, paratesah, mbulou indrut pe kol ara iwou. 3 Pwen Pol iya mbulte ndrakihiy hapus ihipwen, pe iro mwonen iykiy iya mwan, pwen mwat hamou para taya ndramat ara ihingorowe ngandraha mwan pe iselek isa ngawan, pe yahan indrek pe ipai iho niman. 4 Hu ndramat para mbuson ara hunime mwat iro ndrungak nima Pol, pe huro wong mwalingahu, hupa, “Akanimei! Ndramat aripo ara andre ndramat para taya ndramat, ndre? Pakimat kiho ndras, ara kintaliy, hapeko mahapo itawiri koran tehe andre kinto mwalen pwi.” 5 Hapeko Pol, ara ilohoyani mwat pe iyos iya mwan, pe yiy ara kinwiri hape ngandran pwi. 6 Pwen yihu ndramat ara huro sohoniy tehe niman andre kisama, ndre kindrou pwi ko, kiyos pe kimat. Hapeko huro sohoniy pe huro tuluwaniy iya ndrangan niwen pe hapesah mwomwan kintayah kili yiy pwi. Pwen pe yihu paiwani lohongahu, pe hupa ndre yiy hamou ngindrai.

7 Pe kalsiu namandran mepo ita pakeh kol ara, ara kalsuwa ndramat hamou namandran ngalan Pupliyus, yiy ara pohon para mbuson ara. Pe yiy irawulohani yowu pe iwiri yowu iya suwen, pe ipwokarani yowu hiyan iya, iho nondriya lang maroyoh. 8 Pe tama Pupliyus, ara imwa pe iro matin yokyok, pe iro nondriya ngandran pe mandran ara ingandrah pe irope ndran i. Pwen Pol iya nime yiy iya nondriya seu pe itohun, pe iyki niman iya ndritan, pe isopwoyani yiy iya hiyan paiwe. 9 Pe melit ara irayah, pwen pe hu ndramat masih para mbuson mepo humwa, ara husa kili yiy pe isopwoyani hu, huya hiyan. 10 Pe hupwesani yowu iya melit handra-handra, pe iro mwonen yowu nakatali hu nakaya ndroi, pe huhang yowu melit masih para kisopwat yowu.

Pol iyarayah iya Rom

11 Yowu ro mbuson Malta walah maroyoh; ihipwen yowu his iya ndroi hakou mepo ikohon iro mbuson ara nondriya walehe nohai. Pe ndroi ara, ara ndroi para kol ngawan Aleksandriya, pe ndroi ara, ara sumwoiwa hilu ngindrai mwan malmou iho ngondroi. Ngala hilu ara Kastor pe Polluks. 12 Pwen yowu yarayah iya kol ngawan Sirakiyus, pe yowu yen aliy lang maroyoh. 13 Pwen yowu tali kol Sirakiyus pe yowu ngap yowu yarayah iya kol ngawan Rekiyum. Iya lang mulan, pwen nohai para kup imum, pe iho ndruwan, yowu sarayah yowu sa kol ngawan Puteyoli. 14 Pwen yowu sa kili nali yowu hu hayah para sios huro ara, pe huwiri yowu pe yowu ya ro surahu sandre sih mwaniye. Pwen tehen tora ko, yowu tali hu pe yowu ye rokai yowu nakaya kol namandran Rom. 15 Pe hu nali yowu hu para sios hutora ara, ara huhulong tehe yowu ropo nakasarayah, pwen husa pohonani yowu husa mwanan iya tehe ndrohopah para Appiyus, pe kol hakol ngara hu kapwohowei, Seu Matiwum Para Ngohongoh. Pol inime hu, pe ndriyan ipwes pe irawuloh iya kili Ngindrai. 16 Pwen yowu yarayah yowu ya Rom, pe kapman ipa hiyan para Pol kiya pe kiro nondriya suwen hawum mawen, pe ndram hamou iro memerani yiy.

Pol ipohowe nongan hiyan iro Rom

17 Lang maroyoh iyamulan, Pol iyoh hu pohon tahu Yutah husa harong. Husa mbultere hu huro, pe Pol ipwai iya kili hu, ipa, “Wawu nali, yo ara kunmbusi melit handra mwomwan kinna kili ndramirarou hu, pe kunndrihisani kultuwayi kowase tumburou hu pwi. Hapeko yihu mbultuwe tahatini yo uro Yerusalem pe husaiki yo urupo nima hu Rom. 18 Iyamulan para husok yo ihipwen, hu para Rom ara hu pakatali yo kusa mawen. Paratesah, yo ara kunmbusi handra kultuw mwomwan para kumat kaliy, ara pwi yoh. 19 Hapeko yihu Yutah ara hundrihisani lohonga hu Rom. Pwen useyeh sai ndrit, pe usikei para nongno ara andre kiya mwonen kiya mbulmara Sisar. Handra lohongai kinto kili yo para kuiki hu ndramiro kaya mbulmara nongan, ara pwi. 20 Ndroiyin ara ko, pe usok para kusa nime wawu imwonen para kuwong kapolo wawu. Melit mepo worou

Yisrayel tupwotisingi lohongarou iya aliy,
pe turopo sohoniy, ara tunan ara ko, pe
huwasi yo iya aliy."
21 Pwen husomwi yiy, hupa, "Yowu ara
kanwiri nongan sahin huratuluwiy iyau te
kol Yutiya mepo iwong hape satam, ara
pwi yoh. Pe nali rou hamou para Yutah
kiro ara kinsarayah, pe kinpohowei ndre
kintiyani kultuw handra mwomwan atam
kinsa kili yowu, ara pwi masih. 22 Hapeko
yowu pa tehe hiyan para kahalong nong-
nam, paratesah, yowu pahasaniy tehe hu
ndramat hutora kol masih, ara hutora pwa-
haltani hu yau hapat howen kansarayah
mwalingarou Yutah."
23 Pwen husan nou para hu kasa mbul-
tere hu lang sih i, pe hu ndramat husa ara
ndromwoya hu ingas iya paingan hape, ara
husa para kahalong Pol kiwong kiro seu
mepo iro aliy. Pe iro mandroulang ipoo
kol iping, Pol ara ipohowe nongan para
kolo King Ngindrai isa ngawan, pe iratiyani
nongan para pwahanou ta Mose pe nongna
hu poropet, para kiluwi lohongahu kiya
kili Yesu. 24 Pe nongnan mepo ipwai, ara
iluwi lohonga hu hayah tahu, hapeko hu
hayah tahu, ara hu kanpwotisingi lohon-
gahu pwi yoh. 25 Pe huro pet mwalin-
gahu, pe hu nakamasumbuwe, pe Pol iyki
nongan sahin ipa toro: "Mwoiwan Haiyan
iwong ndrokonan iya kili tumburou hu,
tandrohonga poropet Yisayah, ipa:
26 'Aya kili hu ndramat ara pe apwai, apa,
"Lang masih wawu andre koro hilingiy,
hapeko lohonga wawu, ara andre
kinileu pwi. Pe lang masih an-
dre wawu koro nimei, hapeko tehe
wawu kanyirowei pwi."
27 Paratesah, ndriya hu ndramat aripo, ara
kinpwoke,
pe ndraingahu, ara pakeh kiyui,
pe marahu, ara kinpwasi.
Matisan marahu kanimei, pe ndraingahu
kahalingiy,
pe lohongahu kaleu, pe hu karapai-
wani ndriyahu pe hu kasa kili yo,
pe andre kusopwoyani hu.'
28 Tehen tora ko, yo unamiliy para wawu
kasa pahasaniy tehe nongna Ngindrai para
kisopwat hu ndramat, ara kinna kili hu
Ndramira Lah pwen. Pe yihu ara andre hu
kahalingiy!" 29 Pol iwong tehen tora ihip-
wen, pe hu Yutah humasumbuwe pe huyau
iyasura takokowai iro mwalingahu.*
30 Pe nondriya hayou malwoh imwonen,
Pol ara iro seu hawum pe iro sowaniy, pe
hu ndramat masih mepo husa nime yiy, ara
ipwesani hu para hu kasa. 31 Pe iro pohowe
nongan para kolo King Ngindrai, pe iro
hinuwani hu iyata Yapan Yesu Kristus, pe
kinhindrundru para kipohowe nongan pe
hamou kinsingori yiy, ara pwi yoh.†

* **28:29:** Yihu ndramat hayah para tapaiwani nongna kol, ara hupa ndre nongan para v. 29 ara kinto puk Paipel pwi. † **28:31:** Luk ara kintiyaniy kinsa kili tou, sehe melit irayah iya kili Pol iyamulan para hayou malwoh ara, ara pwi. Yihu ndramat hayah ara hupa ndre yihu Rom ara hutali Pol iro nondriya kou isa ngawan, pe iya ipohowe nongna Ngindrai iya hu kol hakol-hakol i. Pe hu ndramat hayah ara hupa ndre hu Rom ara hu kanitingundru Pol kinimat.

Titus
Nongan Pol Iratuluwiy Iya Kili Titus
English: Titus
Tok Pisin: Taitus
Nongan Imu

Titus ara yiy hamou ndramira Yutah pwi. Hapeko iro mwonen irapaiwani ndriyan pe irayah Kristen hamou, pwen isopwat Pol iya mbulyan. Inimnim tehe Pol ara itali Titus iro ndron mbuson Krit, para maran kiro mbulya sios kiro ariya.

Nongnan mamu ara ipa toro: kultuwayi hu ndramat para mbuson Krit, ara hiyan pwi. Pwen pe kapa ndramat hamou pakirayah yapane sios, ara kiho ndruwa hu kultuw hiyan opu. Pwen Pol iratuluwi nongan iye iya kili Titus iya kultuw para kahanuwani hu ndramat hamou-hamou: tehe hu parangoloh pe hu pihi parangoloh, pe hu wihou, pe hu ndramat para pwandrendres.

Nongan nakiyahapwen ara ipa toro, Titus kihinuwani hu ndramat para hu koro ndriya sih pe kambusi kultuw hiyan kiya kili hu hayah i, pe hu mbuna kahangas pe karasisingat.

1 Yo Pol, ndramat hamou para poya mbulya Ngindrai. Pe urayah aposel hamou ata Yesu Kristus. Yiy ipwandrisa yo para kuya kili hu ndramat mepo Ngindrai kinpirani hu, para kupwokeyani lohongahu ndrisiyon, pe hu kapahasani nongan ndrokonan mepo andre kiluwani worou kiya kultuw haiyan. 2 Yo nakusopwat hu para hu kapwotisingi lohongahu, pe hu kawiri lohongai ndrokonan kiya sehe melit itapo isa, pe kalonge Ngindrai kiyki taleh andre kinto-kinto kiya kili hu. Ndrukoluw kinna, tandrohonga Ngindrai kinmangsani melit handra-handra kintayah mapu, ara yiy kintandrangan para kiyki taleh ara, kisa kili worou. Pe yiy kinho pwasoyou pwi. 3 Pwen isarahihini lengen imwonen, yiy ipwaingani nongnan isa leu iyau pohoweya nongan. Ngindrai ara ndramat para sopwat tou, pe welen iso isa kili yo pe iyki nongnan isa kili yo para kupohowe nongnan.

4 Titus, yo uratuluwi nongan iye isa kili wou. Wou noru ndrokonan, pe lohongarou ndrisiyon ara ihisoule ko. Pahas pe ndriya wayis ta tamarou Ngindrai pe Yesu Kristus, ndramat para sopwat tou, ara kiro polo wou.

Mbulya Titus iro mbuson Krit

5 Ndroiyi lohongai para utali wou aro ndron mbuson Krit, ara para wou amwaniyani hu payapaya mbulen hutora masusuwat ndron ara, pe para arakinima hu pohon para sios kiro hu kol ngawan masih, tehe mepo kunpwai kinsa kili wou mamu kinnaliy. 6 Pe pohon hamou para sios, ara kultuwayin kiro mwonen kiya mbulmara hu ndramat, pe nambuyun ara pihin hamou opu. Pe norun hu, ara hu koro pwotisingi lohongahu, pe hu mbuna karandroindroi pe kandrihisani nongan. 7 Ndramat ihohin para kiro nimnim kiya sios, ara yiy ngara kiro pwokere mbulya Ngindrai kiro mwonen, kiya mbulmara hu ndramat. Pwen mbuna kisikiye yiy, pe ndrinan mbuna kilokuh kileh, pe mbuna kiro wayani kuimwa ndran ngahan, pe mbuna kirahatai, pe mbuna kihimolou pe kiyingurani hu ndramat para kiwiri memelit tahu. 8 Hapeko yiy tehe ndramat para pwokereya hu ndramat ngara hu kasa suwen, pe ndramat para kinamili hu kultuw hiyan, pe yiy ngara kirahatini yiy mbukenan, pe kultuwayin imwonen pe haiyan, pe ngara kihaiye yiy mbukenan. 9 Pe yiy ngara kipwotisingi nongan ndrokonan mepo hu kanhinuwani yiy kinnaliy. Pwen pe yiy ilahiy para kipwokeyani lohonga hu ndramat kiya hinonou imwonen ta Ngindrai, pe ilahiy para kirakokowai kiya kili hu ndramat mepo ngara hu karasisingat kiya hinonou imwonen ara.

10 Upwai tehen toro, paratesah, hu ndramat soyon tora sios para Krit, ngara hu kandrihisani nongan, pe ngara hu kapwasohowani nongan pe kapakarawani lohonga hu ndramat. Hu ndramira Yutah hayah, ara tehen aliy–hu mepo ngara hu kapwokeyani lohongai para sosondrih. 11 Yihu ndramat tehen tora, ara ngara hu kayungurani hu ndramat para kawiri hu memelit tahu tehe singayai, pwen pe ngara hu kahanuwani hu ndramat kiya kultuw kinmwonen pwi. Pe iya kultuw tehen tora ko, ngara hu kapakarawani lohonga hu ndraisih mwaniye. Pwen pe akasiyi pohohu para hu mbuna kambusiy tehen tora. 12 Ara tehe poropet hamou tahu mbukenahu para mbuson Krit kinpwai, kinpa, “Hu ndramat masih para Krit, ara lang masih ngara hu kapwasoyou, pe hu ara tehe hu puyap pwassin, pe tehe hu komkom ndrinamerehu soyon.” 13 Pe nongnan ara, ara ndrokonan. Pwen pe apomate hu tisingiy, para lohongahu koro ndrisiyon. 14 Pe hu mbuna kahalingi hu pweheriya hu Yutah, pe nongan pwandrendrehe tahu ndramat opu, mepo ngara hu kandrihisani nongan ndrokonan. 15 Pe melit masih kene, ara howen

iya kili hu hiyeh mepo hu howen iya mbulmara Ngindrai. Hapeko iya kili hu hiyeh kultuwayihu pwassin iya mbulmara Ngindrai, pe hu kanpwotisingi lohongahu kinna kili yiy pwi, ara handra melit howen kili hu pwi. Paratesah, lohongahu pe hingorowa mwoiwahu kene ara pwassin. 16 Pohohu ngara hu kapwai tehe hupahasani Ngindrai, hapeko kultuwayihu, ara kinpwainganiy pwi. Yihu ara kahamondrokarai, pe hu ngara kandrihisani nongan pe hu kanlahiy para hu kambusi kultuw handra hiyan pwi masih.

2

Hinonou para hu ndrokoyirayi sih-sih kawiriy

1 Titus, wou ara ahanuwani hu ndramat kiya hu hinonou koho ndruwa lohongai imwonen ta Ngindrai. 2 Pe ahanuwani hu parangoloh para hu mbuna kayin wain kiya soyon, pe para hu karayah hu ndramat mepo kultuwayihu ngara kimbusi hu ndramat kahaiyani hu, pe para hu karahatini hu mbukenahu, pe para hu koro tine imwonen kiya lohongai ndrisiyon, pe kiya namiliwai, pe kiya ndriya pwoke nondriya hu nopwaran.

3 Pe tehen aliy opu, ahanuwani hu pihi parangoloh para tokuyahu koho ndruwa kultuwayi Ngindrai. Pe hu mbuna kapwasoyou para kapwasimiri ngala hu ndramat, pe mbuna hu kanimhinganiy para kayin wain soyon. Hapeko hu kahanuwani hu ndramat kiya lohongai hiyan. 4 Pe hu kahanuwani hu pihindrahin para ndriyahu kambuluhi kamai tahu pe noruhu, 5 pe hu karahatini lohongahu pe hu koro howen kiya mbulmara Ngindrai, pe hu koro ponokulani nondriya seu, pe hu koro pwaingani kultuw hiyan kiya kili hu ndramat, pe hu koro pahandra nambuyuhu. Pwen kapa hu kambusiy tehen tora, andre hu ndramat kanlahiy para kapwasimiri nongna Ngindrai pwi.

6 Tehen aliy opu, apwahanou hu wihou para hu karahatini lohongahu. 7 Pe melit masih nambusiy, ara aro pwaingani kultuw hiyan opu kiya mbulmarahu. Nondriya hinonou tam, kaipisam kipwaingani kultuw howen pe hiyan, pe tokuyam kiho ndruwa kultuwayi Ngindrai. 8 Pe nongnam ara kiro mwonen o, pwen andre hu ndramat kankahi mwomwan kiro aliy pwi. Pwen pe hu ndramat hiyeh pakalowani nongnam, ara andre hu kamasi, paratesah, hapesah mwomwan para hu karatuni worou kiya aliy, ara pwi.

9 Pe ahanuwani hu ndramat para pwandrendres o mwaihei, para hu koro pahandra hu namandran tahu kiya melit masih, pe para kapwesani hu, pe mbuna hu karapaiwani nongnahu. 10 Pe yihu mbuna kapokoiwani hu melit ata hu namandran tahu, hapeko hu kapwainganiy tehe hu namandran tahu, kalahiy para marahu kapahan katahu. Pwen pe kiya meresai masih, hu ndramat para pwandrendres o mwaihei ara, ara andre hu kanowi nongna Ngindrai, yiy hiyeh ngara kisopwat worou kaya lahayan, pe kiluwi lohonga hu ndramat.

11 Paratesah, pahas ta Ngindrai mepo ngara kiyki sopwat kisa kili worou, ara kinsa leu kinsa ngawan kinna kili hu ndramat masih. 12 Pe pahas ta Ngindrai, ara ihinuwani rou para tukapa pwi kiya kultuw mepo ata Ngindrai pwi, pe para tukapa pwi kiya namiliwai pwokeyan para mararou kilimiri hu melit para kol pwan. Pe ihinuwani rou para tokuyarou kiho ndruwa kultuwayi Ngindrai, pe kiro mwonen, pe kimbusiy para tukarahatini lohongarou, kiho nondriya lang hasap para mahapo, 13 kiro mwonen tukoro longe sehe lomwes hiyan ndrokonan itapo isa–lang mepo Yesu Kristus nakisarayah. Yesu ara Ngindrai namandran pe Ndramat Para Sopwat Tou, pe andre kisa yelan ngawan kiyapolo nonowan nganngananiya. 14 Yesu iyki yiy mbukenan isa torou para kirakonihi rou kasa mawen hu kultuw pwassin, para kisungani hu ndramat hasap mepo yiy ihaiye hu para hu karayah howen, pe karayah ndramiran mbukenan, mepo andre hu kasumwakmwak para kambusi kultuw hiyan. 15 Pwen hu melit aro kene, ara ahanuwani hu ndramat kaliy. Pe apwokeyani lohongahu pe apomate hu kiyapolo hu pwoke nopwaran masih. Ambusi tesah alahiy para ambusiy, para hu ndramat mbuna kanime wou tehe wou ndramat o mwaihei.

3

Akambusi tesah hiyan

1 Arakalahani lohonga hu ndramat masih para hu koro pahandra hu yapane kol pe hu poho kol, pe para koro hilingi nongnahu, pe koro hinehes para kambusi tesah hiyan, 2 pe para hu mbuna kapwasoyou para kapwasimiri ngala ndramat hamou, pe para hu mbuna karakokowai, hapeko para hu koro mbusi kultuw pahalan, pe para hu kapwaingani kultuw waison o kiya kili hu ndramat masih.

3 Apahasaniy tehe mamu kinna, lohongarou, ara waison pwi, pe tukonho hilingi nongan pwi. Pe Sinai ngara kipakarawani worou, pe ngara tukarayah pwandrendres o mwaihei para kultuw handra-handra

para nombuwe ndramat pe pwesai mwomwan handra-handra para kol pwan. Pe ngara tukatokuyani kultuw pwassin, pe ngara tukamaimai kiyata hamou, pe ngara tukamwisnani hu ndramat, pe hu ndramat ngara kamwisnani rou i. 4 Hapeko iro mwonen Ngindrai, ndramat para sopwat worou, ipwaingani kultuw hiyan tan isa ngawan kiltou pe ndriyan imbuluhi worou, 5 pwen isopwat worou; pe ndroiyi sopwat tan, ara iyau koisirai tan opu, pe kinyau hu kultuw imwonen mepo tumbusiy, ara pwi. Pe isungani worou pe tukantayah tehe hu mbunah malaman, pe worou kantayah howen kinna Mwoiwan Haiyan. Pe tehen tora ko isopwat worou. 6 Ngindrai itilingi Mwoiwan Haiyan isa ndrita worou ara ipopo ko, iyau mbulya Yesu Kristus, ndramat para sopwat worou. 7 Pahas tan imbusi worou tukantayah imwonen iya mbulmara Ngindrai, pwen pe worou topo longe para kawiri taleh andre kinto-kinto, mepo Ngindrai kintandrangan kinsa kiltou kinna aliy. 8 Nongan masih ara, ara tulahiy para kapwotisingi lohongarou kaliy.

Pe yo unamiliy para wou apohowe waiyani tisingi hu nongan aro, pwen pe yihu hiyeh mepo hupwotisingi lohongahu iya kili Ngindrai, ara hu kaiki hu masih para hu koro mbusi tesah hiyan. Hu melit aro, ara mwayih iya pe andre kipo hiyan kiya kili hu ndramat masih.

9 Hapeko wawu koro mawen pepet nongan o mwaihei, pe takokowai pe takekei iya nongan para pwahanou ta Mose, pe iya nongan para titiye ta ndraye hu tumbu hu ndramat. Paratesah, hu melit masih kene aro, ara andre kinpo hiyan kinnata ndramat pwi; hu melit tehen tora, ara mwaihei opu. 10 Apwandrandrahani ndramat para tasumbuwani hu ndramat. Apwandrandrahani yiy porosih, ndre poroluwoh, para kihitohai. Pe kiyamulan kapa kinhilingi wou pwi, ara andrihisani wou aro mawen kili yiy. 11 Wou apahasaniy ndramat tehen tora, ara lohongan kinmeu pe ita mbusi pakut pwassin, pe kultuwayin mbukenan, ara kinyingani yiy.

Nongna Pol isahapwen

12 Yo nakupwandrisa hamou tahilu ndramat malmou aro, Artemas ndre Tikikus, para kisa kili wou. Pwen apwokeyani tisingi wou para asa kili yo koro kol ngawan Nikapolis, paratesah, kunmwaniyani lohongo pwen para kuro ariya kiho nondriya lang para nohai pe nowou. 13 Wou ambusi melit masih alahiy para ambusiy para asopwat Senas, ndramat para kimwaniyani nongan para tamwaniye, pe kiyapolo Apolos, para andre hilu kandroisi hapesah pwi, kiro mwonen hilkoro tokai sai. 14 Pe hu ndramira tou ara hu kawiri hinonou para hu kaiki hu mbukenahu, para kambusi mbulen kileh para kasopwat hu ndramat hundroisiy hu melit nondriya lang sih-sih. Matisan hu koro ko mwaihei, pe hu kanmbusi hapesah hiyan pwi.

15 Yihu masih hiyeh hu topo sura yo, ara hurawulohani wou. Pe arawulohani hu hiyeh hupwotisingi lohongahu iya kili Yesu, pe ndriyahu imbuluhi yowu. Pahas ta Ngindrai kiro kili wawu masih.

Pilemon
Nongan Pol Iratuluwiy Iya Kili Pilemon
English: Philemon
Tok Pisin: Filemon
Nongan Imu

Pilemon ara yiy ndramat hamou namandran. Yiy ara Kristen hamou para kol ngawan Kolossi. Ndramat para pwandrendres tan hamou, ngalan Onesimus, ara itali namandran tan pe iwop iya kol hakol. Pe Onesimus iro kol ara, pe ipohonani Pol pe irapaiwani ndriyan, pe ipwotisingi lohongan iya kili Yesu Kristus.

Pe lang ara, ara Pol iro nondriya kou, pe yiy kinlahiy para kiya nime Pilemon pwi. Pwen pe yiy iratuluwi nongnan sahin iye, para kiya kili Pilemon, pe iykiy iya kili Onesimus, pe ipwandrisa Onesimus iya kili namandran tan, Pilemon. Pe iripo nondriya nongan aro, ara Pol iwong iya kili Pilemon tehe mbuna kihingas ana Onesimus, ndramiran para pwandrendres. Ndramat para pwandrendres ara, ara kintayah Kristen hamou pwen, pe Pol ipwai para Pilemon kiwiri yiy kimui tehe nalin imwonen.

1 Yo Pol, yo ndramat mepo Kristus Yesu
kinmbultuwe tahatini yo pe urupo kowan,
pe urupo polo nalirou Timoti. Youlu ratuluwi nongan iye isa kili wou, Pilemon,
kowase youlu ndrokonan, pe mbulyarou
iyawule ko. 2 Pe youlu ratuluwi nongan
iye iya kili pisurou Appiya yi, pe iya kili
Arkippus mepo ndram hamou ngara kipo
pahun surarou kiya mbulya Ngindrai ara,
pe iya kili hu ndramira sios mepo ngara
hu karawurehu koro suwem. 3 Pahas pe
ndriya wayis ta Tamarou Ngindrai pe Yapan Yesu Kristus, ara kiro sura wawu.

Pol irawuloh pe itohun

4 Pe lang masih ngara kutohun kiya kili
Ngindrai to, ngara kulohongani wou pe
kurawuloh kiya kili Ngindrai, 5 paratesah,
uhulong tehe wou, apwotisingi lohongam
iya kili Yapan Yesu, pe ndriyam ngara
kimbuluhi hu ndramat haiyan ata Ngindrai
masih. 6 Pe utohun tehe susuye torou
ndramat mepo ngara tukapwotisingi lohongarou kiya kili Kristus, ara andre kimbusi worou kayirowe nokulani hu lomwes
masih hiyan, mepo ngara tukawiriy kiyau
kili Kristus. 7 Nali, namiliwam, ara iyki
pwesai namandran isa kili yo, pe ipwokeyani yo, paratesah, wou ara ngara aiki
pwesai kiya ndriya hu ndramira Ngindrai
masih.

Koyu Pol iti Onesimus pe iratuluwi nongan iya kili Pilemon

8 Pwen tehen tora ko, yo ulahiy para
kupwandrandrahani wou kiya ngala Kristus, para ambusi sehe lohongai mepo kinna
konam para andre ambusiy. 9 Hapeko
nakusok wou nokule kiyau lohongai para
namiliwai mwalinga talu, pe mbuwali para
kuiki nongan pwokeyan kisa kili wou. Yo
Pol, urupo nondriya kowa Kristus Yesu, pe
ndroiyin ara ko, urupo kou. 10 Pe usok
wulaniy isa kili wou para ambusi kultuw
hiyan kiyata noru, Onesimus. Iro mwonen
uro nondriya kou, yo usopwat yiy para
kipwotisingi lohongan kiya kili Kristus,
pwen pe ndroyin ara ko upohowe yiy tehe
noru. 11 Mamu kinna, ara imakokowu iya
mbulen para kisopwat wou. Hapeko mahapo, kintapapahan hiyan kinna mbulen*
para kisopwat talu malmou kene.

12 Pwen urupo pwandrisa yiy mahapo
nakimui kisa kili wou—yiy ara tehe nere
imwonen. 13 Yo upwes kapa kukaituwe yiy
kiro ndron sura yo, pwen pe kiwiri nokum
para kiro sopwat yo, ma urupo ndron nondriya kou para pohoweya nongan hiyan.
14 Hapeko mbuwali para kumbusi handra
lohongai, kapa mamu anpa hiyan kinna
aliy pwi; pwen pe kunkaituwe yiy pwi.
Paratesah, unamiliy para sehe lohongai
nakirayah, ara andre kiyau ndriyam imwonen, pwen pe andre kuntamwalahani
wou pwi. 15 Onesimus ara itali wou hape
mendreheh. Matisan tunan ara ko, pwen
andre awiri yiy kimui paiwe, pe kiro polo
wou masih. 16 Pe mbuna alohonganiy tehe
yiy ndramat hamou para pwandrendres o
mwaihei, ara pwi. Hapeko yiy andre kiramwaitini ndramat para pwandrendres,
pe kirayah tehe nalim mepo ndriyam imbuluhi yiy. Ndriyo ara imbuluhi yiy namandran iya, hapeko ndriyam andre kimbuluhi yiy kihohin kili yo, tehe ndramat
hamou para pwandrendres, pe tehe nalim
hamou nondriya Yapan kene.

17 Pwen kapa anime yo tehe susuyam
imwonen iya mbulya Kristus, pwen arawulohani yiy tehe ngara arawulohani yo. 18 Pe
kapa kinmbusi kultuw handra mwomwan, ndre hape nahanah tan imira ndron
kili wou, ara aikiy kiya pahandra ngolo.
19 Yo Pol, uratuluwi nongan aro iya nimo
mbukeno, pe andre kupo soiwi nahanah
ara. Pe nahanah tam iripo kili yo
yi, ara nahanah para mwoiwam mbukenam. Hapeko mbuwali para kuwong kaliy.
20 Ehe, nali. Iya ngala Yapan, unamiliy

* **1:11:** Ndroiyi ngalan, “Onesimus,” ara ipa, “ngara kimbusi mbulen hiyan”; ENG: “Onesimus” means “useful.”

para ambusi kultuw hiyan iye kisa kili yo. Talu ro tehe ndramira Kristus, pe kapa ambusi kultuw aro ko, pwen andre kiyki pwesai kisa ndriyo. 21 Pe upahasaniy ndrokonan tehe andre aro ndruwa nongno masih, pwen pe uratuluwi nongan aro isa kili wou. Pe upahasaniy tehe kultuw hiyan nambusiy kiya kili Onesimus, ara andre kiramwaitini kultuw hiyan mahapo urupo sok wou para ambusiy.

22 Pe nongan sahin i, ara upwotisingi lohongo tehe Ngindrai andre kihilingi totohun tawawu, para andre kitali yo kumui kusa kili wawu. Pwen aramwaniyani seu sahin atam kiro mwoimwoi, para andre kusa kuye matin aliy.

23 Epapras iripo nondriya kou ata Kristus Yesu sura yo, ara ipwanos nongan para kirawulohani wou. 24 Pe hu susuro para poya mbulen, Mak, Aristarkus, Temas, pe Luk, ara hupwai tehen aliy yi.

25 Pwen pahas ata Yapan Yesu Kristus, ara kiro sura mwoiwa wawu.